Οι Εσωτερικές Μεταβλητές και η Διαμόρφωση της Εξωτερικής Πολιτικής. Η Κυπριακή Εμπειρία (1977-1990).

Νικόλαος Χριστοδουλίδης

7μελής Εξεταστική Επιτροπή: Καθηγητής Θεόδωρος Κουλουμπής (επιβλέπων), Καθηγητής Θάνος Βερέμης, Καθηγητής Γιάννης Βαληνάκης, Καθηγητής Μιχάλης Τσινισιζέλης, Αναπλ. Καθηγητής Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, Αναπλ. Καθηγητής Αλέξης Ηρακλείδης, Επικ. Καθηγητής Κώστας Υφαντής
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης
Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Διδακτορική διατριβή
[2002]

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ: ΑΝΑΛΥΣΗ

Εισαγωγή-Πρόλογος

Το 1982, ο Paul Kennedy θα παρουσιάσει μια άκρως ενδιαφέρουσα μελέτη γύρω από τη διαμόρφωση της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής υπό την ηγεσία του Wilhelm Kaiser[1]. Στη μελέτη του αυτή ο Kennedy διαχωρίζει ποια πλευρά της εξωτερικής πολιτικής του Kaiser αιτιολογείται βάσει παραγόντων του διεθνούς συστήματος (systemic factors), ποια πλευρά βάσει των εσωτερικών παραμέτρων, και ποια βάσει της προσωπικότητας και ιδιοσυγκρασίας του ίδιου του Wilhelm Kaiser. Στην παρούσα μελέτη, κινούμενος μέσα στο γενικότερο πνεύμα του Kennedy επιχειρώ, μέσα από εμπεριστατωμένη και κριτική ανάλυση των γεγονότων που έλαβαν χώρα στην Κυπριακή Δημοκρατία κατά την περίοδο 1977-1993, να παρουσιάσω το βαθμό προσαρμοστικότητας των Κύπριων προέδρων Σπύρου Κυπριανού και Γιώργου Βασιλείου στο συλλογικό, κρατικό, καθώς και στο διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον, αντίστοιχα[2].

Συγκεκριμένα, στην παρούσα μελέτη, η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους θεωρείται ως η *«εξαρτώμενη μεταβλητή»* η οποία επηρεάζεται άμεσα από τις εσωτερικές και εξωτερικές παραμέτρους που με τη σειρά τους θεωρούνται ως οι *«ανεξάρτητες μεταβλητές»*. Σκοπός της μελέτης αυτής, που πραγματεύεται και επιχειρεί να αναλύσει αλλά και να κατανοήσει της εξωτερικές επιλογές και κινήσεις ενός ανεξάρτητου και «προβληματικού», θα έλεγε κανείς, κράτους είναι, όπως έχει προαναφερθεί, να εξετάσει μέσα από μια

---

[1] Βλ. «The Kaiser and German Weltpolitik: Reflections on Wilhelm II's Place in the making of German foreign policy,» in John C. G. Rohl and Nicholas Sombart (ed.) *Kaiser Wilhelm II: New Interpretations*. New York: Cambridge University Press, 1982.

[2] Το ερμηνευτικό βάρος της μελέτης επικεντρώνεται κατά σειρά προτεραιότητας σε παράγοντες του (α) ατομικού επιπέδου, (β) κρατικού επιπέδου, (γ) συλλογικού επιπέδου και (δ) συστημικού επιπέδου.

συγκριτική και κριτική παρουσίαση των διακυβερνήσεων Κυπριανού και Βασιλείου (1977-1993), το βαθμό προσαρμοστικότητας των δύο ηγετών στο συλλογικό, κρατικό, περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον. Να εξεταστεί δηλαδή πόσο σωστή ή λανθασμένη ήταν η ανάγνωση των γεγονότων (τόσο στο εσωτερικό της Κύπρου, όσο και σε διεθνές επίπεδο) από τους Κυπριανού και Βασιλείου.

Η εξωτερική πολιτική ενός κράτους, είναι αναμφισβήτητα ένα από τα πιο δημοφιλή και αγαπημένα θέματα με τα οποία λίγο ή πολύ ασχολούνται όλοι οι ενεργοί πολίτες. Η εξωτερική πολιτική κινεί το ξεχωριστό ενδιαφέρον του κάθε πολίτη. Πολλοί είναι μάλιστα αυτοί, που πολλές φορές χωρίς καν να έχουν ακόμη και αυτές τις στοιχειώδεις γνώσεις περί της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής, εμφανίζονται ως ειδήμονες κατά τρόπο που δε θα μπορούσαν να εκφρασθούν σε ένα θέμα γεωργικής για παράδειγμα πολιτικής ή μακροοικονομίας του ίδιου κράτους. Δυστυχώς, η διαπίστωση αυτή δείχνει ότι πολλές φορές ιδέες περί της εξωτερικής πολιτικής στηρίζονται «σε κάποια νεφελώδη αντίληψη για τη φύση της εξωτερικής πολιτικής και συνήθως σε ανεπαρκή, αποσπασματική ή στρεβλή πληροφόρηση για τα συγκεκριμένα θέματα της εξωτερικής πολιτικής»[3]. Είναι άλλωστε γεγονός ότι η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής προσφέρεται για λαϊκισμό, κομματική προβολή και ενίσχυση της πόλωσης[4].

---

[3] Βλ. Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Ανασκόπηση - Η Εξωτερική Πολιτική της Νεότερης Ελλάδος*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1996, σ.17.

[4] Μια καλή μελέτη για την επίδραση του λαϊκισμού στην ελληνική εξωτερική πολιτική, βλ. Ευστάθιος Λαγάκος, *Ανασκόπηση - Ο Λαϊκισμός στα εθνικά μας θέματα*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης,1996.

συγκριτική και κριτική παρουσίαση των διακυβερνήσεων Κυπριανού και Βασιλείου (1977-1993), το βαθμό προσαρμοστικότητας των δύο ηγετών στο συλλογικό, κρατικό, περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον. Να εξεταστεί δηλαδή πόσο σωστή ή λανθασμένη ήταν η ανάγνωση των γεγονότων (τόσο στο εσωτερικό της Κύπρου, όσο και σε διεθνές επίπεδο) από τους Κυπριανού και Βασιλείου.

Η εξωτερική πολιτική ενός κράτους, είναι αναμφισβήτητα ένα από τα πιο δημοφιλή και αγαπημένα θέματα με τα οποία λίγο ή πολύ ασχολούνται όλοι οι ενεργοί πολίτες. Η εξωτερική πολιτική κινεί το ξεχωριστό ενδιαφέρον του κάθε πολίτη. Πολλοί είναι μάλιστα αυτοί, που πολλές φορές χωρίς καν να έχουν ακόμη και αυτές τις στοιχειώδεις γνώσεις περί της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής, εμφανίζονται ως ειδήμονες κατά τρόπο που δε θα μπορούσαν να εκφρασθούν σε ένα θέμα γεωργικής για παράδειγμα πολιτικής ή μακροοικονομίας του ίδιου κράτους. Δυστυχώς, η διαπίστωση αυτή δείχνει ότι πολλές φορές ιδέες περί της εξωτερικής πολιτικής στηρίζονται «σε κάποια νεφελώδη αντίληψη για τη φύση της εξωτερικής πολιτικής και συνήθως σε ανεπαρκή, αποσπασματική ή στρεβλή πληροφόρηση για τα συγκεκριμένα θέματα της εξωτερικής πολιτικής»[3]. Είναι άλλωστε γεγονός ότι η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής προσφέρεται για λαϊκισμό, κομματική προβολή και ενίσχυση της πόλωσης[4].

---

[3] Βλ. Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Ανασκόπηση - Η Εξωτερική Πολιτική της Νεότερης Ελλάδος*, Αθήνα, ΈΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1996, σ.17.

[4] Μια καλή μελέτη για την επίδραση του λαϊκισμού στην ελληνική εξωτερική πολιτική, βλ. Ευστάθιος Λαγάκος, *Ανασκόπηση - Ο Λαϊκισμός στα εθνικά μας θέματα*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης,1996.

Από την άλλη, πετυχημένη εξωτερική πολιτική θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί εκείνη που «αξιοποιώντας» σωστά και μεθοδικά τις εσωτερικές και εξωτερικές παραμέτρους καταφέρνει να φτάσει στον απώτερο της στόχο που δε θα μπορούσε να είναι άλλος από την ολοκλήρωση των στρατηγικών της σχεδίων στο διεθνές σύστημα. Η σχετική αναρχία του διεθνούς συστήματος, η ρευστότητα και οι εναλλαγές στις ισορροπίες, τα αντικρουόμενα συμφέροντα των υποκειμένων του διεθνούς δικαίου αλλά και οι θεσμοί συνεργασίας και αλληλεξάρτησης καθιστούν δύσκολο εγχείρημα την επιτυχημένη εξωτερική πολιτική που δε μπορεί να στηριχθεί σε ερασιτεχνισμούς και λαϊκισμούς αλλά χρειάζεται σωστό και συνεχή σχεδιασμό, βάσει ρεαλιστικών προσεγγίσεων.

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζω αρχικά τη θεωρητική πτυχή του ατομικού, συλλογικού, κρατικού και του περιφερειακού και διεθνούς περιβάλλοντος, επιδιώκοντας στη συνέχεια να μεταφερθώ από τη θεωρία στην πράξη εξετάζοντας την επίδραση του κάθε επιπέδου στις επιλογές εξωτερικής φύσεως και πιο συγκεκριμένα στη στάση του Σπύρου Κυπριανού και Γιώργου Βασιλείου στις διάφορες διεργασίες για λύση του κυπριακού, ζήτημα που δεσπόζει στην εξωτερική πολιτική της παθούσας Κυπριακής Δημοκρατίας στην υπό μελέτη περίοδο, η οποία αρχίζει το 1977, αμέσως μετά το θάνατο του προέδρου Μακαρίου και ολοκληρώνεται το 1993, μετά από τις προεδρικές εκλογές οι οποίες οδηγούν τον Γλαύκο Κληρίδη στην προεδρία.

Η επιλογή της συγκεκριμένης περιόδου έγινε μετά από πολλή σκέψη και προβληματισμό. Ο σημαντικότερος λόγος που με ώθησε στην επιλογή της συγκεκριμένης περιόδου για ανάλυση είναι το γεγονός ότι πολύ λίγα έχουν

γραφτεί για αυτή την περίοδο η οποία, αν και καθοριστικής σημασίας για την περαιτέρω πορεία της Δημοκρατίας και την αναζήτηση λύσης του κυπριακού, παραμένει ουσιαστικά ανεξερεύνητη. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κύριοι πρωταγωνιστές της υπό εξέταση περιόδου δεν έχουν γράψει υπό μορφή ίσως απομνημονευμάτων ή αυτοβιογραφιών τα γεγονότα της μετά-εισβολής περιόδου με αποτέλεσμα οι προσωπικές τους συνεντεύξεις-μαρτυρίες για τη συγγραφή αυτής της μελέτης να αποκτούν ιδιαίτερη σημασία. Η όλη μελέτη βασίζεται σε πρωτογενείς πηγές, συνεντεύξεις πολιτικών προσώπων, ακαδημαϊκών, ηγετικών στελεχών των κυριάρχων τότε και τώρα παρατάξεων, εφημερίδες, προγραμματικές δηλώσεις των κομμάτων, διακηρύξεις, επίσημα και άλλα έγγραφα, καθώς επίσης και μελέτες γύρω από την εσωτερική και εξωτερική πολιτική των κρατών και της Κύπρου ειδικότερα.

Οι εσωτερικές και εξωτερικές μεταβλητές και η επιρροή που αυτές έχουν στην κυπριακή πραγματικότητα από την τουρκική εισβολή του 1974 και εντεύθεν σχετίζονται άμεσα με το κυπριακό πρόβλημα, και κατά συνέπεια το θέμα αυτό δεσπόζει στην παρούσα μελέτη. Ακόμη και μια γρήγορη ματιά στα γεγονότα της περιόδου οδηγεί εύκολα στο συμπέρασμα ότι η καθημερινή πολιτική αντιπαράθεση, οι πολιτικές συγκρούσεις, αλλά και η καθημερινή πολιτική πρακτική έχουν ως κύριο αντικείμενο το κυπριακό πρόβλημα. Εξάλλου, είναι πολύ ενδιαφέρον να μελετήσουμε το κυπριακό πρόβλημα σε σχέση με την εσωτερική πολιτική κατάσταση του τόπου, μια και το ζήτημα αυτό πολλές φορές διχάζει και συνάμα ενώνει τον ελληνικό λαό. Δυστυχώς, είναι κοινή διαπίστωση ότι το κυπριακό, ενώ θα ανέμενε κανείς ότι θα συσπείρωνε και θα οδηγούσε σε

ένα αρραγές εσωτερικό μέτωπο, θυσιάζεται κατά καιρούς στο βωμό των εσωτερικών μικρό-πολιτικών σκοπιμοτήτων[5]. Τόσο στην Αθήνα όσο και στη Λευκωσία, το κυπριακό πρόβλημα δυστυχώς φαίνεται να κομματικοποιείται κατά διαστήματα, αμβλύνοντας το διαχωρισμό του λαού και ενισχύοντας τις προσωπικές επιδιώξεις πολιτικών προσώπων (προσωπική κατανάλωση). Η όξυνση της πόλωσης θα επιδεινώσει, με τη σειρά της, ακόμη περισσότερο την ήδη τεταμένη κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας, με αποτέλεσμα να περιορίζει αφάνταστα τη διαπραγματευτική ικανότητα της κυβέρνησης και το σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής. Διασχίζοντας πληθώρα πολιτικών συμπληγάδων, η Κύπρος φαίνεται να καταφέρνει σταδιακά να προσδιορίζει συλλογικά τις προτεραιότητες της, να θεμελιώνει σε γερές βάσεις τα δημοκρατικά της χαρακτηριστικά και να οργανώνει την οικονομία της στα διεθνή πρότυπα. Ακολούθως, επιλέγει σωστά τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό, επιχειρώντας να απαντήσει στο ερώτημα του «που ανήκουμε;».

Η στροφή της Κυπριακής Δημοκρατίας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση στις αρχές του '90 θα τύχει ιδιαίτερης ανάλυσης στη μελέτη αυτή, αφού πρόκειται για το σημαντικότερο γεγονός στη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου, μια στρατηγική επιλογή της Δημοκρατίας που θα καταστεί ο πρωταρχικός στόχος του κράτους

---

[5] Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν την σπουδαιότητα της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης μιας χώρας για την επίλυση σοβαρών προβλημάτων που αντιμετωπίζει, με μια άλλη χώρα. Βλ. Janice Cross Stein (ed.), *Getting to the Table, The Process of International Prenegotiation,* Baltimore and London, The Johns Hopkins University Press, 1989, ειδικότερα κεφάλαιο 8, σσ. 239-68. John Vasquez, James Turner Johnson, Sanford Jaffe, Linda Stamato (ed.), *Beyond Confrontation, Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War,* Ann Arbor, Michigan, The University of Michigan Press, 1995, ειδικότερα κεφάλαιο 1, σσ. 9-38. Μια παρόμοια μελέτη για το κυπριακό πρόβλημα έγινε από την Μαρία Χατζηπαύλου-Τριγιώργη. Η προσέγγιση αυτή, που βασίζεται στην επίδραση, κυρίως του ψυχολογικού παράγοντα στην επίλυση διεθνών προβλημάτων, δεν παρουσιάζεται σε αυτή την μελέτη γιατί στηρίζεται στην ανάλυση ομάδων που προέρχονται και από τις δύο πλευρές της κρίσης, κάτι που δεν γίνεται στην παρούσα μελέτη. Βλ. Maria

μαζί με τη λύση του κυπριακού προβλήματος. Σήμερα, η προοπτική ένταξης της Κύπρου στην Ένωση, απόρροια σωστών χειρισμών εξωτερικής πολιτικής, απελευθερωμένης από εσωτερικές διαμάχες, έχει δημιουργήσει ένα νέο κλίμα κινητικότητας για διευθέτηση του κυπριακού προβλήματος.

Σαράντα και πλέον χρόνια μετά τη γέννηση της «ταλαιπωρημένης» Δημοκρατίας που συνεχίζει να έχει το 37% του εδάφους της υπό κατοχή, η εσωτερική αντιπαράθεση, χάρην κομματικών σκοπιμοτήτων, και πολλές φορές η στείρα αντιπολίτευση που πολιτικοποιούσε τα πάντα στραγγαλίζοντας ακόμα και αυτή την εξωτερική πολιτική, φαίνεται να φθίνουν. Η εξέλιξη του κυπριακού πολιτικού συστήματος, η ωρίμανση της κυπριακής κοινωνίας, η αποτελεσματική και ουσιαστική αντιπολίτευση που αποφεύγει τους λαϊκισμούς στην εξωτερική πολιτική, ο περιορισμός, σε σημαντικό βαθμό, ακραίων τοποθετήσεων και οι μη ολοκληρωτικές συγκρούσεις στο πολιτικό σκηνικό της χώρας αρχίζουν σιγά, σιγά να δίνουν νέα πνοή στην κυπριακή εσωτερική πραγματικότητα αλλά και να έχουν θετικές συνέπειες στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Το 1981 εισάγεται το εκλογικό σύστημα της ενισχυμένης αναλογικής, που παρά τους περιορισμούς που παρουσιάζει, θα ενισχύσει σημαντικά το θεσμό της δημοκρατίας στον τόπο. Τον Ιούνιο του 1995, η κυπριακή βουλή υιοθετεί με νόμο το εκλογικό σύστημα της απλής αναλογικής, μια πράξη που μπορεί να χαρακτηρισθεί ως σταθμός στην πορεία περαιτέρω ανάπτυξης και εδραίωσης της δημοκρατίας. Στα πιο πάνω κάποιος μπορεί να προσθέσει την εξέλιξη των πολιτικών κομμάτων στην Κύπρο, που οδηγούνται κατά τρόπο σταθερό μακριά από τους χαρισματικούς

Hadjipavlou-Trigeorgis, «Unofficial Inter-Communal Contacts and their Contribution to Peace-Building in Conflict Societies: The Case of Cyprus,» *The Cyprus Review,* vol. 5, no.2, Fall 1993, σσ. 68-87.

ηγέτες που καθιστούσαν τα κόμματα αρχηγοκεντρικά, ακολουθώντας πιο δημοκρατικές διαδικασίες και συμβάλλουν ουσιαστικά σε πιο ώριμο πολιτικό διάλογο στο νησί. Με τη σειρά τους οι διάφορες κυβερνήσεις στο νησί, φαίνεται να καταφέρνουν σταδιακά, χωρίς απόλυτα να «προδίδουν» ιδεολογικές αρχές, μέσα από ένα εποικοδομητικό διάλογο και μια γόνιμη αντιπολίτευση, να κινηθούν μακριά από «σκληροπυρηνικά» ιδεολογικά πιστεύω, έτσι ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν πιο ρεαλιστικά τη διεθνή πραγματικότητα.

Η επιλογή του θέματος της διδακτορικής μου διατριβής και η έναρξη της έρευνας μου για τη διεκπεραίωση της, αποτέλεσε για μένα, τον πτυχιούχο Διεθνών Σχέσεων και σήμερα Ακόλουθο της Διπλωματικής Υπηρεσίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, τη σημαντικότερη μέχρι σήμερα πρόκληση της ζωής μου. Γεννημένος ένα μόνο χρόνο πριν τα τραγικά γεγονότα του Ιουλίου του 1974 και μεγαλωμένος σε χρόνια δύσκολα για τους Κύπριους πολίτες, άλλοι ξενιτεμένοι, άλλοι εκτοπισμένοι στην ίδια τους την πατρίδα, και άλλοι ταπεινωμένοι για πάντα από την προδοσία, είχα πάντοτε την περιέργεια να διαπιστώσω από μόνος μου το τι πραγματικά συνέβαινε και ενώ τα χρόνια περνούσαν η πολυπόθητη λύση και η επανένωση του νησιού έμοιαζε απλησίαστη. Στο δημοτικό, το γυμνάσιο και το λύκειο, κυρίαρχα θέματα πάντοτε τα κατεχόμενα χωριά μας, οι εκατοντάδες των σκοτωμένων, αγνοουμένων και προσφύγων, το προδοτικό πραξικόπημα και το αβέβαιο μας μέλλον. Από την άλλη, τα ίδια πάντα ονόματα στο πολιτικό σκηνικό. Να προσπαθούν για λύση και πρόοδο του τόπου. Και ενώ η πρόοδος ερχόταν η λύση παρέμενε μακριά και τα

πολιτικά ηνία στα ίδια χέρια. Τι ακριβώς διαδραματιζόταν στη μετά την εισβολή Κυπρο πέραν από αυτό που θα μείνει γνωστό ως οικονομικό θαύμα.

Οι σπουδές στις Διεθνείς Σχέσεις θα μου δώσουν τελικά τα εργαλεία για να μπορέσω να διεξέλθω των γεγονότων αυτών επιστημονικά πια, επιδιώκοντας να κατανοήσω στο βαθμό του δυνατού, πως η πολιτική ηγεσία από το 1977 μέχρι το 1993 έκανε τις πολιτικές της επιλογές και αντιμετώπιζε τις εξελίξεις στο διεθνές περιβαλλον ασφαλειας με στόχο πάντοτε την επίλυση του εθνικού προβλήματος. Υπηρχε σχεδιασμός εξωτερικής πολιτικής, ιεράρχηση στόχων, προσαρμογή στο διεθνές περιβαλλον, εποικοδομητική και αποτελεσματική σχέση Αθηνών-Λευκωσιας, υπηρχαν χαρισματικοί ηγέτες; Ποιο ρόλο έπαιξαν τα όσα συνέβαιναν στο εσωτερικό της ταλαιπωρημένης χώρας στην παρουσία της στο διεθνές σκηνικό και στις διεργασιες για επίλυση του κυπριακού;

Σήμερα, παραδιδοντας στην ακαδημαϊκή κοινότητα το αποτέλεσμα της έρευνας μου, θέλω να πιστεύω ότι όχι μόνο απαντήθηκαν τα δικά μου ερωτήματα αλλά και ότι έχουμε μπροστά μας ένα εργαλείο χρήσιμο για τη διαμόρφωση των μελλοντικών σχεδιασμών εξωτερικής πολιτικής της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η παρούσα μελέτη φιλοδοξεί να φανερώσει πολλά από τα λάθη του παρελθόντος τα οποία μπορεί κανείς να αποδώσει σε μεγάλο βαθμό στην έλλειψη πολιτικής ωριμότητας, πράγμα απολύτως φυσιολογικό για μια δημοκρατία που όταν ακόμη βρισκόταν σε βρεφική ηλικία κακοποιήθηκε βάναυσα. Στόχος δεν είναι να αποδοθούν ευθύνες ή να διαπιστωθεί ποιοι έκαναν τα περισσότερα λάθη. Άλλωστε είναι γεγονός ότι η θεωρία από την πράξη απέχει πάρα πολύ και η κριτική εκ του ασφαλούς δεν είναι πάντοτε αντικειμενική. Η ιδιότητα μου και η

πείρα μου, αν και όχι μακρόχρονη, ως διπλωμάτη της Δημοκρατίας με προσγείωσε χρήσιμα, όπως αποδεικνύεται ακόμη και μέσα από τη μελέτη μου, στην ωμή πραγματικότητα που πολλές φορές ακαδημαϊκοί και θεωρητικοί των διεθνών σχέσεων που δεν έτυχε να τη ζήσουν έμπρακτα αρνούνται να αντιμετωπίσουν με αποτέλεσμα τα όσα υποστηρίζουν να μην είναι δυνατό να πάρουν σάρκα και οστά και να ακούγονται στα αυτιά πολιτικών και διπλωματικών ωσάν ιστορίες χωρίς αντίκρισμα.

Προσωπικά είχα την τύχη εκτός από σπουδαστής να είμαι παράλληλα και μέλος της Διπλωματικής Υπηρεσίας μιας χώρας μικρής που καλείται να κάνει πολλά έχοντας μόνο λίγα μέσα. Πιστεύω πως το πάντρεμα της θεωρίας με την πράξη δεν οφέλεσε μόνο εμένα προσωπικά αλλά και τα αποτελέσματα της έρευνας που έχετε σήμερα στα χέρια σας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1
Ι. Εσωτερικές και Εξωτερικές Παράμετροι και η Διαμόρφωση της Εξωτερικής Πολιτικής.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής είναι από τη φύση της υπόθεση πολυεπίπεδη και πολυσύνθετη, ακριβώς επειδή στηρίζεται στη βάση πολλών παραμέτρων. Αυτές οι παράμετροι διακρίνονται στις εσωτερικές και εξωτερικές επιδράσεις, ενώ ταξινομούνται σε μεταβλητές και αμετάβλητες. Η γεωγραφική θέση της χώρας, τα εθνολογικά δεδομένα και οι ιστορικοί παράγοντες μπορούν να χαρακτηρισθούν ως αμετάβλητοι εσωτερικοί παράγοντες. Πρόκειται για δεδομένα τα οποία μεταβάλλονται σπανίως και εφόσον δεχτούν την επίδραση άλλων παραμέτρων. Για παράδειγμα, η σπουδαιότητα της γεωγραφικής θέσης της χώρας δύναται να αυξηθεί ή να μειωθεί στις περιπτώσεις εκείνες που πολιτικές και οικονομικές αλλαγές επηρεάζουν τη γεωπολιτική σημασία της χώρας (αυξάνοντας ή μειώνοντας έτσι το βάρος του γεωγραφικού παράγοντος). Όπως σωστά υποστηρίζει ο Βύρων Θεοδωρόπουλος «... η αυξημένη σημασία που απέκτησε η Αίγυπτος, ως κόμβος επικοινωνίας Ευρώπης – Ασίας μετά το άνοιγμα της διώρυγας του Σουέζ, αλλά και η σχετική υποβάθμιση της μερικές δεκαετίες αργότερα, μετά τα γεγονότα του 1956, και την εμφάνιση των σούπερτάνκερ που άλλαξαν τις γραμμές μεταφοράς πετρελαίου», αποτελούν κλασσικά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο μπορεί να μεταβληθεί η σπουδαιότητα της γεωγραφικής θέσης μιας χώρας[1].

---

[1] Βλ. Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Ανασκόπηση – Η Εξωτερική Πολιτική της Νεότερης Ελλάδος*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1998, σ.19. Βλ. επίσης το βιβλίο του ιδίου, *Εξωτερική Πολιτική – Διπλωματία – Διπλωμάτες*, Αθήνα, Εκδόσεις Φυτράκη/ Ο Τύπος Α.Ε., 1990, σσ. 26-33. Για την διαπίστωση ότι η γεωγραφία μιας χώρας επηρεάζει την εξωτερική πολιτική ενός κράτους χαρακτηριστική είναι και η περίπτωση της Τουρκίας. Όπως υποστηρίζουν διάφοροι μελετητές η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας

Ο Αριστοτέλης ήταν εκείνος που πρώτος τόνισε την μεγάλη σημασία των γεωγραφικών και δημογραφικών παραγόντων στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής. Ο Έλληνας φιλόσοφος «πίστευε ότι ο άνθρωπος και το περιβάλλον του είναι αδιάσπαστα ενωμένα, και ότι οι άνθρωποι επηρεάζονται τόσο από τις γεωγραφικές συνθήκες, όσο και από τους πολιτικούς θεσμούς. Η εγκατάσταση κοντά στη θάλασσα έδωσε πνοή στην εμπορική δραστηριότητα, επάνω στην οποία θεμελιώθηκε η πόλη-κράτος. Το εύκρατο κλίμα επηρέασε ευνοϊκά τη διαμόρφωση του εθνικού χαρακτήρα, την ενεργητικότητα και την νόηση του ανθρώπου»[2]. Την ίδια στιγμή, η γεωγραφία «επιβάλλει περιορισμούς -συχνά αυστηρούς- ως προς τις επιλογές εξωτερικής πολιτικής που έχουν στην διάθεση τους τα διάφορα κράτη. Ορισμένα κράτη λόγω της γεωγραφικής τους θέσης είναι περισσότερο εκτεθειμένα στον κίνδυνο κατάκτησης από άλλα κράτη»[3].

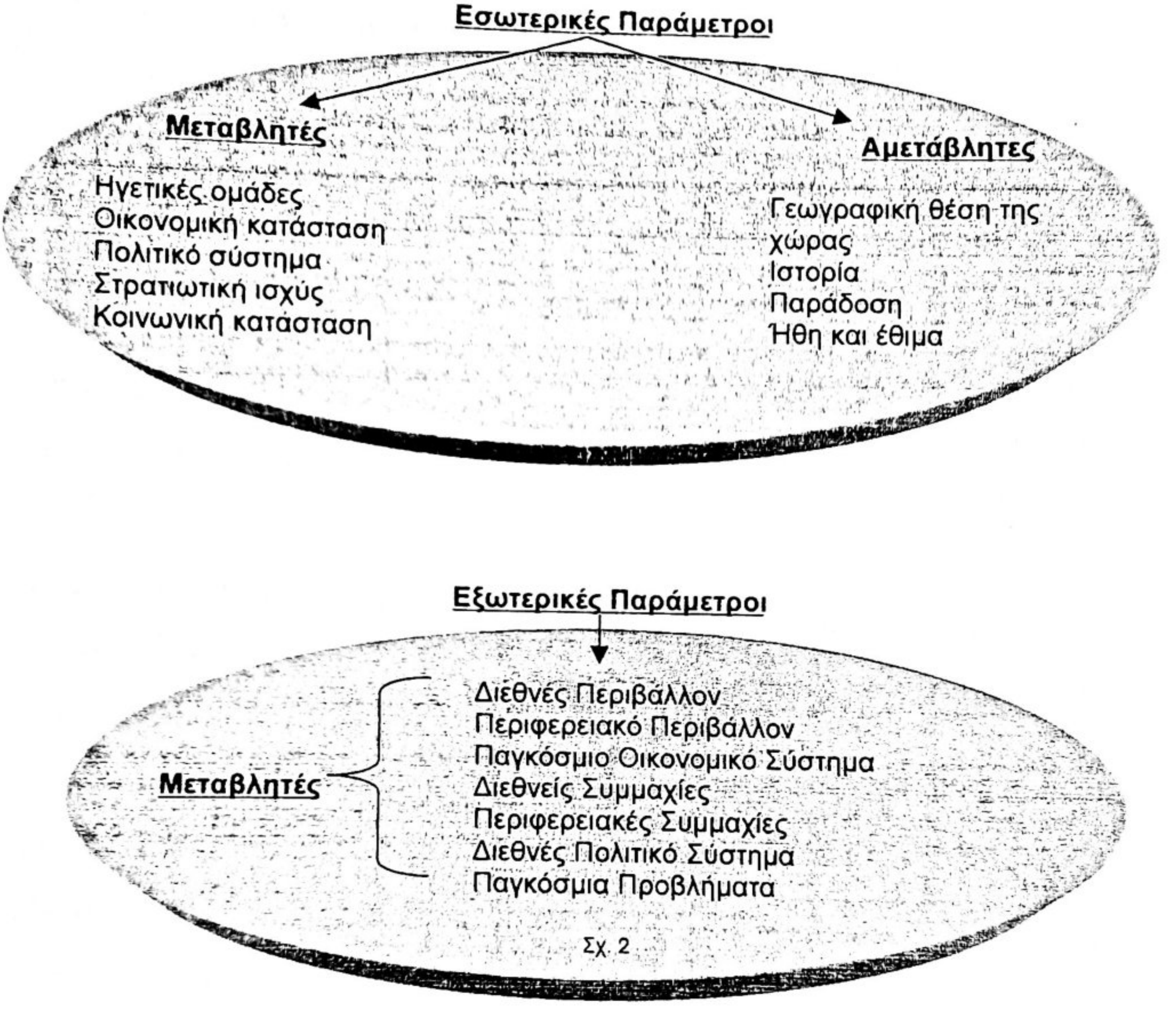
Η προσωπικότητα των ηγετών και των κυριοτέρων επιτελών τους, η οικονομία και η δομή της οικονομίας ενός κράτους, το πολιτικό σύστημα, τα κόμματα, οι ιδεολογικές κατευθύνσεις ενός καθεστώτος, η ευρυθμία της λειτουργίας των θεσμών, ο τύπος, οι κοινωνικές τάξεις και η στρατιωτική δύναμη ή αδυναμία ενός κράτους αποτελούν μεταβαλλόμενες εσωτερικές παράμετρους που αδιαμφισβήτητα επηρεάζουν καίρια τη διαμόρφωση της εξωτερικής

αντικατοπτρίζεται σε μεγάλο βαθμό από την γεωγραφική θέση της χώρας. Για παράδειγμα η γειτνίαση της Τουρκίας με την Σοβιετική Ένωση πρόσφερε μοναδικές ευκαιρίες στην εξωτερική πολιτική της χώρας κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Την ίδια στιγμή ο αποκλειστικός έλεγχος των στενών του Βοσπόρου από την Τουρκία πρόσφερε αρκετά πλεονεκτήματα που μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για πιο αποδοτικές και αποτελεσματικές εξωτερικές επιλογές, βλ. για παράδειγμα Ferenc A. Vali, *Bridge Across the Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey,* Baltimore, John Hopkins University Press, 1971.

[2] Βλ. James E. Dougherty and Robert L. Pfaltzgraff, Jr., *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων, Μια Συνολική Αποτίμηση,* Τόμος Α', Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1992. σσ. 116-7.

[3] Βλ. ο.π., σ. 117. Σχετικά με την γεωγραφική σπουδαιότητα της Κύπρου, βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Το Γεωπολιτικό Περιβάλλον του Κυπριακού και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στη Δεκαετία του 1950,* ΑΙΠΕΙΑ, Σπίτι της Κύπρου και Εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα, 1998, σσ. 9-18. Για μια πετυχημένη αναφορά

πολιτικής. Επιπλέον, καθοριστικό ρόλο στην εξωτερική συμπεριφορά ενός κράτους διαδραματίζουν η δομή, διάρθρωση και λειτουργία του διεθνούς και περιφερειακού συστήματος μέσα στο όποιο το κράτος δρα[4].

Σχ. 2

στην γεωγραφική διάσταση των σχέσεων Ελλάδος-Τουρκίας, βλ. Γιάννης Μαρίνος, «Ελληνοτουρκικά: Που και πως πάμε;» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 23 Μαίου 1996, σσ. 3-7.

[4] Βλ. Harald Muller and Thomas Risse Kappen, "From the Outside In and from the Inside Out: International Relations, Domestic Politics, and Foreign Policy," in David Skidmore and Valerie Hudson (eds.), *The Limits of State Autonomy,* Boulder, CO, Westview, 1993; Bruce Bueno de Mesquita and David Lalman, *War and Reason: Domestic and International Imperatives,* New Haven, CT, Yale University

Η σπουδαιότητα των εσωτερικών παραμέτρων στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους συνιστά γενικά αποδεκτό φαινόμενο. Τέτοιες παράμετροι ενισχύουν ή περιορίζουν τις επιλογές εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Ειδικότερα οι μεταβαλλόμενες εσωτερικές παράμετροι τυγχάνουν ιδιαίτερης μελέτης από τους ακαδημαϊκούς των πολιτικών επιστημών αλλά και των διεθνών σχέσεων. Στην προσπάθεια ανάλυσης και κατανόησης της εξωτερικής πολιτικής και στα πλαίσια της μελέτης των εσωτερικών μεταβαλλόμενων παραμέτρων ολοένα και περισσότερη σημασία αποδίδεται στο αποκαλούμενο ατομικό επίπεδο ανάλυσης από τους πολιτικούς επιστήμονες[5]. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί και η προσπάθεια πολλών αναλυτών να εξηγήσουν την πρόσφατη κριση στη Γιουγκοσλαβία μέσα από τα στοιχεία προσωπικότητας σημαντικών πρωταγωνιστών όπως ο Σλόποταν Μιλόσεβιτς, Μπιλ Κλίντον και Μάντλιν Ολμπράϊτ[6]. Την ίδια στιγμή, μεταξύ άλλων, κορυφαίοι αξιωματούχοι του ΝΑΤΟ έχουν επιρρίψει ολοκληρωτικά την ευθύνη για τα γεγονότα στην Γιουγκοσλαβία στην προσωπικότητα του Μιλόσεβιτς, ενώ επικριτές του «αμερικανικού ηγεμονισμού» επέρριψαν την ευθύνη στην Αμερικανίδα Υπουργό Εξωτερικών.

Press, 1992; Peter Evans, Harold Jacobson and Robert Putnam (eds.), *Double-Edged Diplomacy: International Bargaining and Domestic Politics*, Berkeley,CA, University of California Press, 1993.

[5] Γνωστές μελέτες που αναφέρονται και στην σπουδαιότητα του ατομικού επιπέδου είναι, Yuen Foong Khong, *Analogies at War*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1992; Charles Kupchan, *The Vulnerability of Empire*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1992; John Owen, *Liberal War, Liberal Peace*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1997; John Vasquez, *The War Puzzle*, New York, Cambridge University Press, 1993.

[6] Βλ. για παράδειγμα, Ben Macintyre, «Το παιδικό τραύμα της Ολμπράϊτ, Τα προσωπικά αισθήματα και η οικογενειακή ιστορία καθοδηγούν την υπουργό εξωτερικών,» *Το Βήμα*, 11 Απριλίου 1999, Α7. «Σλόποταν Μιλόσεβιτς, Βίος και Πολιτεία,» *Η Καθημερινή*, 6 Απριλίου 1999, σ. 20. «Μα ποιος είναι τέλοσπάντων ο Μιλόσεβιτς;» *Η Καθημερινή*, 25 Απριλίου 1999, σ. 28. Γιάννη Λοβέρδου, «Οι πρωταγωνιστές της 'φωτιάς'. Άγνωστες πτυχές της πολιτικής και προσωπικής ζωής των Κλίντον, Μιλόσεβιτς, Σρέντερ, Ντ'Αλέμα, Ολμπράϊτ, Φίσερ,» *Η Καθημερινή*, 4 Απριλίου 1999, σ. 12. Βλ. ακόμα "Al Gore: In search of the real man," *The Economist*, 12 August 2000, σσ. 18-20.

Η προσωπικότητα και οι ιδεολογικές καταβολές των ηγετών και των κυριοτέρων επιτελών τους συνιστά το πρώτο επίπεδο ανάλυσης για την κατανόηση της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής, και αποκαλείται *ατομικό επίπεδο*. Το κύρος και η προσωπικότητα των ηγετών του κράτους σε συνδυασμό με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά και τις ιδεολογικές τους καταβολές, που σε ορισμένες περιπτώσεις αποτελούν και τις ιδεολογικές κατευθύνσεις της χώρας της οποίας ηγούνται, έχουν μια ιδιαίτερη επιρροή στη διαμόρφωση, περιεχόμενο και στυλ της εξωτερικής πολιτικής[7]. Επισημαίνοντας τη σπουδαιότητα της ηγεσίας οι Κουλουμπής και Κώνστας τονίζουν ότι «αναμφίβολα, το μεγαλείο ή η αναξιότητα, η σοφία ή ο παραλογισμός, η αποδοτικότητα ή η ανικανότητα στην ηγεσία, επηρεάζουν, σε σημαντικό βαθμό, την ισχύ μιας χώρας»[8].

Περνώντας στο δεύτερο επίπεδο ανάλυσης, το συλλογικό, συναντά κανείς τις εσωτερικές ομάδες πίεσης δηλαδή τα κόμματα, τον τύπο, τιςκοινωνικές τάξεις και τις οικονομικές ομάδες. Η ταξική διάρθρωση, η κατανομή του εισοδήματος και του κοινωνικού κύρους, καθώς επίσης πολιτιστικά και θρησκευτικά στοιχεία του

---

[7] Βλ. Barbara Kellerman, *Leadership: Multidisciplinary Perspectives*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice-Hall, 1984. Βλ. επίσης Carl F. Graumann – Serge Moscovici (eds.), *Changing Conceptions of Leadership*, New York, Springer, 1986. Χαρακτηριστικό της σπουδαιότητας των ιδεολογικών κατευθύνσεων των ηγετών των κρατών είναι η στάση των Σοβιετικών κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Όπως υποστηρίζει ο Richard Ned Lebow «Η διαμάχη με την Δύση, που συντηρείτο μέσα από την εξωτερική πολιτική, έπρεπε να συνεχισθεί αφού χρησιμοποιείτο από το κομμουνιστικό κόμμα (ιδεολογία) για να δικαιολογήσει το μονοπώλιο της εξουσίας και να καταπολεμήσει τους διαφωνούντες μέσα στην χώρα,» βλ. Richard Ned Lebow, "The Search for Accommodation: Gorbachev in Comparative Perspective," in Richard Ned Lebow and Thomas Risse-Kappen (ed.) *International Relations Theory and the End of Cold War*, New York, Columbia University Press, 1995, σσ. 167-86. Μερικοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι το ίδιο ισχύει και για την τουρκική ηγεσία σε σχέση με την στάση της προς την Ελλάδα. Η κατά καιρούς επιθετική στάση της Άγκυρας προς την Αθήνα εύλογα μπορεί να ειπωθεί ότι «...χρησιμοποιείται και ως στοιχείο ιδεολογικής νομιμοποίησης της πολιτικής εξουσίας του στρατού, με την επίκληση του 'εχθρού του κράτους' και την έντεχνη διοχέτευση της εσωτερικής πίεσης προς τα έξω,» βλ. «Φάκελος Τουρκία: πολιτική σταθερότητα και δημογραφική έκρηξη,» *Η Καθημερινή*, 21 Μαρτίου 1999, σ. 20.

[8] Βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής και Δημήτρης Κώνστας, *Διεθνείς Σχέσεις, Μια συνολική προσέγγιση*, Τόμος Α', Αθήνα, Παπαζήση, 1985, σ. 172.

κάθε κράτους, επηρεάζουν τον τρόπο που αυτό συμπεριφέρεται στο διεθνές επίπεδο.

Στο τρίτο επίπεδο ανάλυσης, το κρατικό, συμπεριλαμβάνονται το πολιτικό σύστημα της χώρας και γενικότερα η λειτουργικότητα των πολιτικών ινστιτούτων και θεσμών σε συνδυασμό με τα στοιχεία ισχύος –οικονομική ανάπτυξη, κοινωνική ευμάρεια και στρατιωτική ισχύς- που διαθέτει ένα κράτος. Η οικονομία ενός κράτους για παράδειγμα παίζει καθοριστικό ρόλο (ειδικότερα στον αιώνα που διανύουμε) στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, αφού από αυτήν εξαρτάται μακροπρόθεσμα η δυνατότητα της χώρας να ασκήσει ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική. Η διαπίστωση του Γεωργίου Παπανδρέου το 1950, ότι «Η Ελλάς αναπνέει σήμερον με δύο πνεύμονες, τον μεν Αγγλικόν, τον δε Αμερικάνικον, και δι'αυτό δεν ημπορεί, λόγω του Κυπριακού, να πάθει ασφυξίαν», αποδεικνύει του λόγου του αληθές[9]. Ενώ στην περίπτωση της εξωτερικής πολιτικής του Γκορπατσώφ, αυτή «...θα έπρεπε να αναθεωρηθεί ώστε, πρώτον να, ανταποκρίνεται στις οικονομικές αναγκαιότητες της χώρας και δεύτερον, να συγχρονιστεί με τις εσωτερικές πολιτικές μεταβολές που λάμβαναν χώρα προς την κατεύθυνση του δημοκρατικού εκσυγχρονισμού. Έτσι, η διασύνδεση μεταξύ της εθνικής ασφάλειας και των εσωτερικών συνθηκών ήταν σχεδόν απόλυτη»[10]. Την ίδια ώρα μπορεί κάποιος να συναντήσει το φαινόμενο της προσαρμογής των εξωτερικών επιλογών του κράτους στις οικονομικές τους

[9] Βλ. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα 1950-1967*, Τόμος Α', Αθήνα, Παπαζήση, 1977, σσ. 123-4. Βλ. ακόμα Πανταζής Τερλεξής, *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού, Ανατομία ενός Λάθους*, Αθήνα, Ράππα, 1971, σ. 92.

[10] Βλ. ΧαράλαμποςΤσαρδανίδης, «Η 'νέα σκέψη' στη σοβιετική εξωτερική πολιτική: 1985-1991,» στο *Η Σοβιετική Ένωση: Από την Μετεξέλιξη στην Αποσύνθεση*, Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, Αθήνα, Θεμέλιο, 1993, σσ. 129-62, ειδικότερα σσ. 129-31. Για το ίδιο θέμα βλ. Γιώργος

ανάγκες. Πολλές φορές, τόσο στο παρελθόν όσο και σήμερα, η ανάγκη διαφόρων κρατών να εξασφαλίσουν αγορές είτε για να προωθήσουν τα προϊόντα τους είτε για να προμηθευτούν πρώτες ύλες τα αναγκάζει να προσαρμόζουν την εξωτερική τους πολιτική βάσει αυτών των δεδομένων.

Σχετική με το κρατικό επίπεδο είναι και η αρρυθμία και η αναταραχή στη λειτουργικότητα των πολιτικών θεσμών που αναμφισβήτητα δημιουργεί μια άστατη εσωτερική εικόνα και ελαχιστοποιεί δραματικά τις πιθανότητες επιτυχούς εξωτερικής πολιτικής. Την ίδια στιγμή η στρατιωτική ικανότητα ενός κράτους, που αναμφισβήτητα αποτελεί κύριο συστατικό ισχύος και αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής, παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα, αφού υπάρχει συμμετρία ανάμεσα στην εξωτερική πολιτική και τη στρατιωτική ισχύ του κράτους. Εφόσον μια πετυχημένη εξωτερική πολιτική χρειάζεται την «κάλυψη» ισχυρών ένοπλων δυνάμεων, είναι φυσιολογικό η στρατιωτική ισχύς ενός κράτους να αναπτύσσεται «..στο μέτρο που του επιβάλλουν οι στόχοι αλλά και οι ανάγκες της εξωτερικής πολιτικής»[11].

Προτού γίνει αναφορά στο συστημικό επίπεδο πρέπει να σημειωθεί ότι οι εσωτερικές παράμετροι συνδέονται όχι μόνο μεταξύ τους αλλά και αλληλοεπηρεάζονται άμεσα[12], καθιστώντας δύσκολο ορισμένες φορές να

Δελαστίκ, «Δέκα Χρόνια από την διάλυση της ΕΣΣΔ. Εσωτερικές δυνάμεις και διεργασίες οδήγησαν στην αποσύνθεση του σοβιετικού καθεστώτος,» *Καθημερινή*, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 2001, σ. 22.

[11] Ο Βύρων Θεοδωρόπουλος εξηγώντας την διαπίστωση αυτή, τονίζει ότι «Η εξωτερική πολιτική της χιτλερικής Γερμανίας για την ανατροπή της Συνθήκης των Βερσαλλιών προϋπόθετε την ανασυγκρότηση ισχυρού στρατού,» βλ. Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Ανασκόπηση – Η Εξωτερική Πολιτική της Νεότερης Ελλάδος*, σ. 20

[12] Ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα συνδυασμού και αλληλεξάρτησης των εσωτερικών παραμέτρων είναι η αναφορά τριών πρώην Ελλήνων πρεσβευτών για το πως φτάσαμε στην κυπριακή τραγωδία. Αναφέρουν χαρακτηριστικά, «Αλλά όποια και αν είναι η αλήθεια είναι, νομίζουμε, άδικη η προσπάθεια να εντοπισθούν οι ευθύνες μόνο στους ηγέτες της περιόδου εκείνης, στην Ελλάδα ή στην Κύπρο. Γιατί αν οι πρωταγωνιστές δεν έκαναν τα σωστά και πρέποντα, τι κάναμε οι άλλοι, επώνυμοι και ανώνυμοι; Τι έκανε

διαπιστωθεί ποια επηρεάζει περισσότερο την άλλη, και που αυτό οφείλεται. Για παράδειγμα, το πολιτικό σύστημα της χώρας και η όλη λειτουργία του κράτους ή η πολιτική συμπεριφορά της κοινωνίας μπορεί να χαρακτηρίζεται ως μη εκσυγχρονιστική σε βαθμό που να εμποδίζει την ανάπτυξη της οικονομίας[13]. Στη σημερινή Κίνα για παράδειγμα «η εμμονή της κομματικής ηγεσίας στη μονοπωλιακή νομή της εξουσίας, η δυσμενής οικονομική συγκυρία και η διόγκωση της ανεργίας καθιστούν τη διατήρηση της σταθερότητας» στη χώρα μια πολύ δύσκολη και απομακρυσμένη περίπτωση[14].

Το *διεθνές και περιφερειακό επίπεδο* είναι τέλος η τέταρτη κατηγορία που επηρεάζει σημαντικά τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής[15]. Στην κατηγορία αυτή, πέρα από τη δομή και τις διαδικασίες του διεθνούς και περιφερειακού συστήματος, μπορεί να συμπεριληφθεί και η εξωτερική συμπεριφορά τρίτων κρατών που φυσιολογικά επηρεάζει και τον τρόπο που θα συμπεριφερθεί εξωτερικά το κράτος (διακρατικές σχέσεις). Για παράδειγμα η απόφαση του Ιράκ να εισβάλει στο Κουβέιτ, αντιμετωπίστηκε από τους διαμορφωτές της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ ως μια προσπάθεια διατάραξης της ισορροπίας στην

ο χορός της τραγωδίας; Δεν σπρώχναμε τους ανθρώπους αυτούς σε ακραίες θέσεις, είτε με χειροκροτήματα απερίσκεπτα, είτε με αποδοκιμασίες άκριτες και άδικες; Τι λέγαμε τότε στη Βουλή ή τι φωνάζαμε στους δρόμους και τι γράφαμε στις εφημερίδες; Πότε η κατηγορία της εθνικής προδοσίας ήταν τόσο πρόχειρη στο στόμα μας;" βλ. Μενέλαος Αλεξανδράκης, Βύρων Θεοδωρόπουλος, Ευστάθιος Λαγάκος. *Το Κυπριακό, 1950-1974, Μια Ενδοσκόπηση*, Β' Έκδοση, Αθήνα, Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1987, σσ. 16-7.

[13] Για μια ενδιαφέρουσα σύνδεση των εσωτερικών παραμέτρων βλ. Αλέξανδρος Ανδρέας Κύρτσης, «Πολιτική Νομιμοποίηση και Οικονομικός Εκσυγχρονισμός,» στο Ηλίας Κατσούλης, Τάσος Γιαννίτσης και Πάνος Καζάκος (επί.), *Η Ελλάδα προς το 2000, Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*, Αθήνα, Παπαζήση, 1988, σσ.17-34, ειδικότερα σσ.18-9.

[14] Βλ. «Η κοινωνική αστάθεια, απειλή για την Κίνα,» *Η Καθημερινή* (αναδημοσίευση από The Economist), 20 Μαρτίου 1999, σ.12. Βλ. ακόμα Gerald Segal, "Does China Matter?" *Foreign Affairs*, vol. 78, no. 5, September/October 1999, σσ. 24-36.

[15] Η ταξινόμηση των μεταβλητών σε τέσσερα επίπεδα ανάλυσης στηρίχτηκε στο άρθρο του Θεόδωρου Κουλουμπή, «Η Ελλάδα του 2000: Μια ανάλυση των ενδοκρατικών παραγόντων που επηρεάζουν την ελληνική εξωτερική πολιτική,» σε Ηλ. Κατσούλη, Τ. Γιαννίτσης και Π. Καζάκου, σσ. 441-53.

περιοχή. Ακολούθως, η επέμβαση των Νατοϊκών δυνάμεων στην περιοχή θεωρήθηκε από τη Ρωσία και την Κίνα ως προσπάθεια των ΗΠΑ για ενεργό συμμετοχή στις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή. Στο διεθνές επίπεδο συμπεριλαμβάνονται ακόμα «μεταβλητές διαρθρωτικού χαρακτήρα» όπως π.χ. η δομή του παγκόσμιου διεθνούς πολιτικού συστήματος, το διεθνές οικονομικό σύστημα και τα υποσυστήματα του, και οι δραστηριότητες διεθνών διακρατικών οργανισμών[16].

Στην παρούσα μελέτη, η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους θεωρείται ως η «*εξαρτώμενη μεταβλητή*» που επηρεάζεται άμεσα από τις εσωτερικές και εξωτερικές παραμέτρους που συνοψίζονται στα τέσσερα επίπεδα που αναφέρθηκαν πιο πάνω και θεωρούνται ως οι «*ανεξάρτητες μεταβλητές*»[17]. Αφού γίνει παρουσίαση των εξελίξεων κατά την περίοδο 1977-1993, σκοπός της μελέτης είναι να εξετάσει μέσα από μια συγκριτική και κριτική παρουσίαση των προέδρων της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά την περίοδο 1977-1993, το βαθμό προσαρμοστικότητας τους στο συλλογικό, κρατικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Χρησιμοποιώντας ως ενισχυτικό αναλυτικό εργαλείο τον κώδικα λειτουργίας (operational code) του Alexander George[18] θα «κτιστεί» το ψυχολογικό περιβάλλον (ατομικό επίπεδο) του Σπύρου Κυπριανού και Γεώργιου

---

[16] Για μια ενδιαφέρουσα μελέτη του ατομικού, κρατικού και διεθνές επιπέδου, βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής, «Δομές και Διαμόρφωση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974-1987» στο ΧαράλαμποςΤσαρδανίδης και Δημήτρη Κώνστα (επιμ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Τόμος Α, Αθήνα, Σάκκουλας, 1988, σσ. 57-78.

[17] Όπως σωστά υποστηρίζει ο Θεόδωρος Κουλουμπής «εξαρτημένες μεταβλητές ονομάζουμε τα μεγέθη εκείνα των οποίων τις μεταβολές θέλουμε να ερμηνεύσουμε σαν προκύπτουσες από την επίπτωση μεταβλητών που είναι ξένες προς αυτά. Ανεξάρτητες μεταβλητές ονομάζουμε τα μεγέθη εκείνα των οποίων τη συμπεριφορά θέλουμε να εξετάσουμε για να καθορίσουμε το βαθμό στον οποίο ευθύνονται για τις μεταβολές που σημειώνονται στις εξαρτημένες μεταβλητές,» Βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις, Εξουσία και Δικαιοσύνη*, Αθήνα, Παπαζήση, 1995, σ.151.

[18] Για μια περιληπτική ανάλυση του «κώδικα λειτουργίας», βλ. στην μελέτη αυτή κεφάλαιο 1, σσ. 37-41.

Βασιλείου και ακολούθως θα εξεταστεί ποιες, και σε ποιο βαθμό, από τις προαναφερθείσες παραμέτρους επηρέασαν τις εξωτερικές επιλογές τους. Ως εκ τούτου (1) θα διαφανεί η ικανότητα του Κυπριανού και Βασιλείου στην ανάγνωση των γεγονότων και εξελίξεων τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, και (2) θα γίνει κριτική παρουσίαση των δύο προσωπικοτήτων και αναφορά σε τυχόν λανθασμένες επιλογές, πετυχημένες στρατηγικές, χαμένες ευκαιρίες κ.ο.κ.

Σε γενικές πάντως γραμμές πρέπει να ειπωθεί ότι δε μπορούν να αντληθούν συμπεράσματα για τον ακριβή βαθμό που συγκεκριμένες παράμετροι συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Γενικοί κανόνες θα ήταν παρακινδυνευμένοι αφού διαφορετικές παράμετροι (σε διαφορετικό βαθμό σε κάθε χώρα) επηρεάζουν την εξωτερική συμπεριφορά των κυβερνήσεων. Όπως υποστηρίζει ο Βύρων Θεοδωρόπουλος «Εκείνο που αξίζει ιδιαίτερα να σημειωθεί είναι πως κατά γενικό κανόνα η επίδραση της καθεμιάς στην εξωτερική πολιτική βρίσκεται σε συνδυασμό με μία ή περισσότερες άλλες παραμέτρους, έτσι που είναι συχνά πολύ δύσκολο να κρίνει κανείς ποια είναι στη δεδομένη ιστορική στιγμή και για τη δεδομένη διπλωματία συγκυρία η περισσότερο αποφασιστική. Επιπλέον η καθεμιά επιδρά επάνω στις άλλες παραμέτρους και αντίστροφα επηρεάζεται από αυτές»[19]. Το ποσοστό στο οποίο συγκεκριμένες παράμετροι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο ή επιδρούν περισσότερο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, είναι αποτέλεσμα του χαρακτήρα και της διάρθρωσης του συγκεκριμένου κράτους, του περιβάλλοντος του οποίου λειτουργεί και κινείται, καθώς επίσης και της προσωπικότητας του

[19] Βλ. Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Παράμετροι Εξωτερικής Πολιτικής*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 2001, σ. 20.

ηγέτη της. Αρκετοί μελετητές ορθώς υποστηρίζουν ότι εφόσον οι διάφοροι ηγέτες ανά το κόσμο δεν ενστερνίζονται τις ίδιες αξίες και αρχές για να κατανοηθεί πλήρως η πολιτική τους, είνα απαραίτητο να εξετασθεί ο καθένας ξεχωριστά[20]. Το ίδιο συμβαίνει και με άλλες παραμέτρους πέραν του ατομικού επιπέδου ανάλυσης. Σε μερικές χώρες ορισμένες εσωτερικές παράμετροι επηρεάζουν τη φύση συγκεκριμένων εσωτερικών παραμέτρων που έχουν ιδιαίτερη σημασία κατά περίπτωση. Σε άλλες χώρες, πολύ πιθανόν οι συγκεκριμένες αυτές παράμετροι να επηρεάζουν διαφορετικά άλλες εσωτερικές παραμέτρους. Όπως λεει ο Christopher Farrands οι προσπάθειες του Σάχη της Περσίας το 1960 και 1970 να εφαρμόσει κάποιες εσωτερικές μεταρρυθμίσεις στην χώρα έχοντας ως πρότυπο κατά σημαντικό βαθμό το δυτικό μοντέλο ανάπτυξης[21], οδήγησε τελικά, παρά την επιτυχία του αναπτυξιακού μοντέλου, στη δημιουργία ενός αντιδυτικού κλίματος στην Ισλαμική κοινωνία του Ιράν και συνάμα στην ενίσχυση του ισλαμικού φανταμενταλισμού[22].

Παρόλαυτα, κάποιου είδους γενικεύσεις είναι δυνατόν να γίνουν αναφορικά με τον τρόπο επίδρασης συγκεκριμένων παραμέτρων όπως: οικονομικά ισχυρές ή ανίσχυρες χώρες, μικρές ή μεγάλες[23], γεωγραφική θέση, στρατιωτική ισχύς, πολιτισμικά και ιστορικά χαρακτηριστικά, συμμετοχή σε περιφερειακές ή διεθνείς συμμαχίες ή οργανισμούς.

---

[20] Βλ. για παράδειγμα την δουλειά του Alexander George, *Propaganda Analysis*, Evanston, Illinois, Row, Peterson, 1959. Βλ. επίσης Nathan Leites, *A Study of Bolshevism*, Glencoe, Illinois, Free Press, 1953 και Bruce Russet, "Pearl Harlor: Deterrence Theory and Decision Theory," *Journal of Peace Research*, 2:89-106.

[21] Βλ. Fred Halliday, *Iran: Dictatorship and Development*, Harmonds-worth, Penguin, 1979.

[22] Βλ. Christopher Farrands, "The Context of Foreign Policy Systems: Environment and Structure" in Michael Clarke and Brian White (eds.), *Understanding Foreign Policy, The Foreign Policy Systems Approach*, Brian White, 1989.

ΙΙ. Επιτυχημένη Εξωτερική Πολιτική

Η πιο πάνω λοιπόν ανάλυση οδηγεί στη διαπίστωση ότι η εξωτερική πολιτική μιας χώρας συνιστά προϊόν πολλών παραγόντων με πιο σημαντικά την εσωτερική πολιτική κατάσταση και τις διεθνείς εξελίξεις, όπως αυτές διαδραματίζονται στο περιφερειακό της περιβάλλον[24]. Ακολουθώντας τη λογική του Robert Putnam μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι παράγοντες στο εσωτερικό της χώρας «πιέζουν» την κυβέρνηση να ακολουθήσει συγκεκριμένη εξωτερική πολιτική, ενώ στο διεθνές επίπεδο οι κυβερνήσεις πρέπει να εξυπηρετήσουν αυτές τις εσωτερικές απαιτήσεις και να κινούνται αντιδρώντας στη συμπεριφορά και τις κινήσεις των άλλων κρατών. Η εξωτερική πολιτική δηλαδή κινείται σε δύο επίπεδα, το εσωτερικό και το διεθνές[25]. Για παράδειγμα η σημερινή έντονη επιθυμία της Κίνας να προσχωρήσει στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) αποδεικνύει, σύμφωνα με τον Erik Eckholm, το βαθμό στον οποίο η εξωτερική πολιτική της Κίνας εμπλέκεται με την εσωτερική. «Η ένταξη της Κίνας στον ΠΟΕ θα τη βοηθήσει να αναδιαρθρώσει τις κρατικές επιχειρήσεις και να δημιουργήσει οικονομία της αγοράς – που αποτελεί τη μοναδική οδό για την πρόοδο της χώρας»[26]. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της Ιαπωνίας. Σύμφωνα με το Nikolas Valery όλες οι ενέργειες της Ιαπωνίας το

---

[23] Βλ. Michael Handel, *Weak States in the International System*, Frank Cass, London, 1990 και David Vital, *The Inequality of States*, Oxford, Clarendon, 1967.
[24] Βλ. Γιάννης Γ. Βαληνάκης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1949-1989*. Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1989, σσ. 9-24.
[25] Βλ. Robert Putnam. "Diplomacy and Domestic Politics: The logic of Two-Level games," *International Organization*, 1998, 42, 3, σσ. 427-60.

1999 θα επικεντρώνονταν στα εσωτερικά της προβλήματα αφού η ύπαρξη αυτών έχει πλήξει καίρια την κάποτε ισχυρή οικονομία της με αποτέλεσμα να επηρεάζεται αρνητικά και η θέση της χώρας στην διεθνή σκηνή[27].

Με βάση λοιπόν τα όσα έχουν προαναφερθεί, πετυχημένη εξωτερική πολιτική είναι εκείνη που αξιοποιεί σωστά και μεθοδικά τις εσωτερικές και εξωτερικές παραμέτρους, με απώτερο σκοπό τη μεγαλύτερη δυνατή ολοκλήρωση των στρατηγικών σχεδίων μιας χώρας στη διεθνή πραγματικότητα. Συμπερασματικά, μια χώρα που συνδυάζει πετυχημένα τις εσωτερικές και εξωτερικές παραμέτρους διαμορφώνει μια εξωτερική πολιτική της οποίας τα κύρια χαρακτηριστικά είναι (α) μακροχρόνιος σχεδιασμός, (β) σταθερότητα στόχων με τακτικές αναπροσαρμογές, ειδικότερα σε σχέση με τις διεθνείς εξελίξεις, καθώς τα πάντα εξελίσσονται με γοργούς ρυθμούς και (γ) ιεράρχηση στόχων[28]. Σύμφωνα με το Michael Smith η εξωτερική πολιτική πρέπει να χαρακτηρίζεται από (α) καθαρούς στόχους, με την έννοια να γνωρίζουν πολύ καλά οι κυβερνώντες τι ζητούν και τι επιδιώκουν, (β) συνέπεια σε αυτό που επιδιώκουν, στους στόχους δηλαδή. Να πετυχαίνεται μια ολοκλήρωση των συστατικών που αποτελούν την εξωτερική πολιτική έτσι ώστε να συμβαδίζουν οι αντικειμενικοί σκοποί, οι στόχοι και οι μέθοδοι για επίτευξή τους, (γ) συνέχεια στην παρακολούθηση και εφαρμογή των πολιτικών επιλογών, (δ) αυτό που επιδιώκεται μέσα από την εξωτερική πολιτική να αντικατοπτρίζει εσωτερικές και

---

[26] Βλ. Erik Eckholm, "Βήμα βήμα η προσέγγιση Ουάσιγκτον και Πεκίνου,» *Το Βήμα*, 19 Σεπτεμβρίου 1999, A50. Βλ. Επίσης, James Miles, «Ο κομμουνισμός της Κίνας μετά 50 έτη. Οι ηγέτες της χώρας οφείλουν το επόμενο έτος να πάρουν σημαντικές αποφάσεις,» *Η Καθημερινή*, 20 Δεκεμβρίου 1998, σ. 26.

[27] Βλ. Nikolas Valery, «Η θλιβερή ενδοσκόπηση της Ιαπωνίας,» *Η Καθημερινή*, 20 Δεκεμβρίου 1998, σ. 27.

διεθνείς καταστάσεις, έτσι ώστε να είναι εφικτό, και (ε) να διακατέχεται/χαρακτηρίζεται η εξωτερική πολιτική από την ικανότητα προσαρμογής σε μεταβαλλόμενες καταστάσεις[29].

Σχ. 3

Αναφορικά με την επίδραση των εσωτερικών παραμέτρων στη διαμόρφωση μιας πετυχημένης εξωτερικής πολιτικής, χωρίς αμφιβολία προτεραιότητα πρέπει να δίνεται στην καλύτερη δυνατή επίδοση και λειτουργία

---

[28] Βλ. Γιάννης Λούλης, «Το Πολιτικό Σύστημα και η Διαμόρφωση της Εξωτερικής Πολιτικής» σε Δημήτρη Κώνστα και Παναγιώτη Τσάκωνα (επί.), *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Εσωτερικές και Διεθνείς Παράμετροι*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1994, σσ. 121-5.
[29] Βλ. Michael Smith, "Comparing Foreign Policy Systems: Problems, Processes and Performance," in Michael Clarke and Brian White (eds.), σσ. 184-215.

των ενδοκρατικών χαρακτηριστικών. Όπως υποστηρίζει και ο Ορέστης Βιδάλης, η ισχυροποίηση του εσωτερικού μετώπου της Ελλάδος «αποτελεί εθνική επιταγή διότι είναι η κύρια, αν όχι η μόνη, προϋπόθεση που θα οδηγήσει και στην ισχυροποίηση της Ελλάδος στο διεθνές περιβάλλον»[30]. Στο ίδιο μοτίβο κινείται και η διαπίστωση του Γαβριήλ Μηνά που αναφερόμενος στην Κύπρο υποστηρίζει ότι η εξυγίανση του εσωτερικού μετώπου, από κάθε άποψη, είναι προϋπόθεση απολύτως απαραίτητη για να καταστεί η Κύπρος αξιόπιστος και ισχυρός παράγοντας στη διεθνή πραγματικότητα[31]. Τα χαρακτηριστικά της πετυχημένης εξωτερικής πολιτικής που αναφέρονται πιο πάνω δεν μπορούν να διαφανούν από τη στιγμή που οι εσωτερικές μεταβλητές χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για κομματική κατανάλωση και συγκομιδή ψήφων. Σε χώρες που παρουσιάζονται τέτοια φαινόμενα προωθείται η πόλωση, η σύγκρουση σε επίπεδο ιδεολογίας προσώπων και θεσμών και φυσικά η πολιτικοποίηση των πάντων με αποτέλεσμα (α) οι μακροχρόνιοι σχεδιασμοί να ανατρέπονται συνολικά, (β) η διαμόρφωση σταθερών στόχων δεν είναι εφικτή και (γ) οι ιεραρχήσεις στόχων δεν πραγματοποιούνται με σκοπό την καλύτερη δυνατή εξωτερική πολιτική της χώρας αλλά για εξυπηρέτηση κομματικών σκοπιμοτήτων, ενισχύοντας την πόλωση και την πολιτικοποίηση των πάντων[32].

Ένα άλλο χαρακτηριστικό του τρόπου σκέψης και δράσης μιας πετυχημένης εξωτερικής πολιτικής είναι η λειτουργικότητα και προσαρμοστικότητα που πρέπει να τη διακατέχει, ιδιαίτερα όσον αφορά το

---

[30] Βλ. Ορέστης Βιδάλης, «Η δημοκρατία ως 'εσωτερικό μέτωπο',» *Το Βήμα,* 24 Οκτωβρίου 1999, Β13.
[31] Βλ. Γιάννη Μηνά, «Εσωτερικό μέτωπο και η διεθνής υποτίμηση μας,» *Η Σημερινή,* 26 Απριλίου 1998, σ. 11. Ο Μηνάς με τον όρο 'εσωτερικό μέτωπο' αναφέρεται στο κεφάλαιο εσωτερικές παράμετροι.
[32] Βλ. Γιάννης Λούλης, «Το Πολιτικό Σύστημα και η Διαμόρφωση της Εξωτερικής Πολιτικής,» σ.122.

περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον[33]. Πολλές φορές η εξωτερική πολιτική δε βασίζεται στο εφικτό αλλά στο επιθυμητό, έχοντας καταστροφικές τελικά συνέπειες. Σε αυτές τις περιπτώσεις που η εξωτερική πολιτική διαμορφώνεται για να εξυπηρετήσει εθνικό-λαϊκιστικές εσωτερικές τάσεις (επιθυμητό), το τελικό αποτέλεσμα είναι διπλή απώλεια αφού στο τέλος δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί ούτε το επιθυμητό αλλά ούτε το εφικτό. Η καλύτερη δυνατή σύγκλιση ανάμεσα στο εφικτό και το επιθυμητό, τις εσωτερικές δυνατότητες και τις εξωτερικές ευκαιρίες αποτελούν βασική προϋπόθεση μιας εξωτερικής πολιτικής που φιλοδοξεί να αγγίξει τους στόχους της. Το σενάριο μεταξύ εφικτού και επιθυμητού παρουσιάζει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τον υπολογισμό της σχέσης κόστους και ωφέλειας. Το σχέδιο δράσης μιας πετυχημένης εξωτερικής πολιτικής πρέπει, χωρίς αμφιβολία, να περιλαμβάνει αυτό τον υπολογισμό. Η κοινοτοπία του υπολογισμού αυτού με το δίλημμα μεταξύ εφικτού και επιθυμητού έγκειται στο ότι και τα δύο πρέπει να βασίζονται σε ορθολογικούς συλλογισμούς, απαλλαγμένους από συναισθηματισμούς, ευσεβείς πόθους, κομματικές σκοπιμότητες και παρορμητικές ενέργειες. Πιθανά οφέλη στο σύντομο μέλλον και εθνική ικανοποίηση από την εξωτερική πολιτική κρύβει πολλές φορές τον κίνδυνο για μελλοντικά τραγικά εθνικά κόστη και τραυματισμένους εθνικούς πόθους.

Η στάθμιση της σχέσης κόστους και ωφέλειας και η αμεσότητα της με την πετυχημένη εξωτερική πολιτική αγγίζει και ένα άλλο τομέα, αυτόν της πολιτικής ηγεσίας. Πολλές φορές ο υπολογισμός της σχέσης κόστους και ωφέλειας δε γίνεται με μοναδικό κριτήριο το συμφέρον της χώρας. Αρκετές φφές η στάθμιση

---

[33] Βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής, «Οι Στόχοι της Ελληνικής Εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια,» στο *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Εσωτερικές και Διεθνείς Παράμετροι*, σ. 94.

της σχέσης αυτής γίνεται με «συνυπολογισμό του πολιτικού συμφέροντος, προσωπικού ή κομματικού, της ηγεσίας»[34]. Η εξωτερική πολιτική η οποία επιδιώκει και την εξυπηρέτηση υποκειμενικών, προσωπικών ή κομματικών συμφερόντων, που πολλές φορές είναι αντίθετα προς το συνολικό και μακροπρόθεσμο συμφέρον της χώρας, είναι ίσως καταδικασμένη ενώ εξωτερικές πολιτικές υποκινούμενες από προσδοκώμενα πολιτικά οφέλη ή από παρεμπλοκή από εσωτερικά προβλήματα (π.χ. Τουρκία) δεν έχουν κανένα μακροπρόθεσμο κέρδος.

Πλήρης κατανόηση ευκαιριών και περιορισμών στο περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον, εσωτερική πολιτική συναίνεση, εσωτερικός διάλογος και παράκαμψη κομματικών και ιδεολογικών δεσμεύσεων οδηγούν σε μια ρεαλιστική εξωτερική συμπεριφορά που αποφέρει τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα. Επιπλέον, η οικονομική ανάπτυξη της χώρας, η ύπαρξη αξιόπιστων δημοκρατικών θεσμών και η ενωμένη και πολιτικόοικονομικά ισχυρή κοινωνία είναι αναγκαία συστατικά για τη διαμόρφωση μιας εξωτερικής πολιτικής η οποία θα έχει απτά αποτελέσματα προς το συμφέρον του κράτους που την ασκεί.

III. Μοντέλα Λήψης Αποφάσεων Εξωτερικής Φύσεως

Μέσα από διάφορα αναλυτικά μοντέλα[35] είναι δυνατόν να κατανοήσει ή ακόμη και να προβλέψει κάποιος τις αποφάσεις των κρατών. Τα κυριότερα

---

[34] Βλ. Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Ανασκόπηση – Η Εξωτερική Πολιτική της Νεότερης Ελλάδας*, σ. 27.

[35] Πέρα από τα μοντέλα που παρουσιάζονται εδώ υπάρχει και το «προσαρμοστικό» μοντέλο (adaptive model), το decision-making model, το στρατηγικό μοντέλο (strategic model) καθώς και άλλα. Βλ. Lloyd Jensen, *Explaining Foreign Policy*, Prentice-Hall, INC., Englewood Cliffs, New Jersey, 1982, ειδικότερα κεφάλαιο 1, σσ. 1-13.

αναλυτικά μοντέλα είναι: (α) το Ψυχολογικό Μοντέλο, (β) το Μοντέλο του Ορθολογικού Δρώντος και (γ) το Γραφειοκρατικό Μοντέλο.

Το Ψυχολογικό Μοντέλο ανάλυσης λήψης αποφάσεων είναι άμεσα συνυφασμένο με το ατομικό επίπεδο ανάλυσης αποδίδοντας μεγάλη σημασία στην προσωπική διάσταση εκείνων που παίρνουν τις αποφάσεις. Σύμφωνα με τον Κώστα Μελακοπίδη, το μοντέλο αυτό «τονίζει τις σχετικές επιρροές επιθυμιών, ασυνείδητων τάσεων, πόθων, προκαταλήψεων, υποκειμενικών προτιμήσεων, στερεοτυπικής σκέψης, και, όχι σπάνια, παθολογιών»[36]. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η παιδική ηλικία του ηγέτη, η ανάδειξη του στην πολιτική σκηνή, η σχέση του, άμεση ή έμμεση, με σημαντικά γεγονότα της χώρας του και άλλοι παράγοντες που θα παρουσιαστούν αναλυτικότερα στη συνέχεια, παίρνουν ιδιαίτερη σημασία στο μοντέλο αυτό.

Το Μοντέλο του Ορθολογικού Δρώντος[37] (γνωστό στη διεθνή ορολογία ως Rational Actor Model) είναι το κατεξοχήν μοντέλο του Πολιτικού Ρεαλισμού και μπορεί εύλογα να ειπωθεί ότι έρχεται σε αντίθεση με το Ψυχολογικό Μοντέλο. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές του μοντέλου του Ορθολογικού Δρώντος αυτοί που παίρνουν τις αποφάσεις συνιστούν λογικούς δρώντες (rational actors) με αποφάσεις τα χαρακτηριστικά των οποίων είναι «1. Διαμόρφωση στόχων ή σκοπών με σαφήνεια ή καθαρότητα, 2. Ακριβής καθορισμός της φύσης της αντιμετωπιζόμενης κατάστασης, 3. Υπολογισμός του κόστους και του οφέλους των διαθέσιμων εναλλακτικών λύσεων, 4. Επιλογή εκείνης της λύσης που

---

[36] Βλ. Κώστας Μελακοπίδης, *Λεξικό Διεθνών Σχέσεων και Εξωτερικής Πολιτικής: Ιστορία, Θεωρία, Ορολογία*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1998, σσ. 508-9. Βλ. ακόμα Richard Ned Lebow, *Between Peace and War: The Nature of International Crisis*, New York, The Free Press, 1981

αναλυτικά μοντέλα είναι: (α) το Ψυχολογικό Μοντέλο, (β) το Μοντέλο του Ορθολογικού Δρώντος και (γ) το Γραφειοκρατικό Μοντέλο.

Το Ψυχολογικό Μοντέλο ανάλυσης λήψης αποφάσεων είναι άμεσα συνυφασμένο με το ατομικό επίπεδο ανάλυσης αποδίδοντας μεγάλη σημασία στην προσωπική διάσταση εκείνων που παίρνουν τις αποφάσεις. Σύμφωνα με τον Κώστα Μελακοπίδη, το μοντέλο αυτό «τονίζει τις σχετικές επιρροές επιθυμιών, ασυνείδητων τάσεων, πόθων, προκαταλήψεων, υποκειμενικών προτιμήσεων, στερεοτυπικής σκέψης, και, όχι σπάνια, παθολογιών»[36]. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η παιδική ηλικία του ηγέτη, η ανάδειξη του στην πολιτική σκηνή, η σχέση του, άμεση ή έμμεση, με σημαντικά γεγονότα της χώρας του και άλλοι παράγοντες που θα παρουσιαστούν αναλυτικότερα στη συνέχεια, παίρνουν ιδιαίτερη σημασία στο μοντέλο αυτό.

Το Μοντέλο του Ορθολογικού Δρώντος[37] (γνωστό στη διεθνή ορολογία ως Rational Actor Model) είναι το κατεξοχήν μοντέλο του Πολιτικού Ρεαλισμού και μπορεί εύλογα να ειπωθεί ότι έρχεται σε αντίθεση με το Ψυχολογικό Μοντέλο. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές του μοντέλου του Ορθολογικού Δρώντος αυτοί που παίρνουν τις αποφάσεις συνιστούν λογικούς δρώντες (rational actors) με αποφάσεις τα χαρακτηριστικά των οποίων είναι «1. Διαμόρφωση στόχων ή σκοπών με σαφήνεια ή καθαρότητα, 2. Ακριβής καθορισμός της φύσης της αντιμετωπιζόμενης κατάστασης, 3. Υπολογισμός του κόστους και του οφέλους των διαθέσιμων εναλλακτικών λύσεων, 4. Επιλογή εκείνης της λύσης που

[36] Βλ. Κώστας Μελακοπίδης, *Λεξικό Διεθνών Σχέσεων και Εξωτερικής Πολιτικής: Ιστορία, Θεωρία, Ορολογία,* Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1998, σσ. 508-9. Βλ. ακόμα Richard Ned Lebow, *Between Peace and War: The Nature of International Crisis,* New York, The Free Press, 1981

μεγιστοποιεί τα πλεονεκτήματα, και 5. Υλοποίηση της ληφθείσας απόφασης με συνέπεια, σοβαρότητα, αποφασιστικότητα»[38]. Για τους υποστηρικτές της προσέγγισης του Ορθολογικού Δρώντος η ανάλυση της ψυχολογικής προδιάθεσης των ηγετών ή του τρόπου που παίρνονται οι αποφάσεις (decision-making process) δε χρήζει ουσιαστικής εξέτασης αφού οι περιορισμοί τους οποίους *a priori* θέτει το διεθνές σύστημα στην άσκηση της εξωτερική πολιτικής δεν αφήνουν πολλά περιθώρια. Δεδομένο θεωρείται ότι οι ηγέτες και γενικότερα οι υπεύθυνοι της εξωτερικής πολιτικής είναι ανοιχτόμυαλοι (open-mindedness) και προσαρμόζονται στις αλλαγές του διεθνούς περιβάλλοντος[39].

Στο Γραφειοκρατικό Μοντέλο Λήψης[40] αποφάσεων (Bureaucratic Model) έμφαση δίδεται σε μια μεγαλύτερη ομάδα ατόμων η οποία συνολικά διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων. Είναι δηλαδή για το μοντέλο αυτό η λήψη αποφάσεων λιγότερο προσωποκεντρική και περισσότερο ομαδική. Σημειώνει σχετικά ο Max Weber, "Σε ένα σύγχρονο κράτος, πραγματικός άρχοντας είναι κατ' ανάγκη και αναπόφευκτα η γραφειοκρατία, επειδή η εξουσία δεν ασκείται ούτε με τις αγορεύσεις των πολιτικών ανδρών στην Βουλή ούτε με τα διαγγέλματα του μονάρχη, αλλά με τους συνηθισμένους

[37] Για το μοντέλο αυτό βλ. Michael Clarke, "The Foreign Policy System: A Framework for Analysis," in Michael Clarke and Brian White (eds.), σσ. 27-59.

[38] Βλ. Κώστας Μελακοπίδης, σσ. 59-62. Βλ. επίσης Michael Clarke, "Foreign Policy Analysis: A Theoretical Guide," in Stelios Stavrides and Christopher Hill, *Domestic Sources of Foreign Policy*, Oxford/Washington, D.C., Berg, 1996, σσ. 19-39. Βλ. ακόμα Glenn H. Snyder and Paul Diesing, *Conflict Among Nations: Bargaining, Decision-Making and System Structure in International Crises*, Princeton, Princeton University Press, 1977.

[39] Βλ. Graham Allison, *The essence of Decision: explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston, Little Brown, 1971.

[40] Γενικότερα για το μοντέλο αυτό βλ. Robert J. Strong, *Bureaucracy and Statesmanship: Henry Kissinger and the Making of American Foreign Policy*, Volume 9, University Press of America, Lanham-NY-London, 1986.

τρόπους ενέργειας της διοίκησης"[41]. Οι διάφορες ομάδες είτε από το υπουργείο εξωτερικών είτε από άλλες υπηρεσίες που ειδικεύονται σε θέματα εξωτερικής φύσεως εργάζονται και «ανταγωνίζονται» για τη διαμόρφωση της τελικής απόφασης, ενώ τις πιο πολλές φορές «Η τελική επιλογή δεν είναι αποτέλεσμα της επικράτησης κάποιας λογικής αιτιολογίας ή της θέσης σε κίνηση κάποιων οργανωτικών διαδικασιών ρουτίνας, αλλά και η συνισταμένη της ισχύος και της ικανότητας του καθενός από τους διαπραγματευτές που συμβάλουν στην διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής»[42]. Ένα τέτοιο Γραφειοκρατικό Μοντέλο λήψης αποφάσεων συναντάται συνήθως στις ώριμες δημοκρατίες που διαθέτουν καλά στελεχωμένες και εξειδικευμένες υπηρεσίες.

Οι αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής μπορούν να υποδιαιρεθούν σε αποφάσεις σε περιόδους κρίσης, προγραμματικές αποφάσεις και αποφάσεις τακτικής φύσεως. «Οι αποφάσεις κρίσης προσφέρονται ιδιαίτερα ως δέκτες στην επίδραση των μεταβλητών του ατομικού επιπέδου. Αντίθετα, οι προγραμματικές και τακτικές αποφάσεις επηρεάζονται περισσότερο από μεταβλητές του κρατικού, [του συλλογικού] και του διεθνούς συστημικού επιπέδου»[43]. Οι προγραμματικές αποφάσεις που λαμβάνονται μετά από διεξοδική ανάλυση και εκτίμηση των δεδομένων αποτελούν πράξεις με μακροχρόνιες συνέπειες καθοριστικού χαρακτήρα. Για παράδειγμα η απόφαση της Κυπριακής Δημοκρατίας μετά το 1974 να αποκατασταθούν οι πρόσφυγες και να μην «παλαιστινοποιηθούν», η

---

[41] Βλ. James E. Dougherty και Robert L. Pfaltzgraff, Jr., Τόμος Β΄, σσ. 207-56. Βλ. επίσης Graham Allison, σσ. 144-5; Graham Allison and Morton Halperin, "Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications," *World Politics*, XXIV, spring 1972, σσ. 40-79; Francis Rourke, *Bureaucracy and Foreign Policy*, Baltimore, Md., John Hopkins University Press, 1972.

[42] Βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής και Δημήτρης Κώνστας, σ. 119.

[43] Βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής, «Δομές και Διαμόρφωση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974-1987,» σσ. 57-78.

απόφαση να μην αντιμετωπιστεί η τουρκική κατοχή με στρατιωτικά μέσα καθώς επίσης και η απόφαση για αίτηση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελούν αποφάσεις προγραμματικής φύσεως.

Οι αποφάσεις κρίσης λαμβάνονται κατά περιόδους σοβαρής απειλής όπου δεν υπάρχουν προσχεδιασμένες επιλογές αντίδρασης και η χώρα «καλείται» να αντιδράσει σε περιορισμένα χρονικά πλαίσια. Για παράδειγμα η απόφαση του Ανδρέα Παπανδρέου το Μάρτιο του 1987 να θέσει ως *casus belli* την έναρξη υποθαλάσσιων ερευνών από το τουρκικό «Σεισμίκ» μέσα σε ελληνικά χωρικά ύδατα όπως και η απόφαση του Τουρκούτ Οζάλ να κλείσει τον αγωγό πετρελαίου Ιράκ-Μεσογείου μετά την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ αποτελούν αποφάσεις κρίσης. Οι τακτικές αποφάσεις που υπόκεινται σε συνεχή επανεκτίμηση, αναθεώρηση και αλλαγή, προκύπτουν συνήθως από το προγραμματικό επίπεδο[44]. Ως τέτοιες μπορούν να θεωρηθούν η απόφαση της Τουρκικής κυβέρνησης για προσωρινή αναστολή της δημιουργίας του πυρηνικού σταθμού του Ακουγιού, καθώς και η πρόσφατη απόφαση του Μπιλ Κλίντον για μη ανάπτυξη της αμερικανικής αντιπυραυλικής ομπρέλας.

IV. Επίπεδα Ανάλυσης

(α) Ατομικό Επίπεδο

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει το ατομικό επίπεδο ανάλυσης επικεντρώνει την προσοχή του στην προσωπικότητα, τις ιδεολογικές καταβολές και τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των ηγετών και των κυριοτέρων επιτελών τους τα οποία θεωρεί καθοριστικά για τη διαμόρφωση και άσκηση της εξωτερικής

πολιτικής. Πως και σε ποιο βαθμό επηρεάζουν τα παιδικά χρόνια ενός ηγέτη, η παιδεία του, το θρήσκευμα του και οι παλιές του συνήθειες τις επιλογές εξωτερικής πολιτικής που κάνει; Η λογική της ανάλυσης αυτής βρίσκεται στο ότι "Οι άνθρωποι δεν είναι μόνο αυτό που βλέπετε κοιτάζοντας τους. Είναι ακόμη ο τροπος που γεννήθηκαν. Το διαμέρισμα ή το αγροτόσπιτο όπου έμαθαν να περπατούν. Τα παιχνίδια που έπαιξαν παιδιά. Τα παραμύθια που άκουσαν. Τα φαγητά που γεύθηκαν. Τα σχολεία που πήγαν. Τα αθλήματα στα οποία επιδοθηκαν και ο Θεός στον οποιο έμαθαν να πιστεύουν" [45].

Στην περιπτωση της Κυπρου θα μπορούσε κάποιος να ισχυρισθεί ότι λογω της απουσιας (ειδικότερα στο παρελθόν) ανεπτυγμένων μηχανισμών μελέτης και αναλυσης της εξωτερικής πολιτικής αλλά και των γνωστών think tanks (δεξαμενές σκέψεως), η εξωτερική πολιτική της χώρας συχνά επηρεάζεται σε μεγαλο βαθμό από τις ιδεολογικές καταβολές και την προσωπικότητα του εκάστοτε ηγέτη. Ο Michael Smith σημειώνει ότι σε χώρες όπου δε λειτουργεί η κατάλληλη γραφειοκρατία για θέματα εξωτερικής φύσεως, η εξωτερική πολιτική πολύ πιθανόν να αντικατοπτρίζεται μέσα από προσωπικά χαρακτηριστικά των ηγετών με αποτέλεσμα τα δεδομένα και οι γνώσεις που χρησιμοποιούνται να είναι περιορισμένα[46]. Σ'αυτές τις περιπτώσεις ο ηγέτης της χώρας πολύ πιθανό

---

[44] Βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη*, σ. 152.

[45] Βλ. Σομερσετ Μομ, *Η κόψη του ξυραφιού*, Παρμένο από Οικονομικό Ταχυδρόμο, 8 Απριλίου 1999, σ. 51. Βλ. ακόμα Margaret G. Herman and Joe D. Hagan, "International Decision Making: Leadership Matters," *Foreign Policy* (Special Edition), spring 1998, σσ. 124-37. Για την σπουδαιότητα του ατομικού επιπέδου βλ. George C. Edwards III, John H. Kessel, Bert A. Rockman (eds.), *Researching the Presidency: Vital Questions, New Approaches*, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1993; Alexander George και Juliette George, *Presidential Personality and Performance*, Westview Press, 1998; Raymond Birt, "Personality and Foreign Policy: The Case of Stalin," *Political Psychology*, 1993, σσ 99-122.

[46] Βλ. Michael Smith, "Comparing Foreign Policy Systems: Problems, Processes and Performance". Για το ίδιο θέμα ο Παναγιώτης Ιωακειμίδης σημειώνει ότι « (α) Η μη ύπαρξη νομιμοποιημένων και αποτελεσματικών θεσμών, για χάραξη πολιτικής οδηγά στην κυριάρχηση της προσωπικότητας στην

να ακολουθεί εκείνη την εξωτερική πολιτική που τον κάνει πιο δημοφιλή στο εσωτερικό της χώρας και εν πολλοίς τον ενισχύει στις προσπάθειες επανεκλογής του. Φυσικά, αυτό δε σημαίνει οπωσδήποτε ότι η εξωτερική πολιτική της χώρας εναντιώνεται ή δεν εξυπηρετεί το εθνικό συμφέρον. Απλά, σε τακτικές αυτού του είδους ελλοχεύει πάντοτε ο κίνδυνος η εξωτερική πολιτική να καταστεί όμηρος του εκλογικού σώματος με αποτέλεσμα να παρουσιάζει αστάθεια, έλλειψη συνέχειας και συνέπειας.

Αυτό που σήμερα οι πολιτικοί επιστήμονες αποκαλούν ατομικό επίπεδο ανάλυσης έχει διαχρονική ισχύ και απασχόλησε θεωρητικούς από τα χρόνια της αρχαιότητας. Μελετώντας το Θουκυδίδη παρατηρούμε την σπουδαιότητα την οποια αποδιδει στην προσωπικότητα των ηγετών σε μια προσπάθεια κατανόησης των λόγων και των πράξεων τους αποκαλώντας άλλους σώφρονες και άλλους αυταρχικούς. Στο Β' βιβλίο του ο πρώτος ιστορικός αναφέρεται διεξοδικά στην προσωπικότητα του Περικλή σημειώνοντας ότι «Ο Περικλής, επειδή είχε μεγάλη δύναμη χάρη στο αξίωμα του και στην εξαιρετική του ικανότητα, και ήταν αναμφισβήτητα ανώτερος χρημάτων, κατόρθωνε να συγκρατεί το λαό, χωρίς να περιορίζει τις ελευθερίες του, και δεν παρασυρόταν από το λαό, αλλά εκείνος μάλλον τον οδηγούσε. Επίσης ποτέ δεν κολάκευε τον λαό, για να εξασφαλίσει με αθέμιτα μέσα τη δύναμη του, αλλά είχε το σθένος και να του αντιλέγει, ακόμα και να προκαλεί την οργή του. Όταν έβλεπε τους

διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής, και (β) αυτή η κατάσταση οδηγά την διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής να έχει σαν βασικό κριτήριο την μεγιστοποίηση της εκλογικής έλξης για την συγκεκριμένη προσωπικότητα. Έτσι η κοινωνία μετατρέπεται σε κύρια πηγή για την χάραξη της εξωτερικής πολιτικής,» βλ. Panagiotes Ioakimides, "The Model of foreign-policy making in Greece: Personalities versus Institutions," in Stelios Stavrides, Theodore Couloumbis, Thanos Veremis and Neville Waites (ed.), *The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s*, Macmillan Press, 1990, σσ. 140-69, ειδικότερα σσ. 143-4.

Αθηναίους να γίνονται παράκαιρα υπερβολικά τολμηροί από αλαζονεία, τους συγκρατούσε κάνοντας τους με τα λόγια να φοβούνται. Και αντίθετα, όταν τους έβλεπε αδικαιολόγητα φοβισμένους, κατόρθωνε να ζωντανεύει ξανά το θάρρος του»[47].

Οι πεποιθήσεις του ηγέτη χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής αφού και αυτές επηρεάζουν τις αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής. Ο Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος ορθώς επισημαίνει ότι «...οι πεποιθήσεις ενός ηγέτη μπορούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις του με δύο τρόπους: (α) επεκτείνοντας ή περιορίζοντας το πεδίο έρευνας και αξιολόγησης των στοιχείων που διαθέτει, επηρεάζοντας έτσι τη διάγνωση μιας κατάστασης προς ορισμένες κατευθύνσεις και (β) οδηγώντας τον ηγέτη στην προτίμηση ορισμένων εναλλακτικών δράσεων έναντι άλλων»[48]. Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι όσο περισσότερο ένας ηγέτης ενδιαφέρεται για θέματα εξωτερικής πολιτικής τόσο περισσότερο η προσωπικότητα του επηρεάζει τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής[49]. Η προσωπικότητα δηλαδή ενός πρώην υπουργού εξωτερικών που έγινε πρωθυπουργός ή πρόεδρος μιας χώρας επηρεάζει περισσότερο τα θέματα εξωτερικής πολιτικής παρά η προσωπικότητα ενός πρώην υπουργού οικονομικών που ανέλαβε την εξουσία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο πρόεδρος των ΗΠΑ Ρίτσαρτ Νίξον ο οποίος ήθελε ο ίδιος να ήταν υπουργός εξωτερικών αφού η εξωτερική πολιτική ήταν πάντοτε το κύριο ενδιαφέρον του. Ως

---

[47] Βλ. Πάρις Βαρβαρούσης, *Οι Ρίζες των Διεθνών Σχέσεων: Η Συμβολή των Αρχαίων Ελλήνων*, Αθήνα, Παπαζήση, 1999, σ. 28.

[48] Βλ. Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, «Ο Ρόλος των Ηγετών στη Διαμόρφωση της Εξωτερικής Πολιτικής,» στο *Επετηρίδα*, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1996, σ. 37.

[49] Βλ. Margaret G. Kelman, "Personality and Foreign Policy Decision-Making: A Study of 53 Heads of Government," in D. A. Sylvan and S. Chan (eds.), *Foreign Policy Decision Making. Perception, Cognition and Artificial Intelligence,* Praeger Special Studies, Praeger Publishers, New York, 1984, σσ. 53-80.

εκ τουτου, με την εκλογή του στην προεδρια διόρισε ως υπουργό εξωτερικων των ΗΠΑ ένα παλιό και έμπιστο φιλο του (τον William Rogers) χωρίς καμιά εμπειρια σε θεματα εξωτερικής πολιτικής[50]. Συμφωνα με το Robert Strong η επιλογή αυτή του Νίξον ήταν ένδειξη των σχεδιων του να κατευθυνει αυτός την εξωτερική πολιτική της χωρας. «Οι λόγοι που ο Νίξον ήθελε ένα αδυνατο υπουργό εξωτερικών βρισκονταν σε ιδεολογικους, πολιτικούς και ψυχολογικους παράγοντες»[51].

Όσον αφορά το ατομικό επιπεδο ανάλυσης υπάρχουν κυρίως τρεις μορφές. Η πρωτη μορφή ασχολειται με την ψυχοπολιτική πτυχή της προσωπικοτητας ενός ηγέτη και σκοπός είναι η ερμηνεία της συμπεριφοράς του μέσα από ψυχολογικά χαρακτηριστικά. «Οι εμπειρίες κατά την περίοδο που σχηματίζεται η προσωπικότητα (παιδική ηλικια) αποτελούν ανεξάρτητες μεταβλητές δηλ. παραγοντες που διαμορφωνουν την προσωπικότητα του ηγέτη, η οποια μετέπειτα, στην ώριμη ηλικια τείνει να επηρεάζει την πολιτική του συμπεριφορα»[52]. Στη δεύτερη μορφή συναντάμε την ψυχοκοινωνική προσέγγιση που ασχολειται με τη σχέση του ηγέτη με την κοινωνία. Σε αυτή την κατηγορία τοποθετούνται κατά κύριο λόγο οι χαρισματικές προσωπικότητες. «Κύριο χαρακτηριστικό της προσέγγισης αυτής είναι ότι εντοπίζει το ενδιαφέρον της ανάλυσης στο δεσμό που υπάρχει ανάμεσα στον ηγέτη που έχει ορισμένες ψυχικές ιδιότητες ή χαρακτηριστικά και την κοινωνία στην οποία ανήκει. ... ο δεσμός αυτός μεταξύ των δύο...δημιουργείται, όταν η κοινωνια βρίσκεται σε

[50] Η μόνη εμπειρία του William Rogers ήταν μια σύντομη περίοδος σαν απεσταλμένος στα Ηνωμένα Έθνη. Ο Νίξον ανέθεσε στον Henry Kissinger τη διεύθυνση του Εθνικου Συμβουλίου Ασφαλείας.

[51] Βλ. Robert J. Strong, σ. 57.

κριση και οι ιδιότητες του ηγέτη (ψυχολογία, εμφάνιση, χαρακτηριστικά, μήνυμα, κ.α.) «υποβάλλουν» την κοινωνία έτσι, ώστε αυτός να εμφανίζεται ως «χαρισματικός» και με τη δύναμη της χαρισματικής του ηγεσίας (να) δίνει λύση στην κρίση που διέρχεται η κοινωνία»[53]. Η τρίτη μορφή εξετάζει τους ηγέτες ομαδικά και αναφέρονται και ως «μελέτες των ελίτ». «Τα πρόσωπα, που απαρτίζουν την ηγετική ομάδα, κατά κανόνα, κατέχουν επίσημες θέσεις ή αξιώματα όπως τα μέλη μιας κυβέρνησης ή της Βουλής. Ενδέχεται όμως να είναι και πρόσωπα ανεπίσημα, οπότε αναλύονται διότι θεωρείται ότι επηρεάζουν συγκεκριμένες αποφάσεις (παρασκήνιο)»[54]. Αυτή η προσέγγιση είναι αναγκαία στις περιπτώσεις που μια απόφαση είναι προϊόν συλλογικής δουλειάς. Η προσέγγιση αυτή σχετίζεται άμεσα και με το συλλογικό επίπεδο ανάλυσης αφού σε μερικές περιπτώσεις τα οργανωμένα σύνολα που συγκαταλέγονται δεν είναι κυβερνητικές ομάδες[55].

Σύμφωνα με τον James Barber τα βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και αυτά που συγκροτούν τη βασική φυσιογνωμία του ηγέτη είναι ο χαρακτήρας, η κοσμοθεωρία και το στυλ[56]. «Το στυλ είναι ο τρόπος που

---

[52] Βλ. Κλεομένης Κουτσούκης, *Η Πολιτική Ηγεσία, Θεωρία, Συγκριτική Έρευνα του Πολιτικού Προσωπικού και Ανάλυση Πολιτικού Προσωπικού,* Αθήνα, Εκδόσεις Ε. Αναστασίου, 1990, σ. 28.
[53] ο.π., σ. 29.
[54] ο.π., σ. 29.
[55] Φυσικά αν προχωρήσουμε λίγο περισσότερο θα δούμε ότι οι ηγέτες ή οι πρόεδροι αυτών των οργανωμένων συνόλων είναι αυτοί που διαδραματίζουν το πιο καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της απόφασης της ομάδας. Συμπεραίνεται δηλαδή και πάλι ότι το ατομικό επίπεδο είναι εκείνο που είναι αναγκαίο να αναλυθεί. Ακόμα και στην περίπτωση του κρατικού επιπέδου που αναφέρεται στους θεσμούς και τα ινστιτούτα του κράτους, το ατομικό επίπεδο είναι εκείνο που σε τελική ανάλυση είναι το πιο σημαντικό. Το πολιτικό σύστημα, οι θεσμοί και τα ινστιτούτα του κράτους δεν λειτουργούν από μόνα τους. Υφίστανται και λειτουργούν γιατί κάποιες προσωπικότητες επωμίζονται ορισμένους ρόλους και αρμοδιότητες που τους επιτρέπουν να παίρνουν αποφάσεις.
[56] Βλ. James Barber, *The Presidential Character: Predicting Presidence's Performance in Office,* Englewood Cliffs, New Jersey, 1972. Ο J. Barber σε ένα πολύ ενδιαφέρον άρθρο του για τις προσωπικότητες των προέδρων τις ΗΠΑ πρόβλεψε ορθά πριν ξεσπάσει το σκάνδαλο Watergate «ότι ο Νίξον θα οδηγούσε τη χώρα σε εθνική τραγωδία αν συνέβαινε στον ίδιο μια δυσάρεστη προσωπική

δρα, η κοσμοθεωρία ο τρόπος που βλέπει τα πράγματα και ο χαρακτήρας ο τρόπος που αντιδρά. (1) Ο χαρακτήρας είναι η στάση που τηρεί το άτομο καθώς αποκτά την εμπειρία της ζωής. Διαμορφώνεται πολύ νωρίς από τις πρώτες εμπειρίες του παιδιού στις σχέσεις του με τους γονείς, τα αδέλφια του, τους φίλους, το σχολείο, την υπόλοιπη κοινωνία. Η κουλτούρα που επικρατεί σε μια κοινωνία βοηθά στη διαμόρφωση του χαρακτήρα. Ο χαρακτήρας βέβαια δεν προκαθορίζει νομοτελειακά τη συμπεριφορά. Δίνει όμως την γενική κατεύθυνση, παρέχει το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο θα κινηθούν τα άλλα δύο στοιχεία δηλ. η κοσμοθεωρία και το στυλ. (2) Η κοσμοθεωρία είναι η αντίληψη που έχει το άτομο για το κόσμο γενικά. Είναι οι πρωταρχικές βασικές αντιλήψεις του για το τι αυτός βλέπει γύρω του, για τη συγκρότηση της κοινωνίας, τις αντιπαλότητες που την διέπουν, την ανθρώπινη φύση κ.α. Η κοσμοθεωρία αρχίζει να αναπτύσσεται στην εφηβεία. (3) Το στυλ είναι ο τρόπος με τον οποίο κατά κανόνα ο ηγέτης εκπληρώνει τρεις πολιτικούς ρόλους που είναι: (α) η ρητορική, που αναφέρεται σε προτίμηση του ηγέτη για διαλογική συζήτηση ή σε απευθείας επικοινωνία σε μεγάλα ακροατήρια, (β) σε προσωπικές σχέσεις που αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο ο ηγέτης συναλλάσσεται με τους άλλους πολιτικούς, αν δηλ. προτιμά την επικοινωνία πρόσωπο με πρόσωπο ή καθ 'ομάδες, (γ) η καθημερινή δουλειά ρουτίνας, αν δηλ. είναι ο άνθρωπος που κάνει την δουλειά του γραφείου. Όλοι οι ηγέτες δεν δίνουν την ίδια σημασία στην εκπλήρωση των τριών αυτών ρόλων...το στυλ είναι κάτι που αναπτύσσεται όταν το άτομο γίνεται αυτεξούσιο και είναι σε

πολιτική αποτυχία,» βλ. James Barber, "The Question of Presidential *Character*," *Saturday Review*, September 1972, σσ. 62-6. Για το θέμα αυτό ο Κουτσούκης σημειώνει, «Όπως είναι γνωστό η πρόβλεψη αυτή επαληθεύτηκε πέρα ως πέρα, και η Αμερική έζησε την οδυνηρότερη μεταπολεμική κρίση,» βλ. Κ. Κουτσούκης, σ. 212.

θέση να οργανώνει μόνο του τον τρόπο δουλειάς και των σχέσεων με τους άλλους με τους οποίους συνεργάζεται»[57].

Ο Max Weber παρουσιάζει τρεις μορφές εξουσίας-ηγεσίας στηριζόμενος στην έρευνα του σχετικά με τα μεσσιανικά θρησκευτικά κινήματα στη διάρκεια εξέλιξης διαφόρων ιστορικών κοινωνιών[58]. Οι τρεις τύποι του Weber είναι (α) ο Παραδοσιακός, (β) ο Γραφειοκρατικός-Ορθολογικός και (γ) ο Χαρισματικός. Ο παραδοσιακός ηγέτης για το Weber παρατηρείται σε εκείνες τις χώρες που επικρατεί μια ισχυρή παράδοση στην κοινωνία και δίνει το «δικαίωμα» σε άτομα που προέρχονται από συγκεκριμένες ομάδες να βρίσκονται στην εξουσία. Κλασσικό ίσως παράδειγμα είναι η μοναδική δύναμη της εκκλησίας στην Κύπρο πριν την ανεξαρτησία του 1960, που θα παρουσιαστεί στο κεφάλαιο 2. Αυτή η παραδοσιακή δύναμη της κυπριακής εκκλησίας που ήθελε τους ιεράρχες να είναι οι εκπρόσωποι του λαού σε κάθε πτυχή της ζωής τους, επηρέασε αργότερα και στην αναρρίχηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' στην προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο Γραφειοκρατικός-Ορθολογικός ηγέτης παρατηρείται κατά κύριο λόγο στις σύγχρονες και ώριμες κοινωνίες. Είναι σίγουρα η καλύτερη μορφή ηγεσίας και είναι φαινόμενο που παρατηρείται στις καλά θεμελιωμένες και ώριμες δημοκρατίες. Τέλος, ο χαρισματικός ηγέτης, που είναι σχεδόν αποκλειστικά δημιούργημα της κοινωνίας, παρατηρείται κατά κύριο λόγο σε εκείνες τις κοινωνίες στις οποίες υπάρχει οξεία κρίση και εσωτερικός διχασμός. Ιστορικές

---

[57] Βλ. ο.π., σσ. 213-4.

[58] Βλ. Max Weber, *Economy and Society: An Outcome of Interpretative Analogy*, Guenther Roth και Claus Wittich (ed.), vol. 1, Berkeley και Los Angeles, University of California Press, 1978. Βλ. επίσης Βασίλης Πρωτοπαπάς, «Στο τέλος της εποχής των «χαρισματικών» ηγετών,» *Φιλελεύθερος*, 9 Οκτωβρίου 1999, σ. 7.

συνθήκες όπως η μεταπήδηση από ένα αποιοκρατικό καθεστώς σε ανεξαρτησία βοηθούν στην ανάδειξη τέτοιου είδους ηγετών[59].

Ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο που η προσωπικότητα ενός ηγέτη διαδραματίζει στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της χώρας του αποδίδει και ο Henry Kissinger που επικεντρώνεται στη σπουδαιότητα των εμπειριών πριν την ανάδειξη του σε ηγετικό αξίωμα. Αναφερόμενος στο μεσολαβητικό και συμφιλιωτικό στυλ της βρετανικής πολιτικής το 19ον αιώνα, ο Kissinger υποστηρίζει ότι αυτό αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τα χαρακτηριστικά «...που απέκτησαν Βρετανοί πολιτικοί κατά την διάρκεια της θητείας τους στο Κοινοβούλιο, που στελεχωνόταν από άτομα με οικογενειακούς δεσμούς και παρεμφερή παιδεία»[60].

Αναφερόμενος ο Kissinger στις ηγετικές ομάδες σημειώνει τους παράγοντες εκείνους που παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα της κάθε ομάδας και οι οποίοι μπορούν να συνοψισθούν στις εμπειρίες που απόκτησαν μέχρι να αναδειχθούν στην εξουσία, στα χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος στο οποίο θα κινούνται, και τέλος στις αξίες των κοινωνιών τους[61]. Με εμφανή την επιρροή του Max Weber στη σκέψη του Kissinger, ο τελευταίος παρουσιάζει τρεις σύγχρονους τύπους ηγετών: (1) το γραφειοκράτη – πραγματιστή, (2) τον ιδεολόγο και (3) τον επαναστάτη – χαρισματικό. Για το γραφειοκράτη – πραγματιστή ηγέτη, ο Kissingerυποστηρίζει

[59] Όπως υποστηρίζει ο Κλεομένης Κουτσούκης, «...η χαρισματική ηγεσία εμφανίζεται σαν η συνισταμένη τριών κυρίως παραγόντων, (α) του ηγέτη με τις πραγματικές ή νομιζόμενες υπερφυσικές ικανότητες, (β) της κοινωνίας και ειδικά των οπαδών, που τον λατρεύουν (υποκειμενική σχέση), (γ) στην σπουδαιότητα των ιστορικών συνθηκών, που επικρατούν γενικά και συναρτώνται με τις εθνικές επιδιώξεις και προσδοκίες μιας κοινωνίας,» βλ. Κλεομένης Κουτσούκης, σ. 203.

[60] Βλ. Henry Kissinger, "Domestic Structures and Foreign Policy," *American Foreign Policy: Three Essays*, New York, Norton, 1969, σ. 27.

ότι παρουσιάζεται σε χώρες όπως τις ΗΠΑ όπου η κοινωνία δεν παρουσιάζει θεμελιώδη κοινωνικά σχίσματα. Οι ηγέτες αυτοί έχουν την πεποίθηση ότι οποιοδήποτε πρόβλημα μπορεί να λυθεί αν το προσεγγίσεις με το σωστό τρόπο, ενώ ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά τους είναι η μειωμένη σημασία που αποδίδεται σε ιστορικούς παράγοντες.

Στην περίπτωση του ιδεολόγου ηγέτη, η ίδια του η ιδεολογία είναι αυτή που καθορίζει την πολιτική του. Ο ηγέτης χρησιμοποιεί την ιδεολογία του κόμματος για να ερμηνεύσει γεγονότα και καταστάσεις και για να χαράξει πολιτική, με χαρακτηριστικό παράδειγμα κατά τον Kissinger τους ηγέτες των κομμουνιστικών χωρών. Γενικότερα θεωρείται πολύ δύσκολη η συζήτηση ή ο συμβιβασμός με μια ιδεολογικά προδιατεθειμένη ηγετική ομάδα αφού επηρεαζόμενη από την ιδεολογία αντιμετωπίζει το καθετί μέσα από αυτή. Αυτό συμβαίνει όχι μόνο στην εξωτερική συμπεριφορά των ηγετών αλλά και στην εσωτερική τους διακυβέρνηση. Οι ηγέτες που συμπεριλαμβάνονται σε αυτού του τύπου την ηγεσία είναι κατά κύριο λόγο αφοσιωμένοι στο σκοπό τους (επικράτηση της ιδεολογίας), δογματικοί, χωρίς ιδιαίτερα αισθήματα και όταν έρχονται αντιμέτωποι με τον αντίπαλο (αντίπαλη ιδεολογία) επιζητούν την ολοκληρωτική του εξόντωση.

Τέλος, ο Κίσσινκερ αναφερόμενος στη χαρισματικού-επαναστατικού τύπου ηγεσία[62] υποστηρίζει ότι σε αυτή την κατηγορία συμπεριλαμβάνονται εκείνοι οι ηγέτες όπως ο Κάστρο και Σουκάρνο που αντιμετωπίζουν τον αγώνα τους σαν μια πάλη για αλλαγή της τρέχουσας διεθνούς κατάστασης,

---

[61] Βλ. ο.π., σ. 29.
[62] Βλ. ο.π., σσ. 39-43.

χαρακτηριστικό το οποίο δεν τους βοηθά να είναι ρεαλιστές και συχνά καθιστά τους στόχους τους ουτοπιστικούς. Συναντά κανείς τέτοιου είδους ηγέτες σε νεοϊδρυθέντα κράτη αφού η επιτυχία του οράματος της ανεξαρτησίας τους επηρεάζει στο να είναι πεπεισμένοι ότι μέσα από αγώνες και πάλη μπορούν να αλλάξουν καταστάσεις. Έτσι, πολλές φορές οδηγούνται σε περιπετειώδεις επιλογές σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, αποσκοπώντας να κερδίσουν τη νομιμοποίηση και αποδοχή της χώρας τους στη διεθνή σκηνή και να αντιμετωπίσουν και την έντονη εσωτερική αντιπολίτευση που συχνά παρατηρείται σε νεοϊδρυθέντα κράτη. Την ίδια στιγμή ο Κίσσινκερ υποστηρίζει ότι αυτού του τύπου οι ηγέτες παρουσιάζουν μια τάση προς τον κομμουνισμό αφού η ιδεολογία αυτή τους προσφέρει τη νομιμοποίηση για απολυταρχική εσωτερική διακυβέρνηση που θεωρείται αναγκαία σε νεοϊδρυθέντα και αναπτυσσόμενα κράτη. Για αυτό εξάλλου το λόγο, οι χαρισματικού τύπου ηγέτες σε νεοϊδρυθέντα κράτη είναι πιο ευαίσθητοι στο εσωτερικό περιβάλλον της χώρας, παρά στο διεθνές περιβάλλον.

Ο Milton Rokeach εξετάζει μια άλλη διάσταση της προσωπικότητας, «open or close minded»[63]. Στην κατηγορία του «στενοκέφαλου» οι δογματικοί ηγέτες χαρακτηρίζονται από μια συνεχή ανησυχία, ενδιαφέρονται άμεσα για την πηγή και όχι το περιεχόμενο των νέων πληροφοριών και δεν είναι ικανοί να συνθέτουν νέες πληροφορίες που δέχονται οι οποίες έρχονται σε αντίθεση με τα γενικότερα τους πιστεύω[64]. Τέτοιου είδους δογματικές προσωπικότητες δεν αντιμετωπίζουν θετικά άλλες πιθανές επιλογές στα θέματα με τα οποία

---

[63] Βλ. Milton Rokeach, *The Open and Closed Mind,* New York, Basic Books, 1960.
[64] Βλ. Lloyd Jensen, σ. 26.

ασχολούνται εκτός τις δικές τους απόψεις. Πέρα από τα πιο πάνω οι «στενοκέφαλες» προσωπικότητες έχουν την τάση να βλέπουν συνομωσίες εναντίον τους, να παρεξηγούν συχνά τις προθέσεις των άλλων και όποτε νοιώθουν απειλή αμέσως πιστεύουν ότι αυτή προέρχεται από τον «εχθρό». Έχουν σχετικά πολλές αμφιβολίες και ανασφάλειες, και δεν έχουν υπομονή σε στιγμές που διαπραγματεύονται ή συζητούν σε διεθνές επίπεδο. Αντίθετα οι «ανοιχτόμυαλοι» είναι προσωπικότητες που έχουν εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, ρισκάρουν περισσότερο, δεν έχουν ιδιαίτερο άγχος σε περιόδους κρίσης όπου συνήθως γίνονται ακόμη πιο δραστήριοι. Ο Daniel Heradstveit για παράδειγμα που ασχολήθηκε με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των ηγετών και έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη διαβολική εικόνα (devil-image) που έχουν κάποιοι ηγέτες για τους ηγέτες αντιπάλων χωρών, τονίζει ότι «εάν κάποιος έχει διαβολική εικόνα για τον αντίπαλο του και ο αντίπαλος του αλλάξει συμπεριφορά και συμπεριφέρεται πολύ φιλικά, το άτομο που έχει σχηματίσει την διαβολική εικόνα για τον αντίπαλο του θα συνεχίσει να έχει την ίδα αρνητική εικόνα, εξηγώντας τη νέα φιλική στάση του αντιπάλου σαν προϊόν επιδράσεων και περιορισμών από το περιβάλλον»[65]. Αδύνατες προσωπικότητες σπάνια παίρνουν το ρίσκο να έρθουν σε συμφωνία με τον αντίπαλο. Έχοντας κάποια δυσάρεστα γεγονότα στο μυαλό του για τον ανταγωνιστή, ο αδύνατος χαρακτήρας μπορεί μέσα από τη φαντασία του να δημιουργήσει ακραίες εικόνες εχθρότητας και όποια κίνηση και αν κάνει ο άλλος (αντίπαλος) δε γίνεται σίγουρα με καλή πρόθεση και κρύβει παγίδες σύμφωνα με τη λογική του αδύνατου χαρακτήρα. Για την ανασφαλή

---

[65] Βλ. Daniel Heradstveit, *The Arab-Israeli Conflict: Psychological Obstacles to Peace*, Oslo, Universititesforlaget, 1979, σ. 74.

προσωπικότητα, ο άλλος (δηλαδή ο εχθρός) δε μπορεί να είναι καλός και δεν είναι δυνατό να έχει καλές προθέσεις. Έτσι, όταν βλέπεις συνεχώς αρνητικά τον εχθρό σου δεν πρόκειται να κάνεις ούτε ένα βήμα προς τον συμβιβασμό. Όταν για όλα θεωρείται ότι ευθύνεται ο εχθρός και όταν πιστεύεις ότι δε φέρεις καμιά ευθύνη για την κατάσταση που δημιουργήθηκε ή για τυχόν αδιέξοδο στην περίπτωση διαπραγματεύσεων, τότε δεν πρόκειται με τίποτα να αντικρίσεις όποια θετική πρόταση του αντιπάλου και σίγουρα θα την απορρίψεις πιστεύοντας ότι είναι παγίδα. Για τους ηγέτες με αδύναμες προσωπικότητες δεν υπάρχουν μεσαίες καταστάσεις[66].

Ο James M. Goldgeier ερευνώντας την εξωτερική πολιτική της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και έχοντας ως βάση τον τρόπο συμπεριφοράς της σοβιετικής ηγεσίας παρουσιάζει μια διαφορετική παράμετρο στη σπουδαιότητα του ατομικού επιπέδου στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής. Σύμφωνα με τον Goldgeier, όταν οι ηγέτες των κρατών έχουν να αντιμετωπίσουν μια σοβαρή υπόθεση εξωτερικής φύσεως που είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη χώρα τους θέτουν συχνά το εξής ερώτημα: Ποιες στρατηγικές και τακτικές που

---

[66] Αν και η τάση δαιμονοποίησης του άλλου δεν είναι πάντοτε λανθασμένη, τα προβλήματα που προκαλεί μπορούν να συνοψιστούν σε δύο σημεία: (α) υπάρχει ο κίνδυνος το άτομο που έχει μια διαβολική εικόνα για τον αντίπαλο του να μην αντιλαμβάνεται κάποια θετική αλλαγή σ' αυτόν και να μην μπορεί κατ 'επέκταση να εκμεταλλευτεί αυτή την θετική αλλαγή του αντιπάλου του, έστω και αν αυτή η αλλαγή είναι προϊόν περιορισμένων και επιδράσεων από το περιβάλλον. (β) σε ορισμένες περιπτώσεις η διαβολική εικόνα που έχει ένας ηγέτης για ένα αντίπαλο του παίρνει γενικευμένη μορφή, με την έννοια ότι δαιμονοποιούνται όλα τα πρόσωπα που προέρχονται από το συγκεκριμένο στρατόπεδο ή την συγκεκριμένη χώρα. Δηλαδή και αν ο αντίπαλος αντικατασταθεί, από ένα πρόσωπο που προέρχεται από τον ίδιο χώρο, ο προβληματικός ηγέτης θα συνεχίζει να τον αντιμετωπίζει αρνητικά λόγο της διαβολικής εικόνας που έχει στο μυαλό για τον προκάτοχο του. Όσον αφορά το χαρακτηριστικό δαιμονοποιησης του αντιπάλου στην περίπτωση Ελλήνων και Τούρκων γράφει ο Αλέξης Ηρακλείδης, «Το Κυπριακό όμως έχει και μια άλλη πλευρά, όπως και η ευρύτερη ελληνοτουρκική διένεξη. Την εξίσου σημαντική υποκειμενική διάσταση. Στην αντιπαράθεση Ελληνοκυπρίων – Τουρκοκυπρίων (καθώς και σ' αυτήν Ελλήνων και Τούρκων) υπάρχει, ως γνωστόν, έντονη αμοιβαία δαιμονοποιήση, φόβος, θυματοποιήση και παντελής έλλειψη εμπιστοσύνης προς τον αντίπαλο,» βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, Αθήνα, ΠΟΛΙΣ, 2001, σ. 286.

χρησιμοποίησαν στο παρελθόν είχαν θετικό αποτέλεσμα.[67] Εκείνο που τονίζει ο Goldgeier είναι ότι σε τέτοιες περιπτώσεις οι ηγέτες των χωρών που χρησιμοποιούν αυτή την τακτική έχουν στο μυαλό τους και τακτικές που χρησιμοποιήθηκαν στο παρελθόν στο εσωτερικό της χώρας τους. Αυτές οι στρατηγικές που χρησιμοποιήθηκαν στο εσωτερικό της χώρας είναι πολύ σημαντικές για τους ηγέτες γιατί μέσα από αυτές αναρριχήθηκαν στην ηγεσία. Αποτελούν δηλαδή ένα από τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά του πολιτικού τους βίου. Αυτό που υποστηρίζει ο Goldgeier είναι ότι ο τρόπος, η διαδικασία και οι εμπειρίες που απεκόμισε ένας ηγέτης στο δρόμο προς την εξουσία, δηλαδή εκείνες οι στρατηγικές και τακτικές που χρησιμοποίησε βασικά στο εσωτερικό της χώρας για να αντιμετωπίσει καταστάσεις και αντιπάλους και είχαν θετικό αποτέλεσμα, αποτελούν οδηγό και πρότυπο αργότερα στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Υπάρχουν και οι περπτώσεις εκείνες όπου ηγέτες των χωρών χρησιμοποιούν παραδείγματα από προηγούμενες πολιτικές των χωρών τους για να χαράξουν πολιτική ή να αποφύγουν προηγούμενα λάθη. Όπως υποστηρίζει ο Joe D. Hagan έρευνες σχετικά με την κρίση που δημιουργήθηκε με τους πυραύλους στην Κούβα και τον πόλεμο του Βιετνάμ αποδεικνύουν ότι οι Αμερικανοί πρόεδροι Kennedy και Johnson ήταν αρκετά προβληματισμένοι με το πως «η απώλεια της Κίνας» κατέστρεψε την αξιοπιστία της κυβέρνησης Τρούμαν, και ανησυχούσαν ότι τυχόν συμφιλίωση με τους κομμουνιστές θα οδηγούσε στην πτώση των δικών τους κυβερνήσεων[68].

---

[67] Βλ. James M. Goldgeier, *Leadership Style and Soviet Foreign Policy*, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1994, σ. vii.
[68] Βλ. Joe D. Hagan, "Domestic Political Explanations in the Analysis of Foreign Policy," in *Foreign Policy Analysis, Continuity and Change in its Second Generation*, Laura Neack, Jeanne A. K. Hey, Patrick

O Robert Axelrod προσπαθώντας να εξηγήσει ποιες από τις εμπειρίες ενός ηγέτη είναι πιο σημαντικές, με την έννοια ποιες επηρεάζουν περισσότερο ένα άτομο στις μελλοντικές του αποφάσεις υποστηρίζει ότι όσο πιο έντονες και πιο σημαντικές ήταν κάποιες εμπειρίες που αποκτήθηκαν στο παρελθόν, τόσο πιο πολύ θα χρησιμοποιούνται αυτές οι συγκεκριμένες εμπειρίες για μελλοντικούς παραλληλισμούς[69]. Συμπερασματικά, είναι γενικά αποδεκτό αλλά και επιστημονικά αποδεδειγμένο ότι τις πλείστες φορές όταν ένα άτομο έχει να αντιμετωπίσει μια νέα κατάσταση ή να αξιολογήσει/αντιμετωπίσει κάποιες νέες πληροφορίες το κάνει έχοντας ως πρώτο κριτήριο να απλουστεύσει αυτές τις πληροφορίες, τα νέα δεδομένα που παρουσιάζονται και να τις αντιληφθεί προσπαθώντας να τις ταξινομήσει σε μια γνώριμη κατηγορία. Γενικά προσπαθεί να απλουστεύσει κάθε νέο που δέχεται χρησιμοποιώντας τις γνώσεις και τις εμπειρίες που κατά κύριο λόγο έχει αποκτήσει μέσα από την πορεία ανάδειξης του στην εξουσία[70]. Σχετικά με το χειρισμό των πληροφοριών, η Margaret G. Hermann υποστηρίζει ότι ο λιγότερο ευαίσθητος ως προς το διεθνές περιβάλλον

J. Haney (eds.), Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1995, σσ. 117-43. Τα μειονεκτήματα με αυτού του είδους τους παραλληλισμούς για την διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής είναι ότι τακτικές που χρησιμοποιήθηκαν πετυχημένα στο παρελθόν μπορεί να μην αποδειχθούν πετυχημένες στο μέλλον ή τακτικές που χρησιμοποιήθηκαν για αντιμετώπιση καταστάσεων εσωτερικής διακυβέρνησης να μην είναι κατάλληλες συνταγές για θέματα εξωτερικής φύσεως. Ένα άλλο σημαντικό μειονέκτημα αυτής της αντίδρασης είναι ότι αρκετές φορές η δημιουργία εικόνων (images) παρασύρει στο να υπεραπλουστεύονται καταστάσεις για να ταιριάζουν στις τακτικές που έχουν κολλήσει στο μυαλό τους λόγο παλαιών εμπειριών που δημιουργήθηκαν μέσα από έντονες καταστάσεις και σημαντικές περιόδους. Δηλαδή εκείνη η συγκεκριμένη αντίληψη που έχουν δεν αλλάζει σχεδόν ποτέ και ότι και όσες νέες πληροφορίες και αν έρθουν ερμηνεύονται με τέτοιο τρόπο ώστε να επιβεβαιώνεται αυτή η συγκεκριμένη αντίληψη τους για αντιμετώπιση καταστάσεων.

[69] Βλ. Robert Axelrod, "Schema Theory: An Information Processing Model of Perception and Cognition,"
American Political Science Review, 67, 1973, σσ. 1248-66. Βλ. ακόμα Yaacov Vertzberger, *The World in*
Their Minds: Information Processing, Cognition, and Perception in Foreign Policy Decision Making,
Stanford, CA, Stanford University Press, 1990; Nehemia Geva and Alex Mintz (ed.) *Decision Making on*
War and Peace: The Cognitive Rational Debate, Boulder, CO, Lynne Rienner Press, 1997.

[70] Για μια επιστημονική εξήγηση αυτού του φαινομένου αυτού, βλ. Susan Fiske και Shelley Taylor, *Social Cognition*, Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1984.

άνθρωπος έχει την τάση να ρυθμίζει τις εισερχόμενες πληροφορίες με τέτοιο τρόπο ώστε να ταιριάζουν σε συγκεκριμένη κατηγορία απόψεων του. Το άτομο που είναι περισσότερο ευαίσθητο στο περιβάλλον, ασχολείται με αυτό και τροποποιεί τις απόψεις του εάν οι εισερχόμενες πληροφορίες δικαιολογούν τέτοιες προσαρμογές[71].

Τα γενικότερα ψυχολογικά χαρακτηριστικά του ηγέτη καικατ'επέκταση το ψυχολογικό του περιβάλλον (psychological environment) αποτελούν τα σημαντικότερα συστατικά στην προσπάθεια κατανόησης των επιλογών του. Οι Snyder, Bruck και Sapin ήταν από τους πρώτους που το 1956 υποστήριξαν τη σπουδαιότητα και αναγκαιότητα να εξεταστούν τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των ηγετών για να επιτευχθεί καλύτερη κατανόηση των εξωτερικών επιλογών τους εφόσον θεωρούν ότι τα κίνητρα, η προσωπικότητα, οι θέσεις και αντιλήψεις των ηγετών παίζουν καταλυτικό ρόλο στη χάραξη και διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους[72]. Στο περιβάλλον αυτό περιλαμβάνονται οι αντιλήψεις, οι εικόνες, υποθέσεις και προσδοκίες που έχει ο ηγέτης για το τι συμβαίνει στο διεθνές επίπεδο όπου κινείται η εξωτερική πολιτική της χώρας. Αφού κατανοηθεί επαρκώς το ψυχολογικό περιβάλλον κάποιου ηγέτη μπορεί να συγκριθεί με το πραγματικό ή λειτουργικό περιβάλλον (operational environment) για να εξεταστεί, στην περίπτωση ενός συγκεκριμένου ηγέτη, που συμφωνούν

[71] Βλ. Margaret G. Hermann, σ. 55.

[72] Βλ. το πρώτο βιβλίο που δημοσίευσαν το 1962, Richard Snyder, H. W. Bruck and Burton Sapin, *Foreign Policy Decision-Making: An Approach to the Study of International Politics*, Clencoe, Illinois: Free Press, 1962. Εκείνος που επιχείρησε πρώτος να εισαγάγει ψυχολογικά χαρακτηριστικά στην κατανόηση πολιτικών προσωπικοτήτων ήταν ο Harold Lasswell. Βλ. την μελέτη του, *Psychopathology and Politics*, New York: Viking Press, 1960.

και που αντικρούονται τα δύο αυτά επίπεδα[73]. Όπως διαπιστώνει ο John Vogler, οι ψυχολόγοι και ειδικότερα οι πολιτικοί ψυχολόγοι, στην προσπάθεια τούς να κατανοήσουν πως ο ηγέτης μιας χώρας αντιλαμβάνεται το περιβάλλον στο οποίο κινείται, τις εσωτερικές και εξωτερικές εξελίξεις, ονόμασαν τη μέθοδο αυτή γνωστική/νοητική προσέγγιση (cognitive approach). Έτσι η νόηση (cognition) περιλαμβάνει όλες τις διανοητικές κινήσεις και ενέργειες που σχετίζονται με την αποδοχή, οργάνωση και ερμηνεία δεδομένων[74]. Σύμφωνα με τους Harold και Margaret Sprout, αυτό που επηρεάζει περισσότερο στη διαμόρφωση πολιτικής δεν είναι οι πραγματικές συνθήκες και τα γεγονότα αλλά το πως αυτά γίνονται αντιληπτά και ερμηνεύονται από τους υπεύθυνους χάραξης εξωτερικής πολιτικής[75].

Είναι πολύ σημαντικό και συνάμα αναγκαίο να διαχωρίζεται το ψυχολογικό από το λειτουργικό περιβάλλον. Όπως ορθά υποστηρίζει και ο Vogler η σπουδαιότητα στο διαχωρισμό των δύο επιπέδων έγκειται στο ότι τα δύο αυτά επίπεδα δεν είναι ποτέ σχεδόν σε αντιστοιχία. Οι ηγέτες των κρατών πολλές φορές έχουν την τάση, λόγω των εικόνων που έχουν στο μυαλό τους, να διαστρέφουν το επιχειρησιακό περιβάλλον με αποτέλεσμα η τάση αυτή να τους

---

[73] Το λειτουργικό περιβάλλον είναι το τι πραγματικά συμβαίνει στο συλλογικό, κρατικό, περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον. Γνωρίζοντας το ψυχολογικό περιβάλλον κάποιου ηγέτη μπορούμε να εξετάσουμε πόσο προσαρμοσμένες ήταν οι επιλογές του στα προαναφερθέντα επίπεδα.

[74] Βλ. Charles S. Taber, "The Interpretation of Foreign Policy Events: A Cognitive Process Theory," in *Problem Representation in Foreign Policy Decision Making*, Donald A. Sylvan and James F. Voss (ed.), Cambridge University Press, 1998, σσ. 29-52.

[75] Βλ. Harold Sprout and Margaret Sprout, *Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics*, Princeton, New Jersey, Center of International Studies, 1956. Όπως τονίζουν για τους ηγέτες και οι Dougherty και Pfaltzgraff, Jr. «Όταν εξετάζουν τον 'προσδιορισμό της κατάστασης' οι περισσότεροι θεωρητικοί της λήψης αποφάσεων θεωρούν ότι ο κόσμος όπως τον βλέπουν εκείνοι που λαμβάνουν τις αποφάσεις είναι πιο σημαντικός από την αντικειμενική πραγματικότητα. Αποδέχονται επομένως αυτό που έκαναν οι Harold και Margaret Sprout μεταξύ 'ψυχοπεριβάλλοντος' και 'λειτουργικού περιβάλλοντος'. Φυσικά ο ηγέτης πρέπει πρωτίστως να λάβει υπόψη το αντικειμενικό, λειτουργικό περιβάλλον». Βλ. James Dougherty και Robert Pfaltzgraff, Jr., Τόμος Β', σ. 209.

κάνει να πιστεύουν ότι αντιλαμβάνονται αμέσως τις εξελίξεις και τα γεγονότα ενώ στην πραγματικότητα σχηματίζουν λανθασμένη εντύπωση των πραγμάτων. Πολλοί υπεύθυνοι για τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής έχουν πάρει αποφάσεις έχοντας ως κριτήριο γνωστικούς χάρτες (cognitive maps) που σχηματίστηκαν βάσει προηγούμενων εμπειριών[76].

Επιπλέον, επειδή τα θέματα αυτά είναι δύσκολα, περίπλοκα και πολλές φορές χρειάζονται άμεση αντίδραση (ειδικότερα σε περιόδους κρίσης ή όταν απουσιάζει σχεδιασμός και οι αποφάσεις παίρνονται σχεδόν εξολοκλήρου από ένα άτομο), ο ηγέτης έχει την τάση να χρησιμοποιεί αυτή την τακτική ως εύκολη διέξοδο. Έχοντας τα πιο πάνω υπόψη, για να «ανακαλυφθούν» οι εικόνες που δημιουργούνται από αυτούς που παίρνουν τις αποφάσεις, είναι αναγκαίο ο μελετητής να γνωρίζει όσο το δυνατό περισσότερα για την ιστορία ενός ηγέτη, τον πολιτικό του βίο, την εξέλιξη του, από ποιους επηρεάστηκε και ποια γεγονότα σημάδεψαν όχι μόνο την πολιτική του σταδιοδρομία αλλά και ολόκληρη τη ζωή του.

Οι Alexander George και Robert Axelrod προσπαθώντας να κατανοήσουν τις αντιδράσεις των ηγετών σε τέτοιες περιπτώσεις πρότειναν δύο περιγραφικές προσεγγίσεις (descriptive approaches) με βασικό στόχο να δείξουν πως το ψυχολογικό περιβάλλον μιας προσωπικότητας λειτουργεί αρνητικά σε νέες πληροφορίες και αυτές που τελικά δέχεται τείνει να τις υπεραπλουστεύει. Ο George δημιούργησε τον κώδικα λειτουργίας (operational code) και ο Axelrod τη

[76] Βλ. John Vogler, "Perspectives on the Foreign Policy System: Psychological Approaches," in Michael Clarke and Brian White (eds.), σσ. 135-62.

γνωστική χαρτογράφηση (cognitive mapping)[77]. Η μελέτη του κώδικα λειτουργίας των διαφόρων ηγετών είναι το πλέον διαδεδομένο αναλυτικό πλαίσιο εφαρμογής ψυχολογικών θεωριών στη μελέτη της λήψης αποφάσεων σχετικών με την εξωτερική πολιτική.

Ο John Vogler, σχολιάζοντας τις δύο πιο πάνω περιγραφικές προσεγγίσεις υποστηρίζει ότι αυτές του είδους οι μέθοδοι επιδιώκουν να σκιαγραφήσουν και να αναλύσουν τις εικόνες που έχουν στο μυαλό τους αυτοί που παίρνουν τις αποφάσεις και να ανιχνεύσουν τους τρόπους με τους οποίους οι πληροφορίες και τα δεδομένα λειτουργούν μέσα στο ψυχολογικό τους περιβάλλον[78]. Ξεκινώντας από τον κώδικα λειτουργίας που προτείνει οGeorge, διακρίνουμε δύο θεμελιώδεις τύπους πεποιθήσεων ενός ηγέτη, τις φιλοσοφικές και τις λειτουργικές. «Οι φιλοσοφικές πεποιθήσεις έχουν να κάνουν με υποθέσεις και επιχειρήματα σχετικά με τη θεμελιώδη φύση της πολιτικής, των πολιτικών

[77] Βλ. Alexander George, "The 'Operational Code': A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making," *International Studies Quarterly*, 13, no. 2, 1969, σσ. 190-222, και του ιδίου «The Causal Nexus Between Cognitive Beliefs and Decision Making Behavior: The Operational Code Belief System," in Lawrence Falkowski (ed.), *Psychological Models of International Politics*, Boulder, CO. Westview Press, 1979, σσ. 95-124. Βλ. ακόμα Alexander George, *Presidential Decisionmaking in Foreign Policy: The Effective Use of Information and Advice*, Westview Press, 1980. Βλ. ακόμα Natham Leithes, *Study of Bolshevism*, Clencoe II, Free Press, 1953. David McLellan, "The Operational Code Approach to the Study of Political Leaders: Dean Acheson's Psychological and Instrumental Beliefs," *Canadian Journal of Political Science*, 3, no. 1, March 1970, σσ. 123-57. Stephen G. Walker, Mark Schafer, Michael D. Young, "Systematic Procedures for Operational Code Analysis: Measuring and Modelling Jimmy Carter's Operational Code," *International Studies Quarterly*, vol. 42, 1998, σσ. 175-90. Stephen G. Walker, "The Evolution of Operational Code Analysis," *Political Psychology*, vol. 11, 1990, σσ. 403-18. Ole R. Holsti, "The Belief System and National Images: A Case-Study," *Journal of Conflict Resolution*, VI, 1962, σσ. 244-52. Για την δουλειά του Axelrod, βλ. Robert Axelrod (ed.), *Structure of Decision: The Cognitive Maps of Elites*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1976 και Janice Cross Stein, "Political Learning by Doing: Gorbachev as Uncommitted Thinker and Motivated Learner," in Richard Ned Lebow και Thomas Risse-Kappen (ed.), σσ. 223-258. Michael D. Young, "Cognitive Mapping Meets Semantic Networks," *Journal of Conflict Resolution*, vol. 40, 1996, σσ. 395-414. Matthew G. Bonham, "Cognitive Mapping as a Technique for Supporting International Negotiation," *Theory and Decision*, vol, 34, 1993, σσ. 255-73.

[78] Βλ. John Vogler, σ.139. Σχετικά με την γνωστική χαρτογράφηση του Axelrod, ο Vogler υποστηρίζει ότι είναι πιο περίπλοκη προσέγγιση από ότι ο κώδικας λειτουργίας του George. Η γνωστική χαρτογράφηση είναι μια επαγωγική μέθοδος σε αντίθεση με το λειτουργικό κώδικα που είναι παραγωγική.

συγκρουσεων, και το ρόλο του ατόμου στην ιστορία, ενώ οι λειτουργικές πεποιθήσεις αναφέρονται στις σχέσεις ανάμεσα στους στρατηγκούς στόχους και τα πολιτικά μέσα, όπως επίσης και στους τακτικούς ελιγμούς μέσα στο πλαίσιο της πολιτικής δράσης. Στόχος δεν είναι η ανάπτυξη μιας συνολικής θεωρίας σχετικά με την πολιτική, αλλά η καλύτερη κατανόηση των πρακτικών στις οποίες καταφεύγει ένας ηγέτης στην προσπάθεια του να πάρει μια λογική απόφαση»[79].

Αναφορικά με τις πολιτικές πεποιθήσεις, οι ερωτήσεις είναι, (1) Ποια είναι η φύση της πολιτικής ζωής; Είναι το διεθνές σύστημα αρμονικό ή συγκρουσιακό; (2) Ποιες είναι οι προοπτικές επίτευξης των πολιτικών αξιών και φιλοδοξιών ενός ηγέτη; Είναι αισιόδοξοι ή απαισιόδοξοι, όσον αφορά στην επίτευξη των στόχων αυτών; (3) Είναι το πολιτικό μέλλον προβλέψιμο; Αν ναι, σε ποιο βαθμό; (4) Τι βαθμό ελέγχου μπορεί να έχει ένας πολιτικός ηγέτης στην εξέλιξητης ιστορίας; Ποιος είναι ο ρόλος ενός ηγέτη στη διαμόρφωση της ιστορίας; (5) Ποιος είναι ο ρόλος της τύχης στην ιστορική εξέλιξη; Τα ερωτήματα σχετικά με τις λειτουργικές πεποιθήσεις είναι, (1) Ποια είναι η καλύτερη μέθοδος επιλογής στόχων και προγραμμάτων πολιτικής δράσης; (2) Πως προωθούνται τέτοια προγράμματα πιο αποτελεσματικά; (3) Πως μετράται και ελέγχεται το ρίσκο στην πολιτική πρακτική; (4) Πως καθορίζεται ο καλύτερος δυνατός συγχρονισμός για την προώθηση των συμφερόντων ενός ηγέτη; (5) Ποιος είναι ο ρόλος και ποια η χρησιμότητα των διαφόρων μέσων για την προώθηση των συμφερόντων;[80]

Οι ερωτήσεις βοηθούν να σχηματιστεί ο κώδικας λειτουργίας του ηγέτη υπό μελέτη και ορίζεται ως οι «γενικές δοξασίες των πολιτικών για θεμελιώδη

---

[79] Βλ. Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, σσ. 34-41.

προβλήματα της ιστορίας και τα κύρια ερωτήματα πολιτικής»[81]. Επιπλέον οι ερωτήσεις βοηθούν στο να διαφανούν όλοι εκείνοι οι παράγοντες –πιστεύω, αξίες, προσωπικότητα, ψυχολογικά χαρακτηριστικά κ.α- οι οποίοι χρησιμοποιούνται για να ερμηνεύεται και να καταχωρείται κάθε νέα πληροφορία από τον υπό μελέτη ηγέτη. Σε γενικές γραμμές οι ερωτήσεις βοηθούν στο να σχηματιστεί ο κώδικας πεποιθήσεων ενός πολιτικού. Η συγκρότηση του κώδικα λειτουργίας γίνεται με ποσοτική και ποιοτική ανάλυση πρωτογενών (ομιλίες, συνεντεύξεις, αλληλογραφία) και δευτερογενών πηγών (βιογραφικών ή αυτοβιογραφικών μελετών)[82].

Σχετικά με τη γνωστική χαρτογράφηση, η έννοια γνωστικός αναφέρεται στη μέθοδο με την οποία ένα άτομο μαθαίνει, γνωρίζει και αντιλαμβάνεται κάτι, έχοντας ως βάση αντιλήψεις, συλλογισμούς και προαισθήσεις. Ο πίνακας που δημιουργείται αντιπροσωπεύει δηλαδή τις βασικές απόψεις του συγκεκριμένου ατόμου σχετικά με τη φύση της πραγματικότητας και σχετικά με τα διαθέσιμα μέσα για να χειριστεί αυτή την πραγματικότητα[83]. Το γνωστικό ύφος δηλαδή ενός ηγέτη είναι ο χαρακτηριστικός τρόπος που χρησιμοποιεί για να οργανώνει και να αντιλαμβάνεται τις εισερχόμενες πληροφορίες[84].

---

[80] Βλ. Alexander George, "Presidential Decision-making in Foreign Policy," σσ. 198-9. Βλ. John Vogler, σ. 140.

[81] Βλ. Alexander George, " 'The Operational Code': A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making," *International Studies Quarterly*, σσ. 190-222.

[82] Βλ. Κωνσταντίνος Αρβανιτόπουλος, σ. 36; Ole R. Holsti, *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, Reading Massachusetts, Addison-Wesley, 1969; Alexander George, "Quantitative and Qualitative Approaches to Content Analysis," in Ithiel de Sola Pool, ed., *Trends in Content Analysis*, Urbana Illinois, University of Illinois Press, 1959.

[83] Βλ. Steve Chan and Donald Sylvan (ed.), *Foreign Policy Decision Making Perception, Cognition and Artificial Intelligence*, Praeger Special Studies, Praeger Publishers, New York, 1984, σ.5.

[84] Βλ. Philip E. Tetlock, "Content and Structure in Political Belief Systems," in Steven Chan και Donal Sylvan (ed.), σσ. 107-28. Για μια λεπτομερή αναφορά στο μοντέλο του Robert Axelrod, βλ. John Vogler, σ. 141.

Στην παρούσα μελέτη η παρουσίαση του ατομικού επιπέδου ανάλυσης διακρίνεται σε τέσσερα στάδια. Αφού γίνει αναφορά στις εξελίξεις κατά την περίοδο 1977-1993, στο πρώτο στάδιο θα σημειωθούν όσο το δυνατό περισσότερες πληροφορίες για την ιστορία του ηγέτη, τον πολιτικό του βίο, τις ιδεολογικές του καταβολές, τα ψυχολογικά του χαρακτηριστικά, το στυλ του, πως αναδείχτηκε πολιτικά, από ποιους επηρεάστηκε και ποια γεγονότα σημάδεψαν όχι μόνο την πολιτική του σταδιοδρομία αλλά και ολόκληρη τη ζωή του. Αυτή η προσθήκη γίνεται για να αποφευχθούν οι αδυναμίες του κώδικα λειτουργίας που χρησιμοποιεί δημόσιες διακηρύξεις των ηγετών που σε αρκετές περιπτώσεις δεν ανταποκρίνονται στον πραγματικό τρόπο σκέψης τους. Έχοντας αναφερθεί στα πιο πάνω και έχοντας ως βάση τον κώδικα λειτουργίας του George (δεύτερο στάδιο) θα μπορούμε να προσδιορίσουμε το τρίτο στάδιο που θα μας δώσει να καταλάβουμε όλες τις ενέργεες και κινήσεις που σχετίζονται με την αποδοχή, οργάνωση και ερμηνεία δεδομένων. Όπως προαναφέρθηκε, η συγκρότηση του κώδικα λειτουργίας γίνεται με ποσοτική και ποιοτική ανάλυση πρωτογενών (ομιλίες, συνεντεύξεις, αλληλογραφία) και δευτερογενών πηγών (βιογραφικών ή αυτοβιογραφικών μελετών). Βάσει λοιπόν του πρώτου σταδίου και του κώδικα λειτουργίας του George (δεύτερο στάδιο) που μας δίδει τα βασικά πολιτικά πιστεύω του ηγέτη θα αντιληφθούμε τα στοιχεία που σχετίζονται με την αποδοχή, οργάνωση και ερμηνεία δεδομένων (τρίτο στάδιο). Βάσει των στοιχείων αυτών θα σχηματιστεί το Ψυχολογικό Περιβάλλον και η κοσμοθεωρία του ηγέτη(ο τρόπος που βλέπει τα γεγονότα). Έτσι θα είμαστε σε θέση να εξετάσουμε το βαθμό προσαρμοστικότητας του ηγέτη στο συλλογικό, κρατικό, περιφερειακό και διεθνές

περιβαλλον. Την ιδια στιγμή, θα διαφανεί και ποιες παράμετροι επηρεάζουν περισσότερο τις επιλογές του ηγέτη.

Σε γενικές γραμμές λοιπόν κανείς δεν αμφισβητεί την σπουδαιότητα του ατομικού επιπέδου στην κατανόηση κάθε ειδους συμπεριφοράς του κράτους. Σύμφωνα με τον Κλεομένη Κουτσούκη «Το πρωτο ήμισυ του 20ου αιώνα υπήρξε καταλυτικό για την ώθηση και ανάπτυξη του επιστημονικού ενδιαφέροντος για την σπουδή των ηγετων. Εκτός των άλλων οι επαναστάσεις που έγιναν, οι οικονομικές κρισεις, οι δυο πόλεμοι όχι μόνο έδειξαν τις αδυναμίες ορισμένων θεσμών ή έθεσαν σε δοκιμασια διαφορες ιδεολογίες αλλά και δραματοποίησαν το ρόλο των πολιτικων ηγετων, όπως Λένιν, Ρουσβελτ, Τσώρτσιλ, Χίτλερ, Ντε Γκωλ, Γκαντι, Νεχρού κ.α.»[85]. Αρκετά είναι και τα πρόσφατα παραδείγματα. Ο Τσετσένος Σαμίλ Μπασαγέφ που έδιωξε τους Ρώσους από την Τσετσενία πίστευε από νεαρής ηλικίας ότι ήταν προικισμένος με μια ιστορική αποστολή. Αυτό τον επηρέασε να αγωνίζεται για να ενώσει το σύνολο του Βόρειου Καυκάσου στους κόλπους μιας μεγάλης ισλαμικής συνομοσπονδίας[86]. Ο αντιπρόεδρος των ΗΠΑ Αλ Γκορ πάντοτε στόχευε να αναμιχθεί στην πολιτική γιατί έτσι θα ευχαριστούσε τον πατέρα του, αν και θα ήταν πιο ευτυχισμένος αν ακολουθούσε πανεπιστημιακή καριέρα. Τελικά, ο πατρικός ψυχαναγκασμός τον οδήγησε στην πολιτική[87]. Η Αμερικανίδα υπουργός εξωτερικών, Μάντλιν Ολμπράιτ, επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την παιδική της ηλικία για να διαμορφώσει τη στάση της στην κρίση του Κόσοβο. Το γεγονός ότι η ίδια ήταν

[85] Βλ. Κλεομένης Κουτσούκης, σσ. 182-3.

[86] Βλ. «Σαμίλ Μπασαγιέφ, Ο καλός στρατιώτης και ο κακός πολιτικός,» *Το Βήμα*, 22 Αυγούστου 1999, Α29.

πρόσφυγας της άφησε ένα βαθύ βίωμα που έπαιξε καταλυτικό ρόλο να ζητά επίμονα την επέμβαση στη Σερβία[88]. Ο Αμερικανός διοικητής των δυνάμεων του ΝΑΤΟ στρατηγός Γουέσλι Κλάρκ, σπουδάζοντας στην Οξφόρδη, έμαθε να είναι τυπικός μεθοδικός και επίμονος. Χαρακτηριστικά που τον διακατείχαν κατά την εξάσκηση των στρατιωτικών του καθηκόντων[89].

(β) Συλλογικό Επίπεδο

Αναφορικά με το συλλογικό επίπεδο η προσοχή εστιάζεται σε εκείνες τις εσωτερικές ομάδες πίεσης όπως τα κόμματα, τον τύπο, τις διάφορες κοινωνικές ομάδες και άλλα οργανωμένα και μη σύνολα που δρουν στο κράτος. Με ποιο όμως τρόπο οι ομάδες αυτές ασκούν την επιρροή τους; Ποιες επηρεάζουν περισσότερο; Πως έρχονται σε επαφή με την εξουσία; Σε ποιες χώρες τέτοιες ομάδες έχουν περισσότερη δύναμη;

Γενικά επικρατεί η αντίληψη ότι οι ηγέτες της χώρας, αυτοί που εκλέγονται άμεσα ή έμμεσα από τον λαό, λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις θέσεις και απόψεις του λαού, ειδικότερα σε θέματα που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την ζωή τους. Η επίδραση των διαφόρων ομάδων έχει πάντοτε μεγαλύτερη ισχύ όταν ο ηγέτης που βρίσκεται στην εξουσία είναι στον τελευταίο χρόνο της θητείας του και επιζητεί επανεκλογή. Ο William Quandt σε μια μελέτη του για τη συμφωνία του Κάμπ Ντεϊβιντ και το ρόλο που έπαιξαν οι Αμερικανοί τονίζει ότι οι πρωτοβουλίες

---

[87] Βλ. «Η επιρροή του πατέρα ωθεί τον Αλ Γκορ στον Λευκό Οίκο,» *Το Βήμα*, 8 Οκτωβρίου 1999, Α9. Βλ. ακόμα "Which Al Gore?" *The Economist*, 12 August 2000, σσ. 13-4.

[88] Βλ. «Τα πρόσωπα του πολέμου..., οι χαρακτήρες, η ψυχοσύνθεση και τα βιώματα των πρωταγωνιστών και των βοηθών τους χρειάζονται μια δεύτερη ανάγνωση,» *Η Καθημερινή*, 21 Απριλίου 1999, σ. 3. Βλ. επίσης Michael Dobbs, *Madeleine Albright, A Twentieth Century Odyssey*, Henry Holt and Company, 1999. Βλ. Thomas W. Lipman, «Γιατί κάνει πόλεμο η κυρία Ολμπράιτ,» *Το Βήμα*.

[89] Βλ. ο.π., σ.3.

από τρίτα μέρη για την κρίση στην Μέση Ανατολή έχουν πολύ περισσότερες πιθανότητες να πετύχουν αν γίνουν την πρώτη χρονιά της προεδρικής θητείας γιατί οι περιορισμοί από τις διάφορες ομάδες στο εσωτερικό της χώρας τότε είναι λιγότερο έντονοι[90]. Την ίδια στιγμή, επικρατεί η αντίληψη ότι μια απόφαση εξωτερικής πολιτικής που δεν ικανοποιεί τη βούληση του λαού, εφόσον ληφθεί κατά τον πρώτο χρόνο της διακυβέρνησης ενός ηγέτη, πιθανόν να ξεχαστεί μέχρι τη στιγμή που ο ίδιος θα ξαναζητήσει τη ψήφο του λαού.

Ο βαθμός επίδρασης που δέχεται η ηγεσία της χώρας από τις διάφορες ομάδες πίεσης οδηγεί αντίστοιχα σε ανάλογες στρατηγικές για την ενσωμάτωση των αιτημάτων τους στις αποφάσεις. Η πίεση γίνεται πιο έντονη και έχει μεγαλύτερη επιρροή όταν το επίμαχο θέμα το οποίο συζητείται συσπειρώνει τις ομάδες πίεσης κάνοντας τις να υιοθετήσουν κοινή γραμμή πλεύσης. Έτσι η ηγεσία ψάχνει να βρει διάφορες διεξόδους ειδικά αν η πολιτική της είναι αντίθετη προς το λαϊκό αίσθημα. Το 1977 ο Ισραηλινός υπουργός εξωτερικών Moshe Dayan γνωρίζοντας τις δυσκολίες που είχε η χώρα του λόγω των πιέσεων στο συλλογικό επίπεδο, παρουσίασε στον Αμερικανό πρόεδρο Κάρτερ μια πρόταση για μείωση του ρυθμού εποίκισης της Ανατολικής Γάζας από το Ισραήλ και του ζήτησε να παρουσιάσει τη συγκεκριμένη πρόταση σαν αμερικανική[91]. Με αυτό τον τρόπο η ισραηλινή κυβέρνηση απέφυγε σε μεγάλο βαθμό την πίεση και τις επικρίσεις από το συλλογικό επίπεδο και την ίδια στιγμή πέτυχε τις επιδιώξεις της αφού με το να παρουσιαστεί το συγκεκριμένο σχέδιο σαν αμερικανικό ο κόσμος

[90] Από το review του Janice Gross Stein για την μελέτη του William B. Quandt, Camp David: Peacemaking and Politics. Βλ. J. G. Stein, "Domestic Politics and International Conflict Management," *International Security,* spring 1988, vol. 12, no. 4, σ. 204.
[91] ο.π., σ. 205.

του Ισραήλ αντέδρασε πολύ πιο ήπια. Ακόμη και ηγέτες αυταρχικών καθεστώτων, όπως αυτών της Γερμανίας, Ρωσίας και ΑυστρόΟυγγαρίας του 19^{ου} αιώνα, δέχονταν την επιρροή των ομάδων πίεσης[92]. Όπως ο Richard Ned Lebow υποστηρίζει, κατά τη διάρκεια της κρίσης στην Ευρώπη το 1914, οι ηγέτες των μεγάλων χωρών ενδιαφέρονταν περισσότερο για τις εσωτερικές πολιτικές συνέπειες των αποφάσεων τους παρά για τις διεθνείς αντιδράσεις και τον αντίκτυπο που θα είχαν οι αποφάσεις τους στο διεθνές σκηνικό[93].

Η έντονη πίεση σε συλλογικό επίπεδο μπορεί πολύ πιθανόν να οδηγήσει μια χώρα σε τραγικές και καταστροφικές επιλογές. Είναι γνωστό ότι πολλές φορές η πίεση από το εσωτερικό σε συλλογικό επίπεδο, είτε αυτή η πίεση είναι σε θέματα εσωτερικής διακυβέρνησης είτε είναι σε θέματα εξωτερικής φύσεως, «αναγκάζει» την ηγεσία της χώρας σε παρακινδυνευμένες επιλογές εξωτερικής πολιτικής. Με παρακινδυνευμένες επιλογές η κυβέρνηση ευελπιστεί να μετακινήσει την προσοχή του κόσμου και κατ' επέκταση των διαφόρων ομάδων στο συλλογικό επίπεδο από τα φλέγοντα, συνήθως οικονομικά θέματα που ενδιαφέρουν την κοινή γνώμη. Η δημιουργία εξωτερικού εχθρού θα βοηθήσει στη συσπείρωση στο εσωτερικό. Γνωστή για τέτοιου είδους τακτικές είναι και η γείτονας Τουρκία[94]. Συχνά όταν η τουρκική κυβέρνηση έχει να αντιμετωπίσει σοβαρά εσωτερικά προβλήματα, προσπαθεί να εξασφαλίσει αποσυμπίεση με τεχνητή δημιουργία κρίσης με την Ελλάδα. Για αυτό το λόγο, εξάλλου, πολλοί

---

[92] Βλ. για παράδειγμα Paul Kennedy, *The Rise of Anglo-German Antagonism, 1860-1914,* London, Unwin Hyman, 1980.

[93] Βλ. Richard Ned Lebow, *Between Peace and War: The Nature of International Crisis,* Baltimore, John Hopkins University Press, 1981.

[94] Βλ. για παράδειγμα, Νίκος Μαράκης, «Στρατιωτική ένταση για εσωτερική κατανάλωση, Η κρίση μεταξύ Άγκυρας και Δαμασκού,» *Το Βήμα,* 11 Οκτωβρίου 1998, A25.

ακαδημαϊκοί στον ελληνικό χώρο υποστηρίζουν ότι η Ελλάδα δε θα πρέπει να «ανταποκριθεί σε τέτοιου είδους καλέσματα» της Τουρκίας έτσι ώσε να μην της προσφέρει το πλεονέκτημα απεμπλοκής από τα εσωτερικά της προβλήματα. Η εξωτερίκευση των εσωτερικών προβλημάτων δεν είναι μόνο τακτική της γείτονος χώρας. Η απόφαση του Σαντάμ Χουσεΐν το Καλοκαίρι του 1990 να εισβάλει το Ιράκ στο Κουβέιτ ήταν προϊόν των σοβαρών οικονομικών προβλημάτων που μάστιζαν την χώρα από την εποχή του πολέμου Ιράν-Ιράκ[95]. Όπως τονίζει ο Clyde Kluckhohn, "Αν οι επιθέσεις των εσωτερικών εθνικών ομάδων γίνουν τόσο σοβαρές ώστε να υπάρχει κίνδυνος διάλυσης, ο πόλεμος, μετατοπίζοντας την επιθετικότητα εναντίον μιας άλλης χώρας αποτελεί μια ρυθμιστική απόκριση από την άποψη της διατήρησης της εθνικής συνοχής»[96]. Ο George Simmel, συμμεριζόμενος την άποψη αυτή τονίζει ότι «ο πόλεμος με τους έξω μερικές φορές είναι η τελευταία επιλογή που έχει ένα κράτος το οποίο παραδέρνει σε εσωτερικούς ανταγωνισμούς, να ξεπεράσει τους ανταγωνισμούς ή διαφορετικά να διαλυθεί»[97]. Σχετικές με το θέμα αυτό είναί και οι περιπτώσεις εκείνες που κράτη θέλουν να ακολουθήσουν μια συγκεκριμένη πολιτική εξωτερικής φύσεως που δεν είναι διάσημη στη χώρα. Έτσι, ο ηγέτης της χώρας με ομιλίες, άρθρα και σχόλια του προσπαθεί να αποδείξει στο εσωτερικό ότι η χώρα απειλείται. Μια τέτοια τακτική θα απαλείψει ή θα ελαχιστοποιήσει αντιδράσεις στο εσωτερικό και θα διευκολύνει τους στόχους της ηγεσίας. Όπως τονίζει ο Litwak ο

---

[95] Βλ. Robert S. Litwak, *Rogue States and U. S. Foreign Policy: Containment After the Cold War*, The John Hopkins University Press, 2000, σ. 140.
[96] Βλ. Clyde Kluckhohn, *Mirror of Man: A Survey of Human Behavior and Social Attitudes*, Greenwich, Conn.: Fawcett World Library, 1960 (Παρμένο από James E. Dougherty and Robert L. Pfaltzgraff, Jr., Τόμος Β', σ. 15).
[97] Βλ. James E. Dougherty και Robert L. Pfaltzgraff, Jr., Τόμος Β', σ. 15.

χαρακτηρισμος της Σοβιετικής Ένωσης από το πρόεδρο Ρέιγκαν στις αρχές του '80 ως «διαβολική αυτοκρατορια» βοήθησε στο να αντικρισουν θετικά οι Αμερικανοί και το Κογκρέσο την αύξηση των αμυντικών δαπανων της χωρας[98].

Αξίζει να σημειωθεί ότι υπαρχουν και οι περιπτωσεις εκείνες που η ηγεσία μιας χωρας έρχεται σε αντιπαραθεση στο εσωτερικό με τις ομάδες πίεσης για θέματα εθνικού συμφέροντος. Η ύπαρξη ισχυρών συλλογικών πιέσεων στο εσωτερικό της χώρας δεν επιτρέπει στην ηγεσία της να χειριστεί όπως αυτή κρίνει αναγκαιο ένα σοβαρό εθνικό θέμα. Αυτό είναι πιο εμφανές στις περιπτωσεις εκείνες που οι διαφορες ομάδες πίεσης δημιουργούνται με αφορμή την ύπαρξη καποιου εθνικού προβλήματος. Η πίεση στην ηγεσία μιας χώρας αυξανεται ακόμη περισσότερο όταν πληγές που έχουν την ρίζα τους σε εθνικό προβλημα συνεχίζουν να υπαρχουν και γίνονται μέρος της πολιτικής κουλτούρας της χωρας. Ένα τέτοιο παραδειγμα μας προσφέρουν οι πρόσφυγες, οι αγνοούμενοι και οι εγκλωβισμένοι της κυπριακής τραγωδίας του 1974. Με τη διαπιστωση αυτή δεν εννοείται ότι με την πάροδο του χρόνου που δε θα υπάρχουν αυτές οι «ζώσες» πληγές, η ηγεσία της χώρας θα κινείται με πλήρη ευελιξία. Απλά θα υπάρχει περισσότερη ευχέρεια κινήσεων γιατί θα εξασθενούν φυσιολογικά οι συλλογικές ομάδες πίεσης που δημιουργήθηκαν λόγω της ύπαρξης του εθνικού αυτού προβλήματος.

---

[98] Βλ. Robert S. Litwak, σ. 88. Ο Litwak στην συγκεκριμένη μελέτη του για τα κράτη ταραξίες (rogue states) υποστηρίζει ότι η στρατηγική του Κλίντον να κερδίσει υποστήριξη από το εσωτερικό χαρακτηρίζοντας ορισμένα κράτη σαν ταραξίες δεν είχε την ίδια ανταπόκριση στο εξωτερικό. Στην ίδια μελέτη σημειώνεται ότι η εξωτερική πολιτική ενός κράτους είναι αυτή που το τοποθετά στην κατηγορία κράτη ταραξίες, και η στρατηγική για να αλλάξει ένα τέτοιο κράτος είναι να γίνουν οι αναγκαιες αλλαγές στο εσωτερικό του.

Είναι γεγονός ότι στην περίπτωση που δύο χώρες συνομιλούν για την επίτευξη λύσης ενός προβλήματος με εθνικές διαστάσεις και για τις δύο χώρες, η στάση των συλλογικών ομάδων γίνεται σχεδόν καθοριστική. Στην περίπτωση που μια από τις δύο χώρες προχωρεί στις συνομιλίες για την εξεύρεση λύσης δεχόμενη ισχυρές πιέσεις από το συλλογικό επίπεδο, τότε βρίσκεται σε πολύ πιο δυσχερή θέση από την άλλη χώρα και έχει λιγότερη ευελιξία. Από την άλλη υπάρχει και το ενδεχόμενο ισχυρές συλλογικές ομάδες στις δύο χώρες να παίξουν ουσιαστικό ρόλο ώστε να οδηγηθούν πιο εύκολα οι ηγεσίες –σε περίοδο κρίσης- στο τραπέζι των συνομιλιών. Αρκετοί είναι και αυτοί που υποστηρίζουν την καταλυτική δύναμη των μη-κρατικών οργανισμών (non-governmental organizations) στην επίλυση διεθνών διενέξεων[99].

Στο συλλογικό επίπεδο μιας χώρας θα ήταν σοβαρή παράλειψη να μη γίνει αναφορά στο ρόλο που διαδραματίζει η ευρύτερη κοινωνία στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής[100]. Όπως φαίνεται και από τον αρχικό ορισμό που δίδεται στο συλλογικό επίπεδο ανάλυσης το σύνολο δράσης των ομάδων συγκροτούν την ευρύτερη έννοια της κοινωνίας. Θα πρέπει να τονιστεί λοιπόν ότι οι κοινωνίες που παρουσιάζουν έντονα στοιχεία διχασμού και πόλωσης δεν έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν θετικά προς την άσκηση ορθολογιστικής εξωτερικής πολιτικής. Σε τέτοιες κοινωνίες επιζητούνται εξωτερικές συμπεριφορές που να ικανοποιούν τις δήθεν ιδεολογικές πεποιθήσεις «χαρισματικών/αυταρχικών» ηγεσιών με τελικό αποτέλεσμα να ενισχύεται ο διχασμός και η πόλωση. Αυτή η διαπίστωση σχετίζεται και με το ατομικό επίπεδο

---

[99] Βλ. την ανάλυση του *Συστημικού Επιπέδου* στην συνέχεια, ειδικότερα σσ. 71-5.

όπως είδαμε προηγουμένως μέσα από τα λόγια του Θουκυδίδη. Αναμφισβήτητα όταν υφίστανται διχαστικές καταστάσεις στην κοινωνά μιας χώρας, ο ρόλος της προσωπικότητας των ηγετών γίνεται πέρα ως πέρα καθοριστικός.

(γ) Κρατικό Επίπεδο

Το κρατικό επίπεδο ανάλυσης αναφέρεται κατά κύριο λόγο στο πολιτικό σύστημα μιας χώρας, στη γενικότερη λειτουργικότητα των πολιτικών της θεσμών και στα στοιχεία ισχύος—στρατιωτικά, οικονομικά, κ.α.—που διαθέτει μια χώρα. Ποια πολιτικά συστήματα μπορούν να επηρεάσουν θετικά στην ανάπτυξη μιας αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής; Με ποιο τρόπο μπορεί να γίνει αυτό; Ποια τα χαρακτηριστικά των απολυταρχκών καθεστώτων σε σχέση με την εξωτερική πολιτική και ποια τα χαρακτηριστικά των δημοκρατικών καθεστώτων; Πως η λειτουργικότητα των θεσμών επηρεάζει την εξωτερική πολιτική; Είναι η οικονομική ή η στρατιωτική ισχύς πιο σημαντική για κάποια χώρα;

Οι απόψεις διίστανται γύρω από τις ικανότητες και τους περιορισμούς που έχουν να αντιμετωπίσουν τα δημοκρατικά και απολυταρχικά καθεστώτα[101]. Σχετικά πάντως με τη μορφή του πολιτεύματος ο Ηρόδοτος δίνει ιδιαίτερη σημασία και τονίζει την άμεση σχέση που έχει το πολίτευμα μιας χώρας με την εξωτερική πολιτική και πιο συγκεκριμένα με την ισχύ της χώρας. Ο Ηρόδοτος τόνιζε τα πλεονεκτήματα μιας δημοκρατικής χώρας σε θέματα εξωτερικής

---

[100] Βλ. Warren Cohen, ο.π. , Leonard A. Kuzitz, *Public Opinion and Foreign Policy: America's China Policy, 1949-1979,* Westport, Connecticut, Greenwood Press, 1984.

[101] Έχουν γίνει αρκετές μελέτες σχετικά με το αν τα δημοκρατικά ή μη καθεστώτα είναι αυτά που έχουν επιθετική εξωτερική πολιτική. Βλ. Rudolf Rummel, "The Relationship between National Attributes and Foreign Conflict Behavior," David J. Singer (ed.), *Quantitative International Politics,* New York, Free Press, 1968. Erich Weede, "Conflict Behaviour of Nation States," *Journal of Peace Research,* 229, 1970.

φύσεως και υποστήριζε ότι «οι πόλεις-κράτη που λειτουργούν με δημοκρατικές αρχές και νόμους είναι σε θέση να εμφυσήσουν εμπιστοσύνη στους πολίτες και να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικότερα εξωτερικούς εχθρούς και άλλες προκλήσεις»[102]. Το ίδιο συμβαίνει και με τον Έλληνα ιστορικό Πολύβιο που συγκρίνοντας τα ηγεμονικά κράτη της Αθήνας και της Ρώμης, επισημαίνει ότι οι δύο αυτές μεγάλες δυνάμεις επικράτησαν στο διεθνές σκηνικό λόγω της ανωτερότητας του πολιτικού του συστήματος. Δε συμμερίζονται φυσικά όλοι αυτή την άποψη. Ο Alexis de Tocqueville, για παράδειγμα, υποστήριξε ότι «Η εξωτερική πολιτική δεν απαιτεί την άσκηση καμιάς σχεδόν από τις αρετές που χαρακτηρίζουν τη δημοκρατία και απαιτεί αντίθετα την ανάπτυξη όλων σχεδόν των αρετών που της λείπουν»[103]. Όπως αναφέρεται και σε πρόσφατο άρθρο στο The Economist, "Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος ήταν μια μάχη ανάμεσα σε δύο ημιδημοκρατίες, την Βρετανία και την Γαλλία, και μια δημοκρατία ενός τετάρτου, την Γερμανία. Δεν πολεμούσαν για την δημοκρατία αλλά για το ποιος θα ήταν ο κυρίαρχος στην Ευρώπη. Τα πράγματα δεν θα ήταν διαφορετικά αν και οι τρεις αυτές χώρες ήταν κανονικές δημοκρατίες»[104].

Η θεωρία της Δημοκρατικής Ειρήνης (Democratic Peace Theory), η οποία υποστηρίζει ότι δημοκρατικές χώρες σπανίως προχωρούν σε πολεμική σύρραξη μεταξύ τους, βασίζεται σε μια σχέση αιτιότητας ανάμεσα στην ανεξάρτητη

Quincy Right, *A Study of War*, Chicago, University of Chicago Press, 1964. Rudolph J. Rummel, "Libertarianism and International Violence," *Journal of Conflict Resolution*, 27 June 1983, σσ. 27-71.

102 Βλ. Πάρις Βαρβαρούσης, σσ. 37-43.

103 Βλ. Alexis de Tocqueville, *De la democratie en Amerique*, First Edition, 1835. Παρμένο από το άρθρο του Αργύρη Φατούρου, «Ο ρόλος του Κογκρέσου στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ,» στο Θεόδωρος Κουλουμπής και Δημήτρης Κώνστας, *Το Ελληνικό Κοινοβούλιο στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1974-1984*. Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1986, σσ. 85-94.

104 Βλ. "The New Geopolitics," Survey, *The Economist*, July 31-August 6, 1999, σσ. 3-16.

μεταβλητή, που είναι τα δημοκρατικά πολιτικά χαρακτηριστικά, και την εξαρτώμενη μεταβλητή, που είναι η μη ύπαρξη πολέμων ανάμεσα σε αυτά τα δημοκρατικά κράτη[105]. Όπως υποστηρίζουν οι θεωρητικοί αυτής της σχολής σκέψης σε μια δημοκρατική χώρα «η πολιτική δεν αντιμετωπίζεται σαν παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος (zero-sum game). Μέσα από μια συνεργασία, όλοι μπορούν να κερδίσουν κάτι, και αν το κέρδος δεν είναι για όλους ίσο, οι υποτιθέμενοι νικητές δεν μπορούν να «διαλύσουν» ολοκληρωτικά τους ηττημένους. Σε μια δημοκρατική χώρα, οι σημερινοί νικητές μπορεί να γίνουν αύριο σύμμαχοι με τους σημερινούς ηττημένους»[106].

Βασικά επιχειρήματα της θεωρίας αυτής είναι: (α) οι δημοκρατικές χώρες πολύ σπάνια εμπλέκονται σε πόλεμο μεταξύ τους[107], και (β) όταν δημοκρατικές χώρες φθάνουν στα πρόθυρα σύγκρουσης, πολύ σπάνια απειλείται η χρήση βίας γιατί σε δημοκρατικές χώρες κάτι τέτοιο θεωρείται απαράδεκτος ως τρόπος επίλυσης διαφορών[108]. Τα πιο πάνω χαρακτηριστικά της θεωρίας Δημοκρατικής Ειρήνης βασίζονται, σύμφωνα με τους εκπροσώπους αυτής της σχολής

---

[105] Για πλήρη ανάλυση της θεωρίας της Δημοκρατικής Ειρήνης, βλ. Bruce Russett, *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World,* Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1993, ειδικότερα κεφάλαιο 7, and Bruce Russett, «Can a Democratic Peace Be Built?» *International Interactions,* vol. 18, σσ. 277-282, no. 3, (spring 1993). Η θεωρία Δημοκρατικής Ειρήνης εντάσσεται στην ευρύτερη σχολή του Φιλελευθερισμού που υποστηρίζει ότι για να κατανοήσούμε πλήρως την εξωτερική συμπεριφορά των κρατών πρέπει να αναλύσουμε σε βάθος την σχέση του κράτους με την κοινωνία (state-society relations), αφού αυτή η σχέση είναι που υποδηλώνει σε μεγάλο βαθμό την φύση του κράτους. Πιο συγκεκριμένα η θεωρία Δημοκρατικής Ειρήνης βρίσκεται πολύ κοντά στις απόψεις του δημοκρατικού φιλελευθερισμού που δίδει ιδιαίτερη έμφαση στο τρόπο των οποίων οι επιθυμίες του λαού γίνονται αντιληπτές από τα όργανα του κράτους, και πως η λαϊκή βούληση μετατρέπεται σε κυβερνητικές επιλογές.

[106] Βλ. Bruce Russett, *Grasping the Democratic Peace,* σ. 24.Ο Αμερικανός πρόεδρος Μπιλ Κλίντον στην State of the Union ομιλία του το 1994 τόνισε «Η καλύτερη στρατηγική για να διασφαλίσουμε την ασφάλεια μας και να κτίσουμε την ειρήνη που θα διαρκέσει, είναι να προωθήσουμε την δημοκρατία παντού. Οι δημοκρατικές χώρες δεν επιτίθονται η μια στην άλλη...,» *Weekly Compilation of Presidential Documents* 30, no. 4, January 31, 1994.

[107] Ο Melvin Small και ο David Singer ήταν οι πρώτοι που υποστήριξαν την άποψη αυτή, βλ. Melvin Small και David Singer, «The war-properness of Democratic Regimes, 1816-1865,» *Jerusalem Journal of International Relations,* 1, summer 1976, no. 4, σσ. 50-69.

σκέψεως, (α) στους περιορισμούς από τους θεσμούς των δημοκρατικών κρατών (institutional constraints) και (β) λόγω του δημοκρατικού πολιτισμού και των δημοκρατικών θεσμών (cultural/normative model)[109].

Σχετικά με τους περιορισμούς από τους θεσμούς των δημοκρατικών κρατών, η σχολή αυτή υποστηρίζει ότι δημοκρατικές χώρες πολύ δύσκολα αποφασίζουν να μπουν σε πολεμική σύρραξη γιατί έχουν «να αντιμετωπίσουν» τους πολίτες του κράτους, που σε τελική ανάλυση είναι αυτοί που θα πληρώσουν με το αίμα τους και άλλες θυσίες, το κόστος του πολέμου[110]. Στην περίπτωση που η χώρα προχωρήσει σε πολεμική σύρραξη, και το κόστος του πολέμου είναι αρκετά υψηλό, τότε η συγκεκριμένη κυβέρνηση δε θα ψηφισθεί ξανά. Για αυτό το λόγο, οι κυβερνήσεις δημοκρατικών κρατών πρέπει να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις επιλογές της κοινής γνώμης. Επιπλέον, σε δημοκρατικές χώρες, η διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής είναι προϊόν συνεχούς εσωτερικού διαλόγου, ειδικότερα όταν αυτή σχετίζεται με τόσο σοβαρό θέμα όπως η υπόθεση πόλεμος[111]. Ως εκ τούτου, τόσο οι κυβερνώντες όσο και αυτοί που συμμετέχουν σε ένα τέτοιο διάλογο (κυβέρνηση, αξιωματική αντιπολίτευση, κοινωνικές τάξεις, κόμματα και λαός- δηλ. προϊόν διαλόγου μεταξύ *ατομικού, συλλογικού* και *κρατικού* επιπέδου) είναι πολύ ευαίσθητοι γύρω από το κόστος

---

[108] Βλ. Bruce Russett, *Grasping the Democratic Peace*, σ.33. Michael W. Doyle, «Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs,» Part I, *Philosophy and Public Affairs*, 12, summer 1983, no. 3, σσ. 205-35.

[109] Βλ. Bruce Russett and Zeen Maoz, «Normative and Structural Causes of Democratic Peace,» *American Political Science Review*, 87, September 1993, no. 3, σσ. 624-38.

[110] Michael Doyle, «Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs,» σσ. 210-9. Βλ. επίσης Michael Doyle, «Liberalism and World Politics,» *American Political Science Review*, 80, no. 4, December 1986, σσ.1151-69.

[111] Ο Θ. Κουλουμπής και ο Σ. Ντάλης υποστηρίζουν επίσης ότι σε «μια δημοκρατική χώρα, η εξωτερική πολιτική πρέπει να είναι πάντοτε το προϊόν συνεχούς διαλόγου,» βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής και Σωτήρης Ντάλης, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Εθνοκεντρισμός ή Ευρωκεντρισμός*, Αθήνα, Παπαζήση, 1997, σ. 66.

πιθανής πολεμικής σύρραξης. Σχετικά με τους περιορισμούς από τα δημοκρατικά ινστιτούτα, μια άλλη εξήγηση στηρίζεται στην ιδέα «έλεγχος και ισορροπία» (checks and balances)[112]. Επικρατεί δηλαδή μια ισορροπία μέσα από ένα έλεγχο στην εκτελεστική εξουσία (executive), στον πολιτικό συναγωνισμό που γίνεται μέσα από τους δημοκρατικούς θεσμούς και στον πλουραλισμό που παρατηρείται (εσωτερικός διάλογος) κατά τις αποφάσεις γύρω από τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά μαζί αποτρέπουν,ή καλύτερα ελαχιστοποιούν τις πιθανότητες τα δημοκρατικά κράτη να οδηγηθούν σε πολεμικές περιπέτειες μέσα από την εξωτερική τους συμπεριφορά.

Σχετικά με το δεύτερο χαρακτηριστικό (culturaland normative models) της θεωρίας της Δημοκρατικής Ειρήνης, υποστηρίζεται ότι ο «πολιτισμός, αντιλήψεις και πρακτικές που επιτρέπουν τον αμοιβαίο συμβιβασμό και την ειρηνική επίλυση διαφορών, χωρίς την απειλή βίας, που επικρατούν σε [δημοκρατικές] χώρες ισχύουν και έξω από τα σύνορα τους, σε άλλα δημοκρατικά κράτη»[113]. Δημοκρατικές χώρες απολαμβάνουν κοινά χαρακτηριστικά, πιστεύω και μεθόδους για την επίλυση διαφορών, και έτσι όταν μια δημοκρατική χώρα έχει διαφορές με μια άλλη δημοκρατία ευελπιστεί ότι και αυτή θα ακολουθήσει τις ίδιες δημοκρατικές αρχές που τελικά θα οδηγήσουν στην ειρηνική επίλυση των διαφορών τους[114].

---

[112] Ο όρος checks and balances είναι πολύ γνωστός στις ΗΠΑ, αφού χρησιμοποιείται πολύ συχνά για να εξηγηθεί το αμερικάνικο πολιτικό σύστημα της αυστηρής διάκρισης των εξουσιών.
[113] Βλ. Bruce Russett, *Grasping the Democratic Peace*, σ. 31.
[114] Ο Francis Fukuyama στο πολυσυζητημένο άρθρο του σχετικά με το «τέλος της ιστορίας» υποστηρίζει ότι μετά την πτώση του κομμουνισμού όλες οι χώρες θα έχουν την ίδια πολιτική ιδεολογία -φιλελεύθερες δημοκρατίες και ανοιχτές οικονομίες- και έτσι θα επικρατήσει η διεθνής ειρήνη, βλ. Francis Fukuyama, "The End of History," *The National Interest*, summer 1989, no. 16, σσ. 3-18. Βλ. επίσης, "The New Geopolitics," Survey, *The Economist*, July 31-August 6, 1999, σσ. 3-16.

Σε αντίθεση με τα πιο πάνω χαρακτηριστικά των δημοκρατικών χωρών και τους «περιορισμούς» που επιτυγχάνουν λόγω των δημοκρατικών τους θεσμών, χώρες μη δημοκρατικές λαμβάνουν τις αποφάσεις τους πιο «απομονωμένα», και κατά συνέπεια πιο εύκολα. Όπως υποστηρίζει ο Bruce Russett, κύριος εκφραστής αυτής της σχολής σκέψεως, «τα απολυταρχικά κράτη δεν βασίζονται στους σωστούς [δημοκρατικούς] κανόνες διακυβέρνησης και σαν αποτέλεσμα δεν αντιπροσωπεύουν το θέλημα του λαού τους». Από τη στιγμή που δε σέβονται τα δικαιώματα του λαού τους, δεν υπάρχει περίπτωση να συμπεριφέρονται διαφορετικά (καλύτερα τουλάχιστο) προς τους λαούς άλλων χωρών[115]. Την ίδια στιγμή, η θεωρία Δημοκρατικής Ειρήνης υποστηρίζει ότι κράτη με σταθερά και ανθεκτικά πολιτικά συστήματα δεν πρόκειται να εξωτερικεύσουν εσωτερικά προβλήματα μέσα από επιθετικές ενέργειες εξωτερικής πολιτικής. Ασταθείς κυβερνήσεις έχουν πολύ περισσότερα να κερδίσουν με το να βρίσκουν αποδιοπομπαίους τράγους εξάγοντας προβλήματα για να αντιμετωπίσουν εσωτερικές δυσκολίες[116].

---

[115] Βλ. Bruce Russet, σ. 32.

[116] ο.π., σ. 29. Οι εκπρόσωποι της θεωρίας Δημοκρατικής Ειρήνης υποστηρίζουν ότι οι ΗΠΑ θα πρέπει να προωθήσουν τον εκδημοκρατισμό της Ρωσίας ως μόνη λύση για την προώθηση της σταθεροποίησης του διεθνούς συστήματος και για την μείωση της έντασης και καχυποψίας ανάμεσα στις δύο χώρες. Αυτή την προσέγγιση φαίνεται να την πιστεύουν και να την προωθούν και αρκετοί πολιτικοί, ακαδημαϊκοί και δημοσιογράφοι στον Ελληνικό χώρο, που υποστηρίζουν ότι η ορθή αντιμετώπιση της τουρκικής αδιαλλαξίας απαιτεί την προώθηση δημοκρατικών θεσμών και οργάνων στη γείτονα χώρα. Ο εκδημοκρατισμός της Τουρκίας θα επιφέρει σταδιακά την αλλαγή (σε δημοκρατικές βάσεις) στην εξωτερική συμπεριφορά της χώρας προς την Ελλάδα και Κύπρο. Φυσικά υπάρχουν και αυτοί που αναφερόμενοι στα ελληνοτουρκικά υποστηρίζουν ότι δεν αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα το καθεστώς της Άγκυρας για την εξωτερική της πολιτική αλλά «η αξιολόγηση που θα κάνουν οι πολιτικές ελίτ της γείτονος, αναφορικά με τις θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις τυχόν σύγκρουσης με την Ελλάδα στην προσπάθεια τους να διατηρήσουν την εξουσία και να απαντήσουν με πειστικότητα στις προκλήσεις του ισλαμισμού και της κουρδικής εξέγερσης,» βλ. Δημήτρης Κώνστας, «Ποια Τουρκία επιθυμούμε;» *Η Καθημερινή*, 17 Μαρτίου 1996. Όσον αφορά τους επικριτές της θέσης των εκπροσώπων της θεωρίας Δημοκρατικής Ειρήνης για στρατηγική «δημοκρατικοποίησης» όλων των κρατών, αυτοί υποστηρίζουν ότι είναι δύσκολο να προωθήσεις την ανάπτυξη και θεμελίωση γενικά αποδεκτών θεσμών σε κάθε χώρα που «να λειτουργούν στις διαφορετικές τους κοινωνικό-πολιτικές παραδόσεις...,» βλ. για παράδειγμα Ελίζα Παπαδάκη, «Ο πόλεμος, η οικονομία, και η πολιτική. Η επέμβαση του ΝΑΤΟ στη Σερβία φέρνει στο

Όσον αφορά τα φασιστικά καθεστώτα ορισμένοι υποστηρίζουν ότι αυτά είναι πιο ευέλικτα στις εξωτερικές τους επιλογές γιατί δεν πρέπει να δώσουν εξήγηση σε κανένα. Μη δημοκρατικά καθεστώτα δεν έχουν σχεδόν καμιά δυσκολία να προσαρμόζουν την εξωτερική τους πολιτική σε νέα δεδομένα που δημιουργούνται στο διεθνές επίπεδο. Ο Χίτλερ για παράδειγμα δεν είχε κανένα πρόβλημα να συνεργαστεί με τον Στάλιν. Στην προσπάθεια του να αντιμετωπίσει τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα της Τουρκίας το 1980, ο πρωθυπουργός Ντεμιρέλ υιοθέτησε ένα πρόγραμμα οικονομικών μεταρρυθμίσεων κάτω από την αιγίδα του IMF και τη βοήθεια της Διεθνούς Τράπεζας και του OECD. Παρ' όλες τις προσπάθειες η Τουρκική κυβέρνηση δεν κατάφερε να υλοποιήσει το πρόγραμμα όχι μόνο λόγω της πολιτικής κρίσης που μάστιζε την χώρα αλλά και λόγω της στάσης των συνδικάτων, της αντιπολίτευσης και των συνεχών απεργιών. Χωρίς καμιά αμφιβολία η εξέλιξη αυτή τραυμάτιζε την εξωτερική εικόνα της χώρας και περιόριζε της επιλογές εξωτερικής πολιτικής. Η κατάσταση αυτή τερματίστηκε και το πρόγραμμα οικονομικών μεταρρυθμίσεων άρχισε να εφαρμόζεται μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα της 12 Σεπτεμβρίου 1980[117].

Ο Lloyd Jensen υποστηρίζει ότι αν εξετάσουμε απλά την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα της εξωτερικής πολιτικής τα αυταρχικά καθεστώτα έχουν πλεονέκτημα γιατί (α) αυτά παίρνουν πιο γρήγορα αποφάσεις αφού είναι ελάχιστοι αυτοί που λαμβάνουν μέρος στο στη διαμόρφωση πολιτικής και δεν είναι υπόλογοι στο λαό, (β) παρουσιάζεται μια γραμμή στα θέματα εξωτερικής πολιτικής αφού κανείς δεν μπορεί να

προσκήνιο το πρόβλημα πόρων αλλά και θεσμών ανάπτυξης σε χώρες με διαφορετικές παραδόσεις.» *Η Καθημερινή*, 4 Απριλίου 1999, σ. 70.

αμφισβητήσει τις επιλογές, (γ) αλλάζει πιο εύκολα πολιτική αν αυτό απαιτείται και (δ) μπορεί να ακολουθήσει και αντικρουόμενες πολιτικές αν αυτό κρίνεται αναγκαιο για να επιτευχθεί ένας στόχος της εξωτερικής πολιτικής[118]. Όλα αυτά ισχύουν αν υποθέσουμε ότι στις δημοκρατίες ο τρόπος άσκησης εξωτερικής πολιτικής είναι χρονοβόρος και σε, ορισμένες περιπτώσεις αντιπαραγωγικός. Για παράδειγμα είναι σε όλους γνωστό ότι στον ευρωπαϊκό χώρο από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο άρχισε να παρατηρείται μια απομάκρυνση από την παράδοση που ήθελε τον πρωθυπουργό πρώτο μεταξύ ίσων. Η ανάγκη για άμεσες και γρήγορες αποφάσεις οδήγησε στην ενίσχυση του αξιώματος του πρωθυπουργού. Παρόμοια προβλήματα συντονισμού και γρήγορων αποφάσεων φαίνεται να βασανίζουν και σήμερα ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες. Ο Βρετανός πρωθυπουργός Τόνι Μπλέρ για παράδειγμα επιχειρώντας να πετύχει ενδοκυβερνητική πειθαρχία και να αντιμετωπίσει τις αδυναμίες συντονισμού και υλοποίησης των κυβερνητικών αποφάσεων έχει αναλάβει εκτεταμένες εξουσίες δίνοντας έτσι στο πρωθυπουργικό αξίωμα της Βρετανίας ένας σαφές προεδρικό προφίλ[119].

Την ίδια στιγμή όμως υπάρχουν και σοβαρά μειονεκτήματα αφού σε μη δημοκρατικά καθεστώτα δεν ακούγονται αρκετές απόψεις οι οποίες θα μπορούσαν να προσφέρουν καλύτερες εναλλακτικές επιλογές και δε λαμβάνονται σοβαρά υπόψη νέες πληροφορίες. Απουσιάζει δηλαδή ο διάλογος που θα είχε ως αποτέλεσμα πολλαπλές απόψεις και εναλλακτικές επιλογές

---

[117] Βλ. Yasemin Celik, *Contemporary Turkish Foreign Policy*, Praeger Publishers, 1999, σσ. 10-1.

[118] Βλ. Lloyd Jensen, σ. 108.

[119] Βλ. Γιώργου Καποπούλου, «'Προεδρική' πρωθυπουργία στη Βρετανία,» *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 28 Αυγούστου 1999, σ. 10.

χρήσιμες για το χειρισμό θεμάτων εξωτερικής πολιτικής. Εξάλλου, όπως τονίστηκε προηγουμένως, όταν δεν υπάρχει καταρτισμένη και επαρκής υπηρεσία για θέματα εξωτερικής επιλογής, ο ηγέτης κατά κύριο λόγο παίρνει τις αποφάσεις χωρίς επιτελική στήριξη και αυτό σίγουρα είναι μειονέκτημα γιατί δε θέτονται για συζήτηση περισσότερες απόψεις και ιδέες.

Το πολιτικό σύστημα της χώρας λοιπόν και ποιος έχει τον τελικό λόγο σε θέματα εξωτερικής φύσεως επηρεάζουν άμεσα τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής του κράτους[120]. Αν για παράδειγμα η Βουλή μιας χώρας έχει ισχυρό λόγο στην εξωτερική πολιτική και ελέγχεται από δυνάμεις μη προσκείμενες στον πρόεδρο ή στον πρωθυπουργό τότε δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα. Αλλά και στις περιπτώσεις εκείνες που η Βουλή δεν έχει συνταγματικά λόγο στη χάραξη και άσκηση της εξωτερικής πολιτικής, η κυβέρνηση πολύ πιθανόν να επιδιώκει τη στήριξη της Βουλής φοβούμενη για «αντίποινα» από μέρος της κοινοβουλευτικής εξουσίας σε θέματα εσωτερικής διακυβέρνησης. Δεν πρέπει να λησμονούμε τα ανυπέρβλητα προβλήματα που δημιουργούσε στην ομαλή λειτουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας το δικαίωμα αρνησικυρίας του Τουρκοκύπρίου αντιπροέδρου σε θέματα εξωτερικής και εσωτερικής (φορολογία) πολιτικής. Χαρακτηριστικό επίσης παράδειγμα το οποίο αποδεικνύει την σπουδαιότητα του κρατικού επιπέδου αποτελεί η περίπτωση του Ιράν. Παρόλο που ο πρόεδρος Χατάμι επιδιώκει την αποκατάσταση των σχέσεων της χώρας του με την Δύση, ο θρησκευτικός ηγέτης της χώρας έχει τέτοιες εξουσίες βάσει

[120] Βλ. για παράδειγμα, Warren Cohen, "Domestic Factors Affecting US Policy Toward Asia 1947-50 and 1971-73," Harvard University Asia Center, Triangular Relations Conference. Ο Cohen υποστηρίζει για το θέμα αυτό ότι "Το Σύνταγμα των ΗΠΑ δημιουργεί αντιπαράθεση ανάμεσα στο πρόεδρο και το Κογκρέσο όσον αφορά την άσκηση της εξουσίας, συμπεριλαμβανομένης και της εξωτερικής πολιτικής," σ. 1.

του ιρανικού συντάγματος που πολλές φορές είναι σχεδόν αδύνατο για το Χατάμι να ακολουθήσει τη δική του φιλοσοφία στην εξωτερική πολιτική της χώρας.

Η σπουδαιότητα του κρατικού επιπέδου ανάλυσης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής πρέπει να εξεταστεί και μέσα από τη φύση του πολιτικού συστήματος μιας χώρας αφού ο τρόπος που λειτουργούν οι θεσμοί της δείχνουν σε μεγάλο βαθμό και πόσο αξιόπιστη είναι απέναντι στις διεθνείς τις υποχρεώσεις. Μια χώρα μέλος ενός διεθνούς οργανισμού που δε συντηρεί δημοκρατικούς θεσμούς δε θα είναι ένας αξιόπιστος εταίρος και θα αντιμετωπίζεται με καχυποψία από τα δημοκρατικά μέλη του οργανισμού. Όπως υποστηρίζει ο Peter F. Cowhey, «τα εκλογικά συστήματα των χωρών και ο διαχωρισμός της εξουσίας στις διάφορες κυβερνήσεις επηρεάζουν την ικανότητα των χωρών να ανταποκριθούν στις διεθνείς τους υποχρεώσεις, δυσκολεύοντας τους να αποκλίνουν από αυτές τις υποχρεώσεις ...»[121].

Κάτι άλλο που χρήζει αναφοράς και έχει άμεση σχέση με το κρατικό επίπεδο είναι το γεγονός ότι κράτη που μόλις έχουν αποκτήσει την ανεξαρτησία τους επηρεάζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις εσωτερικές παραμέτρους στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής[122]. Ο Bruce Moon υποστηρίζει ότι σε νεοϊδρυθέντα κράτη που επιχειρούν κατά κάποιο τρόπο να θεμελιωθούν και να νομιμοποιηθούν στη διεθνή σκηνή, υπάρχει μια σοβαρή και στενή σχέση ανάμεσα στην κυβέρνηση και την κοινωνία στο σύνολό της. Όπως τονίζεται, τα

[121] Βλ. Peter F. Cowhey, «Domestic Institutions and the Credibility of International Commitments: Japan and the United States," *International Organization* 47, 2, spring 1993, σ. 300.

[122] Βλ. Bruce E. Moon, "The State in Foreign and Domestic Politics," in Laura Neck, Jeanne A. K. Hey, Patrick J. Haney, *Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in its Second Generation*, σσ. 187-200. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι δεν μπορούμε να κατανοήσουμε την εξωτερική πολιτική των κρατών που βρίσκονται στην περιφέρεια (periphery states) από αυτών που βρίσκονται στο κέντρο (core states) με τον ίδιο τρόπο.

εσωτερικά προβλήματα μιας χώρας και ειδικά αυτά που έχουν να κάνουν με την αποδοχή της κυβέρνησης, είναι πιο εύκολο να αντιμετωπιστούν μέσα από τις αποφάσεις εξωτερικής φύσεως παρά με ενέργειες που αναφέρονται στο κεφάλαιο εσωτερική διακυβέρνηση[123]. Ο P. J. Boyce υποστηρίζει επίσης ότι η εξωτερική πολιτική νέων κρατών είναι αποτέλεσμα σχεδόν αποκλειστικά εσωτερικών καταστάσεων[124]. Η εξωτερική πολιτική γίνεται για να εξυπηρετηθούν εθνικιστικοί σκοποί βοηθώντας έτσι να καλλιεργηθεί η εθνική ταυτότητα και ολοκλήρωση, να ενισχυθεί η κυβέρνηση από τα πυρά της εσωτερικής αντιπολίτευσης και να μειωθεί όσο το δυνατό η αρνητική εξωτερική επίδραση και επέμβαση στο εσωτερικό της χώρας[125]. Την ίδια στιγμή η εξωτερική πολιτική νεοϊδρυθέντων κρατών αποσκοπεί και να δημιουργήσει στο εξωτερικό σχέσεις που θα την ενισχύουν εσωτερικά αλλά και θα μπορούν να την προστατεύσουν, χωρίς να την περιορίζουν ασφυκτικά από ξένους εχθρούς ή υποσκάπτες της οντότητας τους.

Όσον αφορά τους παράγοντες ισχύος, η σχολή του Πολιτικού Ρεαλισμού δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτές τις εσωτερικές παραμέτρους που μεταφράζονται σε παράγοντες ισχύος και συμφέροντός για τη χώρα, όπως για παράδειγμα η οικονομική δύναμη, η πολιτική σταθερότητα και η στρατιωτική ισχύς. Ο Kenneth Waltz στο άρθρο του «Τα αναδυόμενα χαρακτηριστικά της Διεθνούς Πολιτικής»[126] παρουσιάζοντας τα πιθανά σενάρια για τις χώρες που

---

[123] Βλ. ο.π., σ. 194.

[124] Βλ. P. J. Boyce, *Foreign Affairs for New States: Some Questions of Credentials*, St. Martin's Press, New York, 1977.

[125] Βλ. ο.π., σ. 5.

[126] Βλ. Kenneth Waltz, "The Emerging Structure of International Politics," *International Security*, 18, no. 2, fall 1993, σσ. 44-79.

πρόκειται να κυριαρχήσουν στην διεθνή σκηνή τονίζει ότι η κατάταξη ανάμεσα σε αυτές θα κριθεί μέσα από ένα συνδυασμό μεταβλητών, που δεν είναι τίποτα άλλο από παράγοντες ισχύος: «πληθυσμός, έκταση, πρώτες ύλες, οικονομική ικανότητα, στρατιωτική ισχύς, πολιτική σταθερότητα και κυβερνητική αποτελεσματικότητα». Δηλαδή η ισχύς του κράτους στο νέο διεθνές σύστημα θα στηρίζεται, βάσει των απόψεων του Waltz, στην απόδοση των παραμέτρων αυτών.

Ο Hans Morgenthau, που έχει χαρακτηρισθεί και ως ο σύγχρονος πατέρας της σχολής των Ρεαλιστών, στην κλασσική του εργασία «Politics Among Nations», τονίζει ότι οι προθέσεις της χώρας (που διαφαίνονται μέσα από την εξωτερική της πολιτική) εξαρτώνται από τις ικανότητες (capabilities) της[127]. Όπως υποστηρίζει, οι προθέσεις μιας χώρας εξαρτώνται από τη συνολική απόδοση της ισχύος της. Παρόλο που η ισχύς του κράτους παίζει ρόλο για τη θέση του στην παγκόσμια ιεραρχία, αφού θα πρέπει να συγκριθεί με την ισχύ των άλλων κρατών (relative power), αυτή η ισχύς απορρέει σε μεγάλο βαθμό από την απόδοση των εσωτερικών της παραμέτρων. Εξάλλου, όπως τονίζουν οιJames E. Dougherty και Robert L. Pfaltzgraff, Jr. για τη σχολή του Πολιτικού Ρεαλισμού στις ικανότητες της εθνικής ισχύος «περιλαμβάνονται όχι μόνο οι στρατιωτικές δυνάμεις αλλά και τα επίπεδα της τεχνολογίας, του πληθυσμού, των φυσικών πόρων, των γεωγραφικών παραγόντων, των μορφών διακυβέρνησης, της πολιτικής ηγεσίας, της στρατηγικής και της ιδεολογίας»[128].

---

[127] Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, 5th edition, New York, Knopf, σ. 5.
[128] Βλ. James E. Dougherty και Robert L. Pfaltzgraff, Jr., Τόμος Β΄, σ. 116. Δείτε επίσης και τον ορισμό που δίνει ο Robert Gilpin για την ισχύ. Ο Gilpin στην μελέτη του ορίζει την ισχύ σαν τις στρατιωτικές,

Σχετική με τους παράγοντες ισχύος είναι και η θεωρία του εκσυγχρονισμού, που είναι βασισμένη στη μελέτη του Alexander Gerschenkron για τις χώρες που καθυστέρησαν να πάρουν το δρόμο του εκβιομηχανισμού (late industrialization) και τις συνέπειες αυτής της μη εξέλιξης[129]. Ο Jack Snyder βασιστηκε στην δουλειά του Gerschenkron και συνδύασε την θεωρία του εκσυγχρονισμού με τις εσωτερικές παραμέτρους και την εξωτερική συμπεριφορά των κρατών γενικότερα[130]. Η θεωρια αυτή υποστηρίζει ότι σε ισχυρά εκβιομηχανισμένες δημοκρατικές χωρες, ο λαός έχει ενεργό συμμετοχή στο πολιτικό συστημα του κρατους και στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, με αποτέλεσμα «δαπανηρές» επεκτατικές ιδέες και πράξεις να αποκλείονται. Αυτό είναι εφικτό γιατί η μεγάλη πλειοψηφια του λαού, που είναι το ισχυρό στοιχείο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής (οικονομική δύναμη, κοινωνική ισχύς) και το κύριο θύμα μιας τυχόν επεκτατικής πολιτικής, δεν επιτρέπει κάτι τέτοιο. Αντίθετα, σε χώρες που άργησαν να εκβιομηχανιστούν (π.χ. Γερμανία, Ιαπωνία) η συσσώρευση του κεφαλαίου έγινε από πολύ λίγες, προνομιούχες ομάδες που πολλές φορές είχαν να κερδίσουν από επεκτατικές πολιτικές, αν και η μεγάλη πλειοψηφία του λαού ζήμιωνε. Για να δικαιολογηθεί η πολιτική αυτή, έπρεπε «να κατασκευάζονται» συνεχώς εξωτερικοί εχθροί του κράτους.

Οι εκπρόσωποι αυτής της σχολής σκέψεως υποστηρίζουν ότι κάτι ανάλογο έγινε και στην περίπτωση της Σοβιετικής Ένωσης και για αυτό το λόγο

οικονομικές και τεχνολογικές ικανότητες του κράτους. Βλ. Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, New York, Cambridge University Press, 1981, σσ. 13-4.

[129] Βλ. Alexander Gerschenkron, *Economic Backwardness in Historical Perspective*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1962.

[130] Βλ. Jack Snyder, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1991, ειδικότερα κεφάλαια 1 και 2, σσ. 1-66..

κάποιος έπρεπε να ψάξει στο εσωτερικό της χώρας για να κατανοήσει την εξωτερική της συμπεριφορά. Όπως ο Jack Snyder υποστηρίζει, η Σοβιετική Ένωση, ως αργά εκβιομηχανισμένη χώρα, ανέπτυξε πολύ συγκεντρωτικά, μη αποδοτικά και ελεγχόμενα πολιτικά και οικονομικά όργανα έτσι ώστε να δημιουργήσει μια ισχυρά στρατιωτική βιομηχανία για να μπορεί να ανταγωνιστεί αυτή των αναπτυγμένων χωρών. Για να δικαιολογήσει όμως «την πολιτική κατάπνιξη και οικονομική κινητοποίηση κατασκεύασε εξωτερικές απειλές»[131].

Η οικονομική και στρατιωτική κατάσταση αποτελούν τη λύδια λίθο της ισχύς ενός κράτους και η προσπάθεια ιεράρχησης τους με βάση το κριτήριο της σπουδαιότητας οδηγεί σε ένα διάλογο «διλημμάτων»[132]. Είναι γενικά αποδεκτό ότι η ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων και η δημιουργία τουλάχιστον ενός ισοζυγίου δυνάμεων με πιθανούς αντίπαλους, είναι ένα «αναγκαίο κακό» για τη διαμόρφωση ισχυρής εξωτερικής πολιτικής[133]. Η οικονομική ευμάρεια του κράτους όμως, ειδικότερα σήμερα, είναι πιο σημαντική από τη στρατιωτική ισχύ (εξάλλου από αυτήν εξαρτάται μακροπρόθεσμα η ίδια η σρατιωτική ισχύς) και επηρεάζει περισσότερο τη διαμόρφωση μιας ρεαλιστικής εξωτερικής πολιτικής[134]. Κλασικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που ενώ ήταν μια ισχυρή στρατιωτική δύναμη, η οικονομική της δυσλειτουργία την

---

[131] Βλ. Jack Snyder, «Myths, Modernization, and the Post-Gorbachev World,» in Richard Ned Lebow and Thomas Risse-Kappen (ed.), 1995, σσ. 109-26, βλ. ειδικά σσ. 110-1.

[132] Για ένα ενδιαφέρον άρθρο σχετικά με την οικονομική και στρατιωτική κατάσταση και την σπουδαιότητα της κάθε μιας, βλ. Γιώργου Δελαστίκ, «Παγκόσμια η οικονομία, παγκόσμιο και το ΝΑΤΟ,» *Η Καθημερινή*, 13 Δεκεμβρίου 1998, σ. 28.

[133] Φυσικά οι προσπάθειες για την δημιουργία ισοζυγίου δυνάμεων μπορεί να οδηγήσει δύο χώρες σε μια ανεξέλεγκτη κούρσα εξοπλισμών με καταστροφικές οικονομικές και όχι μόνο συνέπειες. Υπάρχουν διάφορες απαντήσεις σε μια τέτοια πιθανή εξέλιξη, όπως η εισχώρηση σε ένα ισχυρό διεθνή οργανισμό – Ευρωπαϊκή Ένωση, ΝΑΤΟ,- ή δημιουργία συμμαχιών και ακόμα η μετατόπιση της κρίσης σε άλλα επίπεδα.

οδήγησε στην πολυδιάσπαση. Επιπλέον, η περίπτωση της Ιαπωνίας, που μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, άσκησε μια εξωτερική πολιτική βασισμένη στην ενίσχυση της οικονομίας της και τον περιορισμό της στρατιωτικής της δύναμης, χρήζει ιδιαίτερης σημασίας. Αν η Ιαπωνία προσπαθούσε μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο να δημιουργήσει ισχυρές ένοπλες δυνάμεις μέσα από πολυδάπανα στρατιωτικά προγράμματα, ίσως σήμερα να μην ήταν τόσο οικονομικά ανεπτυγμένη, κάτι που της δίνει το δικαίωμα, μέσα από την εξωτερική της πολιτική να είναι ένας ισχυρός παράγοντας του διεθνούς συστήματος.

Για σκοπούς που θα βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση της μελέτης αυτής, στο κρατικό επίπεδο ανάλυσης συμπεριλαμβάνονται και οι σχετικά αμετάβλητες παράμετροι, ιστορία και πολιτισμός[135]. Σε αυτές συμπεριλαμβάνονται και ο πολιτικός πολιτισμός-κουλτούρα (political culture) μιας χώρας που περιλαμβάνει πολιτισμικά χαρακτηριστικά, τάσεις, ιστορικές δοξασίες και παραδόσεις της χώρας. Σύμφωνα με τον Michael Clarke, ο πολιτικός πολιτισμός μιας χώρας είναι ένα πλατύ και άπιαστο φαινόμενο που επηρεάζει τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής με πολλαπλούς τρόπους[136]. Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι ο πολιτισμός μιας χώρας επηρεάζει σε κάποιο βαθμό την εξωτερική της πολιτική. Αν και εύλογα μπορεί να ειπωθεί ότι ο πολιτισμός ενός κράτους είναι μέρος της ιστορίας του, χρήζει ιδιαίτερης και ξεχωριστής αναφοράς η εξέταση του, διότι στην έννοια πολιτισμός περιλαμβάνονται οι αξίες, τα ήθη και

---

[134] Για την ελληνική πραγματικότητα βλ. για παράδειγμα «Μέσω ΟΝΕ η επιστροφή στην Δύση,» *Η Καθημερινή*, 7 Μαρτίου 1999, σ. 4.

[135] Φυσικά και στην ιστορία υπάρχουν αναθεωρητικοί και η κουλτούρα αλλάζει, ειδικά σήμερα, με την οικονομική ανάπτυξη και την παγκοσμιοποίηση. Βλ. για παράδειγμα, Benjamin R. Barber, *Jihad vs. McWorld*, New York: Ballantine Books, 1996.

[136] Βλ. Michael Clarke, "Foreign Policy Analysis: A theoretical Guide," σσ. 19-39.

έθιμα, η γλώσσα (-ες), καθώς και η θρησκεία (-ες) ενός κράτους. Για παράδειγμα πολλοί είναι αυτοί, τόσο στην Κύπρο όσο και στην Ελλάδα, που υποστηρίζουν ότι όντας Έλληνες πρέπει να ακολουθήσουμε μια πολιτισμικού τύπου εξωτερική πολιτική και να πρωτοστατήσουμε στην ίδρυση ενός ορθόδοξου τόξου μαζί με τους Ρώσους, Σέρβους, Ρουμάνους, αλλά και γενικότερα τους απανταχού Ορθόδοξους Χριστιανούς[137]. Εξάλλου ο γνωστός Αμερικανός καθηγητής Samuel Huntington, σε αναζήτηση «βαρβάρων» μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης υποστηρίζει ότι μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι νέοι πόλοι/στρατόπεδα που δημιουργούνται στη διεθνή σκηνή θα είναι οι ασυμβίβαστοι πολιτισμοί[138].

Για τη σπουδαιότητα αυτών των παραμέτρων αρκετά σημαντική είναι η διαπίστωση του Παναγιώτη Ιωακειμίδη για την Ελλάδα, που όπως θα δούμε και αργότερα αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό και την κυπριακή πραγματικότητα. Υποστηρίζει συγκεκριμένα ο Ιωακειμίδης, «...ένα ισχυρό στοιχείο που ξεχωρίζει την ελληνική κοινωνία από τις άλλες ευρωπαϊκές κοινωνίες είναι η βαθιά ριζωμένη αίσθηση μιας κοινωνίας που θεωρεί ότι απειλείται από εξωτερικές δυνάμεις είτε του γειτονικού της περιβάλλοντος ή ακόμα πιο μακρινών χωρών, συμπεριλαμβανομένων και των σημερινών υπερδυνάμεων. Αυτή η βαθιά ριζωμένη αντίληψη της απειλής της εδαφικής ακεραιότητας και ανεξαρτησίας της Ελλάδος προέρχεται τόσο από την γεωγραφία όσο και από τραυματικές ιστορικές

---

[137] Βλ. για παράδειγμα, *Το Τουρκικό Τόξο Εναντίον της Ελλάδας και της Ευρώ-Ορθοδοξίας*, Συλλογικό Έργο του Ευρωπαϊκού, Μη Κυβερνητικού, Μη Κερδοσκοπικού Οργανισμού «Η Ελλάδα για τον κόσμο», Αθήνα, Εκδόσεις Ε. Κ., 1993.

[138] Βλ. Samuel Huntington, *Η σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης*, Αθήνα, Terzobooks, 1998. Για μια πετυχημένη κριτική στην μελέτη του Huntington, βλ. Theodore A. Couloumbis and Thanos Veremis, "In Search of New Barbarians: Samuel P. Huntington and the Clash of Civilizations," *Mediterranean Quarterly*, vol. 5, no. 1, winter 1994, σσ. 36-44.

εμπειρίες που σχετίζονται με την μακρά και οδυνηρή προσπάθεια για να αποκτήσει η Ελλάδα την εθνική της ακεραιότητα»[139].

Αν και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των κρατών δεν έχουν άμεση επίδραση στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, αρκετές φορές προβληματίζουν τους ηγέτες της χώρας στη στάση που πρέπει να κρατήσουν σε τέτοιες περιπτώσεις. Για παράδειγμα κατά τη διάρκεια της κρίσης στο Κόσσοβο πολλοί ήσαν εκείνοι τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο που υποστήριζαν ότι ανεξάρτητα από υπολογισμούς πολιτικού κόστους και οφέλους, έπρεπε να υποστηρίξουμε θερμά τους Σέρβους ομόθρησκους. Πρόκειται για μια πεποίθηση που το ευρύ κοινό εξέφρασε μέσα από δηλώσεις της αντιπολίτευσης, συλλαλητήρια, διακηρύξης και εκδηλώσεις, πιέζοντας έμμεσα την κυβέρνηση της χώρας ώστε να ακολουθήσει συγκεκριμένη πολιτική. Το ίδιο είχε συμβεί και στην περίπτωση του πολέμου στα Βαλκάνια τον οποίο αρκετοί επιχείρησαν να εξηγήσουν μέσα από ιστορικούς παράγοντες και τα πανάρχαια μίση ανάμεσα στους λαούς της περιοχής[140]. Πρέπει όμως να είναι κανείς επιφυλακτικός και να αντιμετωπίζει με κριτικό μάτι τέτοιου είδους αναλύσεις αφού πολλές φορές «υπερεκτιμώντας τις επιρροές του παρελθόντος, κινδυνεύουμε να χάσουμε την αίσθηση ότι ο πόλεμος οφείλεται σε παράγοντες που σχετίζονται με το

---

[139] Βλ. Panagiotes. C. Ioakimides, "The Model of Foreign-policy Making in Greece: Personalities versus Institutions," σσ. 147.

[140] Βλ. Δημήτρης Μιχαλόπουλος, «Οι ιστορικές ρίζες της διαμάχης στο Κοσσυφοπέδιο,» *Το Βήμα*, β12. Βλ. Thanos Veremis, "The Kosovo Puzzle," in *Kosovo: Avoiding Another Balkan War*, Thanos Veremis and Evangelos Kofos (eds.), Athens, ELIAMEP-University of Athens, 1998, σσ. 17-41. Βλ.ακόμα Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia: Origin, History, Politics*, Cornell University Press, 1984. Constantinos Svolopoulos, "Cooperation and Confrontation in the Balkans: An Historical Overview," in *Greece and The New Balkans*, Van Coufoudakis, Harry J. Psomiades, Andre Gerolymatos (eds.), New York, Pella, 1999, σσ. 15-28.

παρόν»[141]. Συμπερασματικά, οι αξίες, ο πολιτισμός και η ιστορία μιας χώρας είναι τέτοια χαρακτηριστικά που έχουν καθολική σχεδόν αποδοχή από το λαό και είναι πολύ δύσκολο για ένα ηγέτη σε μια δημοκρατική και όχι μόνο χώρα να τα «παραμερίσει». Αυτά τα χαρακτηριστικά έμμεσα ευνοούν μια συγκεκριμένη εξωτερική συμπεριφορά του κράτους και με τον ίδιο τρόπο αποδοκιμάζουν μια άλλη.

(δ) Συστημικό Επίπεδο

Οι συστημικές μεταβλητές, αυτές δηλαδή που είναι εξωτερικές σε σχέση με τη χώρα η οποια εξετάζεται, συμπεριλαμβάνουντη δομή και τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος, το διεθνές δίκαιο, τους διεθνείς οργανισμούς και συμμαχίες, τις εξαρτήσεις και αλληλεξαρτήσεις, καθώς επίσης και τις διακρατικές σχέσεις, τον τρόπο δηλαδή με τον οποίο οι πράξεις και προθέσεις τρίτων κραών επηρεάζουν τη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους, Για παράδειγμα υπό ποιο διεθνές σύστημα η εξωτερική πολιτική των μεγάλων δυνάμεων είναι πραγματιστική[142]; Ενισχύονται ή περιορίζονται οι δυνατότητες ενός κράτους από τη συμμετοχή του σε ένα διεθνή οργανισμό; Ποίες, και κάτω από ποίες συνθήκες, μπορεί να εφαρμοστεί το διεθνές δίκαιο; Για τις συστημικές μεταβλητές πρέπει να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με τις εσωτερικές, δε μπορούν να ελεγχθούν κατά τη διάκριση των κρατών (ειδικά των ανίσχυρων) γιατίαυτές ανάγονται σε αποφάσεις άλλων κρατών[143].

---

[141] Βλ. «Προληπτική θεραπεία για τα Βαλκάνια,» *Η Καθημερινή* (αναδημοσίευση από The New York Times), 10 Μαρτίου 1999, σ. 12.

[142] Βλ. την κλασσική εργασία του Morton Kaplan, *System and Process in International Politics*, New York, Krieger, 1976.

[143] Βλ. Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Ανασκόπηση*, σ. 22. Ο Θεόδωρος Κουλουμπής ορθά επισημαίνει ότι «κράτη μειωμένης ισχύος που είναι συγχρόνως στρατηγικά τοποθετημένα διαμορφώνουν εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές που είναι βαθιά εξαρτημένες από εξωκρατικές μεταβλητές,» βλ. Θεόδωρος

Η σπουδαιότητα και επίδραση που προσδίδεται στα συστατικά που συνθέτουν το διεθνές σύστημα στην εξωτερική πολιτική των κρατών, εξαρτάται κατά κύριο λόγο από ποία σχολή διεθνών σχέσεων προσεγγίζεται το θέμα. Τόσο η σχολή του Πολιτικού Ρεαλισμού όσο και η σχολή του Ιδεαλισμού δίνουν ιδιαίτερη σημασία στη δομή και διαρθρώσεις του διεθνούς συστήματος. Οι Ιδεαλιστές δίδουν έμφαση στην ύπαρξη παγκόσμιων ομοσπονδιακών θεσμών αφού, όπως τονίζουν, αυτοί οι θεσμοί είναι πα καθορίζουν την ύπαρξη διεθνούς ειρήνης ή όχι. Από την στιγμή που δεν υφίστανται τέτοιοι διεθνείς αποτελεσματικοί θεσμοί, όποια και αν είναι η δομή του συστήματος δεν πρόκειται να επιτευχθεί η διεθνής ειρήνη. Έτσι για τους Ιδεαλιστές το πιο σημαντικό συστατικό του διεθνούς συστήματος είναι η ύπαρξη παγκόσμιων θεσμών. Για τη σχολή του Πολιτικού Ρεαλισμού, η ειρήνη στο διεθνές σύστημα θα διασφαλιστεί με ένα κατάλληλο σύστημα ισορροπίας δυνάμεων (balanceof power), ασχέτως αν είναι διπολικό, ολιγοπολικό ή πολυπολικό, ή μια αποτελεσματική παγκόσμια διακυβέρνηση που δε θεωρείται, όμως, εφικτή[144]. Ο Kenneth Waltz, ένας από τους κύριους εκπρόσωπους του Νεορεαλισμού υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι «οι πιέσεις από το [διεθνή] συναγωνισμό επηρεάζουν περισσότερο από ιδεολογικές διαφορές και εσωτερικές πολιτικές πιέσεις»[145]. Επιπλέον, ο Waltz

Κουλουμπής, «Η Ελλάδα προς το 2000: Μια ανάλυση των Ενδοκρατικών Παραγόντων που επηρεάζουν την Ελληνική εξωτερική πολιτική».

[144] Thucydides, *The Peloponnesian War*, Richard Crawley, trans., New York, The Modern Library, 1934; Edward Hallett Carr, *The Twenty Years Crisis, 1919-1939*, 2nd edition, London, Macmillan, 1946; Kenneth Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory," *Journal of Interdisciplinary History*, vol. 18, 1988, σσ. 615-28; Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, New York, Cambridge University Press, 1981, ειδικά κεφάλαιο 5.

[145] Βλ. Kenneth Waltz, «A Response to My Critics,» in Robert Keohane (ed.), *Neorealism and its Critics*, New York, Columbia University Press, 1986, σ. 329.

στο άρθρο του «Τα αναδυόμενα χαρακτηριστικά της Διεθνούς Πολιτικής»[146] τονίζει πως η ανάγκη αναδιοργάνωσης της οικονομίας της Σοβιετικής Ένωσης προήλθε μέσα από τις αναγκαιότητες του διεθνούς συστήματος (externally imposed necessity). Για να μπορέσει να συμβαδίζει η Σοβιετική Ένωση με τις ΗΠΑ και να κρατήσει τη θέση της στη διεθνή σκηνή, ήταν αναγκαίο να προχωρήσει σε εσωτερικές αλλαγές: οι απαιτήσεις δηλαδή που προήλθαν από γεγονότα στο διεθνές σύστημα ήταν αυτές που κατέστησαν αναγκαίο να γίνουν μεταβολές στο εσωτερικό της χώρας.

Έχουν παρουσιαστεί διάφορα μοντέλα παγκόσμιας πολιτικής οργάνωσης. Στη μελέτη αυτή παρουσιάζονται τηλεγραφικά δύο μοντέλα του Morton A. Kaplan. Το κλασσικό σύστημα ισορροπίας ισχύος ή ολιγοπολικό μοντέλο λειτουργεί στις περιπτώσεις εκείνες όπου υπάρχουν τουλάχιστο πέντε μεγάλες δυνάμεις χωρίς περιφερειακούς ή διεθνείς οργανισμούς[147]. Κάτω από αυτό το σύστημα, σύμφωνα με τον Kaplan, οι πιθανότητες πολέμου ανάμεσα στς μεγάλες δυνάμεις είναι περιορισμένες, οι πολέμοι ανάμεσα σε μικρές χώρες δεν προχωρούν σε κλιμάκωση, ενώ «το διεθνές δίκαιο είναι σε ισχύ επειδή οι κανόνες του, που είναι αποδεκτοί από τους ηγέτες των μεγάλων δυνάμεων, εφαρμόζονται συμβατικά και εθιμικά»[148]. Το χαλαρό διπολικό ή ψυχροπολεμικό μοντέλο που λειτούργησε κατά την περίοδο 1947 μέχρι το 1971 προϋποθέτει την ύπαρξη δύο υπερδυνάμεων με τους αντίστοιχους συνασπισμούς. Λόγω της

---

146 Βλ. Kenneth Waltz, «The Emerging Structure of International Politics».
147 Βλ. Morton A. Kaplan, *System and Process in International Politics*; Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις*, ειδικά κεφάλαιο 3, και Θεόδωρος Κουλουμπής και Δημήτρης Κώνστας, *Διεθνείς Σχέσεις*, Τόμος Β', ειδικά κεφάλαιο 12.
148 Βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις*, σ. 583. Σύμφωνα με τον Kaplan το μοντέλο αυτό λειτούργησε κατά την περίοδο 1815 μέχρι το 1914.

ολοκληρωτικής μορφής του διπολισμού, δεν είναι πιθανή πολεμική σύρραξη ή εχθροπραξία ανάμεσα στους δύο συνασπισμούς. Όσον αφορά την εξωτερική συμπεριφορά των κρατών σε ένα ψυχροπολεμικό διεθνές περιβάλλον αυτές χαρακτηρίζονται από «ιδεολογική και πολιτική ορθοδοξία [ενώ] οι καχυποψίες των παγκόσμιων αντιπάλων παίρνουν απίστευτες διαστάσεις και φτάνουν στα όρια του πολιτικού παροξυσμού»[149].

Η διεθνής οικονομία, και πιο συγκεκριμένα το διεθνές εμπόριο με τις σύγχρονες παγκόσμιες του διαστάσεις, χρήζει ειδικής αναφοράς αφού επηρεάζει άμεσα την εξωτερική συμπεριφορά όλων των κρατών[150]. Για παράδειγμα κράτη που εξάγουν τα προϊόντα τους σε συγκεκριμένες αγορές τρίτων κρατών, είναι πιθανόν να εναρμονίζουν την εμπορική με την εξωτερική τους πολιτική, ακολουθώντας τέτοια εξωτερική πολιτική που να συμβαδίζει με τις εμπορικές τους δραστηριότητες. Υπάρχει η πιθανότητα το κράτος που εξάγει να στηρίζει μέσα από τις επιλογές της εξωτερικής του πολιτικής τα συμφέροντα των κρατών που εισάγουν τα προϊόντα του έτσι ώστε να κρατά πάντα ανοιχτές αυτές τις αγορές. Την ίδια στιγμή, κράτη που εισάγουν αποκλειστικά από ορισμένες χώρες, προσπαθούν μέσα από την εξωτερική τους συμπεριφορά να διατηρούν καλές σχέσεις με τη χώρα εξαγωγέα. Αν και σε γενικές γραμμές το διεθνές εμπόριο θεωρείται ως μία θετική δύναμη στη διεθνή οικονομία, αφού είναι προς όφελος όλου του κόσμου, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι η οικονομική

---

[149] Βλ. ο.π., σ. 164. Άλλα μοντέλα παγκόσμιας πολιτικής οργάνωσης είναι το Συμπαγές Διπολικό Μοντέλο, το Μοντέλο του Καθολικού Βέτο, το Μοντέλο της Παγκόσμιας Συλλογικής Ασφάλειας, το Πολυσυνασπισμικό Μοντέλο, το Πολυπολικό Μοντέλο, το Μοντέλο του Μεταπυρηνικού Πολέμου και το Μονοπολικό Μοντέλο.

[150] Για το σημαντικό ρόλο της οικονομίας στη διεθνή πολιτική, βλ. Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, New Jersey, Princeton University Press, 1987.

εξάρτηση ενός κράτους επηρεάζει την εθνική του κυριαρχία και ισχύ. Σε μεγάλο βαθμό οι εξωτερικές του επιλογές θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένες στις επιλογές του κράτους που εξαρτάται. Όσο μεγαλύτερη είναι η εξάρτηση αυτή, τόσο πιο περιορισμένες θα είναι οι επιλογές εξωτερικής πολιτικής για το κράτος. Για παράδειγμα μια χώρα Α που εισάγει σχεδόν όλα τα αγαθά από μια χώρα Β, δεν έχει τη δυνατότητα να έχει ισχυρή οικονομία αφού πολύ πιθανόν το εμπορικό ισοζύγιο να είναι πολύ αρνητικό. Από τη στιγμή που η οικονομία, μια από τις πιο σημαντικές εσωτερικές παραμέτρους, έχει προβλήματα, τότε και οι εξωτερικές επιλογές της χώρας σε θέματα πολιτικής και όχι μόνο, θα είναι περιορισμένες. Όσον αφορά το διεθνές εμπόριο και τη σημερινή πραγματικότητα άξια αναφοράς αποτελεί η διαπίστωση που θέτει το εμπόριο να δημιουργεί μια αλληλεξάρτηση ανάμεσα στα κράτη τα οποία συναλλάσσονται με αποτέλεσμα το φαινόμενο αυτό να συμβάλλει στην επίτευξη και διατήρηση της διεθνούς ειρήνης. Την ίδια στιγμή, η οικονομική αλληλεξάρτηση και συνεργασία, η γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στα φτωχά και πλούσια κράτη, δύναται (βλ. Ευρωπαϊκή Ένωση) να οδηγήσει βαθμιαία σε πολιτική ολοκλήρωση. Οι εκπρόσωποι του εμπορικού φιλελευθερισμού (commercial liberalism) προβάλλουν τη σπουδαιότητα του οικονομικού παράγοντα και επιχειρούν να εξηγήσουν τη συμπεριφορά των κρατών μέσα από τις κινήσεις και ενέργειες των εσωτερικών και διεθνών οικονομικών παραγόντων[151].

Περνώντας στο κεφάλαιο διεθνές δίκαιο παρατηρούμε ότι αυτό αποτελεί αναπόσπαστο συστατικό του διεθνούς συστήματος και επηρεάζει λίγο ή πολύ

[151] Στην διεθνή οικονομία συμπεριλαμβάνονται ακόμα η ρύθμιση των διεθνών συναλλαγών, τα ισοζύγια πληρωμών των κρατών και διεθνείς οικονομικοί θεσμοί.

την εξωτερική συμπεριφορά των κρατών. Οι εκπρόσωποι του Πολιτικού Ρεαλισμού υποβαθμίζουν τη σημασία του διεθνούς δικαίου αφού υποστηρίζουν ότι σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα που οι εξωτερικές επιλογές των κρατών αποσκοπούν στην ενίσχυση, ή τουλάχιστο, διατήρηση της ισχύος του κράτους, το διεθνές δίκαιο δε μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση εξωτερικής πολιτικής. Την ίδια στιγμή υπάρχουν και αυτοί που προσεγγίζουν το διεθνές δίκαιο όχι ως συνώνυμο της νομιμότητας αλλά ως μια κάλυψη των ενεργειών του κράτους που μέσα από τις εξωτερικές του επιλογές αποσκοπεί στην ενίσχυση της ισχύς του[152]. Μια τελευταία κατηγορία αποτελείται από αυτούς που προσεγγίζουν το διεθνές δίκαιο μέσα από μια πιο ιδεαλιστική σκοπιά υποστηρίζοντας ότι η αλληλεξάρτηση των κοινωνιών στο διεθνές επίπεδο «όχι μόνο μειώνει την πιθανότητα σύγκρουσης, αλλά και ενισχύει τον ρόλο των κανόνων δικαίου σαν κατευθυντήριων γραμμών για τις επιλογές της εξωτερικής πολιτικής. Με την έννοια αυτή, ο ρόλος του δικαίου είναι να καθοδηγεί εκείνους που παίρνουν τις αποφάσεις, και η επιτρεπτότητα μιας δεδομένης πορείας δράσης καθίσταται ζήτημα καθορισμού της νομιμότητας της»[153].

Όσον αφορά τους Διεθνείς Θεσμούς, ο Michael Smith τονίζει ότι «Τα διεθνή δίκτυα και οι διεθνείς θεσμοί παρουσιάζουν μια αυξανόμενη επίδραση στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής του κράτους. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτά τα διαδίκτυα διαδραματίζουν τον πιο σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών»[154]. Οι απόψεις της σχολής των Διεθνών και

[152] Βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής, *Διεθνείς Σχέσεις: Εξουσία και Δικαιοσύνη*, σσ. 315-8.
[153] Βλ. ο.π., σ. 318.
[154] Βλ. Michael Smith, "Comparing Foreign Policy Systems: Problems, Processes and Performance," in Michael Clarke and Brian White (eds.), σ. 199.

Διεθνικών Θεσμών (International and Transnational Institutions) πηγάζουν από τη σημασία που προσδίδεται στους διεθνείς οργανισμούς. Η σχολή αυτή που έχει της ρίζες της σε μια πλουραλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, έκφραση του φιλελευθερισμού, αφού δίνει έμφαση στα άτομα μιας διεθνούς κοινωνίας, μακριά από τα στενά πλαίσια του κράτους, τονίζει τα κοινά συμφέροντα των διαφόρων ομάδων στις χώρες και προσδίδει ιδιαίτερη σημασία και στους μη κυβερνητικούς οργανισμούς που υφίστανται και δρουν στο διεθνές επίπεδο. Τα μέλη τέτοιων οργανισμών προσδοκούν ειρηνικές σχέσεις μεταξύ τους επειδή συνδέονται με κοινούς δεσμούς σε ένα δίκτυο διεθνών οργανισμών. Κλασσικό παράδειγμα αυτής της σχολής είναι η ιδέα της ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου πρώην αντιμαχόμενα κράτη ίδρυσαν ένα κοινό οργανισμό με απώτερο σκοπό την αποφυγή μελλοντικής σύγκρουσης μεταξύ τους και τη μεγαλύτερη δυνατή συνεργασία. Προχωρώντας πιο κάτω (σύνδεση με κρατικό επίπεδο) τονίζεται ότι η ίδρυση αυτών των θεσμών-οργανισμών, δηλαδή οι δεσμοί που δημιουργούνται ανάμεσα σε άτομα, ομάδες και κυβερνητικούς οργανισμούς, δημιουργούνται λόγω των δημοκρατικών χαρακτηριστικών των κρατών μελών, που επιτρέπουν στον κόσμο να αντιλαμβάνεται και να δράττεται των πλεονεκτημάτων τέτοιων δεσμών.

Επιπλέον, οι εκπρόσωποι αυτής της σχολής υποστηρίζουν ότι οι δεσμοί που δημιουργούνται βοηθούν στην επίλυση διεθνών προβλημάτων με ειρηνικά μέσα λόγω της δημιουργίας των διεθνών «συμμαχιών» (ανάμεσα στους λαούς) που εμποδίζουν τις κυβερνήσεις από τη χρήση βίαιων μέσων για την επίλυση

των διαφορών τους[155], αφού ένας τέτοιος τρόπος θα έχει τραγικές συνέπειες για το σύνολο των λαών. Παρατηρείται δηλαδή μια προσέγγιση των εξελίξεων η οποία ιδιαίτερη σημασία προσδίδει στον άνθρωπο ως μέλος της παγκόσμιας κοινωνίας και όχι μόνο ως πολίτη του κράτους του.

Οι εκπρόσωποι της σχολής αυτής υποστηρίζουν ότι για την επίτευξη της ειρήνης μέσα από την εξωτερική συμπεριφορά των κρατών, οι ομάδες που δημιουργούν αυτούς τους διεθνείς δεσμούς χρειάζονται να διατηρούν κανάλια επιρροής στο πολιτικό γίγνεσθαι των κρατών τους και να σχηματίζουν εσωτερικές συμμαχίες για να προωθούν αυτές τις πολιτικές ομάδες οι οποίες υποστηρίζουν τις ιδέες τους. Για αυτό το λόγο, η επιτυχία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εσωτερικές παραμέτρους. Όπως υποστηρίζει ο Thomas Risse-Kappen, τα ενδοκρατικά χαρακτηριστικά μπορούν να παίξουν καθοριστικό ρόλο στην προώθηση της διεθνούς γαλήνης γιατί τα «εσωτερικά χαρακτηριστικά περιστοιχίζουν/στελεχώνουν την οργανωτική πτυχή των πολιτικών και κοινωνικών οργάνων καθώς επίσης και τον τρόπο με των οποίων λειτουργούν και τις αξίες και θεσμούς που λαμβάνουν υπόψη για να πάρουν τις αποφάσεις τους»[156]. Αντίθετα, σε απολυταρχικά καθεστώτα οι εσωτερικές (δημοκρατικές) παράμετροι δεν είναι ισχυρές, με αποτέλεσμα οι διεθνείς δεσμοί που δημιουργούνται μεταξύ μη κυβερνητικών οντοτήτων να μη μπορούν να εισχωρήσουν στα κέντρα αποφάσεων των κρατών για να επηρεάσουν την

---

[155] Πολλοί είναι οι εκπρόσωποι αυτής της σχολής, βλ. Karl W. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area,* Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1957. Για πιο νέες εργασίες βλ. Robert Keohane and Joseph Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition,* Boston, Massachusetts, Little, Brown, 1977; Richard H. Ullman, *Securing Europe,* Princeton, Princeton University Press, 1991, a Twentieth Century Fund Book; Oran Young R., «International Regimes: Problems of Concept Formation,» *World Politics,* 3, no. 32, σσ. 331-56.

εξωτερική τους συμπεριφορά. Στην προΓκορπατσώφ εποχή οι σχέσεις αρκετών Σοβιετικών ακαδημαϊκών με συναδέλφους τους από Δυτικές χώρες ήταν πολύ στενές και ένα πλαίσιο στο οποίο θα έπρεπε να κινηθούν, ώστε να μεταβληθεί η σοβιετική εξωτερική πολιτική, είχε ήδη ετοιμαστεί. Τίποτα όμως δε μπορούσε να γίνει προφανώς λόγω των απολυταρχικών χαρακτηριστικών της χώρας και ειδικότερα της ανυπαρξίας ανεξάρτητων εσωτερικών μεταβλητών, ειδικότερα αυτών που αναφέρονται στο *συλλογικό* και *κρατικό* επίπεδο. Την ίδια στιγμή όμως, τα απολυταρχικά καθεστώτα, με δεδομένο το ανεξέλεγκτο των ηγεσιών τους, μπορούν να θεωρηθούν ως τα καλύτερα παραδείγματα ώστε να διαφανεί ο καθοριστικός ρόλος των εσωτερικών μεταβλητών, και πιο συγκεκριμένα του ατομικού επιπέδου.

Στους μη-κρατικούς δρώντες, συναντά κανείς τις πολυεθνικές εταιρίες, εθνοτικές μονάδες, τρομοκρατικές οργανώσεις, θρησκευτικά κινήματα[157]. Με τα σημερινά δεδομένα της παγκοσμιοποίησης, υπάρχουν πολυεθνικές εταιρίες που έχουν προϋπολογισμούς που ξεπερνούν κατά πολύ προϋπολογισμούς κρατών. Αυτή η αυξανόμενη δύναμη των πολυεθνικών εταιρειών επηρεάζει άμεσα το διεθνές σύστημα, πολλές φορές σε σημαντικότερο βαθμό από κάποια κράτη. Την ίδια στιγμή υπάρχουν πολυεθνικές εταιρίες που ασκούν τέτοια επιρροή σε κράτη, ώστε να μπορούν να αποτρέψουν ακόμα και «πολεμική σύρραξη» μεταξύ τους ή μπορούν να παίξουν σημαίνοντα ρόλο στη σύσφιξη των σχέσεων τους. Κλασσικό

[156] Thomas Risse-Kappen, «Ideas Do Not Float Freely: Transnational Coalitions, Domestic Structures, and the End of the Cold War,» in Richard Ned Lebow and Thomas Risse-Kappen (ed.), σ.206.

[157] Για τα κύρια χαρακτηριστικά και τις κύριες λειτουργίες των Μη-Κυβερνητικών Οργανισμών (ΜΚΟ) βλ. Χρήστος Α. Φραγκόπουλος, «Ο Ρόλος και η Ενδυνάμωση των Διεθνών Μη-Κυβερνητικών Οργανισμών. Προτάσεις για τη Στρατηγική Διαχείριση των Παγκόσμιων Προβλημάτων προς το 2000,» στο *Σύγχρονα Προβλήματα Διεθνών Σχέσεων, Κρατική Κυριαρχία: Απειλές και Προκλήσεις*, Μιχάλης Τσινισιζέλης και Κώστας Υφαντής (επιμ.), Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2000, σσ. 74-83.

παράδειγμα της δύναμης των πολυεθνικών εταιρειών είναι η άρνηση των αμερικανών πετρελαϊκών εταιρειών να χρηματοδοτήσουν τον αγωγό Μπακού-Τσεϊχάν που θα αναβάθμιζε ακόμη περισσότερο το ρόλο της Τουρκίας στην περιοχή.

Αναφερόμενος στις εθνοτικές ομάδες, στο μυαλό μας φέρνουμε τους πολέμους εκείνους που ξέσπασαν ανά το κόσμο μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου και επηρέασαν άμεσα το διεθνές σύστημα. Η τάση των εθνοτικών ομάδων να επιδιώκουν τη δημιουργία ανεξάρτητων κρατών ή τη συγχώνευση με άλλα «συγγενικά» κράτη δημιουργεί κρίση στο διεθνές σύστημα και επηρεάζει άμεσα τις διακρατικές σχέσεις. Όσον αφορά τις τρομοκρατικές οργανώσεις και τα θρησκευτικά κινήματα, η λειτουργία και δράση τους επηρεάζει με τη σειρά της το διεθνές σύστημα. Η ανεξέλεγκτη για παράδειγμα δράση τρομοκρατικών οργανώσεων σε μια χώρα, πολύ πιθανόν να επηρεάσει τη σχέση δύο κρατών, δίνοντας την ευκαιρία σε ένα τρίτο κράτος να εκμεταλλευτεί την κατάσταση προς όφελος του. Για παράδειγμα η κατά καιρούς δράση της τρομοκρατικής οργάνωσης «17 Νοέμβρη» εναντίον ξένων συμφερόντων στην Ελλάδα, επηρεάζει δυσμενώς τις σχέσεις της χώρας με τον ξένο κόσμο. Σχετικά με την τρομοκρατία και το πως αυτή επηρεάζει τις διεθνείς σχέσεις είναι και τα «κράτη ταραξίες» (rogue states) που αναφέρονται συχνά στην αμερικανική πολιτική σκηνή[158]. Τα κράτη αυτά, που είτε ευνοούν είτε καλύπτουν τρομοκρατικές ενέργειες θεωρούνται από τις ΗΠΑ σοβαρή απειλή για τη διεθνή ειρήνη η οποία χρήζει ξεχωριστής και αποτελεσματικής αντιμετώπισης.

---

[158] Βλ. για παράδειγμα Robert S. Litwak, *Rogue States and U.S. Foreign Policy: Containment After the Cold War*, Washington, The Woodrow Wilson Center Press, 2000.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
Από το Θάνατο του Μακαρίου στην Ανακήρυξη του Ψευδοκράτους. Η Πρώτη Διακυβέρνηση Κυπριανού, 1978 - 1983

Χωρίς καμιά αμφιβολία ο θάνατος του προέδρου και αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις 3 Αυγούστου 1977 ήταν ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα στη σύγχρονη ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο θάνατος του Μακαρίου σηματοδοτεί το τέλος ενός μεγάλου κεφαλαίου της ιστορίας της νήσου και την έναρξη ενός νέου χωρίς να υπάρχουν οι καλύτεροι των οιωνοί. Η ισχυρή φυσιογνωμία του Μακαρίου αλλά και η επικράτηση της προσωπικότητας του σε όλες τις πτυχές της κυπριακής πολιτείας δεν έδωσαν την ευκαιρία ανάπτυξης άλλων ηγετικών πολιτικών φυσιογνωμιών στον τόπο με αποτέλεσμα την απουσία ενός «φυσικού» διαδόχου του. Όπως ορθά υποστηρίζει ο Μιλτιάδης Χριστοδούλου «ο Μακάριος, που αποτελούσε τον ενοποιητικό παράγοντα εξέλιπε την παραμονή μάλιστα της δημόσιας εκδήλωσης της απόφασης του για υλοποίηση της φροντίδας του προς πολιτική επανένωση και συνεργασία όλων κάτω από την ηγεσία εκείνου, τον οποίο έχει επιλέξει για διάδοχο του και επρόκειτο να αρχίσει την πρακτική εργασία για την προβολή και την αποκατάσταση του»[1].

Μετά το θάνατο του Μακαρίου, όλα τα κόμματα στο νησί συμφώνησαν στη τοποθέτηση του προέδρου της Βουλής Σπύρου Κυπριανού στο προεδρικό αξίωμα μέχρι τη διεξαγωγή των προγραμματισμένων προεδρικών εκλογών, στις 26 Ιανουαρίου 1978. Στη νενομισμένη διαβεβαίωση του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων, ο Σπύρος Κυπριανού παράθεσε την πολιτική που θα ακολουθούσε: «Θέλω να διαβεβαιώσω όλους ότι τόσο εγώ όσον και η

---

[1] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Κύπρος-Ελλάς: Οι Σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας, πορεία έξαρσης και καταποντισμού ανάδοσης και ανάπλασης*, Τόμος Β', Λευκωσία, Πρόοδος, 1999, σ. 267.

Κυβέρνηση θα ακολουθήσουμε πιστά την πολιτικήν, τη γραμμήν, την πορείαν που εχάραξε ο Μέγας Ηγέτης, θα ακολουθήσωμεν πιστά τα βήματα του και θα αγωνισθώμεν σκληρά για να φέρωμεν σε πέρας το έργον το δικό του, το έργον το οποίον αναμένει από μας ο λαός»[2]. Ένα μόλις μήνα μετά το θάνατο του Μακαρίου, ο Κυπριανού δεν είχε καμιά άλλη επιλογή από το να παρουσιάζεται σαν συνεχιστής της πολιτικής του πρώτου προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Παραθέτοντας την πορεία που θα ακολουθήσει στην εξωτερική πολιτική, ο Κυπριανού τονίζει ότι «θα προσφύγωμεν και πάλιν στην Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών και θα ζητήσωμεν την εφαρμογήν των αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών. Πρέπει να κρατήσωμεν το θέμα μας διεθνώς και μόνιμα ζωντανόν και πρέπει η παγκόσμια συνείδηση να αντιληφθή και να υιοθετήση τα δίκαια του Κυπριακού λαού»[3]. Έχοντας επίγνωση των δυσκολιών του αγώνα, ο Κυπριανού τονίζει ότι «με πίστη στο δίκαιον θα υπερπηδήσωμεν και τα εμπόδια και τις δυσκολίες. Χρειάζεται στον αγώνα μας αυτόν τον δύσκολο, στον οποίον έχομεν αντιμέτωπη την Τουρκίαν και την μεγάλη δύναμη την οποία διαθέτει, η διεθνής αλληλεγγύη. Έχομεν την διεθνή αλληλεγγύην, χρειάζεται όμως να την σταθεροποιήσωμεν και να την συνεχίσωμεν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό». Σε γενικές γραμμές στη σύντομη διαβεβαίωση του στη Βουλή, ο Κυπριανού δεν αναφέρθηκε σε κάτι σημαντικό, ενώ η ομιλία του χαρακτηρίστηκε από τη συνεχή αναφορά στο όνομα του Μακαρίου. Η εικόνα που ήθελε να δώσει ο Κυπριανού, όπως εξάλλου και ο ίδιος δήλωσε, ήταν ότι «Η Κυβέρνηση θα εξακολουθήσει να ακολουθή την πολιτικήν του Εθνάρχου Μακαρίου εις όλους τους τομείς»[4].

---

[2] Βλ. *Προγραμματικές Δηλώσεις Προέδρου Σπ. Κυπριανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων*, 3 Σεπτεμβρίου 1977.
[3] ο.π.
[4] ο.π.

Η προεκλογική εκστρατεία αρχίζει πολύ σύντομα με σοβαρές ενδείξεις ότι τα πράγματα θα οδηγούνταν σε μια αναμέτρηση Κυπριανού – Κληρίδη. Εν τω μεταξύ η απαγωγή του γιου του Σπύρου Κυπριανού, Αχιλλέα, βλέπει το φως της δημοσιότητας στις 14 Δεκεμβρίου 1978 δημιουργώντας ένα πρωτόγνωρο πανδαιμόνιο στο εσωτερικό του νησιού[5]. Μέσα σε μια έκρυθμη κατάσταση οι πολιτικές φυσιογνωμίες στο νησί συσπειρώνονται γύρω από το πρόσωπο του Κυπριανού, και ο Κληρίδης, σε μια προσπάθεια ομαλοποίησης της κατάστασης στο εσωτερικό της Κύπρου, αποσύρει την υποψηφιότητα του, για να χαμηλώσουν και οι τόνοι της πόλωσης. Δύο μέρες αργότερα, ο Αχιλλέας αφήνεται ελεύθερος ενώ ο Σπύρος Κυπριανού ανακηρύσσεται πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας χωρίς ανθυποψήφιο στις 26 Ιανουαρίου 1978. Αν και η υπόθεση "απαγωγή" θεωρήθηκε ένα φιάσκο, εφόσον ποτέ δεν διασαφηνίσθηκε πλήρως, μέσα από την εξέλιξη αυτή διαφαινόταν σε μεγάλο βαθμό η άσχημη εσωτερική κατάσταση στο νησί. Η Βουλή των Αντιπροσώπων με ψήφισμα της σημείωνε τότε μεταξύ άλλων ότι «Εκφράζει ανησυχία και καταδικάζει τις κινήσεις συνωμοτικών ξενόπνευστων εγκληματικών στοιχείων που στρέφονται ενάντια στην έννομη τάξη, την ενότητα του λαού, τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και την πολιτική ηγεσία»[6].

Στις προγραμματικές του δηλώσεις στη Βουλή των Αντιπροσώπων μετά την εκλογή του, ο Σπύρος Κυπριανού, με σαφώς διαφορετικό ύφος και εμφανές το αίσθημα της παντοδυναμίας που στο εξής θα απολάμβανε, τονίζει επανειλημμένα το γεγονός ότι είναι πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας μετά από ομόφωνη απόφαση ολοκλήρου του Κυπριακού Ελληνισμού. Από τα

[5] Για την απαγωγή Αχιλλέα βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, Τόμος Πρώτος, Περίοδος 1940-1987, Λευκωσία, 2001, σσ. 320-6.
[6] Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Γ' Κοινοβουλευτική Σύνοδος- Β' Περίοδος, 23 Μαρτίου 1978.

λεγόμενα του Κυπριανού είναι εμφανές το βάρος της ευθύνης που νοιώθει ως διάδοχος του Μακαρίου. «Δεν μου διαφεύγει το γεγονός ότι διαδέχομαι στο προεδρικό αξίωμα το μεγαλύτερο άνδρα που έχει να επιδείξει η Κυπριακή Ιστορία. Διαδέχομαι στο προεδρικό αξίωμα τον Εθνάρχη Μακάριο του οποίου η απώλεια υπήρξε τεράστιο πλήγμα για την Κύπρο και για τον Ελληνισμό, αλλά και για ολόκληρη την ανθρωπότητα...Οι ευθύνες επομένως τις οποίες αναλαμβάνω, είναι ακόμη μεγαλύτερες, αναλογιζόμενος το τεράστιο κενό που δημιουργήθηκε από τον πρόωρο χαμό του ηγέτη μας μέσα μάλιστα, σε τόσο κρίσιμες συνθήκες για τον τόπο μας. Θα αγωνισθώ σκληρά και θα συνεχίσω το έργο του Μακαρίου για να φέρω σε πέρας με γνώμονα την πολιτική και τη φιλοσοφία του»[7].

Από τις προγραμματικές δηλώσεις Κυπριανού ιδιαίτερη σημασία χρήζει η αναφορά του στους Τουρκοκυπρίους. «Θέλω απόψε και πάλι να διαβεβαιώσω τους Τουρκοκυπρίους ότι οι Έλληνες της Κύπρου δεν τους θεωρούν εχθρούς, ούτε αντιπάλους...Και απευθύνω ιδιαίτερο χαιρετισμό φιλίας προς τους Τουρκοκύπριους συμπολίτες μας»[8]. Όσον αφορά τον εξωτερικό προσανατολισμό της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο Κυπριανού τονίζει ότι «Λαμβανομένων υπ'όψη όλων των δεδομένων, δεν υπάρχει καμιά απολύτως αμφιβολία ότι η συνεχής διεθνοποίηση του κυπριακού προβλήματος αποτελεί το σωστό δρόμο, γιατί μόνο έτσι θα μπορέσουμε να αντισταθμίσουμε τα δυσμενή δεδομένα της κατοχής και την υλική δύναμη του Τούρκου δυνάστη...Υποστηρίζουμε κάθε προσπάθεια για την διεθνοποίηση του θέματος μας και με αυτό το πνεύμα δεχθήκαμε και εξακολουθούμε να υποστηρίζουμε την πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης για ευρεία διάσκεψη επί

[7] Βλ. *Προγραμματικές Δηλώσεις Προέδρου Σπ. Κυπριανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων,* 28 Φεβρουαρίου 1978.

του κυπριακού ζητήματος μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών σαν μια σωστή διαδικασία»[9].

Η διεθνοποίηση του κυπριακού και η επίλυση του προβλήματος μέσα στα πλαίσια του ΟΗΕ αποτέλεσε το κύριο πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής του Κυπριανού, όπως εξάλλου και του Μακαρίου. Η πολιτική αυτή θεωρείτο αναγκαία, ειδικότερα μετά το 1974, που τα τετελεσμένα της εισβολής απειλούσαν την ύπαρξη και τη διεθνή υπόσταση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η αναφορά του Κύπριου προέδρου στη Σοβιετική Ένωση ήταν αποτέλεσμα της πεποίθησης του ότι η ενεργός συμμετοχή της ΕΣΣΔ στις διαδικασίες επίλυσης του κυπριακού όχι μόνο διασφαλίζει τη διεθνοποίηση του προβλήματος αλλά την ίδια ώρα αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα, μη επιτρέποντας στους Δυτικούς να προωθήσουν μια απαράδεκτη λύση του προβλήματος. Η αναφορά του Κυπριανού στη Σοβιετική Ένωση ήταν επίσης προς τέρψη της κοινοβουλευτικής ομάδας του ΑΚΕΛ που στήριξε την εκλογή του στη Προεδρία της Δημοκρατίας. Σχετικά με το ίδιο θέμα, ο Κύπριος πρόεδρος εκφράζει «την εκτίμηση μας και τις ευχαριστίες μας προς την Σοβιετική Ένωση και τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες μαζί με την ελπίδα ότι η συμπαράσταση και βοήθεια που μέχρι τώρα μας παρεσχέθη με συνέπεια μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών, θα συνεχισθή και θα καταστή πιο αποφασιστική. Είναι πολλά ακόμη που είναι σε θέση να πράξουν για την υπόθεση μας η Σοβιετική Ένωση και οι σοσιαλιστικές χώρες»[10]. Στις δηλώσεις του αυτές ο Κυπριανού οδηγείται και από τη πικρία του για τη στάση των Δυτικών χωρών στο κυπριακό, παρόλο που ο ίδιος αντιλαμβανόταν πολύ καλά ότι μόνο οι χώρες αυτές θα μπορούσαν πραγματικά να ασκήσουν πίεση

---

[8] ο.π.

[9] ο.π.

στην Τουρκία, και ειδικότερα οι ΗΠΑ. «Παρά τις πικρίες που δοκιμάσαμε και δοκιμάζουμε από την στάση μερίδας του Δυτικού Κόσμου, εξακολουθούμε να πιστεύουμε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Δυτική Ευρώπη, είναι σε καλύτερη θέση από κάθε άλλο να βοηθήσουν, για την εξεύρεση λύσεως του Κυπριακού ζητήματος, σύμφωνα με τις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών. Και προς την κατεύθυνση αυτή θα πράξουμε κάθε τι το δυνατό για να αναπτύξουμε στενούς δεσμούς φιλίας και συνεργασία με τον Δυτικό Κόσμο, ο οποίος είναι σε θέση να ασκήση αποτελεσματικές πιέσεις επί της Τουρκίας και να την υποχρεώση να αναθεωρήσει ριζικά την πολιτική της...»[11]. Ο Κύπριος πρόεδρος, τονίζοντας ότι ο Κυπριακός λαός δε διακατέχεται από αντιαμερικανικά αισθήματα, δε διστάζει να προειδοποιήσει «...ότι η ενδεχόμενη άρση του εμπάργκο ή αποσύνδεση του από το κυπριακό πρόβλημα θα έχει δυσμενέστατες συνέπειες γιατί, πέρα από το γεγονός ότι τούτο θα αποτελούσε ασυνέπεια από μέρους των ΗΠΑ εφ'όσον δεν αίρονται οι λόγοι για τους οποίους το εμπάργκο επεβλήθη, μια τέτοια ενέργεια θα είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία όχι φιλικού κλίματος τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο έναντι των ΗΠΑ»[12].

Δεύτερο πυλώνα εξωτερικής πολιτικής του Σπύρου Κυπριανού συνιστά ο αδέσμευτος προσανατολισμός της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ενώπιον της Βουλής ο Κυπριανού τονίζει «Θα ακολουθήσω πιστά την εξωτερική πολιτική του Εθνάρχη Μακαρίου βάσει ακριβώς των ίδιων αρχών και των ίδιων κριτηρίων, γιατί πιστεύω ακράδαντα πως η αδέσμευτη πολιτική είναι η πλέον ορθή και η πλέον επιβεβλημένη για ένα λαό και μια μικρή χώρα που αγωνίζεται για την επιβίωση και την ελευθερία της...Στηρίζουμε πολλές

---

[10] ο.π.
[11] ο.π.

ελπίδες στη συμπαράσταση του κόσμου των Αδεσμεύτων και δεν είναι καθόλου υπερβολή για να υποστηρίξει κανείς ότι εξαιτίας της συμπαράστασης και της υποστήριξης του συνόλου σχεδόν των αδεσμεύτων χωρών μπορέσαμε να δικαιωθούμε επανειλημμένα στα Ηνωμένα Έθνη....»[13].

Τέλος, η συνεργασία με την Ελλάδα αποτελεί τον τρίτο πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής Κυπριανού. Ο Κύπριος πρόεδρος κάνει ειδική αναφορά στην υποστήριξη της Ελλάδος στον αγώνα του Κυπριακού λαού, μιλά για ταύτιση απόψεων των κυβερνήσεων Ελλάδος και Κύπρου, και τονίζει την ανάγκη διάκρισης ανάμεσα στην ανθελληνική χούντα και τη σημερινή Ελληνική κυβέρνηση[14].

Όσον αφορά την ουσία του κυπριακού, ο Κυπριανού δηλώνει ότι είναι έτοιμος να συναντηθεί με τον Τούρκο πρωθυπουργό και υποστηρίζει ότι ο ενδοκυπριακός διάλογος είναι ο τρόπος για την επίλυση των εσωτερικών πτυχών του προβλήματος και ο ΟΗΕ για τις διεθνείς πτυχές. Αναφερόμενος στα εσωτερικά της ελληνοκυπριακής κοινότητας, ο πρόεδρος τονίζει ότι «Θα καταβάλω κάθε προσπάθεια για την πλήρη εξομάλυνση της εσωτερικής καταστάσεως και την εμπέδωση κλίματος πραγματικής ενότητας όλου του λαού και θα ληφθούν όλα τα αναγκαία μέτρα προς την κατεύθυνση αυτή. Για το λόγο αυτό η Κυβέρνηση, μεταξύ άλλων θα προχώρηση με μεγαλύτερη ταχύτητα στην εφαρμογή του νόμου περί καθάρσεως, που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ενδυνάμωση της ενότητας, όχι μόνο γιατί θα τιμωρηθούν οι κυρίως ένοχοι, αλλά και γιατί η επ'άπειρον εκκρεμότητα του

---

[12] ο.π.
[13] ο.π.
[14] ο.π.

θέματος αυτού αποτελεί, όπως είναι φυσικό, αιτία προστριβών και αντιθέσεων»[15].

Μιλώντας για το κυπριακό πρόβλημα ο Σπύρος Κυπριανού σημειώνει ότι «Ο τόπος αυτός πρέπει να παραδοθή στις μελλοντικές γενεές, όπως τον παραλάβαμε από τους προγόνους μας και όπως τον γνώρισαν και τον δόξασαν τόσοι αιώνες περίλαμπρης Ιστορίας. Αν δεν υπάρξη σύντομα μια λύση του Κυπριακού προβλήματος με βάση το πλαίσιο και τις αρχές αυτές [αποχώρηση των στρατευμάτων κατοχής και των εποίκων, διασφάλιση των τριών βασικών ελευθερίων[16]], θα συνεχίσουμε τον αγώνα όσος χρόνος και αν χρειασθεί, όσες θυσίες και αν απαιτηθούν μέχρι την δικαίωση. Και τούτο αποτελεί χρέος απέναντι των χιλιάδων που θυσιάστηκάν στους αγώνες για την ελευθερία μας, αλλά και στο θυσιαστήριο της πρόσφατης συνομωσίας. Αποτελεί χρέος απέναντι της ιστορίας να συνεχίσουμε τον αγώνα όσες δυσκολίες και αν υπάρξουν στο δρόμο μας μέχρι την τελική δικαίωση»[17].

Λίγες μόνο μέρες μετά την ανακήρυξη του, ο Κυπριανού μεταβαίνει στην Αθήνα, στις 14 Φεβρουαρίου 1978, για να συναντηθεί με την εκεί πολιτική ηγεσία με στόχο τη χάραξη κοινής γραμμής στο κυπριακό. Από τις συζητήσεις Καραμανλή - Κυπριανού διαφαίνεται αμέσως αυτό που θα ονομασθεί δόγμα Καραμανλή, "η Κύπρος αποφασίζει, και η Ελλάδα συμπαρίσταται", ενώ τονίζονται τα δύο σημεία στα οποία πρέπει να στηριχθεί η στρατηγική Ελλάδας και Κύπρου για προώθηση λύσης του κυπριακού: 1. Οι όλες προσπάθειες πρέπει να επικεντρωθούν και να διεξαχθούν μέσα στα πλαίσια της Δύσης και αυτό επειδή αν και "ο αγών εντός της Δύσεως είναι

---

[15] ο.π.

[16] Οι τρεις βασικές ελευθερίες είναι το δικαίωμα διακίνησης, εγκατάστασης και περιουσίας.

[17] Βλ. *Προγραμματικές Δηλώσεις Προέδρου Σπ. Κυπριανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων*, 28 Φεβρουαρίου 1978.

δύσκολος, εκτός αυτής είναι αδιανόητος, εφ'όσον τότε θα πολλαπλασιάζετο η δύναμης της Τουρκίας", και 2. Το βάρος των προσπαθειών πρέπει να επικεντρωθεί στο εδαφικό (κάτι που υποστήριζε και ο Μακάριος) όχι γιατί τα άλλα σημεία του προβλήματος δεν έχουν σημασία, αλλά γιατί χάριν του εδαφικού θα μπορεί η ελληνοκυπριακή πλευρά να είναι ενδοτική και διαλλακτική σε άλλες πτυχές του κυπριακού[18]. Είναι εμφανής η ιδιαίτερη βαρύτητα που δόθηκε εξ αρχής από τους δύο ηγέτες στην ανάγκη λύσης μέσα στα πλαίσια της Δύσης και συμφώνησαν πλήρως στη μη δημιουργία αντιδυτικού, και ειδικότερα αντιαμερικανικού πνεύματος που θα δυσχέραινε σε μεγάλο βαθμό τις προσπάθειες εξεύρεσης δίκαιης λύσης του προβλήματος. Τέλος, συζητήθηκε και το ενδεχόμενο άρσης του αμερικανικού εμπάργκο προς την Τουρκία και ο Κυπριανού αποδέχτηκε πρόταση Καραμανλή όπως διακριτικά, μέλη του Ελλαδικού και Κυπριακού Κοινοβουλίου μεταβούν στην Ουάσιγκτον για επαφές με παράγοντες της Ελληνοαμερικανικής ομογένειας και μέλη του Κογκρέσου με στόχο την αποτροπή τέτοιου δυσμενούς ενδεχομένου[19].

Στο εσωτερικό τώρα της Κύπρου, η εκλογή Κυπριανού χωρίς ανθυποψήφιο και η κοινή αποδοχή του από όλα τα κυπριακά πολιτικά σχήματα δεν κράτησε για πολύ. Αμέσως μετά την ανακήρυξη Κυπριανού και τη σύσταση του υπουργικού συμβουλίου, το κόμμα του Γλαύκου Κληρίδη, που αντιπροσώπευε το 27% του κυπριακού πληθυσμού απέσυρε την εμπιστοσύνη του από τον Κυπριανού ανοίγοντας με αυτό τον τρόπο την επίσημη αντιπαράθεση Κληρίδη - Κυπριανού. Την ίδια ώρα, νέοι

---

[18] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 10, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1997, σ. 126.

[19] Τελικά στην Ουάσιγκτον μετέβηκε ο πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής Αλέκος Μιχαηλίδης. Με αφορμή τους φόβους για άρση του εμπάργκο ο Κύπριος πρόεδρος απέστειλε και προσωπική επιστολή

πονοκέφαλοι, αυτή τη φορά εσωκομματικοί, έρχονται να προστεθούν στα όσα θα πρέπει ο νεοανακηρυχθής πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας να αντιμετωπίσει αφού κατά τη διάρκεια εκλογής προέδρου της Βουλής, αμφισβητείται η δική του επιλογή από αριθμό στελεχών του κόμματος του. Τελικά η επιλογή Κυπριανού, ο Αλέκος Μιχαηλίδης, εκλέγεται πρόεδρος της Βουλής, ενώ τα πρώτα ρήγματα στο κόμμα του προέδρου αποτελούν γεγονός. Ο Μιχαηλίδης εκλέγηκε με τους ψήφους του Δημοκρατικού Κόμματος (ΔΗΚΟ), πλην αυτών που αποστασιοποιήθηκαν, και τους βουλευτές του ΑΚΕΛ, ενώ είχε ανθυποψήφιο του τον πρόεδρο του σοσιαλιστικού κόμματος ΕΔΕΚ Βάσο Λυσσαρίδη[20]. Αυτή ήταν και η πρώτη κρίση στους κόλπους του "λαϊκού μετώπου" που δημιουργήθηκε με τις ευλογίες του Μακαρίου και σκοπό είχε να αποτρέψει το κόμμα του Κληρίδη να εισέλθει στη Βουλή στις εκλογές του 1976[21].

Εν τω μεταξύ, την περίοδο αυτή οι Δυτικοί άρχιζαν, για πρώτη φορά[22], μια έντονη προσπάθεια για επίλυση του κυπριακού προβλήματος. Αυτή η

στον Αμερικανό πρόεδρο Κάρτερ. Συνέντευξη με πρώην στέλεχος του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[20] Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Γ' Βουλευτική Περίοδος – Σύνοδος Β', 22 Σεπτεμβρίου 1977.

[21] ο.π. Για παράδειγμα ο Τάσσος Παπαδόπουλος μιλώντας στην Βουλή των Αντιπροσώπων την ημέρα εκλογής Προέδρου του Σώματος δήλωνε, «Γνωρίζω ότι έγιναν πολλές προσπάθειες για την υπόδειξη ενός κατάλληλου υποψηφίου κοινής αποδοχής...οι προσπάθειες για υπόδειξη και ανάδειξη στο αξίωμα του Προέδρου της Βουλής ενός υποψηφίου κοινής αποδοχής απερρίφθη από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας και Αρχηγό του ΔΗΚΟ με την δικαιολογία ότι η υπόδειξη ή η εκλογή άλλου προσώπου από τον κ. Μιχαηλίδη θα οδηγούσε στην διάσπαση του ΔΗΚΟ. Ειναι μια δικαιολογία νομίζω που κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες πρέπει να κριθή σαν απαράδεκτη...,» βλ. ο.π. Παρόμοιες δηλώσεις έκανε εκ μέρους της ΕΔΕΚ ο βουλευτής του κόμματος Τάκης Χατζηδημητρίου καθώς επίσης και άλλοι βουλευτές που αποστασιοποιήθηκαν από το κόμμα του Προέδρου Κυπριανού.

[22] Οι αμερικανικές πολιτικές επεμβάσεις στο κυπριακό, αλλά και γενικότερα στις ελληνοτουρκικές διαφορές μέχρι τότε, είχαν χαρακτήρα "πυροσβεστικό" (firefighting operations). Σε γενικές γραμμές αυτές ήταν, οι επιστολές στους πρωθυπουργούς της Ελλάδος και της Τουρκίας από τον Αμερικανό υπουργό εξωτερικών Dulles το 1955, η αποστολή του υφυπουργού εξωτερικών George Ball στην Ελλάδα, στην Τουρκία και την Κύπρο το 1964, το σχέδιο Άτσεσον το 1964, το γράμμα του προέδρου Johnson στο Τούρκο πρωθυπουργό Ismet Inonu και αυτό το 1964, η αποστολή Vance το 1967, η αποστολή Sisco το 1974 και η αποστολή Clifford το 1977. Η μόνη αμερικανική προσπάθεια που ασχολείτο με το πρόβλημα συγκεκριμένα, και προτεινόταν σχέδιο για επανέναρξη του διαλόγου ήταν οι προτάσεις του Νίμιτζ το 1978. Βλ. Monteagle Stearns, *Entangled Allies - US Policy Toward Greece, Turkey, and Cyprus*, New York, A Council on Foreign Relations Book, 1992, σσ. 10-1.

κινητικότητα των Δυτικών, συγκεκριμένα Αμερικανών και Γερμανών, είχε ως κύρια πηγή την ανάγκη άρσης του αμερικάνικου εμπάργκο προς την Τουρκία, ένα εμπάργκο το οποίο οι Δυτικοί ηγέτες άρχισαν να θεωρούν ως επιβλαβές για τα συμφέροντα της Βορειαντλαντικής συμμαχίας στην περιοχή. Η επιθυμία των Δυτικών για άρση του εμπάργκο ενισχύθηκε και από τις επισκέψεις Ετζεβίτ στη Ρουμανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία και Σοβιετική Ένωση, ενώ την ίδια περίοδο ο Αρχηγός του Σοβιετικού Επιτελείου στρατάρχης Νικολάϊ Ογκάρκωφ επισκέφτηκε την Άγκυρα[23]. Όπως τονίζει ο δημοσιογράφος Μεχμέτ Αλή Μπιράντ «Η πιο παράξενη αδυναμία της Δύσης στις σχέσεις της με την Τουρκία ήταν αυτή: μόλις μια Τουρκική κυβέρνηση πήγαινε να προσεγγίσει την Ανατολή, αμέσως η Δύση έστρεφε την προσοχή της στην Άγκυρα»[24]. Αυτές οι προσπάθειες των Δυτικών άρχισαν από τα τέλη του 1977 και έντονες φήμες υποστήριζαν "ότι η κυβέρνηση Κάρτερ, με την υποστήριξη χωρών της ΕΟΚ, με επικεφαλής τη Δυτική Γερμανία, είχε έτοιμο σχέδιο για την λύση του κυπριακού, παράλληλα με την άρση του εμπάργκο και ανασυγκολλήσεις της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ"[25].

Η ανάγκη επίλυσης των τριών προαναφερθέντων προβλημάτων που ανησυχούσαν έντονα τους Δυτικούς, και ο συνεπαγόμενος ιδιαίτερος ρόλος που διαδραμάτιζαν Αμερικανοί και Γερμανοί, διαφαίνεται και από τη συνάντηση Καραμανλή με Γερμανούς αξιωματούχους κατά την επίσκεψη του

---

[23] Οι επισκέψεις αυτές ενόχλησαν έντονα την Κυπριακή Δημοκρατία που πίστευε ότι με αυτές τις εξελίξεις δινόταν στους Αμερικανούς ισχυρό άλλοθι για άρση του εμπάργκο. Για παράδειγμα με αφορμή την επίσκεψη του αρχηγού του σοβιετικού επιτελείου στην Άγκυρα και τις δηλώσεις του περί ενδυνάμωσης των σχέσεων Τουρκίας-ΕΣΣΔ σε διάφορους τομείς, περιλαμβανομένου και του στρατιωτικού τομέα, ο Σπύρος Κυπριανού κάλεσε (στις 27 Απριλίου 1978) τον Σοβιετικό Πρέσβη στην Λευκωσία και προέβηκε σε έντονη διαμαρτυρία. Σημειώνεται ακόμα ότι φήμες υποστήριζαν ότι η Σοβιετική Ένωση πρόσφερε στην Τουρκία επτά δισεκατομμύρια δολάρια ως οικονομική βοήθεια. Συνέντευξη με πρώην στέλεχος του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[24] Βλ. Μεχμέτ Αλή Μπιράντ, *Παζαρέματα*, Αθήνα, Εκδόσεις Φλώρος, 1985, σ. 410.

πρώτου στην Γερμανία, στις αρχές Μαίου 1978. Η συνάντηση αυτή έγινε μόλις μια βδομάδα πριν από την επίσκεψη Ετζεβίτ στη Γερμανία και οι Γερμανοί αξιωματούχοι, ιδιαίτερα ο Καγκελάριος Χέλμουτ Σμίτ, έδειχναν έτοιμοι να συζητήσουν με τον Ετζεβίτ το κυπριακό και να ασκήσουν πιέσεις στους Τούρκους για να δώσουν έτσι λογικές και παραδεκτές προτάσεις για επίλυση του κυπριακού[26]. Εξάλλου στο τέλος Μαίου 1978, ο γενικός γραμματέας του ΝΑΤΟ, Γ. Λούνς επισκέφθηκε το Καραμανλή στο ξενοδοχείο που διέμενε στην Ουάσιγκτον και του εξέφρασε τις ανησυχίες του για την στάση της Τουρκίας έναντι του ΝΑΤΟ και την πολιτική της προσέγγισης προς την Σοβιετική Ένωση. Για το λόγο αυτό ο Λούνς διαβεβαίωνε το Καραμανλή "ότι υπέδειξεν εις τον Ετζεβίτ να κάμει 'μια χειρονομία', η οποία να προχωρεί πέραν των γνωστών προτάσεων του επί του κυπριακού, με άλλα λόγια να προτείνει 'κάτι καλύτερον'"[27].

Την ίδια στιγμή, ο Χέλμουτ Σμίτ σε συνάντηση του με τον Ετζεβίτ, μια βδομάδα μετά την συνάντηση που είχε με το Καραμανλή στη Γερμανία, προέτρεψε τον Τούρκο πρωθυπουργό να συμβουλεύσει το Ντενκτάς να φανεί πιο διαλλακτικός. Αποτέλεσμα της παρέμβασης Σμίτ, αποτέλεσαν οι δημόσιες δηλώσεις του Τούρκου πρωθυπουργού με τις οποίες ισχυριζόταν ότι οι

---

[25] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος,* Τόμος Β', Λευκωσία, Πρόοδος, 1995, σ. 519.

[26] Αυτά τόνιζε ο Χ. Σμίτ στον Έλληνα πρωθυπουργό. Βλ. *Αρχείο Καραμανλή,* Τόμος 10, σσ. 200-6. Κατά την περίοδο που φημολογείτο έντονα η ανάπτυξη της Δυτικής πρωτοβουλίας σε συνδυασμό με την άρση του εμπάργκο, ο Γερμανός Καγκελάριος Χέλμουτ Σμίτ σε επιστολή του προς το Καραμανλή, ζητούσε μεταξύ άλλων τη μεσολάβηση του Έλληνα πρωθυπουργού για να πειστεί ο Κυπριανού για «τετραμερή σύσκεψη» (ο Καραμανλής απάντησε ότι κάτι τέτοιο δεν ήταν εφικτό), και σημείωσε την απορία του για τις δημόσιες δηλώσεις Κυπριανού μετά τη συνάντηση που είχαν, που σύμφωνα με το Χέλμουτ Σμίτ, «Η συνομιλία [με Κυπριανού] υπήρξε, όπως σας πληροφόρησα, αντικειμενική και διεξήχθη σε απόλυτα ικανοποιητική ατμόσφαιρα. Πάντως, οι δηλώσεις που έκανε δημόσια ο πρόεδρος Κυπριανού στην συνέχεια των συνομιλιών μας, δεν υπήρξαν σύμφωνες με αυτή,» ο.π., σ. 205.

[27] ο.π., σσ. 234-6. Για αυτό το θέμα βλ. επίσης James W. Spain, *American Diplomacy in Turkey, Memoirs of an Ambassador, Extraordinary and Plenipotenitary,* Praeger Special Studies, 1984, σσ. 48-57 and σσ. 202-3.

τουρκικές δυνάμεις στην Κύπρο θα επέτρεπαν την επιστροφή 35,000 προσφύγων στο Βαρώσι, με την επανάληψη των διακοινοτικών συνομιλιών[28].

Με την επιστροφή του Καραμανλή από τις ΗΠΑ, ο Κυπριανού επισκέπτεται την Αθήνα για επίσημες διαβουλεύσεις με τον Έλληνα πρωθυπουργό (15 Ιουνίου 1978). Μεταξύ των δύο ηγετών επιβεβαιώνονται τα δύο σημεία που συμφωνήθηκαν στην προηγούμενη τους συνάντηση και τονίζεται για άλλη μια φορά η ανάγκη επίλυσης του προβλήματος μέσα στα πλαίσια της Δύσης. Ο Κυπριανού, που φαίνεται να συμφωνεί απόλυτα με τον Έλληνα πρωθυπουργό, προχωρά ένα βήμα παρά κάτω, και "ενεπιστεύθη σχετικά στον κ. Πρωθυπουργό ότι είχε σκεφθεί να πει στον κ. Βάνς ότι η Κύπρος είναι έτοιμη να γίνει μέλος του ΝΑΤΟ, αλλά τελικά δεν το είπε διότι δεν θεώρησε κατάλληλη την στιγμή"[29]. Όσο για τους λόγους για τους οποίους η στιγμή δε θεωρείτο κατάλληλη ο Κυπριανού δεν αναφέρεται σε λεπτομέρειες.

Λίγες μέρες πριν από την επέτειο του πραξικοπήματος και ενώ η Δυτική πρωτοβουλία βρισκόταν σε μια κρίσιμη φάση αφού και οι υποστηρικτές της άρσης του εμπάργκο στο Στέητ Ντιπάρτμεντ είχαν εντείνει τις προσπάθειες τους, «εμφανίζεται» στην Κύπρο η "Μεγάλη Συνωμοσία". Αφού προηγήθησαν αναφορές από κύκλους του προέδρου για φημολογούμενη απαγωγή του μικρότερου τώρα γιου του προέδρου, στις 9 Ιουλίου, ο Κυπριανού, με δημόσιες δηλώσεις αναφέρεται σε "συνωμοτικό

---

[28] Βλ. *Cyprus Mail*, Λευκωσία, 30 Ιουνίου 1978. Για το ότι ο Χέλμουτ Σμίτ ζήτησε από τον Ετζεβίτ να επιστραφεί η Αμμόχωστος στους Ελληνοκυπρίους, βλ. Μεχμέτ Αλή Μπιράντ, σσ. 404-5. Σημειώνεται ότι και υψηλόβαθμα στελέχη της Κυπριακής κυβέρνησης πίστευαν ότι ο Ετζεβίτ επεδίωκε πραγματικά λύση του κυπριακού προβλήματος βάση της Συμφωνίας Μακαρίου-Ντενκτάς το 1977, και ότι το κύριο εμπόδιο στην εξεύρεση λύσης ήταν ο Ντενκτάς. Συνέντευξη με πρώην στέλεχος του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[29] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 10, σ. 264. Για το θέμα αυτό ο Σπύρος Κυπριανού υποστηρίζει ότι «Είναι γεγονός ότι σκεφτόμουν να συζητήσω το θέμα αυτό με τον Βάνς. Είχα σκοπό να το συζητήσω

εγκέφαλο" που υπονομεύει το Κυπριακό κράτος και όχι μόνον. Μέσα από το κομφούζιο που είχε δημιουργηθεί, ο Κυπριανού ζητά την απέλαση του Γερμανού διπλωμάτη Πωλ Κόρμπγιούν ως ανεπιθύμητου στην Κύπρο αφού θεωρείται ο εγκέφαλος της συνωμοσίας.

Η υπόθεση της "Μεγάλης Συνωμοσίας" δε σταμάτησε στην απέλαση του Γερμανού διπλωμάτη. Ο ελληνοκύπριος συνομιλητής στον ενδοκοινοτικό διάλογο Τάσος Παπαδόπουλος, συμφοιτητής και συγκάτοικος του Σπύρου Κυπριανού στο Λονδίνο κατά τη διάρκεια των σπουδών του, κατηγορείται ότι μαζί με το Γλαύκο Κληρίδη και ένα πρώην ηγετικό στέλεχος της ΕΟΚΑ Β', τον Κίκη Κωνσταντίνου, αποτελούν τους ντόπιους συνεργάτες του Γερμανού διπλωμάτη που απελάθηκε[30]. Παρά τις δημόσιες δηλώσεις του Κυπριανού για αποκάλυψη του όλου σχεδίου της "Μεγάλης Συνομωσίας", που έγιναν στην διάρκεια του συλλαλητηρίου για την καταδίκη της τουρκικής εισβολής, η "Μεγάλη Συνωμοσία" δεν αποκαλύφτηκε στην πραγματικότητα ποτέ[31].

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω οι Δυτικές προτροπές οδήγησαν τον Τούρκο πρωθυπουργό Ετζεβίτ να αναφερθεί για πρώτη φορά δημόσια σε επιστροφή προσφύγων στο Βαρώσι. Την ίδια πρόταση κάνει και ο Ντενκτάς στις 20 Ιουλίου 1978. Σε ομιλία του κατά την διάρκεια των τουρκικών εορτασμών για την επέτειο της εισβολής στην Κύπρο, ο Ντενκτάς δηλώνει ότι

αλλά μια πρώτη βολιδοσκόπηση με απεθάρρυνε και έτσι δεν έδωσα συνέχεια, δηλαδή δεν το συζήτησα. Δεν το έγειρα επίσημα,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

30 Βλ. Ανδρέας Χατζήκυριακος και Χριστόφορος Χριστοφόρου, *Βουλευτικές: Ιστορία, Αριθμοί, Ανάλυση*, Λευκωσία, Εκδόσεις Intercollege, 1996, σσ. 58-9. Στις 17 Ιουλίου ο πρόεδρος Κυπριανού απαλλάσσει τον Τάσο Παπαδόπουλο από τα καθήκοντα του ως εκπροσώπου της ελληνοκυπριακής πλευράς στις συνομιλίες. Νέος συνομιλητής διορίζεται ο Γεώργιος Ιωαννίδης.

31 ο.π. Βλ. ακόμα συνεντεύξεις με Δημήτρη Ανδρέου, Λευκωσία, 25 Ιανουαρίου 2000, με Σταύρο Αμπίζα, Λευκωσία, 12 Σεπτεμβρίου 2000 και συνέντευξη με πρώην συνεργάτη του Σπύρου Κυπριανού που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 5 Σεπτεμβρίου 2000. Σημειώνεται ότι τόσο η «Μεγάλη Συνομωσία» όσο και η απόσυρση της εμπιστοσύνης Κληρίδη προς την κυβέρνηση Κυπριανού μετά την σύσταση του υπουργικού συμβουλίου, χρησιμοποιούνταν από τους υποστηριχτές της άρσης του εμπάργκο προς την Τουρκία που υποστήριζαν ότι οι εξελίξεις αυτές αποδεικνύουν τις φιλό-σοβιετικές προθέσεις του προέδρου Κυπριανού. Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

γύρω στις 35.000 Ελληνοκυπρίων μπορούν να επιστρέψουν στα σπίτια τους στο Βαρώσι με την επανέναρξη των συνομιλιών. Τόνιζε συγκεκριμένα ο Τουρκοκύπριος ηγέτης, "Σαν μια ειλικρινή απόδειξη της καλής μας πίστης, επιθυμώ να κάνω μια πρόταση που αφορά τα Βαρώσια...Οι Ελληνοκύπριοι κάτοικοι των Βαρωσίων, θα μπορούσαν να αρχίσουν να επιστρέφουν στα σπίτια τους και τις περιουσίες τους στην περιοχή ευθύς μόλις επανασυγκληθούν οι συνομιλίες. Προσδιορίσαμε πως ίσα με 35.000..."[32]. Χωρίς να εξετάζεται η πραγματική πρόθεση τόσο του Ντενκτάς όσο και του Ετζεβίτ, αν δηλαδή η πρόταση ήταν ή όχι ειλικρινής[33], είναι γεγονός ότι με την ενέργεια τους αυτή οι Τούρκοι παρουσιάζονταν διαλλακτικοί και έτοιμοι να παρακαθίσουν σε συνομιλίες για λύση του κυπριακού.

Πρέπει πάντως να τονιστεί ότι ο Αμερικανός πρόεδρος Κάρτερ, σε συνάντηση που είχε με ηγετικά στελέχη της Ελληνοαμερικανικής κοινότητας, υποστήριξε ότι, "Ζητήσαμε από τους Τούρκους να συμφωνήσουν να επιτραπεί στους ελληνοκυπρίους να επιστρέψουν στην Αμμόχωστο και οι Τούρκοι συμφώνησαν ότι μόλις αρχίσουν οι συνομιλίες...θα επιτραπεί σε 35,000 και ίσως 40,000 Ελληνοκύπριους να επιστρέψουν στην περιοχή"[34]. Το ίδιο υποστηρίζει και ο τότε πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής Αλέκος Μιχαηλίδης. «Ο Αμερικανός αξιωματούχος Warren Christopher μου είπε ότι

[32] Βλ. Μεχμέτ Αλή Μπιράντ, σ. 415 και σσ. 466-7.

[33] Ο Χριστοφής Οικονομίδης με τηλεγράφημα του στον Κύπριο πρόεδρο Σπύρο Κυπριανού τον συμβούλευε να ζητήσει από το Ντενκτάς διευκρινίσεις σχετικά με την πρόταση του. Ο Ντενκτάς στην πρόταση του προς τον Κυπριανού, έλεγε ότι για λόγους ασφάλειας δεν θα επιτρεπόταν η επιστροφή των κατοίκων των Βαρωσίων σε όλη την περιοχή, αλλά σε συγκεκριμένα μέρη. Σύμφωνα με το Χ. Οικονομίδη, "Αυτό σημαίνει ότι δεν θα επιτρεπόταν στους κατοίκους ενός μεγάλου μέρους των Βαρωσίων να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Συνεπώς ο αριθμός των Ελληνοκυπρίων κατοίκων των Βαρωσίων που θα επιτρεπόταν...να επιστρέψουν στα σπίτια τους θα ήταν πολύ μικρότερος των 35,000-πιθανόν μόνο το μισό του αριθμού αυτού". Βλ. Χρ. Οικονομίδης, *Η Απομυθοποιημένη Ιστορία του κυπριακού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία, 1993, σ. 245. Για το θέμα αυτό ο Μεχμέτ Αλή Μπιράντ σημειώνει ότι «Ήταν καθαρή απάτη. Τον αριθμό αυτό τον είχε αναφέρει ο καθηγητής Σούσάλ όταν συζήτησε με το Βάλνταχαϊμ στη Βιέννη, αλλά δεν είχε ανακοινωθεί στον τύπο,» βλ. Μεχμέτ Αλή Μπιράντ, σ. 415.

[34] Βλ. Έκθεση Κάρτερ προς το Κογκρέσο, *Cyprus Mail*, Λευκωσία, 30 Ιουνίου 1978.

γύρω στις 35,000 Ελληνοκυπρίων μπορούν να επιστρέψουν στα σπίτια τους στο Βαρώσι με την επανέναρξη των συνομιλιών. Τόνιζε συγκεκριμένα ο Τουρκοκύπριος ηγέτης, "Σαν μια ειλικρινή απόδειξη της καλής μας πίστης, επιθυμώ να κάνω μια πρόταση που αφορά τα Βαρώσια...Οι Ελληνοκύπριοι κάτοικοι των Βαρωσίων, θα μπορούσαν να αρχίσουν να επιστρέφουν στα σπίτια τους και τις περιουσίες τους στην περιοχή ευθύς μόλις επανασυγκληθούν οι συνομιλίες. Προσδιορίσαμε πως ίσα με 35.000..."[32]. Χωρίς να εξετάζεται η πραγματική πρόθεση τόσο του Ντενκτάς όσο και του Ετζεβίτ, αν δηλαδή η πρόταση ήταν ή όχι ειλικρινής[33], είναι γεγονός ότι με την ενέργεια τους αυτή οι Τούρκοι παρουσιάζονταν διαλλακτικοί και έτοιμοι να παρακαθίσουν σε συνομιλίες για λύση του κυπριακού.

Πρέπει πάντως να τονιστεί ότι ο Αμερικανός πρόεδρος Κάρτερ, σε συνάντηση που είχε με ηγετικά στελέχη της Ελληνοαμερικανικής κοινότητας, υποστήριξε ότι, "Ζητήσαμε από τους Τούρκους να συμφωνήσουν να επιτραπεί στους ελληνοκυπρίους να επιστρέψουν στην Αμμόχωστο και οι Τούρκοι συμφώνησαν ότι μόλις αρχίσουν οι συνομιλίες...θα επιτραπεί σε 35,000 και ίσως 40,000 Ελληνοκύπριους να επιστρέψουν στην περιοχή"[34]. Το ίδιο υποστηρίζει και ο τότε πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής Αλέκος Μιχαηλίδης. «Ο Αμερικανός αξιωματούχος Warren Christopher μου είπε ότι

---

[32] Βλ. Μεχμέτ Αλή Μπιράντ, σ. 415 και σσ. 466-7.

[33] Ο Χριστοφής Οικονομίδης με τηλεγράφημα του στον Κύπριο πρόεδρο Σπύρο Κυπριανού τον συμβούλευε να ζητήσει από το Ντενκτάς διευκρινίσεις σχετικά με την πρόταση του. Ο Ντενκτάς στην πρόταση του προς τον Κυπριανού, έλεγε ότι για λόγους ασφάλειας δεν θα επιτρεπόταν η επιστροφή των κατοίκων των Βαρωσίων σε όλη την περιοχή, αλλά σε συγκεκριμένα μέρη. Σύμφωνα με το Χ. Οικονομίδη, "Αυτό σημαίνει ότι δεν θα επιτρεπόταν στους κατοίκους ενός μεγάλου μέρους των Βαρωσίων να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Συνεπώς ο αριθμός των Ελληνοκυπρίων κατοίκων των Βαρωσίων που θα επιτρεπόταν...να επιστρέψουν στα σπίτια τους θα ήταν πολύ μικρότερος των 35,000-πιθανόν μόνο το μισό του αριθμού αυτού". Βλ. Χρ. Οικονομίδης, *Η Απομυθοποιημένη Ιστορία του κυπριακού τα τελευταία 50 χρόνια*, Λευκωσία, 1993, σ. 245. Για το θέμα αυτό ο Μεχμέτ Αλή Μπιράντ σημειώνει ότι «Ήταν καθαρή απάτη. Τον αριθμό αυτό τον είχε αναφέρει ο καθηγητής Σοϋσάλ όταν συζήτησε με το Βάλνταχαϊμ στη Βιέννη, αλλά δεν είχε ανακοινωθεί στον τύπο,» βλ. Μεχμέτ Αλή Μπιράντ, σ. 415.

[34] Βλ. Έκθεση Κάρτερ προς το Κογκρέσο, *Cyprus Mail*, Λευκωσία, 30 Ιουνίου 1978.

αν αποδεχτούμε το αμερικανικό σχέδιο για να αρχίσει η συζήτηση, θα πάρουμε την Αμμόχωστο, ανεξαρτήτως αποτελέσματος»[35].

Ο Κυπριανού από την πλευρά του δεν πίστευε στην τουρκική πρόταση. Στο συλλαλητήριο της 20 Ιουλίου 1978 δήλωνε κατηγορηματικά ότι δεν πρόκειται να ξανασυναντήσει το Ντενκτάς ενώ χαρακτήριζε την πρόταση του Τουρκοκύπριου ηγέτη για τα Βαρώσια σαν "πεπονόφλουδα"[36]. Την ίδια στιγμή ο Κυπριανού προχωρεί σε νέες αποκαλύψεις δηλώνοντας ότι ο Ντενκτάς ήταν πράκτορας των Άγγλων και για αυτό δε θέλει να τον ξανασυναντήσει[37].

Όπως σημειώθηκε προηγουμένως, οι κύριοι σχεδιαστές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στο Στέητ Ντιπάρτμεντ και το Πεντάγωνο ήταν υπέρ της άρσης του εμπάργκο και πίεζαν έντονα το Κογκρέσο προς αυτή την κατεύθυνση. Την ίδια στιγμή και "Οι διαπιστώσεις των συμμαχικών κύκλων και της Τουρκίας ήταν ότι το εμπάργκο είχε ήδη σημαντικά μειώσει την στρατιωτική ισχύ της Τουρκίας στην περιοχή, και τούτο δημιούργησε κατάσταση επείγουσας ανάγκης για την ατλαντική συμμαχία και τα αμυντικά αμερικάνικα προγράμματα"[38]. Όλη αυτή η πίεση οδήγησε στις 25 Ιουλίου 1978 τη Γερουσία στο να ψηφίσει υπέρ της άρσης του εμπάργκο (57 υπέρ, 42 κατά), ενώ ακολούθησε η ψήφιση της άρσης του εμπάργκο και από την Βουλή

[35] Συνέντευξη Αλ. Μιχαηλίδη στην τηλεοπτική εκπομπή του ΑΝΤ1 (Κύπρου) Νυχτερινή Γραμμή, 21 Ιουλίου 1999. Ο Α. Μιχαηλίδης υποστήριξε ακόμη ότι του τηλεφώνησε ο Καραμανλής στις ΗΠΑ και του ζήτησε η ελληνοκυπριακή πλευρά να αποδεχτεί την πρόταση των ΗΠΑ. Για το θέμα της επιστροφής της Αμμοχώστου, ο Σπύρος Κυπριανού υποστηρίζει, «Η μοναδική φορά που ο Ντενκτάς υποχρεώθηκε να πει ότι θα δοθεί ολόκληρο το Βαρώσι είναι στη Συμφωνία Κορυφής μαζί μου το 1979. Το άγγλοαμερικανοκαναδικό σχέδιο επικράτησε η εντύπωση ότι ήταν μια ευκαιρία και χάθηκε. Ούτε ευκαιρία ήταν, ούτε τίποτα. Η συμφωνία μου με το Ντενκτάς το 1979 προσέφερε πολύ πιο ευνοϊκό πλαίσιο από το αγγλοαμερικανκαναδικό σχέδιο,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

[36] Βλ. *Ο Αγών*, Λευκωσία, 12 Σεπτεμβρίου 1978. Ο αρχηγός του τουρκικού κόμματος Εθνικής Σωτηρίας, Έρμπακαν, δήλωνε ότι "Χαιρόμαστε για την απόρριψη από τον Κυπριανού των τελευταίων προτάσεων του Ντενκτάς για την επιστροφή των Βαρωσίων, που ήσαν αντίθετες προς τα εθνικά μας συμφέροντα". Βλ. Κυπριακό τύπο, 25 Ιουλίου 1978. Για το θέμα αυτό ο Τούρκος δημοσιογράφος Μεχμέτ Αλή Μπιράντ υποστηρίζει ότι ήταν λάθος τακτικής από τον Κυπριανού να απορρίψει αμέσως την πρόταση Ντενκτάς,» βλ. Μεχμέτ Αλή Μπιράντ, σσ. 466-7

[37] Βλ. Κυπριακό τύπο, 4 Αυγούστου 1978.

των Αντιπροσώπων. Την 1η Αυγούστου το Κογκρέσο ήρε το εμπάργκο με ψήφους 208 έναντι 205[39].

Οι κρίσιμες εξελίξεις στο εσωτερικό της Κύπρου αλλά και η άρση του εμπάργκο φέρνουν τον Κυπριανού στην Αθήνα στις 18 Αυγούστου 1978. Στη συνάντηση του Κύπριου προέδρου με τον Καραμανλή γίνεται εκτενής αναφορά στη Δυτική πρωτοβουλία, που όλοι ανάμεναν, ειδικά μετά και την άρση του εμπάργκο από τις ΗΠΑ. Ο Έλληνας πρωθυπουργός τονίζει την ανάγκη προσεκτικής αντιμετώπισης της Δυτικής πρωτοβουλίας γιατί επουδενί λόγο, έχοντας υπόψη τις προαναφερθείσες δηλώσεις των Τούρκων, δεν πρέπει η Κυπριακή Δημοκρατία να δώσει την εικόνα διεθνώς ότι είναι η αδιάλλακτη πλευρά. Συνεχίζοντας, ο Καραμανλής σημειώνει στο Κυπριανού την ανάγκη όπως οι "Αμερικάνικες πρωτοβουλίες...που θα πρέπει να υποβοηθούν το ρόλο του γενικού γραμματέως του ΟΗΕ, δεν είναι δυνατόν να αγνοηθούν, διότι οι Αμερικανοί είναι εκείνοι οι οποίοι έχουν θέσει όρους στην Τουρκία με την πρόσφατη απόφαση του Κογκρέσου περί εμπάργκο και είναι

---

[38] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος,* Τόμος Β', σ. 520.

[39] Πάντως πρέπει να τονιστεί ότι ο Κωνσταντίνος Καραμανλής και η ελληνική κυβέρνηση ενοχλήθηκαν έντονα από την άρση του εμπάργκο, βλ. Συνέντευξη με Ευστάθιο Λαγάκο, Αθήνα, 11 Δεκεμβρίου 1998. Αργότερα, σε ένδειξη της δυσαρέσκειας της η «κυβέρνηση Καραμανλή αρνήθηκε να παράσχει διευκολύνσεις για την ταχεία πρόσβαση αμερικανικών δυνάμεων προς την περιοχή του κόλπου και της νοτιοδυτικής Ασίας», βλ. Γιάννης Βαληνάκης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1949-1988*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1988, σ. 283. Σε συζήτηση με το πρέσβη ε.τ. Ευστάθιο Λαγάκο, ο κ. πρέσβης μου ανάφερε ότι την μέρα της άρσης του εμπάργκο, ο ίδιος μαζί με τον Έλληνα πρωθυπουργό και τον υπουργό εξωτερικών βρίσκονταν στην Ουάσινγκτον για την διάσκεψη των αρχηγών των κρατών του ΝΑΤΟ. Ο Καραμανλής φανερά ενοχλημένος με την άρση του εμπάργκο αρνείτο επίμονα να παραστεί το βράδυ στο δείπνο που παράθετε ο Κάρτερ προς τιμή των αρχηγών των κρατών του ΝΑΤΟ. Τελικά μετά από έντονες προτροπές του Γεώργιου Ράλλη και Ευστάθιου Λαγάκου, ο Καραμανλής παρευρέθηκε στο δείπνο, βλ. συνέντευξη με Ευστάθιο Λαγάκο, Αθήνα, 11 Δεκεμβρίου 1998. Βλ. ακόμα Clifford P. Hackett, "Congress and Greek American Relations: The Embargo Example," *Journal of the Hellenic Diaspora*, vol. XV, nos. 1-2, spring-summer 1988, New York, Pella, σσ. 5-32, ειδικότερα σσ. 18-27. Η Βουλή των Αντιπροσώπων στη Κύπρο, πριν ακόμα αποφασισθεί η άρση του εμπάργκο, με ψήφισμα της με αφορμή την απόφαση του Προέδρου Κάρτερ να ζητήσει από το Κογκρέσο την άρση της απαγόρευσης για προμήθεια στρατιωτικού υλικού στην Τουρκία, καταδίκασε την ενέργεια αυτή, εκφράζοντας «την έντονη διαμαρτυρία του κυπριακού λαού για την απόφαση της αμερικανικής κυβερνήσεως η οποία ισοδυναμεί με επιβράβευση του εγκλήματος εναντίον της Κύπρου και καταπάτηση στοιχειωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων,» βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων,* Γ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 6 Απριλίου 1978.

εκείνοι που μπορούν να ασκήσουν πιέσεις επί της Τουρκίας για να φανεί διαλλακτική"[40]. Αυτή η διαπίστωση του Καραμανλή προς τον Κυπριανού, που σύμφωνα με στενό συνεργάτη του Έλληνα πρωθυπουργού είχε αμφιβολίες για τη στάση του Κύπριου προέδρου και υποπτευόταν τι μπορεί να συμβεί, ήταν μια σαφής προειδοποίηση προς το Κυπριανού για να μην επηρεαστεί από αυτούς που αντιτίθεντο έντονα σε κάθε αμερικανική ανάμειξη στο κυπριακό, και υποστήριζαν μόνο τις πρωτοβουλίες αυτές που γίνονταν στα πλαίσια του γ.γ.[41].

Στη συνέχεια ο Καραμανλής αναφέρεται σε επικριτικά για την Ελλάδα σχόλια που παρουσιάζονται στον ελληνοκυπριακό τύπο και τονίζει ότι η Ελλάδα συμπαραστέκεται στις αποφάσεις της Κυπριακής κυβέρνησης, αν και αυτό πολλές φορές της δημιουργεί προβλήματα λόγω του γεγονότος ότι η "Ελλάς είναι προσανατολισμένη προς την Ευρώπη, η δε Κύπρος ακολουθεί αδέσμευτη πολιτική"[42]. Πριν την αναχώρηση του από την Αθήνα ο Κυπριανού είχε νέα συνάντηση με τον Καραμανλή, στις 21 Αυγούστου, όπου ξανασυζητήθηκαν όλα τα θέματα σχετικά με το κυπριακό για να μην υπάρχει η παραμικρή περίπτωση διαφορετικών ενεργειών από τις δύο χώρες. Ο Κυπριανού, αφού ευχαρίστησε τον Καραμανλή και τον προσκάλεσε για επίσημη επίσκεψη στην Κύπρο, δήλωσε ότι οι διαπιστώσεις του Έλληνα πρωθυπουργού τον έβρισκαν απόλυτα σύμφωνο.

Οι συνεχείς εξελίξεις στο κυπριακό και η αμερικάνικη πρωτοβουλία έφεραν τον Κυπριανού ξανά στην Αθήνα για διαβουλεύσεις με τον Καραμανλή για άλλη μια φορά στις 9 Σεπτεμβρίου 1978. Την επομένη ο Κυπριανού θα έφευγε για τις ΗΠΑ για συναντήσεις με αξιωματούχους της αμερικάνικης

---
[40] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 10, σ.302.
[41] ο.π.

κυβέρνησης, ενώ υπήρχε και το ενδεχόμενο προσφυγής της Κύπρου στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Στη συνάντηση των δύο ανδρών, πέραν από τη γνωστή διαπίστωση ότι η λύση του προβλήματος μπορεί να προέλθει μόνο μέσα από τις προσπάθειες των Δυτικών, ο Κυπριανού, φανερά απογοητευμένος, εκμυστηρεύεται στο Καραμανλή ότι η συνάντηση του με το Σοβιετικό υπουργό εξωτερικών δεν ήταν καθόλου αποδοτική. Συγκεκριμένα ο Κυπριανού λεει στον Έλληνα πρωθυπουργό ότι "ο Σοβιετικός υπουργός, εν αντιθέσει προς το παρελθόν, απέφυγε αυτή την φορά να υποσχεθεί οποιαδήποτε υποστήριξη" στο κυπριακό. Ο Καραμανλής φαίνεται να μην εκπλήσσεται με τη στάση των Σοβιετικών και τονίζει στο Κυπριανού ότι "η Σοβιετική Ένωση έχει συμφέρον να μη εξευρεθεί λύση του κυπριακού" για τον απλό λόγο ότι η συνέχιση του προβλήματος εξασθενίζει το ΝΑΤΟ[43]. Για αυτό το λόγο εξηγεί στον Κυπριανού ότι πρέπει να αντιμετωπιστούν οι αμερικανικές προτάσεις αριστουργικά και με διπλωματικό τρόπο για να γίνει κατανοητή στη διεθνή κοινότητα η καλή διάθεση της ελληνοκυπριακής πλευράς και η κακή πίστη των Τούρκων που εμποδίζουν με τη στάση τους τη λύση του κυπριακού. Σύμφωνα με τη λογική Καραμανλή, αυτός ήταν και ο μοναδικός τρόπος για την Ελλάδα και την Κύπρο να εκμεταλλευτούν σωστά και έξυπνα μια μοναδική ευκαιρία που παρουσιαζόταν και να αναγκάσουν έτσι τους Αμερικανούς, είτε να πιέσουν την Τουρκία για εξεύρεση λύσεως, είτε να συγκρουσθούν μαζί της. Ο Κυπριανού, ειδικά μετά και την απογοήτευση του

---

[42] ο.π., σ. 304.

[43] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή,* Τόμος 10, σ. 346. Σημειώνεται ότι όταν τον Οκτώβριο του 1978 ο Νίμιτζ επισκέφθηκε την Κύπρο για να συζητήσει με Κυπριανού και Ρολάνδη τις πρόνοιες του αμερικανικού σχεδίου, η Σοβιετική Ένωση ενοχλήθηκε έντονα. Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατηθεί η ανωνυμία του. Ο πρώην διπλωμάτης μου ανέφερε ακόμη ότι σε συνάντηση Κυπριανού-Κάρτερ στην Νέα Υόρκη τον Οκτώβριο του 1977, ο Κύπριος πρόεδρος είπε στον Κάρτερ ότι η Κυπριακή Δημοκρατία καλωσορίζει κάθε πρωτοβουλία των ΗΠΑ για λύση του Κυπριακού.

με τους Σοβιετικούς, συμφώνησε απόλυτα με τα λεγόμενα Καραμανλή και αναχώρησε για τις Ηνωμένες Πολιτείες[44].

Εν τω μεταξύ την προηγούμενη της επίσημης ανακοίνωσης της αμερικανικής πρότασης, ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών Νίκος Ρολάνδης στάθμευσε στην Αθήνα καθοδόν προς τη Νέα Υόρκη. Μετά από προσωπικές ενέργειες του Έλληνα υπουργού εξωτερικών, Γεώργιου Ράλλη, η πτήση της Ολυμπιακής για Νέα Υόρκη καθυστέρησε δύο ώρες έτσι ώστε να υπάρξει συνάντηση του Ράλλη με το Ρολάνδη, για να συζητηθεί η φημολογούμενη αμερικανική πρόταση. Ο Έλληνας υπουργός είπε στο Ρολάνδη, "Όταν φτάσεις στην Νέα Υόρκη να επικοινωνήσεις με το Κυπριανού και να του πεις να μην απορρίψει επουδενί λόγο την πρωτοβουλία αυτή γιατί πολύ πιθανόν οι Τούρκοι να την απορρίψουν"[45].

Πράγματι, στις 10 Νοεμβρίου 1978, ο αρχιτέκτονας του αμερικανικού σχεδίου Μάθιου Νίμιτζ, επέδιδε στο Κύπριο υπουργό εξωτερικό Νίκο Ρολάνδη το σχέδιο της αμερικανικής κυβέρνησης ως βάση για επανέναρξη των συνομιλιών[46]. Ακολούθως ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών, παραδίδει το σχέδιο στους αρχηγούς των κυπριακών κομμάτων που βρίσκονταν και αυτοί με τη σειρά τους στη Νέα Υόρκη λόγω της πιθανολογούμενης προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη και των σοβαρών εξελίξεων στο κυπριακό. Η πρώτη

[44] ο.π. Ο αμερικανικός νόμος 95-384 όπως ψηφίσθηκε τελικά από το Κογκρέσο στις 26/9/78, που αφορά την άρση του εμπάργκο προς την Τουρκία αναφέρει καθαρά ότι σε συνδυασμό με την ακύρωση του νόμου που προνοούσε την απαγόρευση πώλησης όπλων στην Τουρκία πρέπει να αρχίσει και ο διάλογος που θα οδηγήσει στην λύση του κυπριακού προβλήματος.

[45] Σύμφωνα με το σκεπτικό του Έλληνα υπουργού εξωτερικών, η κυπριακή κυβέρνηση θα πρέπει να δώσει την εντύπωση ότι είναι έτοιμοι για λύση και να απαντήσει στους Αμερικανούς ότι το σχέδιο αυτό, με ορισμένες τροποποιήσεις, θα μπορούσε να γίνει σχέδιο ενάρξεως συζητήσεων για λύση του κυπριακού. Ο Ρολάνδης συμφωνούσε με το Ράλλη και δήλωνε ότι δεν πρόκειται να απορριφθεί το αμερικανικό σχέδιο από το πρόεδρο Κυπριανού. Ο Ρολάνδης υποστηρίζει ότι ο Κυπριανού «φοβόταν» το ΑΚΕΛ και επειδή είχε υποψίες ότι το κομμουνιστικό κόμμα Κύπρου δεν θα δεχόταν ένα δυτικό σχέδιο, δεν θα ήταν πρόθυμος να το δεχτεί. Συνέντευξη με Γεώργιο Ράλλη, Αθήνα, 21 Ιανουαρίου 1999.

[46] Για το τι συγκεκριμένα προνοούσε το αμερικανικό σχέδιο βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, σσ. 341-3.

αντίδραση του Ρολάνδη ήταν πολύ θετική. Έστω και αν περιείχε κάποια αρνητικά σημεία, όπως έλεγε ο Κύπριος υπουργός, το όλο σχέδιο είναι πιο ικανοποιητικό από ότι περίμενε η Κυπριακή Δημοκρατία[47].

Η στάση των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως πολύ ενδιαφέρουσα. Ο πρόεδρος της ΕΔΕΚ Βάσος Λυσσαρίδης απέρριπτε ασυζητητί το αμερικανικό σχέδιο, ενώ οι αρχηγοί όλων των άλλων κομμάτων το αντιμετώπιζαν με θετικές αντιδράσεις. Ο γ.γ. του ΑΚΕΛ, Εζεκίας Παπαιώαννου τασσόταν έντονα υπέρ του σχεδίου, και ήταν μαζί με τον πρόεδρο της Κυπριακής Βουλής Αλέκο Μιχαηλίδη, ο οποίος εκπροσωπούσε το κόμμα του Κυπριανού, και το Ρολάνδη, οι σθεναρότεροι υποστηρικτές του αμερικανικού σχεδίου[48]. Όπως σημειώνει ο Μιλτιάδης Χριστοδούλου, ο Παπαιώαννου ήταν τόσο ικανοποιημένος με το σχέδιο που φοβόταν μην τυχόν και ο Αρχιεπίσκοπος, που πράγματι είχε μεγάλη επιρροή τόσο στον Κυπριανού όσο και στο λαό της Κύπρου γενικότερα, θα τοποθετήτο αρνητικά στο σχέδιο. Έτσι "με την επιστροφή του από την Νέα Υόρκη ο Παπαιώαννου επισκέφθηκε τον Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο την [ίδια] νύκτα....και του υπέβαλε την παράκληση από μέρος του κόμματος του, να αποφύγει οποιαδήποτε δημόσια αρνητική εκδήλωση,....,λόγω της σοβαρότητας και του καλού περιεχομένου του"[49]. Ο αρχηγός του ΔΗΣΥ Γλαύκος Κληρίδης διατύπωνε ορισμένες επιφυλάξεις στο αμερικάνικο σχέδιο αλλά τόνιζε την ίδια στιγμή ότι υπάρχουν θετικά στοιχεία και λόγω της κρισιμότητας της περιόδου θα πρέπει η ελληνοκυπριακή πλευρά να πάει σε διάλογο αν αυτό ζητηθεί από το γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών. Ο τότε κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΔΗΚΟ, Σταύρος Αμπίζας αναφερόμενος

[47] Βλ. *Κήρυκας*, Λευκωσία, 23 Ιουνίου 1985.
[48] Συνέντευξη με Σταύρο Αμπίζα, Λευκωσία, 12 Σεπτεμβρίου 2000.

στο παρασκήνιο στη Κύπρο μετά την υποβολή του αμερικανικού σχεδίου, τονίζει, "..., πήρα το εξής τηλεφώνημα από τον Αλέκο Μιχαηλίδη, τότε πρόεδρο της Βουλής: 'Σταύρο είναι εδώ οι κύριοι Παπαιωάννου και Κληρίδης και μελετούμε το σχέδιο που μας έδωσαν οι Αμερικανοί. Συμφωνούμε και οι τρεις ότι πρέπει να το δεχτούμε με επιφυλάξεις. Να πας στο προεδρικό και να πεις του προέδρου να το δεχτεί γιατί όλοι συμφωνούμε'"[50].

Παρόλα αυτά, τα γεγονότα που ακολούθησαν διαφοροποίησαν τις αναμενόμενες εξελίξεις. Το ΑΚΕΛ, που όπως αναφέρθηκε πιο πάνω ήταν ένας από τους σθεναρούς υποστηρικτές του αμερικανικού σχεδίου αλλάζει στάση λίγες μέρες αργότερα. Η αλλαγή στάσης του ΑΚΕΛ έγινε, σύμφωνα με τότε στελέχη του κόμματος, μετά από οδηγίες τις Ρώσικης πρεσβείας στην Κύπρο, παρόλο που η απόρριψη της πρότασης για επανέναρξη των συνομιλιών δεν ταυτιζόταν με την όλη φιλοσοφία και προσέγγιση του κόμματος στο κυπριακό[51]. Η νέα θέση του ΑΚΕΛ δε στηριζόταν στις πρόνοιες

---

[49] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, σ. 527.
[50] Βλ. *Σημερινή*, Λευκωσία, 2 Φεβρουαρίου 1983. Πέρα όμως από αυτό, ο Αμπίζας υποστηρίζει ότι την ίδια μέρα τον επισκέφτηκε ο βουλευτής του ΑΚΕΛ Ντίνος Κωνσταντίνου ο οποίος του ζήτησε να δεχτούμε το σχέδιο, ανεξάρτητα αν είναι από τους Αμερικανούς. Του είπε συγκεκριμένα ο βουλευτής του ΑΚΕΛ, "Να πας να δεις τον πρόεδρο αμέσως και αν θέλετε μπορούμε να κατεβάσουμε εκατό χιλιάδες κόσμο σε διαδήλωση". Όταν είπε όλα αυτά στον Κυπριανού, ο Αμπίζας υποστηρίζει ότι ο πρόεδρος δεν του έδωσε απάντηση. "Αντιλήφθηκα όμως απο την καθ'όλα συμπεριφορά του ότι θα το δεχόταν," ο.π. Ο Αμπίζας υποστηρίζει ότι ο λόγος που επικοινώνησε μαζί του ο Μιχαηλίδης για να ενημερώσει το Κυπριανού αμέσως ήταν γιατί ο Λυσσαρίδης, που ήταν ο μόνος ενάντια στο σχέδιο, δήλωσε ότι καθοδόν προς την Κύπρο, που θα σταματήσει στην Αθήνα θα κάνει δημόσιες δηλώσεις ενάντια στο Σχέδιο. Συνέντευξη με Σταύρο Αμπίζα, Λευκωσία, 12 Σεπτεμβρίου 2000.
[51] Βλ. Λουκά Κακουλλή, *Η Αριστερά και οι Τουρκοκύπριοι, Το Κυπριακό από μια άλλη σκοπιά*, Λευκωσία, Κασουλίδης, 1990, σσ. 200-2. Ο Κακουλλής υποστηρίζει επίσης ότι ο πρώην βοηθός γ.γ. του ΑΚΕΛ, Ανδρέας Φάντης του είχε εκμυστηρευθεί "...πως σε κάποιο στάδιο πραγματοποίησε και ο ίδιος -με εντολή της ηγεσίας- επαφές, προβάλλοντας την αρχική θέση του κόμματος, υπέρ της συνέχισης των διαβουλεύσεων σχετικά με το αμερικανικό πλαίσιο". Επιπλέον, ο πρώην αρχισυντάκτης της εφημερίδας του κόμματος ("Χαραυγή") δήλωνε στις 24 Δεκεμβρίου 1989, σχετικά με το ίδιο θέμα, "Ενώ όλοι οι ηγέτες του κόμματος, περιλαμβανομένου του Εζεκία, υποστήριζαν ότι έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης, την παραμονή της συνεδρίας της κεντρικής επιτροπής εξεδόθη η απορριπτική ανακοίνωση του ΤΑΣΣ. Αυτό ήταν, η ηγεσία συμμορφώθηκε πλήρως", βλ. *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 24 Δεκεμβρίου 1989. Όπως αναφέρεται και στην εφημερίδα *Τα Νέα*, (Λευκωσία) ημερομηνίας 29 Νοεμβρίου 1978, το Σοβιετικό πρακτορείο ΤΑΣΣ σε αναφορά του σχετικά με την αμερικανική πρωτοβουλία υποστήριζε ότι οι προτάσεις αυτές "...εξυπηρετούν τα στρατιωτικά και στρατηγικά σχέδια των Ηνωμένων Πολιτειών στην Ανατολική Μεσόγειο". Επίσης, συνέντευξη με το τότε στέλεχος του ΑΚΕΛ Κώστα Σοφοκλέους, Πάφος, 22 Αυγούστου 1999.

του σχεδίου αλλά στην προέλευση του που τη χαρακτήριζε ως προέλευση από τους ιμπεριαλιστικούς κύκλους του ΝΑΤΟ. Η ανακοίνωση του ΑΚΕΛ στον τύπο σημείωνε μεταξύ άλλων, "Σαν θέμα αρχής όμως, εμείς απορρίπτουμε οποιαδήποτε συζήτηση πάνω στο 'πλαίσιο για λύση του κυπριακού' που υποβλήθηκε από τις ΗΠΑ, τη Βρετανία και τον Καναδά, ή οποιαδήποτε άλλη Τρίτη χώρα, γιατί η ενέργεια αυτή είναι επέμβαση στα εσωτερικά μας"[52].

Η εξέλιξη αυτή οδηγεί και στην απόρριψη από μέρους του προέδρου Κυπριανού του αμερικανικού σχεδίου. Η απόφαση του Κύπριου προέδρου αποτέλεσε προϊόν της αρνητικής στάσης του ΑΚΕΛ προς το αμερικανικό σχέδιο αλλά και της όλης πολιτικής του φιλοσοφίας για λύση του προβλήματος[53]. Σύμφωνα με τον Κυπριανού «Το σχέδιο στην ουσία είχε συνομοσπονδιακό χαρακτήρα. Επί του συγκεκριμένου υπήρχε και έκθεση κάποιου συνταγματολόγου ονόματι James H. Wolfe, ο οποίος γνωμάτευσε ότι το πολιτειακό σύστημα που πρόβλεπε το σχέδιο δεν ήταν ομοσπονδιακό, αλλά συνομοσπονδιακό»[54]. Συνεχίζοντας ο Κυπριανού υποστηρίζει, «Είναι δε μύθος ότι θα επέστρεφαν οι Τούρκοι την Αμμόχωστο. Αυτό που μας είχε

---

[52] Βλ. *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 6 Δεκεμβρίου 1978. Σημειώνεται ότι ο Nimetz υποστήριζε ότι οι ΗΠΑ ζήτησαν να υποβάλλουν το σχέδιο τους διαμέσου του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών, αλλά ο Βάλντχαιμ δεν ήταν πρόθυμος να αναλάβει κάτι τέτοιο.

[53] Συνέντευξη με Πέτρο Βοσκαρίδη, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1998, και συνέντευξη με Σταύρο Αμπίζα, Λευκωσία, 12 Σεπτεμβρίου 1999. Για το συγκεκριμένο σχέδιο και την επιστροφή της Αμμοχώστου, ο Κυπριανού «φοβόταν» μεταξύ άλλων ότι η επιστροφή μόνο της Αμμοχώστου θα δημιουργούσε προβλήματα ανάμεσα στους πρόσφυγες. Η λογική του προέδρου είναι πολύ κοντά στην λογική του πρώην πρέσβη της Ελλάδος στην Κύπρο, Θέμου Στοφορόπουλου. Σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, ο πρώην πρέσβης υποστηρίζει «Θα δημιουργηθούν βαθύτατες διαιρέσεις του Κυπριακού Ελληνισμού: Μεταξύ εκείνων των οποίων οι εστίες και οι περιουσίες βρέθηκαν κάτω από την γραμμή του Αττίλα το 1974 και των προσφύγων…Μεταξύ των προσφύγων στους οποίους θα επιτραπεί να επιστρέψουν στον Βορρά σχετικά σύντομα και των προσφύγων στους οποίους δεν θα επιτραπεί ποτέ να επιστρέψουν. Μεταξύ των ελάχιστων Ελλήνων Κυπρίων που θα μπορούσαν να ασκήσουν το δικαίωμα ελεύθερης εγκατάστασης και των υπολοίπων. Μεταξύ όσον δεχθούν την «λύση» και όσων την απορρίψουν,» βλ. το πρόλογο στο Σταύρος Λυγερός, *Κύπρος, Στα όρια του αφανισμού*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, Α. Α. Λιβάνη, 1993, σ.34. Σημειώνεται ότι η απόρριψη του σχεδίου από τον Πρόεδρο Κυπριανού δυσαρέστησε και αρκετά στελέχη του ελληνοαμερικανικού λόμπι που υποστήριζαν ότι η απόρριψη του σχεδίου απομάκρυνε και τις πιθανότητες πιέσεως προς την Τουρκία εκ μέρους των ΗΠΑ.

[54] Βλ. «Από Ζυρίχη στο Μοντρέ, 37 Χρόνια Κυπριακού Δράματος,» *Η Σημερινή*, Λευκωσία, 10 Αυγούστου 1997. Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001. Ο πρόεδρος

προταθεί, ήταν το εξής: Να επιστρέψουν οι κάτοικοι της Αμμοχώστου ανάλογα με την πρόοδο στις διαπραγματεύσεις επί του εδαφικού. Επιδιώκετο, δηλαδή, να ασκηθεί πίεση σε μας, μέσω των δικών μας ανθρώπων, υπό την ακόλουθη έννοια: Οι Βαρωσιώτες θα πίεζαν για υποχωρήσεις προκειμένου να επιστρέψουν. Για να συνέβαινε, όμως, κάτι τέτοιο, αφού οι Τούρκοι θα έκαναν υποχωρήσεις στην περίπτωση της επιστροφής των Βαρωσιωτών, εμείς θα ήμασταν αναγκασμένοι να κάνουμε συνταγματική υποχώρηση κάθε φορά που θα εφαρμοζόταν η λεγόμενη σταδιακή επιστροφή. Πράγμα που σήμαινε την δική μας παγίδευση. Θα μας εκβίαζαν συνεχώς. Και μαζί με την σταδιακή εγκατάσταση στα Βαρώσια θα εφαρμοζόταν σταδιακά και η συνομοσπονδοποίηση»[55].

Η απόρριψη του σχεδίου από τον Κυπριανού έγινε χωρίς προσυνενόηση με την Ελληνική κυβέρνηση. Για τη μη εκ των προτέρων ενημέρωση της Αθήνας, ο Κυπριανού υποστηρίζει «Το έκαμα σκόπιμα. Ήθελα να προλάβω γιατί ήξερα τι θα ακολουθούσε, ότι θα ακολουθούσαν πιέσεις. Ενσυνείδητα το έκανα»[56]. Την ίδια στιγμή η απόρριψη από τον Κύπριο πρόεδρο που πρέπει να σημειωθεί ότι έγινε πριν τοποθετηθεί η τουρκοκυπριακή πλευρά, έδωσε δικαίωμα στους ξένους να δυσανασχετούν με τη στάση της ελληνοκυπριακής πλευράς και να καταλογίσουν εξολοκλήρου

Κυπριανού υποστηρίζει ότι η απόρριψη του σχεδίου από μέρους του δεν είχε καμία σχέση με την τοποθέτηση του ΑΚΕΛ.

[55] ο.π. Σημειώνεται ότι σε συνάντηση του Κύπριου υπουργού εξωτερικών Νίκου Ρολάνδη με τον αναπληρωτή υπουργό εξωτερικών των ΗΠΑ Warren Christopher και το πρωτεργάτη του αμερικανικού σχεδίου Mathew Nimetz στην Ουάσιγκτον στις αρχές Δεκεμβρίου 1978, ο Ρολάνδης ανάφερε ως ένα από τους κύριους λόγους της απόρριψης του αμερικανικού σχεδίου τις εσωτερικές αντιδράσεις στην Κύπρο. Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000. Η ελληνοκυπριακή πλευρά τοποθετήθηκε αρνητικά στην αμερικανική πρωτοβουλία και λόγο του ότι η συγκεκριμένη πρωτοβουλία αντί να περιοριζόταν σε γενικές αρχές οι οποίες θα υποβοηθούσαν τις δύο πλευρές να προσέλθουν στο τράπεζα των διαπραγματεύσεων, επεισέρχετον σε λεπτομέρειες οι οποίες, σύμφωνα με τη λογική της ελληνοκυπριακής πλευράς θα έπρεπε να αποτελούν το αντικείμενο των διαπραγματεύσεων.

[56] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

την ευθύνη του αδιεξόδου στο πρόεδρο Κυπριανού[57]. Η ενέργεια Κυπριανού έδωσε το δικαίωμα και στο Ντενκτάς να τοποθετηθεί εκ του ασφαλούς στο προτεινόμενο σχέδιο.

Πέραν όμως από τα αρνητικά σχόλια που δημοσιεύονταν στο δυτικό τύπο κατακρίνοντας τη στάση του Κυπριανού, έντονες αντιδράσεις προήλθαν και από την Ελληνική κυβέρνηση. Ο τότε Έλληνας υπουργός εξωτερικών, Γεώργιος Ράλλης χαρακτήρισε την όλη στάση της ελληνοκυπριακής πλευράς ως σοβαρότατο λάθος με απρόβλεπτες συνέπειες. Στο βιβλίο του "Ώρες Ευθύνης", ο Ράλλης αναφέρει μεταξύ άλλων ότι, "οι Κύπριοι θα μπορούσαν να συζητήσουν το σχέδιο με τους Αμερικανούς και να επιδιώξουν βελτιώσεις επί της ουσίας. Αν δεν πετύχαιναν αυτό, η απόρριψη του σχεδίου θα είχε τουλάχιστο μια δικαιολογία. Ή αν υπήρχαν άλλοι λόγοι (εσωτερικοί ίσως) θα μπορούσαν τουλάχιστο οι Κύπριοι να περιμένουν να εκδηλωθεί η τουρκική πλευρά, αντί να σπεύσουν εκείνοι"[58]. Αναφερόμενος μετά από χρόνια από το βήμα της Βουλής των Ελλήνων στην αμερικανική πρόταση ο Γ. Ράλλης σημείωνε, "Η πρόταση αυτή δεν ήταν πρόταση, η οποία δεν είχε δυσάρεστα, εις βάρος μας σημεία. Υπήρχαν, αλλά υπήρχαν δύο τινά. Πρώτον, υπήρχε η αναγνώριση, ότι χωρίς την αποχώρηση, από σημαντικό μέρος του εδάφους, του κατέχοντος στρατού, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει δίκαιη λύση. Και δεύτερον, είχαμε συνομιλητές, εγγυητές, τους Αμερικανούς, τους Άγγλους, τους Καναδούς ολιγότερο, οι οποίοι πρέπει να ενδιαφέρονται για το κυπριακό"[59]. Και ο Έλληνας πρωθυπουργός εξέφρασε τη μεγάλη του απορία

---

[57] Βλ. Α. Χατζήκυριακος και Χ. Χριστοφόρου, σ. 60. Η ελληνική κυβέρνηση είχε προτρέψει το πρόεδρο Κυπριανού να αποδεχθεί το αμερικανικό σχέδιο, διαμέσου του πρέσβη της στη Κύπρο Μιχάλη Δούντα.

[58] Βλ. Γεώργιος Ι. Ράλλης, *Ώρες Ευθύνης*, Αθήνα, Ευρωεκδοτική, 1983, σσ.316-7.

[59] Βλ. *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, Αθήνα, Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών της Βουλής των Ελλήνων, Τόμος Δ', 1997, σ. 192.

για τη στάση του Κυπριανού. Μια στάση που τη χαρακτήρισε ως το ότι καλύτερο, τόσο για τους Τούρκους όσο και για τους Αμερικανούς. Οι πρώτοι κέρδισαν χρόνο για να τοποθετηθούν στο συγκεκριμένο σχέδιο ενώ ήταν σίγουροι ότι η στάση τους δε θα τους επέφερε αρνητικές συνέπειες, ενώ οι δεύτεροι απαλλάχθηκαν από τον πονοκέφαλο να πιέσουν τους Τούρκους για να τοποθετηθούν θετικά στο σχέδιο[60].

Η δημιουργία ενός τόσου αρνητικού κλίματος για την ελληνοκυπριακή πλευρά, αναγκάζει τον Κυπριανού να αναγνωρίσει ότι το κυπριακό πρέπει να λυθεί το συντομότερο, ότι ο χρόνος κυλάει εναντία στα συμφέροντα των Ελληνοκυπρίων και η Κυπριακή Δημοκρατία είναι αυτή που πρέπει να πιέσει το γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών ώστε να αναλάβει δραστήρια πρωτοβουλία για εξεύρεση λύσης του προβλήματος. Οι νέες προσπάθειες του γ.γ. είχαν ως αποτέλεσμα τις συναντήσεις κορυφής Κυπριανού - Ντενκτάς στις 18 και 19 Μαρτίου 1979 οι οποίες οδήγησαν στη Δεύτερη Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου. Η Συμφωνία αυτή επιβεβαίωνε την πρώτη Συμφωνία Μακαρίου – Ντενκτάς του 1977 και περιελάμβανε 10 σημεία[61]. Είναι άξιον αναφοράς ότι παρόλο που ο Κυπριανού, αντιτάχθηκε έντονα στην Πρώτη Συμφωνία Υψηλού

---

[60] Βλ. Κρίς Μ. Γουντχάους, *Καραμανλής*, Αθήνα, Μορφωτική Εστία, 1982, σ. 361.

[61] Η Συμφωνία σε γενικές γραμμές προνοούσε 1. επανέναρξη των συνομιλιών, 2. η βάση των συνομιλιών θα είναι η συμφωνία Μακαρίου-Ντενκτάς το 1977 και τα σχετικά ψηφίσματα του ΟΗΕ για το κυπριακό, 3. ανάγκη για σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των βασικών ελευθεριών για όλους τους πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας, 4. οι συνομιλίες θα ασχοληθούν με όλες τις εδαφικές και συνταγματικές πτυχές, 5. να δοθεί προτεραιότητα στην επίτευξη συμφωνίας για το Βαρώσι, 6. την αποφυγή ενεργειών από τις δύο πλευρές που θα δυσχέραινε τις συνομιλίες, 7. την ανάγκη αποστρατικοποίησης της Κύπρου, 8. την ανάγκη επαρκών εγγυήσεων, 9. την άμεση έναρξη των συνομιλιών και 10. οι συνομιλίες θα διεξάγονται στη Λευκωσία. Η Συμφωνία Μακάριου – Ντενκτάς το 1979 προνοούσε 1. Επιζητούμε μιαν ανεξάρτητη, αδέσμευτη, δικοινοτική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία, 2. Το υπό τη διοικήση της κάθε κοινότητας έδαφος θα συζητηθεί υπό το φως της οικονομικής βιωσιμότητας ή παραγωγικότητας και γαιοκτημοσύνης, 3. Ζητήματα αρχής, όπως ελευθερία κίνησης και δίκαιωμα περιουσίας και άλλα ειδικά θέματα είναι ανοικτά για συζήτηση, λαμβανομένης υπόψη της θεμελιακής βάσης του δικοινοτικού ομοσπονδιακού συστήματος και ορισμένων πρακτικών δυσκολιών, που δυνατό να προκύψουν για την τουρκοκυπριακή κοινότητα, 4. Οι εξουσίες και λειτουργίες της Κεντρικής Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης θα είναι τέτοιες, που θα διασφαλίζουν την ενότητα της χώρας, νοουμένου του δικοινοτικού χαρακτήρα του κράτους, βλ. Μ. Χριστοδούλου, σσ. 499-500 και σσ. 543-4.

Επιπέδου, αυτή τη φορά αποδέχτηκε τη νέα Συμφωνία που δεν απείχε ως προς το περιεχόμενο κατά πολύ. Ο τότε υπουργός εξωτερικών Νίκος Ρολάνδης δήλωνε ότι όταν είχε πρωτοδιοριστεί υπουργός από τον Κυπριανού έλαβε σαφείς οδηγίες ώστε να μην προωθεί επουδενί λόγο την Πρώτη Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου[62]. Η επίσημη εξήγηση για την αλλαγή στάσης Κυπριανού και την υπογραφή της Δεύτερης Συμφωνίας στηριζόταν στο γεγονός ότι η Πρώτη Συμφωνία Μακαρίου - Ντενκτάς είχε δημιουργήσει μια de facto κατάσταση που δεν ήταν δυνατό να ανατραπεί[63].

Οι συνομιλίες που άρχισαν στις 15 Ιουνίου 1979 και είχαν ως βάση τη Δεύτερη Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου Κυπριανού-Ντενκτάς δε διάρκεσαν για πολύ. Στην πραγματικότητα μέσα σε μια μόνο βδομάδα οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο λόγω κυρίως των απαράδεκτων τουρκικών θέσεων που ήσαν σαφώς πιο αρνητικές από παλαιότερες. Εν τω μεταξύ, σε μια προσπάθεια του να αποφύγει το πλήρες ναυάγιο των συνομιλιών, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών προτείνει ανάπαυλα έτσι ώστε να υπάρξει ο απαραίτητος χρόνος για εκτίμηση της κατάστασης αλλά και των απόψεων των δύο πλευρών.

Το νέο αδιέξοδο στο οποίο οδηγείτο το κυπριακό φέρνει τον Κυπριανού και πάλι στην Ελλάδα στις 10 Δεκεμβρίου 1979[64]. Στη συνάντηση του με τον Καραμανλή, ο Κυπριανού κάνει αναφορά σε πληροφορίες που του έδωσε ο τότε Αρχιεπίσκοπος Βορείου και Νοτίου Αμερικής Ιάκωβος σχετικά με την πρόθεση του Αμερικανού προέδρου Κάρτερ να αναλάβει ουσιαστική πρωτοβουλία για επίλυση του κυπριακού εντός του 1980, και ζητά από τον

---

[62] Βλ. *Αλήθεια*, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 1987.

[63] Συνέντευξη με Πέτρο Βοσκαρίδη, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1998.

[64] Η Ελλάδα εν το μεταξύ είχε υπογράψει στις 28 Μαίου 1979 την συμφωνία ένταξης της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Μετά από την κύρωση της συμφωνίας από το ελληνικό κοινοβούλιο και τα άλλα εννιά ευρωπαϊκά κοινοβούλια, η Ελλάδα έγινε επίσημο μέλος της Κοινότητας την 1 Ιανουαρίου 1981.

Καραμανλή και το Ράλλη να του παρουσιάσουν τις απόψεις τους για το συγκεκριμένο θέμα. Ο Καραμανλής, που φαίνεται να αμφιβάλει εάν πρόκειται να γίνει κάτι τέτοιο τονίζει ότι η κυπριακή πλευρά δεν έχει να χάσει τίποτα με το να παραθέσει τις προτάσεις της στο Κάρτερ. Ο Έλληνας πρωθυπουργός προχωρώντας ένα βήμα πιο κάτω υποστηρίζει ότι οι προτάσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας πρέπει "να είναι συγκεκριμένες, μετριοπαθείς και ρεαλιστικές, να περιορίζονται σε δύο ή τρία βασικά θέματα και να περιέχουν των επιδιωκόμενων στόχων"[65]. Για να μην οδηγηθεί το κυπριακό σε διαιώνιση θα πρέπει, σύμφωνα με το Καραμανλή, να εξασφαλιστεί πρώτα η διευθέτηση των βασικών προβλημάτων (μερική λύση) και στη συνέχεια η εξέταση των διαφόρων λεπτομερειακών ζητημάτων (συνολική λύση)[66].

Στη συνέχεια της συνάντησης, ο Έλληνας υπουργός εξωτερικών, έχοντας υπόψη του τα όσα έγιναν την τελευταία φορά σχετικά με το αμερικανικό σχέδιο, τονίζει στον Κυπριανού ότι πρέπει να φανεί αποφασιστικός απέναντι στα κυπριακά κόμματα και να μην υπαναχωρήσει λόγω εσωτερικών πιέσεων. Την ίδια ώρα, ο Καραμανλής, δίδοντας το παράδειγμα του μεγάλου σφάλματος με την αμερικανική πρόταση, τονίζει τον κίνδυνο που υποβόσκει στην Κύπρο αναφερόμενος στις "εσωτερικές δημαγωγίες και την ανάμειξη των κομμάτων". Σχετικά με την αμερικανική πρόταση, ο Έλληνας πρωθυπουργός αναφέρει ότι οι ΗΠΑ "εδεσμεύετο όχι μόνο να αγωνισθεί για την λύση του κυπριακού, αλλά και να εξαρτά την πολιτική της έναντι της Τουρκίας από την πρόοδο του κυπριακού. Και εμείς, κατά τρόπον επιπόλαιο, την αποδεσμεύσαμε,..."[67]. Γεγονός αποτελεί πάντως ότι το θέμα των διεργασιών στο εσωτερικό της Κύπρου σε σχέση με τα

---

[65] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 11, σ. 336.

[66] ο.π.

διάφορα κόμματα απασχόλησε έντονα του τρεις άνδρες στη συγκεκριμένη συνάντηση[68].

Λίγες μέρες μετά, στις 11 Ιανουαρίου 1980, ο Καραμανλής, μιλώντας στη Βουλή των Ελλήνων για το κυπριακό, τόνιζε μεταξύ άλλων ότι «η ελληνοκυπριακή πλευρά οφείλει να προσέλθει στο διάλογο ομονοούσα και επιδιωκούσα λύση εθνική. Και όταν λέγω εθνική, εννοώ λύση απαλλαγμένη από κομματικές προκαταλήψεις...Και πέραν αυτού, θα πρέπει, αν υπάρξουν ευκαιρίες προωθήσεως του θέματος, να μην απολεσθούν λόγω εσωτερικών διενέξεων όπως συνέβη στο παρελθόν». Πάντως στην προαναφερθείσα συνάντηση στην Αθήνα, ο Κυπριανού υποστήριξε ότι υπήρχαν βάσιμες πληροφορίες που ήθελαν τις διαμάχες των κομμάτων στην Κύπρο επί του προβλήματος να παίρνουν τέλος. Στην ίδια συνάντηση, θίγεται επίσης για πρώτη φορά από τον Καραμανλή, το θέμα της ένταξης της Κύπρου στην ΕΟΚ με το αιτιολογικό ότι αυτό καθίστατο αναγκαίο λόγω της αποδυνάμωσης του Κινήματος των Αδεσμεύτων και του θανάτου του Τίτο που σίγουρα, σύμφωνα με τον Καραμανλή, θα επηρέαζε αρνητικά το Κίνημα[69].

Επιστρέφοντας τώρα στο εσωτερικό της Κύπρου, το ΑΚΕΛ με ανακοίνωση του στις 20 Μαίου 1980 διαχωρίζει τη θέση του από τον πρόεδρο Κυπριανού και αρχίζει να τον κατακρίνει τόσο για τους χειρισμούς του στο κυπριακό και το αδιέξοδο στις ενδοκυπριακές συνομιλίες, όσο και για τη διακυβέρνηση του τόπου. Ο Εζεκίας Παπαιωάννου παρουσιάζοντας τη νέα

---

[67] ο.π., σ. 337.
[68] Είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι ο Καραμανλής ήταν πράγματι πολύ θυμωμένος με την κατάσταση στο εσωτερικό της Κύπρου. Για πρώτη φορά μιλά στο Κυπριανού και για το Μακάριο. Λεει συγκεκριμένα μεταξύ άλλων, "Ο Μακάριος, δυστυχώς, ενώ καταρχήν συμφωνούσε, ακολούθησε την πολιτική των Αδεσμεύτων, πράγμα που δυσχέραινε, πέραν των άλλων, και μια κοινή πολιτική στα διεθνή προβλήματα. Σε μια από τις τελευταίες συναντήσεις τους, είπε ο πρωθυπουργός, ο Μακάριος ανεγνώρισε το σφάλμα του και είπε στο κ. πρωθυπουργό ότι θα έπρεπε να επιστρέψει η Ελλάς στο ΝΑΤΟ και ότι αν μπορούσε θα έβαζε και ο ίδιος την Κύπρο στο ΝΑΤΟ. Τα σφάλματα αυτά του παρελθόντος, λεει ο κ. πρωθυπουργός, θα πρέπει να μας γίνουν μαθήματα για το μέλλον". ο.π., σ. 338.

στάση του κόμματος του υπογράμμιζε ότι αυτή έγινε λόγω παραβίασης της γραμμής λύσης του προβλήματος[70]. Η ρήξη Κυπριανού - ΑΚΕΛ έδινε την ίδια ώρα την ευκαιρία στον Κληρίδη να εντείνει την κριτική του προς τον Κυπριανού και να ζητά την παραίτηση του Προέδρου της Δημοκρατίας. Ήταν πράγματι μια δύσκολη περίοδος για το Σπύρο Κυπριανού αν ληφθεί υπόψη ότι λίγο καιρό μετά την απόρριψη του αμερικανικού σχεδίου και τη δημιουργία «προβλημάτων» στις σχέσεις Κύπρου-ΗΠΑ, η νέα θέση του ΑΚΕΛ έστελνε το μήνυμα στο Σπύρο Κυπριανού ότι και η Σοβιετική Ένωση δε στηρίζει την πολιτική του[71]. Το άσχημο κλίμα για τον Κυπριανού επιδεινώθηκε περισσότερο λόγω και της αποκάλυψης δύο σημαντικών σκανδάλων οικονομικής φύσεως που έγιναν τη συγκεκριμένη περίοδο και στα οποία εμπλέκονταν τα ονόματα δύο στενών συνεργατών του αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Συγκεκριμένα, το σκάνδαλο με τον Ανδρέα Αζίνα, Διευθυντή του Συνεργατισμού, πολιτικής προσωπικότητας με μεγάλη δύναμη και επίδραση στο Δημοκρατικό Κόμμα, υπήρξε ένα σοβαρό πλήγμα για την αξιοπιστία του προέδρου Κυπριανού. Σύμφωνα με τότε συνεργάτη του Κύπριου προέδρου η υπόθεση Αζίνα και η κατάληξη του ιδίου στη φυλακή ήταν μια εξέλιξη που σχετιζόταν άμεσα και με τη μεγάλη πολιτική και οικονομική δύναμη του Αζίνα και τους φόβους Κυπριανού για τυχόν υπόσκαψη του από το Διευθυντή ενός

---

[69] ο.π., σ. 338.

[70] Βλ. Εζεκίας Παπαϊωάννου, *Ενθυμίσεις από τη Ζωή μου*, Λευκωσία, Πυρσός, 1988, σσ. 164-5.

[71] Η ανακοίνωση του ΑΚΕΛ, που γνώριζε από προηγουμένως η Σοβιετική Ένωση, επηρέασε ακόμη πιο αρνητικά την προδιάθεση των Σοβιετικών για το ενδεχόμενο επίσκεψης του Κυπριανού στην ΕΣΣΔ που είχε ζητήσει ο Κύπριος πρόεδρος. Την ίδια στιγμή Σοβιετικοί διπλωμάτες σε συναντήσεις τους με Κύπριους συναδέλφους τους, υποστήριζαν ότι και ο πρόεδρος Κυπριανού έχει ευθύνες για το αδιέξοδο στις συνομιλίες και τόνιζαν ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά έχει περιθώρια υποχωρήσεων αν πραγματικά επιδιώκει λύση του κυπριακού. Για αυτό θα πρέπει να προχωρήσει σε συγκεκριμένες προτάσεις. Βλ. συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000. Σημειώνεται ότι και το ΑΚΕΛ είχε παρόμοιες απόψεις, ειδικότερα όσον αφορά τις ευθύνες Κυπριανού και την ανάγκη για υποβολή συγκεκριμένων προτάσεων από την ελληνοκυπριακή πλευρά.

από τους ισχυρότερους κυπριακούς οργανισμούς[72]. Είναι γεγονός ότι ο Αζίνας ήταν στενός συνεργάτης του Μακαρίου και λόγω των αρμοδιοτήτων του στο Συνεργατισμό είχε μεγάλη επιρροή στην κυπριακή κοινωνία[73].

Λίγες μέρες πριν την επανέναρξη των συνομιλιών, ο Κυπριανού επισκέπτεται την Αθήνα και έχει συναντήσεις με το νέο Έλληνα πρωθυπουργό Γεώργιο Ράλλη. Κύριο θέμα της συνάντησης των δύο ανδρών είναι το αρνητικό κλίμα στο εσωτερικό της Κύπρου. Ο Κυπριανού τονίζει στο Ράλλη ότι η στάση τόσο του ΔΗΣΥ όσο και του ΑΚΕΛ στο κυπριακό τον ανησυχούν ιδιαίτερα αλλά παρόλο που τα δύο αυτά κόμματα κάνουν ζημιά στις προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος δεν αλλοιώνουν την ενότητα του λαού[74]. Συγκεκριμένα για τις επιπτώσεις της πολιτικής ΔΗΣΥ και ΑΚΕΛ σε σχέση με την ενότητα του κυπριακού λαού, αναφέρει ο Κυπριανού στον Έλληνα πρωθυπουργό, "Οι εσωτερικές επιπτώσεις δεν με ανησυχούν γιατί το συλλαλητήριο που έγινε πριν από ένα μήνα για την επέτειο του πραξικοπήματος - εισβολής ήταν διπλάσιο σε όγκο από τον περσινό"[75]. Παρ'

---

[72] Συνέντευξη με πρώην συνεργάτη του Σπύρου Κυπριανού που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 5 Σεπτεμβρίου 2000. Ο Ανδρέας Αζίνας κατηγορήθηκε για υπέρβαση εξουσίας στον Συνεργατισμό και καταδικάστηκε σε φυλάκιση δεκαοχτώ μηνών. Λίγο καιρό αργότερα, ο Μιλτιάδης Χριστοδούλου, διευθυντής του Γραφείου Δημοσίων Πληροφοριών από το 1965, καταδικάστηκε σε φυλάκιση έξι μηνών λόγω οικονομικών ατασθαλιών στο Γραφείο Δημοσιών Πληροφοριών. Σε πρόσφατη του συνέντευξη στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ) ο Κυπριανού απαντώντας σε σχετική ερώτηση για το θέμα της φυλάκισης Αζίνα υποστήριξε ότι «Δεν ήταν προσωπικές μου αποφάσεις όσα συνέβησαν. Άλλοι ήσαν οι αρμόδιοι να κρίνουν,» βλ. συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, Λευκωσία, 23 Απριλίου 2001.

[73] Με σοβαρά προβλήματα στο εσωτερικό της χώρας και έντονες αμφισβητήσεις από τα κυπριακά κόμματα, ο Κυπριανού, μάλλον για λόγους εντυπωσιασμού και για να επηρεάσει ταυτόχρονα και το ΑΚΕΛ, φεύγει για επίσημη επίσκεψη στην Ανατολική Ευρώπη. Στο βιβλίο του «Ενθυμίσεις από την Ζωή μου», ο γ.γ. του ΑΚΕΛ, σχολιάζοντας την απόσυρση υποστήριξης του κόμματος του από το Κυπριανού, τονίζει, χωρίς να διασαφηνίζει συγκεκριμένα, ότι «Η κριτική που άσκησε το ΑΚΕΛ είχε την ευεργητική επίδραση της. Ο πρόεδρος άρχισε να διορθώνει τη γραμμή του αναφορικά με το κυπριακό...». Δεν αποκλείεται ο Παπαιώαννου να είχε στο μυαλό του την επίσκεψη Κυπριανού στην Ανατολική Ευρώπη, βλ. Ε. Παπαιώαννου, σ. 165.

[74] Βλ. Γεώργιος Ράλλης, *Ώρες Ευθύνης*, σ. 68. Γνωρίζοντας (καθώς γράφεται αυτό το κείμενο) όμως τι επρόκειτο να συμβεί σε λίγους μήνες στην Κύπρο (νέα συνεργασία Κυπριανού-ΑΚΕΛ) και έχοντας προηγουμένως παρουσιάσει τις μέχρι τώρα συναντήσεις Καραμανλή-Κυπριανού, είναι πράγματι άξιον απορίας σε τι αποσκοπούσαν οι δηλώσεις Κυπριανού προς το Ράλλη σχετικά με την πολιτική ΔΗΣΥ, και ειδικότερα την πολιτική του ΑΚΕΛ στο κυπριακό.

[75] ο.π.

όλα αυτά ο Ράλλης συμβουλεύει τον Κυπριανού "να παραιτηθείτε από αρχηγός του κόμματος σας, δηλώνοντας ότι το κάνετε γιατί θέλετε να παραμείνετε μη αμφιλεγόμενος πρόεδρος όλων των Κυπρίων. Έτσι θα έχετε πλήρη άνεση ελιγμών". Ο Κυπριανού παρόλο που δεν ανταποκρίθηκε θετικά στις προτροπές του Ράλλη είπε ότι θα το σκεφτεί και θα του απαντήσει σύντομα[76].

Οι ενδοκυπριακές συνομιλίες, σε επίπεδο συνομιλητών, άρχιζαν και πάλι στις 16 Σεπτεμβρίου 1980 και είχαν ως βάση τη Δεύτερη Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου του 1979 ανάμεσα στον Κυπριανού και το Ντενκτάς. Οι Τουρκοκύπριοι σκλήρυναν σε μεγάλο βαθμό τις θέσεις τους και οι ενδείξεις για πρόοδο ήσαν μηδαμινές. Ήταν μια γνωστή τακτική του Ντενκτάς και της Άγκυρας που ακολουθείτο κάθε φορά που τους δινόταν η ευκαιρία. Εν τω μεταξύ, την περίοδο αυτή η Ελλάδα επανέρχεται στους κόλπους του ΝΑΤΟ και η Βουλή των Αντιπροσώπων στην Κύπρο με ομόφωνη απόφαση της εξουσιοδοτεί τον Πρόεδρο του Σώματος να εκφράσει προς τον Πρόεδρο του Ελλαδικού Κοινοβουλίου, την ανησυχία της για τις επιπτώσεις από την επανένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ[77].

---

[76] ο.π., σ. 69, και συνέντευξη με Γ. Ράλλη. Ο Γ. Ράλλης υποστηρίζει ότι μετά που πρότεινε στον Σπύρο Κυπριανού να παραιτηθεί από αρχηγός του ΔΗΚΟ, ο Κυπριανού τον απόφευγε συνεχώς. «Δεν με ξαναπήρε τηλέφωνο από τότε». Επιστρέφοντας στην Κύπρο, ο Κυπριανού, επηρεασμένος ίσως και από τις παραινέσεις του Ράλλη, προχωρεί σε ανασχηματισμό της κυβέρνησης στις 10 Σεπτεμβρίου 1980. Ο κύριος λόγος του ανασχηματισμού ήταν η αντικατάσταση του υπουργού παιδείας Χρυσόστομου Σοφιανού που πολλοί υποστήριζαν ότι πρόσκειτο στο ΑΚΕΛ. Πριν από ένα χρόνο περίπου, ο Κυπριανού είχε δηλώσει ότι θα προχωρούσε σε ανασχηματισμό στις 20 Αυγούστου 1979. Ο ανασχηματισμός αυτός, που δεν έγινε, προοριζόταν για την αντικατάσταση του Σοφιανού που βάση κάποιων δηλώσεων του χαρακτηρίστηκε σαν ανθέλληνας και ξεσήκωσε τις διαμαρτυρίες της δεξιάς, του Αρχιεπισκόπου, αλλά και της Ελληνικής κυβέρνησης. Η αντικατάσταση του Σοφιανού ίσως δεν μπορούσε να γίνει τότε γιατί το ΑΚΕΛ ήταν συνεργάτης του Κύπριου προέδρου. Ο πρόεδρος Κυπριανού σε σχετική ερώτηση του Καραμανλή και του τότε Έλληνα πρέσβη στην Κύπρο Μιχάλη Δούντα πριν από ένα χρόνο περίπου όταν το συγκεκριμένο θέμα έβρισκε το φως της δημοσιότητας για πρώτη φορά, δήλωνε ότι το όλο ζήτημα είναι μεμονωμένο και δεν εμπνέει καμιά ανησυχία.

[77] Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Γ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Α', 23 Οκτωβρίου 1980.

Την ίδια περίοδο όμως ξεκινούν και νέοι "αγώνες" στο εσωτερικό της Κύπρου που κατά κάποιο τρόπο αποτέλεσαν ένδειξη για επερχόμενες βουλευτικές εκλογές. Η κρίση στο κόμμα του προέδρου, που είχε αρχίσει από την εκλογή του πρόεδρου της Βουλής το 1978 και κορυφωνόταν με τον ανασχηματισμό της κυβέρνησης το 1980, ήταν ζήτημα χρόνου να "επισημοποιηθεί". Πιο συγκεκριμένα, ο τελευταίος ανασχηματισμός, δεν επέφερε μόνο αντιδράσεις από το ΔΗΣΥ και το ΑΚΕΛ, αλλά και από το ΔΗΚΟ. Έτσι δίδεται και η αφορμή για τη δημιουργία νέων κομματικών σχηματισμών στην Κύπρο που αποσκοπούσαν στο να αντλήσουν ψήφους από το κόμμα του Κυπριανού[78]. Στις 14 Οκτωβρίου 1980, ο τότε πρόεδρος της κυπριακής Βουλής και δεύτερος στην ιεραρχία του ΔΗΚΟ, Αλέκος Μιχαηλίδης, αποχωρεί επίσης από το κόμμα του προέδρου και ιδρύει τη Νέα Δημοκρατική Παράταξη (ΝΕΔΗΠΑ). Στη ΝΕΔΗΠΑ εισχωρούν ακόμα τέσσερις βουλευτές που είχαν εκλεγεί το 1976 με το ψηφοδέλτιο του κόμματος του προέδρου Κυπριανού[79]. Την πρώτη αυτή κρίση για το Κυπριανού, διαδέχτηκε η ίδρυση του Παγκύπριου Ανανεωτικού Μετώπου (ΠΑΜΕ) υπό την αρχηγία του πρώην υπουργού παιδείας επί κυβερνήσεως Κυπριανού, Χρυσόστομου

---

[78] Είχαν ήδη προηγηθεί αποχωρήσεις σημαινόντων στελεχών από το ΔΗΚΟ. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ο βουλευτής και κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΔΗΚΟ Σταύρος Αμπίζας αποχώρησε από το κόμμα του προέδρου στις 20 Σεπτεμβρίου 1980. Σε δήλωση του στην Βουλή λίγο αργότερα τόνιζε ότι «Βασικές διαφωνίες με τον πρόεδρο του ΔΗΚΟ πάνω σε θέματα αρχών, ουσίας, πολιτικής και εφαρμογής δημοκρατικών διαδικασιών προς αντιμετώπιση των προβλημάτων του κόμματος, έχουν καταστήσει την παραμονή μου στο κόμμα αδύνατη,...Δεν βλέπω επίσης ποιο σκοπό θα εξυπηρετούσε η περαιτέρω παραμονή μου στο κόμμα παρά τις διαφωνίες μας όταν ο κ. Πρόεδρος εμμένει στην εσφαλμένη αντίληψη του για δικαιώματα χωρίς υποχρεώσεις έναντι του κόμματος, χωρίς να αναγνωρίζει συλλογική ευθύνη στη λήψη αποφάσεων με δημοκρατικές διαδικασίες,» βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Γ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Ε' Σύνοδος, 2 Οκτωβρίου 1980. Από το ΔΗΚΟ αποχώρησε και ο βουλευτής του κόμματος στην Λεμεσό Ηρακλής Δημοσθένους, βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Γ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Ε' Σύνοδος, 18 Φεβρουαρίου 1981.

[79] Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Γ΄ Κοινοβουλευτική Περίοδος-Ε' Σύνοδος, 16 Οκτωβρίου 1980. Σύμφωνα με τον Σταύρο Αμπίζα, οι βουλευτές αυτοί αποχώρησαν από το ΔΗΚΟ γιατί ο Κυπριανού αθέτησε υπόσχεση του να αποχωρήσει από πρόεδρος του ΔΗΚΟ και να παραμείνει πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ο Σταύρος Αμπίζας προσχώρησε στην ΝΕΔΗΠΑ με δήλωση του στην Βουλή των Αντιπροσώπων στις 16 Οκτωβρίου 1980.

Σοφιανού[80]. Λίγες μέρες αργότερα, ο ισχυρός άνδρας επί Μακαρίου, πρώην εκπρόσωπος της ελληνοκυπριακής κοινότητας στις συνομιλίες και πολιτικός "εχθρός" του Κυπριανού, Τάσος Παπαδόπουλος, ιδρύει στις 12 Νοεμβρίου 1980 την Ένωση Κέντρου (ΕΚ). Η ΕΚ, που ανεπίσημα εκπροσωπήτο στη Βουλή από πολύ νωρίτερα, έχοντας πάρει και δύο βουλευτές του ΔΗΚΟ, κινείτο στο χώρο της κεντροδεξιάς και σημείωνε συχνά στις διακηρύξεις της την ανάγκη επιστροφής στη γραμμή Μακαρίου στο κυπριακό[81]. Την ίδια στιγμή, ακόμα ένας βουλευτής του ΔΗΚΟ, ο Λεόντιος Ιεροδιακόνου, είχε αποχωρήσει από το κόμμα του Κυπριανού και εντάχθηκε στο κόμμα του Κληρίδη, εκπροσωπώντας έτσι το ΔΗΣΥ, το οποίο δεν είχε εκλέξει βουλευτές στις εκλογές του 1976, στη Βουλή.

Οι αποχωρήσεις από το κόμμα του Κυπριανού και η ίδρυση νέων κομμάτων δημιούργησαν νέα δεδομένα στο κομματικό πεδίο και όλα έδειχναν ότι οι εκλογές δεν ήταν μακριά. Ειδικότερα το ΔΗΚΟ και το ΔΗΣΥ, υποστήριζαν έντονα την προκήρυξη πρόωρων βουλευτικών εκλογών. Όπως σωστά σημειώνουν οι Χατζήκυριακος και Χριστοφόρου τα δύο αυτά κόμματα επιζητούσαν εκλογές το συντομότερο δυνατό για τους δικούς τους διαφορετικούς λόγους: "το ΔΗΚΟ διότι ήθελε την προσφυγή στις κάλπες το γρηγορότερο δυνατό ώστε τα νέα κόμματα να μην προλάβουν να

---

[80] Το κόμμα αυτό διακήρυσσε ότι κινείται στο χώρο της κεντροαριστεράς και κατακρίνει δημόσια την πολιτική Κυπριανού. Είναι άξιον αναφοράς ότι ο αρχηγός του κόμματος Χρ. Σοφιανός, λίγο καιρό μετά την ίδρυση του ΠΑΜΕ, παρότρυνε δημόσια τον Α. Παπανδρέου να προχωρήσει στην αποχώρηση της Ελλάδος από το ΝΑΤΟ και την ΕΟΚ, βλ. *Τετράδια Πολιτικού Διαλόγου Έρευνας και Κριτικής*, Αθήνα, Ιούλιος 1982, σ.36.

[81] Οι βουλευτές του ΔΗΚΟ Χρίστος Βάκης και Χριστόφορος Χριστοφίδης, μαζί με τον ανεξάρτητο βουλευτή Τάσσο Παπαδόπουλο εκπροσωπούσαν την Ένωση Κέντρου (ΕΚ) στην Βουλή, βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Γ' Βουλευτική Περίοδος- Σύνοδος Ε', 9 Οκτωβρίου 1980. Σύμφωνα με τον Τάσο Παπαδόπουλο επιδίωξη της ΕΚ «ήταν να στρατευθούν οι πραγματικές «Μακαριακές Δυνάμεις»...αντιστρατευόμενες «το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου, χωρίς δογματισμούς της «δεξιάς» ή «αριστεράς», που θα προσπαθούσαν να δώσουν έκφραση και συνέχεια στις «Μακαριακές Δυνάμεις» και να γίνουν οι συνεχιστές της πολιτικής του Μακαρίου, στο εθνικό θέμα και στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά προβλήματα που αντιμετώπισε η Κύπρος». Απαντήσεις Τάσου Παπαδόπουλου σε ερωτηματολόγιο του συγγραφέα.

οργανωθούν και το ΔΗΣΥ, διότι πίστευε ότι θα αποκόμιζε εκλογικά οφέλη από την διάσπαση της εκλογικής συμμαχίας του1976"[82]. Η επιθυμία για εκλογές ενισχύθηκε και από το νέο νόμο της απλής αναλογικής που ψηφίσθηκε στη Βουλή καθώς επίσης και την υποχρεωτική ψηφοφορία, που θα ίσχυε για πρώτη φορά σε εκλογές στην Κυπριακή Δημοκρατία. Όσον αφορά τις συνομιλίες, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών υπέβαλε δικό του πλαίσιο λύσης του κυπριακού, το γνωστό ως «Αξιολόγηση Βάλντχαϊμ». Η πρόταση δεν είχε καμιά τύχη αφού στο εσωτερικό της Κυπριακής Δημοκρατίας όλοι ασχολούνταν με τις εκλογές. Ο Κύπριος πρόεδρος τοποθετήθηκε στην πρωτοβουλία Βάλντχαϊμ με το γνωστό του «ούτε το αποδέχομαι, ούτε το απορρίπτω»

Οι βουλευτικές εκλογές διεξάγονται τελικά στις 24 Μαίου 1981, και είχαν ως αποτέλεσμα το ΑΚΕΛ να αναδειχτεί πρώτο κόμμα με 32.8% και 12 έδρες, όσες και το κόμμα του Κληρίδη που με μια αύξηση 5% από τις βουλευτικές εκλογές του 1976 εκπροσωπείται και επίσημα στη Βουλή με ποσοστό 31.92%. Το κόμμα του Κυπριανού, το ΔΗΚΟ, αναδεικνύεται τρίτο με ποσοστό 19.5% και 8 βουλευτές, ενώ η ΕΔΕΚ παίρνει ποσοστό 8.2% και εκλέγει 3 βουλευτές. Τα τρία νεοσύστατα κόμματα δεν κατάφεραν να εισέλθουν στη Βουλή αφού όλα μαζί πήραν ποσοστό ψήφων 7.4%[83].

Στην εκλογή προέδρου της Βουλής, στις 4 Ιουνίου 1981, το ΑΚΕΛ χωρίς να προτείνει δικό του υποψήφιο, υποστηρίζει το βουλευτή και

---

[82] Βλ. Α. Χατζήκυριακος και Χ. Χριστοφόρου, σ.71.

[83] Χωρίς καμιά αμφιβολία ο μεγάλος χαμένος των εκλογών ήταν ο Κυπριανού αφού αν συγκριθούν οι έδρες που κατείχε στην Βουλή το 1976 παρατηρείται ότι έχασε 13 έδρες, δηλαδή γύρω στο 65% των εδρών που κατείχε. Σε αντίθεση με το ΔΗΚΟ, ο Κληρίδης κερδίζει 12 έδρες, ποσό που αν το συγκρίνουμε με το 1976 θεωρείται μεγάλη επιτυχία. Φυσικά όπως σημειώθηκε και στο κεφάλαιο 2 ο καταμερισμός των εδρών στις βουλευτικές εκλογές του 1976 δεν ανταποκρινόταν στα πραγματικά ποσοστά των κομμάτων. Αναμφισβήτητα όμως ο Κυπριανού, αν και ανέμενε κάποια πτώση των ποσοστών του κόμματος του, δεν περίμενε ότι θα έχανε τόσες έδρες. Σίγουρα τα νεοσύστατα κόμματα

υποψήφιο του ΔΗΚΟ για τη θέση του προέδρου της Βουλής, Γεώργιο Λαδά, λόγω του ότι "...επιβάλλεται η ενότητα των πατριωτικών δυνάμεων του λαού μας,..."[84]. Έτσι ο Λαδάς εκλέγεται πρόεδρος της Βουλής, ενώ ο πρόεδρος της ΕΔΕΚ Βάσος Λυσσαρίδης, που στις βουλευτικές του 1976 είχε συνεργαστεί με το ΔΗΚΟ και το ΑΚΕΛ, αποχωρεί από τη Βουλή διαμαρτυρόμενος για καταπάτηση των δημοκρατικών θεσμών. Τόνιζε χαρακτηριστικά ο αρχηγός του κόμματος, "...η κυβέρνηση με τα λάθη της, με τις παραλήψεις της, με την καταπάτηση των ανθρωπίνων διαδικασιών και κατά την προεκλογική περίοδο με τους εκβιασμούς και απαράδεκτη χρησιμοποίηση του κρατικού μηχανισμού, ενίσχυσε την φασιστική άνοδο και οδήγησε στο σημερινό προϊόν που, και από αυτήν την άποψη, αποτελεί βιασμό της λαϊκής θέλησης"[85]. Η ΕΔΕΚ ήταν φανερά ενοχλημένη όχι μόνο από την υπερβολική δύναμη που αποκτούσε ο Κυπριανού και το κόμμα του στο εσωτερικό της χώρας, αλλά και από τη συνεργασία ΔΗΚΟ και ΑΚΕΛ, και τον παρασκηνιακό αποκλεισμό της ΕΔΕΚ από την σύμπραξη των λεγόμενων πατριωτικών δυνάμεων. Ο Λυσσαρίδης έφτασε στο σημείο να αναφερθεί σε "συμπαιγνίες που προηγήθηκαν του αποτελέσματος των εκλογών"[86].

Εν τω μεταξύ, έντονες φήμες τόσο στην Κύπρο όσο και στο διεθνή τύπο, ήθελαν το ΑΚΕΛ και τον Κυπριανού να φθάνουν σε ανεπίσημη

επηρέασαν στην πτώση των ποσοστών του ΔΗΚΟ, αφού τουλάχιστο τα δύο από αυτά (ΕΚ, ΝΕΔΗΠΑ) προσπάθησαν να κερδίσουν ψήφους κατά κύριο λόγο από το κόμμα του προέδρου.

[84] Βλ. *Ανακοίνωση Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΑΚΕΛ στην Βουλή των Αντιπροσώπων*, 4 Ιουνίου 1981. Βλ. επίσης *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων,* Γ' Βουλευτική Περίοδος – Έκτακτη Σύνοδος, 4 Ιουνίου 1981. Το πρώην στέλεχος του ΑΚΕΛ, Λουκάς Κακουλλής, υποστηρίζει ότι το ΑΚΕΛ από το 1974, αμέσως μετά την εισβολή, και για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα παράπαιε μεταξύ της σθεναρής υποστήριξης για σχηματισμό κυβερνήσεως εθνικής ενότητας και της θέσης για συνεργασία με τις δημοκρατικές, πατριωτικές δυνάμεις, βλ. Λ. Κακουλλή, σ. 213.

[85] Βλ. Ομιλία Βάσου Λυσσαρίδη στην Βουλή των Αντιπροσώπων, Γ' Βουλευτική Περίοδος- Έκτακτη Σύνοδος, 4 Ιουνίου 1981.

[86] ο.π.

συμφωνία για συνεργασία στις επερχόμενες προεδρικές εκλογές[87]. Τη νέα συνεργασία Κυπριανού-ΑΚΕΛ επιχείρησε να αποτρέψει ο Ανδρέας Παπανδρέου ο οποίος λίγες μόνο μέρες πριν από τη σίγουρη εκλογή του στην Ελλάδα προσπάθησε με μυστική επιστολή, μέσω του Πέτρου Βοσκαρίδη, αργότερα κυβερνητικού εκπρόσωπου της κυβέρνησης Κυπριανού και στενού φίλου του Έλληνα πολιτικού, να πείσει τον Κυπριανού να μην προχωρήσει σε συνεργασία με το ΑΚΕΛ, γιατί σε λίγο καιρό, το ΠΑΣΟΚ θα κέρδιζε της εκλογές, ο ίδιος θα εκλεγόταν στην εξουσία και θα υποστήριζε τον Κυπριανού, που σε γενικές γραμμές η φιλοσοφία του στο κυπριακό ταυτίζονταν με τις δικές του[88]. Σύμφωνα με το περιεχόμενο της ίδιας επιστολής, ο Παπανδρέου έκανε τη συγκεκριμένη πρόταση στον Κυπριανού έχοντας υπόψη ότι το ΑΚΕΛ μέσα από την συνεργασία του με το ΔΗΚΟ θα επιχειρούσε να ανατρέψει τη μέχρι τότε ορθώς ακολουθούμενη πολιτική του Κύπριου προέδρου στο κυπριακό[89]. Ο Κυπριανού, που είχε τις υποψίες του για το περιεχόμενο της

[87] Όσον αφορά το κυπριακό τύπο χαρακτηριστικές είναι οι θετικές για το ΑΚΕΛ αναφορές της εφημερίδας Ελευθεροτυπίας (δημοσιογραφικό όργανο του κόμματος του προέδρου Κυπριανού) από τις αρχές του 1982. Χαρακτηριστικοί πρωτοσέλιδοι τίτλοι για παράδειγμα, «Η υπεύθυνη στάση του ΑΚΕΛ,» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 27 Φεβρουαρίου 1982, «Καμιά αμφιβολία δεν υπάρχει ότι το ΑΚΕΛ μαζί με τις πατριωτικές δημοκρατικές δυνάμεις στάθηκε αντιμέτωπο στο φασισμό στις μαύρες μέρες του Ιούλη και την περίοδο που προηγήθηκε,» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 13 Φεβρουαρίου 1982, «ΑΚΕΛ: ανάγκη συνεργασίας των δημοκρατικών δυνάμεων ενόψει προεδρικών εκλογών» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 21 Φεβρουαρίου 1982, «Προωθείται Ευρεία Δημοκρατική Συνεργασίας» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 8 Μαρτίου 1982, «ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ κατέρριψαν τα επιχειρήματα της ακροδεξιάς. Απέτυχε προσπάθεια Συναγερμού να εξαιρεθούν οι πλούσιοι πρόσφυγες από την καταβολή έκτακτης εισφοράς» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 19 Μαρτίου 1982, «ΠΕΟ: Πρόεδρος από τις δημοκρατικές δυνάμεις» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 21 Μαρτίου 1982. Την ίδια περίοδο άρχισε και στην Βουλή η συζήτηση για το άνοιγμα του φακέλου της Κύπρου, *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 28-29 Ιανουαρίου 1982, ενώ στο συλλαλητήριο του ΔΗΚΟ στην Πάφο στις 7 Μαρτίου 1982 παρόν ήταν και ο βουλευτής Πάφου του ΑΚΕΛ, Νίκος Μαυρονικόλας. Την ίδια περίοδο η εφημερίδα του προέδρου άρχισε να κατακρίνει και την ΕΔΕΚ, βλ. για παράδειγμα *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 17 Μαρτίου 1982.

[88] Βλ. Συνέντευξη με Πέτρο Βοσκαρίδη, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1998.

[89] Για την αντίθεση Παπανδρέου στη συνεργασία ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ βλ. *Μεσημβρινή* (Αθήνα), 28 Απριλίου 1982. Η Ελευθεροτυπία στη Κύπρο (30 Απριλίου 1982) έγραφε «ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΙΚΟ: Κύπριοι και Ελλαδίτες ακροδεξιοί σκηνοθετούν ρήξη με Αθήνα». Πάντως η ΕΡΤ μετέδωσε στις 30 Απριλίου 1982 ότι σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες, σε επιστολή Α. Παπανδρέου προς Σ. Κυπριανού αναφέρεται «1. Με την απροσδόκητη τοποθέτηση του κ. Κυπριανού υπέρ του διακοινοτικού διαλόγου τορπιλίζεται ουσιαστικά η σταυροφορία που άρχισε η Ελληνική κυβέρνηση με στόχο την διεθνοποίηση του κυπριακού, 2. Ο πρόεδρος της Κύπρου πρέπει να είναι εκφραστής όλων των κομμάτων και να μην περιορίζει τη συνεργασία του με ένα μόνο κόμμα και 3. Η πρόθεση του κ.

επιστολής, μια και ο Παπανδρέου έκανε και δημόσιες δηλώσεις επί του θέματος, "αρνιόταν" επίμονα να συναντήσει το Βοσκαρίδη για δύο ολόκληρες βδομάδες έτσι ώστε να αποφύγει την παραλαβή αυτής της επιστολής[90]. Τελικά η επιστολή θα βρει τον παραλήπτη της μόνο που αυτός θα την αγνοήσει για την ώρα και θα προχωρήσει, όπως είχε άλλωστε προγραμματίσει σε επίσημη συνεργασία με το ΑΚΕΛ.

Επιβεβαιώνοντας όλες τις διαδόσεις και δουλεύοντας για καιρό στο παρασκήνιο, οι πρώην σύμμαχοι που έγιναν μετά εχθροί, ξαναγίνονται σύμμαχοι και επισημοποιούν τη συμφωνία τους τον Απρίλιο του 1982, όταν αυτή έγινε γνωστή με την ονομασία "μίνιμουμ πρόγραμμα" και σύμφωνα με τους εμπνευστές της εκπροσωπούσε τη γενικότερη πολιτική Μακαρίου[91]. Όπως τονίζει ο Κακουλλής, μερικά στελέχη του ΑΚΕΛ αμφέβαλαν αν ο Σπύρος Κυπριανού "με σοβινιστική προδιάθεση" και με πλήρη αρνητική στάση στη γραμμή που εγκαινιάστηκε με την Πρώτη Συμφωνία Υψηλού

Κυπριανού να προχωρήσει σε συνεργασία με το ΑΚΕΛ δεν είχε γνωστοποιηθεί στον Έλληνα πρωθυπουργό παρά την πρόσφατη επίσκεψη του κ. Παπανδρέου στην Κύπρο,» βλ. *Ελευθεροτυπία*, 1 Μαίου 1982. Ο Έλληνας κυβερνητικός εκπρόσωπος δήλωνε στις 29 Απριλίου 1982 ότι η κυβέρνηση της Ελλάδος σε ότι αφορά το χειρισμό του εθνικού θέματος δεν συμμερίζεται επιλογές όπως για παράδειγμα αυτή που έγινε πρόσφατα με την προσυπογραφή της κοινής διακηρύξεως και του κοινού ελάχιστου προγράμματος ενόψει των προσεχών προεδρικών εκλογών, βλ. «Ζητήθηκαν Διευκρινήσεις» *Ελευθεροτυπία*, 1 Μαίου 1982. Το ΑΚΕΛ αντίδρασε στις δηλώσεις της Αθήνας τονίζοντας ότι κάτι τέτοιο συνιστά επέμβαση στα εσωτερικά της Κύπρου, βλ. ο.π. Πάντως ο Κύπριος υπουργός εσωτερικών και άμυνας επισκέφτηκε την Αθήνα τις μέρες εκείνες και είχε και συνάντηση με τον Έλληνα πρωθυπουργό στην οικία του στο Καστρί. Ο Κύπριος πρόεδρος και ο Έλληνας πρωθυπουργός (απέστειλε πρώτος) αντάλλαξαν επιστολές στις 29 Μαίου 1982, βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 1 Μαίου 1982. Πάντως στις 9 Μαίου 1982 ο Κυπριανού δήλωνε, «Πράγματι υπήρξε μια παρεξήγηση μεταξύ των κυβερνήσεων Ελλάδας και Κύπρου αναφορικά με ορισμένα σημεία του προγράμματος που έχουν σχέση με το χειρισμό του εθνικού θέματος. Πιστεύω ακράδαντα ότι η παρεξήγηση αυτή θα αρθεί...Έχουμε να παλέψουμε στις εκλογές με μια ομάδα της οποίας οι στόχοι ξεκάθαροι και δεν απέχουν καθόλου από ένα ξεπούλημα της Κύπρου», *Ελευθεροτυπία*, 10 Μαίου 1982. Η ίδια εφημερίδα έγραφε στις 26 Μαίου 1982, «Διαλύονται τα νέφη μεταξύ Αθήνας-Λευκωσίας μετά από την ανταλλαγή προσωπικών επιστολών μεταξύ Κυπριανού-Παπανδρέου».

[90] Συνέντευξη με Πέτρο Βοσκαρίδη, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1998.

[91] Βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 22 Απριλίου 1982. Ο Π. Βοσκαρίδης που ήταν στενός συνεργάτης του προέδρου Κυπριανού, υποστηρίζει ότι το μίνιμουμ πρόγραμμα υπήρχε στα σκαριά πριν τις βουλευτικές εκλογές του 1981. Δεν υπήρχε κείμενο αλλά συζητήτο κάτι τέτοιο. Ήταν σε ένα επίπεδο, όχι θεσμοθετημένο. Βλ. Συνέντευξη με Π. Βοσκαρίδη, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1998. Η δημοσιοποίηση του μίνιμουμ προγράμματος συνεργασίας ανάμεσα σε ΔΗΚΟ και ΑΚΕΛ επέφερε και το τελειωτικό χτύπημα στην συνεργασία των «πατριωτικών δυνάμεων» που δημιουργήθηκε το 1976 για να αποτραπεί η είσοδος του κόμματος Κληρίδη στην Βουλή των Αντιπροσώπων.

Επιπέδου το 1977 θα άλλαζε πολιτική και θα συμβάδιζε με τη φιλοσοφία του ΑΚΕΛ στο κυπριακό. "Τελικά επικράτησε η άποψη να βαφτιστεί ξανά 'άξιος' ο Κυπριανού που λίγο πιο πριν χαρακτηριζόταν από την ίδια ηγεσία, ως 'ανάξιος' που 'έχασε το τρένο'..."[92]. Λίγες μέρες αργότερα, ο Κυπριανού προχωρεί σε ανασχηματισμό της κυβέρνησης του και τοποθετεί μεταξύ άλλων τρεις νέους υπουργούς που πρόσκεινται στο ΑΚΕΛ[93]. Ο γ.γ. του κόμματος, Εζεκίας Παπαιώαννου, αναφερόμενος στο μίνιμουμ πρόγραμμα, σημειώνει την κοινή γραμμή Κυπριανού - ΑΚΕΛ στο κυπριακό και χαρακτηρίζει τη συνεργασία "σαν μια πάλη κατά του ιμπεριαλισμού και της ξένης κατοχής". Ο κομμουνιστής ηγέτης κατακρίνει Παπανδρέου, ΔΗΣΥ και ΕΔΕΚ για τη στάση τους απέναντι στο μίνιμούμ πρόγραμμα, ενώ δε διστάζει να μιλήσει για προπαγάνδα τύπου "χιτλερικού Γκαίμπελς από μέρους των αντιπάλων της Δημοκρατικής Συνεργασίας"[94]. Την ίδια στιγμή με αφορμή τη συνεργασία των

---

[92] Βλ. Λ. Κακουλλή, σ. 212. Το τότε στέλεχος του ΑΚΕΛ Κ. Σοφοκλέους υποστηρίζει ότι πολλά ήταν τα στελέχη του ΑΚΕΛ που ήταν αντίθετα προς την υποστήριξη Κυπριανού. «Όλοι εμείς τονίζαμε ότι ο Σ. Κυπριανού όχι μόνο μίνιμουμ πρόγραμμα αλλά οτιδήποτε και αν του ζητήσουμε με την υπόσχεση ότι θα τον αναδείξεις πρόεδρος, και γνώριζε πολύ καλά ότι με το ΑΚΕΛ εκλέγεται σίγουρα, είναι διατεθειμένος να το αποδεχθεί,» Συνέντευξη με Κ. Σοφοκλέους, Πάφος, 22 Αυγούστου 1999.

[93] Βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 21 Απριλίου 1982.

[94] Βλ. Ε. Παπαιωάννου, σσ. 165-70. Στην κοινή πολιτική διακήρυξη ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ για στήριξη της υποψηφιότητας Κυπριανού αναφέρεται μεταξύ άλλων, «Οι δημοκρατικοί θεσμοί της Κυπριακής Δημοκρατίας, που εγκαθιδρύθηκαν χάρη στους σκληρούς μακροχρόνιους αγώνες του λαού μας και που απειλήθηκαν με πλήρη καταστροφή το 1970-4 και πάλιν υπονομεύονται και απειλούνται. Οι ίδιες πολιτικές δυνάμεις, που το 1974 κατάλυσαν ή συνέβαλαν στην κατάλυση των δημοκρατικών θεσμών, δραστηριοποιούνται, άρχισαν πάλι την υπονόμευση και απειλούν να αναρριχηθούν στην εξουσία για να ολοκληρώσουν το καταστροφικό έργο...Το ΔΗΚΟ και το ΑΚΕΛ, συζητώντας το κυπριακό πρόβλημα, ομόφωνα κατέληξαν στην πολιτική εκτίμηση ότι το πρόβλημα μας άρχισε και συνεχίζεται ως πρόβλημα ξένων συνωμοσιών και επεμβάσεων, ως πρόβλημα εισβολής και κατοχής ενός σημαντικού μέρους της γης μας, ως πρόβλημα κατάφωρης παραβίασης των δικαιωμάτων του λαού μας...Η πατριωτική συνεργασία δεν είναι κάτι νέο για την Κύπρο. Επιτεύχθηκε και στο παρελθόν, κάτω από την ηγεσία του προέδρου Μακαρίου, σε στιγμές δύσκολες, πριν και μετά το προδοτικό πραξικόπημα και την εισβολή...Στόχος μας είναι...η κάθαρση όλων των τομέων του κρατικού μηχανισμού από τα αμετανόητα ηγετικά στοιχεία των πραξικοπηματιών και η τιμωρία όσων διέπραξαν εγκλήματα. Η τιμωρία των αμετανόητων πραξικοπηματιών και των εγκληματιών της περιόδου του 1970-4 δεν αντιμετωπίζεται ως θέμα εκδίκησης, ούτε στρέφεται ενάντια σε όσους παραπλανήθηκαν ή παρασύρθηκαν και υποστήριξαν την παρανομία, αλλά είναι θέμα ηθικής και πολιτικής τάξης, είναι θέμα εσωτερικής αναγκαιότητας...Υποστηρίζουμε ανεπιφύλακτα τις επανειλημμένες προτάσεις που έγιναν για την σύγκληση μιας Διεθνούς Διάσκεψης (βλ. ΕΣΣΔ) μέσα στα πλαίσια και υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών με αντικείμενο συζητήσεως την εξωτερική ή διεθνή πτυχή του προβλήματος...Τα δύο συνεργαζόμενα κόμματα συμφωνούν ότι η πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας πρέπει να είναι αντιιμπεριαλιστική, αντιαποικιστική, αντιφασιστική...Τα δύο κόμματα

δύο κομμάτων αλλά και την ευρύτερη διακυβέρνηση Κυπριανού παραιτείται από τη θέση του ο εκπρόσωπος της ελληνοκυπριακής πλευράς στις συνομιλίες, Γεώργιος Ιωαννίδης[95].

Στις 4 Ιουνίου 1982, καθοδόν προς τη Νέα Υόρκη όπου θα συναντούσε το νέο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών και πολύ καλό γνώστη του κυπριακού Ξαβιέ Πέρεζ ντε Κουεγιάρ[96], ο Κυπριανού επισκέπτεται την Αθήνα και έχει συνάντηση με το πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνο Καραμανλή. Στη συνάντηση των δύο, τονίζεται η ανάγκη να διαλυθεί όποια σύγχυση είχε δημιουργηθεί αναφορικά με τις σχέσεις Αθηνών - Λευκωσίας, και ο Καραμανλής αναλύει στον Κύπριο πρόεδρο την ορθότητα του δόγματος η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα συμπαρίσταται. Στην ίδια συνάντηση ο Έλληνας πρόεδρος αναφέρεται και στη συνεργασία του Κυπριανού με το ΑΚΕΛ. Τονίζει μεταξύ άλλων στον Κυπριανού ότι "πρέπει να διαλύσει την εντύπωση ότι, με την συμφωνία του με το ΑΚΕΛ, δημιουργήθηκε Λαϊκό Μέτωπο, γιατί η εντύπωση αυτή αποθαρρύνει τις δυτικές χώρες, οι οποίες είναι οι μόνες που έχουν και το συμφέρον και την δυνατότητα να βοηθήσουν για την εξεύρεση δίκαιης λύσεως του κυπριακού"[97]. Ο Κυπριανού συμφωνεί με τα λεγόμενα Καραμανλή. Παρ' όλα αυτά, λίγο καιρό μετά τη συνάντηση των δύο ανδρών και μετά την επιστροφή του από τη Νέα Υόρκη, ο Κυπριανού αναχωρεί για επίσημη επίσκεψη στη Σοβιετική Ένωση, ενώ την ίδια στιγμή ο

συμφωνούν ότι το συμφέρον της Κύπρου συμφωνούν ότι το συμφέρον της Κύπρου και του αγώνα που διεξάγουμε απαιτεί την ενίσχυση των καλών μας σχέσεων με τις Σοσιαλιστικές χώρες...Τα δύο συνεργαζόμενα κόμματα θεωρούν ότι η εγκαθίδρυση καλών και βελτιωμένων σχέσεων με όσο το δυνατό περισσότερες χώρες της Δύσης και η συμπαράσταση της κοινής γνώμης στις χώρες αυτές είναι επίσης πολύτιμο στοιχείο του αγώνα μας,» βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 21 Απριλίου 1982,

[95] Βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 27 Απριλίου 1982.

[96] Ο Κουεγιάρ εκλέγηκε γενικός γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών την 1 Ιανουαρίου 1982. Ο ίδιος είχε ασχοληθεί προσωπικά με το κυπριακό για αρκετό καιρό και πολλοί ήσαν αυτοί που υποστήριζαν ότι θα έδιδε ένα νέο πνεύμα στις συνομιλίες. Ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών Νίκος Ρολάνδης είχε συνάντηση με το νέο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών στις 27 και 29 Ιανουαρίου 1982.

[97] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 12, σ. 200.

δυτικός τύπος οργιάζει με άρθρα που δε θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν κολακευτικά, για τον ίδιο και την Κύπρο[98].

Στην επίσκεψη του στη Μόσχα, ρ Κυπριανού τοποθετείται και δημόσια πια εναντίον της Δύσης και των Αμερικανών και ταυτίζεται άμεσα με τις απόψεις του Κρεμλίνου[99]. Στο κοινό ανακοινωθέν που εκδόθηκε μετά το πέρας των συνομιλιών, μεταξύ άλλων τονίζεται ότι Κυπριανού και Μπρέζνιεφ "σημείωσαν την ομοιότητα ή ταυτότητα των θέσεων των δύο χωρών πάνω στα βασικά προβλήματα της σημερινής διεθνούς ζωής", ταυτίζοντας έτσι την Κύπρο πλήρως με τη Σοβιετική Ένωση, που κατάκρινε ανοικτά τους Δυτικούς σε όλα σχεδόν τα θέματα. Όπως ορθά σημειώνουν οι Χατζήκυριακος και Χριστοφόρου, το κοινό ανακοινωθέν Κυπριανού - Μπρέζνιεφ "έφερνε την αδέσμευτη Κύπρο στο ίδιο στρατόπεδο με την ΕΣΣΔ στον τρόπο τοποθέτησης έναντι διεθνών θεμάτων όπως ο αφοπλισμός και το Μεσανατολικό"[100]. Την ίδια στιγμή, με αφορμή την επίσκεψη Κυπριανού στη

---

[98] Βλ. για παράδειγμα *Washington Times,* 15 Νοεμβρίου 1982, που αναφέρεται στην Κύπρο ως «Κούβα της Μεσογείου»Σημειώνεται ότι τρεις μήνες προηγουμένως, στις 5 Ιουλίου 1982, διακομματική αποστολή της κυπριακής βουλής με επικεφαλή το πρόεδρο του Σώματος επισκέφθηκε την Μόσχα. Κατά την αναχώρηση από την Κύπρο ο πρόεδρος της Κυπριακής Βουλής δήλωσε, «Οι φιλικές αυτές σχέσεις [Κύπρου-ΕΣΣΔ] δεν στηρίζονται πάνω σε συμφέροντα, γεωπολιτικούς ή στρατιωτικούς υπολογισμούς ή οικονομικά συμφέροντα. Στηρίζονται πάνω στις αρχές και ιδέες τις οποίες συμμερίζεται η ηγεσία και των δύο χωρών...,» βλ. *Ελευθεροτυπία,* Λευκωσία, 6 Ιουλίου 1982. Βλ. ακόμα στην ίδια εφημερίδα «Η Σοβιετική Ένωση πάντα υπέρ της Κύπρου,» 7 Ιουλίου 1982 και «Επαναβεβαιώθηκε η σοβιετική υποστήριξη προς την Κύπρο,» 15 Ιουλίου 1982.

[99] Βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 27 Οκτωβρίου 1982 μέχρι 4 Νοεμβρίου 1982, «Η επίσκεψη στη Μόσχα διεθνοποιεί το κυπριακό», «Ιστορικό γεγονός η επίσκεψη στη Μόσχα», «Αμοιβαία Κατανόηση». Σημειώνεται ότι ο Σπύρος Κυπριανού είχε ζητήσει να επισκεφθεί την ΕΣΣΔ από το 1979, αλλά αυτό έγινε κατορθωτό μετά την επισημοποίηση της συνεργασίας ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ. Σημειώνεται ότι πριν πραγματοποιηθεί η επίσκεψη Κυπριανού στη Μόσχα, οι Σοβιετικοί ζήτησαν από την Κυπριακή Δημοκρατία να συμφωνηθεί εκ των προτέρων το κοινό ανακοινωθέν τύπου της συνάντησης Κυπριανού – Μπρέζνιεφ. Στις συζητήσεις που έγιναν ανάμεσα στις δύο πλευρές για προετοιμασία του ανακοινωθέν τύπου, οι Σοβιετικοί επέμεναν, και πέτυχαν, να μην γίνεται καμιά αναφορά στο ανακοινωθέν τύπου για κατοχή ή αποχώρηση στρατευμάτων από κατεχόμενη Κύπρο. Στόχος των Σοβιετικών ήταν να γίνει αναφορά σε αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων από το νησί για να εννοούνται έτσι και τα βρετανικά στρατεύματα. Παρόμοια αιτήματα εξέφρασαν οι Σοβιετικοί και για το ανακοινωθέν τύπου που προετοιμαζόταν πριν την επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου στην Μόσχα στις αρχές του 1985. Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[100] Βλ. Α. Χατζήκυριακος και Χ. Χριστοφόρου, σ. 100.

Μόσχα, το σοβιετικό πρακτορείο τύπου «Νόβοστι» σημείωνε μεταξύ άλλων, «Είναι γνωστό ότι οι ιμπεριαλιστικοί κύκλοι των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ δεν σταματούν τις προσπάθειες για ωμή επέμβαση στα εσωτερικά της Κύπρου, και προσπαθούν να λύσουν το κυπριακό προς δικό του συμφέρον. Η κυπριακή ηγεσία πιέζεται διαρκώς για να υποχρεωθούν οι Κύπριοι να συμβιβαστούν με την ντε φάκτο διχοτόμηση του νησιού και να τη συμπεριλάβουν στην τροχιά της δυτικής επιρροής...Η σημερινή κατάσταση στο νησί και γύρω από αυτό επιβεβαιώνει την επικαιρότητα της σοβιετικής πρότασης για εξέταση του προβλήματος της Κύπρου σε μια αντιπροσωπευτική διεθνή διάσκεψη μέσα στα πλαίσια του ΟΗΕ»[101].

Στις προεδρικές εκλογές που έλαβαν χώρα στις 13 Φεβρουαρίου 1983 ο Σπύρος Κυπριανού εκλέγεται πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας με ποσοστό 56.54%. Ο Γλαύκος Κληρίδης πήρε 33.93%, ενώ ο τρίτος υποψήφιος Βάσος Λυσσαρίδης πήρε ποσοστό 9.53%. Στη νενομισμένη του ομιλία στη Βουλή των Αντιπροσώπων ο Σπύρος Κυπριανού σημειώνει ότι «Το κυπριακό πρόβλημα δεν αφορά μόνο την Κύπρο. Αφορά και οφείλει να ενδιαφέρει ολόκληρη την ανθρωπότητα, γιατί στην Κύπρο δεν δοκιμάζονται ταυτόχρονα οι πανανθρώπινες αξίες, για τις οποίες χύθηκαν ποταμοί αίματος σε δύο παγκόσμιους πολέμους και σε πολλούς άλλους απελευθερωτικούς αγώνες. Δοκιμάζεται ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και οι Διακηρύξεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δοκιμάζεται η αξία της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι και κάθε αρχή δικαίου και ηθικής. Μέχρι πότε θα ανέχεται η ανθρωπότητα

[101] Βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 30 Οκτωβρίου 1982. Σημειώνεται ότι λίγο καιρό μετά την επίσκεψη Κυπριανού στη Μόσχα, ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών και πρωτοστάτης στη μετέπειτα ανακήρυξη «κράτους» από το Ντενκτάς, Ιλτέρ Τουρκμέν επισκέφτηκε, μετά από πρόσκληση, τη Σοβιετική Ένωση.

αυτό το έγκλημα σε βάρος της Κύπρου και των πανανθρώπινων αξιών.»[102]. Στη συνέχεια ο Κύπριος πρόεδρος, αφού αναφέρθηκε στη στήριξη της Ελλάδος τόνισε «Οι προσπάθειες μας στο διεθνή τομέα για προώθηση του εθνικού μας ζητήματος θα συνεχιστούν με μεγαλύτερη ένταση, τόσο μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών, του Κινήματος των Αδεσμεύτων, της Κοινοπολιτείας και άλλων διεθνών οργανισμών και της διαδικασίας του Ελσίνκι, όσο και επί διμερούς βάσεως προς την κατεύθυνση όλων των χωρών, Αδεσμεύτων, Δυτικών, Σοσιαλιστικών, Ουδέτερων και άλλων. Και αποδίδω ιδιαίτερη σημασία στην επικείμενη έβδομη Διάσκεψη Κορυφής των Αδεσμεύτων που θα πραγματοποιηθεί στο Νέο Δελχί, όπως και στην νέα συζήτηση του Κυπριακού στην Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, που θα ακολουθήσει»[103]. Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας ο Κυπριανού υποστήριξε «ότι θα εξακολουθήσει να είναι αδέσμευτη, όπως την καθιέρωσε από τότε που ιδρύθηκε το ανεξάρτητο Κυπριακό κράτος ο μεγάλος οραματιστής Εθνάρχης Μακάριος. Θα παραμείνουμε προσηλωμένοι στο Κίνημα των Αδεσμεύτων και για λόγους αρχής και λόγους ουσίας. Πρώτο, γιατί πιστεύουμε στις αρχές και στη σημασία του Κινήματος και δεύτερο, γιατί το Κίνημα αυτό μας συμπαραστάθηκε ενεργά και θετικά σε ώρες ανάγκης, στα Ηνωμένα Έθνη και στα άλλα διεθνή βήματα. Η βοήθεια του Κινήματος των Αδεσμεύτων προς την Κύπρο ήταν και εξακολουθεί να είναι πολύτιμη»[104].

Μετά την εκλογή του, ο Κυπριανού επισκέπτεται την Ελλάδα στις 4 Μαρτίου 1983 καθ'οδον προς το Νέο Δελχί όπου θα πραγματοποιείτο η

---

[102] Βλ. *Προγραμματικές Δηλώσεις Προέδρου Σπύρου Κυπριανού στην Βουλή των Αντιπροσώπων*, 28 Φεβρουαρίου 1983.
[103] ο.π.
[104] ο.π.

Διάσκεψη του Κινήματος των Αδεσμεύτων. Σε συνάντηση του με το Καραμανλή, ο Κυπριανού αναφέρεται σε παρεξήγηση που είχε δημιουργηθεί μεταξύ αυτού και του Έλληνα πρωθυπουργού με αφορμή κάποιες δηλώσεις του Παπανδρέου και δηλώνει ότι είναι ικανοποιημένος με τις χθεσινές διαβεβαιώσεις του Έλληνα πρωθυπουργού και ότι το θέμα είχε λυθεί εξ'ολοκλήρου. Ο πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας δήλωσε χαρακτηριστικά ότι "Το βασικό θέμα της διαφωνίας του με τον κύριο Παπανδρέου, ο όρος δηλαδή να αποχωρήσουν τα τουρκικά στρατεύματα από την Κύπρο για να συνεχισθεί ο ενδοκοινοτικός διάλογος, δεν ετέθη από πλευράς του Έλληνα πρωθυπουργού"[105]. Στην ίδια συνάντηση Καραμανλή - Κυπριανού, ο Έλληνας πρόεδρος τονίζει, για ακόμη μια φορά την ανάγκη για να "προσδιορίσουμε, επιτέλους, κατά τρόπο συγκεκριμένο και ρεαλιστικό, τις επιδιώξεις μας στα δύο-τρία βασικά σημεία των διαπραγματεύσεων, αντί να πελαγοδρομούμε"[106]. Σε αυτή τη συνάντηση ο Καραμανλής ήταν ιδιαίτερα καυστικός προς τον Κυπριανού, και δεν παρέλειψε να τονίσει ότι επιτέλους πρέπει να αποφασίσουμε τι ζητούμε για να καταλάβουν και αυτοί που μπορούν να βοηθήσουν στην επίλυση του κυπριακού πως πρέπει να κινηθούν. Ένα άλλο σημαντικό σημείο της συνάντησης των δύο, είναι το γεγονός ότι υπήρχαν υποψίες από μέρους της ελληνικής πλευράς για ενδεχόμενη ανακήρυξη «κράτους» από το Ντενκτάς.

Στη συνέχεια, μιλώντας για τη λύση του κυπριακού, ο Καραμανλής τονίζει στον Κυπριανού ότι, "Χρειάζεται...θάρρος, για να προχωρήσει κανείς αποφασιστικά στην αναζήτηση λύσεως του κυπριακού. Τώρα όμως, μετά της εκλογές, που ο κύριος Κυπριανού διαθέτει αυξημένο κύρος, ημπορεί αλλά και

---

[105] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 12, σ. 274.
[106] ο.π., στην ίδια σελίδα.

πρέπει να προχωρήσει προς αυτή την κατεύθυνση". Και καταλήγει ο Καραμανλής, "Αν δεν γίνουν αυτά,...., φοβούμαι ότι θα πάμε τελικά σε διχοτόμηση της Κύπρου με την ανακήρυξη τουρκοκυπριακού κράτους"[107]. Ο Καραμανλής έκανε μια αναδρομή στο παρελθόν και επισήμανε τα συνεχή σφάλματα που έκανε τόσο η Ελλάδα, όσο και η Κύπρος. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Έλληνα προέδρου, όλα τα σημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζουν Ελλάδα και Κύπρος, έχουν αφετηρία την άνευ λόγου ταύτιση της Κυπριακής Δημοκρατίας με το Κίνημα των Αδεσμεύτων[108]. Μεταξύ άλλων τονίζει ο Καραμανλής, "Κατά την γνώμη μου αφετηρία όλων αυτών των σφαλμάτων υπήρξε η άτυχης πολιτική που χάραξε η Κύπρος μετά την ανεξαρτησία της. Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου είχα συμβουλεύσει τον Μακάριο να ακολουθήσει η Κύπρος παράλληλη πολιτική με την Ελλάδα και να ενταχθεί όχι μόνο στον ΟΗΕ, αλλά και στο ΝΑΤΟ, και την Κοινή Αγορά". Και συνεχίζει, "Θα είχαμε διπλή ψήφο σε όλους αυτούς τους ισχυρούς οργανισμούς, και όχι μόνο θα αποφεύγαμε την σημερινή τραγωδία της Κύπρου, αλλα θα ανοίγαμε και τον δρόμο για την Ένωση"[109]. Ο Κυπριανού αφού τονισε την ορθότητα των διαπιστώσεων Καραμανλή "είπε ότι ειναι αποφασισμένος και έχει το θάρρος να συνεχίσει τον διακοινοτικό διαλογο και να προχωρήσουμε στην αναζήτηση λύσεως", εξάλλου "ο χρόνος εργαζεται εις βαρος μας"[110].

---

[107] ο.π.

[108] ο.π.

[109] ο.π.

[110] ο.π., σ. 275. Στην συγκεκριμενη συναντηση ο Κυπριανου προσκαλεσε επισημα το Καραμανλη στην Κυπρο. Ειναι πολυ ενδιαφερον να σημειωθει η απαντηση του Ελληνα πρωθυπουργου και το πως δικαιολογει την μη επισκεψη του στο νησι μεχρι εκεινη την περιοδο. "Πρωτον, στο γεγονός ότι, όσο ζουσε ο Μακαριος, ουδέποτε του απηυθυνε σχετική προσκληση, και δευτερον, γιατι οι Κυπριοι, και ιδιως η ηγεσια τους, ουδέποτε αναγνωρισαν δημοσια τις υπηρεσιες που προσφερε στο νησι τους. Και όχι μόνο αυτα αλλα, μολονοτι γνωριζουν οτι για τις εξελιξεις του κυπριακου μεχρι το 1963 Καραμανλης και Μακαριος ηταν συνυπευθυνοι, εξακολουθουν να δινουν αφεση αμαρτιων στον Μακαριο για τα σφαλματα που διεπραξε και να καταλογιζουν ευθυνες στο Καραμανλη για τις ατυχιες

Σε αυτή την επίσκεψη Κυπριανού στην Ελλάδα, συμφωνήθηκε νέα συνάντηση του ιδίου με την ελληνική ηγεσία στις αρχές του επόμενου μήνα για να καθοριστεί η μακροχρόνια πολιτική στο κυπριακό ενόψει και των νέων εξελίξεων. Έτσι, ο Κυπριανού φτάνει ξανά στην Αθήνα στις 7 Απριλίου 1983 για επταήμερη επίσημη επίσκεψη. Ο Καραμανλής, ως πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας, μιλά δημόσια για πρώτη φορά για τα σφάλματα που διέπραξαν στο παρελθόν Ελλάδα και Κύπρος, ενώ ο ελλαδικός, ελληνοκυπριακός και διεθνής τύπος γεμίζουν με δημοσιεύματα τα οποία αφορούν τις δηλώσεις Καραμανλή[111]. Κατά τη διάρκεια δείπνου το οποίο παράθεσε ο πρόεδρος της Ελληνικής Κυβέρνησης προς τιμή του πρόεδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 7 Απριλίου 1983, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής υπογράμμισε μεταξύ άλλων, "Δυστυχώς, έκτοτε [από τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου] έγιναν και νέα σφάλματα, στα οποία προσετέθησαν και τα εγκλήματα της χούντας και της Άγκυρας. Σφάλματα που, χωρίς να τα αμφισβητούμε, τα επιρρίπτουμε ο ένας στον άλλο και όλοι στους ξένους. Λησμονούμε, όμως, ότι οι ξένοι δεν θα μπορούσαν να μας

τους. Και αυτό το κάμουν ακόμη και σήμερα, που δικαιώθηκε απόλυτα η πολιτική του για την ανεξαρτησία της Μεγαλονήσου. Ανεξαρτησία που θα άνοιγε ασφαλώς τι δρόμο για την Ένωση αν, μετά την αποχώρηση του από την πολιτική, δεν είχαν γίνει τα τρομερά σφάλματα που έγιναν και μας οδήγησαν στη σημερινή δραματική κατάσταση," ο.π.

[111] Βλ. ενδεικτικά από τον ελλαδικό τύπο *Έθνος*, 8 Απριλίου 1983, *Καθημερινή*, 8 Απριλίου 1983, *Ελευθεροτυπία*, 8 Απριλίου 1983, *Μεσημβρινή*, 8 Απριλίου 1983, *Μακεδονία*, 12 Απριλίου 1983. Από τον ελληνοκυπριακό τύπο, βλ. *Φιλελεύθερος*, 8 Απριλίου 1983, *Τα Νέα*, 8 Απριλίου 1983, *Κήρυκας*, 9 Απριλίου 1983, *Αλήθεια*, 9 Απριλίου 1983, *Σημερινή*, 9 Απριλίου. Πέραν από τα δημοσιεύματα στον ελλαδικό και ελληνοκυπριακό τύπο σχετικά με τις δημόσιες εκμυστηρεύσεις Καραμανλή, είναι σημαντικό να γίνει αναφορά και σε δημοσιεύματα στο δυτικό τύπο τα οποία σχολίαζαν το συγκεκριμένο θέμα. Η εφημερίδα "Times" του Λονδίνου σε άρθρο της, ημερομηνίας 9 Απριλίου 1983, σημείωνε μεταξύ άλλων "Ήταν ένας σαφής υπαινιγμός (οι δημόσιες δηλώσεις Καραμανλή) στις προηγούμενες προσπάθειες των ΗΠΑ, της Βρετανίας και του Καναδά και μια προειδοποίηση στην Αθήνα και τη Λευκωσία, να μην αποθαρρύνουν στο εξής τις δυτικές προσπάθειες για την εξεύρεση μιας διευθετήσεως απλά και μόνον επειδή προερχόταν από την Δύση...". Εξάλλου η Γερμανική εφημερίδα "Die Welt" την ίδια μέρα, σχολιάζοντας τα λόγια του Καραμανλή υποστήριζε με άρθρο της την ίδια μέρα ότι, "Ο ρεαλιστής κ. Καραμανλής ουσιαστικά δεν περιμένει σχεδόν τίποτα από την θεατρινίστικη τακτική του κ Κυπριανού…Δεν συμφωνεί όμως, όπως φαίνεται, ούτε και με την κυπριακή πολιτική του κ Παπανδρέου και αυτό, γιατί από την διεθνή σταυροφορία του κ. Παπανδρέου, η οποία είχε ανακοινωθεί με μεγάλη τυμπανοκρουσία, δεν έγινε απολύτως τίποτα, όπως άλλωστε αναμενόταν".

αδικούν, εάν δεν τους διευκόλυναν τα σφάλματα τα δικά μας"[112]. Στη συγκεκριμένη επίσκεψη Κυπριανού στην Ελλάδα, ο Κύπριος πρόεδρος συναντήθηκε και με τον Έλληνα πρωθυπουργό. Οι δύο άνδρες δεν παράλειψαν να τονίσουν την ανάγκη να πάψουν μερικοί να προσπαθούν να ανακαλύπτουν συνεχώς διαφωνίες μεταξύ τους. Η αναφορά γινόταν με αφορμή δημοσιεύματα του δημοσιογραφικού οργάνου του ΑΚΕΛ, "Χαραυγή" που σύμφωνα με συνεργάτες του προέδρου Κυπριανού προσπαθούσε να υπονομεύσει τις σχέσεις των δύο ανδρών λόγω των υποψιών του ΑΚΕΛ ότι ο Παπανδρέου προτρέπει τον Κυπριανού να απαλλαγεί από το ΑΚΕΛ[113].

Στις 8 Αυγούστου 1983, μετά από προτροπές της Κυπριακής κυβέρνησης αρχίζει νέα πρωτοβουλία για το κυπριακό από το Ξαβιέ Πέρεζ ντε Κουεγιάρ. Ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών έψαχνε απεγνωσμένα να βρει κάτι κοινό ανάμεσα στις δύο πλευρές έτσι ώστε ο διάλογος να επαναρχίσει. Ήδη από προηγουμένως, στις 4 και 9 Απριλίου 1983, ο γ.γ. είχε συναντηθεί με Κυπριανού και Ντενκτάς προσπαθώντας να κατανοήσει τις προθέσεις και απόψεις τους και να ετοιμάσει ένα πλαίσιο για επανέναρξη του διαλόγου. Η νέα πρωτοβουλία του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών στηριζόταν τελικά σε τρεις δείκτες που ασχολούνταν με την εκτελεστική, νομοθετική και εδαφική πτυχή μιας πιθανής λύσης και αποσκοπούσαν στην επανέναρξη των συνομιλιών

---

112 Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 12, σ. 282.

113 Βλ. Συνέντευξη με Πέτρο Βοσκαρίδη, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1998. Ο γ.γ. του ΑΚΕΛ Ε. Παπαιώαννου μιλώντας για τη νύχτα των εκλογών τονίζει χαρακτηριστικά ότι όταν τηλεφώνησε για να συγχαρεί το Κυπριανού, συμφώνησαν να μιλήσουν μαζί λίγο αργότερα στην πλατεία Ελευθερίας στην Λευκωσία όπου θα ανακηρυσσόταν και επίσημα ο Κυπριανού πρόεδρος. "Ύστερα από λίγο όμως κάποιος από την ηγεσία του ΔΗΚΟ τηλεφώνησε για να πει ότι ο πρόεδρος δε θα μιλήσει μαζί μου αλλά μόνος του στην Πλατεία," βλ. Ε. Παπαιώαννου, σ. 171. Μετά από πολλές προσπάθειες να βρει τον Κυπριανού για να του ζητήσει εξηγήσεις, ο Παπαιώαννου σημειώνει ότι ο πρόεδρος Κυπριανού επικοινώνησε μαζί του και του είπε ότι θα μιλήσουν και οι δύο στην τελετή ανακήρυξης. Αναφέρει όμως χαρακτηριστικά ο γ.γ. του ΑΚΕΛ, "...η παρέμβαση ότι ο πρόεδρος Κυπριανού δεν θα μιλούσε μαζί με το γ.γ. του ΑΚΕΛ είχε την έννοια ότι τώρα που βγήκαμε δεν σας χρειαζόμαστε εσάς του ΑΚΕΛ," ο.π.. Ο πρόεδρος «ένοιωθε πλέον ισχυρός. Είχε μπροστά του τρία χρόνια μέχρι την επόμενη εκλογική αναμέτρηση (βουλευτικές), που ήταν αρκετός χρόνος για να 'μεταβιβάσει' σταδιακά προς το

ανάλογα με το πως θα ανταποκρίνονταν οι δύο πλευρές πάνω σε αυτούς τους δείκτες[114]. Η νέα πρωτοβουλία θα οδηγήσει τον Κυπριανού για άλλη μια φορά στην Αθήνα, στις 25 Αυγούστου 1983, με στόχο τη μελέτη των προτάσεων Κουεγιάρ με την Ελληνική κυβέρνηση. Πριν από την αναχώρηση του για την Αθήνα ο Κυπριανού συναντάται με τους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων στην Κύπρο. Στις συναντήσεις αυτές ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ υποστήριξαν την προσεκτική εξέταση της πρωτοβουλίας Κουεγιάρ, ενώ η ΕΔΕΚ τασσόταν καθαρά εναντίον της. Την ίδια στιγμή, ο Αμερικανός πρόεδρος Ρόναλτ Ρέιγκαν έβλεπε θετικά τη νέα πρωτοβουλία Κουεγιάρ. Σημαντικότερη όμως εξέλιξη της περιόδου θεωρείται το γεγονός ότι η Τουρκική κυβέρνηση, παρόλο που αντίκριζε όπως δήλωνε, με καλό μάτι τους δείκτες Κουεγιάρ δεν απέκλειε το ενδεχόμενο ανακήρυξης «κράτους» στην κατεχόμενη Κύπρο. Εντωμεταξύ, θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο Κυπριανού επρόκειτο να επισκεφθεί νωρίτερα την Αθήνα (τελικά πήγε 2 βδομάδες μετά την ανακοίνωση των δεικτών Κουεγιάρ), πράγμα που δεν έγινε αφού σύμφωνα με δημοσιεύματα του τύπου, ο Παπανδρέου διαφωνούσε με το νέο σχέδιο Κουεγιάρ και υποστήριζε ότι δε θα έπρεπε να δοθεί αμέσως απάντηση από την κυπριακή κυβέρνηση[115]. Ο Έλληνας κυβερνητικός εκπρόσωπος υποστήριζε πάντως ότι η συνάντηση δεν έγινε πιο σύντομα λόγω του βεβαρημένου προγράμματος του Έλληνα πρωθυπουργού. Ας σημειωθεί ότι τη συγκεκριμένη περίοδο η Ελλάδα ασκούσε την προεδρία στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

κόμμα του μέρος της δύναμης που του παρείχε η κρατική εξουσία," βλ. Α. Χατζήκυριακος και Χ. Χριστοφόρου, σ. 101.

[114] Για λεπτομερή αναφορά στους δείκτες Κουεγιάρ, βλ. Μ. Χριστοδούλου, σσ. 558-62.

[115] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή,* Τόμος 12, σ. 308. Ο Σπύρος Κυπριανού δεν θυμάται να προέκυψε κάτι τέτοιο. Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

Στη συνάντηση των δύο ανδρών, ο Κυπριανού φαίνεται να απορεί με τη στάση του Παπανδρέου (καθυστέρηση συνάντησης) και δηλώνει στον Καραμανλή "ότι δεν μπορεί να εξηγήσει την συμπεριφορά αυτή, δεδομένου ότι ούτε προσωπικά προβλήματα υπάρχουν μεταξύ αυτού και του κύριου Παπανδρέου, ούτε αντελήφθη να υπάρχει καμιά διαφωνία στον τρόπο της αντιμετωπίσεως της πρωτοβουλίας του γενικού γραμματέως του ΟΗΕ"[116]. Ο Κυπριανού, στη συνέχεια, αναλύοντας τη θέση του στους συγκεκριμένους δείκτες Κουεγιάρ δηλώνει ότι "δεν είναι δυνατό να απορριφθεί η πρωτοβουλία αυτή" και τονίζει ότι "...θα πρέπει να αξιοποιήσουμε όσο είναι δυνατό προς όφελος μας [τους δείκτες Κουεγιάρ] και για το λόγο αυτό έχει ήδη συνεννοηθεί με το γ.γ. να συναντηθούν στις 14 Σεπτεμβρίου στην Νέα Υόρκη". Επρόκειτο για μια συνάντηση Κυπριανού - Κουεγιάρ την οποία σύμφωνα με τα λεγόμενα Κυπριανού, δε γνώριζε κανείς και για αυτό το λόγο "ζήτησε κατ'ιδίαν συνάντηση με το κύριο Παπανδρέου (να του εμπιστευθεί δηλαδή την πληροφορία αυτή περί συναντήσεως του με το Κουεγιάρ)"[117].

Ο Καραμανλής είπε στον Κυπριανού ότι αφού επίκειται προσωπική συνάντηση του με τον Κουεγιάρ, θα ήταν καλύτερο να αποφευχθεί γραπτή απάντηση στην επιστολή του και θα πρέπει χωρίς να αποτραπεί η πρωτοβουλία του γ.γ. να επιδιωχθούν όλες οι δυνατές διευκρινήσεις και βελτιώσεις κατά τη διάρκεια της συνάντησης. Από πλευράς ουσίας του κυπριακού, ο Καραμανλής υποστήριξε ότι θα έπρεπε η ελληνοκυπριακή πλευρά να επιδιώξει την επιστροφή εδάφους, "ενώ επί του Συνταγματικού συμφέρει η Κεντρική Κυβέρνηση να έχει χωριστές εξουσίες," έτσι ώστε οι Τούρκοι να μην έχουν δυνατότητες ελέγχου του ελληνικού τμήματος της

---

[116] ο.π., σ. 309.
[117] ο.π.

Κύπρου. Εφόσον τόσο οι Αμερικανοί όσο και οι Ρώσοι υποστηρίζουν αυτή την πρωτοβουλία, δεν πρέπει να απορριφθεί με τίποτα, υποστήριξε ο Έλληνας πρόεδρος, «γιατί η ελληνοκυπριακή πλευρά δεν έχει να χάσει και τίποτα με το να αρχίσουμε διαπραγματεύσεις αφού ίσως να είναι και η τελευταία ελπίδα επίλυσης του κυπριακού και αν δεν τη χειριστούμε διπλωματικά, πολύ πιθανό η Τουρκία να προχωρήσει στην ανακήρυξη ψευδοκράτους στην κατεχόμενη Κύπρο»[118]. Ο Καραμανλής προχώρησε ακόμη περισσότερο, λέγοντας ότι και ο Παπανδρέου, παρόλο που ήταν δυσαρεστημένος με τον Κουεγιάρ επειδή στο κείμενο που παρουσίασε δε γινόταν αναφορά στο τελευταίο ψήφισμα του ΟΗΕ αλλά ούτε και στην ανάγκη αποχωρήσεως των τουρκικών στρατευμάτων, συμφώνησε ότι δε θα ήταν φρόνιμο να απορριφθεί η πρωτοβουλία Κουεγιάρ. Τέλος, ο Κυπριανού αφού επεσήμανε ότι συμφωνεί απόλυτα με τον Καραμανλή, δήλωσε ότι θα ακολουθούσε την πιο πάνω τακτική που αποφασίστηκε επειδή "και τα δύο μεγάλα κόμματα της Κύπρου, το καθένα για δικούς του λόγους" επέμεναν στην αποδοχή της πρωτοβουλίας[119].

Κι ενώ όλα οδηγούνταν στην επανέναρξη του διαλόγου, νέες εσωτερικές τριβές στην Κύπρο ήρθαν να ταράξουν τα νερά. Στις 20 Σεπτεμβρίου 1983, ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών Νίκος Ρολάνδης, ύστερα από διαφωνία του με τον Κυπριανού σε σχέση με την όλη στάση της Κυπριακής Δημοκρατίας στους δείκτες Κουεγιάρ, παραιτείται από τη θέση του[120]. Ο παραιτηθείς υπουργός των εξωτερικών σημείωνε με επιστολή του στον τύπο μεταξύ άλλων, "Ενθαρρύναμε τον Γενικό Γραμματέα των

[118] ο.π.
[119] ο.π., σ. 309.
[120] Στην θέση του Νίκου Ρολάνδη, ο Κυπριανού διόρισε το Γεώργιο Ιακώβου μέχρι τότε γενικό διευθυντή του υπουργείου εξωτερικών.

Ηνωμένων Εθνών και εμείς και η ελληνική κυβέρνηση να προχωρήσει με την πρωτοβουλία του για να βγάλει το κυπριακό από ένα δύσκολο και επικίνδυνο αδιέξοδο....Γνωρίζαμε ακόμα πως η πρωτοβουλία του θα ήταν κρίσιμη, γιατί αποτυχία της θα μπορούσε να οδηγήσει σε ενδεχόμενη συμφορά"[121]. Καλύτερα, υποστηρίζει ο Νίκος Ρολάνδης να μην ενθαρρύναμε το γ.γ. αν δεν ήμασταν έτοιμοι για διαπραγματεύσεις, και τονίζει ότι "Διαπραγμάτευση μέσα στα πλαίσια των δεικτών του γ.γ. θα έπρεπε να γίνει δεκτή.....με κάποιες σύντομες διευκρινίσεις. Είναι τότε που άρχισαν να φαίνονται πολλοί δισταγμοί. Άρχισε να γίνεται λόγος για παγίδες και διχοτομήσεις και ανύπαρκτους εθνικούς κινδύνους. Ο μέχρι τότε φίλος μας γ.γ. έγινε εχθρός μας"[122]. Ο Ρολάνδης λεει χαρακτηριστικά για τη συνάντηση του Κυπριανού με το γ.γ. του ΟΗΕ στις 14 Σεπτεμβρίου, "...βρήκαμε πως οι δείκτες είχαν εξαφανισθεί και ότι εκείνο που αναμενόταν από μας ήταν να εκφράσουμε τις θέση μας, τις χιλιοειπωμένες θέσεις μας, για μπορέσει τελικά ο γ.γ. να προχωρήσει σε λύση! Για τον γ.γ., αυτή κατέστη μια αναγκαία διέξοδος. Δεν θέλετε τους δείκτες; Δεν έχει δείκτες ....Και αποδείχθηκε μια πρωτοβουλία, που δεν είχε καμιά σχέση με την αρχική πρωτοβουλία του γ.γ."[123]. Ο Ρολάνδης υποστηρίζει ακόμη ότι ο Κυπριανού στην άποψη του αυτή, είχε σθεναρό σύμμαχο του τον Έλληνα πρωθυπουργό. Όταν ο γ.γ. δηλώνει τελικώς στην ελληνοκυπριακή πλευρά ότι η πρόταση με τους δείκτες δεν υφίστατο πλέον, ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών τονίζει ότι "Και εμείς και η ελληνική κυβέρνηση δεχθήκαμε την πιο πάνω μεταβολή με ικανοποίηση!!"[124].

---

[121] Βλ. επιστολή Νίκου Ρολάνδη, *Αλήθεια*, 22 Σεπτεμβρίου 1983.
[122] ο.π.
[123] ο.π.
[124] ο.π.

Η κρίση όμως, με αφορμή την πρωτοβουλία Κουεγιάρ, δεν έμεινε μόνο μέσα στους κόλπους της κυβέρνησης Κυπριανού. Όπως προαναφέρθηκε ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ αντιμετώπιζαν από την αρχή θετικά την πρωτοβουλία Κουεγιάρ. Έτσι, η αρνητική κατάληξη που είχε τους έβρισκε πλήρως αντίθετους. Το κόμμα του Γλ. Κληρίδη, δύο μέρες μετά την παραίτηση Ρολάνδη, δημοσίευε στον τύπο ανακοίνωση, κατακρίνοντας έντονα τον Κυπριανού για τη στάση του στη συγκεκριμένη πρωτοβουλία του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών. Η ανακοίνωση του Δημοκρατικού Συναγερμού κατέκρινε τον Κυπριανού ότι ενώ είχε προτρέψει το γ.γ. να αναλάβει την πρωτοβουλία και είχε ζητήσει από πολλές χώρες να υποστηρίξουν την πρωτοβουλία αυτή, αργότερα ακολούθησε ανεξήγητη συμπεριφορά. Στην ανακοίνωση του ΔΗΣΥ αναφερόταν μεταξύ άλλων ότι "Ο πρόεδρος της Δημοκρατίας ακολούθησε τακτική φραστικής αποδοχής της μεθοδολογίας του γ.γ., αλλά στην πραγματικότητα οι ενέργειες του οδήγησαν στον εκφυλισμό της πρωτοβουλίας αυτής. Το αποτέλεσμα είναι ότι η διαδικασία που θα ακολουθηθεί θα οδηγήσει σε απλή επανάληψη των θέσεων των δύο πλευρών..." κάτι που στην ουσία δε θα είχε κανένα αποτέλεσμα[125]. Το ΑΚΕΛ με τη σειρά του υποστήριζε ότι η όλη στάση του προέδρου Κυπριανού ισοδυναμούσε με απόρριψη της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας του Πέρεζ ντε Κουεγιάρ. Το ΑΚΕΛ κατέκρινε τον Κυπριανού ότι δεν έδειξε το απαιτούμενο πολιτικό θάρρος και ότι με την όλη στάση του αποθάρρυνε την πρωτοβουλία του γ.γ.. Σε ανακοίνωση της Εργατικής Ομοσπονδίας του κόμματος αναφερόταν "...ότι οι χειρισμοί που έγιναν...δεν ήταν ούτε ταχείς, δίχως

[125] *Ανακοίνωση ΔΗΣΥ στο τύπο*, 22 Νοεμβρίου 1983.

καθυστέρηση, ούτε σαφείς, δίχως αμφιταλαντεύσεις, ούτε ενθαρρυντικοί προς το γ.γ. του ΟΗΕ"[126].

Στην πραγματικότητα, τα όσα διαδραματίστηκαν γύρω από την πρωτοβουλία Κουεγιάρ δημιούργησαν ένα αρνητικό κλίμα για την ελληνοκυπριακή πλευρά και ειδικότερα για τον Κυπριανού. Έχοντας υπόψη όλα αυτά αλλά και τον ενταφιασμό των δεικτών, ο Κυπριανού έδιδε την επίσημη απάντηση του στο νέο έγγραφο ντε Κουεγιάρ. Ο Ντενκτάς, γνωρίζοντας τα διαδραματιζόμενα στο εσωτερικό της Κύπρου, απέρριπτε τη νέα πρωτοβουλία του γ.γ.. Σε μία προσπάθεια αποφυγής του αδιεξόδου, ο Κουεγιάρ στέλνει στην Κύπρο τον Ούγκο Γκόμπι για προετοιμασία του εδάφους για μια απευθείας συνάντηση Κυπριανού - Ντενκτάς. Ο Ντενκτάς όμως μια μέρα αργότερα θα επιβεβαιώσει τους φόβους όλων προχωρώντας στην ανακήρυξη της ούτω καλούμενης "Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου"[127]. Εκτός από την Τουρκία, καμιά άλλη χώρα δεν αναγνώρισε το παράνομο «κράτος» του Ντενκτάς, ενώ τόσο τα Ηνωμένα Έθνη, όσο και η τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα προέτρεπαν τα κράτη μέλη τους να μην προχωρήσουν στην αναγνώριση του ψευδοκράτους[128].

Η ανακήρυξη του λεγόμενου ανεξάρτητου «κράτους» από το Ντενκτάς ήταν πράγματι μια άκρως δυσμενής εξέλιξη που έφερνε την Κυπριακή

[126] Βλ. Λ. Κακουλλή, σ. 213.

[127] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, σσ. 562-8

[128] Βλ. χαρακτηριστικά τα ψηφίσματα 541 (18 Νοεμβρίου 1983) και 550 (1 Μαίου 1984) του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών. Το ψήφισμα 541 υιοθετήθηκε με 13 ψήφους υπέρ, 1 εναντίον (Πακιστάν) και 1 αποχή (Ιορδανία). Το 550 υιοθετήθηκε με 13 υπέρ, 1 εναντίον (Πακιστάν), 1 αποχή (ΗΠΑ), βλ. *Resolutions Adopted by the United Nations on the Cyprus Problem*, Nicosia, Republic of Cyprus, Press and Information Office, 1999, σσ. 87-91. Σημειώνεται ότι η αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης στην ανακήρυξη «κράτους» από Ντενκτάς εκδηλώθηκε τρεις μέρες μετά την ενέργεια αυτή και ήταν υπό μορφή δημοσιεύματος του ΤΑΣΣ. Κανένας αξιωματούχος της Σοβιετικής Ένωσης δεν προέβηκε σε καταδικαστική δήλωση για την ενέργεια Ντενκτάς. Την ίδια στιγμή ο υπουργός εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης αρνήθηκε να συναντηθεί με τον Πρέσβη της Κύπρου στη Μόσχα για να παραλάβει επιστολή-διάβημα του προέδρου Κυπριανού με αφορμή την αποσχιστική ενέργεια του Ντενκτάς.

Δημοκρατία σε πολύ δύσκολη θέση και απομάκρυνε ακόμα περισσότερο την πιθανότητα εξεύρεσης μιας δίκαιης και βιώσιμης λύσης του κυπριακού. Μερικοί από τους στενρύς σύμβουλους και συνεργάτες του Κύπριου προέδρου τον προέτρεπαν να καταγγείλει και αυτός τις δύο Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου ως αντίδραση στην ενέργεια Ντενκτάς. Υποστήριζαν ότι με την ανακήρυξη του δήθεν «κράτους» του Ντενκτάς, δινόταν στην ελληνοκυπριακή πλευρά μια μοναδική ευκαιρία να "απεγκλωβιστεί" από τις Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου, που σε τελική ανάλυση δε συνέπιπταν και με την όλη φιλοσοφία Κυπριανού στο κυπριακό[129].

Η αρνητική αυτή εξέλιξη θα φέρει τον Κυπριανού στην Αθήνα όπου στις 17 Νοεμβρίου θα συναντηθεί με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Εντωμεταξύ δύο μέρες νωρίτερα, στις 15 Νοεμβρίου, σε συνάντηση Παπανδρέου – Καραμανλή παρατηρείται κάποιου είδους διαφωνία μεταξύ των δύο που τελικά δε θα πάρει διαστάσεις λόγω της κρισιμότητας των ημερών[130]. Συγκεκριμένα, ο Παπανδρέου υποστηρίζει "ότι ήταν βέβαιος ότι ούτε η Αμερική, ούτε η Αγγλία είχαν προηγούμενη γνώση της τουρκικής ενέργειας και ότι ασφαλώς δεν επρόκειτο αυτή τη φορά τουλάχιστον περί συμπαιγνίας". Ο Έλληνας πρωθυπουργός προχωρεί ακόμη περισσότερο και δηλώνει ότι, ίσως και η Άγκυρα να βρέθηκε εξ απρόοπτου από την πράξη του Ντενκτάς[131]. Η

---

[129] Συνέντευξη με Πέτρο Βοσκαρίδη, Αθήνα 10 Νοεμβρίου 1998.

[130] Ο Γ. Ράλλης δηλώνει ότι την μέρα της ανακήρυξης του ψευδοκράτους, "μου τηλεφώνησε ο Παπανδρέου για να ανέβω στο Καστρί να συζητήσουμε την κατάσταση. Εγώ του είπα ότι αν αυτό συνέβαινε επί κυβερνήσεως Νέας Δημοκρατίας, εσείς θα κατεβαίνατε στους δρόμους και θα μας κατηγορούσατε. Εμείς δεν πρόκειται να το κάνουμε γιατί δεν θέλουμε να δυσκολέψουμε την ήδη δύσκολη κατάσταση. Τόνισα στον Παπανδρέου ότι δεν πρόκειται κανείς να αναγνωρίσει ένα τέτοιο "κράτος", αλλά είτε το αναγνωρίσει είτε όχι είναι ένδειξη που το πάνε οι Τούρκοι. Συμφωνήσαμε να συνεννοηθεί με τον Ευάγγελο Αβέρωφ, αρχηγό της ΝΔ, και τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, υπεύθυνο εξωτερικών υποθέσεων της ΝΔ, και όλοι μαζί να δούμε τι να κάνουμε. Τίποτα όμως δεν έγινε από αυτά". Συνέντευξη με Γεώργιο Ράλλη, Αθήνα, 21 Ιανουαρίου 1999.

[131] Αν και ο Παπανδρέου φαίνεται να δηλώνει ότι επικρατούσε άγνοια σχετικά με την πρόθεση του Ντενκτάς να προχωρήσει σε ανακήρυξη "κράτους", ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης του, Αγαμέμνων Κουτσόγιωργας δήλωνε στις 2 Φεβρουαρίου 1984 στην Βουλή των Ελλήνων, "Είχαμε πράγματι και την πληροφόρηση για το κράτος του Ντενκτάς πολύ νωρίτερα απο ότι φαντάζεσθε,...". Βλ. *Το*

αντίδραση Καραμανλή στα λεγόμενα Παπανδρέου ήταν άμεση. Υπενθυμίζει λοιπόν τον Έλληνα πρωθυπουργό "ότι από καιρό εξέφραζε τους φόβους του για το ενδεχόμενο μιας τέτοιας εξελίξεως, αλλά βέβαια δεν είναι αυτή η στιγμή για να εξετασθεί πως φθάσαμε σ'αυτήν την εξέλιξη"[132]. Ακολούθως, στη συνάντηση του με τον Κυπριανού, ο Καραμανλής θα τονίσει στον Κύπριο πρόεδρο ότι "η αντίδραση, εξ άλλου, των διαφόρων χωρών στην τουρκοκυπριακή αυθαιρεσία θα έπρεπε να έχει διαλύσει τις αυταπάτες όλων όσων πιστεύουν στην υποστήριξη της Ανατολής. Είναι προφανές ότι το συμφέρον της Μόσχας είναι να διαιωνίζεται η διένεξη μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, αφού έτσι εξασθενίζει η Ατλαντική Συμμαχία"[133].

Σε αυτή τη συνάντηση οι δύο άνδρες συζήτησαν και τη βρετανική πρόταση για τριμερείς διαβουλεύσεις (Ελλάδα, Τουρκία, Μεγάλη Βρετανία). Η πρόταση αυτή, που όπως θα διαφανεί στη συνέχεια δημιούργησε κάποια κρίση στις σχέσεις Παπανδρέου - Κυπριανού και απεδείκνυε την έλλειψη συντονισμού ανάμεσα σε Αθήνα και Λευκωσία απορρίφθηκε από τον Παπανδρέου εφόσον η αποδοχή της βρετανικής ιδέας για τριμερείς διαπραγματεύσεις δεν ήταν εφικτή, σύμφωνα με την Αθήνα, αν δεν ανακαλύτο προηγουμένως η απόφαση για ανακήρυξη «κράτους» από το Ντενκτάς. Ο

Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων, Τόμος Δ', σ. 97. Σχετικά με το ίδιο θέμα, ο τότε υφυπουργός εξωτερικών Γιάννης Καψής υποστηρίζει «Σε ένα εμπιστευτικό σημείωμα προς τον Πρωθυπουργό, προέβλεπα ότι η Άγκυρα θα προχωρούσε στην UDI (Unilateral Declaration of Independence) μεταξύ 10-20 Νοεμβρίου, δηλαδή στο μεσοδιάστημα μεταξύ των εκλογών και τον σχηματισμό της νέας Κυβέρνησης. Έτσι θα ήταν ασαφές ποιος θα είχε την ευθύνη,» βλ. Γιάννης Καψής, *Οι τρεις μέρες του Μάρτη*, Αθήνα, Νέα Σύνορα-Λιβάνη, 1990, σ. 260. Για το ίδιο θέμα, ο Σ. Λυγερός υποστηρίζει ότι ο Παπανδρέου και ο Κυπριανού δεν πίστευαν ότι ο Ντενκτάς θα προχωρήσει σε ανακήρυξη ξεχωριστού «κράτους» γιατί δεν θα τον άφηνε η Άγκυρα. Βλ. Σταύρος Λυγερός, *Κύπρος, Στα Όρια του Αφανισμού*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1993, σ. 63. Μετά την ενέργεια Ντενκτάς, ο πρόεδρος Κυπριανού δήλωνε σε δημοσιογραφική διάσκεψη «Αυτό το οποίο έγινε στην Κύπρο δεν αφήνει απολύτως καμιά αμφιβολία ότι δεν πρόκειται απλώς περί απάτης σε βάρος του κυπριακού λαού, αλλά και περί απάτης διεθνούς κλίμακας γιατί όλες οι ενδείξεις και όλες οι διαβεβαιώσεις που έχουμε από όλες ανεξαίρετα τις Κυβερνήσεις είναι ότι είχαν την διαβεβαίωση της τουρκικής πλευράς ότι δεν επρόκειτο να γίνει τέτοια ενέργεια,» βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 17 Νοεμβρίου 1983.

[132] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 12, σ. 338.

[133] ο.π.

Παπανδρέου όμως υποστήριζε ότι η Ελλάδα μπορεί να διαβουλεύεται με τη Βρετανία, και ακολούθως οι Βρετανοί με τους Τούρκους. Ο Καραμανλής, χωρίς να πάρει συγκεκριμένη θέση, ζήτησε την προσεκτική εξέταση της βρετανικής πρότασης, θεωρούσε ότι υπήρχε η πιθανότητα "απορρίπτοντας την πρόταση αυτή, [να] διευκολύνουμε την Άγκυρα, η οποία πιθανόν να ευρίσκετο ενώπιον διλήμματος, εάν εκαλείτο από την Αγγλία, συμφωνούσης και της Ελλάδος, σε τριμερείς διαβουλεύσεις, διότι, πέραν της ουσίας, συμμετοχή της θα εσήμαινεν ότι αναγνωρίζει την ισχύ της Συνθήκης Εγγυήσεως, οπότε όμως θα ήτο ασυμβίβαστη με την θέση της αυτή η αναγνώριση του τ/κ κράτους"[134].

Την ίδια περίοδο, ο Κυπριανού, αναλαμβάνοντας μια διεθνή προσπάθεια προς αντιμετώπιση της μονομερούς ενέργειας του Ντενκτάς, επισκέπτεται την Ουάσιγκτον όπου συναντά τον Αμερικανό πρόεδρο Ρόναλτ Ρέιγκαν, ο οποίος δηλώνει ότι οι ΗΠΑ δεν πρόκειται να αναγνωρίσουν ένα τέτοιο "κράτος" και θα αποτρέψουν και άλλες χώρες από το να προχωρήσουν σε αναγνώριση. Ο Γιάννης Καψής γράφοντας για τις προσπάθειες για μη αναγνώριση του ψευδοκράτους υπογραμμίζει ότι «Το UDI –το ψευδοκράτος- ανακηρύχθηκε στις 15 Νοεμβρίου. Το περιμέναμε...Και είχαν γίνει αλλεπάλληλες –και πολύωρες- συσκέψεις για τους τρόπους αντιμετώπισης του. Είχαν συζητηθεί μέτρα και αντίποινα...Διπλωματικές αλλά και ουσιαστικές ενέργειες...Αλλά δεν έγινε τίποτα από όσα είχαμε συζητήσει και –υποτίθεται- συμφωνήσει. Και η ευθύνη δεν βαραίνει την Αθήνα...Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ζούσαμε τότε την βυζαντινή περίοδο της Κυπριακής πολιτικής. Μοναδική φροντίδα της Λευκωσίας ήταν να προσθέσει ένα ακόμη

---

[134] ο.π., σ. 339.

ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ ή κάποιου άλλου διεθνούς Οργανισμού, στην πλούσια συλλογή των, άνευ πρακτικής αξίας, ψηφισμάτων και διαμαρτυριών»[135].

Στις 27 Νοεμβρίου 1983, ο Καραμανλής καλεί[136] τον Κυπριανού, ο οποίος βρισκόταν στην Ινδία όπου συμμετείχε στη Διάσκεψη της Κοινοπολιτείας, να μεταβεί στην Αθήνα με αφορμή δημόσια διχογνωμία που εκδηλώθηκε μεταξύ Κυπριανού και Παπανδρέου γύρω από τη βρετανική πρόταση που αναφέρθηκε προηγουμένως. Ο Κυπριανού με δηλώσεις από την Ινδία, με αφορμή την ανακήρυξη του ψευδοκράτους, καλούσε τις εγγυήτριες δυνάμεις στην Κύπρο να αναλάβουν τις ευθύνες τους και να αποκαταστήσουν την τάξη στο νησί, και ζητούσε ακόμη από την Ελλάδα και τη Βρετανία να μη μείνουν αδιάφορες στα νέα τετελεσμένα του Ντενκτάς και να διαβουλευτούν με την άλλη εγγυήτρια δύναμη, Τουρκία, η οποία δεν

---

[135] Βλ. Γ. Καψής, σ. 260. Συνεχίζοντας ο Καψής τονίζει «Η προσθήκη ή αφαίρεση μιας λέξης, από τα ανακοινωθέν της Διάσκεψης των Αδεσμεύτων, έπαιρνε διαστάσεις…εθνικού θριάμβου, ή συμφοράς-ανάλογα με την περίσταση. Και αν κατορθώναμε να μετατρέψουμε την αποχή των…νήσων του Σολομώντος, σε θετική ψήφο, η Λευκωσία το θεωρούσε…σαν ένα αποφασιστικό βήμα προς την επίλυση του Κυπριακού…Είναι αλήθεια ότι οποτεδήποτε φέρναμε το θέμα του προγραμματισμού των αντιδράσεων μας, σε περίπτωση ανακήρυξης του ψευδοκράτους, και κυρίως, των ενεργειών μας για αποτροπή μιας τέτοιας ενέργειας, η κυπριακή πλευρά έσπευδε…να πλειοδοτήσει. Επανειλημμένα, ο Πρόεδρος Κυπριανού είχε απειλήσει ότι…θα έκοβε το νερό…θα έκοβε την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος προς τον τουρκοκυπριακό τομέα…θα σταματούσε την πληρωμή των συντάξεων στους Τούρκους δημοσίους υπαλλήλους…», ο.π., σσ. 260-1. Μια από τις αντιδράσεις που πρότεινε ο Α. Παπανδρέου την συγκεκριμένη περίοδο ήταν και η αποστολή ελληνικής μεραρχίας στην Κύπρο. Το θέμα συζητήθηκε στην Κύπρο ανάμεσα στο πρόεδρο Κυπριανού και τα κυπριακά κόμματα στο Εθνικό Συμβούλιο, όπου το κάθε κόμμα εξέφρασε την θέση του. Όπως υποστηρίζει ο Β. Λυσσαρίδης, ο «Σ. Κυπριανού απέφυγε σε εκείνη την σύσκεψη να τοποθετηθεί, λέγοντας ότι το θέμα θα απασχολούσε τις δύο κυβερνήσεις. Αφού δεν στάλθηκε τελικά στρατός, τι σημαίνει;», βλ. Π. Κασκάνης, «Ο Α. Παπανδρέου και η άμυνα της Κύπρου, Διαφορετικές εκτιμήσεις και επιλεκτική μνήμη,» *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 20 Ιουνίου 1999, σ. 10. Το θέμα της αποστολής ελληνικού στρατού στην Κύπρο μετά την ανακήρυξη του ψευδοκράτους προτάθηκε και από τον Έλληνα υπουργό εξωτερικών Ιωάννη Χαραλαμπόπουλο σε συνάντηση που είχε με τον Κύπριο ομόλογο του Γεώργιο Ιακώβου στην Αθήνα στις 23 Δεκεμβρίου 1983. Η ιδέα που προτάθηκε ήταν ότι μέσα στα πλαίσια της δυναμικής αντιμετώπισης της ανακήρυξης «κράτους» από το Ντενκτάς θα έπρεπε η Κυπριακή Δημοκρατία να καλέσει την Ελλάδα ως εγγυήτρια δύναμη που ήταν να προστατεύσει τον ελληνικό πληθυσμό της Κύπρου.

[136] Ο Καψής υποστηρίζει ότι ο Κυπριανού ήταν αυτός που είχε ζητήσει να συγκληθεί σύσκεψη υπό τον Καραμανλή. «Ήτανε ένα χτύπημα κάτω από την μέση. Ήξερε [ο Κυπριανού], πολύ καλά, ότι θα πονούσε ο Α. Παπανδρέου, όχι μόνον γιατί ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα εμφανιζόταν σαν επιδιαιτητής, αλλά και διότι θα έδινε την ευκαιρία στο Καραμανλή να πετύχει την μεγάλη επιδίωξη του: να αναμιχθεί ενεργά στην πολιτική ζωή της χώρας…», βλ. Γ. Καψής, σ. 270.

τηρούσε τα συμφωνηθέντα της συνθήκης[137]. Η δήλωση όμως του Κύπριου προέδρου φαινόταν αντίθετη από τα όσα λέχθηκαν από τον Έλληνα πρωθυπουργό όταν πρωτοσχολίασε τη βρετανική πρόταση. Η Αθήνα ερμήνευσε τις δηλώσεις Κυπριανού ως απαίτηση της Λευκωσίας για τριμερή Διάσκεψη[138]. Όπως σημειώθηκε προηγουμένως, ο Παπανδρέου έλεγε ότι αποδεχόταν διμερείς διαβουλεύσεις με τη Βρετανία, η οποία θα συζητούσε παράλληλα με την Τουρκία. Έτσι, ο Έλληνας πρωθυπουργός, φανερά ενοχλημένος, δήλωνε ότι αν η Κύπρος ήθελε τριμερή διάσκεψη, ο ίδιος δεν είχε άλλη επιλογή από το να ασπαστεί τη "νέα πολιτική", όπως δήλωνε, του Κυπριανού[139]. Ο Έλληνας πρωθυπουργός δήλωνε ότι θλίβεται βαθύτατα από τη στάση του Κυπριανού και σημείωνε ότι "κατά την πρόσφατη επίσκεψη του (Κυπριανού, στις 17 Νοεμβρίου 1983) στην Αθήνα, είχαμε μείνει απόλυτα σύμφωνοι να ανταποκριθούμε στη σχετική πρόταση της Μεγάλης Βρετανίας για διάσκεψη των Εγγυητριών Δυνάμεων, προσθέτοντας όμως ότι για την τριμερή [αποφασίσαμε να] αντιτείνουμε δύο παράλληλες διαβουλεύσεις,...", δηλαδή Αθήνα - Λονδίνο, και ακολούθως, Λονδίνο - Άγκυρα. Τέλος ο Έλληνας πρωθυπουργός ζητούσε από τον Κυπριανού "να προτείνει δημοσίως ποια είναι η επιθυμία του και υπόσχομαι να ανταποκριθώ"[140].

---

137 Οι δηλώσεις Κυπριανού έγιναν στο δημοσιογράφο του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου (ΡΙΚ) Δ. Ανδρέου. Η ανακοίνωση του ΡΙΚ έλεγε «...Ο πρόεδρος Κυπριανού, μιλώντας στην Διάσκεψη της Κοινοπολιτείας, κάλεσε τις εγγυήτριες δυνάμεις Ελλάδας και Μ. Βρετανίας να μην παραμείνουν αδιάφορες, διευκρινίζοντας ότι ναι μεν δεν παραμένουν αδιάφορες αλλά αυτό που εισηγείται είναι προώθηση των διαβουλεύσεων τους με την Τουρκία, που δεν πρέπει κατά ανάγκη να είναι παράλληλες διαβουλεύσεις στο πλαίσιο της συνθήκης εγγύησης...», βλ. Συνέντευξη με Δ. Ανδρέου, Λευκωσία, 25 Ιανουαρίου 2000. Βλ. ακόμα Γ. Καψής, σ. 266 και *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 27 Νοεμβρίου 1983.

138 Βλ. Γ. Καψής, σ. 266. Σύμφωνα με το Σπύρο Κυπριανού «Το ήξερα ότι ο Παπανδρέου και οι συνεργάτες του δεν ήθελαν να ακούσουν για Τριμερή. Δεν εισηγήθηκα Τριμερή. Αν και εκ των υστέρων, εδώ που τα λέμε, σε τι θα έβλαπτε; Σήμερα έχουμε την Τουρκία να κάνει τέτοιο διάλογο με την Ελλάδα. Ίσως να ήταν το λιγότερο μια Τριμερής, όμως δεν εισηγήθηκα. Βασικά το μυαλό μου και οι σκέψεις μου ήταν στην Βρετανία, να αναλάβουν τις ευθύνες τους, και ιδιαιτέρως τους το είπα,» Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

139 Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 12, σ. 340.

140 Βλ. Δηλώσεις Ανδρέα Παπανδρέου κατά την επιστροφή του από τη Ρώμη στις 26 Νοεμβρίου 1983. Ο Γ. Καψής υποστηρίζει ότι ο Παπανδρέου ήταν πολύ οργισμένος με τις δηλώσεις Κυπριανού. Η

Την επόμενη μέρα, στις 28 Νοεμβρίου ο Καραμανλής συναντιέται με τον Παπανδρέου ο οποίος ομολογεί "ότι υπήρξαν λάθη χειρισμού και από την Αθήνα, αλλά και σοβαρά λάθη εκ μέρους της Κύπρου", και ότι ο Κυπριανού δεν έπρεπε να παραβεί τα όσα συμφωνήθηκαν στην Αθήνα αναφορικά με την πρόταση των Βρετανών. Ο Καραμανλής δηλώνει ότι τέτοιες διαφορές δεν πρέπει ποτέ να βγαίνουν στο φως της δημοσιότητας "γιατί τούτο χαροποιεί τους Τούρκους και αποθαρρύνει όσους θέλουν να μας βοηθήσουν"[141]. Επιπλέον, ο Έλληνας πρόεδρος επικρότησε την αναβολή της σύσκεψης στην Αθήνα των πολιτικών αρχηγών της Κύπρου που προγραμμάτισε ο Παπανδρέου, γιατί κάτι τέτοιο "εν άγνοια και χωρίς την συγκατάθεση του κυρίου Κυπριανού" λογικά θα επηρέαζε τον Κύπριο πρόεδρο να υποψιασθεί ότι πλέκεται συνομωσία εις βάρος του[142].

Στις 30 Νοεμβρίου φτάνει και ο Κυπριανού στην Αθήνα για να παρακαθίσει σε σύσκεψη στην οποία προεδρεύει ο Καραμανλής και

δήλωση Παπανδρέου είχε ως εξής: «Οφείλω να ομολογήσω ότι η αναφορά του προέδρου Κυπριανού στις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις (ως εάν είμαστε ίσοι σε ότι αφορά τη στάση μας στο εθνικό θέμα) με θλίβει βαθύτατα και ως Έλληνα, και ως Πρωθυπουργό,....»βλ. *Ελευθεροτυπία,* Λευκωσία, 27 Νοεμβρίου 1983.

[141] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή,* Τόμος 12, σ. 342.

[142] ο.π., στην ίδια σελίδα. Στην ίδια συνάντηση ο Καραμανλής "συνέστησε στον κύριο πρωθυπουργό να παύσει η κυβέρνηση να παρελθοντολογεί τόσο για το Κυπριακό, όσο και για τα εσωτερικά. Ως προς το Κυπριακό, είναι γνωστό ότι η Συνθήκη της Ζυρίχης, όχι μόνο έσωσε την Κύπρο από μία δύσκολη κατάσταση, όχι μόνο της έδωσε την ανεξαρτησία, αλλά και άνοιγε το δρόμο προς την Ένωση…Η κυβέρνηση, όμως, συνεχώς ανατρέχει στο παρελθόν και αναπόφευκτα στο δικό του έργο. Κάποτε όμως θα αναγκασθεί να αντιδράσει βιαίως, αφού δυσφημίζεται το έργο του και αφού ο ελληνικός λαός πιθανώς θα πιστέψει ότι ο ίδιος είναι δειλός ή αφιλότιμος." Όσον αφορά την σύσκεψη των αρχηγών των κυπριακών πολιτικών κομμάτων στην Αθήνα που συγκάλεσε ο Παπανδρέου, ο Γ. Καψής υποστηρίζει ότι ήταν μια απόφαση «εκδίκησης» του Έλληνα πρωθυπουργού προς την ενέργεια Κυπριανού να ζητήσει σύσκεψη υπό τον Καραμανλή μετά την δημοσιοποίηση της διχογνωμίας Αθηνών-Λευκωσίας όσον αφορά την βρετανική πρόταση, βλ. Γ. Καψής, σσ. 272-3. Ο Σπύρος Κυπριανού φαίνεται να διαφωνεί με τα λεγόμενα Καψή όσον αφορά το θέμα αυτό. Υποστηρίζει συγκεκριμένα ο Κυπριανού, «Φαντάζομαι ότι βάσει των συμβουλών του Καψή, ο Παπανδρέου αποφάσισε να καλέσει τους αρχηγούς των κομμάτων σε σύσκεψη. Όταν με ενημέρωσαν για αυτό, εγώ απάντησα ότι δεν πηγαίνω διότι δεν συνεννοήθηκε κανένας μαζί μου και ειδοποίησα εγώ το Καραμανλή. Είπα ότι θα παραιτηθώ αν γίνει αυτή η κίνηση από πλευράς Ελληνικής Κυβέρνησης, χωρίς την έγκριση μου. Επενέβη ο Καραμανλής, πήγα πράγματι στην Αθήνα, δεν πήγαν οι Αρχηγοί των Κομμάτων. Δεν θα έβλαπτε να πήγαιναν, αλλά η κίνηση ήταν τέτοια 'ελάτε όλοι να τιμωρήσουμε τον Κυπριανού'. Δεν θα μπορούσα να ανεχθώ κάτι τέτοιο,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

συμμετέχει επίσης ο Έλληνας πρωθυπουργός. Μετά από εκτενή συζήτηση της κρίσης στην οποίαν επήλθαν οι σχέσεις Αθηνών - Λευκωσίας, αποφασίσθηκε το όλο θέμα να θεωρηθεί λήξαν και να αποφευχθεί κάτι παρόμοιο στο μέλλον. Κυπριανού και Παπανδρέου καταλήγουν στη διαπίστωση ότι μέσα από τις συναντήσεις που είχαν τον τελευταίο καιρό στο εξωτερικό μπορούν να συμπεράνουν ότι οι Αμερικανοί είναι ειλικρινείς στην προσπάθεια τους να βοηθήσουν στην επίλυση του κυπριακού. Ο Καραμανλής δηλώνει ότι η ανακήρυξη «κράτους» από το Ντενκτάς αποτελεί εξέλιξη αρνητική η οποία εγκυμονεί μακροπρόθεσμους κινδύνους και για αυτό θα ήταν φρονιμότερο να διερευνηθούν τόσο οι προθέσεις του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών, όσο και αυτές των Άγγλων. Η βρετανική πρόταση είναι ανάγκη να μελετηθεί προσεχτικά, υποστήριζε ο Καραμανλής, και αν περιλαμβάνει θετικά στοιχεία να μην απορριφθεί. Ελλάδα και Κύπρος θα πρέπει να κινηθούν τώρα που υπάρχει διεθνές ενδιαφέρον για το πρόβλημα. Ο Παπανδρέου ανέλαβε να εκμεταλλευτεί την παρουσία της Θάτσερ στην Ελλάδα σε λίγες μέρες, και να διερευνήσει πιο συγκεκριμένα τις βρετανικές προθέσεις[143].

[143] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή,* Τόμος 12, σσ. 343-4.Για την συνάντηση Καραμανλή-Παπανδρέου-Κυπριανού ο Δ. Ανδρέου υποστηρίζει ότι όταν τελείωσε η σύσκεψη και Κυπριανού και Παπανδρέου δήλωναν ότι το θέμα ήταν προϊόν παρεξήγησης και θεωρείτο λήξαν ρώτησε τους δύο άντρες, «Αφού σε δεκαπέντε λεπτά μπορούσε να αρθεί η παρεξήγηση με την επέμβαση Καραμανλή, γιατί αυτός ο χαρτοπόλεμος Αθήνα-Νέο Δελχί-Λευκωσία;» Η ερώτηση του Ανδρέου θεωρήθηκε εχθρική από τον Σ. Κυπριανού. Η Λευκωσία πάντως θεωρούσε τον Γ. Καψή υπεύθυνο για την παρεξήγηση που δημιουργήθηκε. Συνέντευξη με Δ. Ανδρέου, Λευκωσία, 25 Ιανουαρίου 2000. Ο Γ. Καψής υποστηρίζει ότι ο Παπανδρέου του είπε ότι ο λόγος της απομάκρυνσης του από την διαχείριση του Κυπριακού ήταν

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3
Από τη Δεύτερη Περίοδο Κυπριανού στον Ανεξάρτητο Βασιλείου, 1983-1988

Το τέλος του 1983 σημαδεύτηκε με μια άκρως δυσμενή εξέλιξη για την Κυπριακή Δημοκρατία. Αναμφισβήτητα η ανακήρυξη από το Ραούφ Ντενκτάς της λεγόμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου» έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου, δημιουργώντας νέα τετελεσμένα και καθιστώντας τις προοπτικές λύσης του προβλήματος ακόμα δυσκολότερες. Κάθε προσπάθεια λύσης του κυπριακού προβλήματος θα είχε στο εξής να αντιμετωπίσει και τις απαιτήσεις του Ντενκτάς και της Άγκυρας για αναγνώριση «κράτους» στη βόρεια Κύπρο.

Ο φόβος για πιθανή αναγνώριση της ούτω καλούμενης «ΤΔΒΚ» οδηγεί το Σπύρο Κυπριανού στην υποβολή προς το γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών του πλαισίου για συνολική λύση του προβλήματος στις 11 Ιανουαρίου 1984. Κύρια προϋπόθεση της πρότασης Κυπριανού αποτέλεσε η αποστρατικοποίηση του νησιού. Την ίδια στιγμή σε μια προσπάθεια επανέναρξης του διαλόγου, ο Πέρεζ ντε Κουεγιάρ, συμφώνησε με τις δύο πλευρές ότι στο παρόν στάδιο δε θα γίνονταν "περαιτέρω προσπάθειες για διεθνοποίηση του κυπριακού προβλήματος [από μέρους της ελληνοκυπριακής πλευράς] ενώ δεν θα συνεχίζονταν ενέργειες σχετικά με την διακήρυξη της 15 Νοεμβρίου 1983 για την ανακήρυξη τουρκοκυπριακού 'κράτους'"[1].

Υπό το φως των νέων αυτών εξελίξεων στο κυπριακό, ο Κυπριανού επιστρέφοντας από τη Νέα Υόρκη, όπου είχε υποβάλλει στο γ.γ. το "Πλαίσιο για συνολική λύση του προβλήματος", επισκέπτεται την Ελλάδα, στις 30 Ιανουαρίου

1984, και έχει επίσημη συνάντηση με το Κωνσταντίνο Καραμανλή. Σε σχετικό σημείωμα στο *Αρχείο Καραμανλή* αναφορικά με τη συγκεκριμένη συνάντηση διαφαίνεται εύκολα η μεγάλη απογοήτευση του Κύπριου προέδρου για την κατάσταση που επικρατεί αλλά και οι αμυδρές πιθανότητες για μια ουσιαστική πρωτοβουλία όσον αφορά τη λύση του προβλήματος. Αναφέρει συγκεκριμένα ο Καραμανλής στο σημείωμα, "Κατά την σημερινή μας συνάντηση, βρήκα τον πρόεδρο Κυπριανού αποκαρδιωμένο και απογοητευμένο, γιατί το συμπέρασμα του, από την τελευταία περιοδεία του, είναι ότι, όχι μόνο έχει καμφθεί το διεθνές ενδιαφέρον για το κυπριακό, αλλά και γιατί κανείς δεν προτίθεται να πάρει πρωτοβουλίες βάσει των προτάσεων που ο ίδιος υπέβαλε"[2]. Ο Κύπριος πρόεδρος "...διαπίστωσε παντού μεγάλη δυσπιστία [και] για τη ελληνική κυβέρνηση, καθώς και ενόχληση των Δυτικών, πράγμα που άμβλυνε το ενδιαφέρον τους για το κυπριακό"[3].

Οι διαπιστώσεις Κυπριανού δεν προκάλεσαν ιδιαίτερη εντύπωση στον Καραμανλή που επανέλαβε στον Κύπριο πρόεδρο τις ευθύνες της ελληνοκυπριακής πλευράς για την εξέλιξη αυτή, καθώς και τις συνέπειες που έπρεπε τώρα να υποστεί η Κυπριακή Δημοκρατία λόγω της δημιουργίας αντιδυτικού κλίματος και των ανεξήγητων προσπαθειών συμπόρευσης με τους Σοβιετικούς. Ο Κυπριανού επιβεβαιώνοντας τα όσα αναφέρει ο Έλληνας πρόεδρος σημειώνει ακόμα ότι μέχρι και ο υπουργός εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης είπε στον υπουργό εξωτερικών της Κύπρου Γεώργιο Ιακώβου, ότι μόνο

---

[1] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος*, Τόμος Β', Λευκωσία, Πρόοδος, 1995, σσ. 570-1.
[2] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 12, Εκδοτική Αθηνών, 1997, σ. 350.
[3] ο.π. στην ίδια σελίδα.

οι Αμερικανοί μπορούν να βοηθήσουν στην περίπτωση της Κύπρου διότι μόνο αυτοί μπορούν να πιέσουν την Τουρκία[4]. Παρόλο που ο Κυπριανού δηλώνει έτοιμος να ακολουθήσει τις συμβουλές Καραμανλή, εμφανίζεται απορημένος σχετικά με τις απόψεις του Έλληνα πρωθυπουργού επί των προτάσεων Καραμανλή. Πιο συγκεκριμένα ο Κύπριος πρόεδρος αναφερόμενος στον Έλληνα πρωθυπουργό, εκδήλωνε ενός είδους δυσπιστία και αβεβαιότητα αναφορικά με το πως αυτός έβλεπε την πορεία που θα έπρεπε από εδώ και εμπρός να ακολουθήσει η ελληνοκυπριακή πλευρά[5].

Την ίδια ώρα στην αντίπερα όχθη, ο Ντενκτάς ετοιμαζόταν για δημιουργία νέων τετελεσμένων. Στις 10 Απριλίου 1984, ο Τουρκοκύπριος ηγέτης προκηρύσσει δημοψήφισμα για έγκριση του δήθεν συντάγματος της «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου», ενώ λίγες μέρες αργότερα, η Τουρκία και το «κράτος» του Ντενκτάς προχωρούν στην ανταλλαγή "πρεσβευτών" με τη δικαιολογία ότι όλα αυτά προγραμματίστηκαν νωρίτερα από την ημερομηνία της πρότασης του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών προς τις δύο πλευρές για μορατόριουμ νέων ενεργειών που θα δυσκόλευαν τις προσπάθειες επανέναρξης του

---

[4] ο.π.

[5] Πριν την επίσκεψη Κυπριανού στην Αθήνα, στις 21 Δεκεμβρίου 1983, ο γενικός γραμματέας της προεδρίας της Ελληνικής Δημοκρατίας, Π. Μολυβιάτης, μετά από προτροπές του Καραμανλή είχε συναντηθεί με τον Παπανδρέου ενόψει της επίσκεψης Κυπριανού στην Ελλάδα, και είχαν συζητήσει για τους προβληματισμούς του Έλληνα προέδρου σχετικά με την νέα πορεία που θα έπρεπε να ακολουθηθεί στο κυπριακό μετά και την ανακήρυξη «κράτους» από τον Ντενκτάς. Στην συγκεκριμένη συνάντηση ο Π. Μολυβιάτης τόνισε στον Παπανδρέου ότι είναι παράκληση του Καραμανλή να μην γίνονται δηλώσεις και να μην τίθονται όροι που θα μπορούσαν να αποθαρρύνουν εκείνους που προσφέρονται να αναλάβουν πρωτοβουλίες για το κυπριακό. Τόνισε συγκεκριμένα ο Μολυβιάτης, «Σε αυτή την κρίσιμη φάση του κυπριακού αυτό είναι το πρόβλημα μας και όχι η διεθνοποίηση του θέματος που, εκτός που υπάρχει, είναι και αναποτελεσματική». Ο Παπανδρέου απάντησε ότι τόσο ο ίδιος όσο και ο Κυπριανού συμφωνούν απόλυτα με αυτό και ότι στην επίλυση του κυπριακού μπορούν να βοηθήσουν κυρίως οι Αμερικανοί και οι Άγγλοι, μέσω του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών. Στην ίδια συνάντηση ο Παπανδρέου είπε στο Μολυβιάτη ότι ο Ρουμάνος πρόεδρος Νικολάι Τσαουσέσκου ενδιαφέρεται να μεσολαβήσει για το κυπριακό και για αυτό θα στείλει τον πολιτικό του σύμβουλο Αντώνη Στρατή στην Ρουμανία για να δοθεί συνέχεια στην πρωτοβουλία Τσαουσέσκου, βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 12, σσ. 346-7.

διαλόγου[6]. Οι ενέργειες της Άγκυρας και του Ντενκτάς δε σταμάτησαν εδώ, αφού ο Ντενκτάς λίγες μέρες αργότερα τορπιλίζει τις προσπάθειες του γ.γ. για επανέναρξη του διαλόγου θέτοντας ως προϋπόθεση για επανέναρξη κάθε είδους συνομιλιών την αναγνώριση της ούτω καλούμενης "Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου", απαίτηση που θα γίνεται εντονότερη χρόνο με το χρόνο. Η ελληνοκυπριακή πλευρά με τη σειρά της στρέφεται στη μόνιμη, και ίσως μοναδική τη συγκεκριμένη περίοδο, επιλογή, αυτή της προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη. Η προσφυγή αυτή θα έχει ως αποτέλεσμα το ψήφισμα 550 του Συμβουλίου Ασφαλείας που καταδίκαζε έντονα τις αποσχιστικές ενέργειες Ντενκτάς[7].

Έχοντας ως βάση το νέο αυτό ψήφισμα, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών, σε μια προσπάθεια απεμπλοκής από το αδιέξοδο, παραδίδει στις δυο πλευρές στις 6 Αυγούστου 1984 "σημεία εργασίας" τα οποία θα επεξεργάζονταν και, στην περίπτωση που θα γίνονταν αποδεκτά, οι δύο πλευρές θα προχωρούσαν σε νέες εκ του σύνεγγυς συνομιλίες. Μετά από συνεννόηση με τον Παπανδρέου, και ενώ ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ τάσσονταν από πολύ νωρίς υπέρ της διαπραγμάτευσης βάσει των «σημείων εργασίας» του Κουεγιάρ, ο Κυπριανού απαντά θετικά στην πρόταση του γ.γ. στις 31 Αυγούστου 1984[8].

---

[6] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, σ. 571. Βλ. ακόμα «Πρόκληση: Ο Ντενκτάς προκήρυξε 'εκλογές' και 'δημοψήφισμα' στα κατεχόμενα,» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 11 Απριλίου 1984, σ. 1.

[7] Βλ. *Ψηφίσματα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για το Κυπριακό Πρόβλημα*, Κυπριακή Δημοκρατία, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, Λευκωσία, 1999, σσ. 90-1.

[8] Αναλύοντας την στάση του ΑΚΕΛ και του ΔΗΣΥ, οι Χατζήκυριακος και Χριστοφόρου τονίζουν ότι «έχοντας την προηγούμενη εμπειρία της αρνητικής αντίκρυσης των 'δεικτών' Κουεγιάρ, ένα χρόνο νωρίτερα από τους Κυπριανού και Παπανδρέου, ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ, σε μια προληπτική ενέργεια, εξάσκησαν σχεδόν αμέσως δημόσιες πιέσεις ώστε να γίνουν αποδεκτά τα 'σημεία εργασίας',» βλ. Ανδρέας Χατζήκυριακος και Χριστόφορος Χριστοφόρου, *Βουλευτικές: Ιστορία, Αριθμοί, Ανάλυση*, Λευκωσία, Εκδόσεις Intercollege, σ. 103. Σημειώνεται ότι ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ δυνάμει του Άρθρου 74, παράγραφος (3) του Συντάγματος ζήτησαν στις 20 Αυγούστου 1984 με αφορμή τα 'σημεία εργασίας' του Κουεγιάρ

Οι εκ του σύνεγγυς συνομιλίες, που άρχισαν στις 10 Σεπτεμβρίου και διάρκεσαν μέχρι και τις 12 Δεκεμβρίου διεξήχθησαν σε τρεις γύρους[9]. Παρόλο που οι πρώτες ενδείξεις δεν ήσαν καθόλου ενθαρρυντικές, το τέλος του τρίτου γύρου, βρίσκει όλους τους συμμετέχοντες να δηλώνουν ότι η δύο πλευρές βρίσκονταν πολύ κοντά σε συμφωνία. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του γ.γ. του ΟΗΕ που στις 12 Δεκεμβρίου, τελευταία μέρα των συνομιλιών, δήλωνε λίγο πριν την κατάθεση της εκθέσεως του στο Συμβούλιο Ασφαλείας, ότι σημαντική πρόοδος επιτεύχθηκε στον τρίτο γύρο των συνομιλιών με αποτέλεσμα ύπαρξης πολλών πιθανοτήτων για λύση του προβλήματος. Ο γ.γ., εκφράζοντας την ικανοποίηση του για τις νέες βελτιωμένες θέσεις του Ντενκτάς αλλά και την καλή θέληση που επέδειξε ο Κυπριανού, δήλωνε ότι στη συνάντηση κορυφής, Κυπριανού και Ντενκτάς "θα συνάψουν μια συμφωνία που θα περιέχει τα αναγκαία στοιχεία για μια περιληπτική λύση του κυπριακού με σκοπό την εγκαθίδρυση μιας Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Κύπρου"[10]. Σημειώνεται ότι οι νέες, βελτιωμένες θέσεις Ντενκτάς ήσαν σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα των παρεμβάσεων του Αμερικανού προέδρου Ρόναλτ Ρέιγκαν που ζήτησε από τον Εβρέν να προτρέψει το Ντενκτάς να φανεί πιο διαλλακτικός στις προτάσεις του[11].

σύγκληση έκτακτης συνόδου στην Βουλή των Αντιπροσώπων, βλ *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων,* Δ' Βουλευτική Περίοδος-Έκτακτη Σύνοδος, 1 Σεπτεμβρίου 1984. Τελικά η συζήτηση αναβλήθηκε αφού την προηγουμένη ο Πρόεδρος Κυπριανού απάντησε θετικά στην πρόταση του γ. γ. των Ηνωμένων Εθνών.

[9] Ο πρώτος γύρος διάρκησε μέχρι της 21 Σεπτεμβρίου, ο δεύτερος από τις 15 μέχρι της 26 Οκτωβρίου, ο τρίτος από 26 μέχρι 29 Νοεμβρίου και στην συνέχεια από 8 μέχρι 12 Δεκεμβρίου 1984.

[10] Βλ. Χριστοφής Οικονομίδης, *Η Απομυθοποιημένη Ιστορία του κυπριακού τα τελευταία 50 χρόνια,* Λευκωσία, 1993, σ. 304. Βλ. ακόμα Μ. Χριστοδούλου, σσ. 578-9.

[11] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, σσ. 578-9. Σχετικά με το ίδιο θέμα, ο Χρ. Οικονομίδης υποστηρίζει ότι στον τρίτο γύρο των εκ του σύνεγγυς συνομιλιών "...ύστερα απο παρέμβαση του Αμερικανού προέδρου Ρέιγκαν στον πρόεδρο της Τουρκίας Εβρέν και ύστερα απο οδηγίες του Εβρέν προς τον Ντενκτάς, ο τελευταίος έκανε υποχωρήσεις...", βλ. Χρ. Οικονομίδης, σ. 343. Για το ότι ο Ρέιγκαν ζήτησε από τον Εβρέν να προτρέψει το Ντενκτάς να φανεί διαλλακτικός στις συνομιλίες ενημερώθηκε επίσημα και το κυπριακό υπουργείο εξωτερικών μέσω της κυπριακής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον. Συνέντευξη με πρώην

Με την ολοκλήρωση του τρίτου γύρου των εκ του σύνεγγυς συνομιλιών, στις 12 Δεκεμβρίου 1984, ο Κυπριανού, επικοινωνώντας τηλεφωνικά με τον Εζεκία Παπαιωάννου δήλωνε σχετικά: "Κλείσαμε και είναι το καλύτερο που θα μπορούσαμε να είχαμε υπό τις περιστάσεις"[12]. Την ίδια στιγμή, στις 22 Δεκεμβρίου, ο Κύπριος πρόεδρος μιλούσε για πρόοδο στο κυπριακό και για κρίσιμες μέρες που θα ακολουθούσαν. Με τη σειρά του ο Παπανδρέου, εμφανώς αισιόδοξος, προχωρούσε ακόμη περισσότερο δηλώνοντας στις 2 Ιανουαρίου 1985 ότι "Το κυπριακό για πρώτη φορά σε μια ολόκληρη δεκαετία δείχνει θετικά σημεία. Δεν υπάρχει καμιά αμφισβήτηση ότι η τουρκική πλευρά έχει κάνει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση μιας βιώσιμης, δίκαιης λύσης του κυπριακού"[13]. Επιστρέφοντας στη Νέα Υόρκη για τη συνάντηση με το Ντενκτάς ο Κυπριανού σταματά στην Αθήνα όπου θα έχει συνάντηση με τον Έλληνα πρωθυπουργό. Η συνάντηση των δύο αντρών έγινε στον Αστέρα Βουλιαγμένης και κράτησε μόνο δέκα λεπτά έτσι ώστε να προλάβουν Παπανδρέου και Κυπριανού να προβούν σε δηλώσεις στο μεσημβρινό δελτίο ειδήσεων της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης (ΕΡΤ)[14]. Στις δηλώσεις του ο Παπανδρέου τονίζει ότι βάσει των πληροφοριών που είχε (τις οποίες ο Κύπριος πρόεδρος του είχε δώσει) η τουρκική πλευρά προχώρησε στίς απαιτούμενες υποχωρήσεις οι οποίες επέτρεπαν «να αισιοδοξούμε ότι θα χτυπήσουμε καμπάνες για την λύση

διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[12] Βλ. Λουκάς Κακουλλής, *Η Αριστερά και οι Τουρκοκύπριοι, το κυπριακό από μια άλλη σκοπιά*, Λευκωσία, 1990, σ. 214 και *Έκθεση Δράσης της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ προς το 16ο Συνέδριο*, 1986, σ. 33.

[13] Βλ. *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 3 Ιανουαρίου 1985.

[14] Συνέντευξη με Δημήτρη Ανδρέου, Λευκωσία, 25 Ιανουαρίου 2000.

του κυπριακού»[15]. Τόσο διάχυτη ήταν η εκτίμηση ότι το κυπριακό όδευε προς λύση, που το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ) είχε ετοιμάσει και το σκελετό του ρεπορτάζ που θα παρουσίαζε τη λύση του κυπριακού. «Θα κάναμε ένα παραλληλισμό του μύθου του Θησέα, του μύθου της Αριάδνης αλλά εμείς δε θα παθαίναμε ότι έπαθε ο Θησέας που ξέχασε να αλλάξει πανιά και έμεινε με τα μαύρα και έπεσε στο πέλαγο ο Αιγίας, αλλά θα φροντίζαμε στο αεροπλάνο κατά την προσγείωση του στην Κύπρο να βάλουμε μια λευκή σημαία για να δείξουμε ότι η λύση είχε επιτευχθεί»[16].

Εντωμεταξύ νωρίτερα, στις 22 Δεκεμβρίου, την ίδια μέρα δηλαδή που ο πρόεδρος Κυπριανού δήλωνε ότι οι συνομιλίες είχαν προχωρήσει αρκετά και το κυπριακό βρισκόταν μπροστά σε σοβαρές εξελίξεις, δημιουργείται κρίση στο εσωτερικό της Κύπρου, αφού ο πρόεδρος Κυπριανού καταγγέλλει τη συνεργασία του με το ΑΚΕΛ[17]. Σύμφωνα με το γ.γ. του ΑΚΕΛ, ο Κυπριανού είχε πρόθεση να προχωρήσει σε καταγγελία της συνεργασίας τους νωρίτερα, αλλά δεν το έπραξε γιατί είχε προγραμματισθεί συνάντηση του πρόεδρου με το ΑΚΕΛ με σκοπό τη γεφύρωση του χάσματος. Δηλώνει χαρακτηριστικά ο γ.γ. του ΑΚΕΛ για τη μέρα που ο Κυπριανού του ανακοίνωνε ότι θα τερματιζόταν η συνεργασία, "...του υπενθύμισε την διευθέτηση που έκαμε με το ΑΚΕΛ όταν θα γύριζε από τις εκ του σύνεγγυς συνομιλίες της Νέας Υόρκης να συζητηθούν όλες οι διαφορές που

[15] Ο απεσταλμένος του ΡΙΚ Δ. Ανδρέου ρώτησε τότε Κυπριανού και Παπανδρέου, «Δηλαδή αν δεν προχωρήσουμε σε λύση, σε ποιο θα επιρριφθεί η ευθύνη;" Η ερώτηση του δημοσιογράφου θεωρήθηκε εχθρική.

[16] ο.π.

[17] Ο τότε κυβερνητικός εκπρόσωπος της Κύπρου αναφερόμενος στον τερματισμό της συνεργασίας του προέδρου με το ΑΚΕΛ σημείωνε, ανάμεσα σε άλλα, «Την Ελληνική συμπαράταξη που αποτελεί το κυριότερο εμπόδιο του τουρκικού επεκτετατισμού η ηγεσία του ΑΚΕΛ προσπάθησε να την υποβαθμίσει αντικρίζοντας τις σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας με δυσφορία, καχυποψία και εχθρότητα,» βλ. Πέτρος

υπήρχαν ανάμεσα στα δύο κόμματα με πρόθεση να συνεχίσει η Δημοκρατική Συνεργασία και να εφαρμοστεί το Μίνιμουμ πρόγραμμα"[18].

Για το θέμα αυτό ο Σπύρος Κυπριανού υποστηρίζει ότι προχώρησε στο τερματισμό της συνεργασίας με το ΑΚΕΛ γιατί ήθελε να πάει στις συνομιλίες «ως ελεύθερος ηγέτης, ανεξάρτητος ηγέτης, ως ένας ο οποίος δεν έχει δεσμεύσεις έναντι κομμάτων για να διαπραγματευθώ ελεύθερα. Αυτό είναι το ένα στοιχείο. Το δεύτερο στοιχείο ήταν διάχυτο ότι η τότε ηγεσία του ΑΚΕΛ με πίεζε για υποχωρήσεις. Με πίεζε για μια πολιτική πιο ενδοτική και έκρινα ότι εκείνη ήταν η ώρα να αντιδράσω. Πράγματι ο Παπαιωάννου, τον οποίο κάλεσα και του ανακοίνωσα την απόφαση μου να διακόψω τη συνεργασία με παρακάλεσε να αλλάξω γνώμη. Του απάντησα ότι δεν μπορώ να διαπραγματευθώ έχοντας αυτό τον δεσμό, αυτή την ώρα. Ο Παπαιωάννου, που επέμενε, μου είπε 'Να τα βρούμε και σου υπόσχομαι ότι θα είσαι Πρόεδρος της Δημοκρατίας εφ όρου ζωής'. Του απάντησα και εγώ ότι δεν με ενδιαφέρει η Προεδρία της Δημοκρατίας εφ όρου ζωής, με ενδιαφέρει να κάνω αυτό που νομίζω σωστό για την εθνική υπόθεση της Κύπρου, και νομίζω ότι η δική σας πολιτική αυτή τη στιγμή είναι εσφαλμένη»[19]. Λίγες μέρες αργότερα, ο Κυπριανού προχωρεί και σε ανασχηματισμό της κυβέρνησης του με αποτέλεσμα στις 7 Ιανουαρίου 1985 να αντικατασταθούν από την κυβέρνηση όλοι οι Υπουργοί που πρόσκειντο ή είχαν σχέσεις με το ΑΚΕΛ[20].

Βοσκαρίδης, *'Ο Αττίλας Μας,' Μια ανάλυση του κυπριακού προβλήματος μέσα από τις τελευταίες εξελίξεις στο εσωτερικό μέτωπο*, Λευκωσία, 1985, σσ. 25-7.

[18] Βλ. Εζεκίας Παπαιώαννου, *Ενθυμίσεις από την ζωή μου*, Λευκωσία, Πυρσός, 1988, σ. 187.

[19] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαΐου 2001.

[20] Ο Πέτρος Βοσκαρίδης υποστηρίζει ότι ο πρόεδρος Κυπριανού επηρεάστηκε και από κάποια στελέχη της παραδοσιακής δεξιάς για να τερματίσει την συνεργασία του με το ΑΚΕΛ. «Συντονιστές αυτής της προσπάθειας ήταν ο Ανδρέας Χριστοφίδης, ο Νίκος Ιωάννου και ο Νίκος Κόσης που προέτρεπαν τον

Στις 17 Ιανουαριου 1985, πρώτη μέρα των συνομιλιων υψηλού επιπέδου Κυπριανού – Ντενκτάς που ήταν αποτέλεσμα της προόδου που επιτεύχθηκε στις εκ του σύνεγγυς συνομιλίες, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών δήλωνε ότι η τελευταια ευκαιρια επίλυσης του κυπριακού ήταν μπροστά μας και πιθανή αποτυχία της θα καθιστούσε το μέλλον δυσοίωνο. Τα αναμενόμενα αποτελέσματα και η λύση του κυπριακού τελικά δε θα επιτευχθούν με την ελληνοκυπριακή πλευρά μάλιστα να χρεώνεται, εμμέσως πλην σαφώς, την ευθύνη της αποτυχίας. Ο λόγος ήταν η στάση του Κυπριανού ο οποίος υποστήριζε ότι πήγε στη Νέα Υόρκη για να συζητήσει, τη στιγμή που ο Ντενκτάς δήλωνε ότι ήταν έτοιμος να υπογράψει όλα όσα συμφωνήθηκαν.

Αργότερα, όταν η όλη πρωτοβουλία είχε πια ναυαγήσει, ο Κυπριανού δήλωνε ότι είχε δημιουργηθεί σύγχυση κατακρίνοντας τη στάση του γ.γ. του ΟΗΕ επειδή δεν του είχε αναφέρει ότι θα υπογραφόταν κάποια συμφωνία κατά τη συναντηση υψηλού επιπέδου με το Ντενκτάς. Ο Κύπριος πρόεδρος υποστήριζε ότι είχε την εντύπωση ότι θα πήγαινε στη Νέα Υόρκη μόνο για να συζητήσει με το Ντενκτάς[21]. Από τις 14 Δεκεμβρίου όμως είχαν διαφανεί κάποιες διαφορές

Κυπριανού να απομακρύνει το ΑΚΕΛ, και ότι το όλο θέμα δεν θα τύχαινε εκμετάλλευσης από το Κληρίδη, αλλά αντιθέτως το ΔΗΣΥ θα στήριζε τον Κυπριανού.» βλ. συνέντευξη με Πετρο Βοσκαρίδη, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1998. Σχολιάζοντας τους ισχυρισμούς αυτούς ο Κυπριανου τονιζει «Η αληθεια ειναι ότι με έβλεπαν ο Χατζηκωστης, δεν ηταν υπέρ της συνεργασιας με το ΑΚΕΛ, ουτε εκείνος ουτε ο Κόσιης ουτε ο μακαρίτης ο Ανδρεας Χριστοφίδης. Αλλά δεν με επηρέασαν, ηταν καθαρα δικη μου απόφαση....Όταν διεκοψα τη συνεργασία με το ΑΚΕΛ και μου πρότειναν να συναντηθω με το Κληρίδη, δέχθηκα να τον δω, να ακούσω τι περιθωρια υπήρχαν. Η συναντηση εγινε στο σπιτι του Γωγου Παρασκευαιδη. Δύο συναντήσεις. Από τη πρωτη στιγμή ηταν φανερό ότι ο Κληρίδης δεν ήθελε συνεργασια. Αν και αμφιβάλλω αν υπάρχουν πολλοί που θα με πιστέψουν, ένας από τους όρους της συνεργασίας ηταν να δεχθω παρουσια τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο με τη λύση του κυπριακού. Η απάντηση μου ήταν ότι αν υπάρξει παρουσια τουρκικών στρατευμάτων ειτε ένας είτε πέντε ειτε δέκα το ίδιο πράγμα ειναι. Αμα υπάρχει αυτό το δικαίωμα η Τουρκια θα φέρνει όσους θέλει. Δεν ήθελε ο Κληριδης συνεργασια, εξ ου και έβαλε αυτούς τους όρους και προϋποθέσεις.» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσια, 21 Μαιου 2001.

[21] Για το τι έγινε στη Νέα Υόρκη με τις συνομιλίες ο Κυπριανού υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, «Ο Κουεγιάρ στο βιβλίο του *Pilgrimage for Peace* κάνει μια περιγραφή αυτών των γεγονότων. Από εκεί βγάζω το συμπέρασμα ότι ήταν όλα προσχεδιασμένα για να πιεστώ. Μπορεί για να πιεσθούμε και οι δύο (δηλαδή

αναφορικά με την κατανόηση των όσων είχαν συμφωνηθεί μεταξύ των δύο πλευρών στους τρεις γύρους συνομιλιών. Ο Μιλτιάδης Χριστοδούλου γράφει, "Ο Δούντας, στην ομιλία του στο Συμβούλιο [Ασφαλείας], θεωρούσε την συνάντηση κορυφής της 17 Ιανουαρίου 1985 'ως ένα ακόμα γύρο συνομιλιών'...". Ο Ντενκτάς όμως, απαντώντας στα λεγόμενα του Έλληνα πρέσβη, δήλωνε ότι "το στάδιο των διαπραγματεύσεων έληξε με τον γύρο των εκ του σύνεγγυς συνομιλιών και το προσχέδιο συμφωνίας που ετοίμασε ο γ.γ., πρέπει να υποβληθεί όπως έχει για επίσημη έγκριση από τους δύο ηγέτες στην προσεχή συνάντηση κορυφής"[22]. Ήταν δηλαδή ήδη γνωστό σε όλους από την 14η Δεκεμβρίου 1984 ότι υπήρχε αυτή η διαφορετική αντίληψη σχετικά με το τι θα γινόταν στη συνάντηση υψηλού επιπέδου Κυπριανού-Ντενκτάς. Παρόλα αυτά οι αισιόδοξες δηλώσεις Κυπριανού για πρόοδο στο κυπριακό έγιναν στις 22 Δεκεμβρίου 1984 ενώ και ο Παπανδρέου δήλωνε στις 2 Ιανουαρίου 1985 ότι "Το

και εγώ και ο Ντενκτάς), αλλά η πίεση πάντα ήταν στη δική μας πλευρά. Ήταν ένα είδος παγίδας. Μπορεί να είναι δυνατή η λέξη «παγίδα». Αυτό το είδα όταν βγήκε το βιβλίο και με ενόχλησε φοβερά. Του έγραψα επιστολή με την οποία διαμαρτύρομαι, βάζω τα γεγονότα όπως έγιναν και διαμαρτύρομαι γιατί κατά κάποιο τρόπο μου επέρριψαν ευθύνες που δεν άνηκαν σε εμένα. Δεν μου απάντησε....Ο Κουεγιάρ ήθελε να υπογράψουμε μια ημερήσια διάταξη και να στείλουμε σε επιτροπές τεχνοκρατών την ουσία του κυπριακού προβλήματος. Αν υπογράφετο εκείνη η ημερήσια διάταξη η εικόνα θα ήταν έχει λυθεί το κυπριακό και παρέμειναν μερικές λεπτομέρειες τεχνικής φύσεως που είναι σε επιτροπές. Αν υπόγραφα τότε δεν θα υπήρχε σήμερα κυπριακό πρόβλημα. Θα υπήρχαν συζητήσεις, κάτω από πιέσεις βέβαια, σε τεχνικές επιτροπές,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001. Ο Σπύρος Κυπριανού με αφορμή τα σχόλια Κουεγιάρ στο βιβλίο *Pilgrimage for Peace* απέστειλε στο πρώην γ.γ. του ΟΗΕ σχετική επιστολή στις 18 Ιουλίου 2000. Στο συγκεκριμένο βιβλίο ο Κουεγιάρ αναφέρει για τις συνομιλίες του 1985, «Όταν συνεκλήθη η διάσκεψη Υψηλού Επιπέδου στη Νέα Υόρκη, ο Ραούφ Ντενκτάς αποδέχθηκε το documentation ως βάση για συμφωνία. Ωστόσο, παρά το γεγονός, ότι το documentation ήταν γνωστό εκ των προτέρων και στις δύο πλευρές, ο Πρόεδρος Κυπριανού διακήρυξε ότι ήταν απαράδεκτο στην παρούσα του μορφή. Θα συμφωνούσε σε αυτό μόνο ως βάση για περαιτέρω διαπραγμάτευση. Ο Πρόεδρος είχε οδηγήσει με όλη τη σημασία της λέξης σε ναυάγιο τη συνάντηση. Έτσι η πρώτη απευθείας συνάντηση Υψηλού Επιπέδου σε διάστημα πέντε χρόνων κατέρρευσε. Πιστεύω ότι ο Κυπριανού αρνήθηκε να προχωρήσει σε σοβαρές διαπραγματεύσεις σε αυτό το κρίσιμο σημείο, λόγω εσωτερικών υπολογισμών στην Κύπρο. Σε αντίθεση με τον Ντενκτάς ουδέποτε αισθανόταν ελεύθερος. Ο Κυπριανού, ο οποίος από τη φύση του δεν ήταν επιρρεπής προς την ευελιξία ή την περιπέτεια, διαρκώς είχε περιορισμούς από πιέσεις μέσα στην Κυβέρνηση του και την αντιπολίτευση. Αισθανόμενος πολιτικά τρωτός θεώρησε σκόπιμο να προστατεύσει τον εαυτό του από κατηγορίες, ότι έκαμε παραχωρήσεις στην άλλη πλευρά,» βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, Τόμος Δεύτερος, σ. 77.

κυπριακό για πρώτη φορά σε μια ολόκληρη δεκαετία δείχνει σημεία θετικά. Δεν υπάρχει καμιά αμφισβήτηση ότι η τουρκική πλευρά είχε κάμει σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση μιας βιώσιμης, δίκαιης λύσης του κυπριακού". Δηλαδή, παρόλο που ήταν γνωστή η διαφορετική εκτίμηση ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή πλευρά των συμπερασμάτων από τους τρεις γύρους των συνομιλιών που προηγήθηκαν, η επίσημη ελληνοκυπριακή πλευρά, χωρίς να θέτει θέμα διευκρινήσεων, αναφερόταν δημόσια σε βελτιωμένες θέσεις του Ντενκτάς τονίζοντας ότι το κυπριακό βρισκόταν κοντά σε λύση λόγω της εξέλιξης αυτής[23].

Η αποτυχία της τελευταίας πρωτοβουλίας Κουεγιάρ και ο καταλογισμός της ευθύνης από τη διεθνή κοινότητα στον Κύπριο πρόεδρο έφεραν και πάλι τον Κυπριανού στην Αθήνα. Στο σχετικό σημείωμα στο *Αρχείο Καραμανλή* για τη συνάντηση Κυπριανού, Παπανδρέου, Καραμανλή αναφέρεται χαρακτηριστικά,

---

[22] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, σ. 580.

[23] Σχετικό με το ίδιο θέμα, ο Γλ. Κληρίδης υποστήριζε ότι «Μετά που απεφασίσθη να γίνει η συνάντηση κορυφής είναι γνωστό ότι ο κ. Ντενκτάς δήλωνε ότι ο σκοπός της συνάντησης ήταν μόνο η υπογραφή και όχι η διαπραγμάτευση. Όταν στις κοινές συσκέψεις θέσαμε αυτό το θέμα ο πρόεδρος μας διαβεβαίωσε ότι σκοπός της συνάντησης ήταν η διαπραγμάτευση και όχι η υπογραφή. Και όταν ζητήσαμε να συζητήσουμε και να αποφασίσουμε για την στάση που θα τηρούσαμε, αν ο κ. Ντενκτάς επέμενε σε υπογραφή, ο πρόεδρος δεν επέτρεψε τη συζήτηση. Είπε ότι το πρόβλημα ήταν υποθετικό και επανέλαβε τη διαβεβαίωση ότι σκοπός της συνάντησης ήταν η διαπραγμάτευση,» βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Ομιλία Γλαύκου Κληρίδη, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ' Σύνοδος, 21 Φεβρουαρίου 1985. Την ίδια στιγμή, ο Κυπριανού, αναφερόμενος στο τι έγινε στην Νέα Υόρκη υποστήριζε ότι ο γ.γ. του ΟΗΕ ήταν πολύ πιεστικός μαζί του στην συνάντηση κορυφής. Σημειώνει χαρακτηριστικά ο Κύπριος πρόεδρος, «Μας πίεζαν και άλλοι να δεχθούμε τις υποδείξεις του γ.γ. ο οποίος μάλιστα, υποστήριζε ότι από 29+ (συν), που πρότεινε ο Ντενκτάς, κατάφερα να αφαιρέσει το (συν). Ο ίδιος ο γ.γ. πίεζε για μια νέα συνάντηση, που έγινε τον Ιανουάριο του 1985. Ο Κουεγιάρ, μάλιστα, δεν μας έδινε πληροφορίες για τη διαδικασία. Την παραμονή της συνάντησης επισκέφθηκα το γ.γ. για να πληροφορηθώ ποια θα ήταν η διαδικασία που θα ακολουθείτο την επόμενη. Αυτό που μου είχε πει ήταν πως 'καμιά απόφαση δεν επρόκειτο να ληφθεί, εάν δεν επιτυγχάνετο συνολική συμφωνία'. Την επομένη, κατά την διάρκεια της συζήτησης, είπα ότι θεωρούσα ορθό να υποβάλω στο κ. Ντενκτάς μια ερώτηση: Γιατί επέμενε στον όρο διζωνική, αντί περιφερειακή; Η απάντηση ήταν η εξής 'Διακόπτω το διάλογο. Δεν μπορείς να θέτεις υπό αμφισβήτηση τέτοια πράγματα'. Κατέβαλα προσπάθειες για να τον μεταπείσω αλλά ήταν αδιάλλακτος. Του είπα: 'Ραούφ, πρέπει να συζητήσουμε σοβαρά για το μέλλον του τόπου μας, και αυτός μου απάντησε: 'Δεν συζητώ, χωρίς τους συμβούλους μου'. Τελικά δεν εξευρέθη συμβιβαστική φόρμουλα.» βλ. «Από Ζυρίχη στο Μοντρέ, 37 Χρόνια Κυπριακού Δράματος,» *Η Σημερινή*, Λευκωσία, 10 Αυγούστου 1997.

"...ο Κυπριανού μας εξήγησε τους λόγους της αποτυχίας των συνομιλιών, αλλά κατά τρόπο τόσο συγκεχυμένο, ώστε να μου είναι αδύνατο να πεισθώ ότι δεν έγιναν σφάλματα κατά τις διαπραγματεύσεις από μέρους της ελληνικής πλευράς"[24]. Ο Κυπριανού υποστήριζε στη συγκεκριμένη συνάντηση των τριών ανδρών ότι οι συνομιλίες οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο επειδή ο Κουεγιάρ απέρριψε προτάσεις των Αμερικανών να επέμβουν την τελευταία στιγμή για αποτροπή του ναυαγίου. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Κύπριου προέδρου, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών έπραξε κατά αυτό τον τρόπο γιατί είναι ρωσόφιλος και φίλος του γ.γ. του ΑΚΕΛ, Εζεκια Παπαιώαννου[25]. Στην ίδια συνάντηση ο Παπανδρέου δίδει διαφορετική εξήγηση για το πως έφτασε η πρωτοβουλία σε αποτυχία. Σύμφωνα με τον Έλληνα πρωθυπουργό, «το ναυάγιο των συνομιλιών οφείλεται σε συνομωσία της αμερικανικής κυβέρνησης, η οποία για να προωθήσει την πολιτική της στο Κογκρέσο, θέλησε να φορτώσει την ευθύνη στην ελληνική πλευρά"[26].

---

[24] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*, Τόμος 12, σ. 345.

[25] ο.π. Σχετικά με το θέμα αυτό ο Κυπριανού υποστηρίζει, «Δεν θυμάμαι να είπα κάτι τέτοιο. Τα δε περί φιλίας Κουεγιάρ-Παπαιωάννου δεν είναι έτσι. Εκείνο που ίσως να παρερμηνεύθηκε γιατί δεν ήταν μπασμένος στις λεπτομέρειες ο Καραμανλής είναι το γεγονός ότι ο Κουεγιάρ όταν με πίεζε επικαλείτο μεταξύ άλλων ότι το ΑΚΕΛ, ο Παπαιωάννου συμφωνούσε περισσότερο με τις δικές του θέσεις, παρά με τις δικές μου. Δεν ξέρω αν αυτό είχε, ολίγον παρατραβηγμένο, έδωσε την εικόνα ότι εγώ εννοούσα ότι ήταν φίλος του Κουεγιάρ,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

[26] ο.π., στην ίδια σελίδα. Πάντως για την αποτυχία της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας, οι ΗΠΑ θεωρούσαν υπεύθυνο και τον Α. Παπανδρέου που «πιέζει την κυπριακή κυβέρνηση να μην κάνει ορισμένες υποχωρήσεις,» βλ. Βαγγέλης Κουφουδάκης, «Πολιτική ΗΠΑ στο Κυπριακό,» στο *Η Διεθνής πτυχή του Κυπριακού*, Πρακτικά Σεμιναρίου, ΚΥΚΕΜ, Λεμεσός, 1989, σσ. 93-100. Ο Edward Newman αναφερόμενος στην συγκεκριμένη πρωτοβουλία σημειώνει ότι «There is evidence that there may have been some confusion in the differing expectations of the two leaders, but the failure has also been attributed to last-minute pressure from Athens» βλ. Edward Newman, "Cyprus and the United Nations Secretary-General," *Cyprus Review*, vol. 7, no. 2, Nicosia, Intercollege Press, σσ. 88-109. Βλ. ακόμα A. J. R. Groom, "Cyprus: Separate but Together?" *Journal of Modern Hellenism*, no. 4, autumn 1987, Massachusetts, Hellenic College Press, σσ. 129-46, ειδικότερα σ. 130. Σύμφωνα με τον Groom αυτή η στάση του Κύπριου προέδρου είχε σαν αποτέλεσμα (α) "While in the past individual aspects of the Greek-Cypriot position have been criticized, the attentive public has been disposed generally to view their case favorably. However there is now less of a predisposition in favor of the Greek-Cypriot thesis and a rather more neutral attitude, (b) The second consequence is that those outside parties, such as Britain and the US Administration and

Από την άλλη, ο Έλληνας πρόεδρος όχι μόνο δε φαίνεται να πείθεται από τις εξηγήσεις Κυπριανού και Παπανδρέου, αλλά κατακρίνει κιόλας τον Κύπριο πρόεδρο για τη στάση που τήρησε στη Νέα Υόρκη. Ο Έλληνας πρόεδρος υποστηρίζει ότι ήταν τραγικότατο λάθος από μέρους του Κυπριανού, στην κρίσιμη αυτή περίοδο, να δημιουργήσει εσωτερικά προβλήματα προχωρώντας σε ανασχηματισμό και καταγγελία της συνεργασίας με το ΑΚΕΛ. Πάντως ο Παπανδρέου, παρόλο που είχε διαφορετική εξήγηση για την αποτυχία της Νέας Υόρκης, υιοθετεί τελικά τις διαπιστώσεις Κυπριανού και ζητά "να τον καλύψουμε τόσο για τους χειρισμούς του στη Νέα Υόρκη όσο και έναντι των άλλων κυπριακών κομμάτων"[27]. Ο Καραμανλής εμμένει στις δικές του απόψεις και φανερά ενοχλημένος με το τι έγινε στη Νέα Υόρκη συντάσσει ένα ουδέτερο ανακοινωθέν, διαφωνώντας δημόσια με Κυπριανού και Παπανδρέου[28].

Ο τότε διπλωμάτης του ΟΗΕ που εργαζόταν στο ιδιαίτερο γραφείο του Πέρεζ ντε Κουεγιάρ και είχε σημαντικό ρόλο στις συγκεκριμένες συνομιλίες, Ιταλός Τζιαντομίνικο Πίκο, υποστηρίζει ότι το σχέδιο του ΟΗΕ ήταν να προσεγγίσει τον πρόεδρο της Τουρκίας στρατηγό Εβρέν αντί του Ντενκτάς που χρησιμοποιούσε έξυπνα το εσωτερικό παιχνίδι της Τουρκίας για να προωθεί τις επιδιώξεις του. «Στόχος μας ήταν να επιτύχουμε μια συμφωνία απευθείας με την

Congress, that did their best to lend power to the Secretary General's elbow have had enough of Cyprus. They feel that they have done their bit and are only likely to stir themselves if Cyprus threatens to become an international crisis, and then their principal concerns will not be the interests of Cypriots, be they Greek or Turkish, but their own interests which go beyond the island or the region."

[27] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή*. Τόμος 12, σ. 345.

[28] Για την ενέργεια αυτή του Καραμανλή, ο Κυπριανού υποστηρίζει «Ο Καραμανλής δεν έμπαινε σε λεπτομέρειες, δεν έμπαινε μέσα στις διάφορες πτυχές για να καταλήξει σε λεπτομερή συμπεράσματα, ήταν εντυπώσεις που απεκόμιζε,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

Άγκυρα και τότε να «πείσουμε» τον Ντενκτάς να την αποδεχθεί»[29]. Χρησιμοποιώντας διάφορους Τούρκους μεσολαβητές και με την «έγκριση» του Κουεγιάρ, ο Ιταλός διπλωμάτης κατάφερε να προετοιμάσει μια πρόταση για λύση του κυπριακού την οποία ο Εβρέν αποδέχτηκε[30]. Την ίδια στιγμή, ο Ιταλός διπλωμάτης βρισκόταν σε επαφή με τον εκπρόσωπο της ελληνοκυπριακής πλευράς Ανδρέα Μαυρομάτη τον οποίο ενημέρωνε μυστικά για τις διεργασίες που διαδραματίζονταν, αλλά ο Ελληνοκύπριος συνομιλητής δεν έδωσε στον Πίκο μια ξεκάθαρη ένδειξη ότι ο πρόεδρος Κυπριανού θα αποδεχόταν τη συμφωνία. Ο γ.γ. του ΟΗΕ, γνωρίζοντας τις διεργασίες που έγιναν, και ειδικά την αποδοχή του σχεδίου από μέρος του Εβρέν, έκρινε σκόπιμο να συγκληθεί συνάντηση υψηλού επιπέδου. «Τα πράγματα δεν πήγαν καλά, καθόλου καλά. Ο Κυπριανού δεν έδωσε σαφείς ενδείξεις ότι αποδεχόταν το σχέδιο, το οποίο έβαλε τον Ντενκτάς στην άνετη θέση του να μην χρειάζεται να απαντήσει. Έκδηλα, ο Ντενκτάς είχε

---

[29] Βλ. Ανδρέας Χατζήκυριακος, «Ο μυστικός διάλογος για το κυπριακό το 1984-85,» *Πολίτης* ,Λευκωσία, 12 Σεπτεμβρίου 2000, σ. 5, από το βιβλίο του Glandomenici Pico, *Man without a gun*.. Συνεχίζοντας ο Πίκο αναφέρει «Ελπίζαμε ότι μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε ένα μεσολαβητή, τον Τούρκο στρατηγό Ερτουγκρούλ Σακτίκ για να διαπραγματευθούμε με τον Εβρέν. Τον είχα συναντήσει [τον Σαλτίκ] πριν χρόνια και γνώριζα ότι ο ίδιος ήταν μέρος του στρατιωτικού πραξικοπήματος που έφερε τον στρατό στην εξουσία το 1980. Έκτοτε είχε τεθεί επικεφαλής της τουρκικής στρατιάς του Αιγαίου, φημολογείτο ότι θα ήταν ο επόμενος Αρχηγός του Επιτελείου και ακόμα λεγόταν ότι ήταν πιθανός διάδοχος του Εβρέν κάποια μέρα. Αν υπήρχε κάποιος που μπορούσε να μεταφέρει κάτι στον Εβρέν και να μιλήσει με κύρος εκ μέρους της στρατιωτικής χούντας, ήταν ο Σάλτικ. Διευθετήσαμε μια συνάντηση μεταξύ του και του Πέρες ντε Κουεγιάρ....Για διάφορους λόγους όμως η επικοινωνία μέσω του Σάλτικ αποδείχθηκε πολύ αργή. Χρειαζόμασταν άλλο κανάλι. Ευτυχώς βρήκα. Ο Τουγκάι Ουλούτσεβικ, ένας Τούρκος διπλωμάτης με τον οποίο είχα φιλικές σχέσεις όταν υπηρετούσα στην Κύπρο, ανελίχθηκε στο τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών αυτά τα χρόνια και είχε τώρα μεγαλύτερη ανάμιξη στο επίπεδο της λήψης αποφάσεων. Ήταν επίσης ο γιος ενός σημαντικού στρατηγού του τουρκικού στρατού, ο οποίος πριν το θάνατο του ήταν στενός φίλος του Εβρέν. Με την άδεια του Πέρες ντε Κουεγιάρ, ξεκίνησα μια σειρά διαπραγματεύσεων μαζί του το φθινόπωρο του 1984 –ταξίδευα στη Νέα Υόρκη από την Άγκυρα και συζητούσαμε στην ησυχία του σπιτιού μου τα Σαββατοκύριακα. Το περιεχόμενο των συζητήσεων μας διεβιβάζετο απευθείας στον πρόεδρο,» βλ. ο.π.

[30] Η πρόταση «προνοούσε τη γεωγραφική διαίρεση της Κύπρου σαν βάση των ακόλουθων ποσοστών: λίγο περισσότερο από 29% για τους Τούρκους, λίγο χαμηλότερο από 71% για τους Έλληνες. Οι Τούρκοι θα συμφωνούσαν να μην έχουν αξιώσεις για την προεδρία, αλλά υπήρχαν πολλές συνταγματικές πρόνοιες για την προστασία των συμφερόντων τους. Η φόρμουλα έγινε γνωστή ως 29% συν,» ο.π.

ενοχληθεί από το ότι η επιχείρηση οργανώθηκε χωρίς να το γνωρίζει και ήταν ενθουσιασμένος με το ότι ο Κυπριανού είχε στην ουσία αρνηθεί να παίξει»[31].

Το άδοξο τέλος της πρωτοβουλίας Κουεγιάρ και η διεθνής εντύπωση που δημιουργήθηκε καταλογίζοντας στον Κυπριανού την ευθύνη για το αδιέξοδο στο οποίο οδηγήθηκε η πρωτοβουλία αυτή, επηρέασε και το εσωτερικό της Κύπρου και πυροδότησε νέες διαμάχες ανάμεσα στα κόμματα και στον πρόεδρο Κυπριανού. Φυσικά στην απαρχή των νέων αυτών εσωτερικών αντιπαλοτήτων ρόλο έπαιξε και ο τερματισμός της συνεργασίας του προέδρου με το ΑΚΕΛ. Σε διακήρυξη του, σχετικά με το ναυάγιο της συνάντησης κορυφής, το ΑΚΕΛ, στις 28 Ιανουαρίου 1985, πέραν από τις κατηγορίες που εξαπέλυσε ενάντια στη στάση του Ντενκτάς που ήθελε τη συνάντηση υψηλού επίπεδου μια απλή τελετή υπογραφής συμφωνίας, κατέκρινε επίσης σφοδρά και τους χειρισμούς του Κυπρίου προέδρου. Στην ανακοίνωση του πολιτικού γραφείου της κεντρικής επιτροπής του ΑΚΕΛ, αναφέρονται μεταξύ άλλων "Δεν αποτέλεσε όμως ορθή τακτική η επιμονή του [Κυπριανού] να συζητήσει εξ αρχής όλα τα βασικά ζητήματα του Κυπριακού προβλήματος, που όπως είπαμε και προηγούμενα και μετά την υπογραφή των κειμένων του Γ.Γ. έμειναν ανοικτά προς συζήτηση είτε σε μια συνάντηση κορυφής, είτε στις επιτροπές εργασίας"[32]. Σε γενικές γραμμές το ΑΚΕΛ υποστήριζε ότι ο Κύπριος πρόεδρος θα έπρεπε να αποδεχτεί τη συμφωνία αφού αυτή δεν αποτελούσε λύση του προβλήματος όπως εξάλλου λύση δεν αποτελούσαν ούτε οι Συμφωνίες Μακαρίου-Ντενκτάς το 1977 και Κυπριανού-

---

[31] ο.π., Ο Πίκο υποστηρίζει ακόμα, ότι μετά την αποτυχία των συνομιλιών, ο Ντενκτάς του είπε, «Προσπάθησες να με παρακάμψεις Πίκο και σχεδόν το πέτυχες, αλλά ο άνθρωπος που θα με κάνει να υπογράψω μια συμφωνία για την Κύπρο δεν έχει γεννηθεί ακόμα». Ο Ιταλός διπλωμάτης ζήτησε και μετατέθηκε από το τμήμα που χειρίζετον το κυπριακό πρόβλημα.

Ντενκτάς το 1979[33]. Ο ΔΗΣΥ με τη σειρά του υποστήριζε ότι «Από την αρχή της συνάντησης ο πρόεδρος διέπραξε το σοβαρό σφάλμα να επιδιώξει είτε επαναδιαπραγμάτευση είτε διαπραγμάτευση θεμάτων που από την φύση τους ή λόγω της διατύπωσης του προσχεδίου δεν μπορούσαν ή δεν προορίζοντο για συζήτηση και για συμφωνία σε αυτή τη συνάντηση κορυφής... Κύριο μέλημα μας στους χειρισμούς του εθνικού μας θέματος πρέπει να είναι η αποφυγή αδιεξόδων γιατί η τουρκική πλευρά αξιοποιεί υπέρ της τα αδιέξοδα και τα χρησιμοποιεί για να προχωρεί βήμα με βήμα στη δημιουργία νέων τετελεσμένων, που αποσκοπούν στην εδραίωση της ούτω καλούμενης 'Τουρκικής Δημοκρατίας Βορείου Κύπρου'»[34].

Εντωμεταξύ, η αποτυχία της πρωτοβουλίας Κουεγιάρ θα αποτελέσει την ίδια ώρα θέμα στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Το θέμα εγγράφεται για συζήτηση στις 14 Φεβρουαρίου 1985 από το ΑΚΕΛ και το ΔΗΣΥ, και θα συζητηθεί έντονα στις 21 και 22 του ίδιου μήνα με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των βουλευτών (23 υπέρ, 12 κατά) να ζητήσουν την παραίτηση Κυπριανού. Σε ψήφισμα που κατάθεσε ο ΔΗΣΥ και το οποίο υποστηρίχθηκε και από το ΑΚΕΛ, ο Κυπριανού μεταξύ άλλων, κλήθηκε να "διασαφηνίσει προς τον γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών,..., ότι αποδέχεται τα όσα συμφωνήθηκαν στους τρεις γύρους των εκ του

---

[32] Βλ. *Ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ*, 28 Ιανουαρίου 1985.
[33] Βλ. *Ομιλία Ανδρέα Ζιαρτίδη στην Βουλή των Αντιπροσώπων*, Δ΄ Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ΄ Σύνοδος, 22 Φεβρουαρίου 1985.
[34] Βλ. *Ομιλία Γλαύκου Κληρίδη στη Βουλή των Αντιπροσώπων*, Δ΄ Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ΄ Σύνοδος, 21 Φεβρουαρίου 1985. Για το πως απαντούσε το κόμμα του προέδρου βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ΄ Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ΄ Σύνοδος, 21 Φεβρουαρίου 1985. Πιο συγκεκριμένα, ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΔΗΚΟ τόνιζε ότι ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ διαμέσου του ψηφίσματος «...ενθαρρύνουν την τουρκική αδιαλλαξία και καθιστούν αδύνατη οποιαδήποτε προσπάθεια του γ.γ. για μια νέα ουσιαστικού περιεχομένου συνάντηση υψηλού επιπέδου. Είναι περίπου σαν να στέλλουν ένα μήνυμα στο Ντενκτάς, την Τουρκία και εκείνους που έχουν τις δυνατότητες να εξασκήσουν αποτελεσματικές πιέσεις επί του Ντενκτάς και της Τουρκίας ότι δεν χρειάζεται πλέον να γίνουν περαιτέρω υποχωρήσεις από

συνεγγυς συνομιλιων τα οποία τότε και μόνο θα είναι τελικά και δεσμευτικά όταν συζητηθούν τα εκκρεμούντα θέματα στα επίπεδα και στα στάδια που προκαθορίζει το προσχέδιο"[35]. Το ψήφισμα καλούσε ακόμη τον πρόεδρο «να επανασυστήσει το θεσμό των Συσκέψεων των Αρχηγών των Κομμάτων αφού αποδεχθεί την αρχή της συλλογικής λήψης αποφάσεων και όπου δεν υπάρχει ομοφωνία να εφαρμόζει τις απόψεις της πλειοψηφίας με βάση τη δύναμη των Κοινοβουλευτικών κομμάτων...». Σε περίπτωση που ο πρόεδρος δεν εφάρμοζε τα πιο πάνω θα έπρεπε, σύμφωνα με το ψήφισμα, να προκηρυχθούν προεδρικές εκλογές[36]. Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή ήταν η πρώτη φορά που ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ συνεργάζονταν «επίσημα» όσον αφορά τις εξελίξεις στο κυπριακό πρόβλημα. Η απάντηση Κυπριανού στο ψήφισμα της 22ας Φεβρουαρίου δε θα μείνει στα πλαίσια της Βουλής (23 Φεβρουαρίου) αλλά θα πάρει τη μορφή διαγγέλματος προς τον Κυπριακό λαό. Στο διάγγελμα, το οποίο ο πρόεδρος εξήγγειλε την 1η Μαρτίου, ο Σπύρος Κυπριανού κατηγόρησε τόσο το ΑΚΕΛ όσο και το ΔΗΣΥ για πολιτικό πραξικόπημα, αυθαιρεσία και αυταρχισμό. Η εξέλιξη αυτή θα επαναφέρει το θέμα στη Βουλή (28 Μαρτίου 1985) μετά από εγγραφή του από το ΑΚΕΛ κάτω από τον τίτλο 'Η στάση του Προέδρου της Δημοκρατίας έναντι του Ψηφίσματος της Βουλής των Αντιπροσώπων της 22 Μαρτίου 1985'[37]. Την ίδια μέρα το ΑΚΕΛ καταθέτει σχέδιο ψηφίσματος στη Βουλή με το οποίο ζητά από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να συμμορφωθεί προς το ψήφισμα της 22ας

τουρκικής πλευράς και ότι τα δύο κόμματα εργάζονται προς την κατεύθυνση να πειθαναγκασθεί ο πρόεδρος να δεχθεί τις τελευταίες θέσεις του Ντενκτάς,» βλ. ο.π.

[35] Βλ. Α. Χατζήκυριακος και Χ. Χριστοφόρου, σ. 107.

[36] Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ' Σύνοδος, 22 Φεβρουαρίου 1985.

[37] Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ', 28 Μαρτίου 1985.

Φεβρουαριου 1985 αλλιως να προκηρύξει προεδρικές εκλογές εντός 45 ημερών[38]. Η αξιωση αυτή του ΑΚΕΛ θα οδηγήσει τον Πρόεδρο της Βουλής να ζητήσει γνωμοδότηση αναφορικά με τη νομική εγκυρότητα του σχεδιου ψηφισματος του ΑΚΕΛ. Στην απαντηση της Γενικού Εισαγγελέα Στέλλας Σουλιώτη κηρύσσεται αντισυνταγματικό το σχέδιο ψηφισματος του ΑΚΕΛ αφού βασει του κυπριακού συντάγματος η Βουλή δε δύναται να ζητήσει την παραίτηση του προέδρου[39].

Μετα από τις τελευταιες εξελίξεις και το αρνητικό κλίμα που δημιουργήθηκε εις βαρος του, ο Κυπριανού προτείνει σύγκληση συνάντησης υψηλού επιπέδου με στόχο να δρομολογηθεί λύση του προβλήματος. Σε μια προσπαθεια επανέναρξης του διαλόγου, ο Πέρεζ ντε Κουεγιάρ προτείνει στις 12 Απριλίου 1985 "Προσχέδιο δήλωσης και ενοποιημένο προσχέδιο Συμφωνίας" το οποιο παρουσιαζε μερικές μόνο τροποποιήσεις από εκείνο το προσχέδιο, την υπογραφή του οποίου αρνήθηκε ο Κυπριανού λίγες βδομάδες πιο πριν (20 Ιανουαρίου) στη Νέα Υόρκη. Το νέο, ενοποιημένο έγγραφο Κουεγιάρ, θα γίνει γρήγορα αποδεκτό από τον Κύπριο πρόεδρο (18 Απριλίου 1985) αλλά θα απορριφθεί ασυζητητί από το Ραούφ Ντενκτάς τον Αύγουστο του ίδιου έτους (8 Αυγούστου 1985)[40].

---

[38] ο.π.

[39] Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ΄, 29 Μαρτίου 1985. ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ έμμεσα αμφισβητούν την γνωμοδότηση της Γενικου Εισαγγελέα, ενώ η Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΔΗΚΟ αποχωρεί από την συζήτηση στην Βουλή επικαλούμενη σεβασμό προς την απόφαση της Γενικού Εισαγγελέα. Τελικά το σχέδιο ψηφίσματος του ΑΚΕΛ υιοθετήθηκε με είκοσι ψήφους υπέρ (ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ) και δύο ψήφους κατά (ΕΔΕΚ).

[40] Εν το μεταξύ ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ προχώρησαν στην διεξαγωγή συλλαλητηρίων στην Λευκωσία κατακρίνοντας την στάση Κυπριανού και ζητώντας μέσο αυτών την παραίτηση του. Πρώτος ο ΔΗΣΥ, στις 17 Μαίου 1985, και αργότερα το ΑΚΕΛ στις 7 Ιουνίου 1985 οργάνωσαν πολυπληθείς συγκεντρώσεις στην Λευκωσία ζητώντας την παραίτηση του προέδρου. Στην Ελλάδα ο Ανδρέας Παπανδρέου επανεκλέγεται στις 2 Ιουνίου 1985 για δεύτερη συνεχόμενη θητεία πρωθυπουργός της χώρας. Στις 11 Ιουνίου ο Κύπριος

Η αποδοχή του εγγράφου Κουεγιάρ από τον Κύπριο πρόεδρο έγινε παρά την αντίθεση του σε διάφορα σημεία του, μόνο αφού ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών είχε διαβεβαιώσει τον τότε υπουργό εξωτερικών της Κύπρου, Γεώργιο Ιακώβου (σε συνάντηση τους στο Κουβέιτ) ότι αν η Κυπριακή κυβέρνηση δεχόταν το ενοποιημένο έγγραφο του Απριλίου καμιά νέα τροποποίησης δεν θα γινόταν ενώ πιθανή απόρριψη του από το Ντένκτας θα καταγγελλόταν διεθνώς[41].

Εντωμεταξύ, οι εξελίξεις στο εσωτερικό της Κυπριακής Δημοκρατίας παίρνουν σημαντική τροπή όταν ο Κυπριανού προκαλεί ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ να αποδεχθούν τη διενέργεια δημοψηφίσματος για τους χειρισμούς του στο κυπριακό, στις 9 Οκτωβρίου 1985, ενώ την ίδια μέρα ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ ζητούν διάλυση της Βουλής και προκήρυξη πρόωρων βουλευτικών εκλογών[42]. Η εξέλιξη αυτή θα οδηγήσει στη διάλυση της Βουλής των Αντιπροσώπων, στις 31 Οκτωβρίου, μετά από σύμφωνη απόφαση του ΔΗΚΟ, ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ λίγες μέρες νωρίτερα (17 Οκτωβρίου).Την ίδια ώρα η διεξαγωγή πρόωρων βουλευτικών εκλογών ορίστηκε για τις 8 Δεκεμβρίου του 1985[43].

Τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών θα δικαιώσουν τελικώς τον πρόεδρο Κυπριανού αφού τα ποσοστά του ΔΗΚΟ σημείωσαν σημαντική

πρόεδρος επισκεπτεται την Αθηνα για επαφές. Βλ. «Πολύ στενή συνεργασία Κυπριανού-Παπανδρέου-Κοινη Πορεια.» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 12 Ιουνίου 1985, σ. 1.

[41] Συνέντευξη με Π. Βοσκαρίδη, Αθηνα, 10 Νοεμβρίου 1998. Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[42] Βλ. «Δημοψήφισμα για το Εθνικό Ζήτημα-Ναι στις Εκλογες.» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 10 Οκτωβριου 1985, σ. 1.

[43] Βλ. «Ο κυβος ερρίφθη-8 Δεκεμβρίου οι εκλογές.» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 10 Οκτωβριου 1985, σ. 1. Σημειωνεται ότι στις 4 Δεκεμβρίου 1985 καταθέτεται στην Βουλή των Ελληνων πρόταση των βουλευτων του ΠΑΣΟΚ για άνοιγμα του φακέλου της Κύπρου. Φημες υποστήριζαν ότι με την ενέργεια του αυτή ο Ανδρέας Παπανδρέου αποσκοπουσε στο να ενισχυσει ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ που συμφωνούσαν σε γενικές γραμμες με την δικη του φιλοσοφια όσον αφορά την λύση του κυπριακού. Για το πως έβλεπαν οι ξένοι την στάση του Ελληνα πρωθυπουργού όσον αφορά τις βουλευτικές εκλογές στην Κύπρο, βλ. το αρθρο του William Mc Gurn στην Wall Street Journal στις 19 Δεκεμβρίου 1985.

αύξηση[44]. Ο ΔΗΣΥ του Γλαύκου Κληρίδη ανακηρύχθηκε πρώτο κόμμα με ποσοστό 33.5% ενώ το ΔΗΚΟ έλαβε το 27.6% των ψήφων, πετυχαίνοντας μια αύξηση της τάξης του 8%. Το ΑΚΕΛ ήταν ο μεγάλος χαμένος των εκλογών αφού από πρώτο κόμμα που ήταν στις προηγούμενες βουλευτικές εκλογές, πέφτει τώρα στην τρίτη θέση, χάνοντας 5% από τη δύναμη του και παίρνοντας τελικά 27.4%. Η ΕΔΕΚ του Βάσου Λυσσαρίδη πέτυχε μια αύξηση της τάξης του 3%, παίρνοντας το ποσοστό του 11%. Ο γ.γ. του ΑΚΕΛ Εξεκίας Παπαιώαννου, σχολιάζοντας τα αποτελέσματα των εκλογών δήλωσε τότε ότι η πτώση του ΑΚΕΛ σημειώθηκε "εξαιτίας αντικειμενικών παραγόντων αλλά και λαθών που διέπραξε [το ΑΚΕΛ] και που το ίδιο επέκρινε ανοικτά μπροστά στο λαό..."[45]. Τηγ ίδια ώρα τα αποτελέσματα των εκλογών αποτέλεσαν και αφορμή ώστε να βγουν προς τα έξω τα πολλαπλά εσωτερικά προβλήματα του ΑΚΕΛ με αποτέλεσμα να ξεσπάσει σοβαρή κρίση στο κόμμα[46]. Η ομάδα του γ.γ. του κόμματος, που αποτελούσε την πλειοψηφία στο ΑΚΕΛ, υποστήριξε ότι η βασική αιτία της αποδυνάμωσης του εκλογικού σώματος του κόμματος στις βουλευτικές εκλογές ήταν η

[44] Σύμφωνα με τον Βοσκαρίδη, ο επιθυμητός αλλά και εφικτός στόχος του ΔΗΚΟ ήταν να πάρει ψηφοφόρους από το ΑΚΕΛ. Η εκστρατεία επικεντρώθηκε στο να δημιουργηθεί μια δυσαρέσκεια μέσα στο χώρο του ΑΚΕΛ για το πως είναι δυνατό το κόμμα αυτό να συνεργάζεται με το Κληρίδη και το ΔΗΣΥ ενάντια στον Κυπριανού που σε τελική ανάλυση δεν είχε ούτε αντιδημοκρατική, ούτε αντεθνική δράση όπως εξάλλου και εσείς (ψηφοφόροι ΑΚΕΛ), που μαζί με μας κατηγορούσατε τον Κληρίδη και το κόμμα του πριν λίγα χρόνια. Συνέντευξη με Π. Βοσκαρίδη, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1998. Βλ. ακόμα «Συμπόρευση ΑΚΕΛ-ΕΟΚΑ'Β,» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 12 Οκτωβρίου 1985, σ. 1 και στην ίδια εφημερίδα στις 13 Οκτωβρίου 1985 «Η ηγεσία του ΑΚΕΛ θέλει τους εκλεκτούς της ΕΟΚΑ Β' στη Βουλή».

[45] Βλ. Ε. Παπαιώαννου, σ. 174. Βλ. «ΑΚΕΛ: Θα σεβασθούμε την ετυμηγορία του λαού,» *Αγών*, Λευκωσία, 10 Δεκεμβρίου 1985. Σύμφωνα με το πρώην ηγετικό στέλεχος του ΑΚΕΛ Ανδρέα Φάντη μετά την αποτυχία στις εκλογές εμφανίστηκε στο κόμμα «η θεωρία, την οποία πρώτος διατύπωσε ο σ. Μιχάλης Πουμπουρής σε έγγραφο του σε σύσκεψη στελεχών της Αμμοχώστου, ότι ο κύριος λόγος και η κύρια αιτία για υποχώρηση του κόμματος στις βουλευτικές εκλογές ήταν η «συμπόρευση» του ΑΚΕΛ με τον Δημοκρατικό Συναγερμό στο Κυπριακό! Αφού προβλήθηκε αυτή η θεωρία ο Παπαιωάννου την άρπαξε και την εγκολπώθηκε, αναθάρρεψε και την έκανε σημαία του και υπό την σκεπή της έσβησε όλα τα λάθη της ηγεσίας και τα δικά του, όπως και την προσωπική του ευθύνη για την εκλογική αποτυχία του Κόμματος μας,» βλ. Ανδρέας Φάντης, *Από το Λαό...με το Λαό...για το λαό*, Λευκωσία, 1997, σσ. 185-7.

[46] Βλ. Νίκος Περιστιάνης, «[ΑΚΕΛ] Ιδεολογική κρίση στα χρόνια του '80», *Πολίτης*, Λευκωσία, 3 Δεκεμβρίου 2000.

δημοσιοποίηση ενός είδους σύμπραξης του ΑΚΕΛ με το ΔΗΣΥ. Από την άλλη, η μειοψηφία του κόμματος απέδωσε τη μείωση των ποσοστών του ΑΚΕΛ κατά 5% στην πολεμική που αυτό υπέστη από τον πρόεδρο Κυπριανού και το ΔΗΚΟ ενώ τονιζόταν ότι «εάν τελικά αποδεχθούμε ότι για το αποτέλεσμα των εκλογών φταιει η σύμπραξη με το ΔΗΣΥ στο κυπριακό τότε σημαίνει ότι σαν κόμμα θα παραμείνουμε δέσμιοι μιας αισχρής πολιτικής που θα λεει ενώ εξ' αντικειμένου συμφωνούμε με τις θέσεις του ΔΗΣΥ, θα παρουσιαζόμαστε ότι διαφωνούμε, ότι έχουμε διαφορετικές θέσεις απλά και μόνο για να μην ξανασυμπέσει η πολιτική μας με το ΔΗΣΥ»[47]. Η άποψη που τελικώς επικράτησε στο κόμμα ήταν αυτή του Εζεκία Παπαιώαννου ενώ αποφασίσθηκε ότι υπήρξε σωστή η απόφαση του κόμματος να υποστηριχθεί ο Κυπριανού για πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1983 και θα ήταν λάθος να παρουσιάζεται ότι οι απόψεις του κόμματος με το ΔΗΣΥ στο κυπριακό ταυτίζονται[48].

Κατά τη διάρκεια των παρασκηνιακών διεργασιών που προηγήθηκαν της εκλογής προέδρου, το ΑΚΕΛ, φανερά επηρεασμένο από τα αποτελέσματα των

[47] Συνέντευξη με Κώστα Σοφοκλέους, Πάφος, 22 Αυγούστου 1999. Σύμφωνα με τον Σοφοκλέους όλα αυτά ήταν δείγμα της προκατάληψης που διακατείχε το κόμμα ότι δεν είναι δυνατό να συμπίπτουν οι απόψεις της αριστεράς με της δεξιάς. Οι θέσεις του κόμματος όμως συμπίπτανε αντικειμενικά γιατί και τα δύο κόμματα πίστευαν ότι η λύση του κυπριακού θα προερχόταν μέσα από ένα έντιμο συμβιβασμό. Σύμφωνα πάντα με το πρώην στέλεχος του ΑΚΕΛ από το 1986 που αποφασίσθηκε ότι η αιτία των απωλειών στις βουλευτικές εκλογές του 1985 ήταν η συμπόρευση με το ΔΗΣΥ, το κόμμα έμεινε δέσμιο αυτής της προκατάληψης ότι δεν πρέπει να συμπίπτουν οι απόψεις του με αυτές του ΔΗΣΥ. «Ο Κυπριανού μας πολέμησε έντονα, και δικαιολογημένα γιατί το 1980 του δώσαμε δείγματα ότι είμαστε έτοιμοι ανά πάσα στιγμή να το ξαναψηφίσουμε. Επειδή υπήρχε το ενδεχόμενο κάποια στιγμή να μην τον υποστηρίξουμε, ο Σπύρος ήθελε να δημιουργήσει ισχυρό κόμμα, έστω και εις βάρος μας, για να είναι πιο σίγουρος ότι θα επανεκλεγεί. Δηλαδή εμείς οι ίδιοι δημιουργήσαμε αυτές τις συνθήκες διότι τον κατηγορούσαμε, μετά τον ξαναυποστηρίξαμε και από την στιγμή που συμπεριφερθήκαμε έτσι ήταν φυσιολογικό για τον Σπύρο να μας συμπεριφερθεί με τέτοιο τρόπο».

[48] Όπως τονίζει και ο Λούης Ηγουμενίδης, «Η αριστερά, μπροστά στον κίνδυνο μιας ανεπιθύμητης δεξιάς, έδινε τεράστιες πιστώσεις στο ΔΗΚΟ, το οποίο παγίωνε την εξουσία στα δικά του συμφέροντα, χειριζόμενο το εθνικό μας πρόβλημα συνθηματολογικά και συχνά επικίνδυνα,» βλ. «Ανατομία κομμάτων-ΔΗΚΟ,» *Ο Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 5 Αυγούστου 1995. Βλ. ακόμα «Σφάλματα Ομολογεί η Ηγεσία του ΑΚΕΛ. Λάθος η συμπόρευση με το ΔΗΣΥ,» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 2 Φεβρουαρίου 1986, σ. 1.

εκλογών, επιχειρεί να προσεγγίσει ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ με στόχο τη συνεργασία ανάμεσα στις «πατριωτικές δημοκρατικές δυνάμεις»[49]. Συγκεκριμένα, στις 21 Δεκεμβρίου 1985, και μετά από την πρώτη εκλογική διαδικασία όπου το κάθε κόμμα επέμενε στο δικό του υποψήφιο, το ΑΚΕΛ προτείνει στα δύο κόμματα να υποστηριχτεί ο μέχρι τότε πρόεδρος της Βουλής και βουλευτής του ΔΗΚΟ, Γεώργιος Λαδάς. Παρόλα αυτά όμως Κυπριανού και ΔΗΚΟ θα υποστηρίξουν την υποψηφιότητα του αρχηγού του αδελφού προς το ΠΑΣΟΚ κυπριακού κόμματος (ΕΔΕΚ) Βάσου Λυσσαρίδη που θα εκλεγεί τελικώς πρόεδρος της Βουλής στις 30 Δεκεμβρίου 1985[50].

Την ώρα που οι κομματικές διεργασίες στο εσωτερικό της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν στο επίκεντρο της προσοχής, θέτοντας το κυπριακό σε δεύτερη μοίρα η Σοβιετική Ένωση, για πρώτη φορά μετά από έντεκα χρόνια, προτείνει στις 21 Ιανουαρίου 1986, σχέδιο για επίλυση του κυπριακού με κύρια πρόνοια τη σύγκληση διεθνούς διάσκεψης για την επίλυση των εξωτερικών πτυχών του προβλήματος[51]. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η Σοβιετική

[49] Πριν από τις βουλευτικές εκλογές και λόγο του ότι ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ "συνεργάστηκαν" κατά κάποιο τρόπο, το κόμμα μιλούσε για την ανάγκη δημιουργίας κυβέρνησης εθνικής ενότητας. Τα αποτελέσματα των εκλογών όμως προβλημάτισαν την ηγεσία του ΑΚΕΛ που άρχισε τώρα να αναφέρεται σε για "...πολιτική της ενότητας των πατριωτικών δημοκρατικών δυνάμεων...Αυτό απορρέει από τον αντιιμπεριαλιστικό, αντικατοχικό, απελευθερωτικό στάδιο του αγώνα που διεξάγουμε". Όπως σημειώνει ο Λ. Κακουλλής "Το όλο ζήτημα προκάλεσε κατά τα επόμενα χρόνια εντονότατες συζητήσεις μέσα στην Αριστερά," βλ. Λ. Κακουλλή, σ. 217.

[50] Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Έκτακτη Σύνοδος, 30 Δεκεμβρίου 1985.

[51] Βλ. «Σοβιετικές Προτάσεις για λύση του Κυπριακού,» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 22 Ιανουαρίου 1986, σ. 1. Με αφορμή την πρόταση αυτή ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών, Γεώργιος Ιακώβου επισκέφθηκε, μετά από σχετική πρόσκληση την Σοβιετική Ένωση τον Απρίλιο του 1986 και είχε συναντήσεις με τον Πρόεδρο της ΕΣΣΔ Γκρομύκο και τον υπουργό εξωτερικών Σεβαρντνάτζε, βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 1 και 28 Απριλίου 1986. Με αφορμή τις σοβιετικές προτάσεις αντιπροσωπείες από την Κύπρο και την Σοβιετική Ένωση είχαν ακόμα δύο συναντήσεις (σε Κύπρο και Σοβιετική Ένωση) για να συζητήσουν τρόπους προώθησης των σοβιετικών προτάσεων. Όσον αφορά την ουσία των προτάσεων, η Κυπριακή Δημοκρατία διαφωνούσε στην πρόταση της Σ. Ένωσης όπως στην διεθνή διάσκεψη για το κυπριακό συμμετέχουν εκτός από την Κυπριακή Δημοκρατία και οι δύο κοινότητες στο νησί.

πρόταση, ερχόμενη σε μια περίοδο στην οποία το ΑΚΕΛ, μετά και από την απρόσμενη αποτυχία του στις βουλευτικές εκλογές διερχόταν μια κρίση, σκοπό είχε να ενισχύσει τη θέση του κομμουνιστικού κόμματος στην Κύπρο[52]. Αν και η πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης δεν είχε συνέχεια, "ανησύχησε" κατά κάποιο τρόπο τους Αμερικανούς σχετικά με το τι προσπαθεί να πετύχει η Μόσχα μέσα από αυτή την ενέργεια της[53]. Το Κέντρο Ερευνών του Αμερικανικού Κογκρέσου (Congressional Research Services – CRS) μελετώντας και παρουσιάζοντας στο Κογκρέσο το Φεβρουάριο του 1986 τη Σοβιετική πρόταση, υπογράμμιζε τους κινδύνους που εγκυμονούσε η πρόταση αυτή σημειώνοντας ότι μέσω της πρότασης επιδιωκόταν από τη Μόσχα συμμετοχή σε μια κρίση στην οποία τους κύριους πρωταγωνιστές αποτελούσαν δύο χώρες του βορειοατλαντικού συμφώνου[54]. Η σοβιετική πρόταση έγινε πάντως αποδεκτή τόσο από τον πρόεδρο Κυπριανού, πιθανότατα επειδή αυτή προνοούσε σύγκληση διεθνούς διάσκεψης για το κυπριακό, όσο και από τον Ανδρέα Παπανδρέου. Από την πλευρά τους, Ντενκτάς και Τουρκία απέρριψαν χωρίς καμιά συζήτηση την πρόταση.

Εν τω μεταξύ, μετά από την τελευταία αποτυχημένη πρωτοβουλία με το προσχέδιο του Απριλίου το 1985, ο Κουεγιάρ συνέχισε τις συναντήσεις του με εκπροσώπους των δύο πλευρών, χαρακτηρίζοντας τις συναντήσεις αυτές ως

---

[52] Σε συνδυασμό με την πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης, την περίοδο αυτή παρατηρείται μια σημαντική αύξηση του ενδιαφέροντος της Σοβιετικής Ένωσης όσον αφορά τις διεργασίες για λύση του κυπριακού. Σε ερώτηση Κύπριου διπλωμάτη για τον χρόνο επιλογής της σοβιετικής πρότασης, το Σοβιετικό υπουργείο εξωτερικών απάντησε ότι οι προτάσεις ήσαν έτοιμες πριν από τις βουλευτικές εκλογές αλλά αποφασίσθηκε να υποβληθούν μετά τις βουλευτικές εκλογές για να μην θεωρηθεί ότι η Σοβιετική Ένωση επεμβαίνει στα εσωτερικά της Κύπρου. Συνέντευξη με πρώην στέλεχος του υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[53] ο.π. Βλ. ακόμα Μ. Χριστοδούλου, σσ. 588-91.

[54] Βλ. *Cyprus: The 1986 Soviet Proposal*. Congressional Research Services, 1986.

συνομιλίες χαμηλού επιπέδου που αποσκοπούσαν στην προετοιμασία κάποιου προσχεδίου, η επιτυχία του οποίου θα οδηγούσε σε νέα συνάντηση υψηλού επιπέδου Κυπριανού – Ντενκτάς. Αποτέλεσμα όλων αυτών των συναντήσεων χαμηλού επιπέδου, υπήρξε η υποβολή από το γ.γ. του ΟΗΕ στις 29 Μαρτίου 1986 ενός "Προσχεδίου Πλαισίου Συμφωνίας" στο Συμβούλιο Ασφαλείας[55]. Η δήλωση Κουεγιάρ, που ήθελε το νέο προσχέδιο να αποτελεί προϊόν συμφωνηθέντων από τις δυο πλευρές, πυροδότησε νέα ένταση και οδήγησε στην παραίτηση, τρεις μέρες αργότερα, του Ελληνοκύπριου συνομιλητή Ανδρέα Μαυρομμάτη. Ο Μαυρομμάτης υποστήριζε ότι οι τελευταίες υποχωρήσεις από μέρους της ελληνοκυπριακής πλευράς έγιναν τον Απρίλιο του 1985 και ότι το νέο προσχέδιο που παρουσίασε ο Κουεγιάρ στο Συμβούλιο Ασφαλείας δεν είχε καμιά σχέση με τις θέσεις αυτές[56]. Ο Ελληνοκύπριος συνομιλητής είχε υπόψη του τις υποσχέσεις του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών προς τον Κύπριο υπουργό εξωτερικών Γεώργιο Ιακώβου στο Κουβέιτ το 1985 όταν ο γ.γ. προέτρεπε την Κυπριακή Δημοκρατία να αποδεχθεί το σχέδιο του Απρίλη του 1985 ως την τελευταία υποχώρηση που θα γινόταν από μέρους της. Την ίδια στιγμή στο εσωτερικό της Κύπρου νέα διάσταση απόψεων παρουσιάζεται σχετικά με το καταπόσον και σε πιο βαθμό το νέο «Προσχέδιο Πλαισίου Συμφωνίας» του γ.γ. ήταν διαφορετικό ή όχι από αυτό του Απριλίου 1985. Η κρισιμότητα των εξελίξεων αυτών φέρνει τον πρόεδρο Κυπριανού (προηγήθηκε επίσκεψη

---

[55] Για το έγγραφο Κουεγιάρ και την επιστολή του γ.γ. προς το πρόεδρο Κυπριανού, βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 2 Απριλίου 1986, σ. 1.

[56] Βλ. σχετική επιστολή Ανδρέα Μαυρομμάτη προς τον γ.γ. του ΟΗΕ, *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 6 Απριλίου 1986, σσ. 1-2. Η Κυπριακή Δημοκρατία ήταν δυσαρεστημένη με την υποβολή του «Προσχεδίου Πλαισίου Συμφωνίας» του γ.γ. και το ερμήνευε μέσα από τις προθέσεις ορισμένων γραφειοκρατών που χειρίζονται το κυπριακό στα Ηνωμένα Έθνη και την οικονομική κρίση που μάστιζε τον ΟΗΕ. Συνέντευξη

Κυπριανού στην Αθήνα αμέσως μετά την επίδοση του εγγράφου) αλλά και την κομματική ηγεσία του νησιού στην Αθήνα στις 19 Απριλίου με στόχο τη χάραξη κοινής γραμμής στο πρόβλημα και αποφυγής μεγαλύτερης διάστασης απόψεων[57]. Στην Αθήνα, σύμφωνα με τον Κύπριο πρόεδρο αποφασίσθηκε όπως στις επερχόμενες διεργασίες για το κυπριακό να μην «... συζητούμε επί του συνταγματικού, εάν δεν επέλθει συμφωνία και επί των άλλων πτυχών του προβλήματος»[58]. Ο Πρέσβης της Ελλάδας στην Κύπρο Θέμος Στοφορόπουλο υποστηρίζει ότι στη σύσκεψη των Αθηνών συμφωνήθηκε η περίφημη πρόταξη, «η οποία αποκρυσταλλώθηκε σε ένα γράμμα προς τον γ.γ. του ΟΗΕ. Αυτό το γράμμα έλεγε δεν απαντούμε στο σχέδιο Κουεγιάρ (ούτε δεχόμαστε, ούτε απορρίπτουμε) πριν ξεκαθαρίσουν τρία θέματα: στρατεύματα, έποικοι-τρεις ελευθερίες, εγγυήσεις»[59]. Η πρόταξη συμφωνήθηκε "παρά το γεγονός ότι ΔΗΣΥ και ΑΚΕΛ τάσσονταν υπέρ της αποδοχής του τελευταίου εγγράφου Κουεγιάρ υπό όρους ώστε να επαναρχίσουν οι διαπραγματεύσεις"[60]. Αυτό όμως που η

με πρώην διπλωμάτη του υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[57] Βλ. «Με εισήγηση του Προέδρου της Δημοκρατίας όλοι στην Αθήνα,» *Ελευθεροτυπία*, 18 Απριλίου 1986, σ. 1.

[58] Βλ. «Από Ζυρίχη στο Μοντρέ, 37 Χρόνια Κυπριακού Δράματος».

[59] Συνέντευξη με Θέμο Στοφορόπουλο, Αθήνα, 5 Απριλίου 1999. Σύμφωνα με τον Τάσσο Παπαδόπουλο «Η σύσκεψη απέβλεπε στο να καθοριστεί ποια θα εθεωρείτο, για την Ελληνοκυπριακή πλευρά «ικανοποιητική προετοιμασία». Στη σύσκεψη εκείνη αποφασίστηκε ομόφωνα (από όλα τα Κυπριακά Κοινοβουλευτικά κόμματα και την Ελληνική Κυβέρνηση), ότι «ικανοποιητική προετοιμασία» θα εθεωρείτο «η εξεύρεση κοινού εδάφους σε βασικά θέματα», δηλαδή η «πρόταξη». Τονίζω την λέξη «σε». Επειδή τα Κυπριακά Κοινοβουλευτικά Κόμματα, διαφωνούσαν ποια και πόσα ήσαν «τα βασικά θέματα» (το ΔΗΚΟ και η ΕΔΕΚ τα αριθμούσαν σε πέντε, ο ΔΗΣΥ σε τρία, το ΑΚΕΛ σε δύο), έγινε δεκτή δική μου εισήγηση, η φράση «στα βασικά θέματα» να αντικατασταθεί με την φράση «σε βασικά θέματα», διότι το «στα» σήμαινε συγκεκριμένα θέματα (και η επόμενη ερώτηση θα ήταν «σε ποια»(;) οπότε θα διαπιστωνόταν διαφωνία) ενώ η λέξη «σε», επέτρεπε ευελιξία στο κάθε κόμμα να απαριθμήσει και να κατονομάσει τα «βασικά θέματα». Γραπτές απαντήσεις Τάσσου Παπαδόπουλου σε ερωτήσεις του συγγραφέα. Τα υπογραμμισμένα είναι του κ. Παπαδόπουλου. Βλ. επίσης «Κοινή Γραμμή-Ομόφωνες Αποφάσεις,» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 20 Απριλίου 1986, σ. 1 και «Αντιπρόταση για διεθνή διάσκεψη ή συνάντηση κορυφής,» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 21 Απριλίου 1986, σ. 1.

[60] Βλ. Α. Χατζήκυριακος και Χ. Χριστοφόρου, σσ. 140-1.

ιστορία έρχεται να επιβεβαιώσει είναι ότι μετά το πέρας της σύσκεψης των Αθηνών ο καθένας ενεργούσε βάσει της δικής του λογικής και φιλοσοφίας.

Με επιστολή που αποστέλλει ο Κυπριανού στο γ.γ. του ΟΗΕ, στις 20 Απριλίου 1986, δε γίνεται δεκτό αλλά ούτε και απορρίπτεται το προσχέδιο Κουεγιάρ, παραμόνο επισημαίνεται η ανάγκη να προηγηθεί της τοποθέτησης επί του προσχεδίου σύγκληση διεθνούς διάσκεψης ή συνάντηση κορυφής με σκοπό να συζητηθεί το θέμα της αποχώρησης των τουρκικών στρατευμάτων από την Κύπρο αλλά και αυτό των διεθνών εγγυήσεων[61]. Λίγες μέρες αργότερα, στις 23 Απριλίου 1986, σε ομιλία του στη Βουλή των Ελλήνων ο Έλληνας πρωθυπουργός υπογραμμίζοντας αρχικά την πλήρη στήριξη του στις ενέργειες Κυπριανού, δήλωσε επί του συγκεκριμένου "Η Ελληνική πλευρά αποδέχθηκε τα κείμενα τον Απρίλη του 1985. Ο Ντενκτάς τα απόρριψε. Έτσι φτάσαμε στο αιφνιδιαστικό κείμενο του σχεδίου πλαισίου της 29 Μαρτίου 1986. Αυτό όμως είναι εντυπωσιακά δυσμενέστερο,..., με προσθήκες και αλλαγές υπέρ των Τουρκοκυπρίων και της Τουρκίας. Η δομή του κειμένου είναι τέτοια που πρέπει να μιλάμε για παράδοση άνευ όρων του Ελληνισμού της Κύπρου"[62].

---

[61] Σημειώνεται ότι στις 14 Απριλίου 1986, η Αμερικανική Πρεσβεία στη Λευκωσία επέδιδε στο Κύπριο πρόεδρο μήνυμα της Υποεπιτροπής για την Ευρώπη και την Μέση Ανατολή της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων του Αμερικανικού Κοινοβουλίου που τον καλούσε να αποδεχθεί το «Προσχέδιο Πλαισίου Συμφωνίας» του Μαρτίου 1986. Παρόμοια επιστολή αποστάληκε και στον Ντενκτάς. Ο Κύπριος πρόεδρος, χωρίς να τοποθετείται συγκεκριμένα επί του νέου Προσχεδίου του γ.γ., σημείωνε με απάντηση του λίγες μέρες αργότερα την ανάγκη όπως προτού επιτευχθεί όποιου είδους συμφωνία στα επιμέρους θέματα θα πρέπει πρώτα να πραγματοποιηθεί διεθνής διάσκεψη για το κυπριακό στην οποία να συζητηθούν οι διεθνείς πτυχές του κυπριακού όπως η αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων, των εποίκων καθώς επίσης και οι διεθνείς εγγυήσεις. Σε περίπτωση που η διεθνής διάσκεψη θα αποτύγχανε ο πρόεδρος Κυπριανού πρότεινε την σύγκληση συνάντησης υψηλού επιπέδου για να συζητηθούν τα πιο πάνω θέματα και επιπλέον τα θέματα των τριών ελευθεριών. Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[62] Βλ. *Το Κυπριακό στην Βουλή των Ελλήνων*, Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Αθήνα, σ.112. Βλ. «Διαφορές σε βάρος μας μεταξύ του εγγράφου Απριλίου και τωρινού,» *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 7 Απριλίου 1986, σ. 1.

Παρόλα αυτά ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ είχαν διαφορετικές απόψεις. Το ΑΚΕΛ αντέδρασε έντονα στο περιεχόμενο της επιστολής Κυπριανού προς Κουεγιάρ, υποστηρίζοντας ότι μαζί με αυτά που ζήτησε ο Κυπριανού θα έπρεπε να παρατεθούν και οι απόψεις της ελληνοκυπριακής πλευράς, θετικές και αρνητικές, αναφορικά με το σχέδιο Κουεγιάρ εφόσον υπάρχει ο κίνδυνος να οδηγηθεί σε αδιέξοδο και αυτή η προσπάθεια. Ο Κληρίδης από την άλλη, ενώ συμφωνούσε με το ΑΚΕΛ στο ότι θα έπρεπε, λόγω της κρισιμότητας των καιρών, να τοποθετηθεί η ελληνοκυπριακή πλευρά στο έγγραφο του γ.γ., τόνιζε την ίδια ώρα ότι οι προϋποθέσεις που είχαν τεθεί από τον Κυπριανού δε θα γινόταν σε καμιά περίπτωση αποδεκτές από το Ντενκτάς.

Και ενώ όλα αυτά συνέβαιναν λίγες μόνο μέρες μετά τη σύσκεψη των Αθηνών που είχε ως στόχο τη χάραξη κοινής γραμμής στο κυπριακό, ο Ντενκτάς, παρακολουθώντας τις προαναφερθείσες εξελίξεις δηλώνει αποδοχή του προσχεδίου Κουεγιάρ και με επιστολή του στις 21 Απριλίου του 1986 προς το γ.γ. παραθέτει επίσης και τις απόψεις του[63]. Η τελειωτική απόρριψη του «Προσχεδίου Πλαισίου Συμφωνίας» Κουεγιάρ θα επισημοποιηθεί στις 10 Ιουνίου 1986 με επιστολή του Κύπριου προέδρου προς το γ.γ. του ΟΗΕ, αφού είχε προηγηθεί η απόρριψη από τον τελευταίο των προϋποθέσεων για τις οποίες έγινε λόγος πιο πάνω.

---

[63] Σε ομιλία του στην Ισλαμική Διάσκεψη του Κουβέιτ τον Ιανουάριο του 1987, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών μιλώντας για το κυπριακό πρόβλημα, και συγκεκριμένα για την πρωτοβουλία του 1986, δήλωνε ότι ο Ντενκτάς αποδέχθηκε το προσχέδιο που του πρότεινε, ενώ ο Κυπριανού ζητούσε συμφωνία σε συγκεκριμένα θέματα πριν να τοποθετηθεί στο προσχέδιο. Είπε χαρακτηριστικά, "The Greek Cypriot side advised me that it could not express its views on this document before there was an agreement on certain basic issues. The Turkish Cypriot side stated that it accepted the document". Η Κυπριακή Δημοκρατία εξέφρασε επίσημα την δυσαρέσκεια της για τις δηλώσεις και παρασκηνιακές ενέργειες του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών. Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, 30 Απριλίου 1987.

Το άδοξο τέλος της τελευταίας πρωτοβουλίας του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών δεν άφηνε πολλά περιθώρια για σύντομη επανάληψη του διάλογου αφού κάθε νέα προσπάθεια επανέναρξης του διαλόγου θα αντικρουόταν από την τουρκοκυπριακή πλευρά με το επιχείρημα ότι για να γίνει οποιαδήποτε συνάντηση θα έπρεπε πρώτα η ελληνοκυπριακή πλευρά να αποδεχτεί το προσχέδιο του Απριλίου 1986. Την ίδια ώρα, στο εσωτερικό της Κύπρου, πριν καλά -καλά κοπάσουν οι τριβές για το ναυάγιο της πρωτοβουλίας Κουεγιάρ, ξεκίνησαν τα προεκλογικά παρασκήνια για τις επερχόμενες προεδρικές εκλογές. Όλα έδειχναν ότι ο Κυπριανού θα διεκδικούσε την επανεκλογή στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας για πρώτη φορά χωρίς συνεργασία. Το Σεπτέμβριο του 1986, ο Νίκος Ρολάνδης, παραιτηθείς υπουργός εξωτερικών της Κύπρου λόγω διαφωνίας με τον Κυπριανού, προχωρά στην ίδρυση του κόμματος των Φιλελευθέρων. Φήμες υποστήριζαν ότι ο Ν. Ρολάνδης προχώρησε στην ίδρυση κόμματος επειδή είχε βάσιμες πληροφορίες ότι θα τύχανε της υποστήριξης του ΑΚΕΛ στις επερχόμενες προεδρικές εκλογές[64]. Στα τέλη του 1986, το 16ο παγκύπριο συνέδριο του ΑΚΕΛ αποφάσιζε την υποστήριξη συνεργασίας με το ΔΗΚΟ, αλλά όχι την υποστήριξη Κυπριανού, πρόταση η οποία δε θα γίνει τελικώς αποδεχτή ούτε από το ΔΗΚΟ, αλλά ούτε και από τον ίδιο τον Πρόεδρο Κυπριανού. Στο άλλο μεγάλο κόμμα, το ΔΗΣΥ, παρά τις αρχικές εσωκομματικές τριβές γύρω από την επιλογή Κληρίδη, αποφασίστηκε τελικώς, στις 3 Μαρτίου 1987, η προεδρία να διεκδικηθεί για άλλη μια φορά από τον αρχηγό του κόμματος Γλαύκο Κληρίδη.

---

[64] Βλ. Α. Χατζήκυριακος και Χ. Χριστοφόρου, σ. 141.

Εν τω μεταξύ, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών Πέρεζ ντε Κουεγιάρ, αναλαμβάνει μια νέα προσπάθεια με στόχο την απεμπλοκή από το αδιέξοδο στο κυπριακό πριν και από τις προγραμματισμένες προεδρικές εκλογές, προτείνοντας τη διεξαγωγή μη δεσμευτικών και άκρως εμπιστευτικών ανεπίσημων συνομιλιών ανάμεσα στις δύο πλευρές. Στις 17 Μαρτίου 1987, ο Κυπριανού απαντά θετικά στην πρόταση Κουεγιάρ η οποία όμως θα απορριφθεί λίγες μέρες αργότερα από το Ντενκτάς που εμμένει στην εκ των προτέρων αποδοχή από μέρους της ελληνοκυπριακής πλευράς του εγγράφου της 29 Μαρτίου 1986. Η πορεία των εξελίξεων αναγκάζει το γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών να εκφράσει τις ανησυχίες του για το αδιέξοδο στο οποίο είχε περιέλθει το κυπριακό, και να μιλήσει ακόμη για πιθανότητα πολέμου λόγω της κατάστασης αυτής[65].

Την ίδια ώρα, οι εσωτερικές, προεκλογικές διεργασίες κορυφώνονται με την ανακοίνωση επισήμως της υποψηφιότητας για την προεδρία (16 Μαίου 1987) ενός μέχρι τότε άγνωστου στο ευρύ κοινό άνδρα, του Γεώργιου Βασιλείου. Η ανακοίνωση αυτή θα σημάνει και την επίσημη έναρξη της προεκλογικής περιόδου, απομακρύνοντας μαζί και κάθε, έστω και αμυδρή, ελπίδα για άμεση επανέναρξη του διαλόγου για επίλυση του κυπριακού. Ο Κυπριακός λαός, απογοητευμένος από τις χρόνιες τριβές και κομματικές συγκρούσεις, δέχεται θετικά την υποψηφιότητα Βασιλείου αφού ο τελευταίος δεν είχε ταυτιστεί στο παρελθόν με κάποιο συγκεκριμένο κομματικό χώρο με αποτέλεσμα η «ανεξαρτησία» αυτή που έβγαζε προς τα έξω να θεωρηθεί ως σημαντικό πλεονέκτημα. Και ενώ η υποψηφιότητα Βασιλείου κερδίζει συνεχώς έδαφος,

[65] Βλ. *Έκθεση Γενικού Γραμματέα προς το Συμβούλιο Ασφαλείας, S/18880*, 29 Μαίου 1987.

Φιλελεύθεροι και ΑΚΕΛ αναγγέλλουν στις 7 και 12 Ιουλίου 1987 αντίστοιχα και επίσημα πλέον, την υποστήριξη τους προς τον ανεξάρτητο Βασιλείου[66].

Την ίδια περίοδο, αρχίζει στην Ελλάδα μια προσπάθεια με την οποία επιδιώκεται να πεισθεί ο Κυπριανού να προετοιμάσει την αίτηση ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα ένα χρόνο αργότερα, όταν η προεδρία της Ένωσης θα ερχόταν σε ελληνικά χέρια. Στόχος ήταν να εκμεταλλευτεί η Κύπρος την ελληνική προεδρία, το δεύτερο εξάμηνο του 1988, ώστε να προωθηθεί πιο εύκολα η όλη διαδικασία και να αντιμετωπιστούν πιο γρήγορα τυχόν τεχνικές δυσκολίες[67]. Ο Κυπριανού, επηρεασμένος ίσως από τον προεκλογικό αγώνα στο νησί αλλά και λόγω ιδεολογικών καταβολών, δεν αντικρίζει θετικά ένα τέτοιο ενδεχόμενο τη συγκεκριμένη τουλάχιστο περίοδο[68].

---

[66] Σημειώνεται ότι το ΑΚΕΛ είχε στα υπόψη του δύο άτομα ως επιλογές για τις προεδρικές εκλογές. Το Γεώργιο Βασιλείου και το Γεώργιο Ιωαννίδη, πρώην εκπρόσωπο της Ελληνοκυπριακής πλευράς στις συνομιλίες. Τελικά η επιλογή-φαβορί Ιωαννίδης απορρίφθηκε λόγω φωτογραφιών που διέρρευσαν και έδειχναν ότι ο Ιωαννίδης είναι τέκτονας. Τις φωτογραφίες διέρρευσαν στελέχη του ΔΗΚΟ. Συνέντευξη με Κ. Σοφοκλέους, Πάφος, 22 Αυγούστου 1999.

[67] Συνέντευξη με Π. Βοσκαρίδη, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1998. Σημειώνεται ότι ελληνική κυβέρνηση και το 1986 προέτρεπε το πρόεδρο Κυπριανού να προχωρήσει το συντομότερο με τη Τελωνειακή Ένωση Κύπρου-ΕΟΚ. Για το ίδιο θέμα ο Γιάννος Κρανιδιώτης υποστηρίζει «Η διαπραγμάτευση για τη σύναψη της συμφωνίας για την Τελωνειακή Ένωση δημιούργησε την πεποίθηση σε κύκλους της Ελληνικής κυβέρνησης ότι η περαιτέρω ενίσχυση των σχέσεων της Κύπρου με την ΕΟΚ και η μεγαλύτερη εμπλοκή του Κοινοτικού παράγοντα στο Κυπριακό θα επηρεάζε εύνοικά την προσπάθεια για εξεύρεση δίκαιης και βιώσιμης λύσης, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα και την επιβίωση του Κυπριακού Ελληνισμού,» βλ. Γιάννος Κρανιδιώτης, *Προτάσεις γιά μια Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993, σ. 19.

[68] Για το θέμα αυτό ο δημοσιογράφος Κυριάκος Πιερίδης υποστηρίζει «Η πρώτη νύξη [για αίτηση ένταξης] έγινε με προσωπική πρωτοβουλία του Έλληνα αναπληρωτή υπουργού Εξωτερικών, στη συνάντηση του πρωθυπουργού της Ελλάδας Ανδρέα Παπανδρέου με τον Κύπριο πρόεδρο Σπύρο Κυπριανού, στην Αθήνα, το Σεπτέμβριο του 1987...Ο κύκλος του προβληματισμού [για το ενδεχόμενο αίτησης ένταξης] έκλεισε το ίδιο απότομα όπως είχε αρχίσει, όταν ο Σ. Κυπριανού υπενθύμισε ότι η Κύπρος προετοίμαζε τότε προσφυγή στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, για καταγγελία της τουρκικής αδιαλλαξίας στο κυπριακό. Ενδεχόμενη υποβολή αίτησης για ένταξη στην Κοινότητα θα δυσαρεστούσε το Κίνημα των Αδεσμεύτων και θα έθετε σε κίνδυνο τη συσπείρωση των χωρών του Τρίτου Κόσμου υπέρ της Κύπρου,» βλ. Κυριάκος Πιερίδης, *Η Ευρώπη σε Μεταμόρφωση, Κύπρος-Ευρωπαϊκή Ένωση, Διαδρομή και ρήξεις 1988-1995*, Τόμος Α', Αθήνα, «Νέα Σύνορα» -Α. Α. Λιβάνη, 2001, σσ. 46-8. Ο Θεόδωρος Πάγκαλος σε πρόσφατο άρθρο υποστηρίζει «Όταν στις αρχές του 1986 αποφάσισα να προσθέσω το Κυπριακό στα θέματα που ήδη επεκαλείτο η Ελλάς (τουρκική επιθετικότητα κτλ.) για να αρνηθούμε την έγκριση του 4ου χρηματοδοτικού πρωτοκόλλου προς την Τουρκία (είναι αυτό που ενεκρίθη στο Ελσίνκι 14 χρόνια αργότερα), η στάση της Λευκωσίας ήταν πολύ επιφυλακτική. Συνηθισμένη στην πιο

Συγκεκριμένα, ο Παπανδρέου ζητά από τον Κυπριανού να προετοιμάσει την Κύπρο για αίτηση ένταξης στην ΕΟΚ τη συγκεκριμένη περίοδο λόγω του ότι η Ελλάδα, όντας στην προεδρία, θα μπορούσε να αντιμετωπίσει εμπόδια που ενδεχομένως να έθεταν άλλα μέλη της Κοινότητας. Εξάλλου, η Ελλάδα, έχοντας την προεδρία, θα μπορούσε ακόμη να συμβάλει και στη θετική γνωμοδότηση της Επιτροπής αναφορικά με την αίτηση της Κύπρου. Παρόλα αυτά η προοπτική ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα κάθε άλλο παρά θετικά αντιμετωπίστηκε από τον πρόεδρο Κυπριανού ο οποίος υποστήριζε τότε ότι κάτι τέτοιο θα έπληττε τον ορθό, αδέσμευτο χαρακτήρα της Κύπρου[69].

φιλόξενη ατμόσφαιρα του ΟΗΕ και άλλων συναθροίσεων με συμβολική μόνο σημασία (commonwealth, αδέσμευτοι κτλ.), η κυπριακή ηγεσία δυσπιστούσε προς το νέο αυτό θέατρο. Κυρίως αντίθετα ήταν τα δύο κόμματα της κυπριακής Αριστεράς, το ΑΚΕΛ και η ΕΔΕΚ, με τα οποία το ΠΑΣΟΚ είχε στενές σχέσεις. Ακόμη και ο αείμνηστος Γιάννος Κρανιδιώτης, ο οποίος εφλέγετο από την επιθυμία να κάνουμε κάτι για το Κυπριακό, θεωρούσε την κίνηση πρόωρη και με προειδοποιούσε με την ανιδιοτέλεια και την αφοσίωση που τον διέκρινε ότι θα έχω προβλήματα στη Λευκωσία. Και πράγματι είχα. Θυμάμαι ότι ο αείμνηστος Ανδρέας Παπανδρέου μου είχε πει μετά από διάφορες κραυγές στον κυπριακό Τύπο: «Μην προσπαθήσεις να κάνεις στους Κυπρίους καλό αν οι ίδιοι δεν το καταλαβαίνουν έτσι. Θα έχουμε σοβαρά προβλήματα. Δες την Εμπειρία του 1963-1964,» βλ. Θεόδωρος Πάγκαλος, Memorandum, *Το Βήμα*, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 2001, σσ. Α22-3. Για το θέμα αυτό ο Σπύρος Κυπριανού υποστηρίζει ότι κάτι τέτοιο δεν θίχθηκε ποτέ από την Αθήνα. Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001. Το θέμα αυτό εγέρθει δημόσια για πρώτη φορά το Νοέμβριο του 1987 από το Θεόδωρο Πάγκαλο σε ομιλία του στο Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο στη Κύπρο. Βλ.-*Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα*, Αθήνα, Εκδόσεις Υπουργείου Εξωτερικών, 1988. Σημειώνεται ότι νωρίτερα, στις 28 Μαίου 1987 άρχιζε στην Βουλή των Αντιπροσώπων συζήτηση με θέμα «Οι εξελίξεις και διαγραφόμενες προοπτικές για το θέμα της Τελωνειακής Ένωσης Κύπρου-ΕΟΚ». Το θέμα ενεγράφη με εισήγηση του βουλευτή του ΑΚΕΛ Παύλου Δίγκλη. Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Α', 28 Μαίου 1987. Ένα χρόνο νωρίτερα, στις 27 Μαρτίου 1986 άρχιζε στην Βουλή των Αντιπροσώπων συζήτηση με θέμα «Οι επιπτώσεις για την Κυπριακή οικονομία από την Τελωνειακή Ένωση της Κύπρου με την ΕΟΚ». Το θέμα ενεγράφη μετά από εισήγηση του γ.γ. του ΑΚΕΛ Εζεκία Παπαιωάννου. Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Έκτακτη Σύνοδος, 27 Μαρτίου 1986. Σημειώνεται ότι και στις δύο συζητήσεις, που κράτησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι αγορεύσεις των βουλευτών όλων των κομμάτων επικεντρώθηκαν και στην πολιτική πτυχή των σχέσεων Κύπρου-ΕΟΚ. Σημειώνεται ότι κατά την επίσκεψη του προέδρου Κυπριανού στην Αθήνα το Φεβρουάριο του 1986 πραγματοποιήθηκε στο ελλαδικό υπουργείο εξωτερικών σύσκεψη για θέματα ΕΟΚ στην οποία παρευρέθησαν ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών Γεώργιος Ιακώβου, ο αναπληρωτής υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας Θεόδωρος Πάγκαλος και άλλοι υπηρεσιακοί παράγοντες, βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 12 Φεβρουαρίου 1986.

[69] Συνέντευξη με Π. Βοσκαρίδη, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1998.

Τη διαφωνία Παπανδρέου – Κυπριανού όσον αφορά το θέμα αίτησης για ένταξη της Κύπρου στην ΕΟΚ, ακολούθησε ή κρίση του Μαρτίου 1987[70] ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία για να φτάσουμε τελικά στο Νταβός στις 31 Ιανουαρίου 1988 και στη συνάντηση Παπανδρέου-Οζάλ[71]. Η εξέλιξη αυτή θα «στοιχίσει» πολιτικά στον Κυπριανού ο οποίος έβλεπε το μέχρι τότε στενό του συνεργάτη, υποστηρικτή της γραμμής της πρόταξης στο κυπριακό, τον Ανδρέα Παπανδρέου, να αλλάζει στο Νταβός πορεία εκατό ογδόντα μοιρών, αφήνοντας τον Κύπριο πρόεδρο μόνο του[72]. Χαρακτηριστικές είναι οι δηλώσεις του Έλληνα πρωθυπουργού για το Νταβός. Μιλώντας στη Βουλή των Ελλήνων στις 11 Μαρτίου 1988 ο Παπανδρέου, αφού είχε υμνήσει τον Ελευθέριο Βενιζέλο για το πολιτικό θάρρος που τον χαρακτήριζε, διακήρυττε μεταξύ άλλων "..., να πω ότι η μεγαλύτερη ίσως αδυναμία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, είναι ότι έχει κερδίσει η Τουρκία την μάχη των εντυπώσεων. Κατάφερε να μας παρουσιάσει εμάς σαν τους αδιάλλακτους που αρνούμαστε το διάλογο...Είναι ανάγκη η εξωτερική πολιτική της Ελλάδος να αφαιρέσει από την Τουρκία αυτό το

---

[70] Η κρίση του Μαρτίου 1987 ήταν αποτέλεσμα της όξυνσης των σχέσεων Ελλάδος - Τουρκίας που άρχισε από νωρίτερα και κορυφώθηκε με την διαφορετική ερμηνεία του πρακτικού της Βέρνης. Το τουρκικό σεισμογραφικό "Σεισμίκ" βγήκε για έρευνες σε περιοχές όπου η Ελλάδα θεωρούσε δική της υφαλοκρηπίδα. Η κατάσταση έφτασε πολύ κοντά σε πόλεμο και η ελληνική κυβέρνηση έδειχνε έτοιμη για να χτυπήσει το "Σεισμίκ". Τελικά το τουρκικό πλοίο αποχώρησε. Για την κρίση το Μάρτιο του 1987, την συνάντηση του Νταβός και το μνημόνιο Παπούλια-Γιλμάζ βλ. Θάνος Βερέμη, *Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, 1453-1998*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1999, σσ. 154-8.

[71] Ο τότε Πρέσβης της Ελλάδας στην Κύπρο, Θέμος Στοφορόπουλος σημειώνει για το Νταβός, «Το Νταβός έγινε στις 31 Ιανουαρίου 1988 και εγώ είχα πάθει σοκ. Όμως εγώ, αρχίζω και στέλνω στο υπουργείο αναφορές εκφράζοντας ανησυχία. Μου ήταν αδύνατο να φανταστώ τι γινόταν. Ήταν τόσο τρομερό λάθος και τόσο τρομερή μεταβολή γραμμής. Η μέχρι τότε θέση της Ελλάδος ήταν, και το λέγαμε με ένα τρόπο συνθηματικό, ότι δεν μιλάμε με την Τουρκία αν δεν φύγει από την Κύπρο και ο τελευταίος Τούρκος στρατιώτης. Αντί για αυτό ο Παπανδρέου δέχεται στο Νταβός να βάλει στο ράφι το κυπριακό. Αυτό ήταν μια στροφή 180 μοιρών,» βλ. Συνέντευξη με Θ. Στοφορόπουλο, Αθήνα, 5 Απριλίου 1999.

[72] Φυσικά η πολιτική του Παπανδρέου στο κυπριακό αν και φραστικά ακουγόταν πολύ ένθερμη και πιο πατριωτική από αυτή του Καραμανλή, μπορεί να ειπωθεί ότι «Περισσότερο εμφανώς οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ απεξάρτησαν σιωπηρώς –και όχι μόνο- την προώθηση των διμερών ελληνοτουρκικών σχέσεων από το κυπριακό με το επιχείρημα ότι πρόκειται περί διεθνούς και όχι ελληνοτουρκικού ζητήματος. Αυτό

επιχείρημα. Αλλιώς η εξέλιξη δεν μπορεί να είναι καλή"[73]. Με στόχο να απαλειφθούν οι όποιες εντυπώσεις είχαν δημιουργηθεί και οι οποίες ήθελαν τις σχέσεις Κυπριανού - Παπανδρέου να διέρχονται κρίσιμες στιγμές, λίγες μέρες μετά το Νταβός (στις 6 Φεβρουαρίου 1988), Ανδρέας Παπανδρέου και Γεώργιος Ιακώβου, ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών, σε δημόσιες δηλώσεις τους τόνιζαν ότι το Νταβός σήμανε μεταξύ άλλων και την αρχή της καρποφορίας της κοινής πολιτικής Ελλάδος-Κύπρου.

Εντωμεταξύ ο προεκλογικός αγώνας κορυφωνόταν στο νησί ενώ ήταν σε όλους πια γνωστό ότι η μεγάλη μάχη θα δινόταν ανάμεσα στον πρόεδρο Κυπριανού και τον "ανεξάρτητο" Βασιλείου, για το ποιος θα περάσει στο δεύτερο γύρο των εκλογών για να αντιμετωπίσει τον Κληρίδη ο οποίος θεωρείτο δεδομένο ότι θα περνούσε στο δεύτερο γύρο. Εξάλλου, θεωρείτο σχεδόν βέβαιο ότι αυτός που θα αντιμετώπιζε τον Κληρίδη στο δεύτερο γύρο θα είχε και τις περισσότερες πιθανότητες να εκλεγεί, αφού υποστήριξη του προέδρου του ΔΗΣΥ από κάποια άλλη πολιτική παράταξη κάθε άλλο παρά πιθανή ήταν.

Όλες οι προβλέψεις και τα προγνωστικά οδηγούσαν εύκολα στο συμπέρασμα ότι η τελική διαφορά μεταξύ Βασιλείου και Κυπριανού θα ήταν οριακή. Αυτό το συμπέρασμα ήταν που οδήγησε πολλούς συνεργάτες του Κυπριανού σε προτροπή του τελευταίου για συνεργασία με την ΕΔΕΚ, κάτι που έβλεπε θετικά και ο Έλληνας πρωθυπουργός. Ο Κυπριανού όμως ήταν πεπεισμένος ότι θα περνούσε στο δεύτερο γύρο και δεν ήθελε να ρισκάρει συνεργασία με την ΕΔΕΚ, φοβούμενος ότι θα έχανε με αυτό τον τρόπο την

συνέβη κατά την συνάντηση του Νταβός Α. Παπανδρέου με τον Τουργκούτ Οζάλ το 1988...». Βλ. Κώστα Ιορδανίδη, «Ελληνοτουρκικά και Κύπρος,» *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 2000, σ. 16.

υποστήριξη του ΑΚΕΛ, στην περίπτωση που θα περνούσε ο ίδιος στον δεύτερο γύρο. Εξάλλου, η δυσαρέσκεια του προς τον Παπανδρέου λόγω Νταβός[74], τον απέτρεπε να συνεργαστεί με το αδελφικό κόμμα του ΠΑΣΟΚ στην Κύπρο, ΕΔΕΚ. Πάντως, από το προεκλογικό σκηνικό διαφαινόταν ότι ο Κυπριανού έχανε έδαφος έναντι του Βασιλείου. Σε αντίθεση με το καινούργιο πρόσωπο που ο Βασιλείου έβγαζε προς τα έξω, ο Κυπριανού είχε μείνει στατικός, χρησιμοποιώντας τα ίδια μηνύματα που πλέον δεν είχαν ιδιαίτερη απήχηση στον κυπριακό λαό. Επιπλέον, δυστυχως για τον πρόεδρο Κυπριανού, λόγω κάποιας ασθένειας η οποια τον ταλαιπωρουσε εκείνη την περιοδο, η δημόσια εικόνα του είχε δεχτεί κάποιο περαιτέρω πλήγμα.

Ο πρωτος γύρος των προεδρικών εκλογών διεξάγεται στις 14 Φεβρουάριου 1988 με νικητές τον Γλαύκο Κληρίδη, ο οποίος πήρε ποσοστό 33.3% και το Γεώργιο Βασιλείου με 30.1% οι οποίοι περνούσαν στο δεύτερο γύρο των εκλογών. Ο Κυπριανού έμεινε στο ποσοστό του 27.3% και ο Λυσσαριδης έλαβε το 9.2%. Αξιοσημείωτο είναι πάντως ότι πρόκειται για την πρώτη φορά στην ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας που θα διεξαχθεί δεύτερος γύρος εκλογών για εκλογή προέδρου της Δημοκρατίας. Οι έντονες προτροπές ισχυρών προσωπικοτήτων που προέρχονταν από το χώρο της παραδοσιακής δεξιάς προς το Σπύρο Κυπριανού για υποστήριξη της υποψηφιότητας Κληρίδη δεν έχουν καμιά τύχη. Αν και στελέχη του ΔΗΚΟ τόνιζαν ότι θα έπρεπε να υποστηριχθεί η υποψηφιότητα Κληρίδη, ο πρόεδρος Κυπριανού ήταν ανένδοτος, και τελικά το Δημοκρατικό Κόμμα καλεί τους

---

[73] Βλ. *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, Τόμος Δ', σ. 192.

ψηφοφόρους του να ψηφίσουν κατά βούληση[75]. Όσον αφορά την ΕΔΕΚ, παρά τις αντιθετες θέσεις της με το Βασιλείου, ειδικότερα στο κυπριακό, αποφασίζει στις 17 Φεβρουαριου να υποστηρίξει την υποψηφιότητα του. Πέραν από το γεγονός ότι το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Κύπρου επηρεάστηκε στο να πάρει τη συγκεκριμένη απόφαση από μια επιστολή του Βασιλείου προς το Λυσσαρίδη "στην οποια ο υποψήφιος πρόεδρος διευκρινιζε τις θέσεις του στο κυπριακό με τέτοιο τρόπο ωστε να προσεγγίζουν όσο το δυνατό περισσότερο την σκληρή γραμμή της ΕΔΕΚ"[76] υπήρχαν έντονες φήμες για επέμβαση Παπανδρέου, όχι τόσο πολύ επειδή ευνοουσε την εκλογή Βασιλειου, αλλά επειδή δεν ήθελε σε καμια περιπτωση την εκλογη Κληρίδη[77]. Το τελικό αποτέλεσμα θα οδηγήσει σε εκλογή του Γεωργιου Βασιλειου ο οποιος ανακηρύσσεται τρίτος Πρόεδρος της Κυπριακης Δημοκρατιας με ποσοστό 51.6% έναντι 48.4% του Γλαύκου Κληρίδη στις 21 Φεβρουαριου 1988. Η εκλογή Βασιλείου θεωρείται ορόσημο στην πολιτική ιστορια της Κυπριακής Δημοκρατίας αφού για πρώτη φορά ένας ανεξαρτητος υποψήφιος εκλέγεται πρόεδρος της Κύπρου.

---

[74] Ο Σ. Κυπριανού υποστήριζε ότι έχασε της εκλογές λόγο της στροφής του Παπανδρέου με το Νταβός, βλ. Σταύρος Λυγερός, *Κύπρος, Στα Όρια του Αφανισμού*, Αθήνα, Νέα Συνορα, 1993, σ. 142.
[75] Βλ. Α. Χατζήκυριακος και Χ. Χριστοφόρου, σ. 145.
[76] Βλ. ο.π. και Μ. Χριστοδούλου, σσ. 613-4.

[illegible] Ο Έλληνας κυβερνητικός εκπρόσωπος διέψευσε κατηγορηματικά τις φήμες για εμπλοκή Γιακουμάκη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4
Εκλογή Γεώργιου Βασιλείου και Αίτηση Ένταξης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, 1988-1993

«Στην πολιτική ζωή η υιοθέτηση νέων σύγχρονων ιδεών και πρακτικής θα συμβάλει στην εξάλειψη της παλιάς νοοτροπίας που συχνά σκίαζε την πολιτική ατμόσφαιρα, με δυσμενείς επιπτώσεις στην Κυπριακή κοινωνία...Δεν μας διαφεύγουν οι δυσκολίες της πραγματικότητας. Είναι δύσκολο να αλλάξουμε ριζωμένες παραδόσεις και πεπαλαιωμένες αντιλήψεις»[1]. Αυτές ήταν οι πρώτες δηλώσεις του νεοεκλεγέντα πρόεδρου Γεώργιου Βασιλείου ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων την παραμονή της εγκαθίδρυσης του στο πηδάλιο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η ανάγκη για αλλαγή και εκσυγχρονισμό, που ο Βασιλείου υποστήριξε έντονα κατά την προεκλογική του εκστρατεία, και σίγουρα έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην εκλογή του, ήταν οι πρώτες υποσχέσεις που έδωσε στον κυπριακό λαό μέσω των εκπροσώπων του στο Κυπριακό κοινοβούλιο.

Η μη οργανωμένη συμμετοχή του Βασιλείου σε κάποιο συγκεκριμένο κομματικό χώρο, παρόλο που κατά κύριο λόγο εκλέγηκε από τις ψήφους του ΑΚΕΛ, τον αναγκάζει να δώσει ιδιαίτερη έμφαση στη λειτουργία και το ρόλο του Εθνικού Συμβουλίου καθώς και στη συλλογικότητα των αποφάσεων, ειδικότερα όσον αφορά το κυπριακό πρόβλημα. Στις προγραμματικές του δηλώσεις ο πρόεδρος υπογραμμίζει ότι, «Το Εθνικό Συμβούλιο θα λειτουργήσει ως μόνιμος θεσμός και θα έχει στόχο την χάραξη συλλογικής

---

[1] Βλ. Προγραμματικές δηλώσεις του προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Γεώργιου Βασιλείου στην Βουλή των Αντιπροσώπων την παραμονή της εγκαθίδρυσης του, 28 Φεβρουαρίου 1988.

πολιτικής και τον προγραμματισμό για την από κοινού καθορισμό της στρατηγικής και της τακτικής του αγώνα για τη σωτηρία της Κύπρου»[2].

Στη συζήτηση περί προγραμματικών δηλώσεων του προέδρου, είναι αναγκαίο να σταθεί κανείς στο κεφάλαιο εσωτερικές παράμετροι και όλα όσα διαδραματίζονταν στο εσωτερικό της Κύπρου και τα οποία, σύμφωνα με τα διακηρυχθέντα από το Βασιλείου έχρηζαν αλλαγής. Κάνοντας αρχή από το κεφάλαιο άμυνα και τονίζοντας την ανάγκη ενίσχυσης της, ο νεοεκλεγείς πρόεδρος αναφέρεται άμεσα με κριτικό μάτι και στην κομματικοποίηση των πάντων, σημειώνοντας: «Θα καταργηθεί το φακέλωμα για τα πολιτικά φρονήματα των εθνοφρουρών και θα καταστραφούν όλοι οι σχετικοί φάκελοι»[3]. Συνεχίζοντας, και αφού έχει προηγηθεί αναφορά του προέδρου στην εξωτερική πολιτική της Κύπρου που θα εξεταστεί αργότερα, ο Βασιλείου τονίζει την ανάγκη αλλαγής κάποιων πεπαλαιωμένων τακτικών και αρχών, όπως ο ίδιος τις χαρακτηρίζει, που ακολουθούνταν μέχρι τότε έτσι ώστε η Κυπριακή Δημοκρατία να καταστεί μια «μοντέρνα, κρατική οντότητα». Πολύ σημαντική κρίνεται η αναφορά του προέδρου στο γεγονός ότι η πλειοψηφία του κυπριακού λαού ήταν αυτή την αλλαγή που ζητούσε με την ψήφο της. «Ζώντας την καθημερινή πραγματικότητα διαπίστωσε ο λαός μας τις αδυναμίες και δυσλειτουργίες της κρατικής μηχανής καθώς και την κατάχρηση εξουσίας που ορισμένοι πεπαλαιωμένοι θεσμοί ή αντιλήψεις επέτρεψαν και αποφάσισε να φέρει την αλλαγή για μια νέα διακυβέρνηση, με νέες σύγχρονες αντιλήψεις»[4].

---

[2] ο.π.
[3] ο.π.
[4] ο.π.

Στις προγραμματικές του δηλώσεις, ο πρόεδρος αναφέρεται επίσης και στο κεφάλαιο δημοκρατία στο εσωτερικό της Κύπρου τονίζοντας την ανάγκη ενίσχυσης των δημοκρατικών θεσμών στον τόπο. Για παράδειγμα στον τομέα της κρατικής μηχανής, ο Βασιλείου υποστηρίζει την ανάγκη αποκέντρωσης «...των υπηρεσιών, εξουσιών και ευθυνών...για πιο αποτελεσματική λειτουργία της κρατικής μηχανής»[5]. Ο νεοεκλεγείς πρόεδρος αναφέρεται και στον τομέα της απονομής δικαιοσύνης ο οποίος έπρεπε να ενισχυθεί, καυστηριάζοντας το φακέλωμα των πολιτών βάσει των κομματικών τους φρονημάτων που, όπως ο ίδιος υποστήριζε, γινόταν από την αστυνομία. Πέραν από τις προαναφερθείσες αλλαγές, υποσχέσεις του νέου προέδρου που απέρρεαν από τις προγραμματικές του δηλώσεις, ο Βασιλείου δε δίστασε να εξάγγειλε και μια σειρά από εκσυγχρονιστικά μέτρα που σύμφωνα με τον ίδιο θα άλλαζαν το πεπαλαιωμένο σύστημα του κυπριακού κράτους. Από τα μέτρα αυτά ξεχωρίζουν: ο καθορισμός του θεσμού του δημοψηφίσματος για θέματα ζωτικής σημασίας που αφορούν άμεσα την κυπριακή κοινωνία, δύο θητείες ως μέγιστος χρόνος διακυβέρνησης ενός προέδρου, αναθεώρηση των δομών λειτουργίας της υπερδιογκώμενης κρατικής μηχανής, ίδρυση δεύτερου κρατικού τηλεοπτικού καναλιού, ίδρυση πανεπιστημίου κ.α.

Περνώντας στο κρίσιμο κεφάλαιο του κυπριακού που δεσπόζει της εξωτερικής πολιτικής της Δημοκρατίας, ο πρόεδρος Βασιλείου τονίζει την ανάγκη εξεύρεσης λύσης μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών και βάσει των Συμφωνιών Υψηλού Επιπέδου του 1977 και 1979. Εξάλλου, μέσα από τις προγραμματικές του δηλώσεις, ο Κύπριος πρόεδρος αναφέρεται στην

---

[5] ο.π.

Τουρκοκυπριακή κοινότητα, τονίζοντας την ανάγκη ύπαρξης γεφυρών επικοινωνίας ανάμεσα στις δύο κοινότητες μέσω του θεσμού της επαναπροσέγγισης. Συγκεκριμένα για την εξωτερική πολιτική, οι δηλώσεις του Γεώργιου Βασιλείου δε φαίνεται να διαφέρουν και πολύ από την όλη φιλοσοφία του προκατόχου του Σπύρου Κυπριανού. Καμιά απολύτως αναφορά δε γίνεται σε προοπτική ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ενώ τονίζεται ότι «Η εξωτερική μας πολιτική θα είναι αδέσμευτη, φιλειρηνική, με συνεπή προσήλωση στις αρχές των Ηνωμένων Εθνών και του Κινήματος των Αδεσμεύτων»[6]. Δίδεται ιδιαίτερη σημασία στο Κίνημα των Αδεσμεύτων και ο πρόεδρος τονίζει την ανάγκη όπως η Κύπρος ενισχύσει το Κίνημα αυτό. Τέλος, η Κύπρος θα έπρεπε να αποκτήσει πιο ισχυρό ρόλο στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς επίσης και στη Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.

Την εκλογή Βασιλείου στο προεδρικό αξίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας θα ακολουθήσει η επίσημη επίσκεψη του νέου προέδρου στην Ελλάδα για επαφές με την κυβέρνηση Παπανδρέου (13-17 Μαρτίου 1988). Στις συναντήσεις αυτές τονίστηκε, ιδιαίτερα από ελληνικής πλευράς, το θετικό προφίλ του Βασιλείου στο εξωτερικό που θα μπορούσε ίσως να αντιμετωπίσει και να εξουδετερώσει τις καλές εντυπώσεις που ο Ντενκτάς είχε δημιουργήσει σε σχέση με τις προθέσεις του για λύση του κυπριακού. Το πρόβλημα των εντυπώσεων για την ελληνοκυπριακή πλευρά αποτελούσε προϊόν της στάσης του Ντενκτάς στο έγγραφο του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών (Μάρτιος 1986) καθώς και στην πρόσφατη εξαγγελία του για προώθηση

[6] ο.π.

Τουρκοκυπριακή κοινότητα, τονίζοντας την ανάγκη ύπαρξης γεφυρών επικοινωνίας ανάμεσα στις δύο κοινότητες μέσω του θεσμού της επαναπροσέγγισης. Συγκεκριμένα για την εξωτερική πολιτική, οι δηλώσεις του Γεώργιου Βασιλείου δε φαίνεται να διαφέρουν και πολύ από την όλη φιλοσοφία του προκατόχου του Σπύρου Κυπριανού. Καμιά απολύτως αναφορά δε γίνεται σε προοπτική ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ενώ τονίζεται ότι «Η εξωτερική μας πολιτική θα είναι αδέσμευτη, φιλειρηνική, με συνεπή προσήλωση στις αρχές των Ηνωμένων Εθνών και του Κινήματος των Αδεσμεύτων»[6]. Δίδεται ιδιαίτερη σημασία στο Κίνημα των Αδεσμεύτων και ο πρόεδρος τονίζει την ανάγκη όπως η Κύπρος ενισχύσει το Κίνημα αυτό. Τέλος, η Κύπρος θα έπρεπε να αποκτήσει πιο ισχυρό ρόλο στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς επίσης και στη Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.

Την εκλογή Βασιλείου στο προεδρικό αξίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας θα ακολουθήσει η επίσημη επίσκεψη του νέου προέδρου στην Ελλάδα για επαφές με την κυβέρνηση Παπανδρέου (13-17 Μαρτίου 1988). Στις συναντήσεις αυτές τονίστηκε, ιδιαίτερα από ελληνικής πλευράς, το θετικό προφίλ του Βασιλείου στο εξωτερικό που θα μπορούσε ίσως να αντιμετωπίσει και να εξουδετερώσει τις καλές εντυπώσεις που ο Ντενκτάς είχε δημιουργήσει σε σχέση με τις προθέσεις του για λύση του κυπριακού. Το πρόβλημα των εντυπώσεων για την ελληνοκυπριακή πλευρά αποτελούσε προϊόν της στάσης του Ντενκτάς στο έγγραφο του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών (Μάρτιος 1986) καθώς και στην πρόσφατη εξαγγελία του για προώθηση

[6] ο.π.

δέσμης «μέτρων καλής θέλησης», που στην ουσία εγκυμονούσαν τον κίνδυνο άμεσης ή έμμεσης αναγνώρισης ξεχωριστού κράτους στο βόρειο, υπό κατοχή τμήμα της Κύπρου. Εντωμεταξύ, στη πρώτη αυτή συνάντηση η ελληνική αντιπροσωπεία (υφυπουργός εξωτερικών Θεόδωρος Πάγκαλος) αναφέρθηκε και στην αναγκαιότητα αίτησης ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ενώ συμφωνήθηκε η εγκατάσταση «θερμής τηλεφωνικής γραμμής» ανάμεσα στον Έλληνα πρωθυπουργό και τον Κύπριο πρόεδρο για πιο συχνή ανταλλαγή απόψεων[7].

Η ανάληψη της προεδρίας από το Βασιλείου συνοδεύτηκε και από την άφιξη στην Κύπρο του νέου ειδικού αντιπροσώπου των Ηνωμένων Εθνών για το κυπριακό Όσκαρ Καμιλιόν στις 29 Φεβρουαρίου 1988. Με το διορισμό Καμιλιόν, ο Πέρεζ ντε Κουεγιάρ επιχειρούσε να δώσει μια νέα δυναμική στο κυπριακό, μια δυναμική που ευνοείτο και από την εκλογή Βασιλείου αφού αυτό που επικρατούσε ήταν ότι ο νέος πρόεδρος ήταν πιο μετριοπαθής και με διαφορετική φιλοσοφία από τον προκάτοχο του, Σπύρο Κυπριανού. Εξάλλου όλες οι προσπάθειες για εξεύρεση λύσης του κυπριακού είχαν φτάσει σε αδιέξοδο μετά και από την τελευταία προσπάθεια Κουεγιάρ (1986) να φέρει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων Κυπριανού - Ντενκτάς. Το αδιέξοδο αυτό ακολούθησε μια «νεκρή» περίοδος λόγω των προεδρικών εκλογών στο νησί, και ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών ήταν τώρα έτοιμος να καλέσει Βασιλείου και Ντενκτάς σε συνάντηση. Προτού όμως γίνει αναφορά στη νέα πρωτοβουλία Κουεγιάρ κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστεί η κρίσης που ξέσπασε στο μέχρι τότε ισχυρότατο κυπριακό κόμμα μετά τις βουλευτικές εκλογές του 1985, και η

[7] Συζήτηση με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει τη

οποία κορυφώθηκε με το θάνατο του επί σαράντα χρόνια γ.γ. του κόμματος Εζεκία Παπαιωάννου.

Ο Εζεκίας Παπαιωάννου απεβίωσε στις 10 Απριλίου 1988 σε ηλικία 80 χρόνων και έχοντας καταφέρει να ηγηθεί του κόμματος για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα με απόλυτη σχεδόν επιτυχία. Ως εκ τούτου, ήταν σαφώς αναμενόμενο ότι ο θάνατος του θα δημιουργούσε και τις πρώτες δημόσιες διαφωνίες και ρήξεις στο κόμμα. Την περίοδο εκείνη επικρατούσαν στο κομμουνιστικό κόμμα δύο σχολές σκέψης γύρω από τη λειτουργία και ιδεολογία του ΑΚΕΛ. Από τη μια μεριά ήταν η λεγόμενη σκληροπυρηνική γραμμή που υποστήριζε αν όχι την απόλυτη, την στο μέγιστο βαθμό συνέχιση της κρατούσας φιλοσοφίας του κόμματος στα κομμουνιστικά ιδεώδη και τις αρχές με τις οποίες και ιδρύθηκε. Από την άλλη μεριά βρίσκουμε μια μικρή ομάδα στελεχών που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως μοντερνιστές - εκσυγχρονιστές αφού υποστήριζαν την ανάγκη σημαντικών αλλαγών στη φιλοσοφία και λειτουργία του κόμματος. Αυτές οι δυο σχολές προϋπήρχαν μέσα στους κόλπους του κόμματος[8], μόνο που ο ολοκληρωτικός τρόπος δομής και λειτουργίας του ΑΚΕΛ δεν τους επέτρεπε να βγουν στην επιφάνεια και να γίνουν δημόσια γνωστές. Άλλωστε, η γνωστή ρήση «τα εν οίκω μη εν δήμω» αποτελούσε ανέκαθεν ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά λειτουργίας και τακτικής του κόμματος. Οι όποιες διαφωνίες ή διαφορετικές απόψεις έπρεπε να συζητούνται μόνο μέσα στα στενά πλαίσια της κεντρικής επιτροπής του ΑΚΕΛ. Ο θάνατος λοιπόν του «ηγεμόνα» του κόμματος θα

ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

[8] Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 3, τα πρώτα προβλήματα στο ΑΚΕΛ δημιουργήθηκαν με την απρόσμενη μείωση των ποσοστών του κόμματος στις βουλευτικές εκλογές του 1985. Η εκλογή

δώσει και το έναυσμα ώστε να βγουν στην επιφάνεια διαφορετικές αντιλήψεις που ενυπήρχαν στους κόλπους του ΑΚΕΛ αλλά και να πυροδοτηθεί μια αντιπαράθεση που αργότερα θα οδηγούσε στην ίδρυση ενός νέου κόμματος. Πέραν όμως από το θάνατο του γ.γ. του κόμματος, τόσο οι διεθνείς εξελίξεις όσο και η από καιρό ανάδειξη του Μιχαήλ Γκορπατσώφ στην ηγεσία της Σοβιετική Ένωσης με τις γνωστές του διακηρύξεις για την ανάγκη εσωτερικών αλλαγών στη χώρα για να μπορεί να αντεπεξέλθει στη διεθνή πραγματικότητα αποτέλεσαν επιπλέον παράγοντες που προβλημάτιζαν πολλά από τα στελέχη του κόμματος και θα οδηγούσαν μοιραία το ΑΚΕΛ σε κρίση. Εξάλλου οι εξελίξεις αυτές επηρέασαν σχεδόν όλα τα μονολιθικά κομμουνιστικά κόμματα στην Ανατολική Ευρώπη και οδήγησαν στην πτώση πολλών καθεστώτων.

Επιστρέφοντας τώρα στο ΑΚΕΛ και το θάνατο του Παπαιώαννου, η σκληροπυρηνική ομάδα του κόμματος, ευελπιστούσε ότι με την εκλογή Βασιλείου θα έπαιρνε πλεονέκτημα απέναντι στους μεταρρυθμιστές και θα τιμωρούσε την ομάδα αυτή που τόλμησε να αμφισβητήσει το γ.γ. του κόμματος. Όπως σημειώθηκε όμως και προηγουμένως, η άνοδος του Γκορπατσώφ στη Σοβιετική Ένωση και οι αλλαγές που άρχισαν να λαμβάνουν χώρα στην Ανατολική Ευρώπη ήταν ένα επιπλέον εμπόδιο στις προσπάθειες της σκληροπυρηνικής ομάδας. Παρόλα αυτά η ομάδα αυτή, που όπως τονίσθηκε και πιο πάνω αποτελούσε την πλειοψηφία του κόμματος, κατάφερε να περιθωριοποιήσει τους μεταρρυθμιστές εκλέγοντας στην ηγεσία του κόμματος άτομο που στήριζε τη δική της γραμμή. Η εκλογή του 42χρόνου

Βασιλείου όσο και αν πίστευαν μερικοί ότι θα βοηθούσε στην «επανένωση» το κόμματος, δεν επέφερε

Δημήτρη Χριστόφια στην αρχηγία του ΑΚΕΛ στις 22 Απριλίου 1988 ηρέμησε κάπως τα πνεύματα, αλλά όπως θα αποδειχθεί αργότερα όχι για πολύ καιρό[9]. Εντωμεταξύ, οι μεταρρυθμιστές δεν έχαναν ευκαιρία να κατακρίνουν το κόμμα ενώ η δημοσιοποίηση της κρίσης δεν ήταν παρά μόνο θέμα χρόνου.

Την ώρα που όλες αυτές οι εξελίξεις διαδραματίζονταν στο εσωτερικό του κυβερνώντος κόμματος, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών έδειχνε έτοιμος να αξιοποιήσει το νέο πνεύμα που φαινόταν να διέπνεε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και το οποίο εκδηλώθηκε με τη συνάντηση του Νταβός και την επερχόμενη επίσκεψη Οζάλ στην Αθήνα, αλλά και την εκλογή Βασιλείου, του νεοεκλεγέντα προέδρου που εμφανιζόταν διατεθειμένος να συζητήσει οτιδήποτε με το Ντενκτάς. Αν και ο πρόεδρος Βασιλείου «δεσμεύτηκε» προς ΕΔΕΚ σχετικά με την ακολουθούμενη γραμμή στο κυπριακό και παρόλο που κράτησε το Γεώργιο Ιακώβου στο υπουργείο εξωτερικών, ο νέος πρόεδρος φαινόταν πρόθυμος να συζητήσει το κυπριακό με το Ντενκτάς χωρίς συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις. Ο Βασιλείου πίστευε ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά δεν είχε να χάσει τίποτα με το να συζητά με το Ντενκτάς και θεωρούσε πρωταρχική ανάγκη την ανατροπή των θετικών εντυπώσεων που οι Τούρκοι είχαν κερδίσει με τη στάση τους στο έγγραφο του γ.γ. το Μάρτιο του 1986. Ο νέος πρόεδρος τασσόταν υπέρ της συνεχούς κινητικότητας στο κυπριακό.

Το Μάιο του ίδιου χρόνου ο γ.γ. του ΟΗΕ υποβάλλει δύο έγγραφα στις δύο πλευρές για επανέναρξη του διαλόγου μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Οι δύο ηγέτες θα συναντιόνταν χωρίς να τεθούν όροι εκ των

τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

προτέρων με βάση στις νέες συνομιλίες τις Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου του 1977 και 1979. Οι συνομιλίες θα άρχιζαν το Καλοκαίρι του 1988 και σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα που έθεσε στις δύο πλευρές ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών θα γίνονταν προσπάθειες για την επίτευξη κάποιου είδους συμφωνίας μέχρι τον Ιούνιο του επόμενου χρόνου. Οι διαπραγματεύσεις θα άρχιζαν στην έδρα των Ηνωμένων Εθνών στη Λευκωσία και σε αυτές θα παρίστατο και ο ειδικός αντιπρόσωπος του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών, Όσκαρ Καμιλιόν[10].

Η πρόταση του γ.γ. για επανέναρξη των συνομιλιών έγινε αμέσως αποδεκτή τόσο από το ΑΚΕΛ όσο και από το Γλαύκο Κληρίδη. Ο τελευταίος, αιτιολογώντας την υποστήριξη του στη νέα πρωτοβουλία του γ.γ. σημείωσε ότι η μέχρι τότε στάση της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν οδήγησε πουθενά ενώ αντιθέτως διαιώνισε τα τετελεσμένα που δημιούργησε η τουρκική εισβολή. Την ίδια στιγμή τόνισε ότι η διεθνής κοινότητα ευνοούσε την επανέναρξη του διαλόγου[11], ενώ αναφέρθηκε και στη στάση της ελληνικής κυβέρνησης και των πολιτικών κομμάτων της χώρας που τοποθετούνταν θετικά στη νέα αυτή προσπάθεια από μέρους του γ.γ.[12]. Σχετικά με τις

---

[9] Ο Δημήτρης Χριστόφιας εκλέγηκε με 63 ψήφους, έναντι 11 του Παύλου Δίγκλη.

[10] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος*, Τόμος Β', Λευκωσία: Πρόοδος, 1995, σσ. 615-6. Βλ. ακόμα «Λύση μέχρι Ιούνιο '89,» *Εμπρός!*, Λευκωσία, 26 Μαΐου 1988, σ. 1.

[11] Ο Κληρίδης τόνιζε ότι «Αν δε οι Τούρκοι προχωρήσουν και πουν ναι στις συνομιλίες και εγκαταλείψουν και τα σχέδια Ντε Κουεγιάρ και πουν ότι είναι έτοιμοι για συνομιλίες, θα ήταν η διεθνής καταδίκη της Κύπρου σε τέτοιο βαθμό που ούτε ψήφισμα δεν θα μπορούσαμε να πάρουμε από τα Ηνωμένα Έθνη, αν εμείς πούμε δεν συνομιλούμε ή δεν συνομιλούμε, αν δεν γίνει αυτό το οποίο θέλουμε εμείς, η πρόταξη των θεμάτων». Βλ. Ομιλία Γλ. Κληρίδη στην Βουλή των Αντιπροσώπων στις 9 Ιουνίου 1988.

[12] Το κόμμα διακήρυττε ότι τόσο οι Δυτικοί, όσο και Ανατολικοί και οι Αδέσμευτοί ήταν υπέρ της επανέναρξης του διαλόγου. Κατακρίνοντας αυτούς που αντιτίθενται στις συνομιλίες και αφήνοντας καθαρούς υπαινιγμούς προς το κόμμα του Σπύρου Κυπριανού, ο ΔΗΣΥ υποστήριζε ότι «...η αντίδραση προέρχεται από την αντίληψη πως συνομιλίες σημαίνουν νέες απαράδεκτες υποχωρήσεις, σημαίνουν ξεπουλήματα, σημαίνουν απαράδεκτη λύση. Πρόκειται στην ουσία για μια δογματική θέση που αυτοί που την προβάλλουν τη θεωρούν και αυταπόδεικτη και για αυτό ίσως και θεωρούν περιττό να τη δικαιολογήσουν με λογικά επιχειρήματα». Βλ. Ομιλία Αλέκου Μαρκίδη στην Βουλή των Αντιπροσώπων στις 7 Ιουλίου 1988.

προϋποθέσεις, που όπως υποστήριζαν ορισμένοι θα έπρεπε να τεθούν για την επανέναρξη του διαλόγου, ο ΔΗΣΥ τόνισε ότι «...μπορούμε, αν ενεργήσουμε έγκαιρα και σωστά, να έχουμε ευρύτατη διεθνή υποστήριξη που πιθανότατα θα εκδηλωθεί κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων υπό τη μορφή πιέσεως προς την πλευρά της Τουρκίας»[13].

Την ίδια ώρα το ΑΚΕΛ κινείτο πάνω στην ίδια βάση κατακρίνοντας τη μέχρι τότε γραμμή της πρόταξης την οποία πιστά ακολουθούσε ο Κυπριανού αλλά τονίζοντας συνάμα και την ανάγκη να γίνει σαφές ότι το πρόβλημα δε μπορεί να λυθεί χωρίς να διασφαλίζονται τρεις βασικές προϋποθέσεις που δεν ήταν άλλες από την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων, διασφάλιση των τριών ελευθεριών και διεθνείς εγγυήσεις. Σε γενικές γραμμές ήταν οι ίδιες προϋποθέσεις που ο Σπύρος Κυπριανού έθεσε το 1986 στο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών. Η διαφορά έγκειτο στο ότι ενώ ο Κυπριανού ζητούσε τη διασφάλιση αυτών πριν την έναρξη οποιουδήποτε διαλόγου, το ΑΚΕΛ υποστήριζε ότι οι βασικές αυτές προϋποθέσεις θα μπορούσαν να συζητηθούν κατά τη διάρκεια των συνομιλιών με το Ντενκτάς και χωρίς τη διασφάλιση τους δε θα ήταν δυνατή η επίτευξη τελικής λύσης. Το ΑΚΕΛ τόνιζε ότι «Έχοντας διακηρυγμένη αυτή τη θέση [ικανοποίηση των τριών προϋποθέσεων για τελική λύση] δεν έχουμε δισταγμούς και επιφυλάξεις για τη διεξαγωγή στα πλαίσια του ΟΗΕ και υπό την αιγίδα του γ.γ. Κουεγιάρ διακοινοτικών συνομιλιών, γιατί πιστεύουμε πως μόνο με το διάλογο μπορεί να προωθηθεί το κυπριακό προς τη λύση του...»[14]. Υπέρ της αποδοχής της

---

[13] ο.π. Βλ. ακόμα «Έχουμε την καλή θέληση για εξεύρεση λύσης,» *Εμπρός!*, Λευκωσία, 28 Μαίου 1988, σ. 1.

[14] Βλ. Ομιλία Αντρέα Φάντη στην Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 9 Ιουνίου 1988. Το ΑΚΕΛ σχολιάζοντας όλους αυτούς που θέτουν ως προϋπόθεση τα τρία σημεία

πρόσκλησης Κουεγιάρ τάχθηκε και ο πρώην υπουργός εξωτερικών και τότε πρόεδρος του κόμματος των Φιλελευθέρων, Νίκος Ρολάνδης, ο οποίος υπογράμμιζε την ανάγκη αξιοποίησης του θετικού κλίματος στις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας καυστηριάζοντας με τη σειρά του τη μέχρι τότε τακτική Κυπριανού.

Από την άλλη μεριά ο πρώην πρόεδρος Σπύρος Κυπριανού και το ΔΗΚΟ τάσσονταν υπέρ της επανέναρξης του διάλογου με προϋποθέσεις. Όπως θα ανέμενε κανείς ο Κυπριανού κατέκρινε όλους αυτούς που αναφέρονταν αρνητικά στη γραμμή της πρόταξης επιμένοντας ότι αυτή η γραμμή ήταν η πλέον ρεαλιστική. Αυτό που ο Κυπριανού ζητούσε από τον πρόεδρο Βασιλείου ήταν να θέσει τις τρεις προϋποθέσεις ως όρο για την επανέναρξη του διαλόγου εφόσον η μη συζήτηση εκ των προτέρων των τριών αυτών προϋποθέσεων θα οδηγούσαν μοιραία το διάλογο σε αδιέξοδο[15]. Για τον Κυπριανού, έστω και αν ο διάλογος έφερνε κάποια θετικά αποτελέσματα, όλα θα κατέρρεαν από τη στιγμή που ο Ντενκτάς θα αρνείτο τη διασφάλιση των προϋποθέσεων αυτών. Επιπλέον το Δημοκρατικό Κόμμα υποστήριζε ότι η αποδοχή της πρότασης Κουεγιάρ ήταν λανθασμένη αφού η τακτική της πρόταξης των τριών θεμάτων που ο Κυπριανού ακολουθούσε άρχισε να αποφέρει καρπούς για την ελληνοκυπριακή πλευρά, πράγμα που η νέα πολιτική Βασιλείου θα κατέστρεφε. Την ίδια στιγμή, ο Κυπριανού κατακρίνει

προτού αρχίσει όποιος διάλογος, τονίζει ότι «Εμμονή σε μια τέτοια θέση και τακτική, ενώ δεν θα προσκόμιζε για μας κανένα όφελος, θα διευκόλυνε απλά την Τουρκία και την Τουρκοκυπριακή ηγεσία να τορπιλίσουν την πρωτοβουλία του γ.γ. του ΟΗΕ, με αποτέλεσμα να συνεχίζεται και να παρατείνεται το αδιέξοδο…».

[15] Ο κοινοβουλευτικό εκπρόσωπος του ΔΗΚΟ, τόνιζε ότι «Θα είναι πάρα πολύ επικίνδυνο, θα είναι οπισθοδρόμηση και θα οδηγήσει σε νέα αδιέξοδα και πρέπει να προειδοποιήσουμε, αν υπεισέλθουμε σε ένα διάλογο με βάση συνταγματικά ή εφ'όλης της ύλης θέματα και εγκαταλείψουμε την πρόταξη των βασικών πτυχών του κυπριακού, που είναι εκείνη η θέση που διεθνοποιεί το κυπριακό και

και το γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών ο οποίος καλούσε τις δύο πλευρές σε ένα χωρίς όρους διάλογο. Η εξέλιξη αυτή επέφερε και τις πρώτες κατηγορίες ενάντια στο Βασιλείου που αναφέρονται σε αναίρεση προεκλογικών δεσμεύσεων.

Το Σοσιαλιστικό Κόμμα ΕΔΕΚ, που υποστήριξε δημόσια την υποψηφιότητα Βασιλείου, θα κατακρίνει έντονα τον πρόεδρο για αθέτηση προεκλογικών δεσμεύσεων και σε επιστολή του προς τον τελευταίο, που αφορούσε τη νέα πρόταση Κουεγιάρ, ο ηγέτης του κόμματος Βάσος Λυσσαρίδης (επισύναψε και την επιστολή που έστειλε στο κόμμα ο Βασιλείου ζητώντας την υποστήριξη της ΕΔΕΚ πριν το δεύτερο γύρο των εκλογών) καλούσε το Βασιλείου να μην αποδεχθεί την πρόταση Κουεγιάρ. Τα επιχειρήματα της ΕΔΕΚ εστιάζονταν κυρίως στις διεθνείς εξελίξεις που σύμφωνα με το κόμμα δεν ευνοούσαν την ελληνοκυπριακή πλευρά αλλά και στο χειρισμό του κυπριακού από τον Πέρεζ ντε Κουεγιάρ που, σύμφωνα με την ΕΔΕΚ, ήταν πιο κοντά στις απόψεις της τουρκοκυπριακής ηγεσίας. Συγκεκριμένα για τη στάση του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών, η ΕΔΕΚ υποστήριζε εμμέσως ότι ο Κουεγιάρ προχώρησε στη συγκεκριμένη πρόταση επειδή είχε υπόψη του την πρόθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας για νέα προσφυγή στο Συμβούλιο Ασφαλείας και ήθελε να την αποτρέψει. Πέρα όμως από αυτό, η ΕΔΕΚ παίρνοντας μια φιλοσοβιετική στάση, υποστήριζε ότι η προσπάθεια του γ.γ. έγινε και για να αποτραπεί η πρόθεση του Γκορπατσώφ να συζητήσει το κυπριακό στη συνάντηση κορυφής που θα είχε με το

αξιοποιεί σωστά την παγκόσμια κοινή γνώμη...». Βλ. Ομιλία Αλέξη Γαλανού στην Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 9 Ιουνίου 1988.

Ρέιγκαν[16]. Ο αρχηγός του κόμματος Βάσος Λυσσαρίδης συνδύασε την πρόταση του γ.γ. και με τις σχέσεις Τουρκίας-ΕΟΚ. Ο Λυσσαρίδης υποστήριζε ότι τη συγκεκριμένη περίοδο η Τουρκία έκανε εκτεταμένες προσπάθειες για εξομάλυνση των σχέσεων της με την Κοινότητα. Αυτό θα μπορούσε να δημιουργήσει μια νέα δυναμική στην επίλυση του προβλήματος που θα εξουδετερωνόταν με την πρόταση του γ.γ. την οποία οι Τούρκοι θα χρησιμοποιούσαν για άλλοθι. Σε γενικές γραμμές το κόμμα απέρριπτε την πρόταση γιατί αυτή εμμέσως εξυπηρετούσε τα συμφέροντα όλων αυτών που δεν ενδιαφέρονταν για μια δίκαιη λύση του προβλήματος, ενώ «Ως μέθοδος η νέα πρωτοβουλία του γ.γ. λειτουργεί ισοπεδωτικά σαν να μην υπάρχει κατοχή, εισβολή, έποικοι, ψευδοκράτος»[17].

Εξάλλου, στο απορριπτικό στρατόπεδο είχαν επίσης ενταχθεί ο πρόεδρος του υπό υπολειτουργία κόμματος της Ένωσης Κέντρου, Τάσος Παπαδόπουλος, καθώς και ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος, που όπως προαναφέρθηκε διαδραμάτιζε σημαντικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις στο νησί[18]. Ο Παπαδόπουλος υποστήριζε ότι ο πρόεδρος Βασιλείου ξέχασε

---

[16] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, σ. 619.

[17] Βλ. ομιλία Τάκη Χατζηδημητρίου στην Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 9 Ιουνίου 1988.

[18] Για το ρόλο της εκκλησίας της Κύπρου και του εκάστοτε Αρχιεπισκόπου σε όλες τις πτυχές της κυπριακής ζωής γίνεται εκτενείς αναφορά στο κεφάλαιο 2. Τον Οκτώβριο του 1990, ο Αρχιεπίσκοπος κάλεσε τους πρόσφυγες, στην αντικατοχική πορεία των Μορφιτών, να προχωρήσουν στην ίδρυση κόμματος. ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ αντιμετώπισαν αρνητικά τις προτροπές Αρχιεπισκόπου λόγο του ότι κάτι τέτοιο θα τους στοίχιζε εκλογικά και αφού όπως υποστήριζαν έμμεσα αυτοί εκπροσωπούσαν τις απόψεις του προσφυγικού κόσμου. Τελικά λίγο καιρό αργότερα ιδρύθηκε το Παγκύπριο Κόμμα Προσφύγων (ΠΑΚΟΠ). Το κόμμα αυτό δεν απέκτησε ποτέ σημαντική εκλογική δύναμη και σταδιακά διαλύθηκε. Όσον αφορά το ρόλο της εκκλησίας της Κύπρου στην πολιτική ζωή του γράφει χαρακτηριστικά ο Αλέξης Ηρακλείδης «Η οθωμανική διοίκηση συνέβαλε με την κατάργηση της απειλητικής για την ορθοδοξία καθολικής Εκκλησίας στο νησί και, κυρίως, με την υιοθέτηση του συστήματος των *μιλλέτ* (που ίσχυε και στη λοιπή αυτοκρατορία) στο οποίο ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κατείχε το ρόλο του Εθνάρχη *(Μιλλετμπασί)* εξ ου και η κυρίαρχη θέση της Εθναρχίας στα κυπριακά θέματα. Η δε βρετανική κυβέρνηση όχι μόνο δεν κατάργησε το σύστημα αυτό, αλλά το διατήρησε και το θεσμοθέτησε,» βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, Αθήνα, ΠΟΛΙΣ, 2001, σ. 267.

γρήγορα τις προεκλογικές του υποσχέσεις και τη γραμμή της πρόταξης που αποφασίσθηκε από κοινού στην Αθήνα. Η Ένωση Κέντρου υποστήριζε έντονα ότι η νέα προσπάθεια Κουεγιάρ στηριζόταν στο απαράδεκτο έγγραφο του Μαρτίου 1986 και ενώ διευκόλυνε τα πράγματα για το Ντενκτάς, έκρυβε παγίδες για την ελληνοκυπριακή πλευρά. Για το κόμμα του Παπαδόπουλου η πρωτοβουλία του Κουεγιάρ έπρεπε να προχωρήσει μόνο αν πρώτα ικανοποιούνταν οι προϋποθέσεις που είχαν τεθεί βάσει της πολιτικής της πρόταξης. Στις ίδιες γραμμές κινούνταν και οι θέσεις και απόψεις του Αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου ο οποίος θεωρούσε απαράδεκτη και πολύ επικίνδυνη τη νέα προσπάθεια του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών[19].

Τελικώς, η απάντηση του προέδρου Βασιλείου στην πρόταση Κουεγιάρ όχι μόνο θα είναι θετική αλλά θα έχει και την πλήρη στήριξη από την πλειοψηφία του Εθνικού Συμβουλίου, και θα κινείται στην ίδια λογική με τη στάση της Αθήνας και τις διεθνείς προτροπές για επανέναρξη του διαλόγου. Εν τω μεταξύ σε μια προσπάθεια κατευνασμού των διαφωνούντων και θέλοντας να ρίξει τους τόνους της αντιπολίτευσης ο πρόεδρος Βασιλείου δηλώνει ότι η λύση του κυπριακού προβλήματος δε νοείται χωρίς την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων και αξιόπιστες διεθνείς εγγυήσεις. Ο Βασιλείου δηλώνει ακόμη ότι θα εργαστεί για την επίτευξη διεθνούς διάσκεψης για το κυπριακό και ότι θα ζητήσει συνάντηση με τον πρωθυπουργό της Τουρκίας Τουρκούτ Οζάλ. Τέλος, ο νεοεκλεγείς πρόεδρος δηλώνει μετά από συνάντηση που είχε με το γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών (31 Μαίου) ικανοποιημένος από τις εξηγήσεις που πήρε για τις συνομιλίες

---

[19] Βλ. Ομιλία του Αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου στο μνημόσυνο Μακαρίου στις 3 Αυγούστου 1988.

λέγοντας ότι δεν υπάρχει λόγος να μην καθίσει στο τραπέζι των συνομιλιών με το Ντενκτάς.

Εκτός από την όλη κατάσταση που δημιουργήθηκε με αφορμή τη νέα πρωτοβουλία Κουεγιάρ και τη δημοσιοποίηση των διαφωνιών ανάμεσα στο Εθνικό Συμβούλιο, η Βουλή των Αντιπροσώπων θα ασχοληθεί αυτή την εποχή με την επίσκεψη του πρωθυπουργού της Τουρκίας στην Ελλάδα, συνέχεια της συνάντησης Νταβός, καθώς επίσης και με τη συνάντηση κορυφής Ρέιγκαν-Γκορπατσώφ. Όσον αφορά την επίσκεψη Οζάλ, το κάθε κόμμα θα τη δει μέσα από το πρίσμα της γενικότερης φιλοσοφίας του σχετικά με τη λύση του κυπριακού. Κατά συνέπεια ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ έβλεπαν με θετικό μάτι την επίσκεψη αυτή υποστηρίζοντας ότι το κυπριακό θα μπορούσε να ευνοηθεί από πιθανή βελτίωση και ανάπτυξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων ενώ την ίδια ώρα αυτό (το κυπριακό) θα αποτελούσε βασικό θέμα του διαλόγου μεταξύ των δύο χωρών. Εξάλλου, και τα δύο κόμματα τόνιζαν ότι δε νοείται πρόοδος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις χωρίς πρόοδο στο κυπριακό πρόβλημα. Συγκεκριμένα, το ΑΚΕΛ υπογράμμιζε «...πως μια τέτοια εξέλιξη των σχέσεων Ελλάδος-Τουρκίας, που θα θέτει τέρμα σε ένα είδος 'προαιώνιας' έχθρας ανάμεσα σε αυτές τις δύο χώρες,..., είναι αδύνατο να μην περιλαμβάνει και τη δίκαιη και αμοιβαία αποδεχτή λύση του κυπριακού»[20]. Το κόμμα αντίκριζε την επίσκεψη Οζάλ στην Αθήνα και μέσα

[20] Βλ. Ομιλία Αντρέα Φάντη στην Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε΄ Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β'. 9 Ιουνίου 1988. Στην ομιλία του, ο εν λόγω βουλευτής του κόμματος, που άνηκε στην 'μεταρρυθμιστική' ομάδα του ΑΚΕΛ, αναφέρθηκε και στο θέμα των σχέσεων της ΕΟΚ με την Τουρκία. Χωρίς φυσικά να αναφέρεται στην προοπτική ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα, αντιλαμβάνεται ότι η ΕΟΚ δημιουργεί νέα δεδομένα στις προσπάθειες που γίνονται για εξεύρεση λύσης του προβλήματος. Αναφέρει συγκεκριμένα ο Α. Φάντης, «Ενισχυτικό αυτής της ευνοϊκής διεθνούς συγκυρίας σε σχέση με το κυπριακό είναι επίσης και το ζωηρό ενδιαφέρον που εκδηλώνεται από μια σειρά χώρες και ομάδες χωρών,...Προς την Τουρκία διαβιβάζεται από όλες τις πλευρές, με ελάχιστες εξαιρέσεις, ένα

από το γενικότερο ευνοϊκό κλίμα που η συνάντηση Ρέιγκαν-Γκορπατσώφ είχε δημιουργήσει σε διεθνές επίπεδο επισημαίνοντας ότι η Κυπριακή Δημοκρατία θα έπρεπε να αξιοποιήσει και να επωφεληθεί από τις νέες διεθνείς πραγματικότητες. Ο Κληρίδης, από την πλευρά του, αντιμετώπισε με θετικό πνεύμα την επίσκεψη Οζάλ κατακρίνοντας όλους αυτούς, σε Ελλάδα και Κύπρο, που προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν κομματικά την επίσκεψη, αντί να δράξουν της ευκαιρίας με γνώμονα το εθνικό συμφέρον. Χρειαζόταν, κατά το ΔΗΣΥ, υπομονή αφού ο διάλογος με την Τουρκία δεν ήταν δυνατό να αποδώσει καρπούς αμέσως ενώ η Ελλάδα, λόγω της συμμετοχής της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, είχε τη δυνατότητα να ασκήσει αποτελεσματικές πιέσεις στην Τουρκία[21].

Την επίσκεψη Οζάλ στην Αθήνα δεν είδαν όμως ευνοϊκά ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ. Ούτε, οι στενές σχέσεις ΕΔΕΚ-ΠΑΣΟΚ μπόρεσαν να αποτρέψουν την πρώτη από το να κατακρίνει τον Έλληνα πρωθυπουργό. Το Δημοκρατικό Κόμμα, του Σπύρου Κυπριανού, φανερά ενοχλημένο από τη νέα στάση Παπανδρέου, η οποία στοίχισε εκλογικά και στον ίδιο τον Κυπριανού, θεωρούσε ότι η προγραμματισμένη επίσκεψη του Τούρκου πρωθυπουργού εγκυμονούσε πολλούς κινδύνους τονίζοντας ότι με τις νέες προσπάθειες που γίνονται η ελληνοκυπριακή πλευρά απομακρύνεται από την ορθολογιστική

καθαρό μήνυμα…Το μήνυμα ότι η είσοδος της στην ΕΟΚ, θα παρεμποδιστεί, εφόσον αρνείται να αποσύρει τα κατοχικά της στρατεύματα και τους εποίκους της από την Κύπρο».

[21] Βλ. Ομιλία Γλαύκου Κληρίδη στην Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 9 Ιουλίου 1988. Στην ομιλία του ο αρχηγός του ΔΗΣΥ κατάκρινε κατά κάποιο τρόπο και την αλλαγή στάσης της κυβέρνησης Παπανδρέου και εμμέσως υποστήριζε τις θέσεις του ιδεολογικά συγγενικού ελληνικού κόμματος της Νέας Δημοκρατίας. Σχολιάζοντας την νέα στάση Παπανδρέου στα ελληνοτουρκικά, ο Κληρίδης τόνιζε «Ένα υπεύθυνο κράτος δεν αλλοιώνει τόσο απότομα την πολιτική του, αν δεν υπάρχουν σοβαροί λόγοι. Ένας πολιτικός ο οποίος έχει να αντιμετωπίσει αντιπολίτευση και η αντιπολίτευση θα του υποδείξει όλα αυτά τα οποία ανάφερα και κατά τον πλέον εμφαντικό, πολύ πιο εμφαντικό τρόπο από μένα, δεν μεταβάλλει σε 24 ώρες την πολιτική του απλώς για να μην υπόκειται σε κριτική».

πολιτική της πρόταξης. Συγκεκριμένα το ΔΗΚΟ υποστήριζε ότι «Ξαφνικά όμως και απότομα η πάγια και ξεκάθαρη αυτή εθνική πολιτική φαίνεται να αλλάζει και τη θέση της παίρνει το λεγόμενο πνεύμα Νταβός. Η απρόσμενη αυτή στροφή,..., ήταν πολύ φυσικό και αναπόφευκτο να ξαφνιάσει πολλούς και ιδιαίτερα εμάς εδώ στην Κύπρο»[1]. Θα έλεγε κανείς ότι το ΔΗΚΟ δεν είχε και άλλη επιλογή από το να κατακρίνει αυτή τη νέα πορεία που είχε δρομολογηθεί στα ελληνοτουρκικά αφού στα έντεκα χρόνια της διακυβέρνησης του, η πολιτική αυτή της «επαναπροσέγγισης» στα ελληνοτουρκικά χαρακτηρίστηκε από το ΔΗΚΟ ως απαράδεκτη. Πιθανή αποδοχή της νέας γραμμής Παπανδρέου θα σήμαινε και άμεση καταδίκη των όσων έλεγε και έπραττε η κυβέρνηση Κυπριανού από το 1977 μέχρι και το 1988.

Η στάση που το σοσιαλιστικό κόμμα ΕΔΕΚ επέλεξε να κρατήσει ήταν όντως πολύ ενδιαφέρουσα, αφού ενώ από τη μια η ΕΔΕΚ προσπαθούσε να μην κατακρίνει επίσημα την πολιτική Παπανδρέου, τονίζοντας ότι είχε λάβει διαβεβαιώσεις από το ΠΑΣΟΚ ότι το Νταβός και η επίσκεψη Οζάλ στην Ελλάδα δεν επρόκειτο να απομακρύνουν την Ελλάδα από την Κύπρο, από την άλλη ήταν δύσκολο να αποκρύψει τη δυσαρέσκεια της από την ανατροπή της πολιτικής της πρόταξης. Το κόμμα έβλεπε με σκεπτικισμό και επιφυλακτικότητα τη νέα γραμμή που είχε τροχοδρομηθεί στα ελληνοτουρκικά τονίζοντας ότι μια τέτοια πολιτική εξυπηρετεί κατά κύριο λόγο την Τουρκία και

---

[22] Βλ. ομιλία Ζήνωνα Τουλούρα στην Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 9 Ιουλίου 1988. Ο ίδιος βουλευτής θέλοντας να τονίσει πόσο λανθασμένη είναι η νέα πολιτική που ακολουθείται σήμερα, υποστηρίζει ότι «Υπήρχε μέχρι πρόσφατα μια ξεκάθαρη κοινή γραμμή Αθηνών-Λευκωσίας απέναντι στην επιδρομική Τουρκία...Μπορεί η πολιτική αυτή να μην απέδωσε μέχρι σήμερα το αναμενόμενο αποτέλεσμα, δημιούργησε όμως τις σωστές βάσεις και έδωσε τις σωστές

ειδικότερα την εξομάλυνση των σχέσεων της με την ΕΟΚ. Οι δηλώσεις των στελεχών του κόμματος κινούνταν από το «Σίγουρα δεν είναι ούτε στις προθέσεις ούτε στις πεποιθήσεις του Αντρέα Παπανδρέου η εγκατάλειψη ή το ξεπούλημα του κυπριακού» στο «Το Νταβός στηρίχθηκε πρόσθετα στις διάφορες ελληνικές επιλογές πάνω σε θέματα εξωτερικής επιλογής που σίγουρα δεν είναι θέμα δικής μας τοποθέτησης ή κριτικής» μέχρι στο ότι «Ανατράπηκε με το Νταβός η προηγούμενη πολιτική [της πρότaξης], χωρίς να έχει αντικατασταθεί με μια νέα πορεία ή προοπτική»[23].

Εντωμεταξύ, η νέα πρωτοβουλία Κουεγιάρ, εξακολουθούσε να πυροδοτεί συζητήσεις ανάμεσα στα κόμματα στη Βουλή αλλά ο Βασιλείου, έχοντας τη στήριξη όχι μόνο της πλειοψηφίας των κυπριακών κομμάτων αλλά και διεθνών παραγόντων προχώρησε όπως προαναφέρθηκε στην αποδοχή της πρότασης του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών. Ο πρόεδρος Βασιλείου επηρεαζόταν σε μεγάλο βαθμό και από τη στάση της διεθνούς κοινότητας και επιζητούσε σχεδόν πάντοτε τις 'συμβουλές' των Αμερικανών και Βρετανών αξιωματούχων.

Η συνάντηση του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών με Βασιλείου και Ντενκτάς ορίστηκε για τις 24 Αυγούστου 1988 στη Γενεύη. Σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της θέσης του αλλά και θέλοντας να δείξει διεθνώς ότι η κυπριακή πλευρά παρά τις διαφωνίες της, είναι έτοιμη για λύση, ο πρόεδρος Βασιλείου ζητά από τους κοινοβουλευτικούς αρχηγούς των κυπριακών κομμάτων να το συνοδεύσουν στη Γενεύη. Έτσι η στασιμότητα

προοπτικές». Βλ. ακόμα ομιλία Αλέξη Γαλανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 2 Ιουνίου 1988.

[23] Βλ. Ομιλία Τάκη Χατζηδημητρίου στην Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 9 Ιουλίου 1988.

στην οποία το κυπριακό βρισκόταν για δύο χρόνια, τερματιζόταν με την επανέναρξη των συνομιλιών και την τοποθέτηση χρονοδιαγράμματος για λύση (1 Ιουλίου 1989) του προβλήματος με βάση τις δύο Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου 1977 και 1979. Το κυπριακό έμπαινε σε μια νέα φάση και οι ουσιαστικές διαπραγματεύσεις θα άρχιζαν στην Κύπρο στις 15 Σεπτεμβρίου υπό την αιγίδα του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών και την παρουσία του ειδικού αντιπροσώπου των Ηνωμένων Εθνών για το κυπριακό, Όσκαρ Καμιλιόν. Ο πρόεδρος Βασιλείου και οι αρχηγοί των κυπριακών κομμάτων δήλωναν ικανοποιημένοι για τη νέα πορεία που έπαιρνε το κυπριακό.

Όσον αφορά τις συνομιλίες δυστυχώς η εξέλιξη τους δεν ήταν ανάλογη των προσδοκιών που αρχικά δημιουργήθηκαν με τη συνάντηση στη Γενεύη. Ο πρώτος γύρος των συνομιλιών στη Λευκωσία έληξε χωρίς να επιτευχθεί κάποια ουσιαστική πρόοδος. Ο Τουρκοκύπριος ηγέτης, με τη γνωστή του πάγια τακτική, δεν ήταν διατεθειμένος ούτε να υποχωρήσει αλλά ούτε και να αποδεκτεί έναν έντιμο συμβιβασμό. Επιπλέον, ο Ντενκτάς, όπως ορθά υποστηρίζει ο Μ. Χριστοδούλου, προσπαθούσε την ίδια ώρα να δημιουργήσει εκείνες τις συνθήκες και προϋποθέσεις έτσι ώστε «...με την επίσημη δημιουργία αδιεξόδου και διακοπή του διαλόγου, οι ευθύνες να καταλογιστούν στην ελληνοκυπριακή πλευρά η οποία και να επανατοποθετηθεί στη θέση του κατηγορημένου, όπου βρισκόταν και τα δύο τελευταία χρόνια»[24]. Στη συνάντηση που θα είχε στην Νέα Υόρκη ο πρόεδρος Βασιλείου με το Πέρεζ ντε Κουεγιάρ για να συζητήσουν την πορεία των διαβουλεύσεων στη Λευκωσία, Κυπριανού και Λυσσαρίδης αρνήθηκαν να

[24] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, σ. 627.

συνοδεύσουν τον πρόεδρο σε ένδειξη της διαφωνίας τους ως προς το περιεχόμενο των συζητήσεων με το Ντενκτάς στη Λευκωσία. Ο τελευταίος, ο οποίος επίσης κλήθηκε στη Νέα Υόρκη για να συναντηθεί με τον Κουεγιάρ, έχοντας επίγνωση των δυσκολιών που θα είχε να αντιμετωπίσει λόγω της αρνητικής του στάσης στη Λευκωσία και γνωρίζοντας πολύ καλά ότι η τακτική Βασιλείου διέφερε κατά πολύ από αυτή του Κυπριανού, προσπάθησε να δημιουργήσει εντυπώσεις και κατά κάποιο τρόπο να 'επιβεβαιώσει' τους φόβους Κυπριανού και Λυσσαρίδη ενισχύοντας περισσότερο τη ρήξη στο εσωτερικό της Κύπρου. Έτσι, με την άφιξη του στη Νέα Υόρκη δήλωσε δημόσια ότι ενδιαφέρεται πραγματικά για πρόοδο στις συνομιλίες και για αυτό το λόγο προτίθετο να υποβάλει μια νέα φόρμουλα για επίλυση του προβλήματος[25]. Τόσο ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών όμως, όσο και ο πρόεδρος Βασιλείου, σε συνεννόηση με Κληρίδη και Χριστόφια αναγνώριζαν ότι οι νέες ιδέες Ντενκτάς δεν ήταν στην πραγματικότητα τίποτα άλλο παρά η γνωστή τακτική εντυπώσεων του Τουρκοκύπριου ηγέτη[26].

Ο Κουεγιάρ σε μια απεγνωσμένη προσπάθεια να μην κηρύξει τις συνομιλίες σε αδιέξοδο αποφάσισε τη συνέχιση των διαβουλεύσεων στη Λευκωσία και νέα συνάντηση των τριών αντρών στη Νέα Υόρκη τον επόμενο Μάρτιο. Έτσι Ντενκτάς και Βασιλείου συναντήθηκαν ξανά στις 19 Δεκεμβρίου στη Λευκωσία. Στο νέο γύρο των διαβουλεύσεων όλοι ανέμεναν ότι η συζήτηση θα ήταν πιο ουσιαστική αφού ο πρόεδρος Βασιλείου και ο Ντενκτάς δε θα έμεναν απλώς στην παράθεση των απόψεων τους, όπως έγινε στο πρώτο γύρο των διαβουλεύσεων, αλλά θα προσπαθούσαν, χωρίς δέσμευση,

[25] Η νέα φόρμουλα Ντενκτάς ήταν πολύ ασαφής και ενώ έδειχνε κατά κάποιο τρόπο ότι τα δεχόταν

για ανεύρεση μιας κοινά αποδεκτής λύσης πάνω σε κάθε θέμα ουσίας, με στόχο να προετοιμαστεί το έδαφος ώστε η συμφωνία επί της ουσίας να καταστεί δυνατή· κατά τη συνάντηση των δύο αντρών με το γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών[27].

Την ώρα που και οι δύο πλευρές προετοίμαζαν τις θέσεις τους, τόσο ο πρόεδρος Βασιλείου, όσο και η Ελληνική κυβέρνηση κατέβαλλαν διεθνώς προσπάθειες για να πείσουν τους ξένους ότι έπρεπε να ασκηθεί πίεση στο Ντενκτάς με στόχο την κάμψη της αδιαλλαξίας του στις συνομιλίες. Η ελληνοκυπριακή πλευρά, όπως τονιζόταν διεθνώς, ήταν έτοιμη να δεχθεί μια συμβιβαστική λύση αν ο κατοχικός ηγέτης παρουσιαζόταν πιο λογικός στις προτάσεις του. Στην αντίπερα όχθη όμως, ο Ντενκτάς και η τουρκοκυπριακή κοινότητα προσπάθησαν μέσα από τις προτάσεις τους να αποδείξουν ότι η ομοσπονδία και η ενιαία κυριαρχία δεν ήταν πια εφικτή λύση. Η πρόταση αυτή που ήταν εμφανώς αντίθετη με τις Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου του 1977 και 1979, στηριζόταν στο επιχείρημα του Ντενκτάς ότι με την πάροδο τόσων χρόνων είχε δημιουργηθεί ένα τέτοιο χάσμα ανάμεσα στις δύο κοινότητες που σε περίπτωση ομοσπονδιακής λύσης δε θα είναι δυνατή η συμβίωση τους[28]. Η επιχειρηματολογία αυτή του Ντενκτάς κατέληγε στην πρόταση του για λύση συνομοσπονδίας με προϋπόθεση την αναγνώριση του παράνομου «κράτους» του.

όλα, στην πραγματικότητα δεν αποδεχόταν τίποτα.

[26] Βλ. *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 24 Νοεμβρίου 1988, σ. 1.

[27] Βλ. Ανακοινωθέν γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, Κυπριακής Δημοκρατίας, αρ. 2, 24 Νοεμβρίου 1988. Βλ. επίσης *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 24 Νοεμβρίου 1998.

[28] Αυτή την άποψη την ισχυρίζονται αρκετοί και από την ελληνοκυπριακή πλευρά και ακόμα ορισμένοι αξιωματούχοι της κυπριακής και ελληνικής κυβέρνησης. Την ίδια στιγμή, αρκετοί υποστηρίζουν ότι μια τέτοια άποψη δεν πρέπει να διατυπώνεται από την ελληνική πλευρά γιατί χρησιμοποιείται διεθνώς από τον Ντενκτάς για να υποστηρίξει τις απόψεις του.

Από την άλλη πλευρά, οι προτάσεις του προέδρου Βασιλείου συνιστούσαν λύση ομοσπονδίας και ήταν πολύ κοντά στα σημεία που προνοούσαν οι δύο Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου. Σε γενικές γραμμές, οι θέσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς συνοψίζονταν στην ανάγκη ενότητας του κράτους, εγκαθίδρυσης ομοσπονδίας, αποστρατικοποίησης του νησιού, συμμετοχής των δύο κοινοτήτων σε όλα τα όργανα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας και ισότητας ανάμεσα στις δύο κοινότητες[29]. Ο Ντενκτάς όμως θεωρούσε απαράδεκτες τις προτάσεις Βασιλείου, όπως και ο Κύπριος πρόεδρος τις προτάσεις της τουρκοκυπριακής πλευράς.

Το γενικό κλίμα κάθε άλλο παρά θετικό θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί μετά και από την πρόταση Ντενκτάς, ενώ οι πρώτες διεθνείς ανησυχίες για πιθανό ναυάγιο των διαπραγματεύσεων άρχισαν να βλέπουν το φως της δημοσιότητας[30]. Την ίδια ώρα, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών, έχοντας την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας, τόνιζε και στους δυο ηγέτες, Βασιλείου και Ντενκτάς, ότι η όλη προσπάθεια «...απομακρύνθηκε από την αρχική διευθέτηση, που προνοούσε προφορική χωρίς δεσμεύσεις ανταλλαγή απόψεων, πάνω σε υπαλλακτικές λύσεις για όλες τις πτυχές του προβλήματος και ζητούσε επάνοδο στη συμφωνηθείσα διαδικασία»[31]. Μετά από αυτό, αποφασίσθηκε να συνεχιστούν οι συνομιλίες στη Λευκωσία ενώ νέα συνάντηση των δύο με τον Πέρεζ ντε Κουεγιάρ ορίστηκε για τις αρχές Απριλίου του 1989.

---

[29] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, σσ. 638-9.
[30] Βλ. για παράδειγμα το περιοδικό που εκδίδεται από τα Ηνωμένα Έθνη, *UN Observer*, February 1989.
[31] Βλ. Μ. Χριστοδούλου, σ. 643.

Παρόλο που καμιά πρόοδος δεν επιτεύχθηκε στις συνομιλίες και οι προοπτικές για εξεύρεση λύσης ή έστω μιας επιμέρους συμφωνίας μειώνονταν επικίνδυνα, ο Πέρεζ ντε Κουεγιάρ δε φαινόταν διατεθειμένος να κηρύξει τις συνομιλίες σε αδιέξοδο προτιμώντας μια γνωστή τακτική του η οποία ακολουθήθηκε και σε προηγούμενες του πρωτοβουλίες. Ο Ντενκτάς γνώριζε πολύ καλά την αρχή αυτή του γ.γ. και αρκετές ήταν οι φορές που την εκμεταλλεύτηκε, έχοντας δεδομένη τη στάση Κυπριανού, όπως εξάλλου παρουσιάστηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Ο Βασιλείου όμως, αντιλαμβανόμενος τα πιο πάνω, ήταν αποφασισμένος να προχωρήσει μέχρι τέλους. Ως εκ τούτου, τόσο ο Κύπριος πρόεδρος όσο και ο Τουρκοκύπριος ηγέτης αποδέχτηκαν τη νέα πρόταση Κουεγιάρ για συνέχιση των συναντήσεων στη Λευκωσία και ανάλαβαν την υποχρέωση να εργαστούν για την προετοιμασία ενός «προσχεδίου διαγράμματος μιας γενικής συμφωνίας, στο οποίο να περιγράφονται οι στόχοι των οποίων θα επιδιωχθεί η επίτευξη για κάθε ένα από τα στοιχεία του διαγράμματος»[32].

Έτσι, οι διαπραγματεύσεις συνεχίστηκαν, παρόλες τις αντιδράσεις ΔΗΚΟ, ΕΔΕΚ και Αρχιεπισκόπου από την πλευρά της ελληνοκυπριακής πλευράς, και τις συχνές απειλές Ντενκτάς για τερματισμό του διαλόγου[33]. Εντωμεταξύ, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών δηλώνοντας την πρόθεση του να συνεχίσει μέχρι τέλους των συνομιλιών, ξεκαθάρισε ότι το χρονοδιάγραμμα που είχε τεθεί, δεν επέβαλε την ανάγκη εξεύρεσης λύσης μέχρι την 1 Ιουνίου

[32] Ανακοινωθέν της Συνάντησης Κορυφής Κουεγιάρ-Βασιλείου-Ντενκτάς στην Νέα Υόρκη, 6 Απριλίου 1989.

[33] Δείγμα της στάσης του Ντενκτάς ήταν οι απειλές ότι θα αποχωρήσει από το διάλογο με αφορμή την πορεία της γυναικείας οργάνωσης Επιστροφή στην νεκρή ζώνη (περιοχή Αγίου Κασσιανού) που έγινε στις 19 Ιουλίου 1989. Η πορεία, αν και είχε ειρηνικό χαρακτήρα, μετατράπηκε σε βίαιη σύγκρουση

και ότι οι διαβουλεύσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές θα έπρεπε να συνεχιστούν. Στην πραγματικότητα ο Κουεγιάρ έψαχνε απεγνωσμένα να βρει ορισμένα κοινά σημεία ανάμεσα στις δύο πλευρές έτσι ώστε να γίνει εφικτή η έναρξη ενός πιο ουσιαστικού διαλόγου. Η κύρια δυσκολία που αντιμετώπιζε ήταν οι αδιάλλακτες θέσεις του Τουρκοκύπριου ηγέτη. Από την άλλη, η στάση και η τακτική της ελληνοκυπριακής πλευράς ήταν τέτοια που αποκλειόταν η πιθανότητα οι συνομιλίες να οδηγηθούν σε αδιέξοδο με ευθύνη των Ελληνοκυπρίων. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι το μόνο ουσιαστικό αποτέλεσμα των συναντήσεων που συνεχίζονταν στη Λευκωσία ήταν η απόφαση, μέσα από τις προσπάθειες για προώθηση Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ), (17 Μαίου 1989), για στρατιωτική απαγκίστρωση δώδεκα φυλακίων από κάθε πλευρά, δίνοντας έτσι μια νέα ελπίδα για κάτι καλύτερο.

Η νέα συνάντηση Κουεγιάρ-Βασιλείου-Ντενκτάς πραγματοποιήθηκε στη Νέα Υόρκη στις 28 και 29 Ιουνίου με το γ.γ. να μην προχωράει στην προγραμματισμένη κατάθεση διαγράμματος για λύση του κυπριακού, λόγω των έντονων αντιρρήσεων που ο Ραούφ Ντενκτάς είχε προβάλει. Έτσι, ο Κουεγιάρ αρκέστηκε στην ανάγνωση κάποιων ιδεών που προετοιμάστηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη (food for thought), και αποτέλεσαν αργότερα τη δέσμη ιδεών την οποία ο Όσκαρ Καμιλιόν παρέδωσε στις 25 Ιουλίου, την παραμονή της νέας συνάντησης Βασιλείου-Ντενκτάς στη Λευκωσία, στις δύο πλευρές ώστε να βοηθηθούν σχετικά με το τι θα ήταν καλό να συζητηθεί. Παρόλο που θα ήταν προτιμότερο να κατατεθεί από μέρους Κουεγιάρ το αναμενόμενο

ανάμεσα στις γυναίκες και τον στρατό κατοχής. Πολλές γυναίκες, καθώς επίσης και ο Μητροπολίτης

περίγραμμα συμφωνίας τόσο ο πρόεδρος Βασιλείου όσο και τα κόμματα ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ εξέφρασαν την ικανοποίηση τους για τη συνέχιση του διαλόγου και είδαν με θετικό μάτι τις δηλώσεις Κουεγιάρ. Στηριζόμενος στη γνώριμη πια τακτική του, ο πρόεδρος Βασιλείου δήλωνε έτοιμος για συζήτηση λύσης του προβλήματος, επισημαίνοντας την ίδια ώρα ότι ορισμένα θέματα, όπως η ενιαία κυριαρχία του κράτους, θα μπορούσαν να τύχουν διαπραγμάτευσης[34]. Αναφορικά με τη στάση Κληρίδη, αυτή αιτιολογήθηκε με το σκεπτικό ότι από τη στιγμή που το Συμβούλιο Ασφαλείας τοποθετήθηκε θετικά στις προτάσεις Κουεγιάρ δε θα ήταν φρόνιμο να αποσυρθεί ο πρόεδρος Βασιλείου από το διάλογο αφού μια τέτοια ενέργεια θα έφερνε την ελληνοκυπριακή πλευρά σε ρήξη με τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας[35]. Ο ΔΗΣΥ έκανε επίσης μνεία και στη σοβιετική δήλωση η οποία στήριζε απόλυτα τη στάση Κουεγιάρ και έκανε λόγο για πρόοδο στο κυπριακό. Αναφορικά με τις θέσεις του ΑΚΕΛ αυτές κινήθηκαν στα ίδια πλαίσια με τις θέσεις του προέδρου Βασιλείου και του ΔΗΣΥ, με τη διαφορά ότι το κόμμα δεν παρέλειψε να τονίζει ιδιαίτερα τη δήλωση της Σοβιετικής Ένωσης που ευνοούσε τη συνέχιση του διαλόγου[36].

Από την άλλη μεριά, τόσο το ΔΗΚΟ, όσο και η ΕΔΕΚ, που καθόλου δεν παρουσιάστηκαν ευχαριστημένοι με τις εξελίξεις, άρχισαν να προειδοποιούν το λαό για την κρισιμότητα της κατάστασης η οποία

Κιτίου, είχαν συλληφθεί και «δικαστεί» στα λεγόμενα δικαστήρια του ψευδοκράτους.

[34] Βλ. Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, Κυπριακής Δημοκρατίας, αρ. 3, 2 Ιουλίου 1989. Βλ. επίσης Μ. Χριστοδούλου, σσ. 649-50.

[35] Βλ. δηλώσεις Γλ. Κληρίδη στον *Αγών*, Λευκωσία, 9 Ιουλίου 1989 και *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 7 Ιουλίου 1989.

[36] Βλ. *Χαραυγή*, Λευκωσία, 9 Ιουλίου 1989 και *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 7 Ιουλίου 1989.

εγκυμονούσε σοβαρούς κινδύνους[37]. Η στάση Βασιλείου κατακρίθηκε δημόσια από τα δύο κόμματα αφού ο πρόεδρος προχώρησε σε αποδοχή διαλόγου άνευ όρων και προϋποθέσεων ενώ τονιζόταν επανειλημμένως ότι το κυπριακό είχε εκτροχιαστεί. Σε γενικές γραμμές, ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ υποστήριζαν ότι ο διάλογος με το Ντενκτάς έπρεπε να πάρει τέλος αφού καμιά πρόοδος δεν είχε παρατηρηθεί ενώ ζητούσαν επανατοποθέτηση του προβλήματος με νέα προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη.

Όπως προαναφέρθηκε ο διάλογος Βασιλείου-Ντενκτάς θα συνεχιζόταν στη Λευκωσία στις 26 Ιουλίου. Την παραμονή της συνάντησης ο Όσκαρ Καμιλιόν παρέδωσε στις δύο πλευρές ορισμένες ιδέες ώστε να υποβοηθηθούν ως προς το περιεχόμενο της επερχόμενης συζήτησης. Η συγκεκριμένη δέσμη ιδεών η οποία σε γενικές γραμμές περιλάμβανε τα όσα ο Κουεγιάρ δήλωσε στις 29 Ιουνίου, κατά τη συνάντηση με Βασιλείου και Ντενκτάς, ανάφερε ότι η συμφωνία στην οποία τα δύο μέρη θα κατέληγαν «...θα ήταν βασισμένη στις Συμφωνίες Υψηλού Επιπέδου 1977 και 1979 και θα διασφάλιζε την ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα, ενότητα, δικοινοτικότητα, διζωνικότητα, ασφάλεια και το αδέσμευτο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Κύπρου»[38]. Την αρχική αμηχανία του Ντενκτάς και της Άγκυρας διαδέχθηκε η άρνηση και η απειλή για αποχώρηση από το τραπέζι των συνομιλιών αφού η δέσμη ιδεών όχι μόνο θεωρήθηκε απαράδεχτη αλλά οδήγησε ακόμη τη λεγόμενη «Βουλή» του ψευδοκράτους σε έγκριση ψηφίσματος με το οποίο, ως ένδειξη διαμαρτυρίας στην

---

[37] Βλ. *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 13 Ιουνίου 1989 και *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 7 Ιουλίου 1989.

[38] Για πλήρη αναφορά στην δέσμη ιδεών που παρέδωσε στις δύο πλευρές ο Καμιλιόν, βλ. Μ. Χριστοδούλου, σσ. 651-6

«επέμβαση» των Ηνωμένων Εθνών, ο Ντενκτάς εκαλείτο να μη συμμετάσχει στο εξής στις συνομιλίες.

Υπό τη σκιά των νέων δεδομένων γινόταν πια φανερό ότι τα περιθώρια συζήτησης των ιδεών του γ.γ. στένευαν και το μέλλον των συνομιλιών κάθε άλλο παρά ευοίωνο θα μπορούσε να ήταν. Παρόλα αυτά, η επιμονή του γ.γ. για συνέχιση των προσπαθειών και αποφυγή αδιεξόδου στις διαδικασίες οδήγησε σε νέες συναντήσεις με Βασιλείου και Ντενκτάς[39]. Προς απογοήτευση του γ.γ. οι συναντήσεις του με τους δύο ηγέτες, με τον πρόεδρο Βασιλείου στις 4 Οκτωβρίου και 29 Νοεμβρίου και το Ντενκτάς στις 11 Νοεμβρίου και 4 Δεκεμβριου, δεν επέφεραν κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Ο Πέρεζ ντε Κουεγιάρ, παρόλα αυτά, θα καλέσει για άλλη μια φορά, στις 12 Ιανουαρίου 1990 Βασιλείου και Ντενκτάς για συνέχιση των συνομιλιών, αυτή τη φορά στη Νέα Υόρκη, στο κτίριο των Ηνωμένων Εθνών υπό την επίβλεψη του ιδίου προσωπικά. Ενεργώντας κατά αυτό τον τρόπο, ο γ.γ. έδειχνε καθαρά την επιμονή του στην ανάγκη κατάληξης σε κάποιου είδους συμφωνία που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως πλαίσιο για εξεύρεση μιας συνολικής λύσης. Η πρώτη συνάντηση Κουεγιάρ-Βασιλείου-Ντενκτάς πραγματοποιήθηκε στις 26 Φεβρουαρίου 1990, παρόλες τις γνωστές αντιδράσεις από μια μερίδα των ελληνοκυπριακών κομμάτων. Τελικά, στην τέταρτη συνάντηση των τριών αντρών, 2 Μαρτίου, οι συνομιλίες θα οδηγηθούν μοιραία σε αδιέξοδο ενώ ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών θα επιρρίψει την ευθύνη στον Τουρκοκύπριο ηγέτη Ραούφ Ντενκτάς. Προϊόν του

[39] Πολλοί είναι αυτοί από μέρος της ελληνοκυπριακής πλευράς που κατέκριναν έντονα αυτή την τακτική και στάση του Πέρεζ ντε Κουεγιάρ, υποστηρίζοντας ότι η στάση του αυτή ενίσχυε την αδιαλλαξία του Ντενκτάς. Σύμφωνα με την λογική αυτών, ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών έπρεπε να κηρύξει το διάλογο σε αδιέξοδο και να επιρρίψει την ευθύνη στον Ραούφ Ντενκτάς.

αδιεξόδου αυτού αποτέλεσε η ομόφωνη υιοθέτηση από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ψηφίσματος 649 στις 12 Μαρτίου 1990.

Παρά το ναυάγιο των συνομιλιών ο πρόεδρος Βασιλείου, πιστός στη θέση του για την ανάγκη εξεύρεσης, το συντομότερο δυνατό, λύσης του κυπριακού, αρχίζει τις προσπάθειες του για μια νέα εκστρατεία, ξεκινώντας από την Αθήνα το Μάιο του 1990 όπου αποφασίζεται η σύσταση ομάδας εργασίας από μέλη των υπουργείων εξωτερικών Ελλάδος και Κύπρου για σκοπούς συνεχούς και άμεσης αλληλοενημέρωσης και συντονισμού ενεργειών σε ότι αφορά το κυπριακό.

Εντωμεταξύ, στο εσωτερικό του νησιού ένα άλλο ζήτημα υψίστης σημασίας, οι σχέσεις Κύπρου-ΕΟΚ, θα πυροδοτήσει νέες συζητήσεις και θα προκαλέσει διχογνωμίες τόσο μεταξύ των κυπριακών κομμάτων όσο και μεταξύ του κυπριακού λαού. Από τη μια οι προτροπές στελεχών της ελληνικής κυβέρνησης για αίτηση ένταξης την περίοδο της ελληνικής προεδρίας το 1988, και από την άλλη η κάθετα αντίθετη θέση του ΑΚΕΛ, των Αμερικανών και ορισμένων Ευρωπαίων ηγετών (κυρίως Βρετανών) έφερναν τον πρόεδρο Βασιλείου μπροστά από ένα σοβαρό δίλημμα[40]. Με δεδηλωμένη την αντίθεση των Αμερικανών και Βρετανών, αλλά και του ΑΚΕΛ, η Κύπρος

[40] Σημειώνεται ότι από την πρώτη επίσκεψη του προέδρου Βασιλείου στην Αθήνα ένα μήνα μετά την εκλογή του, ο Έλληνας υφυπουργός εξωτερικών Θεόδωρος Πάγκαλος έγειρε θέμα σχέσεων Κύπρου-ΕΟΚ με αφορμή την θέση του ΑΚΕΛ που υποστήριξε το πρόεδρο Βασιλείου στις εκλογές και ήταν ενάντια στην ενδυνάμωση των σχέσεων Κύπρου-ΕΟΚ. Ο Πάγκαλος αφού σημείωσε ότι η διαδικασία για ένταξη είναι πολύ μακρά, τόνισε ότι ενόψει της αίτησης της Τουρκίας θα πρέπει και η Κύπρος να εξετάσει το ενδεχόμενο αυτό έτσι ώστε να συνδεθούν οι δύο αιτήσεις και να αναγκαστεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να καλέσει τις δύο πλευρές να εργαστούν για λύση του προβλήματος. Σχετικά με το θέμα βλ. Κυριάκος Πιερίδης, *Η Ευρώπη σε Μεταμόρφωση, Κύπρος – Ευρωπαϊκή Ένωση, Διαδρομή και Ρήξεις 1988-1995, Τόμος Α΄΄*, Αθήνα, «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάνη, 2001, σσ. 46-70. Όσον αφορά τη συζήτηση στο εσωτερικό της Κύπρου, βλ. Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Ε΄ Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Γ', 22 Ιουνίου 1989, και Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ', 2, 9 και 23 Νοεμβρίου 1989 και 7 Δεκεμβρίου 1989.

θα υποβάλει τελικά αίτηση ένταξης στην Κοινότητα στις 4 Ιουλίου 1990[41]. Της υποβολής αίτησης ένταξης προηγήθηκαν, η έντονη αντιπαράθεση στο νησί γύρω από το πότε ήταν χρονικά η καταλληλότερη στιγμή για να γίνει αυτή η αίτηση και η απόφαση της Βουλής των Αντιπροσώπων (23 Ιουνίου 1989) με την οποία ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκαλείτο να προχωρήσει στην υποβολή αίτησης ένταξης[42]. Αξίζει να σημειωθεί ότι η υποβολή αίτησης ένταξης εντασσόταν στο ευρύτερο πλαίσιο του Προγράμματος Δράσης που

---

[41] Στη συνεδρία του Εθνικού Συμβουλίου στην οποία ο πρόεδρος Βασιλείου ανακοίνωσε στους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων για την πρόθεση του να υποβάλει η Κύπρος αίτηση ένταξης, ανέφερε μεταξύ άλλων, «Αφού μελετήσαμε όλα τα σχετικά σημεία και συμφωνήσαμε ότι θα ήταν λάθος να υποβληθεί η αίτηση, λαμβάνοντας υπόψη τις θέσεις της ΕΟΚ και για δύο άλλους λόγους: Πρώτο, διότι δεν ήταν ωραίο να φαίνεται ότι μόνο η Ελλάδα υποστηρίζει την Κύπρο, και δεύτερο, εκκρεμούσε τότε η απάντηση της Επιτροπής στην Τουρκία. Διότι, αν υποβάλλαμε τότε την αίτηση μας θα την επισύναπταν με την τουρκική και με αυτό το τρόπο θα δημιουργούσαμε την προϋπόθεση να μας λεχθεί ότι εφόσον απάντησαν στους Τούρκους, με τον ίδιο τρόπο θα απαντούσαν και σε μας και στο διηνεκές θα εξέταζαν το θέμα μας μαζί με της Τουρκίας, πράγμα που θα ήταν σε βάρος μας. Έπρεπε, δηλαδή, σίγουρα να υπάρξει μια απόσταση και διαφοροποίηση της τουρκικής αίτησης από τη δική μας. Αυτή ήταν η θέση, λοιπόν, και μείναμε έτσι για το υπόλοιπο του 1988 και τις αρχές του 1989. Η δεύτερη φάση στο όλο θέμα διαμορφώθηκε, μετά που υπέβαλε η Αυστρία την αίτηση της, πράγμα, που άνοιξε το δρόμο στο να υποβληθούν νέες αιτήσεις, αργότερα δε, έπειτα από μερικούς μήνες, απάντησαν στην Τουρκία. Προτού απαντήσουν στην Τουρκία, επαναλαμβάνω ότι ήταν λάθος να υποβάλουμε δική μας αίτηση για να μη την συνδέσουν με εκείνη της Τουρκίας. Αλλά εκτός αυτού, όλοι μας έλεγαν, και ο ίδιος ο Γενικός Γραμματέας το είχε συστήσει πολύ έντονα, ότι, αν υποβάλλαμε αίτηση ενώ διεξαγόταν διάλογος η προσπάθεια για συνέχιση του διαλόγου και προετοιμασία της συνάντησης της Νέας Υόρκης, το αποτέλεσμα θα ήταν να χρησιμοποιήσει την αφορμή αυτή ο Ντενκτάς για να αποχωρήσει από το διάλογο, όπως και το απειλεί, αλλά, αν το έκαμνε τότε, δεν θα φαινόταν ότι η ευθύνη για τη διακοπή του διαλόγου βαρύνει την Τουρκία και την τουρκική πλευρά και θα θόλωνε τα νερά και θα δημιουργούσε ένα κλίμα, που δεν θα μας εξυπηρετούσε. Και με αυτή τη σκέψη και κατόπιν πλήρους ανταλλαγής απόψεων με την Ελληνική κυβέρνηση αποφασίσαμε ότι δεν είναι σωστό να κάνουμε τίποτε προτού ολοκληρωθεί και η πρόσφατη συνάντηση της Νέας Υόρκης, η οποία πραγματοποιήθηκε φέτος το Φεβράρη. Για αυτό και δεν τέθηκε θέμα υποβολής αίτησης τον περασμένο Φθινόπωρο. Αυτή ήταν η θέση της Γαλλίας, η οποία είχε πέρσι την προεδρία της ΕΟΚ, και θα ήταν τραγικό λάθος να το κάναμε παρά τη θέληση τους,» βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας,* Τόμος Δεύτερος, σσ. 162-3.

[42] Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών,* Αρ. 4 και 5, 4 Ιουλίου 1990. Βλ. ακόμα Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος – Σύνοδος Δ', 4 Ιουλίου 1990. Για τη συζήτηση στο εσωτερικό της Κύπρου, βλ. Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Γ', 27 Οκτωβρίου 1988. Με αφορμή το ότι ο πρόεδρος Βασιλείου δεν συμμορφώθηκε με το μη δεσμευτικό ψήφισμα της Βουλής των Αντιπροσώπων στις 23 Ιουνίου 1989 για αίτηση ένταξης στην Κοινότητα, ενεγράφηκε στη Βουλή θέμα με τίτλο «Η συνεχιζόμενη κωλυσιεργία της κυβέρνησης Βασιλείου παρά τα επανειλημμένα ψηφίσματα της Βουλής, να προχωρήσει στην άμεση αίτηση για ένταξη στην ΕΟΚ,» βλ. Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ', 31 Μαίου 1990 και 7 Ιουνίου 1990.

ετοίμασε η Κυπριακή κυβέρνηση με τα πολιτικά κόμματα μετά το ναυάγιο των συνομιλιών[43].

Είναι επίσης άξιον αναφοράς ότι ο πρόεδρος Βασιλείου, μετά από συνεννόηση με τον Ιταλό πρωθυπουργό Αντρεότι, είχε αποφασίσει η Κύπρος να υποβάλλει αίτηση ένταξης στην Κοινότητα το δεύτερο εξάμηνο του 1990 όταν η Ιταλία θα είχε την προεδρία[44]. Εξάλλου, το θέμα της υποβολής αίτησης ένταξης όταν είχε τη προεδρία της Κοινότητας μια ισχυρή χώρα και σίγουρα όχι η Ελλάδα ήταν ένα από τα βασικά επιχειρήματα του προέδρου Βασιλείου επιχειρώντας να απαντήσει στις προτροπές εκείνων για αίτηση ένταξης επί ελληνικής προεδρίας. Όπως σημειώνει ο δημοσιογράφος Κυριάκος Πιερίδης «Η αίτηση υπεβλήθη με επιστολή του υπουργού εξωτερικών Γιώργου Ιακώβου προς τον προεδρεύοντα του Συμβουλίου Υπουργών Ιταλό υπουργό εξωτερικών Τζιάνι ντε Μικέλις. Το παρασκήνιο που είχε προηγηθεί και οι συνθήκες υπό τις οποίες έγινε τελικώς η κατάθεση της αίτησης ένταξης στην Ιταλική Προεδρία αποκάλυψαν πόσο αναξιόπιστη ήταν η στάση των Ιταλών. Ακόμα και την ύστατη στιγμή ο Ιταλός υπουργός εξωτερικών προσπάθησε να αποφύγει κάθε συνάντηση με Κύπριους αξιωματούχους, στέλνοντας με προκλητικό τρόπο μηνύματα αποθάρρυνσης»[45].

---

[43] Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύποο και Πληροφοριών*, Αρ. 10, 11 Ιουνίου 1990 και Cyprus News Agency, 12 Ιουνίου 1990. Η απόφαση της Βουλής ήταν προϊόν ψήφισης σχετικού σχεδίου από το ΔΗΣΥ, το ΔΗΚΟ και την ΕΔΕΚ. Αν και η απόφαση αυτή δεν ήταν δεσμευτική για τον πρόεδρο σίγουρα τον επηρέασε στη λήψη απόφασης για αίτηση ένταξης.

[44] Βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, Τόμος Δεύτερος, 1988-1993, Λευκωσία, σσ. 154-63.

[45] Βλ. Κυριάκος Πιερίδης, σ. 95. Σύμφωνα με πρώην στέλεχος του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών «Ο πρόεδρος Βασιλείου δεσμεύτηκε έναντι των Ιταλών να κάνει αίτηση ένταξης όταν θα έχει η Ιταλία την προεδρία. Όταν έφθασε η ώρα, οι Ιταλοί υποχώρησαν. Ο Ιταλός υπουργός εξωτερικών αρνείτο επίμονα να συναντήσει το Κύπριο ομόλογο του για να του επιδώσει την αίτηση ένταξης. Ο Κύπριος υπουργός εξωτερικών περίμενε για ώρες στο προθάλαμο του ξενοδοχείου που διέμενε ο Ιταλός υπουργός στις Βρυξέλλες για να του επιδώσει την αίτηση ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας,» συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000. Σύμφωνα με τον ίδιο διπλωμάτη, «Ο πρόεδρος

αρχίζοντας μια έντονη προσπάθεια για επανέναρξη των συνομιλιών μεταξύ των ηγετών των δύο κοινοτήτων. Την ίδια εποχή, η Ελλάδα συμμετέχει στην πολυεθνική δύναμη στον πόλεμο του Κόλπου και ο Έλληνας πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, απαντώντας στους επικριτές της ελληνικής συμμετοχής, σημειώνει μεταξύ άλλων, «Ο δεύτερος λόγος της συμμετοχής μας είναι η Κύπρος. Η αποφασιστική στάση τόσων χωρών, μικρών και μεγάλων εναντίον της εισβολής στο Κουβέιτ από το Ιράκ δυναμώνει τη δική μας θέση εναντίον της κατοχής της βόρειας Κύπρου από 30.000 Τούρκους στρατιώτες. Πως θα μπορούσαμε να επιτύχουμε στον αγώνα εναντίον της κατοχής της βόρειας Κύπρου από την Τουρκία αν παραμέναμε απαθείς στην εισβολή του Κουβέιτ από το Ιράκ; Μετά το τέλος της κρίσης θα θέσουμε με καινούργια δύναμη και πειστικότητα το θέμα της Κύπρου βασιζόμενοι στη νέα ισχύ και αναγνώριση που αποκτούν οι αρχές της διεθνούς νομιμότητας».

Εν τω μεταξύ, την ίδια περίοδο, στην Κύπρο αρχίζουν οι προετοιμασίες, από μέρους των πολιτικών κομμάτων, για τις επερχόμενες βουλευτικές εκλογές του Μαίου του 1991. Στις εκλογές του 1991 για πρώτη φορά διεκδίκησαν είσοδο στη Βουλή των Αντιπροσώπων δύο νέα κόμματα, ενώ ένα τρίτο κόμμα, αυτό των Φιλελευθέρων, του πρώην υπουργού εξωτερικών επί Κυπριανού Νίκου Ρολάνδη, συνασπίσθηκε με το ΔΗΣΥ. Τα δύο νέα κόμματα ήταν το ΑΔΗΣΟΚ που ιδρύθηκε στις 29 Απριλίου 1990 και εκπροσωπήτο στη Βουλή με πέντε βουλευτές που είτε είχαν καθαιρεθεί, είτε είχαν αποχωρήσει από το ΑΚΕΛ και το Παγκύπριο Κόμμα Προσφύγων (ΠΑΚΟΠ) το οποίο ιδρύθηκε λίγο καιρό πριν τις εκλογές μετά από προτροπές του αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου κατακρίνοντας έντονα τους χειρισμούς του

προέδρου Βασιλείου στο κυπριακό[47]. Τα αποτελέσματα των εκλογών θα δώσουν στο συνασπισμό ΔΗΣΥ-Φιλελευθέρων 35.8% και 20 έδρες (αύξηση 2.3 μονάδες), στο ΑΚΕΛ 30.6% και 18 έδρες (αύξηση 3.2 μονάδες), στο ΔΗΚΟ 19.5% και 11 έδρες (μείωση 8.1 μονάδες), στην ΕΔΕΚ 10.9% και 7 έδρες (μείωση .1 μονάδες), ενώ το ΑΔΗΣΟΚ με 2.4% και το ΠΑΚΟΠ με .5% δε θα καταφέρουν να εισέλθουν στη Βουλή. Στις 30 Μαίου 1991, ο Αλέξης Γαλανός, δεύτερος τη τάξει στο ΔΗΚΟ θα εκλεγόταν πρόεδρος της νέας Βουλής με 31 ψήφους από το συνασπισμό ΔΗΣΥ-Φιλελεύθεροι και ΔΗΚΟ. Ανθυποψήφιος του Γαλανού ήταν ο μέχρι τότε πρόεδρος της Βουλής και αρχηγός της ΕΔΕΚ Βάσος Λυσσαρίδης ο οποίος συγκέντρωσε τις 25 ψήφους του ΑΚΕΛ και της ΕΔΕΚ.

Την ίδια περίοδο ο Βασιλείου συνεχίζει εντατικά τις συναντήσεις του με ξένους ηγέτες και προσπαθεί επίμονα να πετύχει κάποια πρόοδο στο κυπριακό. Τον Αύγουστο του 1991, ο Αμερικάνος πρόεδρος Μπους, μετά από συνεννόηση τόσο με τον πρόεδρο Βασιλείου όσο και με τον Τούρκο πρόεδρο Τουρκούτ Οζάλ, ανακοινώνει δημόσια ότι οι ηγέτες της Τουρκίας και Ελλάδας συμφώνησαν να συμμετάσχουν σε διεθνή διάσκεψη για το κυπριακό, η οποία θα πραγματοποιόταν εφόσον σημειωνόταν πρώτα πρόοδος σε όλα τα ουσιώδη θέματα που συνέθεταν το κυπριακό. Λίγες μέρες αργότερα ο Τούρκος πρωθυπουργός Μεσούτ Γιλμάζ, βασικά λόγω

---

[47] Για το ΑΔΗΣΟΚ βλ. Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ΄, 8 Μαρτίου 1990. Οι πέντε βουλευτές που καθαιρέθηκαν/αποχώρησαν από το ΑΚΕΛ με επιστολή τους προς το πρόεδρο της Βουλής σημείωναν μεταξύ άλλων «Η κρίση και η αντιπαράθεση που από καιρό σοβούσαν στο χώρο του ΑΚΕΛ και της Αριστεράς γενικότερα έχουν προσλάβει νέες διαστάσεις. Η ηγεσία του κόμματος, αδυνατώντας να ανεχθεί τη διαφωνία, να συλλάβει τα νέα κοσμογονικά μηνύματα που μας στέλνει η περεστρόικα και η νέα σκέψη, εξακολουθεί πεισματικά να παραμένει προσκολλημένη στα δογματικά εκείνα στερεότυπα που οδήγησαν το σοσιαλισμό σε βαθιά κρίση και το σταλινικό μοντέλο σε ολοκληρωτική κατάρρευση και χρεοκοπία...Κάτω από αυτές τις συνθήκες η

εσωτερικών δυσκολιών και πιέσεων, δηλώνει ότι η Τουρκία δεν πρόκειται να συμμετάσχει σε μια τέτοια διάσκεψη[48].

Με τό πέρας των βουλευτικών εκλογών επαναρχίζουν στην Κύπρο οι παρασκηνιακές διεργασίες για προετοιμασία του εδάφους για επανέναρξη συνομιλιών για το κυπριακό, με αποτέλεσμα την άνοιξη του 1992 ο γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών, Μπούτρος Μπούτρος Γκάλι, να αποστείλει πρόσκληση σε Βασιλείου και Ντενκτάς για απευθείας συνομιλίες στη Νέα Υόρκη. Οι συνομιλίες, που άρχισαν τον Ιούνιο του 1992 και ολοκληρώθηκαν τον Οκτώβρη του ίδιου έτους, οδήγησαν στη σύνταξη ενός κειμένου που θα μείνει γνωστό ως δέσμη ιδεών Γκάλι, και σκοπός του ήταν να αποτελέσει τη βάση για την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των δύο πλευρών[49].

Το κείμενο του γ.γ. ή καλύτερα η δέσμη ιδεών Γκάλι, θα πυροδοτήσει, όπως άλλωστε αναμενόταν, νέες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις στο

παραμονή μας στην Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΑΚΕΛ καθίσταται χωρίς νόημα και περιεχόμενο...Γι' αυτό και σας πληροφορούμε ότι αποχωρούμε από την Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΑΚΕΛ,» ο.π.

[48] Βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, Τόμος Δεύτερος, σσ. 182-3. Με αφορμή τη πρωτοβουλία του προέδρου Μπους για διεθνή διάσκεψη για το κυπριακό, ο Γιάννος Κρανιδιώτης υποστηρίζει «Η Κοινοτική πρωτοβουλία που εξαγγέλθηκε τον Δεκέμβριο του 1990 από τον Ιταλό Υπουργό Εξωτερικών Ντε Μικέλις, κατά τη διάρκεια της Ιταλικής Προεδρίας, και η οποία εισηγείτο τη σύγκληση Διάσκεψης για το Κυπριακό με συμμετοχή των χωρών της ΕΟΚ, της Τουρκίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας, και η πρωτοβουλία του Υπουργού Εξωτερικών του Λουξεμβούργου Ζακ Ποός, λίγες εβδομάδες αργότερα κατά τη διάρκεια της Προεδρίας του Λουξεμβούργου, έμειναν χωρίς συνέχεια. Ο κύριος λόγος της αποτυχίας των πρωτοβουλιών αυτών ήταν η Αγγλοαμερικανική διπλωματική δραστηριότητα που δεν επιθυμούσε την ΕΟΚ να ασχολείται με το κυπριακό. Έτσι, με παρεμβάσεις προς την Κοινότητα και την παράλληλη ανάληψη πρωτοβουλίας από τον πρόεδρο Μπους την εποχή εκείνη για επίλυση του κυπριακού, η Κοινοτική πρωτοβουλία δεν προχώρησε. Το ίδιο συνέβηκε και όταν τον Αύγουστο του 1991 τέθηκε θέμα σύγκλησης διεθνούς διάσκεψης για το κυπριακό. Όταν προβλήθηκε από Κυπριακής πλευράς η άποψη ότι στη διάσκεψη αυτή θα έπρεπε να πάρει μέρος και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, υπήρξε έντονη αντίδραση από την Τουρκία και την πλευρά των Αγγλοαμερικάνων. Η Ελληνοκυπριακή και η Ελληνική πλευρά, που ενώ κατ' αρχάς υποστήριξαν τη σύγκληση μιας διεθνούς διάσκεψης για το κυπριακό, στη συνέχεια φαίνεται ότι εγκατέλειψαν την άποψη αυτή και δέχθηκαν να συζητήσουν το ενδεχόμενο μιας τετραμερούς διάσκεψης που είχε προτείνει η Τουρκία μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και των δύο Κυπριακών Κοινοτήτων στην πρώτη φάση της οποίας θα έπαιρναν μέρος και τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας,» βλ. Γιάννος Κρανιδιώτης, ο.π., σ. 34.

[49] Βλ. *Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/24472*, 21 Αυγούστου 1992 και *Report of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus, S/24830*, 19 Νοεμβρίου 1992.

εσωτερικό της μεγαλονήσου, οι οποίες γίνονται εντονότερες λόγω των επερχόμενων προεδρικών εκλογών. Ο ΔΗΣΥ, το ΑΚΕΛ, το κόμμα των Φιλελευθέρων και το ΑΔΗΣΟΚ χαιρέτιζαν σε γενικές γραμμές τους χειρισμούς Βασιλείου στη Νέα Υόρκη στηρίζοντας τη θετική αντίδραση του προέδρου Βασιλείου στη δέσμη ιδεών Γκάλι. Ο ΔΗΣΥ και το κόμμα των Φιλελευθέρων διαφοροποιούνταν όσον αφορά τη δέσμη ιδεών στο ότι θα πρέπει να αποτελέσει βάση προς συζήτηση και όχι ως βάση προς λύση του προβλήματος. ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ κατέκριναν έντονα τους χειρισμούς και ζητούσαν την άμεση απόρριψη της δέσμης ιδεών Γκάλι.

Έχοντας ως βάση την τοποθέτηση τους έναντι των ιδεών Γκάλι, τα κόμματα εντωμεταξύ αρχίζουν τις προετοιμασίες τους για τις προεδρικές εκλογές του Φεβρουαρίου 1993. ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ σε συνεννόηση με τον αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο, συμφωνούν για συνεργασία και υποστήριξη για τη θέση του προέδρου της Δημοκρατίας του Πασχάλη Πασχαλίδη, προέδρου του συγκροτήματος εταιρειών της ελληνικής μεταλλευτικής εταιρείας (ΕΜΕ), ο οποίος φερόταν ως ελεγχόμενος από την εκκλησία. Στον πρώτο γύρο των εκλογών, 7 Φεβρουαρίου 1993, ο πρόεδρος Βασιλείου εξασφαλίζει το εκπληκτικό 44.15% και περνά στο δεύτερο γύρο αντιμέτωπος με το Γλαύκο Κληρίδη που εξασφάλισε το 36.7% των ψήφων. Ο κοινός υποψήφιος του ΔΗΚΟ και της ΕΔΕΚ εξασφαλίζει μόνο το 18.6% των ψήφων και αποτυγχάνει να περάσει στο δεύτερο γύρο. Ενώ όλα έδειχναν ότι ο πρόεδρος Βασιλείου θα επανεκλεγόταν χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, για δεύτερη συνεχόμενη θητεία, αφού με το 44.15% χρειαζόταν λιγότερο από 6% για να κερδίσει τις εκλογές, το ΔΗΚΟ αποφασίζει στις 8 Φεβρουαρίου να υποστηρίξει την υποψηφιότητα

Γλαύκου Κληρίδη, ενώ η ΕΔΕΚ καλεί τους ψηφοφόρους τους να ψηφίσουν κατά βούληση. Τα αποτελέσματα των εκλογών της 14ης Φεβρουαρίου 1993, θα αναδείξουν τελικά στο αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας το Γλαύκο Κληρίδη ο οποίος εξασφαλίζει το 50.31% των ψήφων αφήνοντας δεύτερο και ηττημένο το Γεώργιο Βασιλείου με μια διαφορά μόλις 2176 ψήφων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5
Επίπεδα Ανάλυσης και Προσαρμοστικότητα Σπύρου Κυπριανού, 1977-1988

Κρατικό

Η Κυπριακή Δημοκρατία ιδρύθηκε έχοντας ένα τραγικό έλλειμμα ηγεσίας ενώ αυτοί που ανέλαβαν, δικαιολογημένα, τις τύχες της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας φαίνεται να μη μπορούσαν τη δεδομένη στιγμή να αντιληφθούν πλήρως την πραγματικότητα η οποία πήγαζε από τις Συμφωνίες του 1960, μένοντας προσκολλημένοι στο παρελθόν και αγνοώντας τους κινδύνους που πιθανώς να προκαλούσε αυτή τους η στάση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι προεκλογικές τότε διαβουλεύσεις όπου μεγάλη σημασία αποδιδόταν όχι στα προβλήματα και τις μελλοντικές ανάγκες της κυπριακής κοινωνίας αλλά στη σχέση των υποψηφίων με το παρελθόν.

Η κατάσταση αυτή θα συνεχιστεί και στα χρόνια που ακολούθησαν το 1974. Η κυπριακή κοινωνία, ορθώς έχει γραφτεί ότι έπασχε από το σύνδρομο της εννοιολογικής αδράνειας[1]. Η κυπριακή ηγεσία, προσκολλημένη στο παρελθόν της, αρνείτο να αντιληφθεί τις νέες πραγματικότητες και τα νέα δεδομένα. Κι 'όλα αυτά συντηρούνταν μέσα από πληθώρα πατριωτικών εκδηλώσεων, την πολιτική των μπαλκονιών και των εθνικιστικών εξάρσεων. Το 1982 η Βουλή των Αντιπροσώπων συζητούσε θέμα ανοίγματος του φακέλου της Κύπρου αφού μεταξύ άλλων θεωρούσε «ανεπίτρεπτο, απαράδεκτο και επικίνδυνο, οκτώ σχεδόν χρόνια μετά το δίδυμο έγκλημα να κρατείται κλειστός ο φάκελος της Κύπρου και να συγκαλύπτονται ευθύνες ντόπιων και ξένων πρωτεργατών και συνεργατών του πραξικοπήματος»[2].

---

[1] Ο όρος σύνδρομο εννοιολογικής αδράνειας πάρθηκε από το άρθρο του Θεόδωρου Κουλουμπή, «Το σύνδρομο της εννοιολογικής αδράνειας,» *Καθημερινή*, Αθήνα, 8 Νοεμβρίου 1998, σ. 9.

[2] Βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Α', 21 Ιανουαρίου 1982 και 22 Απριλίου 1982. Βλ. ακόμα *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Γ' Βουλευτική

Γεγονός αποτελεί ότι για πολλά χρόνια δε γινόταν η αναγκαία ανανέωση, τόσο σε πολιτικά πρόσωπα όσο και στην πολιτική σκηνή, με αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται η απεμπλοκή από το παρελθόν. Στο πρώτο υπουργικό συμβούλιο μετά το 1960, για παράδειγμα, ο Μακάριος διόρισε κατά κύριο λόγο άτομα που είχαν κάποιου είδους σχέση με τον αγώνα της ΕΟΚΑ[3]. Κάτι παρόμοιο έγινε και στις βουλευτικές εκλογές του 1976 όταν το κόμμα του Γλαύκου Κληρίδη αποκλείστηκε από τη Βουλή των Αντιπροσώπων, λόγω της αμφιλεγόμενης του σχέσης με το πρόσφατο παρελθόν.

Το γεγονός λοιπόν ότι οι εσωτερικές πολιτικές διεργασίες στο νησί, από το θάνατο του Μακαρίου το 1977 και εντεύθεν, διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό με βάση τα γεγονότα του παρελθόντος, έχει ως αποτέλεσμα την περαιτέρω απομάκρυνση από κάθε είδους πιθανότητα ομοφωνίας στο κυπριακό και γενικότερης ομοψυχίας στην κυπριακή πολιτική σκηνή. Αν και η «επαφή» με το παρελθόν, εφόσον χρησιμοποιείται κατά τρόπο ορθό, θεωρείται απαραίτητη για διαμόρφωση πολιτικής, η συνεχής παρελθοντολογία αποτελεί απόδειξη σοβαρής αδυναμίας για παραγωγή αποτελεσματικής πολιτικής. Στην υπό μελέτη περίοδο, ειδικά κατά τη διάρκεια εκλογών, παρατηρείται μια έντονη προσπάθεια επιστροφής στο παρελθόν όπου οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ Ελληνοκυπρίων υπήρξαν έντονες, κάτι που δυστυχώς, η πρόθυμη ανταπόκριση της κυπριακής κοινωνίας παρότρυνε.

Η εμμονή στα γεγονότα του παρελθόντος στην υπό μελέτη περίοδο μπορούσε εύκολα να διαφανεί και στις προσπάθειες της ελληνοκυπριακής πλευράς για λύση του κυπριακού προβλήματος. Γεγονός αποτελεί ότι ο

Περίοδος-Σύνοδος Δ', 28 Σεπτεμβρίου 1979 όπου έγινε συζήτηση με θέμα «Ο κίνδυνος νέας ανωμαλίας εξ αιτίας της απροθυμίας της κυβέρνησης να τιμωρήσει τους πραξικοπηματίες εγκληματίες, να πραγματοποιήσει την κάθαρση και να αφοπλίσει τις παράνομες ένοπλες ομάδες».

[3] Βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, Αθήνα, ΠΟΛΙΣ, 2001, σσ. 259-60.

αγώνας της Κυπριακής Δημοκρατίας για λύση του κυπριακού προβλήματος είχε να αντιμετωπίσει πολλές δυσκολίες, αρκετές από τις οποίες αποτελούσαν απόρροια και των προσπαθειών για εξεύρεση λύσης μέσα στα πλαίσια της παραδοσιακής αδέσμευτης πολιτικής. Από την άλλη οι Συνθήκες εγκαθίδρυσης του κυπριακού κράτους καθιστούσαν de facto αδύνατη την εφαρμογή αδέσμευτης πολιτικής[4]. Η προσπάθεια αυτή γίνεται ακόμη πιο δύσκολη αν κάποιος λάβει υπόψη ότι ακόμη και με το μοναδικό πραγματικό και φυσικό της σύμμαχο, την Ελλάδα, η Κυπριακή Δημοκρατία δεν έχει την περίοδο αυτή, κοινό εξωτερικό προσανατολισμό. Φυσικά δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι η ταύτιση της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής με αυτή των Αδεσμεύτων από τις πρώτες μέρες της ανεξαρτησίας δε θα μπορούσε εύκολα να αλλάξει επί διακυβέρνησης Κυπριανού με δεδομένη την κεκτημένη ταχύτητα αυτού του προσανατολισμού.

Η έλλειψη στρατηγικής και ξεκάθαρων ιεραρχημένων στόχων στην εξωτερική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας είχαν ως αποτέλεσμα την απουσία σταθερής και με συνέπεια αντιμετώπισης των διεθνών πρωτοβουλιών για επίλυση του κυπριακού. Έτσι, ο μελετητής της περιόδου αυτής παρατηρεί αντιφατικές τοποθετήσεις της κυπριακής ηγεσίας σε δεδομένες πρωτοβουλίες αφού από τη μια απορρίπτεται κάθε δυτική ανάμειξη στις διεργασίες επίλυσης του κυπριακού, ο γ.γ. χαρακτηρίζεται σαν «δούρειος ίππος» των Αμερικανών, ενώ από την άλλη θεωρείται ότι τρέφει φιλοσοβιετικά

[4] Όπως υποστηρίζει ο Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, «Η εξωτερική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας περιοριζόταν ως προς την ικανότητα της να ασκήσει την κυριαρχία και ανεξαρτησία της προς τα έξω, ασκώντας δικαιώματα αυτοδιάθεσης ή κάνοντας επιλογές που η κυβέρνηση της χώρας κρίνει εθνικά συμφέρουσες, από μια σειρά «δουλειών», επεμβάσεων και περιορισμών, που στο θεσμικό επίπεδο επέβαλλαν οι Συνθήκες ίδρυσης της Δημοκρατίας και δη οι τρεις συνιδρύτριες δυνάμεις,» βλ. Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, «Ο Εξωτερικός Πολιτικός Προσανατολισμός της Κυπριακής Δημοκρατίας,» στο Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης και Παναγιωτης Ι. Τσάκωνας (επιμ.) *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθηνα, Ι. Σιδερης, 1999, σσ. 327-60, ειδικότερα σ. 334.

αισθήματα που τον κάνουν να επιθυμεί διαιώνιση του προβλήματος γιατί αυτό εξυπηρετεί την ψυχροπολεμική αντιπαλότητα του σοβιετικού με το δυτικό στρατόπεδο[5]. Τη στιγμή που η Κυπριακή Δημοκρατία ζητούσε την υποστήριξη όλων των κρατών, και ειδικότερα των ΗΠΑ, για την υιοθέτηση καταδικαστικών ψηφισμάτων για την Τουρκία στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, την ίδια ώρα η ίδια αρνείται να ψηφίσει παρόμοια καταδικαστικά ψηφίσματα για άλλες χώρες. Για παράδειγμα, το 1980, η Κύπρος απέχει από την ψηφοφορία στον ΟΗΕ σχετικά με τη Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν, ενώ δεν πράττει το ίδιο στην περίπτωση της εισβολής του Ισραήλ στο Λίβανο το 1982[6]. Το παράδειγμα αυτό θα χρησιμοποιηθεί αρκετά σε συζητήσεις που είχαν και με Αμερικανούς διπλωμάτες, Κύπριοι αξιωματούχοι, οι οποίοι δε χάνουν την ευκαιρία να τονίσουν ότι μια μέρα πριν την ψηφοφορία στον ΟΗΕ σχετικά με τη σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν, το ΑΚΕΛ είχε δημόσια καλέσει τον πρόεδρο Κυπριανού να μην ξεχάσει αυτούς που υποστηρίζουν την Κύπρο στους διεθνείς οργανισμούς.

Η ελληνοκυπριακή πλευρά αναζητούσε λύση του κυπριακού αποκλειστικά μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών, απορρίπτοντας κάθε αμερικανική ανάμειξη, παραβλέποντας το γεγονός ότι οι διάφορες προτάσεις των Ηνωμένων Εθνών ήταν στην ουσία αμερικανικά προϊόντα αφού οι διπλωμάτες του ΟΗΕ που ασχολούνταν με το κυπριακό προέρχονταν κυρίως από Δυτικές χώρες. Την ίδια στιγμή η συνεχής πρακτική της Κυπριακής

---

[5] Βλ. Κεφάλαιο 3, σσ. 156-7. Βλ. επίσης συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000

[6] Η Κυπριακή Δημοκρατία καταδίκασε την εισβολή του Ισραήλ στο Λίβανο και διερευνούσε το ενδεχόμενο διακοπής των σχέσεων της με το Ισραήλ. Ελληνοαμερικάνοι Γερουσιαστές με μήνυμα τους προς το πρόεδρο Κυπριανού σημείωναν την ανησυχία τους σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000. Για τις θέσεις των κυπριακών κομμάτων στο θέμα της εισβολής του Ισραήλ στο Λίβανο, βλ. *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Α', 14 Ιανουαρίου 1982.

Δημοκρατίας για προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη κάθε φορά που ο διάλογος έδειχνε να οδεύει προς αδιέξοδο αποτελεί απόδειξη έλλειψης προγραμματισμού αφού μέχρι και ο ίδιος γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών συμβούλευε, σε συγκεκριμένες περιόδους, τους Κύπριους αξιωματούχους να μην προχωρήσουν σε τέτοιες ενέργειες.

Την περίοδο διακυβέρνησης Κυπριανού, τόσο η ελληνοκυπριακή πλευρά, όσο και ο Ντενκτάς, αντιμετωπίζοντας τις διάφορες πρωτοβουλίες για επανέναρξη του διαλόγου ως παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος δεν άφηναν καμιά ελπίδα εξεύρεσης λύσης του κυπριακού. Ειδικότερα η ελληνοκυπριακή πλευρά, που είχε το δίκαιο με το μέρος της, παρασυρόταν πιο εύκολα προς αυτή την κατεύθυνση και δεν αντιλαμβανόταν την μακροπρόθεσμη ζημιά που προκαλείτο. Ακόμη και στις ελάχιστες περιπτώσεις που ο Ντενκτάς «αναγκαζόταν» να ήταν λιγότερο αδιάλλακτος, η ελληνοκυπριακή πλευρά απέρριπτε αυτόματα τις όποιες πρωτοβουλίες, μη επιτρέποντας να ξεγυμνωθεί ο Ντενκτάς στα μάτια της διεθνούς κοινότητας. Ενδεικτικά είναι τα λόγια του Oliver Richmond, ο οποίος τονίζει ότι ο Ντενκτάς, γνωρίζοντας εκ των προτέρων ότι ο Κυπριανού επρόκειτο να απορρίψει συγκεκριμένες πρωτοβουλίες, δεν τοποθετήτο αμέσως στις διάφορες προτάσεις για να κινηθεί με ευελιξία και να τοποθετηθεί τελευταίος και μετά από την απόρριψη τους από τον πρόεδρο Κυπριανού[7].

Όσον αφορά τα στοιχεία που αναφέρονται στο κρατικό επίπεδο, ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει στο προεδρικό σύστημα που λειτουργεί στην Κύπρο και το οποίο δεν επιτρέπει συνταγματικά στη Βουλή των Αντιπροσώπων να «ελέγχει» με οποιοδήποτε τρόπο την εκτελεστική εξουσία,

[7] Βλ. Oliver Richmond, "Peacekeeping and Peacemaking in Cyprus, 1974-1994," *The Cyprus Review*, vol. 6, no. 2, Nicosia, Intercollege Press, σσ. 7-42.

ειδικά σε θέματα εξωτερικής πολιτικής[8]. Βάσει του συντάγματος της Κύπρου για θέματα εσωτερικής διακυβέρνησης απαιτούνται ευρύτερες συναινέσεις από τις πολιτικές δυνάμεις και είναι αναγκαία η πλειοψηφία της Βουλής για το καθετί που άπτεται στην εσωτερική διακυβέρνηση. Σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, σύμφωνα με το σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας συμβαίνει το αντίθετο. Ο πρόεδρος έχει πλήρη ευχέρεια κινήσεων[9]. Ειδικότερα όσον αφορά την υπό μελέτη περίοδο ο καθορισμός και η διαχείριση της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής και πιο συγκεκριμένα η στάση της ελληνοκυπριακής πλευράς στις συνομιλίες αποτελούσε αποκλειστική αρμοδιότητα του προέδρου της Δημοκρατίας. Για παράδειγμα, το κυπριακό υπουργείο εξωτερικών συμμετείχε σε περιορισμένο βαθμό στη χάραξη και διαμόρφωση της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής, ενώ δε διαδραμάτιζε σχεδόν κανένα ρόλο στις συνομιλίες για λύση του κυπριακού. Αντιθέτως, η εξωτερική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας και ειδικότερα η στάση της ελληνοκυπριακής πλευράς στις συνομιλίες είχαν έντονα και εμφανώς την προσωπική σφραγίδα του προέδρου Κυπριανού. Ο εκάστοτε υπουργός εξωτερικών ήταν απλά διεκπεραιωτής της πολιτικής του προέδρου, ενώ στις περιπτώσεις που διαφωνούσε αναγκαζόταν να παραιτηθεί. Το γεγονός ότι ο Σπύρος Κυπριανού χρημάτισε υπουργός εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας για μεγάλο χρονικό διάστημα (12 χρόνια) συνέτεινε ακόμη περισσότερο στην υποβάθμιση του υπουργείου εξωτερικών το διάστημα

---

[8] Στην Κύπρο ισχύει το Προεδρικό Σύστημα και το σύνταγμα της χώρας βασίζεται πάνω στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών: την εκτελεστική, τη νομοθετική και τη δικαστική. Σχετικά με το θέμα αυτό βλ. επιστολή του Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας Στέλλας Σουλιώτου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ΄, 29 Μαρτίου 1985. Βλ. επίσης *Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας*, Λευκωσία, Κυβερνητικό Τυπογραφείο, 1960, άρθρο 36 έως άρθρο 121, σσ. 21-52.

[9] Αυτό φυσικά συμβαίνει μετά το 1964 και την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από την κυβέρνηση. Βάση του συντάγματος του 1960 ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης, που θα είναι πάντα Τουρκοκύπριος, έχει δικαίωμα αρνησικυρίας σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, βλ. *Σύνταγμα της κυπριακής Δημοκρατίας*, άρθρο 49, παράγραφος δ, σ. 27.

1977-1988, αφού η μακρόχρονη του ιδιότητα ως υπουργού εξωτερικών τον έκανε να αντιμετωπίζει τα κύρια θέματα εξωτερικής φύσεως ως δική του αποκλειστική αρμοδιότητα[10].

Όσον αφορά το θεσμό του Εθνικού Συμβουλίου που συστάθηκε επί εποχής Μακαρίου με τη συμμετοχή εκπροσώπων των κοινοβουλευτικών κομμάτων, σημειώνεται ότι στην εντεκάχρονη διακυβέρνηση Κυπριανού στην πραγματικότητα υπολειτουργούσε[11]. Όπως υποστηρίζει ο Ανδρέας Κυριάκου, «ο Σπύρος Κυπριανού δεν αισθάνθηκε την ανάγκη να έχει την συλλογική άποψη της πολιτικής ηγεσίας του τόπου, την οποία τόσο πολύ είχε αισθανθεί ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, μετά την επιστροφή του στην Κύπρο των ερειπίων του 1974»[12]. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την πρώτη πενταετία της διακυβέρνησης Κυπριανού δε συγκλήθηκε ούτε μια φορά το Εθνικό Συμβούλιο, παρά το γεγονός ότι έγιναν ιδιαίτερες συναντήσεις των πολιτικών αρχηγών[13].

Στα αρνητικά χαρακτηριστικά του κρατικού επιπέδου συμπεριλαμβάνονται και η «διαμάχη» το 1985 του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κυπριακής Δημοκρατίας με τη Βουλή των Αντιπροσώπων σχετικά με ψήφισμα που υιοθέτησε η τελευταία και το Ανώτατο Δικαστήριο κήρυξε ως

---

[10] Για το πως ένα πρώην υπουργός εξωτερικών χειρίζεται τα θέματα εξωτερικής πολιτικής όταν γίνει πρόεδρος του κράτους, βλ. Margaret G. Kelman, "Personality and Foreign Policy Decision-Making: A Study of 53 Heads of Government," in D. A. Sylvan and S. Chan (eds.), *Foreign Policy Decision Making. Perception, Cognition and Artificial Intelligence*, Praeger Special Studies, New York, Praeger Publishers, 1984, σσ. 53-80.

[11] Στην εντεκάχρονη διακυβέρνηση Κυπριανού το εθνικό συμβούλιο συναντήθηκε σαράντα φορές. Στην πεντάχρονη διακυβέρνηση Βασιλείου το εθνικό συμβούλιο συνήλθε ογδόντα φορές.

[12] Βλ. Ανδρέας Κυριάκου, «Η λειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου,» Α' Μέρος, *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 11 Ιουνίου 1999.

[13] Σε δημοσκόπηση με ερώτημα, επί προεδρίας ποιου πιστεύεται λειτούργησε πιο ικανοποιητικά το Εθνικό Συμβούλιο, μόνο 19% των ερωτηθέντων απάντησε επί προεδρίας Σπύρου Κυπριανού. Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό αυτό ήταν το πιο χαμηλό, βλ. *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 12 Ιουνίου 1999.

αντισυνταγματικό[14], η ατεκμηρίωτη καταγγελία του προέδρου του κράτους προς τον εκπρόσωπο της ελληνοκυπριακής πλευράς στις συνομιλίες και προς τον αρχηγό πολιτικού κόμματος για «συνομωσία» εναντίον της Κυπριακής Δημοκρατίας καθώς και οι συνεχείς καταγγελίες των αντιπολιτευόμενων κομμάτων για αντιδημοκρατική συμπεριφορά της κυπριακής αστυνομίας με στόχο να κερδιθούν ψήφοι για το κυβερνών κόμμα του Σπύρου Κυπριανού[15].

Συλλογικό

Ξεκινώντας από τα κόμματα τα οποία αποτελούν τις κύριες ομάδες πίεσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Δημοκρατικός Συναγερμός (ΔΗΣΥ) του Γλαύκου Κληρίδη, κόμμα το οποίο ιδρύθηκε το 1976, αποτελείτο κατά κύριο λόγο από αγωνιστές της ΕΟΚΑ, άτομα που διαφώνησαν κατά καιρούς με το Μακάριο, καθώς επίσης και άτομα που ταύτισαν τον εαυτό τους με το πραξικόπημα και την ΕΟΚΑ Β'[16]. Ο Δημοκρατικός Συναγερμός ιδρύθηκε για να καλύψει το χώρο από την κεντροδεξιά μέχρι και την ακροδεξιά. Στις βουλευτικές εκλογές του 1976, ο ΔΗΣΥ δεν κατάφερε να εισέλθει στη Βουλή των Αντιπροσώπων, αφού μετά από ανεπίσημη συνεργασία των άλλων κυπριακών κομμάτων που έγινε με τις ευλογίες του Μακαρίου, ο ΔΗΣΥ δε συμπεριλαμβανόταν στο καταμερισμό των εδρών[17]. Το κόμμα εισήλθε

---

[14] Στις 7 Νοεμβρίου 1985, το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάσισε ομόφωνα ότι ψήφισμα της Βουλής των Αντιπροσώπων, που εγκρίθηκε με ψήφους του ΑΚΕΛ και του ΔΗΣΥ και προνοούσε με νόμο την κατάργηση των υπουργείου προεδρίας και των υφυπουργείων εσωτερικών και παιδείας, ως αντισυνταγματικό.

[15] Βλ. κεφάλαιο 2, σσ. 99-101 και σσ. 114-6.

[16] Για την οργάνωση, δομή και πολιτικοϊδεολογικό πλαίσιο των κυπριακών πολιτικών κομμάτων, βλ. Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, «Η Εσωτερική Διάσταση του Κυπριακού: Πολιτικές Δυνάμεις και Κόμματα της Κύπρου,» Δημήτρης Κώστας και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: 1974-1987*, τόμος Δεύτερος, «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις-Κυπριακό», Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1989, σσ. 117-140, ειδικότερα σσ. 131-40. Βλ. ακόμα Van Coufoudakis, "Domestic Politics and the Search for a Solution of the Cyprus Problem," Norma Salem (ed.), *Cyprus, A Regional Conflict and its Resolution*, St. Martin's Press-Canadian Institute for International Peace and Security (CIIPS), 1992, σσ. 17-38, ειδικότερα σσ. 20-8.

[17] Όπως υποστηρίζει ο Ανδρέας Κυριάκου «σκοπός των νέων εκλογών [το 1976] δεν ήταν απλώς η ανανέωση της θητείας της Βουλής, αλλά ο αποκλεισμός από αυτή του Γλαύκου Κληρίδη και του νέου

επίσημα στη Βουλή με τις εκλογές του 1981, εξασφαλίζοντας 12 έδρες, όσες και το πρώτο κόμμα των εκλογών, το ΑΚΕΛ που έμελλε να αποτελέσει τον κύριο πολιτικό αντίπαλο του Δημοκρατικού Συναγερμού. Το κεντροδεξίο κόμμα αύξησε τα ποσοστά του στις εκλογές του 1985, όταν κατάφερε να εξασφαλίσει την πρωτιά.

Ο Γλαύκος Κληρίδης αν και ήταν υποψήφιος σε όλες τις προεδρικές εκλογές της υπό μελέτης περιόδου, δεν κατάφερε να εκλεγεί, αλλά ούτε και να είναι στο κυβερνητικό «στρατόπεδο». Από τη μια το γεγονός ότι ο Γλαύκος Κληρίδης ήταν στην ηγεσία του κόμματος, και από την άλλη η ισχυρή παρουσία στους κόλπους του ΔΗΣΥ ατόμων που σχετίζονταν με το πραξικόπημα, δεν επέτρεπαν την συνεργασία του κόμματος με άλλα κόμματα ή προσωπικότητες. Αντιθέτως τα χαρακτηριστικά αυτά χρησιμοποιούνταν από τους άλλους κομματικούς χώρους για να τονιστεί η ανάγκη συνεργασίας ανάμεσα τους και να εμποδιστεί ο Κληρίδης από την εξουσία. Πιο συγκεκριμένα, ο Κληρίδης, που ως πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων και λόγω της απουσίας του προέδρου Μακαρίου από την Κύπρο ανέλαβε τα ηνία του κράτους μετά την πτώση Σαμψών, κατηγορείτο μεταξύ άλλων ότι δεν ευνοούσε την επιστροφή Μακαρίου στο νησί και ότι συνεργάστηκε με τους πραξικοπηματίες αφού κράτησε το «υπουργικό συμβούλιο» που είχε διορίσει

Κόμματος που ίδρυσε, του Δημοκρατικού Συναγερμού. Για το σκοπό αυτό συνασπίστηκαν τρία κόμματα: το ΑΚΕΛ, η ΕΔΕΚ και η Δημοκρατική Παράταξη [μετονομάστηκε σε ΔΗΚΟ], που είχε ιδρυθεί εντελώς πρόσφατα. Κατά ένα τρόπο αυθαίρετο, που δεν είχε καμιά σχέση με την πραγματική δύναμη τους, από τις 35 έδρες, που άνηκαν στος Έλληνες βουλευτές 21 παραχωρήθηκαν στη Δημοκρατική Παράταξη, 9 στο ΑΚΕΛ, 4 στην ΕΔΕΚ, και 1 στον ανεξάρτητο υποψήφιο Τάσσο Παπαδόπουλο. Όλοι ανεξαιρέτως οι υποψήφιοι της συνεργασίας είχαν εκλεγεί και άρχιζε μια πενταετία με πλήρη αποκλεισμό από τη Βουλή μιας μεγάλης παράταξης, που στη συγκεκριμένη περίπτωση εξασφάλισε 27% των ψήφων σε παγκύπρια κλίμακα. Η επιμονή στο αντιδημοκρατικό πλειοψυφικό σύστημα στηρίχθηκε κυρίως πάνω στη σαθρή επιχειρηματολογία, ότι αλλαγή του εκλογικού θα σήμαινε αναβολή των εκλογών,» βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, Τόμος Πρώτος, Περίοδος 1940-1987, Λευκωσία, 2001, σσ. 296-9.

ο Νίκος Σαμψών[18]. Όσον αφορά την κριτική που δεχόταν το κόμμα του Κληρίδη λόγω του ότι πρόσφερε πολιτική στέγη σε άτομα που είχαν σχέση με το πραξικόπημα, χαρακτηριστική είναι και ανακοίνωση του ΑΚΕΛ της εποχής: «Προσοχή, Κυπριακέ λαέ. Αυτοί που πρόδωσαν την Κύπρο, οι φασίστες πραξικοπηματίες που έφεραν τον Αττίλα έχουν 'πολιτικοποιηθεί' από τον Συναγερμό του κ. Γλαύκου Κληρίδη. S. O. S. Τώρα θέλει την ψήφο σου. Όχι ψήφο, αλλά κατάρα και ανάθεμα στους φονιάδες των λαών μας...Πατριώτες, ο πολιτικοποιημένος φασισμός βρικολακιάζει και ζητά ψήφο!. Μαύρο στο φασισμό...Αυτοί που οπλισμένοι αναμένουν νέα ευκαιρία για να πουλήσουν και την υπόλοιπη Κύπρο στο ΝΑΤΟ και τον ιμπεριαλισμό, εμφανίζονται κάτω από την ομπρέλα του Συναγερμού σαν οι σωτήρες του...Στα ίδια ακριβώς σημεία που αποτέλεσαν και το υπόβαθρο των Ναζιστών στη Γερμανία, στη διάρκεια του μεσοπολέμου, στα ίδια ακριβώς σημεία που σήμερα χρησιμοποιούν τα ίδια κατάλοιπα της Χιτλερικής Γερμανίας, που στεγάζονται πολιτικά στο κόμμα του Γιόζεφ Στράους, στενού φίλου του κ. Κληρίδη, στηρίχθηκε η επεξεργασία του σχεδίου προπαγάνδας του Συναγερμού»[19]. Η μόνη προσπάθεια επίσημης συνεργασίας του Δημοκρατικού Συναγερμού έγινε το Καλοκαίρι του 1985 με το κόμμα του προέδρου Κυπριανού, αλλά δεν έμελλε να αποδώσει καρπούς αφού όπως ο Γλαύκος Κληρίδης υποστήριζε ο Κυπριανού παρέμεινε ανένδοτος όσον αφορά τη φιλοσοφία λύσης του κυπριακού[20]. Η αποτυχία του κόμματος να διεκδικήσει την προεδρία της

---

[18] Βλ. Ομιλία Βάσου Λυσσαρίδη, Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Γ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ' Σύνοδος, 28 Σεπτεμβρίου 1979.

[19] Παρμένο από ομιλία του προέδρου της ΕΔΕΚ Βάσου Λυσσαρίδη στην Βουλή των Αντιπροσώπων σε συζήτηση με θέμα «Η κατάσταση του εσωτερικού μετώπου και οι ευθύνες όλων,» Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ' Σύνοδος, 29 Μαρτίου 1985.

[20] Ο Σπύρος Κυπριανού υποστηρίζει ότι ο Γλαύκος Κληρίδης δεν ξεκαθάριζε τις θέσεις του στο κυπριακό. «Είχαμε διαφωνίες όσον αφορά τη λύση του κυπριακού. Για αυτό και δεν συνεργαστήκαμε,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

Δημοκρατίας με αξιώσεις λόγω και της κριτικής που δεχόταν κι οποία στηριζόταν στην προσωπικότητα και δράση του Γλαύκου Κληρίδη, δημιούργησε, όπως κανείς θα ανέμενε κάποια εσωκομματικά προβλήματα στο ΔΗΣΥ λίγο πριν τις προεδρικές εκλογές του 1988 όπου ομάδα στελεχών του κόμματος αλλά και της ευρύτερης κεντροδεξιάς προσπάθησε ανεπιτυχώς να προωθήσει την υποψηφιότητα του αντιπροέδρου του κόμματος Γιαννάκη Μάτση για την προεδρία της Δημοκρατίας.

Όσον αφορά τη λύση του κυπριακού αλλά και τη γενικότερη εξωτερική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας, το συντηρητικό κόμμα υποστήριζε ότι η λύση του προβλήματος θα επέρχετο μέσα από ένα έντιμο συμβιβασμό ο οποίος θα οδηγούσε σε λύση ομοσπονδίας. Ο αρχηγός του κόμματος Γλαύκος Κληρίδης υποστήριξε δημόσια τις συμφωνίες υψηλού επιπέδου 1977 και 1979, και όπως ο ίδιος δήλωνε «Επιβάλλεται να χαράξουμε πολιτική και τακτική που να λαμβάνει πολύ σοβαρά υπόψη τα σημερινά δεδομένα και παράγοντες και να επιδιώξουμε, το συντομότερο, μια έντιμη, αξιοπρεπή και λειτουργήσιμη συμβιβαστική λύση»[21]. Το κόμμα ήταν υπέρ της ανάμειξης και ενεργούς εμπλοκής της Δύσης στο κυπριακό αφού όπως υποστήριζε οι Δυτικοί, και ειδικότερα οι Αμερικανοί, ήταν οι μόνοι που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τους Τούρκους προς ένα έντιμο συμβιβασμό. Στην ίδια λογική κινείτο και η θέση του κόμματος για περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων της Κύπρου με τις χώρες τις Δυτικής Ευρώπης και την τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα με δεδομένη την ανεδαφική πολιτική συμπόρευσης με το Κίνημα των Αδεσμεύτων[22].

---

[21] Βλ. Ομιλία Γλαύκου Κληρίδη στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ' Σύνοδος, 29 Μαρτίου 1985.
[22] Βλ. Ομιλία Λεόντιου Ιεροδιακόνου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β, 14 Απριλίου 1983.

Ο Δημοκρατικός Συναγερμός, που είχε πολύ καλές σχέσεις με τη Νέα Δημοκρατία, ήταν ένθερμος υποστηριχτής της συστράτευσης Κύπρου-Ελλάδος, ενώ η κάθοδος ελληνικής μεραρχίας στο νησί αποτελούσε πάγια θέση του. Το κόμμα, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν αντίκριζε θετικά την εμπλοκή της Σοβιετικής Ένωσης στο κυπριακό και θεωρούσε μη εφαρμόσιμη την πρόταση της για διεθνή διάσκεψη. Εξάλλου, ο Συναγερμός θεωρούσε επίσης σχετικά αναποτελεσματικό των Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, και δεν πίστευε ότι θα μπορούσε να αλλάξουν δραματικά τα πράγματα όσον αφορά το κυπριακό. Όπως τόνιζε ο Γλαύκος Κληρίδης, «...η πολιτική ότι θα εφαρμόσουμε τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών δεν αποτελεί αγώνα και η συλλογή ψηφισμάτων αποτελεί αποκοίμιση του κυπριακού λαού μπροστά στην πραγματικότητα...»[23]. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τη φιλοσοφία του ΔΗΣΥ, η ελληνοκυπριακή πλευρά θα έπρεπε να ανταποκρίνεται θετικά στις προσκλήσεις του γ.γ. του ΟΗΕ για διάλογο αφού η απουσία διαλόγου διαιωνίζει την κατοχή και ευνοεί την τουρκική πλευρά. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι η φιλοσοφία του Κληρίδη και του ΔΗΣΥ τόσο όσον αφορά το κυπριακό αλλά και το γενικότερο προσανατολισμό της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής κινείτο στην ίδια λογική με αυτή του Έλληνα πολιτικού Κωνσταντίνου Καραμανλή όπως αυτή παρουσιάστηκε στα προηγούμενα κεφάλαια με μοναδική ίσως σημαντική διάφορα τη θέση του ΔΗΣΥ για την ανάγκη καθόδου ελληνικής μεραρχίας στην Κύπρο.

---

[23] Βλ. Ομιλία Γλαύκου Κληρίδη στη Βουλή των Αντιπροσώπων, 31 Οκτωβρίου 1985. Ο πρόεδρος του ΔΗΣΥ σημείωνε ακόμη, «Οι Αραβικές χώρες έχουν ένα σύνολο πληθυσμού 100 εκατομμύρια, ελέγχουν πετρέλαια τα οποία είναι ζωτικά τουλάχιστο για την Δύση, ελέγχουν πετροδολάρια, χρηματαγορές, έχουν εξασφαλίσει με την βοήθεια των Αδεσμεύτων εκατοντάδες ψηφίσματα που καταδικάζουν το Ισραήλ για την επέμβαση του στα Αραβικά εδάφη, και δεν κατόρθωσαν να εφαρμόσουν έστω και ένα ψήφισμα παρόλα τα πιεστικά μέτρα που διαθέτουν. Πως αναμένεται ότι η μικρή Κύπρος η οποία όχι μόνον δεν έχει πετρέλαια αλλά πολλές φορές στερείται και νερού θα κατορθώσει να εφαρμόσει τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών;» βλ. ο.π.

Όσον φορά το Ανορθωτικό Κόμμα του Εργαζομένου Λαού (ΑΚΕΛ), το κομμουνιστικό κόμμα Κύπρου, το παλαιότερο και πιο οργανωμένο κόμμα στον τόπο, αυτό αντλούσε τη μεγαλύτερη δύναμη του από την κυπριακή εργατική τάξη. Υπό την ηγεσία και καθοδήγηση του επί σαράντα χρόνια γενικού γραμματέα του κόμματος Εζεκία Παπαιωάννου, το ΑΚΕΛ βρισκόταν σχεδόν πάντα κοντά στην εξουσία είτε συνεργαζόμενο με τον αρχιεπίσκοπο Μακάριο, είτε συνεργαζόμενο με το Σπύρο Κυπριανού. Μετά τα γεγονότα του 1974 το ΑΚΕΛ βρέθηκε στο πλευρό του Μακαρίου, ενώ αργότερα συνεργάστηκε στενά με ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ για να αποτρέψουν ένταξη του ΔΗΣΥ στην εκλελεγμένη Βουλή του 1976. Κύριο αντίπαλο του κόμματος αποτελούσε ο ΔΗΣΥ και ο πρόεδρος του Γλαύκος Κληρίδης κατά τα ένδεκα χρόνια της διακυβέρνησης Κυπριανού. Τόνιζε το 1978 ο γ.γ. του κόμματος, «Η ιμπεριαλιστική συνομωσία κατά της Κύπρου,..., βρίσκεται σήμερα σε νέα έξαρση. Οι κατασκοπευτικές υπηρεσίες του ιμπεριαλισμού, με επικεφαλής τη διαβόητη ΣΙΑ, βρίσκονται και πάλι πίσω από την νέα αυτή έξαρση της ιμπεριαλιστικής συνομωσίας κατά της Κύπρου. Αυτές χρηματοδοτούν και αυτές καθοδηγούν τα όργανα τους στην Κύπρο με στόχο, αυτή τη φορά, να πετύχουν την πλήρη υποδούλωση της Κύπρου στον ιμπεριαλισμό..., και, όπως λέγεται, με ηγέτη από το εξωτερικό, που έχει εκγυμνασθεί σε ειδικές σχολές της ιμπεριαλιστικής συμμαχίας του ΝΑΤΟ»[24]. Το σοσιαλιστικό κόμμα ΕΔΕΚ αποτελούσε τον δεύτερο κύριο πολιτικό αντίπαλο του ΑΚΕΛ και αντιμετωπιζόταν από τους αξιωματούχους του κόμματος ως απειλή αναφορικά με την πατρότητα της αντίστασης στα γεγονότα του 1974 και το

[24] Βλ. Ομιλία Εζεκία Παπαιωάννου , Γ' Κοινοβουλευτική Περίοδος- Σύνοδος Δ', 28 Σεπτεμβρίου 1979. Βλ. ακόμα ομιλία του ίδιου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Γ' Βουλευτική Περίοδο-Σύνοδος Γ', 8 Μαρτίου 1979.

αίτημα για κάθαρση[25]. Έχοντας λοιπόν υπόψη τα δεδομένα αυτά, το ΑΚΕΛ συνεργάστηκε στενά και σε συστηματική βάση με το Σπύρο Κυπριανού, αν και συχνά διατύπωνε έντονες διαφωνίες όσον αφορά την κυβερνητική πολιτική έναντι των οπαδών του σε θέματα εσωτερικής διακυβέρνησης[26]. Ο στόχος ήταν η αποτροπή ανάληψης της εξουσίας από το Γλαύκο Κληρίδη και η μη αύξηση των ποσοστών του σοσιαλιστικού κόμματος Κύπρου που μπορούσε μακροχρόνια να επηρεάσει το ΑΚΕΛ, κάτι που έγινε στην Ελλάδα με το σοσιαλιστή Ανδρέα Παπανδρέου. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι ΑΚΕΛ και ΕΔΕΚ απευθύνονταν εν μέρει στην ίδια εκλογική πελατεία. Το αριστερό κόμμα υποστήριξε τον Κυπριανού τόσο κατά την εκλογή του το 1978, όσο και το 1983 με τον πιο επίσημο τρόπο μέσα από το γνωστό «μίνιμουμ πρόγραμμα» συνεργασίας ΑΚΕΛ-ΔΗΚΟ. Η ομοφωνία του ΑΚΕΛ με το Γλαύκο Κληρίδη όσον αφορά το κυπριακό που ξεκίνησε το 1984 ερμηνεύτηκε από το κόμμα ως η αιτία για τη σημαντική πτώση των ποσοστών του στις βουλευτικές εκλογές το Δεκέμβριο του 1985. Τα αποτελέσματα των εκλογών και η ερμηνεία που δόθηκε από την κεντρική επιτροπή του κόμματος οδήγησαν το κόμμα σε ρήξη και αποτέλεσαν την απαρχή μιας κρίσης που θα

---

[25] Στο βιβλίο του *Ενθυμήσεις από τη ζωή μου* γράφει ο Παπαιωάννου, «Στις εκλογές του 1976 το ΑΚΕΛ και πάλιν επιδίωκε συνασπισμό των πατριωτικών δημοκρατικών δυνάμεων της Δημοκρατικής Παράταξης με ηγέτη τον κ. Σπύρο Κυπριανού και την ΕΔΕΚ. Η ΕΔΕΚ όμως είχε υπερβολικές απαιτήσεις όπως πάντα. Μετά το πραξικόπημα και την εισβολή έκαμε τόσο μεγάλη χρήση της λέξης «αντίστασης» κι ότι αυτή ήταν η μόνη πολιτική δύναμη στον τόπο που αντιστάθηκε στο πραξικόπημα, που άρχισε να το πιστεύει και η ίδια. Ακόμη και ο Μακάριος πίστεψε ότι η ΕΔΕΚ ήταν η μόνη που αντιστάθηκε στο πραξικόπημα», βλ. Εζεκίας Παπαιωάννου, *Ενθυμίσεις από τη ζωή μου*, Λευκωσία, Εκδόσεις Πυρσός, 1988, σ. 155. Βλ. ενδεικτικά και τις ομιλίες του γ.γ. του ΑΚΕΛ Εζεκία Παπαιωάννου και του αρχηγού της ΕΔΕΚ Βάσου Λυσσαρίδη στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Γ', 14 Ιουλίου 1984. Σχετικά με το θέμα βλ. και την ομιλία του προέδρου της ΕΔΕΚ Βάσου Λυσσαρίδη στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Α', 1 Ιουλίου 1982. Βλ. ακόμα για το ίδιο θέμα Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, Τόμος Πρώτος, Περίοδος 1940-1987, Λευκωσία, 2001, σσ. 282-3.

[26] Τόνιζε σε ομιλία του στη Βουλή ο γ.γ. του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαιωάννου «Το Σώμα της Αστυνομίας είναι κλειστό για την Αριστερά, είναι ταμπού...Ποιος μπορεί στα σοβαρά να αρνηθεί ότι για τους αριστερούς εθνοφρουρούς υπάρχει μέχρι σήμερα ειδική μεταχείριση που αποβλέπει στο ηθικοπολιτικό τσάκισμα τους;» βλ. Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Γ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ' Σύνοδος, 28 Σεπτεμβρίου 1979.

καταλήξει στην αποχώρηση/καθαίρεση σημαινόντων στελεχών από το κόμμα[27]. Στις προεδρικές εκλογές του 1988 το ΑΚΕΛ αποφασίζει να πει ναι στη συνεργασία με το ΔΗΚΟ, όχι όμως με υποψήφιο το Σπύρο Κυπριανού. Η αρνητική απάντηση που θα πάρει από το κόμμα του προέδρου, οδηγεί το ΑΚΕΛ στην υποστήριξη της υποψηφιότητας Γιώργου Βασιλείου, επιλογή που θα στεφθεί με ιδιαίτερη επιτυχία.

Όσον αφορά την ουσία του κυπριακού, η γενικότερη φιλοσοφία του κόμματος δε διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από αυτή που αναφέρθηκε προηγουμένως και αφορούσε το ΔΗΣΥ, αφού και το ΑΚΕΛ πιστεύει σε λύση του προβλήματος μέσα από ένα έντιμο συμβιβασμό. Όπως σημειώνει ο Νίκος Περιστιάνης, «Το ΑΚΕΛ και το ΔΗΣΥ είναι φορείς δύο διαμετρικά αντίθετων κοινωνικό-πολιτικών ιδεολογιών, αλλά έχουν αρκετά κοινά όσον αφορά τις απόψεις τους στη διαχείριση του κυπριακού προβλήματος,...»[28]. Το ΑΚΕΛ με τη σειρά του υποστήριξε τις συμφωνίες Μακαρίου-Ντενκτάς και Κυπριανού-Ντενκτάς του 1977 και 1979[29]. Η διαφορά των δύο κόμματων, έγκειτο, πέρα από τις γενικότερες τους φιλοσοφίες για πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά θέματα, στον τρόπο και με την εμπλοκή ποιών φθάνουμε στο συμβιβασμό[30]. Χαρακτηριστικά είναι τα όσα ο Γλαύκος Κληρίδης τονίζει για την ταύτιση των θέσεων του κόμματος του με το ΑΚΕΛ, «Συμπίπτουν [οι θέσεις μας] με αυτές του ΑΚΕΛ στο γεγονός ότι τα δύο κόμματα υποστήριξαν τη συμφωνία

---

[27] Βλ. Ανδρέας Φάντης, *Από το Λαό...με το Λαό...για το Λαό,* Λευκωσία, 1997, σσ. 184-92. Βλ. ακόμα Λουκά Κακουλλή, *Της Κύπρου οι ταγοί,* Λευκωσία, 2000, σσ. 81-106 και σσ. 219-244.
[28] Βλ. Νίκος Περιστιάνης, «Δεξιά-αριστερά, ελληνοκεντρισμός-κυπροκεντρισμός: Το εκκρεμές των συλλογικών ταυτίσεων μετά το 1974,» στο Νίκος Περιστιάνης και Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας Μεταμόρφωσης. Η Κύπρος μετά το 1974: Κοινωνία-Οικονομία-Πολιτική-Πολιτισμός,* Λευκωσία, Intercollege Press, 1998, σσ. 123-56, ειδικότερα σσ. 123-4.
[29] Βλ. «Το προεκλογικό πρόγραμμα του ΑΚΕΛ,» *Φιλελεύθερος,* Λευκωσία, 13 Νοεμβρίου 1985.
[30] Βλ. Van Coufoudakis, "Domestic Politics and the Search for a Solution of the Cyprus Problem," σσ. 24-8. Για την ταύτιση των θέσεων ΑΚΕΛ-ΔΗΣΥ όσον αφορά την λύση του κυπριακού βλ. και το εκφραστικό όργανο του ΑΚΕΛ, *Χαραυγή,* Λευκωσία, 16 Νοεμβρίου 1985. Άλλη μια ουσιώδης διαφορά ανάμεσα σε ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ είναι το ότι το κόμμα του Γλ. Κληρίδη υποστήριζε την κάθοδο ελληνικής μεραρχίας στην Κύπρο.

Μακαρίου-Ντενκτάς και τη διαδικασία των διακοινοτικών συνομιλιών. Η διαφορά μας με το ΑΚΕΛ είναι ότι αυτοί λένε να μην αναμειχθεί ο δυτικός κόσμος, να μην αναμειχθεί ο ιμπεριαλιστικός κόσμος, όπως τον αποκαλούν, και να λυθεί το κυπριακό μέσω των Ηνωμένων Εθνών, πράγμα το οποίο είναι ακατόρθωτο. Διότι κανένα διεθνές πρόβλημα δεν λύθηκε με μόνο τον διεθνή οργανισμό, και χωρίς να υπάρχουν και άλλες παράλληλες πιέσεις»[31].

Όπως το ΑΚΕΛ υποστήριζε «Στην Κύπρο δε συμφέρει η παράταση του αδιεξόδου στο κυπριακό. Δεν συμφέρει 'να μείνουν τα πράγματα όπως είναι σήμερα,' παρά να δεχτούμε μια διπεριφερειακή Ομοσπονδία για λύση της εσωτερικής πτυχής του προβλήματος...Τι σημαίνει 'να μείνουν τα πράγματα όπως έχουν;' Σημαίνει στην πραγματικότητα να διαιωνίζεται η κατοχή του 37% του κυπριακού εδάφους από τα τουρκικά στρατεύματα. Σημαίνει να εδραιώνεται το παράνομο τουρκοκυπριακό κράτος του Ντενκτάς και να τυγχάνει, με την πάροδο του χρόνου, αναγνώρισης από μερικές τουλάχιστο χώρες. Σημαίνει να επικρέμεται πάνω από το λαό της ελεύθερης Κύπρου η δαμόκλεια σπάθη της ολοκληρωτικής υποδούλωσης...Η λύση της διπερειφερειακής Ομοσπονδίας δεν είναι μια ιδανική λύση, είναι όμως η καλύτερη υπό τις συνθήκες γιατί εξασφαλίζει την απομάκρυνση των τουρκικών κατοχικών στρατευμάτων και των εποίκων και αποτρέπει την διχοτόμηση»[32]. Το ΑΚΕΛ, ως το κόμμα που ανέδειξε το Σπύρο Κυπριανού στην εξουσία, συχνά διαμαρτυρόταν στο προεδρικό για την ακολουθούμενη γραμμή στο κυπριακό σημειώνοντας την ανάγκη επιστροφής στη γραμμή που το 1977 καθορίστηκε και οδήγησε στη συμφωνία Μακαρίου-Ντενκτάς.

[31] Βλ. Μιχάλης Ιγνατίου, *Το «Σεμινάριο» της Ρώμης*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποντίκι, 1989, σ. 127.
[32] Βλ. Ομιλία γ.γ. του ΑΚΕΛ Εζεκία Παπαιωάννου στο παγκύπριο συλλαλητήριο του κόμματος στις 7 Ιουνίου 1985.

Το ΑΚΕΛ ανέκαθεν θεωρούσε αναγκαία την ενεργό ανάμειξη της Σοβιετικής Ένωσης στις διεργασίες επίλυσης του κυπριακού προβλήματος και ήταν ένθερμος υποστηριχτής της σοβιετικής πρότασης για διεθνή διάσκεψη που θα επιλαμβανόταν του προβλήματος. Εξάλλου η ενεργός εμπλοκή της Σοβιετικής Ένωσης θεωρείτο από το κόμμα και ως ένα ισχυρό εμπόδιο στα ιμπεριαλιστικά σχέδια των Αμερικανών και του ΝΑΤΟ στη Κύπρο και γενικότερα στην Ανατολική Μεσόγειο. Το κόμμα, που διατηρούσε πολύ στενές σχέσεις με τη Μόσχα ήταν υποστηριχτής της ενίσχυσης των σχέσεων της Κύπρου με τις χώρες του Ανατολικού συνασπισμού, της Μέσης Ανατολής και του Κινήματος των Αδεσμεύτων. Σύμφωνα με τα όσα το ΑΚΕΛ υποστήριζε ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων «Η Δύση συνεχίζει την πολιτική των επεμβάσεων στα εσωτερικά των μικρών κρατών, με σκοπό το νεοαποικιακό έλεγχο πάνω σε αυτά τα κράτη. Οι Σοσιαλιστικές και οι Αδέσμευτες χώρες όπως περίτρανα συνέβη και στην περίπτωση της Κύπρου, στέκουν στο πλευρό των λαών που αγωνίζονται για την ανεξαρτησία τους και τους παρέχουν ειλικρινή και ανιδιοτελή βοήθεια»[33]. Από την άλλη, το κόμμα αντίκριζε με καχυποψία τις στενές σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας αφού τις ερμήνευε ως έμμεση επέμβαση του ΝΑΤΟ στο νησί, μιας και η Ελλάδα ήταν μέλος της βορειοατλαντικής συμμαχίας. Μέσα στην ίδια λογική ενέπιπτε και η αρνητική θέση του ΑΚΕΛ σχετικά με την πιθανότητα καθόδου ελληνικού στρατού στην Κύπρο. Η «αρνητική» προσέγγιση του ΑΚΕΛ προς την Ελλάδα ήταν και αποτέλεσμα της θέσης του κόμματος που ήθελε τον Ανδρέα Παπανδρέου να ήταν αυτός που επηρέασε το Σπύρο Κυπριανού στην

---

[33] Βλ. Ομιλία Χρίστου Πέτα στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 14 Απριλίου 1983. Για την θέση του ΑΚΕΛ όσον αφορά το Κίνημα των Αδεσμεύτων βλ. ομιλία Ανδρέα Φάντη στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β'.

καταγγελία του μίνιμουμ προγράμματος συνεργασίας ΔΗΚΟ-ΑΚΕΛ[34] και που επενέβηκε επανειλημμένα στην κυπριακή πολιτική ζωή για να ευνοήσει τον Κυπριανού[35]. Την ίδια στιγμή το κόμμα (όπως εξάλλου και η Σοβιετική Ένωση) ήταν ενάντια στην περαιτέρω σύνδεση Κύπρου-ΕΟΚ αφού η Κοινότητα ήταν σύμφωνα με το ΑΚΕΛ ένα παρακλάδι των ΗΠΑ. Για παράδειγμα όταν συζητείτο το θέμα της τελωνειακής ένωσης Κύπρου-ΕΟΚ στη Βουλή των Αντιπροσώπων, ο γ.γ. του ΑΚΕΛ σημείωνε, «Οι πολιτικές προεκτάσεις θα είναι χειρότερες γιατί ενώ είμαστε μια αδέσμευτη χώρα, μέσα στις χώρες τις ΕΟΚ που στην συντριπτική τους πλειοψηφία είναι μέλη της νατοϊκής συμμαχίας, η αδέσμευτη εξωτερική μας πολιτική παραβιάζεται...Πρόκειται για παράδοση άνευ όρων της κυπριακής οικονομίας στα μονοπώλια της ΕΟΚ και για μετατόπιση του κέντρου λήψης βασικών αποφάσεων από την χώρα μας στο διευθυντήριο της ΕΟΚ»[36]. Εξάλλου ο βουλευτής του ΑΚΕΛ Παύλος Δίγκλης τόνισε σχετικά με τις σχέσεις Κύπρου-ΕΟΚ, «...ισοδυναμεί όχι μόνο με ξεπούλημα της οικονομίας μας, αλλά και με πολιτική καθυπόταξη της Κύπρου στα ιμπεριαλιστικά μονοπώλια της Κοινής Αγοράς, σε αυτά τα μονοπώλια που ευθύνονται για την τραγωδία του λαού μας, σε αυτά που ανέχονται και συντηρούν την κατοχή του Αττίλα»[37]. Το κόμμα πίστευε ότι η λύση θα έπρεπε να προέρχεται μέσα από τα Ηνωμένα

---

[34] Ο Σπύρος Κυπριανού υποστηρίζει ότι καμία παρέμβαση για τερματισμό της συνεργασίας δεν έγινε από τον Ανδρέα Παπανδρέου. «Ο λόγος του τερματισμού της συνεργασίας ήταν οι αφόρητες πιέσεις από μέρος του ΑΚΕΛ να είμαι συγκαταβατικός, και να κλείσουμε το κυπριακό,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαίου 2001.

[35] Βλ. για παράδειγμα *Αγών*, Λευκωσία, 8 και 10 Δεκεμβρίου 1985. Αναφέρεται συγκεκριμένα στον Αγώνα, «Το ΑΚΕΛ εξέφρασε λύπη γιατί ο χρόνος που επέλεξε ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας κ. Α. Παπανδρέου να μιλήσει σε παραμονές βουλευτικών εκλογών στην Κύπρο 'δεν μπορεί παρά να ερμηνευτεί σαν ανάμειξη στα εσωτερικά της Νήσου και ειδικά σαν προσπάθεια επηρεασμού των ψηφοφόρων και υποστήριξης μιας συγκεκριμένης πολιτικής κατάστασης'». Βλ. ακόμα *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 8 Δεκεμβρίου 1985.

[36] Βλ. Ομιλία Εζεκία Παπαιωάννου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, 27 Μαρτίου 1986.

[37] Βλ. Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Δ' Σύνοδος, 27 Μαρτίου 1986.

Έθνη έτσι ώστε να διασφαλίζεται και η συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης στη διαδικασία, λογική η οποία αυτόματα απορρίπτει κάθε πρωτοβουλία για επίλυση του κυπριακού, ασχέτως περιεχομένου, η οποία δεν προέρχεται από τον ΟΗΕ (βλ. αμερικανικό σχέδιο-1978).

Όσον αφορά τη Δημοκρατική Παράταξη (ΔΗΠΑ) του προέδρου Κυπριανού, η οποία θα μετονομαστεί σε Δημοκρατικό Κόμμα (ΔΗΚΟ), αποτελούσε το κατεξοχήν «Μακαριακό» κόμμα αφού ιδρύθηκε μετά από πρωτοβουλία του Μακαρίου το 1976. Όπως σημείωσε ο Κυπριανού στην ιδρυτική διακήρυξη του κόμματος βασικός στόχος ήταν «η σε σταθερή βάση ενότητα όλων των πατριωτικών δημοκρατικών δυνάμεων, για να μπορέσουν να διαδραματίσουν το ρόλο που πρέπει στον αγώνα για επιβίωση και εθνική δικαίωση»[38]. Ως το κόμμα του Μακαρίου, το ΔΗΚΟ εξασφάλισε στις βουλευτικές εκλογές του 1976 21 από τις 35 έδρες, αφού υπεύθυνος για το καταμερισμό των εδρών ανάμεσα στα κόμματα (ΔΗΚΟ, ΑΚΕΛ, ΕΔΕΚ) ήταν ο ίδιος ο Μακάριος. Το κόμμα διακήρυττε ότι κινείτο στο χώρο του κέντρου, αν και κατά την υπό μελέτη περίοδο δεν είχε ξεκάθαρες ιδεολογικές τοποθετήσεις. Σε αυτή την εξέλιξη συνέτεινε και το γεγονός ότι ηγέτης του κόμματος ήταν ο πρόεδρος Κυπριανού κάτι που έχει ως αποτέλεσμα το κόμμα να στηρίζει και υιοθετεί πάντοτε την πολιτική του προέδρου.

Αν και η γενικότερη φιλοσοφία του Δημοκρατικού Κόμματος θα διαφανεί στη συνέχεια μέσα από την ανάλυση του ατομικού επιπέδου που ασχολείται με τον ηγέτη του κόμματος, πρόεδρο Κυπριανού, αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι σε γενικές γραμμές το ΔΗΚΟ, χωρίς να κρατά απόλυτα ίσες αποστάσεις από τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση, εμφανίζεται ως ο πιο

---

[38] Βλ. «Τα 21 χρόνια του ΔΗΚΟ και τα τωρινά προβλήματα του,» *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 28 Ιουνίου 1997.

ένθερμος υποστηριχτής της παρουσίας της Κύπρου στο Κίνημα των Αδεσμεύτων. Σε ομιλία του σε συζήτηση στη Βουλή των Αντιπροσώπων με θέμα *«Η αδέσμευτη πολιτική της κυβέρνησης, το πλέον αναγκαίο υπόβαθρο της εξωτερικής πολιτικής της από την πρώτη ημέρα της Κυπριακής Δημοκρατίας»*, που ενέγραψε το ΔΗΚΟ, ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του κόμματος Αλέξης Γαλανός σημείωνε μεταξύ άλλων, «Η θέση του Κινήματος των Αδεσμεύτων δεν είναι θέση αντιπαράθεσης, ούτε και θέση 'ίσης απόστασης' από τους δύο κύριους συνασπισμούς, από τα δύο κύρια κοινωνικά συστήματα της εποχής μας και τους αντίστοιχους στρατιωτικούς συνασπισμούς, το επιδρομικό ΝΑΤΟ και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Διατηρώντας την ανεξαρτησία και την αυτοτέλεια του από το ΝΑΤΟ και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας και βασιζόμενο πάνω στις αρχές και τις διακηρύξεις του, το Κίνημα αυτό αντικειμενικά και φυσιολογικά βρίσκεται σε αντιπαράθεση προς το ΝΑΤΟ λόγω του επιδρομικού χαρακτήρα αυτού του συνασπισμού, ενώ αντίθετα, χωρίς να είναι ταυτόσημο με την κοινότητα των σοσιαλιστικών χωρών και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, οι σχέσεις του προς αυτές τις χώρες είναι σχέσεις φιλίας και αλληλεγγύης»[39].

Το ΔΗΚΟ εξάλλου τασσόταν υπέρ της στενής συνεργασίας με την Ελλάδα, ιδιαίτερα κατά την περίοδο που πρωθυπουργός της χώρας ήταν ο Ανδρέας Παπανδρέου, αφού σε γενικές γραμμές οι φιλοσοφίες των δύο, όσον αφορά την επίλυση του κυπριακού, ταυτίζονται. Όπως εύκολα γίνεται

---

[39] Βλ. Ομιλία Αλέξη Γαλανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Β' Σύνοδος, 19 Μαΐου 1983. Σχετικά με την ταύτιση της Κύπρου με το Κίνημα των Αδεσμεύτων χαρακτηριστική είναι και η αναφορά του Λάρκου Λάρκου: «Στο διεθνές επίπεδο ο επαρχιακός απομονωτισμός βρήκε την πλήρη κυπριακή του αξιολόγηση με την θεοποίηση ασήμαντων σχημάτων του διεθνούς συστήματος (Αδέσμευτοι, Κοινοπολιτεία), κάτι που για τα κυπριακά πολιτικά κόμματα θεωρήθηκε και προβλήθηκε ως προπύργιο του «ανεξάρτητου» και «αδέσμευτου» χαρακτήρα της νήσου,» βλ. Λάρκος Λάρκου, «Σχέσεις Κύπρου – Ελλάδας, 1974 – 1994,» στο *Ανατομία Μιας Μεταμόρφωσης. Η Κύπρος μετά το 1974: Κοινωνία – Οικονομία – Πολιτική – Πολιτισμός*, (επιμ.) Νίκος Περιστιάνης και Γιώργος Τσαγγαράς, Λευκωσία, Εκδόσεις Intercollege, 1995, σσ. 285-92.

αντιληπτό ο πρόεδρος Κυπριανού και το ΔΗΚΟ προσέγγιζαν διαφορετικά το κυπριακό από ότι ο ΔΗΣΥ και το ΑΚΕΛ. Το ΔΗΚΟ, που αξίζει να σημειωθεί ότι δεν είδε ποτέ θετικά τη συμφωνία Μακαρίου-Ντενκτάς το 1977, παρουσίαζε μια πιο διεκδικητική πολιτική στο κυπριακό, όντας υπέρμαχος της διαδικασίας επίλυσης του μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών ενώ υποστήριζε τη διεξαγωγή συνομιλιών με την τουρκοκυπριακή πλευρά μετά όμως από ικανοποίηση συγκεκριμένων προϋποθέσεων[40]. Απαντώντας στην κριτική που το ΔΗΚΟ δεχόταν λόγω της διακηρυγμένης πολιτικής του για αγώνα μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών και του Κινήματος των Αδεσμεύτων, ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του κόμματος σημείωνε, «Αλλά σε κείνους τους κύκλους που ειρωνεύονται τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών και την υποστήριξη των Αδεσμεύτων και μιλούν για δήθεν 'ρεαλισμό' και με αυτό εννοούν 'ενδοτισμό', βέβαια και υποταγή της Κύπρου στο ένα ή άλλο στρατιωτικό άρμα, απαντούμε ότι την Ελευθερία και την Ανεξαρτησία μας που την κερδίσαμε όχι με την συγκατάβαση των ισχυρών της Γης δεν την ξεπουλούμε και δεν την θυσιάζουμε έστω και αν χρειαστεί να περιμένουμε να σφίξουμε τα δόντια μέχρις ότου ανατείλουν καλύτερες μέρες, μέχρις ότου η συνείδηση της Ανθρωπότητας ξυπνήσει και ο Νόμος του δυνατού και της ζούγκλας σταματήσουν να διέπουν τις διεθνείς σχέσεις»[41]. Σε μια άλλη συζήτηση στη Βουλή των Αντιπροσώπων ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΔΗΚΟ σημείωνε, «...Αν αναμένουμε βέβαια από τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, των Αδεσμεύτων και των άλλων Οργανισμών και χωρών που υποστηρίζουν την Κύπρο να λύσουν το κυπριακό θα είναι ουτοπία διότι η Τουρκία έχει επεκτατική πολιτική στην Κύπρο και δεν πρόκειται να εγκαταλείψει την Κύπρο.

[40] Βλ. Πέτρος Βοσκαρίδης, *Ο Αττίλας Μας*, Λευκωσία, 1985, σ. 16.
[41] Βλ. Ομιλία Αλέξη Γαλανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ΄ Κοινοβουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Α'.

Αν όμως αναμένουμε από αυτά τα ψηφίσματα να έχουν διαρκώς την Τουρκία στο εδώλιο του κατηγορημένου, αν αναμένουμε από αυτά τα ψηφίσματα η Τουρκία να μην προωθεί εύκολα και άλλα επεκτατικά σχέδια εις βάρος της Κύπρου, αν αναμένουμε από αυτά τα ψηφίσματα να δημιουργήσουν πιέσεις πάνω στην Τουρκία, αν αναμένουμε από αυτά τα ψηφίσματα να διατηρείται το κυπριακό ζωντανό, αν αναμένουμε από αυτά τα ψηφίσματα να μην αναγνωρισθεί το ψευδοκράτος, τότε πιστεύω ότι αυτά τα ψηφίσματα που δείχνουν τις θέσεις μας, και ενισχύουν την κρατική μας οντότητα, που είναι σήμερα το μεγαλύτερο μας επιχείρημα και το μεγαλύτερο χαρτί που διαθέτομε, έχουν και τη σημασία τους και πρέπει να συνεχιστούν»[42].

Από την άλλη, το σοσιαλιστικό κόμμα ΕΔΕΚ του Βάσου Λυσσαρίδη που ιδρύθηκε το 1969 αποτελούσε σθεναρό υποστηριχτή του Μακαρίου και συμμετείχε στη Βουλή του 1976 με τέσσερις εκπροσώπους. Κατά τη διάρκεια της εντεκάχρονης διακυβέρνησης Κυπριανού ποτέ δεν εκπροσωπήθηκε στην κυβέρνηση αν και πολλές φορές, ειδικότερα μετά το 1985, στήριξε ένθερμα την πολιτική Σπύρου Κυπριανού. Εξάλλου, το σοσιαλιστικό κόμμα, που κινείτο στην ίδια λογική με το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ) του Ανδρέα Παπανδρέου, διατηρούσε επίσης ιδιαίτερους δεσμούς με χώρες του Αραβικού Κόσμου και της Λατινικής Αμερικής.

Μετά τη «συνεργασία» με το ΔΗΚΟ και το ΑΚΕΛ στις βουλευτικές εκλογές του 1976, η ΕΔΕΚ θα ακολουθήσει μοναχική πορεία αφού δε συμμετέχει ξανά σε από κοινού συνεργασία με τα δύο αυτά κόμματα. Στην έντονη κριτική που ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ άσκησαν στον πρόεδρο Κυπριανού σε σχέση με τους χειρισμούς του στο κυπριακό το 1985, ο Βάσος Λυσσαρίδης

---

[42] Βλ. Ομιλία Αλέξη Γαλανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Ε', 31 Οκτωβρίου 1985.

συντάχθηκε με το κόμμα του προέδρου Κυπριανού αντικρούοντας τους ισχυρισμούς των δύο κομμάτων με αποτέλεσμα την εκλογή Λυσσαρίδη στο αξίωμα του προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων το Δεκέμβριο του 1985 μετά από σχετική υποστήριξη από το ΔΗΚΟ, και αφού είχε προηγηθεί αρνητική απάντηση από τον πρόεδρο Κυπριανού σε πρόταση του ΑΚΕΛ για συνεργασία στο θέμα εκλογής προέδρου του Κοινοβουλίου.

Όσον αφορά το κυπριακό, η φιλοσοφία της ΕΔΕΚ ήταν πολύ κοντά στην πολιτική του προέδρου Κυπριανού και σε φανερή αντίθεση με τις θέσεις ΔΗΣΥ και ΑΚΕΛ. Ο Βάσος Λυσσαρίδης τασσόταν ενάντια, όσο κανείς άλλος, στην πρώτη συμφωνία υψηλού επιπέδου Μακαρίου-Ντενκτάς το 1977 και αντίκριζε τη διαδικασία των συνομιλιών ως πορεία ολίσθησης από θέσεις αρχής[43]. Μαζί με το ΔΗΚΟ, η ΕΔΕΚ υποστήριζε επανειλημμένα την προσφυγή της Κύπρου στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, σημειώνοντας τη σπουδαιότητα τυχόν ψηφισμάτων που θα υιοθετούνταν. Ενισχυτικό προς τη διαπίστωση περί κοινής φιλοσοφίας ΔΗΚΟ και ΕΔΕΚ σχετικά με τη λύση του κυπριακού αποτελεί και η συνεργασία των δύο κομμάτων με τη συγκρότηση του Αγωνιστικού Μετώπου και τη διεκδίκηση της προεδρίας της Δημοκρατίας με κοινό υποψήφιο στις προεδρικές εκλογές του 1993[44]. Όσον αφορά τις σχέσεις ΕΔΕΚ – ΑΚΕΛ, τα δύο κόμματα πάρα την κάποια ταύτιση τους σε κοινωνικοοικονομικά θέματα λόγω της σχέσης τους με την αριστερή ιδεολογία[45], σχεδόν ποτέ δεν είχαν καλές σχέσεις λόγω των διαμετρικά αντίθετων θέσεων του στο Κυπριακό αλλά και την διαφωνία τους σχετικά με

[43] Για το τι προνοούσε η Συμφωνία Κυπριανού – Ντενκτάς το 1979 αλλά και ποιές ήταν οι διαφορές της με την Συμφωνία Μακαρίου – Ντενκτάς το 1977 βλ. Κεφάλαιο 2, σσ. 110-2.

[44] Σχετικά με το Αγωνιστικό Μέτωπο βλ. Χριστόδουλος Γρουτίδης, «Ιστορικότητα της απόφασης συγκρότησης και προοπτικές του Αγωνιστικού Μετώπου,» *Η Σημερινή*, Λευκωσία, 27 Σεπτεμβρίου 1992, σ. 7.

[45] Επιβεβαίωση αυτής της ταύτισης είναι η ύπαρξη μέσα στους κόλπους της ΕΔΕΚ ομάδας με την ονομασία «Αριστερή Πτέρυγα της ΕΔΕΚ».

την συμβολή του κάθε κόμματος στον αγώνα την περίοδο του πραξικοπήματος[46].

Από την παρουσίαση των θέσεων των κυπριακών κομμάτων συμπεραίνει κανείς την ύπαρξη δύο σχολών σκέψεως όσον αφορά την επίλυση του κυπριακού. Σε συζήτηση στη Βουλή των Αντιπροσώπων το Φεβρουάριο του 1985 για την κατάσταση που βρισκόταν το κυπριακό πρόβλημα ο βουλευτής του ΔΗΣΥ Λεόντιος Ιεροδιακόνου θα τονίσει μεταξύ άλλων «Στην Κύπρο όσο περνά ο καιρός όλο και πιο ξεκάθαρα αποκρυσταλλώνονται δυο κύριες σχολές όσον αφορά τους στόχους: Η μια σχολή είναι αυτή που προβάλλει πολύ προχωρημένους στόχους όπως: Το κυπριακό είναι θέμα κατοχής και απελευθέρωσης, ανάκτησης των σκλαβωμένων εδαφών μας, άμεσης φυγής των ξένων στρατευμάτων, άμεσης επιστροφής όλων των προσφύγων στα σπίτια και τις περιουσίες τους. Εφαρμογή των ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών κ.α....Όλοι επιθυμούμε αυτούς τους στόχους. Ως εδώ όμως είναι η πλευρά του επιθυμητού. Μόλις τεθεί το ερώτημα πως κάτω από τις περιστάσεις και τα δεδομένα επιτυγχάνονται αυτοί οι στόχοι, αμέσως στο σημείο αυτό διαμορφώνεται η άλλη σχολή. Η δεύτερη αυτή σχολή παρουσιάζεται σαν πιο ρεαλιστική και πραγματιστική. Φαίνεται έτοιμη να δεχθεί μια συμβιβαστική λύση. Λύση που να απέχει αισθητά από τους πιο πάνω επιθυμητούς στόχους. Λύση ανάγκης. Σαν λύση ανάγκης η δεύτερη σχολή δεν τη θεωρεί σαν τελικό στόχο. Αλλά

[46] Για το θέμα αυτό σημειώνει ο πρώην γ.γ. του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαϊωάννου «Στις εκλογές του 1976 το ΑΚΕΛ και πάλιν επιδίωκε τον συνασπισμό των πατριωτικών δημοκρατικών δυνάμεων της Δημοκρατικής Παράταξης με ηγέτη τον κ. Σπύρο Κυπριανού και την ΕΔΕΚ. Η ΕΔΕΚ όμως είχε υπερβολικές απαιτήσεις όπως πάντα. Μετά το πραξικόπημα και την εισβολή έκαμε τόσο μεγάλη χρήση της λέξης «αντίσταση» κι ότι αυτή ήταν η μόνη πολιτική δύναμη στον τόπο που αντιστάθηκε στο πραξικόπημα. Δεν εξηγείται διαφορετικά η προσπάθεια του να δώσει στην ΕΔΕΚ τον ίδιο αριθμό εδρών με το ΑΚΕΛ και την Δημοκρατική Παράταξη. Όμως τόσον το ΑΚΕΛ όσον και η Δημοκρατική Παράταξη αντέδρασαν σ΄ αυτό και τελικά έγινε η διευθέτηση όπως η Δημοκρατική Παράταξη πάρει 21 έδρες, το ΑΚΕΛ 9 και η ΕΔΕΚ 4,» βλ. Εζεκίας Παπαϊωάννου, *Ενθυμήσεις από τη ζωή μου*, Λευκωσία, Εκδόσεις Πυρσός, 1988, σσ. 155-6.

σαν ένα σημαντικό μεσοστάδιο που, όταν επιτευχθεί, θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σαν μέσο για περαιτέρω προσέγγιση στους τελικούς επιθυμητούς στόχους, σε μια μακροπρόθεσμη πορεία...Με άλλα λόγια κατά το στάδιο της εξεύρεσης λύσεως οι δύο σχολές τοποθετούν πολύ διαφορετικούς στόχους. Η πρώτη σχολή θέλει τελικούς/επιθυμητούς στόχους, ενώ η δεύτερη στόχους ανάγκης, συμβιβασμού και μεσοπρόθεσμους»[47].

Εξάλλου, ο εκπρόσωπος του ΑΚΕΛ Ανδρέας Ζιαρτίδης μιλώντας για το ίδιο θέμα σημείωνε «Ο κ. Ιεροδιακόνου μίλησε για δύο σχολές που ο ίδιος έχει διακρίνει στο κυπριακό. Τη σχολή του επιθυμητού και τη σχολή του εφικτού. Εγώ διακρίνω δύο ακόμα άλλες σχολές. Τη σχολή των συνομιλιών και τη σχολή που απορρίπτει τις συνομιλίες. Ή αν θέλετε, τη σχολή των συνομιλιών που δεν βλέπει άλλο δρόμο λύσης του κυπριακού εκτός από αυτόν, και τη σχολή που φοβάται τις συνομιλίες...Συνομιλίες για τη λύση ενός προβλήματος, οποιουδήποτε προβλήματος, μεγάλου ή μικρού, προσωπικού ή εθνικού, σημαίνει συμβιβασμό. Σημαίνει αναζήτηση λύσεων αποδεκτών και από τις δύο ενδιαφερόμενες πλευρές. Στην περίπτωση της δικής μας πλευράς ο συμβιβασμός, η λύση η αποδεκτή, και δεν φοβούμαστε να το πούμε, και πρέπει να το λέμε στο λαό, όσο πικρό και αν είναι, η λύση που θα βρεθεί από τις συνομιλίες θα είναι οδυνηρή. Τι είναι το πρόβλημα εκείνων που φοβούνται τις συνομιλίες; Το πρόβλημα τους είναι ότι δεν έχουν το θάρρος να δεχθούν πρώτα οι ίδιοι κατ' αρχήν και ύστερα να προτείνουν στο λαό μια οδυνηρή λύση, μια λύση συμβιβασμού»[48]. Εξάλλου σε μια άλλη συζήτηση ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΑΚΕΛ Ντίνος Κωνσταντίνου σημειώνει

[47] Βλ. Ομιλία Λεόντιου Ιεροδιακόνου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ', 22 Φεβρουαρίου 1985.
[48] Βλ. Ομιλία Ανδρέα Ζιαρτίδη στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ', 22 Φεβρουαρίου 1985.

μεταξύ άλλων «Η γραμμή και τακτική του Προέδρου της Δημοκρατίας και της ΕΔΕΚ στο κυπριακό δεν καθιστούν τους στόχους της Τουρκίας ανέφικτους. Αντίθετα διευκολύνουν την Τουρκία στην ολοκλήρωση των στόχων της...Η πραγματική, η βαθύτερη αιτία της κρίσης, λεει ο κ. Λυσσαρίδης, βρίσκεται στο ότι υπάρχουν δύο γραμμές (θα πρόσθετα και δύο τακτικές) στη θεώρηση του κυπριακού. Και είναι εδώ ακριβώς που βρίσκεται η βαθύτερη αιτία της κρίσης που περνά το κυπριακό πρόβλημα και της διάσπασης του εσωτερικού μετώπου. Ποια είναι η γραμμή και τακτική στο κυπριακό του Προέδρου της Δημοκρατίας, της ΕΔΕΚ, του Αρχιεπισκόπου και των κομματιδίων του απορριπτικού μετώπου; Η πολιτική τους γραμμή είναι γραμμή απόρριψης της ομοσπονδιακής λύσης του κυπριακού. Θεωρούν την ομοσπονδία σαν εθνικά απαράδεκτη και διχοτομική. Η λύση που επιδιώκουν είναι η λύση μιας βελτιωμένης Ζυρίχης. Θέλουν, ονειρεύονται την επιστροφή στο 1960 και μάλιστα υπό καλύτερες συνθήκες και προϋποθέσεις...Κανείς δεν θα διαφωνούσε με μια τέτοια λύση, αν αυτό ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί»[49].

Ο βουλευτής της ΕΔΕΚ Γιαννάκης Ομήρου θα τονίσει στην ίδια συζήτηση «Το Σοσιαλιστικό Κόμμα ΕΔΕΚ με σοβαρότητα, με υπευθυνότητα και αταλάντευτη εθνική βούληση για σωτηρία της πατρίδας μας επεσήμανε από νωρίς πως μπροστά στον κυπριακό λαό διαμορφώνονταν και τοποθετούνταν δυο απόψεις σε σχέση με τη γραμμή και την τακτική που θα έπρεπε και πρέπει να ακολουθηθεί. Η μια άποψη υποστήριζε και υποστηρίζει πως το ισοζύγιο δυνάμεων οδηγεί στο συμπέρασμα πως είναι αδύνατο να ανατραπούν τα κατοχικά δεδομένα και πως συνεπώς, αφού δεν έχουμε άλλη επιλογή και είμαστε στο έλεος των Τούρκων και των ισχυρών συμμάχων τους,

---

[49] Βλ. Ομιλία Ντίνου Κωνσταντίνου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ', 27 Ιουνίου 1985.

θα πρέπει να υποχωρήσουμε και να συμβιβαστούμε, αν θέλουμε να επιβιώσουμε. Αυτή την πλαστή σε μορφή διλήμματος άποψη επανέλαβε απ' αυτό το βήμα ο κ. Ιεροδιακόνου. Μας μίλησε πράγματι για δύο σχολές, τη σχολή του επιθυμητού και τη σχολή του εφικτού, όπως τις ονόμασε. Μας είπε πως το επιθυμητό είναι η επιστροφή των προσφύγων και η εφαρμογή των ψηφισμάτων του ΟΗΕ. Και υποστηρίζοντας τη σχολή του εφικτού, της λύσης τάχατες της ανάγκης, μας είπε πως αυτή η λύση θα οδηγήσει σε υποχώρηση σταδιακά των διαιρετικών γραμμών. Αν υπάρχει μια ουτοπική άποψη, μια άποψη εκτός πραγματικότητας, μια άποψη εντελώς εξωρεαλιστική είναι η άποψη αυτή που υποστήριξε ο κ. Ιεροδιακόνου. Είναι μια άποψη αυταπάτης που στηρίζεται στην «καλή θέληση» της Άγκυρας και τον αποδεδειγμένο τουρκικό σωβινισμό και επεκτατισμό που σύμφωνα με την άποψη του κ. Ιεροδιακόνου, θα επιτρέψει «εξέλιξη προς υποχώρηση των διαιρετικών γραμμών». Η άποψη αυτή είναι λοιπόν η άποψη που ιστορικά είναι εξωπραγματική και που δεν οδηγεί πουθενά αλλού παρά μόνο στον εξελικτικό αφανισμό του Κυπριακού Ελληνισμού και όχι στην εξελικτική άρση της διαίρεσης την οποία η σχολή του δήθεν «εφικτού» μας καλεί να υπογράψουμε»[50].

Τέλος, ο κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος του ΔΗΚΟ μιλώντας στη Βουλή των Αντιπροσώπων στο υπό συζήτηση θέμα *«Η κατάσταση του εσωτερικού μας μετώπου και οι ευθύνες όλων»* σημειώνει μεταξύ άλλων, «Πιστεύω όμως ότι ο κυπριακός λαός στο σύνολο του θέλει ένα πραγματικό συμβιβασμό...Όμως δεν πιστεύουμε ότι ο έντιμος συμβιβασμός και η έντιμη λύση του κυπριακού προβλήματος επιτυγχάνεται με το να δεχθούμε ορισμένα

[50] Βλ. Ομιλία Γιαννάκη Ομήρου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ', 22 Φεβρουαρίου 1985.

πράγματα τα οποία είναι πέραν των ζωνών ασφαλείας για επιβίωση του κυπριακού λαού και του κυπριακού κράτους. Δεν νομίζουμε ότι επιτυγχάνεται ο έντιμος συμβιβασμός με το να δεχθούμε παραμονή τουρκικών στρατευμάτων έστω και κατά τη διάρκεια της μεταβατικής Κυβέρνησης όταν η διεθνής φυσιογνωμία της Κύπρου θα είναι αδυνατισμένη, εποχή με άλλα λόγια που δεν θα υπάρχει κρατική οντότητα στο βαθμό που την έχουμε σήμερα...Δεν νομίζομε ότι τον έντιμο συμβιβασμό τον επιτυγχάνομε με το να δεχθούμε την Τουρκία σαν εγγυήτρια δύναμη»[51].

Όσον αφορά λοιπόν το συλλογικό επίπεδο στην περίοδο την οποία το κεφάλαιο αυτό εξετάζει παρατηρείται ο κυρίαρχος ρόλος των κομμάτων σε βάρος των πλείστων ενδοκρατικών ομάδων πίεσης. Ακόμη και τα κόμματα αυτά είναι προσωποπαγή και στα πλείστα από αυτά η αμφισβήτηση του αρχηγού ισοδυναμεί σχεδόν πάντοτε με κομματική απομόνωση. Την ίδια στιγμή σημαντικές ενδοκρατικές ομάδες που υπάρχουν σε άλλα κράτη δεν παρατηρούνται στην Κύπρο. Για παράδειγμα όσον αφορά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, το μόνο τηλεοπτικό και ραδιοφωνικό κανάλι είναι το κρατικό το οποίο θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι παρουσιάζει και προωθεί τη γραμμή της εκάστοτε κυβέρνησης[52]. Πηγή ενημέρωσης για το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ) όσον αφορά διεθνείς ειδήσεις αποτελεί το BBC, το Reuter και κάποια ανακοινωθέντα από το Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών.

[51] Βλ. Ομιλία Αλέξη Γαλανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Ε', 31 Οκτωβρίου 1985.

[52] Το κυπριακό κράτος εισήγαγε το 1990 για πρώτη φορά νομοθεσία για την ιδιωτική ραδιοφωνία και το 1992 νομοθεσία για την ιδιωτική τηλεόραση. Όπως αναφέρει ο Ανδρέας Σοφοκλέους «Μέχρι το Μάϊο του 1994 το Υπουργικό Συμβούλιο παραχώρησε, ύστερα από εισηγήσεις της Συμβουλευτικής Επιτροπής Ραδιοφωνίας-Τηλεόρασης προσωρινή άδεια λειτουργίας σε 34 ιδιωτικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς,...Παραχωρήθηκε, επίσης, προσωρινή άδεια λειτουργίας σε πέντε τηλεοπτικούς σταθμούς παγκύπριας κάλυψης,» βλ. Ανδρέας Σοφοκλέους, «Η ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην Κύπρο την περίοδο 1975-1994,» στο *Ανατομία μιας Μεταμόρφωσης, Η Κύπρος μετά το 1974: Κοινωνία – Οικονομία – Πολιτική - Πολιτισμός*, Νίκος Περιστιάνης και Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), Λευκωσία, Εκδόσεις Intercollege, 1995, σσ. 213-228, ειδικότερα σσ. 217-8. Σήμερα εκπέμπουν 5 τηλεοπτικοί σταθμοί με παγκύπρια εμβέλεια: δύο κανάλια του ΡΙΚ, Αντέννα, Μέγα, Σίγμα.

«Για θέματα εσωτερικού η ενημέρωση που δίδαμε ήταν ανακοινωθέντα του κυβερνητικού εκπροσώπου, αποφάσεις του υπουργικού συμβουλίου και οι ανακοινώσεις του προεδρικού»[53]. Το κρατικό κανάλι άρχιζε πάντα τις ειδήσεις του με αναφορά στο πρόσωπο του προέδρου Κυπριανού, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των ειδήσεων, ειδικότερα σε περίοδο εκλογών, αποσκοπούσε στην προώθηση του κυβερνητικού έργου. Χαρακτηριστικό της κατάστασης αυτής και των προεδρικών παρεμβάσεων στο ΡΙΚ είναι η εμπειρία του δημοσιογράφου Δημήτρη Ανδρέου που αρνήθηκε να ξεκινήσει το βραδινό δελτίο ειδήσεων με αναφορά στον πρόεδρο της Δημοκρατίας. «Τη μέρα που δολοφονήθηκε ο Άλντο Μόρο παρά τις πιέσεις που δέχθηκα και τηλεφωνικά από τον ίδιο τον πρόεδρο, άρχισα το δελτίο ειδήσεων με τη δολοφονία του Μόρο. Η πράξη μου αυτή θεωρήθηκε εχθρική»[54]. Για το ίδιο θέμα ο δημοσιογράφος και πρώην διευθυντής του τμήματος ειδήσεων του ΡΙΚ Ανδρέας Κυριάκου υποστηρίζει «Δεκάδες περιπτώσεις ασήμαντων και χωρίς κανένα περιεχόμενο προεδρικών ομιλιών, όταν έφθανα στο Τμήμα Ειδήσεων είτε εκαλύπτοντο με ειδήσεις διαρκείας 20-30 δευτερολέπτων ή έπαιρναν την άγουσα προς τους τεράστιους κάλαθους αχρήστων του Τμήματος. Οι ίδιες ομιλίες κατέφθαναν αργότερα από το Γραφείο του Γενικού Διευθυντή με σημειωμένες τις παραγράφους της ομιλίας του Προέδρου που έπρεπε 'απαραιτήτως' να μεταδοθούν. Σε ορισμένες περιπτώσεις η μετάδοση τέτοιων ασήμαντων προεδρικών ομιλιών έπαιρνε όλο το χρόνο που κανονικά παρεχωρείτο για το δελτίο ειδήσεων. Ένας από τους καλύτερους δημοσιογράφους, που απασχολούσε το ΡΙΚ...σε μια περίπτωση απελπίστηκε τόσο πολύ, που υιοθέτησε πλήρως τις υποδείξεις με κόκκινο μελάνι και

---

[53] Συνέντευξη με Δημήτρη Ανδρέου, Λευκωσία, 25 Ιανουαρίου 2000.
[54] ο.π.

μετέδωσε δελτίο ειδήσεων διάρκειας 30 λεπτών αντί 10 και το δελτίο αυτό περιλάμβανε μόνο μια είδηση, μιαν άνευ οποιασδήποτε σημασίας, ομιλία του προέδρου της Δημοκρατίας Σπύρου Κυπριανού»[55].

Σε γενικές γραμμές επί διακυβέρνησης Κυπριανού οι εσωτερικές ειδήσεις που παρέχονταν από το κυβερνητικό χώρο, παρουσιάζονταν χωρίς να γίνεται κάποιο σχόλιο ή άλλη ειδησεογραφική έρευνα. Την ίδια στιγμή «αν θέλαμε για παράδειγμα να αρχίσουμε τις ειδήσεις με ένα σημαντικό γεγονός που αφορούσε το ΑΚΕΛ, σπάζαμε το κεφάλι μας τρεις μέρες νωρίτερα να βρούμε κάτι άλλο να παρουσιάσουμε σαν πρώτη είδηση. Δεχόμασταν και παρεμβάσεις γιατί δείξαμε κόκκινα λάβαρα. Αρχίσαμε να αναφερόμαστε ελεύθερα για το ΑΚΕΛ, αργότερα, όταν άρχισαν οι αποσχίσεις από το κομμουνιστικό κόμμα Κύπρου. Τότε το ΑΚΕΛ έγινε πρώτη είδηση»[56].

<u>**Περιφερειακό – Διεθνές (Συστημικό)**</u>

Η πολιτική της Τουρκίας στο κυπριακό με πρόδηλη, από νωρίς, την προσπάθεια ένταξης του προβλήματος στο γενικότερο πλέγμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων τοποθετεί το τρίγωνο Αθήνα-Λευκωσία-Άγκυρα στο περιφερειακό επίπεδο και ως τέτοιο θα πρέπει κάποιος να το μελετήσει[57]. Πρόκειται για πάγια τακτική της Άγκυρας η οποία θα ενισχυθεί και από την έλλειψη κοινής πολιτικής στο κυπριακό από Ελλάδα και Κύπρο[58]. Πηγαίνοντας πίσω, στα τέλη της δεκαετίας του 1940, όταν για πρώτη φορά

---

[55] Βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, σ. 325.
[56] Συνέντευξη με Δημήτρη Ανδρέου, Λευκωσία, 25 Ιανουαρίου 2000.
[57] Συνέντευξη με Βύρων Θεοδωρόπουλο, Αθήνα, 17 Δεκεμβρίου 1998. Βλ. ακόμα Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Ανασκόπηση-Η Εξωτερική Πολιτική της Νεότερης Ελλάδας*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1998, σσ. 126-7. Βλ. ακόμα Γιάννης Γ. Βαληνάκης, *Με Όραμα και Προοπτική, Εξωτερική Πολιτική για μια Ελλάδα με Αυτοπεποίθηση*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1997, σσ. 37-100.
[58] Για την πολιτική της Τουρκίας στο κυπριακό βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο "Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, σ. 276-83.

ετέθη το κυπριακό, διαφαίνεται η πρόθεση και θέση των Τούρκων να εντάσσουν το πρόβλημα στο κεφάλαιο ελληνοτουρκικών υποθέσεων προσδίδοντας του διμερή διάσταση. Πρώτο κτύπημα θα αποτελέσει ο διωγμός των Ελλήνων από την Κωνσταντινούπολη, ενώ θα ακολουθήσει η απέλαση το 1964 όλων των Ελλήνων υπηκόων. Στα τέλη του ίδιου έτους οι Τούρκοι θα θέσουν επίσης θέμα ναυτικών ορίων διοικήσεων στο ΝΑΤΟ. Με αυτό το τρόπο το κυπριακό μπαίνει για τα καλά στο μεγάλο «καζάνι» των ελληνοτουρκικών. Το 1973 προβάλλεται ως πρόβλημα το θέμα της υφαλοκρηπίδας, ακολουθεί το 1974 το χουντικό πραξικόπημα και η τουρκική εισβολή, και από τότε οι διογκούμενες απαιτήσεις προς Ελλάδα και οι αυξανόμενες σκληρύνσεις των Τουρκοκυπρίων, με αποκορύφωμα την ανακήρυξη ξεχωριστού «κράτους» στη Κύπρο, της λεγόμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου» το Νοέμβριο του 1983[59].

Οι απόψεις Αθηνών-Λευκωσίας σχετικά με το πως θα επέλθει η λύση του προβλήματος διίστανται, και η θέση Καραμανλή διαφοροποιείται από αυτή του Σπύρου Κυπριανού. Με την Ελλάδα στο ΝΑΤΟ και την Κύπρο στο Κίνημα των Αδεσμεύτων οι επιδιώξεις των δύο χωρών στο διεθνές επίπεδο ήταν αρκετές φορές συγκρουόμενες. Παρά τη φραστική συμφωνία των δύο ηγετών ότι η λύση θα επέλθει μέσα από τις κινήσεις και τη δραστηριοποίηση της Δύσης, στην ουσία παρατηρούνται δυο διαφορετικές προσεγγίσεις με τον Κυπριανού να υποστηρίζει ότι ο Καραμανλής δεν ασχολείτο σε σοβαρό βαθμό

[59] Για τα ελληνοτουρκικά γενικότερα βλ. Θάνος Βερέμης, *Ιστορία Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1998, και Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Οι Τούρκοι και Εμείς*, Αθήνα, Εκδόσεις Φυτράκη, 1988. Βλ. ακόμα Α. Αλεξανδρή, Θ. Βερέμη, Π. Καζάκου, Β. Κουφουδάκη, Χ. Ροζάκη, Γ. Τσιτσοπούλου, *Οι ελληνο-τουρκικές σχέσεις, 1923-1987*, Αθήνα, Γνώση, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1988, Θ. Βερέμη (επιμ.), *Ελληνοτουρκικές σχέσεις – Εκτιμήσεις, προτάσεις, αντιμετώπιση*, Αθήνα, 1986, Χ. Σαζανίδη, *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στην πενταετία 1973-1978*, Θεσσαλονίκη, 1979, Α. Γιοκάρη, Α. Δημητρακόπουλου, Χ. Δίπλα, *Σημεία Τριβής στις ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1994 και Χρ. Κ. Γιαλλουρίδης και Π. Ι. Τσάκωνας (επ.), *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1999.

με την ουσία και τις λεπτομέρειες του κυπριακού, με αποτέλεσμα οι απόψεις του να είναι περισσότερο επιφανειακές[60]. Από την άλλη πλευρά ο Ράλλης υποστηρίζει ότι «τόσο εγώ όσο και ο Καραμανλής τονίζαμε επανειλημμένα στον Κυπριανού ότι οι Σοβιετικοί εκμεταλλεύονται την γενικότερη σας στάση στο κυπριακό και το αντιδυτικό κλίμα που δημιουργείται στο νησί. Είναι παράλογο να ζητούμε διεθνή διάσκεψη για το κυπριακό. Με αυτή σας την επιμονή, πέρα από το ότι γίνεστε στόχος των Δυτικών, δεν υπάρχει περίπτωση οι Αμερικανοί να καθίσουν στο ίδιο τραπέζι με τους Σοβιετικούς για να συζητήσουν το κυπριακό. Αυτό που ζητάτε είναι ανεδαφικό»[61]. Η διχογνωμία ανάμεσα σε Καραμανλή και Κυπριανού στο κυπριακό θα οδηγήσει τον πρώτο στην υιοθέτηση του γνωστού και χιλιοειπωμένου δόγματος «Η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα συμπαρίσταται» όσον αφορά τους χειρισμούς του κυπριακού.

Με την εκλογή Ανδρέα Παπανδρέου οι σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας φαίνεται να οδεύουν προς το καλύτερο λόγω βασικά μεγαλύτερης σύγκλισης όσον αφορά την φιλοσοφία Κυπριανού-Παπανδρέου στο κυπριακό[62]. Για παράδειγμα, όσον αφορά την κατάληξη της πρωτοβουλίας του γ.γ. των

[60] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαΐου 2001. Σύμφωνα με το Κυπριανού η θέση του Καραμανλή στο κυπριακό ήταν να λυθεί το πρόβλημα όσο πιο γρήγορα γίνεται. «Τον ενδιέφερε μόνο το εδαφικό....Δεν παρακολουθούσε το κυπριακό στενά».

[61] Συνέντευξη με Γεώργιο Ράλλη, Αθήνα, 21 Ιανουαρίου 1999. Η επιμονή του Κυπριανού για δήθεν διάσκεψη με την συμμέτοχη των Σοβιετικών μοιάζει με την αποδοχή της Ελλάδας το 1959 (Τριμερής Διάσκεψης) να δεχτεί την παρουσία της Τουρκίας στις συζητήσεις με την Βρετανία για την τύχη της Κύπρου. Με αυτή την ενέργεια η ελληνική πλευρά αποδέχτηκε εμμέσως δικαίωμα στους Τούρκους στο καθορισμό του μέλλοντος της Κύπρου. Μέσα από την ίδια λογική, αν οι Αμερικανοί δέχονταν την παρουσία της Σοβιετικής Ένωσης σε διεθνή διάσκεψη για το κυπριακό, σήμαινε ότι αναγνώριζαν δικαιώματα των Σοβιετικών για το θέμα της Κύπρου στο οποίο σχετίζονταν άμεσα δύο χώρες μέλη του ΝΑΤΟ. Δεν υπήρχε καμιά περίπτωση να αποδεχτούν οι Αμερικάνοι κάτι τέτοιο. Πέρα όμως και από αυτό, ούτε οι Τούρκοι θα δέχονταν κάτι τέτοιο. Γεγονός που ικανοποιούσε απόλυτα τους Αμερικανούς.

[62] Όπως αναφέρει και ο Αλέξης Ηρακλείδης «Μετά τον αιφνίδιο θάνατο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου το 1977, η διαδοχή του από τον διστακτικό Κυπριανού δεν προοιωνιζόταν τολμηρά βήματα προς την επίλυση. Ο Κυπριανού απέρριψε το σημαντικό σχέδιο Ντε Κουεγιάρ και δικαίως υπέστη τότε έντονη κριτική από τους Ελληνοκύπριους. Από την πλευρά της Αθήνας, η ανένδοτη στάση του Ανδρέα Παπανδρέου στη δεκαετία του 1980 δεν βοηθούσε στην επίλυση,...,» βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, σ. 265.

Ηνωμένων Εθνών στα τέλη 1984-αρχές 1985, ο Κυπριανού αναφέρει ότι τόσο ο ίδιος όσο και ο Παπανδρέου, σε αντίθεση με τον Καραμανλή, είχαν αντιληφθεί ότι ο γ.γ. ήθελε «να κλείσει το κυπριακό και να μετατραπεί σε τεχνικό πρόβλημα»[63]. Στις καλές σχέσεις των δύο πολιτικών ανδρών συνέβαλε και η πολύ καλή εικόνα του Ανδρέα Παπανδρέου στην κυπριακή κοινή γνώμη. Άλλωστε, όπως έχει υποστηριχθεί, ο Παπανδρέου «απέκτησε φήμη στην Ελλαδική πολιτική ζωή μέσω του κυπριακού προβλήματος»[64]. Στην Κύπρο ο Παπανδρέου ήταν γνωστός ως ο υπερασπιστής των συμφερόντων του νησιού στον ελλαδικό χώρο. Ειδικότερα την περίοδο 1964-5, ο Ανδρέας Παπανδρέου «Συνεργάστηκε στενά με τον πρόεδρο Μακάριο και ήταν εκείνος από ελλαδικής πλευράς, που εργάστηκε για την απομάκρυνση του περιβόητου αμερικανικού σχεδίου Άτσεσον το οποίο είχε απορρίψει ο Μακάριος και αρχικά είχε αποδεχθεί ο πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου. Ήταν επίσης εκείνος που επηρέασε τον Γεώργιο Παπανδρέου ώστε να εναντιωθεί στον πρόεδρο των ΗΠΑ Λίντον Τζόνσον το 1965, σχετικά με τις προσπάθειες 'φιλικής ρυθμίσεως' του κυπριακού. Η περήφανη στάση την οποία είχε κρατήσει τότε στην Ουάσιγκτον ο Γεώργιος Παπανδρέου, στάθηκε η αφορμή της πτώσης του, τον Ιούλη του ίδιου χρόνου»[65]. Αργότερα ο Ανδρέας Παπανδρέου έγινε γνωστός ως ο Έλληνας πολιτικός που ήταν

---

[63] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαΐου 2001. Ο Κυπριανού αναφέρει ακόμα ότι όσον αφορά και το αμερικανικό σχέδιο διαφωνούσε με το Καραμανλή.
[64] Βλ. Μάριος Ευρυβιάδης, «Η Πολιτική της Ελλάδας στο Κυπριακό, Ερμηνευτική Παρουσία,» στο Δημήτρης Κώνστας και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), σσ. 91-115, ειδικότερα σ. 91.
[65] Βλ. «Ο Ανδρέας και η Κύπρος» και «Ανδρέας: Το βάπτισμα του πυρός στο κυπριακό,» *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 25 Ιουνίου 1996, σσ. 14-5. Όπως σημειώνει ο Αλέξης Παπαχελάς μια αμερικανική έκθεση της περιόδου εκείνης τόνιζε ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου ήταν ο κύριος επικριτής των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ στην Ελλάδα, εμπόδιζε τον πατέρα του να συναντηθεί με τον Τούρκο ομόλογο του Ινονού, να αποδεχθεί το σχέδιο Άτσεσον, ενώ συνεργαζόταν με την αριστερά και προσπαθούσε να δημιουργήσει προβλήματα στο ελληνικό στράτευμα που είχε φιλοδυτικές τάσεις, βλ. Αλέξης Παπαχελάς, *Ο Βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ο Αμερικανικός Παράγων, 1947-1967*, 11η έκδοση, Αθήνα, Εστία, 1998, σσ. 221-6. Βλ. ακόμα Andreas Papandreou, "Greece: A Problem for the West," *Columbia Forum*, winter 1968, vol. XI, no.4, σσ. 4-7.

υπέρ της παρουσίας ελληνικού στρατού στην Κύπρο, που επέκρινε δημόσια την κυβέρνηση Καραμανλή για τη στάση που τήρησε κατά τη διάρκεια της δεύτερης εισβολής του Αττίλα, και που διακήρυξε πρώτος το casus belli[66].

Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Γιάννη Καψή σχετικά με την πρόθεση Παπανδρέου να συγκαλέσει σύσκεψη των αρχηγών των κυπριακών πολιτικών κομμάτων στην Αθήνα το 1985. «Οι αρχηγοί των πολιτικών κομμάτων της Κύπρου είχαν επανειλημμένα εκφράσει την επιθυμία να συσκεφθούν υπό τον Έλληνα πρωθυπουργό, για την χάραξη ενιαίας πολιτικής στο κυπριακό...Αλλά ο Κυπριανού δεν αποδέχετο, ούτε να συζητήσει ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Ήθελε να μονοπωλεί την φιλία και την συνεργασία του Παπανδρέου, να είναι ο μοναδικός και αυθεντικός ερμηνευτής των απόψεων του, στην Κύπρο, όπου η δημοτικότητα του Ανδρέα Παπανδρέου ήταν πάντοτε –από το 1964- πολύ μεγάλη. Ήθελε ακόμη να είναι ο μόνος εκφραστής των κυπριακών απόψεων στον Έλληνα πρωθυπουργό»[67]. Τόσο σημαντική ήταν η «μονοπώληση Παπανδρέου» για τον Κυπριανού που «όταν έμαθε την πρόθεση της Αθήνας, ο Σπύρος άρχισε να φωνάζει και να διαμαρτύρεται ότι όλοι των υπονομεύουν, ότι όλοι θέλουν να τον ανατρέψουν, όλοι των εχθρεύονται. Ήταν ανένδοτος. Και απείλησε ότι, αν ο Ανδρέας Παπανδρέου προχωρούσε στην υλοποίηση της απόφασης του, αυτός –Κυπριανού- θα υπέβαλλε παραίτηση»[68].

[66] Βλ. Πάμπος Κασκάνης, «Ο Ανδρέας Παπανδρέου και η Άμυνα της Κύπρου,» *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 20 Ιουνίου 1999, σ. 10. Γ. Μίρκου «Ο φίλος μου ο Ανδρέας, Η ανάμειξη του στην πολιτική και τα πρώτα βήματα του,» *Το Βήμα*, Αθήνα, 30Ιουνίου 1996, Α 14-5, και «Α.Γ. Παπανδρέου, Διγλωσσία ή Δεξιοτεχνία,» *Άμυνα και Διπλωματία*,. Αθήνα, Ιούλιος 1996, σσ. 18-22.
[67] Βλ. Γιάννης Καψής, *Οι 3 Μέρες του Μάρτη*,, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, 1990, σσ. 265-6.
[68] ο.π. Όσον αφορά το θέμα αυτό ο Σπύρος Κυπριανού παραδέχεται ότι ενημέρωσε το Καραμανλή για την πρόθεση Παπανδρέου και προειδοποίησε ότι θα παραιτηθεί αν πραγματοποιηθεί αυτή η σύσκεψη γιατί η κίνηση αυτή έστελνε το μήνυμα «ελάτε στην Αθήνα να τιμωρήσουμε το Κυπριανού». Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

Οι σχέσεις Κυπριανού-Παπανδρέου ήταν τουλάχιστο μέχρι το 1985, πολύ καλές. Εξάλλου ο Παπανδρέου «βοήθησε» τον Κύπριο πρόεδρο με διάφορους τρόπους όσον αφορά την εσωτερική πολιτική στο νησί. Για παράδειγμα, στις 7 Οκτωβρίου 1985, δύο μόνο μήνες πριν τις βουλευτικές εκλογές στην Κύπρο και ενώ ο Κυπριανού δεχόταν έντονη κριτική από την αντιπολίτευση, ο Έλληνας πρωθυπουργός σε ομιλία του στη Βουλή των Ελλήνων δήλωνε ότι στηρίζει απόλυτα τους χειρισμούς Κυπριανού στο κυπριακό και ότι επρόκειτο να αρχίσουν σε λίγο καιρό οι διαδικασίες της εξεταστικής επιτροπής για το «άνοιγμα» του περίφημου φακέλου της Κύπρου[69]. Δηλώσεις όμως για το άνοιγμα του φακέλου της Κύπρου έγιναν και νωρίτερα από το Παπανδρέου όταν επισκέφθηκε την Κύπρο στις αρχές του 1982. Τελικά σε συνεδρία της Βουλής των Ελλήνων στις 4 Δεκεμβρίου 1985 (4 μέρες πριν τη διεξαγωγή βουλευτικών εκλογών στην Κύπρο), 129 βουλευτές του ΠΑΣΟΚ πρότειναν τη σύσταση επιτροπής για το φάκελο της Κύπρου. Συγκεκριμένα, σε σχετικό ψήφισμα οι βουλευτές του ΠΑΣΟΚ πρότειναν τη σύσταση «εξεταστικής των πραγμάτων επιτροπής, στην οποία να ανατεθεί η εξονυχιστική έρευνα για την, ..., ανακάλυψη, εξιχνίαση και αξιολόγηση των στοιχείων τον οποίων μπορούν να συνθέσουν τον φάκελο της υπόθεσης, που επικράτησε να αποδίδεται με τον όρο 'Φάκελος της Κύπρου'»[70].

Παρά τη σύμπνοια Κυπριανού-Παπανδρέου και το δόγμα της «συναπόφασης»[71] ήταν εμφανής η έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στις δύο

---

[69] Βλ. «Παραμονές εκλογών στην Κύπρο. Η ομιλία Παπανδρέου μπορεί να ερμηνευθεί σαν προσπάθεια επηρεασμού ψηφοφόρων,» *Χαραυγή*, Λευκωσία, 8 Δεκεμβρίου 1985.

[70] Βλ. *Το Κυπριακό στην Βουλή των Ελλήνων, Τόμος Δ΄, 1974-1979*, Βουλή των Ελλήνων, Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Αθήνα, 1997, σσ. 58-9.

[71] Οι καθηγητές Θάνος Βερέμης και Θεόδωρος Κουλουμπής, σχολιάζοντας το δόγμα του συναποφασίζω θέτουν μερικά ερωτήματα που ίσως την περίοδο εκείνη δεν λήφθηκαν υπόψη. «Αν

κυβερνήσεις, κάτι που σχεδόν πάντοτε χαρακτήριζε τις σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας και ήταν κατά κύριο λόγο προϊόν των διαφορετικών εξωτερικών προσανατολισμών των δύο κρατών[72]. Όπως σημειώνεται χαρακτηριστικά «Στα διαφορετικά συστήματα ενσωμάτωσης που ακολούθησαν και ακολουθούν Κύπρος και Ελλάδα, δεν στάθηκαν ικανές να εξαλείψουν τριβές ή και να δώσουν αποτελέσματα με διπλά κέρδη, λόγω των διαφορετικών μορφών παρεμβάσεων Αθήνας και Λευκωσίας στα διεθνή κέντρα. Οι διαφορές Αθήνας και Λευκωσίας είναι για μεγάλο χρονικό διάστημα διαφορές στρατηγικής, ιδιαίτερα όσον αφορά το ΝΑΤΟ από τη μια, και το Κίνημα των Αδεσμεύτων από την άλλη»[73]. Το γεγονός αυτό (΄έλλειψη συντονισμού και διαφορετικοί εξωτερικοί προσανατολισμοί), κοινή διαπίστωση στο εξωτερικό, τραυμάτιζε την αξιοπιστία και το κύρος Ελλάδας και Κύπρου διεθνώς, ειδικότερα αν ληφθεί υπόψη ότι τα δύο κράτη είχαν να αντιμετωπίσουν τη συμπαγή, σταθερή και με συνέπεια πολιτική της Άγκυρας στο κυπριακό. Η πρώτη δημόσια κρίση στις σχέσεις Κυπριανού-Παπανδρέου και κατ' επέκταση στις σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας (προηγήθηκε η ανεπίσημη μίνι κρίση με

στην προσπάθεια δημιουργίας ενός κλίματος συναίνεσης όλων των δυνάμεων του ελληνισμού διαπιστωθούν μερικές σοβαρές διαφωνίες τότε ποιος θα αποφασίσει για την μορφή της επίλυσης του κυπριακού; Η Αθήνα ή Λευκωσία; Και αν δημιουργηθούν ριζικές αντιθέσεις ανάμεσα σε διακομματικές ή διαπροσωπικές συμμαχίες συμπολιτευόμενων και αντιπολιτευομένων στην Ελλάδα και στην Κύπρο, πόσο ισχυρή θα είναι η διαπραγματευτική θέση της κυπριακής κυβέρνησης απέναντι στη συμπαγή και αδιάλλακτη Άγκυρα;» βλ. Θάνος Βερέμης και Θεόδωρος Κουλουμπής, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Διλήμματα μιας Νέας Εποχής*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1997, σ. 66.

[72] Όσον αφορά τις σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας την περίοδο διακυβέρνησης Μακαρίου χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Αλέξη Ηρακλείδη, «..., η ταύτιση απόψεων των ελληνικών κυβερνήσεων και του Μακαρίου από το 1950 έως το 1974 δεν ήταν αυτονόητη. Και αυτό όχι μόνο σε επίπεδο τακτικής και στρατηγικής, όπως φαίνονται στην επιφάνεια, αλλά και σε θέματα ουσίας, καθώς ο Μακάριος –ή ο Μακάριος παρασυρόμενος από τους ανένδοτους- και ο Γρίβας έπαιρναν σημαντικές πρωτοβουλίες χωρίς καν να συνεννοηθούν με το «εθνικό κέντρο», και αυτό ακόμη και την εποχή πριν από την ανεξαρτησία της Κύπρου. Όχι λίγες φορές ο Μακάριος, στην κρίσιμη περίοδο 1950-58, χρησιμοποίησε εκβιαστικές μεθόδους έναντι των ελληνικών κυβερνήσεων, απειλώντας να τις «καταγγείλει» στον ελληνικό λαό για διστακτικότητα, φόβο και μειοδοσία έναντι των Μεγάλων Δυνάμεων, κάτι που είχε βέβαια ανυπολόγιστο κόστος όχι μόνο για τις εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις αλλά, το κυριότερο, για την κυπριακή (ελληνοκυπριακή) υπόθεση στο σύνολο της,» βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, σ. 266.

[73] Βλ. Λάρκος Λάρκου, «Σχέσεις Κύπρου – Ελλάδας, 1974-1994», σ. 287. Για τις σχέσεις Αθηνών – Λευκωσίας βλ. ακόμα Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Κύπρος – Ελλάς, Οι Σχέσεις Αθηνών – Λευκωσίας*, Τόμος Α' και Β', Λευκωσία, Πρόοδος, 1999.

αφορμή τη δημοσιοποίηση του μίνιμουμ προγράμματος συνεργασίας Κυπριανού-ΑΚΕΛ το 1982[74]) έγινε με αφορμή τις δηλώσεις του πρώτου στο Νέο Δελχί σχετικά με τις ευθύνες των εγγυητριών χωρών προς την Κύπρο[75]. Τις δηλώσεις Κυπριανού ακολούθησε έντονο διπλωματικό παρασκήνιο που τραυμάτισε, έστω και για λίγο, τις σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας.

Στο διεθνές επίπεδο, οι Αμερικανοί και οι Δυτικοί γενικότερα, ήταν ενοχλημένοι με τη διαιώνιση του κυπριακού προβλήματος. Η απαρέσκεια τους για την ύπαρξη του προβλήματος δεν έγκειτο τόσο πολύ στις συνέπειες που είχε η τουρκική εισβολή για τον κυπριακό ελληνισμό, αλλά στην πιθανότητα κλιμάκωσης της κρίσης ανάμεσα σε δύο κράτη μέλη του ΝΑΤΟ[76], κάτι που ασφαλώς θα επηρέαζε αρνητικά την ικανότητα της συμμαχίας έναντι στην Σοβιετική Ένωση. Από την άλλη, η απόφαση Καραμανλή για αποχώρηση της Ελλάδος από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ το 1974 δε φαίνεται να ενοχλεί τους σχεδιαστές της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στο βαθμό που τους ανησυχεί το στρατιωτικό εμπάργκο που υπεβλήθη στη Τουρκία[77].

Σε μελέτη Αμερικανών στρατιωτικών εμπειρογνωμόνων που εκπονήθηκε για το Κογκρέσο το 1975 σχετικά με την απόσυρση της Ελλάδος από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ και τα πιθανά προβλήματα που θα

---

[74] Ο Σπύρος Κυπριανού υποστηρίζει ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου δεν επιχείρησε να εμποδίσει την συνεργασία με το ΑΚΕΛ. «Ίσως εκ των υστέρων να ελέχθησαν κάποια πράγματα αλλά το Παπανδρέου τον ενημέρωσα και για το περιεχόμενο του μίνιμουμ προγράμματος πριν δημοσιοποιηθεί και δεν υπήρξε καμία ιδιαίτερη αντίδραση,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαίου 2001.

[75] Σύμφωνα με το Κυπριανού αυτή η κρίση δημιουργήθηκε λόγω του ότι ο Γιάννης Καψής μετέφερε στο Παπανδρέου λανθασμένα τις δηλώσεις που έκανε ο ίδιο στο Νέο Δελχί. «Με τις δηλώσεις μου τόνιζα ότι η Μεγάλη Βρετανία θα πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες της και δεν αναφερόμουν στην Ελλάδα. Ήταν επιπολαιότητες του Καψή, αλλά και ο Παπανδρέου στηριζόταν σε αυτά που του έλεγε ο Καψής μόνο. Αυτή η υπόθεση μου στοίχισε πολύ,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαίου 2001.

[76] Βλ. The Cyprus Dispute, *Office of the Historian*, Historical Issues No. 13, United States Department of State, Bureau of Public Affairs, 15 Μαίου 1985, ειδικότερα σσ. 7-12.

[77] Βλ. Γιάννης Βαληνάκης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1949-1988*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1989, σσ. 219-22. Βλ. επίσης Γιάννης Βαληνάκης, *Εισαγωγή στην Ιστορία της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1949-1974*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1988.

δημιουργούνταν από την ενέργεια αυτή και από πιθανό κλείσιμο των αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα διαφαίνεται καθαρά ότι αυτό δε θα έπρεπε να ανησυχούσε ιδιαίτερα τους Αμερικανούς. Στη μελέτη αυτή τονιζόταν ότι η Ελλάδα ήταν αυτή που θα ζημιωνόταν κατά κύριο λόγο από τέτοιες ενέργειες[78]. Εξάλλου, οι Αμερικανοί γνώριζαν ότι η Τουρκία ήταν σε θέση να καλύψει όποια κενά θα δημιουργούνταν από τυχόν κλείσιμο των βάσεων στην Ελλάδα ή από αποχώρηση της Ελλάδος από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ. Η τουρκική διπλωματία, έξυπνα όπως μπορεί να ειπωθεί σήμερα, εκμεταλλεύτηκε πλήρως τη στρατηγικής σημασίας γεωγραφική της θέση αποδεικνύοντας στους Αμερικανούς γραφειοκράτες ότι το εμπάργκο είναι αυτό που βλάπτει περισσότερο τα αμερικάνικα συμφέροντα[79]. Η τακτική της Τουρκίας την περίοδο εκείνη, σε συνδυασμό με τις φιλοσοβιετικές βολιδοσκοπήσεις της, ενίσχυσε την ανησυχία των Αμερικανών. Σημειώνεται ακόμη ότι η δημιουργία «λαϊκού μετώπου» στην Κύπρο και η συνεργασία του κομμουνιστικού ΑΚΕΛ με τον πρόεδρο Κυπριανού, θα χρησιμοποιηθεί από τους υποστηριχτές της άρσης του εμπάργκο στο Κογκρέσο ως ενισχυτική των επιχειρημάτων τους[80]. Την ίδια περίοδο (26 Μαρτίου 1976) Τουρκία και ΗΠΑ αποφασίζουν να προχωρήσουν σε διμερή στρατιωτική συμφωνία προς αντικατάσταση της προηγούμενης στρατιωτικής συμφωνίας που οι δυο χώρες υπέγραψαν το 1969 και την οποία η Τουρκία κατάγγειλε στις 25 Ιουλίου 1975 λόγω της επιβολής του εμπάργκο.

---

[78] Βλ. Γιάννης Βαληνάκης, ο.π., σσ. 219-22.

[79] Σχετικά με τα στρατιωτικά προβλήματα της Τουρκίας την περίοδο του εμπάργκο βλ. και το Ανακοινωθέν Τύπου της Committee on Armed Services, U.S. House of Representatives, 16 Αυγούστου 1979 (Ninety-Sixth Congress, Chairman: Melvin Price)

[80] Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2001.

Παρά τις έντονες ελληνικές αντιδράσεις, η άρση του εμπάργκο θα επιτευχθεί σταδιακά, παράλληλα με την ανάπτυξη του αμερικανικού σχεδίου για το κυπριακό πρόβλημα. Ήταν ίσως μια καλή ευκαιρία για την ελληνοκυπριακή πλευρά να εκμεταλλευτεί πολιτικά την προοπτική άρσης του αμερικανικού εμπάργκο και να προχωρήσει έστω και στην εξασφάλιση κάποιων ανταλλαγμάτων, ή τουλάχιστο να επαναρχίσει ο διάλογος αφού ο χρόνος κυλούσε εναντίων της και ο κίνδυνος νομιμοποίησης της κατοχής μεγάλωνε μέρα με την ημέρα. Εξάλλου δεν υπήρχε και καμιά άλλη καλύτερη επιλογή. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Κύπρος, ορθά μετά την εισβολή αποφάσισαν ότι ο πόλεμος δεν ήταν εφικτή επιλογή για τη λύση του κυπριακού. Η μόνη βιώσιμη επιλογή που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια αποδεκτή λύση ήταν ο συνεχής διάλογος, καθώς και η ενορχηστρωμένη άσκηση διεθνών πιέσεων επί της Τουρκίας.

Δυστυχώς η όλη στάση της Κυπριακής Δημοκρατίας στο σχέδιο αυτό, όπως παρουσιάστηκε και προηγουμένως, έδωσε κάποιο άλλοθι στην αμερικανική διπλωματία να μην ασχοληθεί συστηματικά με το πρόβλημα[81]. Χαρακτηριστικά του τι πίστευαν οι Αμερικανοί είναι τα λόγια του Charles W. McCaskill, πρώην μέλους της αμερικανικής διπλωματικής σώματος και υπεύθυνου για την Κύπρο στο Στέητ Ντιπάρτμεντ για διάστημα δύο χρόνων: «Η αμερικανική ανάμειξη στις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού μέχρι τώρα (1988) έχει οδηγήσει στην αυτόματη απόρριψη των πρωτοβουλιών μας και στο Στέητ Ντιπάρτμεντ σκέφτονται σοβαρά πριν ξαναναμιχθούν χωρίς να έχουν διαβεβαιώσεις...Η πολιτική μας είναι να υποστηρίζουμε τις προτάσεις του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών αφού αυτές πιστεύουμε έχουν τις

[81] Βλ. Κεφάλαιο 2, σσ. 95-102.

περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας»[82]. Ξεπερνώντας τον πονοκέφαλο που τους δημιουργούσε το εμπάργκο προς την Τουρκία, οι Αμερικανοί έκτοτε δε θα ασχοληθούν σοβαρά με το κυπριακό, με παρεμβάσεις σε μεμονωμένες πλέον περιπτώσεις, και κυρίως μετά από πιέσεις της ελληνοαμερικανικής κοινότητας, χωρίς όμως να διακινδυνεύουν τις σχέσεις τους με την Τουρκία.

Την ίδια περίοδο η ένταση στον Περσικό κόλπο (πτώση του Σάχη, γεγονότα στο Αφγανιστάν, πόλεμος Ιράν-Ιράκ[83]) οδηγούν σε αναβάθμιση του ρόλου της Τουρκίας στην περιοχή, που σε συνδυασμό με την πολιτικό-στρατιωτική κρίση στην νοτιοδυτική Ασία θα αυξήσουν τη στρατηγική σημασία της χώρας στα μάτια της Δύσης, υπό το φως και της νέας όξυνσης στις σχέσεις ΗΠΑ-Σοβιετικής Ένωσης[84]. Το πραξικόπημα και η άνοδος της στρατιωτικής κυβέρνησης στην Τουρκία, καθώς και η εκλογή του προέδρου Ρέιγκαν στις ΗΠΑ, που ήταν πεπεισμένος ότι η στρατιωτική δύναμη των ΗΠΑ πρέπει να αποκτήσει το παλιό της γόητρο, ήσαν εξελίξεις που τοποθετούσαν την Τουρκία ψηλά στις προτεραιότητες των Αμερικανών.

Από την άλλη, η νέα Ελληνική κυβέρνηση, υπό την ηγεσία του Ανδρέα Παπανδρέου, έμεινε για κάποιο σημαντικό χρονικό διάστημα παγιδευμένη στη συνθηματολογία του προεκλογικού αγώνα και τα αντιδυτικά, αντιαμερικανικά

---

[82] Βλ. Charles McCaskill, "U.S.-Greek Relations and the Problems of the Aegean and Cyprus," in American Hellenic Institute Conference, *United States Foreign Policy Regarding Greece, Turkey and Cyprus, The Rule of Law and American Interests*, Ohio, April 29-30, 1988, σσ. 32-45, ειδικότερα σ. 43. Για τον ρόλο των ΗΠΑ στο κυπριακό βλ. και Ellen Laipson, "The United States and Cyprus: Past Policies, Current Concerns," in Norma Salem (ed.), σσ. 17-38.

[83] Για τις ευκαιρίες που πρόσφερε ο πόλεμος Ιράν-Ιράκ στην Τουρκία, βλ. την έκδοση του ΕΛΙΑΜΕΠ, *Οι επιπτώσεις του πολέμου ανάμεσα στο Ιράν-Ιράκ στη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο*, Αθήνα, 1988.

[84] Βλ. Βαγγέλης Κουφουδάκης, «Αμερικανική εξωτερική πολιτική και το κυπριακό πρόβλημα, 1960-1991» στο *Η Νέα Διεθνής Τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα*, (επίμ.) Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης και Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1993, σσ. 241-63, ειδικότερα σσ. 250-1.

συνθήματα[85]. Η Ελλάδα ήταν η μόνη χώρα του ΝΑΤΟ, που την περίοδο έντονης κρίσης στις σχέσεις Ανατολής-Δύσης (1981-1983), αμφισβητούσε έμμεσα τις αποφάσεις του Βορειαντλαντικού Συμφώνου, πράγμα που προκαλούσε δυσφορία στις ΗΠΑ και τη Δύση. Την ίδια στιγμή, ο Έλληνας πρωθυπουργός σε συνάντηση που είχε με τον πρωθυπουργό της Σοβιετικής Ένωσης Τιχόνοβ στην Ελλάδα, θα επιβεβαιώσει τα πιο πάνω και θα επιτρέψει την εμφάνιση πολλών ανθελληνικών άρθρων στο Δυτικό τύπο[86].

Τα γεγονότα στην Ελλάδα θα αξιοποιηθούν δεόντως από την Τουρκία η οποία δε θα παραλείψει να τα χρησιμοποιήσει υπέρ των συμφερόντων της. Στις αλλεπάλληλες συναντήσεις Τούρκων και Αμερικανών αξιωματούχων, οι Τούρκοι δηλώνουν έτοιμοι να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των Αμερικανών, εξασφαλίζοντας αυξήσεις στη στρατιωτική και οικονομική βοήθεια που λαμβάνουν από τις ΗΠΑ. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Τουρκία «...κατέλαβε το 1982 την Τρίτη θέση στον κόσμο ανάμεσα στις χώρες που δέχονταν αμερικανική βοήθεια (μετά το Ισραήλ και την Αίγυπτο), καθώς και ότι η βοήθεια που προγραμματιζόταν για το 1983 ήταν διπλάσια εκείνης του 1981»[87].

---

[85] Για την αρνητική στάση του ΠΑΣΟΚ σχετικά με θέματα ΕΟΚ, βλ. Ν. Φραγκάκης, «Το Ελληνικό Κοινοβούλιο και η συμμετοχή της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (1974-1981),» στο *Το Ελληνικό Κοινοβούλιο στην Εξωτερική Πολιτική, 1974-1981*, Θεόδωρος Κουλουμπής και Δημήτρης Κώνστας (επιμ.), Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σακκούλα, 1986, σσ. 85-94, ειδικότερα σσ. 92-4. Για το ίδιο θέμα βλ. και το άρθρο του Κώστα Στεφάνου στον ίδιο τόμο, Κ. Στεφάνου, «Το Ελληνικό Κοινοβούλιο και η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (1981-1985),» σσ. 95-117, ειδικότερα σσ. 98-106. Για το γενικότερο εξωτερικό προσανατολισμό της Ελλάδας την περίοδο Παπανδρέου βλ. Γιάννης Βαληνάκης, *Με Όραμα και Πρόγραμμα, Εξωτερική Πολιτική για μια Ελλάδα με Αυτοπεποίθηση*, ειδικότερα σσ. 37-77 και σσ. 149-191.

[86] Για την επίσκεψη Τιχόνοβ στην Αθήνα (Φεβρουάριο του 1983) αλλά και τις σχέσεις Αθήνας – Μόσχας την περίοδο της διακυβέρνησης Ανδρέα Παπανδρέου (1981-9) βλ. John O. Iatrides, "Papandreou's Foreign Policy," στο *The Greek Socialist Experiment, Papandreou's Greece 1981-1989*, Theodore C. Kariotis (ed.), New York, Pella, 1992, σσ. 127-60, ειδικότερα σσ. 147-52.

[87] Όπως σημειώνει ο Γ. Βαληνάκης, «όταν π.χ. η ελληνική κυβέρνηση διατύπωνε στο κοινό ανακοινωθέν των Υπουργών Άμυνας του ΝΑΤΟ τον Δεκέμβριο 1982 τις επιφυλάξεις της σχετικά με την νατοϊκή απόφαση του 1979 (για την εγκατάσταση των ευρωπυραύλων), ή σχετικά με το δικαίωμα πρώτης χρήσης των πυρηνικών όπλων από το ΝΑΤΟ, η ενόχληση που αισθάνονταν οι ΗΠΑ λόγο της

Από τη μια ο διπολισμός και από την άλλη η αδυναμία της Ελλάδος να αντεπεξέλθει από μόνη της στις διεθνείς προκλήσεις, εν γνώσει μάλιστα των Αμερικανών, κάνει τους τελευταίους να προτιμήσουν να μείνουν εκτός των διαδικασιών επίλυσης του κυπριακού, επιλέγοντας να ενεργούν πυροσβεστικά στις περιπτώσεις εκείνες που η κρίση στην Κύπρο απειλούσε με κλιμάκωση της κρίσης ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία[88]. Όπως αποδείχτηκε στην πορεία, οι προγραμματικές δηλώσεις του Ανδρέα Παπανδρέου το 1981 για έξοδο της Ελλάδος από το ΝΑΤΟ αλλά και οι φιλοσοβιετικές του διακηρύξεις, δε θα έπρεπε να ανησυχούν ιδιαίτερα τους Δυτικούς. Εξάλλου και ο ίδιος ο Παπανδρέου σταδιακά αντιλήφθηκε ότι η πραγματικότητα ήταν πολύ διαφορετική, κι ενώ συνεχώς μιλούσε για κλείσιμο των αμερικανικών βάσεων, από την άλλη τόνιζε ότι η Ελλάδα έπρεπε να λαμβάνει «υπόψη τα σημερινά στρατηγικά δεδομένα και τα προβλήματα ισορροπίας σε συνδυασμό με τα επιμέρους προβλήματα και τις απαιτήσεις της εθνικής μας άμυνας»[89]. Ο Έλληνας πρωθυπουργός γνώριζε καλά ότι αμυντικά η χώρα εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τις ΗΠΑ, ενώ και οικονομικά είχε να αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα. Σταδιακά μάλιστα ο Παπανδρέου, ο οποίος έδινε μεγάλη σημασία στην άμυνα της χώρας φαίνεται να κατανοεί ότι η στάση του αποδυναμώνει στρατιωτικά την Ελλάδα και ενισχύει την ίδια στιγμή την Τουρκία[90].

διεθνούς συγκυρίας ήταν φανερή», βλ. Γ. Βαληνάκης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, σ. 311.

[88] Βλ. Ellen Laipson, "The United States and Cyprus: Past Policies, Current Concerns," σσ. 90-2.

[89] Βλ. *Το Βήμα*, Αθήνα, 11 Μαΐου 1982.

[90] Όπως σημειώνει ο Γ. Βαληνάκης, «Σύμφωνα με τον αμερικανικό τρόπο σκέψης μια χώρα που είναι μέλος του ΝΑΤΟ, που βρίσκεται σε στρατηγικής σημασίας περιοχή, που αντιμετωπίζει τεράστια προβλήματα με μια μεγαλύτερη γειτονική της χώρα, που εξαρτάται κατά 95% από αμερικανικό οπλισμό και που έχει σοβαρά οικονομικά προβλήματα, θα ήταν εντελώς απίθανο να απομακρύνει τις αμερικανικές βάσεις από το έδαφος της και να υποστεί τις αρνητικές επιπτώσεις μιας τέτοιας απόφασης,» βλ. Γ. Βαληνάκης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1949-1988*, σσ. 317-8.

Κρατώντας «ουδέτερη» στάση, οι Αμερικανοί έμειναν λοιπόν έξω από το κυπριακό, επιτρέποντας έτσι στην Τουρκία, η οποία είχε το στρατιωτικό πλεονέκτημα στην Κύπρο, να κινείται ελεύθερα. Σύμφωνα με τους σχεδιαστές της αμερικανικής πολιτικής, η στρατηγική σημασία της Τουρκίας στο διπολικό διεθνές σύστημα, αλλά και στην Ασία και τη Μέση Ανατολή, ήταν πρωτίστης σημασίας για τα συμφέροντα των ΗΠΑ. Η σημασία που αποδιδόταν στην Τουρκία αποτέλεσε και το λόγο που οι Αμερικανοί διπλωμάτες στο Στέητ Ντιπάρτμεντ πίεζαν επανειλημμένα για την άρση του εμπάργκο προς την Τουρκία. Παράλληλα, οι Αμερικανοί αποθάρρυναν έντονα τη διεθνοποίηση του κυπριακού ώστε να μη δώσουν λαβή στους Σοβιετικούς να αναμιχθούν σε διμερή διαφορά, δυο κρατών

μελών του ΝΑΤΟ. Η αμερικανική λογική στο κυπριακό εξηγεί και τη γενικότερη στάση των Δυτικών σε σχέση με τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών από τα οποία είτε απείχαν είτε τα καταψήφιζαν[91]. Σημειώνεται εξάλλου ότι στις ετήσιες εκθέσεις του Στέητ Ντιπάρτμεντ προς το Κογκρέσο "On Voting Practices in the United Nations" το ποσοστό σύμπτωσης των θέσεων Κύπρου και ΗΠΑ όπως αυτή προέκυπτε από τον τρόπο που οι δυο αυτές χώρες ψήφιζαν στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, ήταν πολύ χαμηλό[92].

Από την πλευρά της η Σοβιετική Ένωση ακολούθησε παρόμοια με αυτή των ΗΠΑ τακτική στο κυπριακό ζήτημα. Αν μπορεί να ειπωθεί ότι οι ΗΠΑ με τη στάση τους ενίσχυαν την αδιαλλαξία των Τούρκων, οι Σοβιετικοί από τη μεριά τους, με τη δική τους τακτική, ανέχτηκαν την κατάσταση στο νησί. Η πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης κινείτο μεταξύ της φραστικής υποστήριξης των θέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας, με την ελπίδα ότι κάποια ρήξη θα προέκυπτε στους κόλπους του ΝΑΤΟ, και της ενίσχυσης των σοβιετικοτουρκικών σχέσεων, εφόσον η Τουρκία παρέμενε στρατηγική χώρα,

[91] Βλ. Βαγγέλης Κουφουδάκης, «Η Διεθνής Διάσταση του Κυπριακού: 1960-1987,» στο Δημήτρης Κώνστας και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), σσ. 69-90. Βλ. επίσης Βαγγέλης Κουφουδάκης, «Αμερικανική εξωτερική πολιτική και το κυπριακό πρόβλημα, 1960-1991,» σσ. 252-3. Βλ. ακόμα *Resolutions Adopted by the United Nations on the Cyprus Problem, 1964-1999*, Nicosia, Republic of Cyprus, Press and Information Office, 1999.

[92] Δημοσιεύματα στον αμερικανικό τύπο την Άνοιξη του 1981, δηλώσεις του Μόνιμου Αντιπροσώπου των ΗΠΑ στον ΟΗΕ και του υπευθύνου του Στέητ Ντιπάρτμεντ για διεθνείς οργανισμούς σημείωναν ότι οι ΗΠΑ παρακολουθούν πως ψηφίσουν τα διάφορα κράτη στον ΟΗΕ με στόχο την «ανταμοιβή» εκείνων που ταυτίζονται με τις ΗΠΑ και την «τιμωρία», σε οικονομικούς όρους, αυτών που ψηφίζουν διαφορετικά. Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2001.

υψίστης σημασίας. Εξάλλου η Σοβιετική Ένωση, έχοντας ήδη προβλήματα στα σύνορα της με το Αφγανιστάν και την Κίνα, ήταν φυσικό να αναζητά τουλάχιστον καλές σχέσεις με την άλλη γείτονα χώρα, την Τουρκία.

Συγκεκριμένα, την περίοδο του αμερικανικού εμπάργκο προς την Τουρκία, οι Σοβιετικοί επιχείρησαν συστηματικά να προσεγγίσουν τους Τούρκους, αξιοποιώντας με αυτό τον τρόπο το κάπως ψυχρότερο κλίμα στις σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας. Η νέα αυτή δυναμική που θα μπορούσε να οδηγήσει σε ουσιαστική τουρκόσοβιετική προσέγγιση θα αποτελέσει και ένα από τα επιχειρήματα των υπερμάχων της άρσης του εμπάργκο στην Ουάσιγκτον. Την ίδια ώρα, το ρωσικό πρακτορείο ΤΑΣΣ, ο εκφραστής των επίσημων σοβιετικών θέσεων, στις αναφορές του στο κυπριακό δε μιλούσε για την τουρκική εισβολή και κατοχή αλλά για το πραξικόπημα, ενώ την ίδια επιλεκτική αναφορά έκανε και στην περίπτωση δηλώσεων Κυπρίων αξιωματούχων[93]. Όπως υποστηρίζει βάσει προσωπικών του εμπειριών και το πρώην στέλεχος του ΑΚΕΛ Ανδρέας Φάντης «Όσο πρόθυμοι και βοηθητικοί στάθηκαν οι Σοβιετικοί στις δραστηριότητες και τις κινητοποιήσεις που οργανώσαμε για καταδίκη του πραξικοπήματος, με έκπληξη μας σημειώσαμε την επιφυλακτικότητα μέχρι αρνητική θέση των ίδιων συντρόφων στις προσπάθειες μας να οργανώσουμε παρόμοια συγκέντρωση για καταδίκη της εισβολής της Τουρκίας. Δεν υπερβάλλω καθόλου, καταθέτοντας ως προσωπική μαρτυρία, ότι εκβιάσαμε μπορώ να πω τη συγκέντρωση των

---

[93] Σε συζήτηση στη Βουλή των Αντιπροσώπων με αφορμή τις επετείους της εισβολής και του πραξικοπήματος, το ΑΚΕΛ τόνιζε, «Μερικοί μας θέλουν να ξεχάσουμε το χουντοφασιστικό πραξικόπημα και την ΕΟΚΑ Β' και να θυμούμαστε μόνο την εισβολή του τούρκικου Αττίλα. Δεν είναι, όμως, δυνατό να δεχτούμε κάτι τέτοιο. Πως μπορεί να διαχωριστεί το ένα έγκλημα από το άλλο, όταν όλος ο κόσμος ξέρει, ότι το ένα είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με το άλλο, ότι και τα δυο μαζί αποτελούν ένα δίδυμο έγκλημα κατά του λαού μας, εμπνευσμένο, οργανωμένο και χρηματοδοτημένο από τον ίδιο ιμπεριαλιστικό εγκέφαλο, τη ΣΙΑ και τους πιο αντιδραστικούς κύκλους του ΝΑΤΟ;» βλ. Ομιλία Εζεκία Παπαιωάννου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Κοινοβουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Γ', 14 Ιουλίου 1984.

Κυπρίων φοιτητών. Κι' όταν τελικά μπορέσαμε να κάμουμε τη συγκέντρωση, αυτή δεν ήταν τόσο πετυχημένη όσο η προηγούμενη για καταδίκη του πραξικοπήματος. Απουσίαζαν από τη δεύτερη οι εκπρόσωποι των καθηγητών και των ξένων φοιτητών. Την παρακολούθησαν 1-2 του Διεθνούς Τμήματος και αυτοί για να καταγράψουν τι θα ελέγετο στη συγκέντρωση. Ήταν φανερό ότι η επίσημη θέση της Σοβιετικής Ένωσης δεν ήταν καταδικαστική της τουρκικής εισβολής. Αυτή η θέση της ηγεσίας της Σοβιετικής Ένωσης επιβεβαιώθηκε και αργότερα μέσα στο Σεπτέμβρη όταν αντιπροσωπεία του ΑΚΕΛ, είχαμε συνομιλίες με το Διεθνές Τμήμα και τα πράγματα οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο με αποτέλεσμα να μη γίνει δυνατή η έκδοση κοινού ανακοινωθέντος, πράγμα που αποφεύχθηκε κυριολεκτικά το τελευταίο λεπτό, με δική μου συμβιβαστική πρόταση που έγινε δεκτή»[94].

Οι Σοβιετικοί αντιτάχθηκαν κατά καιρούς σε διχοτομική λύση του κυπριακού, όχι για να ενισχύσουν τις θέσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς, αλλά γιατί ήταν πεπεισμένοι ότι η διχοτόμηση θα οδηγούσε μοιραία την Κύπρο στους κόλπους του ΝΑΤΟ. Οι Σοβιετικοί δε θα άφηναν όμως ποτέ το κυπριακό να σταθεί αιτία ώστε να θέσουν σε κίνδυνο τις σχέσεις τους με την Τουρκία. Η αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης στην ανακήρυξη «κράτους» στη κατεχόμενη Κύπρο εκδηλώθηκε τρεις μέρες μετά την παράνομη ενέργεια Ντενκτάς και έγινε υπό τύπον ανακοίνωσης του Πρακτορείου ΤΑΣΣ. Την ίδια όμως ώρα, ο υπουργός εξωτερικών της χώρας, αρνήθηκε να συναντήσει τον Κύπριο πρέσβη στη Μόσχα ο οποίος θα του επέδιδε σχετικό μήνυμα του προέδρου Κυπριανού αναφορικά με την ενέργεια του Ντενκτάς[95]. Αξίζει

---

[94] Βλ. Ανδρέα Φάντη, σ. 183.

[95] Ο Σοβιετικός υπουργός εξωτερικών αρνήθηκε να συναντήσει το Κύπριο εκπρόσωπο προφανώς για να αποφευχθεί η έκδοση ανακοίνωσης από το Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας για το περιεχόμενο της συνάντησης. Η τακτική που ακολουθείτο από το Υπουργείο Εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης

εξάλλου να σημειωθεί ότι το κυπριακό δεν περιλαμβανόταν σχεδόν ποτέ στην ημερήσια διάταξη των συναντήσεων Τούρκων και Σοβιετικών αξιωματούχων. Εμμέσως πλην σαφώς οι Σοβιετικοί ωσάν να είχαν αποδεχθεί ότι το κυπριακό αποτελούσε πρόβλημα «ενδονατοϊκό» και για αυτό το λόγο δεν επιχείρησαν να διαδραματίσουν ενεργό ρόλο στην επίλυση του. Χαρακτηριστικό είναι «...ότι παρόλη τη ρητορική υποστήριξη των Κυπρίων στον ΟΗΕ, η Τουρκία μέχρι το 1985 είχε λάβει το μεγαλύτερο ποσοστό σοβιετικής βοήθειας με την μορφή των επενδύσεων από όλες τις μη κομμουνιστικές χώρες»[96]. Εξάλλου, η μόνη «ενεργή» εμπλοκή της Σοβιετικής Ένωσης όσον αφορά τις διεργασίες για λύση του κυπριακού, ήταν η πρόταση της για λύση του προβλήματος (Ιανουάριος 1986), κίνηση που προφανώς έγινε για εσωτερική κατανάλωση και αποσκοπούσε κατά κύριο λόγο στο να ενισχυθεί η τραυματισμένη από τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών εικόνα του ΑΚΕΛ.

Αν η Σοβιετική Ένωση πραγματικά επιθυμούσε να βοηθήσει την Κύπρο, θα μπορούσε να το είχε πράξει με πολλούς τρόπους. Για παράδειγμα, η Σοβιετική Ένωση υποστήριζε τη διεθνοποίηση του κυπριακού, γιατί αυτό τη συνέφερε και δημιουργούσε την ίδια στιγμή προβλήματα στη Δύση, αλλά ποτέ δεν έκανε αποτελεσματικές προσπάθειες για την εφαρμογή των ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών ούτε ήρθε σε σύγκρουση με την Τουρκία με αφορμή τα

ήταν η έκδοση ανακοινωθέν τύπου μετά από κάθε συνάντηση του υπουργού εξωτερικών της χώρας με ξένο πρέσβη, στο οποίο αναφερόταν ο σκοπός της συνάντησης. Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000. Οι Σοβιετικοί ποτέ δεν έκαναν αναφορά δημόσια ότι το βόρειο τμήμα της Κύπρου είναι υπό τουρκική κατοχή. Όταν έγινε η ανακήρυξη «κράτους» από το Ντενκτάς, το ΤΑΣΣ (18/11/1983) έλεγε «...στο βόρειο μέρος του νησιού, που βρίσκεται υπό ξένη κατοχή για 10 χρόνια τώρα». Η πρώτη δημόσια αναφορά ότι το βόρειο τμήμα της Κύπρου «κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα» έγινε στην εφημερίδα Πράβδα μετά την συνάντηση του προέδρου της Σοβιετικής Ένωσης κ. Τσιερνιένκο με τον γ.γ. του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος κ. Φλωράκη στις 28 Απριλίου 1984.

[96] Βλ. Ανδρέα Φάντη, σ. 85.

ψηφίσματα αυτά[97]. Όσον αφορά την προσέγγιση της Σοβιετικής Ένωσης με τη Τουρκία σημειώνεται ενδεικτικά ότι παρόλο που η Τουρκία μποϊκόταρε τους ολυμπιακούς αγώνες της Μόσχας το 1980, οι Σοβιετικοί δεν προέβησαν σε κανένα αρνητικό σχόλιο παρά την τότε ακολουθούμενη τους πολιτική που ήθελε τους Σοβιετικούς να κατακρίνουν κατά τρόπο έντονο τις χώρες που δε θα συμμετείχαν στους αγώνες. Επιπλέον, η Σοβιετική Ένωση συμπεριλαμβανόταν σε εκείνες τις χώρες που δεν καταδίκασαν το στρατιωτικό πραξικόπημα στη Τουρκία.

Εν τω μεταξύ, η Σοβιετική Ένωση τασσόταν ενάντια στις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου του 1960 και υποστήριζε, με αφορμή και τα γεγονότα του 1974, τη μη επαναφορά τους και την καταγγελία τους από μέρους της ελληνοκυπριακής πλευράς. Η στάση της αυτή απέρρεε και από το γεγονός ότι αυτές προσέφεραν στους Βρετανούς στρατιωτικές βάσεις στην Κύπρο ενώ και οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις ήταν μέλη του ΝΑΤΟ. Ως εκ τούτου, οι Σοβιετικοί υποστήριζαν έντονα ότι δε μπορεί να υπάρξει λύση του κυπριακού χωρίς την κατάργηση των βρετανικών βάσεων στο νησί και της συνθήκης εγγυήσεως[98]. Την ίδια ώρα η Σοβιετική Ένωση, στην πρόταση της για διεθνή διάσκεψη για το κυπριακό τασσόταν υπέρ της συμμετοχής σ'αυτή και της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, κάτι με το οποίο η Κυπριακή κυβέρνηση διαφωνούσε εφόσον, όπως υποστήριζε, σε τέτοιες διασκέψεις μόνο κράτη μπορούν να λαμβάνουν μέρος και οι Τουρκοκύπριοι θα εκπροσωπούνταν από την Τουρκία. Όσον αφορά τις προσπάθειες εξεύρεσης λύσης του κυπριακού, οι Σοβιετικοί, σε

[97] Βλ. Βαγγέλης Κουφουδάκης, «Το Κυπριακό και οι Διεθνείς Εξελίξεις,» στο Ν. Περιστιάνης και Γ. Τσαγγαράς (επιμ.), σσ. 273-84, ειδικότερα σ. 275.

[98] Το θέμα των βρετανικών βάσεων στη Κύπρο απασχόλησε και την Βουλή των Αντιπροσώπων σε συνεχείς συνεδρίες της το Καλοκαίρι του 1979. Στις 21 Ιουνίου 1979, τελευταία μέρα της συζήτησης του θέματος στη Βουλή, τα τρία κοινοβουλευτικά κόμματα (ΑΚΕΛ, ΔΗΚΟ, ΕΔΕΚ) κατάθεσαν τρία διαφορετικά σχέδια ψηφίσματος όσον αφορά την παρουσία των βρετανικών βάσεων στη Κύπρο.

αντίθεση με τη θέση της ελληνοκυπριακής πλευράς, ήταν υπέρ της ταυτόχρονης διαπραγμάτευσης τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής πτυχής του προβλήματος.

Εν τω μεταξύ, και στα ελληνοτουρκικά, δε θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η στάση της Σοβιετικής Ένωσης ευνοούσε τις ελληνικές θέσεις ενώ επίσης δε χαρακτηριζόταν από σταθερότητα και συνοχή. Τόσο στο θέμα της υφαλοκρηπίδας όσο και του εναέριου χώρου, οι Σοβιετικοί τοποθετήθηκαν αρνητικά προς τα ελληνικά συμφέροντα[99]. Στο ενδεχόμενο επέκτασης των χωρικών υδάτων της Ελλάδας σε 12 μίλια, η Σοβιετική Ένωση εξέφραζε έντονη αντίθεση αφού κάτι τέτοιο συγκρουόταν και με τα δικά της συμφέροντα κλείνοντας την έξοδο της χώρας από τη Μαύρη Θάλασσα προς το Αιγαίο[100].

Συμπερασματικά, αναφέρεται ότι θα ήταν άτοπο κι αναληθές να υποστηρίξει κάποιος ότι στην υπό μελέτη περίοδο είτε οι Αμερικανοί είτε οι Σοβιετικοί αποτέλεσαν υποστηρικτές του αγώνα της Κύπρου. Τα λόγια του καθηγητή Βαγγέλη Κουφουδάκη θα μπορούσαν να αποδώσουν κατά τρόπο ορθό την πραγματικότητα, σχετικά με τη στάση των υπερδυνάμεων στο κυπριακό, «Αν επομένως η αμερικανική πολιτική ενθάρρυνε την αδιαλλαξία της Τουρκία, το ίδιο ήταν και οι συνέπειες και της σοβιετικής πολιτικής»[101].

Σχετικά με τη στάση και το ρόλο της ΕΟΚ σημειώνεται ότι η Κοινότητα, κινούμενη μέσα στη λογική της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης, απέφυγε να πάρει ξεκάθαρη θέση έναντι του προβλήματος. Κρατώντας ίσες αποστάσεις, περιορίστηκε στη φραστική υποστήριξη των προσπαθειών του γ.γ. των

---

[99] Βλ. Γιάννης Βαληνάκης, *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1949-1988*, σ. 335.

[100] Βλ. Θάνος Βερέμης, *Ιστορία Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*, σσ. 201-2.

[101] Βλ. Β. Κουφουδάκης, «Η Διεθνής Διάσταση του Κυπριακού: 1960-1987,» σσ. 85-6. Βλ. επίσης Β. Κουφουδάκης, «Το Κυπριακό και οι διεθνείς εξελίξεις,» σσ. 275-6. Βλ. ακόμα Augustus Richard Norton, "The Soviet Union and Cyprus," in Norma Salem (ed.), σσ. 100-14, ειδικότερα σσ. 100-2 και σσ. 108-10.

Ηνωμένων Εθνών για λύση του προβλήματος. Η στάση, φυσικά, της Κοινότητας εξηγείται κι από τα θεσμικά προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει, ειδικότερα την περίοδο εκείνη. Η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981, έφερε το κυπριακό αρκετές φορές στις συζητήσεις των Ευρωπαίων, καθώς επίσης και αργότερα με τις διαπραγματεύσεις για την τελωνειακή ένωση Κύπρου-ΕΟΚ[102]. Όπως υποστηρίζει ο Γιάννος Κρανιδιώτης «τα πρώτα χρόνια της ένταξης της στην ΕΟΚ, η Ελλάδα επικέντρωσε τις προσπάθειες της στην προσαρμογή της χώρας στις νέες Κοινοτικές συνθήκες και στον επαναπροσδιορισμό των οικονομικών κυρίως όρων προσχώρησης της, τονίζοντας τις 'ιδιαιτερότητες' της σε σχέση με τους υπόλοιπους Κοινοτικούς της εταίρους. Εν τούτοις προσπάθησε να προωθήσει τις σχέσεις της Κύπρου με την ΕΟΚ και να ασκήσει την επιρροή της»[103]. Σημειώνεται ότι περί τα τέλη του 1982 ήταν η πρώτη φορά που η τουρκική κατοχή στην Κύπρο και το κυπριακό πρόβλημα συζητήθηκαν στην Κοινότητα[104].

Από την άλλη το Κίνημα των Αδεσμεύτων υποστήριξε την Κύπρο, ειδικότερα κατά τα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας[105]. Σταδιακά όμως, το Κίνημα, αν και υποστήριζε τον αγώνα της Κυπριακής Δημοκρατίας

---

[102] Για μια λεπτομερή και ιστορική περιγραφή των σχέσεων της Κύπρου με την ΕΟΚ, βλ. Yiannos Kranidiotis, "Cyprus and the European Community," *Επετηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, XX*, Λευκωσία, 1994, σσ. 649-86. Βλ. ακόμα Παναγιώτης Ήφαιστος και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, *Οι Σχέσεις της Κύπρου με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 1972-1990*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1991, σσ. 15-198.

[103] Γιάννου Κρανιδιώτη, *Προτάσεις για μια Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993, σσ. 13-4.

[104] Όπως αναφέρει ο Γιάννης Βαληνάκης «Παράλληλα όμως με τα μειονεκτήματα που το ΠΑΣΟΚ απέδιδε στην ελληνική συμμετοχή στην ΕΠΣ, άρχισαν να διαφαίνονται και οι πρακτικές δυνατότητες που το βήμα αυτό μπορούσε να χαρίσει στις ελληνικές θέσεις, ιδιαίτερα στα ζωτικής σημασίας εθνικά θέματα. Σε κάθε ευκαιρία η ελληνική πολιτική ηγεσία επιδόθηκε σε ένα σφυροκόπημα της Τουρκίας, καταγγέλλοντας το δικτατορικό καθεστώς της Άγκυρας και τις βλέψεις του στο Αιγαίο και την Κύπρο...Πιο σημαντική ήταν η στήριξη που εξασφαλίστηκε μέσα από τους μηχανισμούς της ΕΠΣ μετά την ανακήρυξη του Τουρκοκυπριακού ψευδοκράτους,» βλ. Γιάννης Βαληνάκης, *Με Όραμα και Πρόγραμμα, Εξωτερική Πολιτική για μια Ελλάδα με Αυτοπεποίθηση*, σσ. 289-90.

[105] Βλ. Σβιέτο Γιομπ, «Κύπρος-Κίνημα των Αδεσμεύτων,» στο *Η Διεθνής Πτυχή του Κυπριακού*, σσ. 34-9.

στα Ηνωμένα Έθνη, δεν είχε την δύναμη να επηρεάσει στην εφαρμογή των ψηφισμάτων αυτών[106]. Σε τελική ανάλυση, την αποφασιστική δύναμη στα Ηνωμένα Έθνη την έχει το Συμβούλιο Ασφαλείας και όχι η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού.

Όσον αφορά το ρόλο του ΟΗΕ, ο Οργανισμός από τις πρώτες μέρες της δημιουργίας του ήταν κατά κάποιο τρόπο καταδικασμένος να αποτύχει στους «στόχους» του έτσι όπως τα μικρά και ανίσχυρα κράτη κατά κύριο λόγο τους αντιλαμβανόταν. Εξάλλου οι μεγάλες δυνάμεις οι οποίες πρωτοστάτησαν στην ίδρυση του εργάστηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε φαινομενικά να είναι όλοι ικανοποιημένοι αλλά στην ουσία να εξυπηρετούνται τα δικά τους στρατηγικά συμφέροντα. Η ίδρυση του ΟΗΕ ήταν αποτέλεσμα ενός μείγματος πολιτικού ιδεαλισμού με τον πολιτικό ρεαλισμό. Η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού, αποτέλεσε τον ιδεαλιστικό του πυλώνα, που εξυπηρετούσε τις αρχές του ιδεαλισμού αφού όλες οι χώρες, δυνατές και αδύνατες, ισχυρές και ανίσχυρες, μεγάλες ή μικρές είχαν τα ίδια δικαιώματα. Ο δεύτερος πυλώνας που ήταν το Συμβούλιο Ασφαλείας ρεαλιστικό κατάλοιπο του οργανισμού, εξυπηρετούσε τα συμφέροντα των ισχυρών, και ειδικότερα τον παγκόσμιο ρόλο που οραματίστηκε για τις ΗΠΑ ο Αμερικανός πρόεδρος Ρούσβελτ[107]. Κατά συνέπεια θα ήταν δύσκολο, υπό αυτές τις συνθήκες ο ΟΗΕ να αντεπεξέλθει στις προσδοκίες των μικρών και ανίσχυρων κρατών του κόσμου. Σε αυτή την ομάδα άνηκε και η Κύπρος για την οποία τα πράγματα ήταν ακόμη πιο δύσκολα όχι τόσο γιατί δεν ήταν στην ισχυρή συμμαχία των Αμερικανών, ή

---

[106] Ειδικότερα μετά το θάνατο του Τίτο, η ισχύς του Κινήματος μειώθηκε σημαντικά. Με αφορμή το θάνατο του Τίτο βλ. τη συζήτηση που έγινε στη Βουλή των Αντιπροσώπων, 9 Μαίου 1980.

[107] Βλ. Πάνος Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, Από την Βαστίλη στο Τείχος του Βερολίνου, 1789-1989, Τόμος Β', 1890-1989*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1996, σσ. 393-4. Βλ. ακόμα David Armstrong, Lorna Lioyd and John Redmond, *From Versailles to Maastricht, International Organization in the Twentieth Century*, St. Martin's Press, New York, 1996, ειδικά σσ. 1-137 και σσ. 250-71.

στο Ανατολικό μπλοκ αλλά γιατί αποτελούσε ιδρυτικό μέλος του Κινήματος των Αδεσμεύτων. Η συμμετοχή της Κύπρου σε ένα Κίνημα που είχε ως στυλοβάτη το Στρατάρχη Τίτο, ο οποίος δε δίστασε στο παρελθόν να έρθει σε ρήξη όχι μόνο με τους Σοβιετικούς αλλά και με τους Αμερικανούς, σίγουρα δε μπορούσε να ειδωθεί με καλό μάτι στη Δύση ούτε να αποφέρει τα καλύτερα αποτελέσματα.

Την ίδια στιγμή, η επιμονή και η εμπιστοσύνη που η Κυπριακή Δημοκρατία έδειχνε στο έργο του ΟΗΕ δεν είχε χειροπιαστά αποτελέσματα. Σε τελική ανάλυση «...τα αδιέξοδα στην προοπτική λύσης του κυπριακού υπήρξαν κατά κανόνα απότοκα μιας αποτυχημένης πολιτικής των Ηνωμένων Εθνών από το 1964 έως σήμερα. Υπ 'αυτή την έννοια και η περαιτέρω εμμονή στην συγκεκριμένη πολιτική, λογικά, δεν μπορεί παρά να θεωρείται αρνητική και επιζήμια για την τύχη της πολύπαθης Κύπρου»[108]. Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα Ηνωμένα Έθνη ήταν ο κυριότερος πυλώνας στις προσπάθειες εξεύρεσης λύσης του κυπριακού κατά τη διάρκεια της εντεκάχρονης διακυβέρνησης Κυπριανού, οι νομικές αξιώσεις και το διεθνές δίκαιο κατ΄ επέκταση ήταν από τα βασικά συστατικά της εξωτερικής πολιτικής του Κύπριου προέδρου. Από τη στιγμή όμως που τα Ηνωμένα Έθνη, λόγω εσωτερικών αδυναμιών και λόγω διαρθρώσεων στο διεθνές σύστημα, δε λειτουργούσαν ως έπρεπε, αξιώσεις βασισμένες αποκλειστικά στο διεθνές δίκαιο δεν είχαν ιδιαίτερη τύχη. Έτσι, η εμπλοκή των Ηνωμένων Εθνών όσον

[108] Κρατερού Ιωάννου, «Η τριακονταετής θητεία του Κυπριακού στα Ηνωμένα Έθνη,» στο Χρ. Κ. Γιαλλουρίδης και Π.Ι. Τσάκωνας (επιμ.), σσ. 367-88. Βλ. ακόμα του ιδίου, «Τα όρια της θεσμικής παρέμβασης του ΟΗΕ στο κυπριακό ζήτημα, 1974-1988,» στο *Η Διεθνής Πτυχή του Κυπριακού*, σσ. 21-32, και James H. Wolfe, "The United Nations and the Cyprus Question," in Norma Salem (ed.), σσ. 227-43.

αφορά το κυπριακό περιορίστηκε στο ρόλο του γ.γ. του Οργανισμού ως διαμεσολαβητή των διακοινοτικών διαπραγματεύσεων[109].

Ατομικό

Πολιτική Ανέλιξη

Ο Σπύρος Κυπριανού, γιος του Αχιλλέα και της Μαρίας Κυπριανού, γεννήθηκε στη Λεμεσό το 1932. Σπούδασε οικονομικά και εμπορική στο Κολέγιο του Λονδίνου, καθώς και νομικά στο Gray Inn. Κατά τη διάρκεια των σπουδών του στην αγγλική πρωτεύουσα ίδρυσε την Εθνική Φοιτητική Ένωση Κυπρίων Αγγλίας (ΕΦΕΚΑ) και διετέλεσε ο πρώτος πρόεδρος της μέχρι το 1954. Η ανάμειξη του στην πολιτική άρχισε νωρίς, αφού το Φεβρουάριο του 1954 σε ηλικία 22 χρονών διορίστηκε γραμματέας του αρχιεπισκόπου Μακαρίου στο Λονδίνο, με απώτερο σκοπό τη διαφώτιση της βρετανικής κοινής γνώμης σχετικά με το κυπριακό πρόβλημα. Μετά την έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ το 1955, ο Κυπριανού αναγκάζεται να φύγει από το Λονδίνο για την Αθήνα και να συνεχίσει από εκεί πλέον τον αγώνα για προώθηση του κυπριακού ζητήματος. Αργότερα, τον Αύγουστο του 1956 μέχρι και το Μάρτιο του 1957 υπήρξε αντιπρόσωπος της Εθναρχίας στη Νέα Υόρκη, και ακολούθως του επιτρέπεται η επιστροφή του στο Λονδίνο όπου εργάζεται για την Εθναρχία μέχρι και την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου.

Με την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο Σπύρος Κυπριανού σε ηλικία 28 χρονών διορίζεται από τον Μακάριο υπουργός δικαιοσύνης και δέκα μέρες αργότερα υπουργός εξωτερικών. Δώδεκα χρόνια

---

[109] Σημειώνεται ενδεικτικά ότι το Κυπριακό αναφέρθηκε για πρώτη φορά στα Ηνωμένα Έθνη το 1954 από την Ελλάδα.

αργότερα, στις 5 Μαίου 1972, παραιτείται από τη θέση του υπουργού εξωτερικών μετά από διάσταση απόψεων της κυπριακής κυβερνήσεως με τη χούντα των Αθηνών. Μετά από αυτή την εξέλιξη θα εργαστεί ως δικηγόρος και νομικός σύμβουλος. Το Σεπτέμβριο του 1974, μετά από την τουρκική εισβολή, θα τεθεί επικεφαλής της κυπριακής αντιπροσωπείας στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών όπου συζητείται το κυπριακό. Το Φεβρουάριο του 1975 συμμετείχε στην κυπριακή αποστολή κατά τη συνάντηση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Στις 12 Μαίου 1976, μετά από προτροπές του Μακαρίου, αφού, ας σημειωθεί ο τελευταίος είχε προηγουμένως βολιδοσκοπήσει άλλες προσωπικότητες, ο Σπύρος Κυπριανού προχωρά στην ίδρυση της ΔΗΠΑ (μετονομάστηκε σε ΔΗΚΟ)[110].

Μετά από τις βουλευτικές εκλογές του 1976 ο Σπύρος Κυπριανού εκλέγεται πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, θέση την οποία κατέχει μέχρι και το θάνατο του αρχιεπισκόπου Μακαρίου το καλοκαίρι του 1977. Από τον Αυγούστου του 1977 μέχρι και το Φεβρουάριο του 1988 θα παραμείνει στο πηδάλιο της Κυπριακής Δημοκρατίας αφού το 1978 εκλέγεται στην προεδρία χωρίς ανθυποψήφιο, ενώ το 1983 εκλέγεται με τις ψήφους του ΔΗΚΟ και του ΑΚΕΛ. Το 1993, και αφού η συνεργασία του με την ΕΔΕΚ για εκλογή κοινού υποψηφίου δεν πετυχαίνει θα υποστηρίξει την υποψηφιότητα Γλαύκου Κληρίδη η οποία και θα επικρατήσει. Από το 1993 μέχρι και τα μέσα του 1997, το κόμμα του Σπύρου Κυπριανού συμμετέχει στην κυβέρνηση Κληρίδη, ενώ το 1996 ο Κυπριανού εκλέγεται με την υποστήριξη και του

[110] Η πρώτη επιλογή του Μακάριου ήταν ο Τάσσος Παπαδόπουλος και η δεύτερη επιλογή ο Κοκής Ιωαννίδης, τότε υπουργός εσωτερικών. Συνέντευξη με πρώην συνεργάτη του Σπύρου Κυπριανού που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 5 Σεπτεμβρίου 2000. Βλ. ακόμα Πανίκος Παιονίδης, *Ανδρέας Ζιαρτίδης, χωρίς φόβο και πάθος*, Λευκωσία, 1995, σ. 110. Ο Τάσσος Παπαδόπουλος αναφέρει σχετικά με το θέμα αυτό «Σαν αρχηγός του ΔΗΚΟ, [ο Κυπριανού] ήταν τρίτη επιλογή, τρίτη λύση 'απελπισίας', με την οποία τότε συμφώνησα και εγώ,» βλ. συνέντευξη του Τάσσου Παπαδόπουλου, *Κήρυκας*, Λευκωσία, 18 Αυγούστου 1982.

ΔΗΣΥ, πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, θέση την οποία και κατέχει μέχρι το Μάιο του 2001.

Συνοψίζοντας, στα 41 χρόνια ζωής της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο Σπύρος Κυπριανού, συνεργαζόμενος πετυχημένα και σχεδόν πάντοτε προς όφελος του με όλα τα κυπριακά κόμματα, βρίσκεται για 33 χρόνια άμεσα ή έμμεσα στην εξουσία. Συγκεκριμένα, διετέλεσε πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας για 11 χρόνια (1977-88), πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων για 6 χρόνια (1976-7 και 1996-2001), υπουργός εξωτερικών για 12 χρόνια (1960-72) και το κόμμα του συμμετείχε στην κυβέρνηση Κληρίδη για τουλάχιστο 4 χρόνια (1993-7).

Η τύχη διαδραμάτισε ίσως το πιο σημαντικό ρόλο στην πολιτική του ανέλιξη. Το 1960 έγινε υπουργός εξωτερικών αφού οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ αντέδρασαν στην αρχική επιλογή Μακαρίου που ήταν ο δικηγόρος Γ. Χρυσαφίνης[111]. Το 1976 εξελέγη πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων αφού ήταν εκείνος, που μετά την άρνηση δύο άλλων προσωπικοτήτων, ανέλαβε να ιδρύσει «Μακαριακό» κόμμα[112]. Ως πρόεδρος της Βουλής και σύμφωνα με το κυπριακό σύνταγμα ανέλαβε μετά το ξαφνικό θάνατο του προέδρου Μακαρίου, προεδρεύων της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το γεγονός αυτό τον βοήθησε σημαντικά στο να «εκλεγεί» το 1978, χωρίς ανθυποψήφιο, παρουσιαζόμενος ως ο φυσικός διάδοχος του Μακαρίου. Το 1983

---

[111] Βλ. Παναγιώτη Παπαδημήτρη, *Εκλογές 2001.Οι ηγέτες, άγνωστα στοιχεία από τη ζωή τους,* Λευκωσία, Εκδόσεις Επιφανίου, 2001, σσ. 59-60. Ο Σπύρος Κυπριανού αρχικά διορίστηκε από το Μακάριο ως υπουργός δικαιοσύνης, θέση την οποία κατείχε για διάστημα δέκα ημερών.

[112] Ο Σπύρος Κυπριανού σχολιάζοντας τους ισχυρισμούς ότι δεν ήταν η πρώτη επιλογή Μακαρίου για ίδρυση κόμματος, σημειώνει «Δεν ξέρω αν ήμουν ή αν δεν ήμουν η πρώτη επιλογή Μακαρίου. Ξέρω ότι όταν προχώρησα να κάνω κόμμα με ενεθάρρυνε. Ήρθαν διάφορες προσωπικότητες, γνωστοί Μακαριακοί, και με ενεθάρρυναν να ιδρύσω κόμμα. Όταν ωρίμασε η ιδέα για ίδρυση κόμματος, υπήρχε μια σχετική υποστήριξη σε μένα λόγω της σύγκρουσης μου με τη Χούντα. Η προσπάθεια να με πείσουν για να αναμιχθώ χρονολογείται από το 1974, μετά το πραξικόπημα. Η προσπάθεια για ίδρυση κόμματος εντάθηκε με αφορμή και την παραίτηση Κληρίδη από την προεδρεία της Βουλής και το ότι θα γίνονταν βουλευτικές εκλογές το 1976. Δεν υπήρχε στιγμή που ο Μακάριος μου έδειξε ότι ταλαντεύετον,» συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

επανεκλέγεται πρόεδρος της Δημοκρατίας με την υποστήριξη του ΑΚΕΛ[113]. Το 1996 εκλέγεται πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων αυτή τη φορά έχοντας την υποστήριξη του ΔΗΣΥ η οποία ήρθε να ξεπληρώσει τις ψήφους του ΔΗΚΟ προς τον υποψήφιο για το προεδρικό αξίωμα Γλαύκο Κληρίδη το 1993.

Λόγω της ισχυρής φυσιογνωμίας του Μακαρίου, ο νέος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Σπύρος Κυπριανού, όπως ήταν άλλωστε φυσικό, ένοιωθε στα πρώτα χρόνια της προεδρίας του ανασφάλεια και βαρύ το φορτίο της ευθύνης. Εξάλλου πρέπει κανείς να λάβει σοβαρά υπόψη ότι το όνομα του νεαρού τότε προέδρου της Βουλής δεν ήταν ανάμεσα σε αυτά που δειλά-δειλά ακούγονταν ότι θα μπορούσαν να καλύψουν ενδεχόμενο κενό του Μακαρίου[114]. Εντωμεταξύ είναι ενδιαφέρον ότι και ο ίδιος δηλώνει πως βρέθηκε σχεδόν συμπτωματικά στην προεδρία της Δημοκρατίας[115]. Σύμφωνα με τον τότε κυβερνητικό εκπρόσωπο και στενό συνεργάτη του Μακαρίου,

---

[113] Πρώην στενός συνεργάτης του Κυπριανού που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του τονίζει ότι το ΑΚΕΛ τόσο το 1977 όσο και το 1983 υποστήριξε το Σπύρο Κυπριανού γιατί πίστευε ότι θα ήταν πιο εύκολο να «ελεγχθεί» όσον αφορά τις επιλογές του τόσο στο κυπριακό, όσο και στην εσωτερική διακυβέρνηση. «Η καταρχήν επιλογή του ΑΚΕΛ ήταν ο Τάσσος Παπαδόπουλος που διατηρούσε και πολύ καλές σχέσεις μαζί με το κόμμα της αριστεράς λόγω και της μακράς θητείας Παπαδόπουλου στο Υπουργείο Εργασίας. Το ΑΚΕΛ, όμως γνώριζε πολύ καλά ότι δεν μπορούσε να «ελέγχει» το Τάσσο Παπαδόπουλο. Για παράδειγμα ο Τάσσος Παπαδόπουλος στις βουλευτικές εκλογές του 1976 διεκδίκησε και κέρδισε βουλευτική έδρα ως ανεξάρτητος υποψήφιος. Αυτό ήταν απόδειξη της ισχυρής του προσωπικότητας και των τάσεων αυτονομίας που τον διακατείχαν,» Συνέντευξη με πρώην συνεργάτη του Σπύρου Κυπριανού που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 5 Σεπτεμβρίου 2000.

[114] Ο Σπύρος Κυπριανού ετοιμαζόταν, μετά από συνεννόηση με το πρόεδρο Μακάριο, να αναχωρήσει για την Νέα Υόρκη λόγω προβλημάτων υγείας. Με την ευκαιρία αυτή, ο Μακάριος τον προόριζε για την θέση του Μόνιμου Αντιπροσώπου της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη. Προς επιβεβαίωση αυτού ο Τάσσος Παπαδόπουλος παρουσίασε αντίγραφο επιταγής 2,000 λιρών που παρέδωσε ο Μακάριος στο Σπύρο Κυπριανού, με ημερομηνία 2 Αυγούστου 1977 (μια μέρα πριν από το θάνατο του Μακαρίου) για να εξοφληθούν τα χρέη της ΔΗΠΑ. Αναφορικά με το θέμα αυτό αναφέρει ο Μιλτιάδης Χριστοδούλου, «Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι κατά την περίοδο αυτή ο συνταγματικός διάδοχος του Μακαρίου στην προεδρία Σπύρος Κυπριανού αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα υγείας και, σε συνεννόηση με το Μακάριο, ετοιμαζόταν να αποχωρήσει από τη θέση του προέδρου της βουλής και να αναχωρήσει στο εξωτερικό, ενώ ο Μακάριος κατέληγε στην απόφαση να του αναθέσει σε κάποιο χρονικό διάστημα, που δεν είχε καθορίσει ακόμη, τη θέση του αντιπροσώπου της Κύπρου στα Ηνωμένα Έθνη,» βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος*, Λευκωσία, Πρόοδος, 1995, σ. 514.

[115] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαίου 2001.

Μιλτιάδη Χριστοδούλου το θέμα της διαδοχής του Μακαρίου ήταν το αντικείμενο συζήτησης στο προεδρικό στις 2 Αυγούστου 1977. Ο Μακάριος «Συζητούσε το όλο θέμα και ανέφερε ότι δύο ήταν τα πρόσωπα για τα οποία είχε διαμορφώσει γνώμη ως προς την ανάθεση σ' αυτά των δυο υψηλών θέσεων στην κρατική ιεραρχία. Έκανε μάλιστα τη σκέψη ότι θα έπρεπε 'εντός των ημερών' να αρχίσει τις σχετικές επί του προκειμένου ενέργειες του. Θεωρούσε το Γλαύκο Κληρίδη ως το κατάλληλο πρόσωπο για τη θέση του προέδρου της Δημοκρατίας και το Γεώργιο Ιωαννίδη για τη θέση του προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων»[116].

Οι προσπάθειες εδραίωσης Κυπριανού στην κορυφή καθώς και τα αισθήματα ανασφάλειας αλλά κι ευθύνης θα τον οδηγήσουν όχι λίγες φορές σε κινήσεις και ενέργειες που «χαρακτηριζόταν από ένα έντονο δυναμισμό και δεν περιοριζόταν πάντα στους άγραφους κανόνες και τα ήθη της πολιτικής πρακτικής. Το γεγονός ότι βρέθηκε στη κορυφή απρόσμενα σε συνδυασμό με το ότι δεν ήταν ιδιαίτερα αποδεκτός από τις άλλες πολιτικές καταστάσεις, εξηγούν εν μέρει τους λόγους που οδήγησαν τον Σπύρο Κυπριανού να χρησιμοποιήσει την τακτική των χτυπημάτων κάτω από την μέση για να

[116] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, σσ. 514-5. Συνεχίζοντας, ο Μιλτιάδης Χριστοδούλου τονίζει, «Έβλεπε κάποιες αρνητικές αντιδράσεις για την επαναφορά του Γλαύκου Κληρίδη και διατύπωνε ορισμένες επιφυλάξεις, λόγω των εξελίξεων που είχαν μεσολαβήσει για αυτόν, αλλά ήταν βέβαιος ότι θα ξεπερνούσε τις δυσκολίες, που θα παρουσιάζονταν. Δεν απέκρυβε ότι έβλεπε κάποιες αδυναμίες στην ηγεσία του Γλαύκου Κληρίδη, ήταν, όμως, έτοιμος να του συμπαρασταθεί και ανεπιφύλακτα να τον βοηθήσει, για όσο χρόνο θα διετηρείτο στη ζωή». Έμμεσα ούτε ο Σπύρος Κυπριανού περίμενε τέτοια εξέλιξη. Σε σχετική ερώτηση μου απάντησε, «Δεν είχα βλέψεις για κάτι τέτοιο [προεδρεία της Δημοκρατίας]. Χαρακτηριστικά όταν ήμουν υπουργός εξωτερικών και ο Μακάριος πρόεδρος της Δημοκρατίας, η γυναίκα μου σε μια συζήτηση που είχαμε μου είχε πει 'Λυπάμαι αυτόν που θα διαδεχθεί το Μακάριο'. Ούτε πέρασε από το μυαλό μου ότι θα ήμουν εγώ. Ήταν αδιανόητο... Αν και όλα ήταν πιθανά μετά που έγινα πρόεδρος της Βουλής, ποίος ήταν εκείνος υποπτεύαιτον ότι ο Μακάριος θα πέθαινε τόσο νέος,» Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία 10 Μαίου 2001. Σχολιάζοντας την διαπίστωση ότι ήταν άρρωστος και θα αναχωρούσε από τη Κύπρο και ότι επιλογή του Μακαρίου ήταν ο Κληρίδης, ο Κυπριανού αναφέρει, «Αυτά είναι διαστρέβλωση της ιστορικής πραγματικότητας. Δεν ήταν ο Κληρίδης επιλογή Μακαρίου. Δεν συζητούσε κανένας ενδεχόμενο διαδοχής. Εγώ, ναι ήμουν άρρωστος. Είχα υπερκόπωση και ήθελα να αποσυρθώ. Ο Μακάριος δεν με άφηνε να αποσυρθώ,... και μου έλεγε ότι με χρειάζεται,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

κρατηθεί στην προεδρία καθώς και την αποφασιστικότητα που επέδειξε στην εξόντωση πολιτικών προσωπικοτήτων που μπορούσαν να του αφαιρέσουν την, ζωτικής για εκείνον σημασίας, υποστήριξη του ΑΚΕΛ»[117]. Έχοντας αυτά κατά νου, δε θα έπρεπε να δημιουργούνται ερωτηματικά για το πως προέκυψε το όλο θέμα με τη «Μεγάλη Συνωμοσία» και τη δήθεν «συνεργασία» των Γλαύκου Κληρίδη και Τάσσου Παπαδόπουλου με Γερμανό διπλωμάτη που ήταν διαπιστευμένος στην Κύπρο[118]. Τόσο έντονο ήταν το αίσθημα ανασφαλειας του Σπύρου Κυπριανού που είχε και την τάση να καταδιώκει και άτομα που σχετίζονταν με ισχυρές προσωπικότητες που μπορούσαν θεωρητικά να απειλήσουν τη θέση του. Όταν δημιουργήθηκε το φιάσκο με τη «Μεγάλη Συνωμοσία» τέθηκαν σε διαθεσιμότητα και οι δημοσιογράφοι του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου (ΡΙΚ) Σπύρος Κέττηρος και Πέτρος Πετρίδης, γιατί θεωρήθηκε ότι είχαν σχέση με τον Τάσσο Παπαδόπουλο. Αργότερα, το 1981, όταν ο Τ. Παπαδοπουλος εξέδιδε την εφημερίδα «Κήρυκας», ζήτησε από το δημοσιογράφο του ΡΙΚ Δημήτρη Ανδρέου να πάρει συνέντευξη από τον τότε εκπρόσωπο του γ.γ. του ΟΗΕ για το κυπριακό, Ούγκο Γκόμπι. Η συνεργασία του δημοσιογράφου του ΡΙΚ με την εφημερίδα του Παπαδόπουλου θεωρήθηκε ως εχθρική ενέργεια προς το Σπύρο Κυπριανού που ζήτησε από τον πρόεδρο της Βουλής Γεώργιο Λαδά να επικοινωνήσει με το Γενικό Διευθυντή του ΡΙΚ, Ανδρέα Χριστοφίδη για να απομακρύνει το δημοσιογράφο Δημήτρη Ανδρέου από όλα τα τηλεοπτικά

---

[117] Βλ. Ανδρέας Χατζηκυριακος και Χριστόφορος Χριστοφόρου, *Βουλευτικές. Ιστορία, Αριθμοί, Ανάλυση*, Λευκωσία, Εκδόσεις Intercollege, Λευκωσια 1996, σσ. 56-7.

[118] Αναφερόμενος στο θέμα της «Μεγάλης Συνωμοσιας» σημειωνει ο Σπύρος Κυπριανού, «Για αυτό θα αναφερθω στα απομνημονευματα μου. Υπηρξαν καποιες κινήσεις τοτε. Μην ξεχνάτε ότι ήταν η εποχή της ανασφαλειας, του κενου. Καποιο ξένοι βοηθουσαν τους Τουρκους. Κάποιες προσπάθειες υπονόμευσης στο εσωτερικό. Πολιτικές διαφωνιες. Ολα μαζι δημιουργησαν ένα κλίμα ανασφάλειας. Αντέδρασα έντονα με γενικότητες. Μπορεί να αντέδρασα λιγο περισσότερο από ότι έπρεπε, αλλά είχαμε τις υπηρεσίες και διαφορες πληροφορίες από πολλές πλευρές.» συνέντευξη με Σπυρο Κυπριανου, 21 Μαίου 2001.

προγράμματα του κρατικού καναλιού[119]. Απαντώντας σε αυτούς που υποστηρίζουν ότι ο Κυπριανού διακατείχετο από μια ανησυχία ως προς την δική του θέση και υπόσταση με αποτέλεσμα να έρχεται και σε ρήξη με στενούς του συνεργάτες, ο Σπύρος Κυπριανού δηλώνει ότι «Δεν ήταν θέμα ανασφάλειας. Μπορεί να ήταν μια αγωνία για να γίνει το καλύτερο, και λόγω αυτού να ήρθα σε σύγκρουση με συνεργάτες μου. Σε μερικά πράγματα έφταιγα εγώ, σε μερικά πράγματα οι συνεργάτες μου και σε άλλα τρίτοι, εξωγενείς παράγοντες»[120].

Η πολύχρονη παρουσία του Κυπριανού, είτε έμμεσα είτε άμεσα στην εξουσία της Κυπριακής Δημοκρατίας αποδεικνύει και την ανάγκη του για την εξουσία. Ο ίδιος συχνά δηλώνει ότι αισθάνεται την ανάμειξη του στην πολιτική ζωή ως μια αποστολή να σώσει την Κύπρο[121]. Λίγο πριν τις προεδρικές εκλογές του 1988, ο Σπύρος Κυπριανού δήλωνε, «Δεν επιζητώ την ψήφο του λαού από προσωπική φιλοδοξία ή γιατί απολαμβάνω το αξίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας. Και σας λεω με ειλικρίνεια και εντιμότητα πως όλα αυτά τα χρόνια ζω ένα καθημερινό Γολγοθά. Αντέχω και υπομένω το καθετί. Ακόμη και την αχαριστία, την ανεντιμότητα και την ανάρμοστη συμπεριφορά πολλών απ' αυτούς που έταξαν ως αποκλειστικό σκοπό τους την απομάκρυνση μου από το εθνικό και πολιτικό προσκήνιο. Ούτε από προσωπική φιλοδοξία ούτε για οποιαδήποτε προσωπικά οφέλη επιδιώκω την παραμονή μου στην Προεδρία της Δημοκρατίας. Όσες ανθρώπινες φιλοδοξίες και αν είχα στον πολιτικό στίβο, τις ικανοποίησα. Σας δηλώνω με κάθε

---

[119] Τελικά ο δημοσιογράφος Δημήτρης Ανδρέου απομακρύνθηκε για κάποιο χρονικό διάστημα από όλα τα τηλεοπτικά προγράμματα του ΡΙΚ. Συνέντευξη με Δημήτρη Ανδρέου, Λευκωσία, 25 Ιανουαρίου 2000.

[120] Συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, Λευκωσία, 23 Απριλίου 2001.

[121] Σε πρόσφατη συνέντευξη του στο Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου (ΡΙΚ) δήλωσε χαρακτηριστικά «Το όραμα μου ήταν πάντα μια ελεύθερη Κύπρος. Πραγματικά έχω ένα πάθος για αυτή την υπόθεση,» βλ. Συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, Λευκωσία, 23 Απριλίου 2001.

ειλικρίνεια και εντιμότητα ότι είναι από συναίσθηση ευθύνης και καθήκοντος και μόνο που δεν εγκαταλείπω τον αγώνα και την προσφορά των υπηρεσιών μου. Δεν μπορώ να εγκαταλείψω ένα αγώνα, που δεν έχει τελειώσει και για τον οποίο αφιέρωσα ολόκληρη τη ζωή μου»[122].

Ο Σπύρος Κυπριανού ενδιαφερόταν ίσως περισσότερο για την εσωτερική πολιτική κατάσταση και αρκετές φορές οι κινήσεις του προσδιορίζονταν από τις εξελίξεις στο εσωτερικό της Κύπρου. Όπως ο ίδιος υποστηρίζει, η πολιτική πρέπει να είναι το εργαλείο μέσω του οποίου να καταβάλλεται συνεχώς η προσπάθεια για μια αρμονική εξέλιξη σε όλους τους τομείς[123]. «Προσωπική μου προσπάθεια πάντα στα αξιώματα τα οποία κατείχα ήταν η συναίνεση γιατί πιστεύω ότι ακόμα και εκεί που υπάρχουν διαφωνίες και αντιδικίες μπορεί να βρεθεί η χρυσή τομή»[124].

Προσωπικότητα με πολύ έντονες απόψεις[125] ο Σπύρος Κυπριανού δε δέχεται εύκολα την κριτική ή την αμφισβήτηση, ειδικότερα όσον αφορά την ιστορική εξέλιξη του κυπριακού προβλήματος[126]. Όπως σημειώνει

---

[122] Βλ. Ομιλία Σπύρου Κυπριανού στη Παγκύπρια Συνδιάσκεψη του ΔΗΚΟ, *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 1 Ιουνίου 1987, σσ. 4-5.

[123] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαίου 2001.

[124] ο.π.

[125] Για την διαπίστωση αυτή ο Μιχάλης Παπακωνσταντίνου, πρώην υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας υποστηρίζει ότι «Τον Σπύρο να τον κάψεις στην φωτιά δεν αλλάζει απόψεις». Συνέντευξη με Μιχάλη Παπακωνσταντίνου, Αθήνα, 6 Απριλίου 1999. Άλλο ένα παράδειγμα που αποδεικνύει ότι ο Κυπριανού έχει πολύ έντονες απόψεις είναι όταν πριν τις προεδρικές εκλογές του 1988 αρκετοί από τους συνεργάτες του έβλεπαν την επερχόμενη ήττα, αλλά ο ίδιος δεν ήθελε να ακούσει για ένα τέτοιο ενδεχόμενο και αντίκριζε με καχυποψία τις προθέσεις των συνεργατών του που υποστήριζαν κάτι τέτοιο. Συνέντευξη με Πέτρο Βοσκαρίδη, Αθήνα, 10 Νοεμβρίου 1998. Πρόσφατα (23 Απριλίου 2001) και ο ίδιος του σε συνέντευξη του στο ΡΙΚ τόνισε ότι έχει πολύ έντονες απόψεις όσον αφορά το κυπριακό.

[126] Παράδειγμα αποτελούν οι αντιδράσεις Σπύρου Κυπριανού σε συνέντευξη του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη για το κυπριακό. Βλ. Σπύρος Κυπριανού, «Επιρρίπτει σε άλλους λάθη χωρίς να τα τεκμηριώνει,» *Τα Νέα*, Αθήνα, 4 Μαίου 1999, Ν18. Αναφορικά με το θέμα αυτό, ο πρώην εκπρόσωπος του ΔΗΚΟ και στενός συνεργάτης του Σπύρου Κυπριανού, Ανδρέας Κωνσταντίνου σημειώνει, «Ο Σπύρος Κυπριανού λεει πάντοτε τα σύκα-σύκα και τη σκάφη-σκάφη, χωρίς να υπολογίζει πολιτικό κόστος...Συγκρούστηκε με την Χούντα των Αθηνών, έσπευσε να βρεθεί στο πλευρό του Μακαρίου μετά το πραξικόπημα, δεν αποδέχθηκε το μεταπραξικόπημα, δεν έπαυσε να καταγγέλλει τον αμερικανονατοικό παράγοντα για τις ευθύνες του για τα όσα υπέστη η Κύπρος, δεν παραλείπει να επικρίνει ενέργειες και χειρισμούς είτε της Κυπριακής είτε της Ελληνικής κυβέρνησης στο κυπριακό,

χαρακτηριστικά «Ίσως να έκανα ορισμένα λάθη όσον αφορά την εσωτερική διακυβέρνηση. Δεν έγιναν λάθη όσον αφορά το εθνικό θέμα. Υπό τις συνθήκες που επικρατούσαν, έκανα ότι μπορούσα»[127]. Δε διστάζει, εξάλλου, ποτέ να έρθει σε αντιπαράθεση με οιοδήποτε και για οποιοδήποτε θέμα[128]. Δηλώνει ότι είναι αισιόδοξος με την έννοια της πίστης σε αυτό που έκανε[129]. Η πίστη είναι για τον ίδιο ένα στοιχείο αισιοδοξίας όπως και η αισιοδοξία ένα στοιχείο πίστης. Συχνά προβάλλεται ως ο συνεχιστής της πολιτικής Μακαρίου[130], αναφέρεται στο πάθος του να προσφέρει για την Κύπρο, τους φόβους του για τις διεθνείς συνωμοσίες και τους ξένους δακτύλους ενάντια της Κυπριακής Δημοκρατίας[131], τις προθέσεις του να αποκαλύψει συγκλονιστικά στοιχεία και την αχαριστία μερικών που δε λαμβάνουν υπόψη την πολύχρονη προσφορά του στην Κύπρο και τον Ελληνισμό. Όπως υποστηρίζεται «Τα πρώτα χρόνια της προεδρίας Κυπριανού, στα τέλη της δεκαετίας του '70 και στις αρχές του '80, ο Σπύρος-όπως τον αποκαλεί ο λαός

όταν τις κρίνει λανθασμένες,» βλ. Ανδρέας Κωνσταντίνου, «Αυθεντικός μάρτυρας της ιστορίας ο Κυπριανού,» *Πολίτης*, Λευκωσία, 25 Αυγούστου 1999, σ. 4.

[127] Συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, Λευκωσία, 23 Απριλίου 2001.

[128] Πρόσφατο γεγονός που επιβεβαιώνει τη διαπίστωση αυτή είναι η δημόσιες κατηγορίες Κυπριανού για το πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων, Απόστολο Κακλαμάνη με αφορμή την επιθυμία Κυπριανού να προσφωνήσει το Ελληνικό Κοινοβούλιο. Βλ. σχετικά *Ανακοινωθέν Βουλής των Αντιπροσώπων, Αρ. 234 και 235*, 10 και 11 Αυγούστου 2000. Για το ίδιο θέμα βλ. *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 13 Αυγούστου 2000, σ. 8 και άρθρο του Σπύρου Κυπριανού για το συγκεκριμένο θέμα στην *Σημερινή*, Λευκωσία, 20 Αυγούστου 2000, σ. 13. Βλ. ακόμα ομιλία του σε εθνικό μνημόσυνο στο χωριό Καπέδες της Επαρχίας Λευκωσίας, *Αλήθεια*, Λευκωσία, 5 Ιουλίου 1999, σ. 1. Σε αυτή του την ομιλία ο Σπύρος Κυπριανού χαρακτήρισε τον γ.γ. του ΟΗΕ ως «άτομο χωρίς αξίες», αναφέρθηκε σε «πληροφορίες από μέσα», κατηγόρησε τον Γερμανό απεσταλμένο για το κυπριακό Ντέτλεφ Ράνσαου και την ειδική αντιπρόσωπο του γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο Άνν Χέρκους.

[129] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαίου 2001.

[130] Ο Λουκάς Κακουλλής υποστηρίζει για το θέμα αυτό, «Ο Σπύρος Κυπριανού και το περιβάλλον του χρησιμοποίησαν αμέτρητες φορές το όνομα του πρώτου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, στήριξαν πολλά στο μύθο ότι ο Κυπριανού είναι ο φυσικός διάδοχος του Μακαρίου, ο άξιος συνεχιστής του έργου του εθνάρχη,» Βλ. Λουκά Κακουλλή, *Της Κύπρου οι ταγοί, άνθρωποι και ιστορία*, Λευκωσία, 2000, σ. 115.

[131] Για παράδειγμα προσφάτως υποστηρίζει ότι ίσως μερικοί να επιχειρούν να δημιουργήσουν κλίμα για συνθήκες μια νέας αδήριτης ανάγκης όπως έγινε με τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. «Υπάρχει ένας τέτοιος κίνδυνος αλλά από μας εξαρτάται σε κάποιο βαθμό να τον προλάβουμε, έχοντας πάντα κατά νου την αναγκαιότητα πλήρους στήριξης από μέρους της Ελλάδας,» συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, Λευκωσία, 23 Απριλίου 2001. Όσον αφορά τις συνομιλίες στα τέλη 1984-αρχές 1985 που οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο και η ευθύνη επιρρίφθηκε στο Κύπριο πρόεδρο, ο Σπύρος Κυπριανού αναφέρει σήμερα «Όλα ήταν προσχεδιασμένα να πιεστώ. Ήταν ένα είδος παγίδας,» συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

και όπως συχνά αναφέρεται στους τίτλους των εφημερίδων- επιχείρησε να συγκλονίσει την κυπριακή κοινή γνώμη με «αποκαλύψεις» οι οποίες όμως με την πάροδο του χρόνου ξεφούσκωσαν δημιουργώντας ένα κλίμα δυσπιστίας κάθε φορά που ο κ. Κυπριανού προέβαινε σε βαρυσήμαντες δηλώσεις»[132]. Όλα αυτά σε συνδυασμό με τις συνεχείς ατεκμηρίωτες κατηγορίες που εκτόξευε κλονίζουν ορισμένες φορές την αξιοπιστία του και τον οδηγούν συχνά σε απομόνωση[133].

Στην τελευταία του παρουσία ως πρόεδρος του ΔΗΚΟ δήλωσε μεταξύ άλλων ο Σπύρος Κυπριανού, «Από την αρχή της καριέρας μου μέχρι σήμερα και μέχρι της τελευταίας μου πνοής γνώμονας μου είναι και θα είναι το εθνικό συμφέρον και η εξυπηρέτηση της εθνικής μας υπόθεσης και των γενικότερων συμφερόντων του συνόλου του κυπριακού λαού...Θέλω να διευκρινίσω πως όσον αφορά την εθνική μας υπόθεση και γενικότερα τα εθνικά θέματα του Ελληνισμού, θα εξακολουθήσω να αγωνίζομαι από οποιαδήποτε έπαλξη, είτε ως μέλος του Εθνικού Συμβουλίου, είτε ως Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, είτε υπό οποιαδήποτε άλλη ιδιότητα. Εξακολουθώ να

---

[132] Βλ. Ανδρέα Χατζήκυριακου, «Ο πολιτικός που διαψεύδει τις Κασσάνδρες,» *Το Βήμα*, Α48, 9 Απριλίου 1999.

[133] Βλ. «Η περίπτωση Σπύρου Κυπριανού και η τελευταία εθνική προσφορά του,» *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 12 Αυγούστου 2000, σ. 7. Όσον αφορά τις συχνές του αναφορές σε ξένους δακτύλους, πέρα από αυτό που αναφέρθηκε προηγουμένως με την «Μεγάλη Συνωμοσία», χαρακτηριστικό είναι και απόσπασμα από ομιλία του στο τελευταίο καταστατικό συνέδριο του ΔΗΚΟ. Λεει χαρακτηριστικά ο Κυπριανού, «Τα τελευταία όμως χρόνια αντιμετωπίσαμε σοβαρές δυσκολίες και γνωρίσαμε σκαμπανεβάσματα. Πολεμηθήκαμε όσο κανένα άλλο κόμμα και από μέσα και απ' έξω. Δεχτήκαμε συστηματική υπονόμευση. Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια τόσο το Δημοκρατικό Κόμμα όσο και η ηγεσία του δέχθηκαν μια σκληρή και ανηλεή πολεμική. Το ΔΗΚΟ και η ηγεσία του είναι, ιδιαίτερα εδώ και μερικά χρόνια, στόχοι προσβλητικών και μειωτικών επιθέσεων. Κάποιοι επιχείρησαν και επιχειρούν να μειώσουν ακόμα και την αξιοπρέπεια μας. Επιχειρήθηκε επίσης και επιχειρείται από διάφορους η γελοιοποίηση και εξευτελισμός μας. Κυρίως ο Πρόεδρος του Κόμματος δέχθηκε, όσο κανείς άλλος πολιτικός σε αυτό τον τόπο, φαρμακερά βέλη μοχθηρότητας, χολής και όξους,» Ομιλία Σπύρου Κυπριανού στο Καταστατικό Συνέδριο του ΔΗΚΟ, 16 Απριλίου 2000.

πιστεύω ότι έχω τις αναγκαίες εμπειρίες, τις δυνατότητες και τις δυνάμεις για συνέχιση μιας τέτοιας προσφοράς»[134].

Θέσεις στο Κυπριακό

Για το Σπύρο Κυπριανού, η πολιτική ταυτίστηκε στη σκέψη του από τα μαθητικά του χρόνια με τον αγώνα της Κύπρου για ελευθερία[135]. Εξακολουθεί να θεωρεί ως μέγα σφάλμα για το κυπριακό την αποδοχή της Ελλάδας να συμμετάσχει στην Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου το 1955. Από εκεί άρχισε η μεγάλη κατρακύλα του κυπριακού, το μεγάλο κακό για την Κύπρο[136]. Οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου ήταν αδήριτη ανάγκη. Όπως δηλώνει ο Κυπριανού «η Ελλάδα μέσω του Καραμανλή πληροφόρησε το Μακάριο ότι αν δεν δεχθεί τις Συμφωνίες, η Ελλάδα δεν θα συνεχίσει την υποστήριξη του αγώνα. Την ίδια στιγμή μας ελέχθη τότε από τους Βρετανούς ότι είχαν ανακαλύψει που βρισκόταν ο Γρίβας και θα το συνελάβαναν. Άρα δεν θα μπορούσε να συνεχιστεί ο αγώνας. Οι Βρετανοί έθεταν καθαρά θέμα διχοτόμησης. Οι Εργατικοί που βρίσκονταν τότε στην αντιπολίτευση έστειλαν μέσω μου το μήνυμα ότι αν δεν δεχθείτε αυτές τις Συμφωνίες, πάμε για οριστική διχοτόμηση»[137]. Ο Σπύρος Κυπριανού πιστεύει ότι «Η εισβολή δεν έγινε επειδή η Τουρκία, μετά το προδοτικό πραξικόπημα, ανησύχησε για τους Τουρκοκυπρίους και εισέβαλε στην Κύπρο για να τους σώσει. Η Τουρκία εισέβαλε στην Κύπρο για να κατακτήσει ένα συγκεκριμένο κομμάτι της, ενδεχομένως ως πρώτο στάδιο, και για να επιβάλει τη δική της λύση, μέσα

---

[134] Βλ. Ομιλία Σπύρου Κυπριανού στο Καταστατικό Συνέδριο του ΔΗΚΟ, Λευκωσία, 16 Απριλίου 2000.

[135] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαίου 2001.

[136] Συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, Λευκωσία, 23 Απριλίου 2001.

[137] ο.π. Σημειώνεται, όπως υποστηρίζει εξάλλου και στη συνέντευξη ο Κυπριανού, ότι το επιχείρημα τον Βρετανών όσον αφορά την ανακάλυψη του που κρυβόταν ο Γρίβας ήταν μπλόφα. Ο Γρίβας είχε μετακινηθεί από την Λεμεσό όπου βρισκόταν σε προάστιο της Λευκωσίας (περιοχή Βόρειου Πόλου).

στα πλαίσια ενός επεκτατικού σχεδίου»[138]. Λόγω της εισβολής του 1974, η Κύπρος, σύμφωνα με τον Κυπριανού, έπρεπε να αρχίσει «ένα πραγματικό αγώνα, ιδιαίτερα στο διεθνές επίπεδο». Αυτός ο αγώνας «στα πλαίσια των περιορισμένων δυνατοτήτων μας, υπήρξε επιτυχής σε μεγάλο βαθμό...Μπορέσαμε να πείσουμε ότι η Τουρκία δεν ήθελε λύση. Μπορέσαμε να πείσουμε ότι η Τουρκία δεν ήταν την ομοσπονδία που επεδίωκε, αλλά τη διχοτόμηση, άμεση ή έμμεση, καμουφλαρισμένη ή μη. Μπορέσαμε να πείσουμε ότι αυτό, το οποίο δέχθηκε η πλευρά μας, δηλαδή την ομοσπονδία, ως την εσωτερική δομή του κυπριακού κράτους, που για μας αποτελεί τον ιστορικό συμβιβασμό, δεν ήταν η επιδίωξη της Τουρκίας. Και παρά τη μεγάλη υποστήριξη, που για διάφορους άλλους λόγους διαθέτει διεθνώς η Τουρκία, πάνω στα συγκεκριμένα δικά μας θέματα είχαμε εξασφαλίσει διεθνή συμπαράσταση σε βαθμό που θα μπορούσε να διαδραματίσει κάποιο θετικό ρόλο στην περαιτέρω πορεία των πραγμάτων»[139].

Σύμφωνα με τον Κυπριανού «Το κυπριακό πρόβλημα πρέπει να ανησυχεί ολόκληρη τη διεθνή κοινότητα[140]. Είναι σφάλμα να κρίνονται οι διαστάσεις του με κριτήριο το μικρό μέγεθος της χώρας μας. Η ουσία του κυπριακού προβλήματος δεν έγκειται ούτε στις διαστάσεις του ούτε στην πιθανότητα να οδηγήσει σε γενικότερη ανάφλεξη. Το Κυπριακό πρέπει να αντικρισθεί ως πρόβλημα αρχών, ως θέμα επιδρομής μιας ξένης χώρας εναντίον ενός ανεξάρτητου κράτους, ως θέμα παραβίασης όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως θέμα κατοχής εδάφους μιας χώρας από άλλη

---

[138] Βλ. Ομιλία Σπύρου Κυπριανού στο Παγκύπριο Συνέδριο Κερυνειωτών, *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 13 Μαΐου 1985, σσ. 1-2.

[139] ο.π.

[140] Όπως υποστηρίζει και ο Αλέξης Ηρακλείδης, οι Κύπριοι υποστηρίζουν ότι το κυπριακό είναι το σημαντικότερο πρόβλημα στον κόσμο και αξίζει να ασχολούνται όλοι με αυτό, βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, Αθήνα, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, 2001, σσ. 254-5.

χώρα, ως θέμα χρήσης βίας εναντίον ενός ανυπεράσπιστου λαού και τέλος ως θέμα περιφρόνησης των Ηνωμένων Εθνών εκ μέρους της Τουρκίας»[141]. Αναφερόμενος στο πως θα πρέπει οι δυνάμεις εκείνες που «ελέγχουν» τον ΟΗΕ να κινηθούν στο κυπριακό, ο Σπύρος Κυπριανού υπογραμμίζει, «Στη διαμόρφωση της στάσης τους, οι διάφορες κυβερνήσεις πρέπει να παραμερίσουν οποιεσδήποτε άλλες σκοπιμότητες και να προσηλωθούν αυστηρά στις πρόνοιες του Χάρτη και τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών. Το κυπριακό είναι πρόβλημα που θαυμάσια μπορεί να θεωρηθεί ως λυδία λίθος για το μέλλον των Ηνωμένων Εθνών. Σας κάνω έκκληση και πάλι να κάμετε κάθε τι δυνατό, συλλογικά και κάθε μια χώρα χωριστά, για την πλήρη εφαρμογή των αποφάσεων των Ηνωμένων Εθνών, δίνοντας έτσι ουσιαστικό περιεχόμενο σε αρχές και διακηρύξεις»[142].

Για τον Σπύρο Κυπριανού το κυπριακό πρόβλημα «θα λυθεί στην Άγκυρα, αλλά για να λυθεί στην Άγκυρα, χρειάζεται η πολιτική απόφαση στο Λονδίνο και τις Βρυξέλλες, και πάνω από όλα στην Ουάσινγκτον από μέρους των Ηνωμένων Πολιτειών. Εκεί πρέπει να στρέψουμε όλες μας τις προσπάθειες»[143]. Την ίδια στιγμή ο πρώην πρόεδρος υποστηρίζει ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά θα πρέπει, σήμερα, να σταματήσει να δίνει την εντύπωση ότι είναι έτοιμη να συζητά τα πάντα, αλλά παρά μόνο ότι είναι έτοιμη να συζητήσει έντιμες λύσεις[144].

Για τον Σπύρο Κυπριανού η λύση του κυπριακού προβλήματος θα επέρχετο μέσα από ένα «έντιμο» συμβιβασμό. «Δεν θα ήταν δύσκολο για τον

---

[141] Βλ. Ομιλία Σπύρου Κυπριανού στα Ηνωμένα Έθνη, *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 16 Οκτωβρίου 1985, σσ. 1-2.

[142] ο.π.

[143] Βλ. Σπύρος Κυπριανού, «Κρίσιμη Φάση του Ελληνισμού Σήμερα, 28η Οκτωβρίου,» στο *Το Κυπριακό Σήμερα*, Πανεπιστήμιο Πατρών, 1999, σσ. 71-84, ειδικότερα σσ. 82-3.

[144] Βλ. *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 5 Ιουλίου 1999, σ. 1.

Πρόεδρο να είναι ευχάριστος προς όλες τις κατευθύνσεις και να κάμνει συνεχείς συμβιβασμούς. Αλλά είναι τον έντιμο συμβιβασμό που επιδιώκουμε. Υπάρχουν ορισμένα όρια, πέραν των οποίων δεν μπορούμε να υποχωρήσουμε. Οι ευθύνες μας είναι ιστορικές. Και πρώτη μας ιστορική ευθύνη είναι η λύση, στην οποία θα καταλήξουμε, να εξασφαλίζει τη φυσική και εθνική επιβίωση του Ελληνισμού σ' αυτό τον τόπο. Αυτό δεν είναι σωβινισμός, αλλά ιστορικό χρέος. Και για να εξασφαλίσουμε την επιβίωση του λαού μας, η λύση πρέπει να είναι τέτοια που να διασφαλίζει, πρώτα από όλα, τον οριστικό τερματισμό της κατοχής. Δεν μπορεί να υπάρξει συμβιβασμός στο θέμα του τερματισμού της κατοχής και της αποχωρήσεως των κατοχικών στρατευμάτων. Πως είναι, επίσης, δυνατό να υπάρξει λύση του κυπριακού προβλήματος, χωρίς να είναι πράγματι κατοχυρωμένο το δικαίωμα της επιστροφής των προσφύγων μέσα στα πλαίσια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των βασικών ελευθεριών, της ελευθερίας διακινήσεως, της ελευθερίας εγκαταστάσεως και του δικαιώματος περιουσίας; Αν αυτά τα δικαιώματα δεν είναι κατοχυρωμένα, τότε δεν θα πρόκειται για λύση ομοσπονδίας, αλλά περί οριστικής διχοτομήσεως κάτω από ένα άλλο κάλυμμα»[145].

Εξάλλου ο Σπύρος Κυπριανού συχνά διακηρύττει ότι «ουδέποτε υπήρξα θιασώτης της ομοσπονδίας, ούτε που δέχθηκα ότι η ομοσπονδία είναι η αφετηρία της διαπραγματευτικής μας θέσης, αλλά ο οδυνηρότατος ιστορικός συμβιβασμός. Ούτε δέχομαι να γίνεται η διζωνική ομοσπονδία λάβαρο του αγώνα. Το να λέμε όμως ότι αυτή την ώρα μπορούμε να προχωρήσουμε σε άλλες θέσεις είναι εκτός πάσης πραγματικότητας, η δε εγκατάλειψη του

[145] Βλ. Σπύρου Κυπριανού, «Η Εγκατάλειψη της ομοσπονδίας οδηγεί στη διχοτόμηση,» *Πολίτης*, Λευκωσία, 10 Αυγούστου 1999, σ. 2.

οδυνηρού μας συμβιβασμού, επιμένω ότι θα σημαίνει πράσινο φως για την επιβολή της διχοτόμησης και λυπούμαι πάρα πολύ αν κάποιοι δεν το αντιλαμβάνονται, ιδιαίτερα μέσα στη νέα τάξη πραγμάτων»[146]. Σύμφωνα με τον Κυπριανού «Η ομοσπονδία είχε καταρχήν αποφασισθεί στις αρχές Δεκεμβρίου του 1974, πριν επιστρέψει ακόμα ο Μακάριος στην Κύπρο που έφυγε λόγω του πραξικοπήματος. Ήταν μια ευρεία σύσκεψη στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία στην Αθήνα που ήταν ο Μακάριος, ο Καραμανλής και ήμουν παρών και εγώ. Υπήρξε πίεση από μέρους της ελληνικής κυβέρνησης αλλά θεωρείτο δεδομένο ότι δεν υπήρχε άλλη επιλογή. Τελικά η πρότασης Μακαρίου για ομοσπονδία έγινε το 1977 μετά από πολλούς ενδοιασμούς. Ήρθε ο Κλίφορντ στη Κύπρο και περίπου είπε ότι αν δεν γίνει δεχθεί η ομοσπονδία θα δοθεί μια μορφή διχοτόμησης»[147]. Η ομοσπονδία που ο Μακάριος αποδέχθηκε και, σύμφωνα με τον Κυπριανού, αργότερα αυτός συζητούσε με το Ντενκτάς ήταν «ομοσπονδία χωρίς στρατεύματα κατοχής, με επιστροφή των προσφύγων, με βασικές ελευθερίες. Η φιλοσοφία της ομοσπονδίας το 1977 και το 1979 εξασφάλιζε την ενότητα του κράτους»[148].

Όσον αφορά την ουσία του κυπριακού και απαντώντας σε αυτούς που υποστηρίζουν ότι για τη λύση του κυπριακού πρέπει να εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας περισσότερο στο εδαφικό, ο Σπύρος Κυπριανού σημειώνει «Το εδαφικό είναι ναι μεν σημαντικό, αλλά υπό μια προϋπόθεση. Οι εξουσίες του κράτους είναι τέτοιες που εξασφαλίζεται η ενότητα του κράτους και η

---

[146] ο.π. Βλ. επίσης συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, 23 Απριλίου 2001. Απαντώντας σε σχετική ερώτηση για την ομοσπονδία ο Κυπριανού τονίζει, «Ομοσπονδία έγινε δεκτή ως συμβιβασμός και όχι ως εναρκτήρια διαπραγματευτική μας θέση».
[147] Συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, Λευκωσία, 23 Απριλίου 2001. Σύμφωνα με το Κυπριανού, «Ο Μακάριος το αποδέχθηκε σε μια προσπάθεια του να επισπεύσει λύση και αφού τον διαβεβαίωσαν ότι θα υπήρχε θετική ανταπόκριση από τουρκικής πλευράς».
[148] ο.π.

λειτουργία των βασικών ελευθεριών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αν δεν εξασφαλίζονται αυτά, τότε έχουμε διχοτόμηση»[149].

Ο Κυπριανού πιστεύει ότι ο παράγοντας χρόνος δε διαδραματίζει και τόσο σημαντικό ρόλο στις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού προβλήματος. Πρόσφατα δήλωσε, «Εάν ακολουθήσουμε τη σωστή γραμμή της πειστικής διεκδίκησης, της σταθερότητας και αποφασιστικότητας, πιστεύω ότι τα γεγονότα στη Μέση Ανατολή θα εξελιχθούν και θα βελτιωθούν οι σχέσεις διαφόρων χωρών στην περιοχή, θα επιλυθούν τα προβλήματα μεταξύ Ισραήλ και Αράβων, θα επέλθει συνεννόηση μεταξύ Ιράν, ΗΠΑ και Ευρώπης και θα δημιουργηθεί μια νέα κατάσταση»[150]. Με βάση τα σύγχρονα δεδομένα ο ίδιος δηλώνει ότι βραχυπρόθεσμα δεν είναι αισιόδοξος λόγω της γεωγραφικής θέσης της Τουρκίας και του ότι αυτή δεν επιθυμεί λύση, αλλά και της απροθυμίας των ΗΠΑ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης να πιέσουν τη Τουρκία για λύση. Παρόλα αυτά μακροπρόθεσμα δηλώνει αισιόδοξος γιατί υπάρχει ελπίδα ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κάτι που αν επιτευχθεί με άλυτο το κυπριακό θα αναγκάσει τους Ευρωπαίους να ενδιαφερθούν περισσότερο για το κυπριακό. Την ίδια στιγμή, η κατάσταση στη Μέση Ανατολή κάποια στιγμή θα εξομαλυνθεί και οι σχέσεις Ιράν-ΗΠΑ θα αναβαθμιστούν, κάτι που θα αλλάξει τα δεδομένα στην περιοχή, λαμβάνοντας υπόψη και τις καλές σχέσεις Ιράν-Ρωσίας. Η αναβάθμιση του ρόλου του Ιράν στην περιοχή θα υποβαθμίσει και τη γεωστρατηγική σημασία της Τουρκίας[151].

---

[149] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαΐου 2001.
[150] Βλ. *Πολίτης*, Λευκωσία, 31 Αυγούστου 2000, σ. 4.
[151] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαΐου 2001. Βλ. ακόμα συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, 23 Απριλίου 2001.

Διεθνείς Σχέσεις

Ο Σπύρος Κυπριανού υποστηρίζει ότι ανέκαθεν στόχος του μέσα από την εξωτερική πολιτική ήταν να επιτύχει την αποκατάσταση των δικαίων του Κυπριακού λαού. Και στην εξωτερική πολιτική, όπως και στην εσωτερική, υπάρχει ένα στοιχείο αρμονίας μεταξύ των επιδιώξεων της Κυπριακής Δημοκρατίας και των πανανθρώπινων αξιών[152]. Σε αυτούς που υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να είμαστε ρεαλιστές, ο Κυπριανού απαντά ότι στην περίπτωση της Κύπρου ρεαλισμός και αρχές συμβαδίζουν διότι αν δε δοθούν λύσεις σύμφωνα με τις πανανθρώπινες αρχές τότε ρεαλιστικά δε θα επιβιώσει η όποια λύσης.

Όσον αφορά τις διεθνείς σχέσεις ο Σπύρος Κυπριανού φαίνεται να αντιλαμβανόταν πάντοτε πλήρως τις διεργασίες και τις διαρθρώσεις στο διεθνές επίπεδο. Για παράδειγμα όσον αφορά τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, ο Σπύρος Κυπριανού μιλώντας στα σαραντάχρονα του οργανισμού σημείωνε μεταξύ άλλων, «Τα Ηνωμένα Έθνη ξεκίνησαν σαν όνειρο και ελπίδα του μεταπολεμικού κόσμου για μόνιμη ειρήνη και ασφάλεια. Ύστερα από σαράντα χρόνια ζωής δεν μπορούμε, βέβαια, να ισχυριστούμε πως το όνειρο θρυμματίστηκε και η ελπίδα μετατράπηκε σε απόγνωση. Μπορούμε, όμως, να ισχυριστούμε πως το όνειρο δεν εκπληρώθηκε και η ελπίδα δεν δικαιώθηκε. Η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια δεν είναι ακόμα μια απτή πραγματικότητα, όπως την οραματίστηκαν τα Ηνωμένα Έθνη στην ιστορική γέννηση τους. Αυτή η διαπίστωση, όσο θλιβερή και αν είναι, δεν μειώνει, βέβαια, την αξία και χρησιμότητα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, που αν δεν υπήρχε θα

---

152 Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαΐου 2001.

έπρεπε να επινοηθεί και αφού υπάρχει θα πρέπει να διατηρηθεί και να ενδυναμωθεί»[153].

«Η βασική αιτία για τα μέχρι τώρα πενιχρά αποτελέσματα...είναι η τάση των κρατών να αντιμετωπίζουν τα διεθνή προβλήματα χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις υποχρεώσεις τους δυνάμει του Χάρτη, διαμορφώνοντας τη στάση τους με **άσχετα κριτήρια όπως συμμαχίες, γεωπολιτικοί και γεωστρατηγικοί παράγοντες, φιλικές σχέσεις και άλλα συμφέροντα**...Η μη εφαρμογή σωρείας ψηφισμάτων των Ηνωμένων Εθνών και αναρίθμητες περιπτώσεις παραβίασης των αρχών και προνοιών του Χάρτη οδηγούν στην εδραίωση της γενικής πεποίθησης ότι τα Ηνωμένα Έθνη έχουν πια καταντήσει γραφείο παραπόνων και διεθνές αρχείο για την απλή καταχώρηση εκκρεμών διεθνών πολιτικών προβλημάτων...Σε δοκιμασία τίθεται επίσης η αξιοπιστία και το γόητρο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος για 40 χρόνια τώρα χρησιμοποιεί εξαντλητικά, αλλά χωρίς επιτυχία, τη μέθοδο των συστάσεων. Πρέπει τώρα να πάρει αποτελεσματικά μέτρα. Αν παραλείψει να πάρει τα μέτρα αυτά, θα λέγονται τα ίδια πράγματα για την αδυναμία του και το μειωμένο γόητρο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, αν πρόκειται να επιβιώσει, για ακόμη 40 χρόνια»[154].

Παρόλο που ο Σπύρος Κυπριανού αντιλαμβανόταν πλήρως τα όσα στο διεθνές πεδίο διαδραματίζονταν, δε μπορεί κανείς να πει με βεβαιότητα ότι λειτουργούσε με βάση αυτά. Ειδικότερα όταν απευθυνόταν σε κοινό στην Κύπρο δεν έδιδε ιδιαίτερη έμφαση στο διεθνές επίπεδο. Μιλώντας για παράδειγμα στη Βουλή των Αντιπροσώπων μετά την επανεκλογή του το 1983 για το πως θα κινηθεί η κυπριακή εξωτερική πολιτική φαίνεται να μη λαμβάνει

---

[153] Βλ. Ομιλία Σπύρου Κυπριανού στα Ηνωμένα Έθνη, *Ελευθεροτυπία*, Λευκωσία, 16 Οκτωβρίου 1985.
[154] ο.π.

σοβαρά υπόψη τις διαμορφούμενες πραγματικότητες στη διεθνή σκηνή. Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Σπύρος Κυπριανού, «Η εξωτερική μας πολιτική θα εξακολουθήσει να είναι αδέσμευτη, όπως την καθιέρωσε από τότε που ιδρύθηκε το ανεξάρτητο Κυπριακό κράτος ο μεγάλος οραματιστής Εθνάρχης Μακάριος. Θα παραμείνουμε προσηλωμένοι στο Κίνημα των Αδεσμεύτων και για λόγους αρχής και για λόγους ουσίας. Πρώτο, γιατί πιστεύουμε στις αρχές και στη σημασία του Κινήματος και δεύτερο, γιατί το Κίνημα αυτό μας συμπαραστάθηκε ενεργά και θετικά σε ώρες ανάγκης, στα Ηνωμένα Έθνη και στα άλλα διεθνή βήματα. Η βοήθεια του Κινήματος των Αδεσμεύτων ήταν και εξακολουθεί να είναι πολύτιμη»[155].

Την ίδια ιδεαλιστική λογική φαίνεται να ακολουθεί στη συγκεκριμένη ομιλία ο Κυπριανού και αναφορικά και με το κυπριακό. Σημειώνει χαρακτηριστικά, «Το κυπριακό πρόβλημα δεν αφορά μόνο την Κύπρο. Αφορά και οφείλει να ενδιαφέρει ολόκληρη την ανθρωπότητα, γιατί στην Κύπρο δεν δοκιμάζονται μόνο η αντοχή και οι αρετές του λαού μας, αλλά δοκιμάζονται ταυτόχρονα οι πανανθρώπινες αξίες, για τις οποίες χύθηκαν ποταμοί αίματος σε δύο παγκόσμιους πολέμους και σε πολλούς άλλους απελευθερωτικούς αγώνες. Δοκιμάζεται ο Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και οι Διακηρύξεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δοκιμάζεται η αξία της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι και κάθε αρχή δικαίου και ηθικής. Μέχρι πότε θα ανέχεται η ανθρωπότητα αυτό το έγκλημα σε βάρος της Κύπρου και των πανανθρώπινων αξιών;»[156].

Πέντε χρόνια νωρίτερα, όταν είχε πρωτοεκλεγεί πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο Σπύρος Κυπριανού αν και αντιλαμβανόταν τι ακριβώς συνέβαινε στη διεθνή σκηνή, και πάλι δεν προσαρμοζόταν σε αυτά αλλά

---

[155] Βλ. Ομιλία Σπύρου Κυπριανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Δ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 28 Φεβρουαρίου 1983.
[156] ο.π.

έδειχνε να κινείται βάσει της λογικής των εσωτερικών παραμέτρων. Μιλώντας στη Βουλή των Αντιπροσώπων για το κυπριακό το 1978, τόνιζε μεταξύ άλλων «Λαμβανομένων υπ' όψη όλων των δεδομένων, δεν υπάρχει καμιά απολύτως αμφιβολία ότι η συνεχής διεθνοποίηση του Κυπριακού προβλήματος αποτελεί το σωστό δρόμο, γιατί μόνο έτσι θα μπορέσουμε να αντισταθμίσουμε τα δυσμενή δεδομένα της κατοχής και την υλική δύναμη του Τούρκου δυνάστη...Υποστηρίζουμε κάθε προσπάθεια για τη διεθνοποίηση του θέματος μας και με αυτό το πνεύμα δεχθήκαμε και εξακολουθούμε να υποστηρίζουμε την πρόταση της Σοβιετικής Ένωσης για ευρεία διάσκεψη του Κυπριακού ζητήματος μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών σαν μια σωστή διαδικασία»[157].

Την ίδια στιγμή τόνιζε ο Σπύρος Κυπριανού, «Παρά τις πικρίες που δοκιμάσαμε και δοκιμάζουμε από τη στάση μερίδας του Δυτικού Κόσμου, εξακολουθούμε να πιστεύουμε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Δυτική Ευρώπη είναι σε καλύτερη θέση από κάθε άλλο να βοηθήσουν, για την εξεύρεση λύσεως του κυπριακού ζητήματος, σύμφωνα με τις αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών. Και προς την κατεύθυνση αυτή θα πράξουμε κάθε τι δυνατό για να αναπτύξουμε στενούς δεσμούς φιλίας και συνεργασίας με το Δυτικό Κόσμο, ο οποίος είναι σε θέση να ασκήσει αποτελεσματικές πιέσεις επί της Τουρκίας και να την υποχρεώσει να αναθεωρήσει ριζικά την πολιτική της,...Εκφράζουμε επίσης την εκτίμηση μας και τις ευχαριστίες μας προς τη Σοβιετική Ένωση και τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες μαζί με την ελπίδα ότι η συμπαράσταση και βοήθεια, που μέχρι τώρα μας παρεσχέθη με συνέπεια

[157] Βλ. Ομιλία Σπύρου Κυπριανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Γ' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 28 Φεβρουαρίου 1978.

μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών, θα συνεχισθεί και θα καταστεί πιο αποφασιστική και πιο αποτελεσματική»[158].

Όσον αφορά τις σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας, πέραν των όσων αναφέρθηκαν προηγουμένως αξίζει να σημειωθεί ότι ο Σπύρος Κυπριανού τις αντικρίζει με γνώμονα πάντοτε το κυπριακό πρόβλημα αφού η έκβαση του αγώνα αυτού θα κρίνει και το μέλλον του Ελληνισμού. «Η Κύπρος οφείλει ευγνωμοσύνη στην Ελλάδα για την οποιαδήποτε συμπαράσταση. Η Ελλάδα, όμως έχει ευθύνες απέναντι στη Κύπρο. Ευθύνες συμβατικές, πραγματικές και πάνω από όλα εθνικές. Αν η Κύπρος πέσει κάτω από άμεσο ή έμμεσο έλεγχο της Τουρκίας, η Κύπρος εξαφανίζεται από πλευράς ελλαδικών συμφερόντων στη Μέση Ανατολή και στην Ανατολική Μεσόγειο. Η ανεξάρτητη Κύπρος, η μη ελεγχόμενη από την Τουρκία Κύπρος, είναι απόλυτη αναγκαιότητα για την Ελλάδα»[159].

Κορυφαίες Στιγμές

Χωρίς καμιά αμφιβολία κορυφαία στιγμή της πολιτικής καριέρας του Σπύρου Κυπριανού αποτελεί η παραίτηση του το 1972 από τη θέση του υπουργού εξωτερικών μετά από απαίτηση της Χούντας των Αθηνών. Ο Κυπριανού αναφέρεται συνεχώς στο γεγονός αυτό και νοιώθει περηφάνια για τη σύγκρουση του με τη Χούντα και για το ότι ανακάλυψε τη μυστική διαβούλευση που έκανε η Χούντα με την Τουρκία για μια λύση όχι ενώσεως, την στιγμή που στην Κύπρο η Χούντα έκαμνε πλύση εγκεφάλου της νεολαίας ότι ο Μακάριος είναι εναντίον της Ένωσης[160]. Όπως ο ίδιος υποστηρίζει, αυτή

[158] ο.π.
[159] Συνέντευξη Σπύρου Κυπριανού στο ΡΙΚ, Λευκωσία, 24 Απριλίου 2001.
[160] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού. Ο Σπύρος Κυπριανού σχεδόν σε κάθε συνέντευξη του και κάθε άρθρο που γράφε αναφέρεται στο γεγονός αυτό. Βλ. ενδεικτικά Σπύρος Κυπριανού, «Έτσι έπεισε τον

η σύγκρουση ήταν καθοριστική στην πολιτική του σταδιοδρομία και άλλαξε την πορεία του. Ήταν μια σύγκρουση τόσο για το κυπριακό όσο και για την ανάγκη αποκατάστασης της Δημοκρατίας στην Ελλάδα[161]. Ενδεικτικά της καθοριστηκότητας της σύγκρουσης του με τη Χούντα είναι τα λόγια του Σπύρου Κυπριανού με αφορμή την ίδρυση της ΔΗΠΑ το 1976, «Όταν ωρίμασε η ιδέα για ίδρυση «μακαριακού» κόμματος, υπήρχε μια σχετική υποστήριξη για μένα λόγω της σύγκρουσης μου με την Χούντα»[162].

Ο Σπύρος Κυπριανού αρέσκεται συχνά να αναφέρεται στη σχέση του με το Μακάριο και να ταυτίζεται με αυτόν. Είναι εκείνος που πάντα θα απαντήσει σε όποιον κατακρίνει το Μακάριο[163]. Αναφερόμενος στο Μακάριο συχνά διακηρύττει ότι η «κληρονομιά που μας άφησε επιβάλλει να συνεχίσουμε τον αγώνα πάνω στην γραμμή που ο ίδιος χάραξε, βασισμένη στα ψηφίσματα του ΟΗΕ, στη διεθνοποίηση του προβλήματος και, αν παραστεί ανάγκη, στον μακροχρόνιο αγώνα»[164].

Ο Σπύρος Κυπριανού είχε την τάση, όποτε του δινόταν η ευκαιρία να κάνει πολύ μακρόσυρτες δηλώσεις και ομιλίες, ενώ είναι λάτρης της τηλεοπτικής οθόνης[165]. Όπως υποστηρίζει ο δημοσιογράφος Δημήτρης Ανδρέου «ο Σπύρος Κυπριανού δεν είχε την αίσθηση του μέτρου του λόγου και του χρόνου. Φτάναμε σε μια επίσημη επίσκεψη είχε δηλώσεις, μετά είχαμε

Μακάριο να υπογράψει,» *Εθνικός Κήρυξ*, Νέα Υόρκη, 2-3 Μαίου 1998, σ. 16. Βλ. ακόμα Σπύρος Κυπριανού, «Κρίσιμη Φάση του Ελληνισμού Σήμερα, 28η Οκτωβρίου,» σσ. 75-7.

161 Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 10 Μαίου 2001.

162 Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

163 Βλ. Σπύρου Κυπριανού, «Επιρρίπτει σε άλλους λάθη χωρίς να τα τεκμηριώνει,» *Τα Νέα*, Αθήνα, 4 Μαΐου 1999, σ. Ν18.

164 Βλ. Γιάννος Κρανιδιώτης και Γιώργος Τσαλακός, *Μακάριος, όπως τον είδαν...*, Αθήνα, Μετόπη Ε.Π.Ε., 1980, σ. 18.

165 Όπως υποστηρίζει ο Ανδρέας Κυριάκου μιλώντας για την επίσκεψη Παπανδρέου στη Κύπρο το 1982 «Η επίσκεψη εκείνη θα παραμείνει ιστορική για τη θερμή παλλαϊκή υποδοχή, που επεφυλάχθη στον Παπανδρέου και για την μακροσκελή ομιλία του Σπύρου Κυπριανού κατά το δείπνο προς τιμή του Έλληνα πρωθυπουργού. Η ομιλία παρέμεινε γνωστή ως η ομιλία του δείπνου,» βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, σ. 349.

συνομιλίες και ξανά δηλώσεις, μετά δημοσιογραφική διάσκεψη και ξανά δηλώσεις και μετά το βράδυ στο δείπνο, ξανά δηλώσεις. Ήθελε ότι έλεγε να μεταδίδεται στην Κύπρο. Ολόκληρες οι ομιλίες του. Μια φορά στη Νέα Υόρκη που είχε πολύ σημαντικούς δημοσιογράφους, του είπε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Ανδρέας Χριστοφίδης ότι οι δημοσιογράφοι θα μείνουν το μάξιμουμ μισή ώρα, και θα έπρεπε να περιοριζόταν σε μια μικρή εισαγωγή, δύο-τριών λεπτών, έτσι ώστε να μπορούν να υποβληθούν ερωτήσεις γιατί αλλιώς θα έφευγαν. Ο Κυπριανού απάντησε αρνητικά, υποστηρίζοντας ότι δεν μπορεί να μιλήσει μόνο για τρία λεπτά. Τελικά συμφωνήθηκε να μιλήσει για πέντε λεπτά και μετά να δεχθεί ερωτήσεις. Μίλησε τελικά δέκα λεπτά και όταν τελείωσε είπε στους δημοσιογράφους, 'το ξέρω ότι βιάζεστε να κάνετε ερωτήσεις και πρέπει να σταματήσω την εισαγωγή μου και γνωρίζω ότι μια από τις ερωτήσεις σας είναι...', και υποβάλλει ο ίδιος ερώτηση στον εαυτό του και την απαντά. Οι περισσότεροι δημοσιογράφοι έφυγαν»[166].

Αν και όπως εύκολα συμπεραίνεται από την ανάλυση που προηγήθηκε ο Σπύρος Κυπριανού ήταν σχετικά καλός αναγνώστης των διαρθρώσεων και διαδικασιών στο διεθνές και περιφερειακό περιβάλλον, οι ιστορικές του καταβολές, ιδιαίτερα αυτές που αναπτύχθηκαν κατά τα πρώτα χρόνια της πολιτικής του ανέλιξης, οι πολύ έντονες και αδιαμφισβήτητες του απόψεις, το πάθος του για την εξουσία αλλά και τον κυπριακό αγώνα και οι συνεχείς του προσπάθειες για να θεμελιωθεί σε αυτή, τον αναγκάζουν να προσηλώνεται και να προσαρμόζεται σχεδόν αποκλειστικά στο τι ο ίδιος πιστεύει είναι ορθό να ακολουθηθεί στο κυπριακό. Ως πρώτη παρατήρηση αναφέρουμε ότι η άκαμπτη στάση του δεν συνάδει με τις πραγματικότητες του περιφερειακού

---

[166] Συνέντευξη με Δημήτρη Ανδρέου, Λευκωσία, 25 Ιανουαρίου 2000.

και διεθνούς επιπέδου, κάτι που επηρεάζει πρωτίστως και άμεσα τις εξελίξεις και διεργασίες για λύση του κυπριακού προβλήματος. Όπως ορθά υποστηρίζεται για το Σπύρο Κυπριανού, «Αυτή η προσήλωση στην εσωτερική πολιτική κονίστρα αναπόφευκτα δεν επέτρεψε στον Κυπριανού να επιδείξει το απαιτούμενο ενδιαφέρον στις προσπάθειες που ανέπτυσσαν, κυρίως οι ΗΠΑ, για την εξεύρεση λύσης του κυπριακού...»[167]. Για παράδειγμα ο Σπύρος Κυπριανού απέρριψε το αμερικανικό σχέδιο γιατί σύμφωνα με τη λογική του το κυπριακό θα έπρεπε να λυθεί μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών και διαμέσου των καλών υπηρεσιών του γ.γ. του ΟΗΕ, αν και στις συζητήσεις του με τον Έλληνα πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή συμφώνησε ότι το αμερικανικό σχέδιο ήταν ένα ενισχυμένο διπλωματικό χαρτί για το γ.γ. Την ίδια στιγμή όμως ο ίδιος υποστήριξε επανειλημμένα ότι ο ρόλος του γ.γ. του ΟΗΕ δεν ήταν αντικειμενικός. Πρόσφατα για παράδειγμα αναφερόμενος στον πρώην γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών, Ου Θάντ, υποστήριξε ότι «κάποτε υπήρξαν πραγματικοί γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών, τώρα αμφιβάλλω, όσον αφορά την αντικειμενικότητα και ακεραιότητα και, τολμώ να πω, κάποιοι πρέπει να λένε την αλήθεια, έστω και αν πληρώνουν κόστος»[168]. Σε μια άλλη περίπτωση, σε συζήτηση που είχε με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή χαρακτήρισε τον τότε γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών Πέρεζ ντε Κουεγιάρ ως ρωσόφιλο και φίλο του γ.γ. του ΑΚΕΛ Εζεκία Παπαιώαννου[169].

Από την άλλη η αδιαφορία του Σπύρου Κυπριανού στο συλλογικό επίπεδο και η απόρριψη της άποψης της πλειοψηφίας του κυπριακού λαού (ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ) όσον αφορά τις θέσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς στο

[167] Βλ. Ανδρέας Χατζήκυριακος και Χριστόφορος Χριστοφόρου, σ. 57. Συνέντευξη με πρώην συνεργάτη του Σπύρου Κυπριανού που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 5 Σεπτεμβρίου 2000.
[168] Βλ. Σπύρος Κυπριανού, «Κρίσιμη Φάση του Κυπριακού Σήμερα, 28η Οκτωβρίου,» ο.π., σ. 74.
[169] Βλ. *Αρχείο Καραμανλή,* Τόμος 12, Εκδοτική Αθηνών, 1997, σ. 345.

κυπριακό δεν επιφέρουν κανένα πολιτικό κόστος στον πρόεδρο Κυπριανού και έτσι κατ' επέκταση δεν τον αναγκάζουν να υιοθετεί τις θέσεις της πλειοψηφίας του κυπριακού λαού[170]. Εξάλλου, το κυπριακό δεν ήταν εκείνος ο παράγοντας που έκρινε τις όποιες κομματικές συνεργασίες. Για παράδειγμα το ΑΚΕΛ στήριξε την εκλογή Σπύρου Κυπριανού το 1978, για να αποσύρει την υποστήριξη του το 1980 επικαλούμενο, μεταξύ άλλων, τη διαφωνία του κόμματος με την ακολουθούμενη πολιτική Κυπριανού στο κυπριακό. Το 1982, Κυπριανού και ΑΚΕΛ, συνεργάζονται και πάλι έχοντας ως βάση το «μίνιμουμ πρόγραμμα», για να τερματίσουν τη συνεργασία τους το Δεκέμβριο του 1984 μετά από απόφαση του Σπύρου Κυπριανού. Το ΑΚΕΛ προσέγγισε το κόμμα του Σπύρου Κυπριανού για νέα συνεργασία στις προεδρικές εκλογές του 1988, αλλά η προσπάθεια δεν είχε ευτυχές αποτέλεσμα μετά από την άρνηση του κόμματος του Κύπριου προέδρου στην πρόταση του ΑΚΕΛ για συνεργασία με άλλο υποψήφιο από το Σπύρο Κυπριανού. Χωρίς να είναι σκοπός της μελέτης αυτής η απονομή ευθυνών, συμπεραίνεται εύκολα ότι για την πιο πάνω εξέλιξη ευθύνεται το ΑΚΕΛ, που έχοντας εντελώς διαφορετική φιλοσοφία στο κυπριακό από τον Κυπριανού, δε δίσταζε να τον στηρίζει επανειλημμένα εξυπηρετώντας κομματικές σκοπιμότητες και επιχειρώντας να φράξει το δρόμο στο Γλαύκο Κληρίδη[171]. Όσον αφορά τώρα τον Σπύρο Κυπριανού από τη στιγμή που η τακτική αυτή τον εξυπηρετούσε με το να εκλέγεται πρόεδρος της Δημοκρατίας αλλά και να ακολουθεί τη δική του

---

[170] Ενδεικτικό της μη προσήλωσης του Κυπριανού στο συλλογικό επίπεδο είναι και το γεγονός ότι ο Κυπριανού ποτέ δεν ζήτησε από τους αρχηγούς των κυπριακών κομμάτων να τον συνοδεύσουν σε συνομιλίες. Η τακτική αυτή ακολουθήθηκε τόσο από το πρόεδρο Βασιλείου, όσο και από το διάδοχο του Γλαύκο Κληρίδη.

[171] Για την συνεχιζόμενη τακτική ΑΚΕΛ να υποστηρίζει το Σπύρο Κυπριανού παρά την εντελώς διαφορετική φιλοσοφία των δύο στο κυπριακό, βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, σσ. 357-400. Όπως σημειώνει ο Κυριάκου, «Η όλη συμπεριφορά του Σπύρου Κυπριανού κατά την πρώτη πενταετία θα έπρεπε να είχε προκαλέσει τουλάχιστον κάποιες επιφυλάξεις για το ΑΚΕΛ και όχι να οδηγηθεί στο κατάντημα να υποστηρίξει επανεκλογή του Σπύρου Κυπριανού...».

πολιτική στο κυπριακό, δεν τίθεται θέμα επίρριψης ευθυνών. Χαρακτηριστικά για την προσήλωση του Σπύρου Κυπριανού στις δικές του αποκλειστικά απόψεις και στην αποκόμιση προσωπικών οφελών είναι και τα λόγια του Γιάννη Καψή, στενού συνεργάτη του Ανδρέα Παπανδρέου: «Στις πολύωρες συσκέψεις διαθέταμε πολύ λιγότερο χρόνο στην εκτίμηση αν η μια ή άλλη ενέργεια θα ωφελούσε την προώθηση του εθνικού ζητήματος, από το ότι αν η συγκεκριμένη ενέργεια θα ωφελούσε ή όχι, πολιτικά τον Κύπριο πρόεδρο»[172].

Είναι αλήθεια ότι ο Σπύρος Κυπριανού τοποθετείτο στις διάφορες διεργασίες για λύση του κυπριακού λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τις ιδεολογικές του καταβολές και τους προσωπικούς του υπολογισμούς, και παραβλέποντας σχεδόν τελείως τις θέσεις των κυπριακών κομμάτων και τις διαρθρώσεις του διεθνούς συστήματος. Το σημαντικότερο ίσως παράγοντα στη διαμόρφωση των θέσεων του και της τακτικής του όσον αφορά το κυπριακό διαδραμάτισε η ενασχόληση του με το πρόβλημα από τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας του, ειδικότερα επειδή ήταν και τα πρώτα χρόνια της πολιτικής του σταδιοδρομίας. Σε σχετικό ερώτημα, κατά πόσο το γεγονός ότι γνώριζε για το ρόλο των Αμερικανών στα γεγονότα του 1974, επηρέαζε τον τρόπο που αντίκριζε την εμπλοκή των ΗΠΑ στο κυπριακό αργότερα, όταν ήταν πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο Σπύρος Κυπριανού απαντά, «Είναι γεγονός ότι είχα κάποιες επιφυλάξεις αλλά από την άλλη πλευρά μπορεί να το θεωρούσα ότι ήταν κάποιες συγκεκριμένες καταστάσεις στις ΗΠΑ, δηλαδή Κίσινγκερ» που ευθύνονταν για την Κύπρο. «Αργότερα όταν εκλέγηκα πρόεδρος της Δημοκρατίας υποτίθεται ότι το κλίμα είχε βελτιωθεί με την εκλογή Κάρτερ...Τελικά όμως ήταν ο Κάρτερ που έστειλε το Κλίφορντ να

---

[172] Βλ. Γιάννης Καψής, *Οι 3 Μέρες του Μάρτη*, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, 1990, σ. 266.

πιέσει το Μακάριο για διπεριφερειακή ομοσπονδία αλλιώς θα γίνει διχοτόμηση...αλλά παρά τις επιφυλάξεις, παρά τις εθνικές πικρίες έναντι των Αμερικανών έβλεπα ότι έπρεπε να κινηθούμε προς την κατεύθυνση τους. Έτσι όταν ανέλαβα την προεδρία προσπάθεια μου ήταν να προσεγγίσω το Κάρτερ και το περιβάλλον του...Όταν το συνάντησα μου έκανε εντύπωση πόσο πρόχειρα έβλεπε τα πράγματα. Δεν φαινόταν αποφασισμένος να βοηθήσει στο βαθμό που έπρεπε»[173]. Συγκεκριμένα για την εμπλοκή των Αμερικανών στο γεγονότα του 1974, ο Σπύρος Κυπριανού υποστηρίζει ότι «Η ιστορική αλήθεια, την οποία ο ίδιος ο αμερικανικός παράγοντας, ένεκα της ανάμιξης του στα γεγονότα του '74 θα έπρεπε να γνωρίζει καλά, είναι πως η Τουρκία, χώρα μέλος του ΟΗΕ και άλλων διεθνών οργανισμών, εισέβαλε στην Κυπριακή Δημοκρατία»[174]. Το 1998 δήλωνε από την Πάτρα «Ο κ. Χόλμπρουκ, ο οποίος ανέλαβε τώρα, πρόσφατα, να μεσολαβήσει για τη λύση του Κυπριακού προβλήματος, ομολόγησε στην πρώτη του επίσκεψη στην Κύπρο, ότι για όσα συνέβησαν στην Κύπρο τη δεκαετία του '60 και '70, δηλ. πραξικόπημα, εισβολή, ευθύνονται οι Ηνωμένες Πολιτείες»[175].

Την ίδια στιγμή το γεγονός ότι ο Κυπριανού πίστευε ότι η Σοβιετική Ένωση βοήθησε την Κύπρο στα δύσκολα χρόνια του Μακαρίου, τον έκανε να αντικρίζει θετικά την ανάμειξη της στο κυπριακό την περίοδο που ήταν πρόεδρος της Δημοκρατίας. Σημειώνει χαρακτηριστικά για τη Σοβιετική Ένωση «Υπήρξαν στιγμές που η στήριξη της Σοβιετικής Ένωσης ήταν καθοριστικής σημασίας. Για παράδειγμα το 1964 όταν έκανε στρατιωτικά

---

[173] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

[174] Βλ. Σπύρου Κυπριανού, «Το δίδυμο έγκλημα του 1974,» *Η Σημερινή*, Λευκωσία, 19 Ιουλίου 1998, σ. 8. Για το πως αντιλαμβανόταν ο Κυπριανού το ρόλο των Αμερικανών, βλ. ακόμα Σπύρου Κυπριανού, «Οφειλόμενη απάντηση στους Νέους Ορίζοντες,» *Πολίτης*, Λευκωσία, 19 Αυγούστου 1999, σ. 2.

[175] Βλ. Σπύρος Κυπριανού, «Κρίσιμη Φάση του Ελληνισμού Σήμερα, 28η Οκτωβρίου,» σ. 79.

γυμνάσια η Σοβιετική Ένωση στα σύνορα με την Τουρκία όταν απειλούσαν οι Τούρκοι να κάνουν εισβολή στην Κύπρο. Όταν ήμουν υπουργός εξωτερικών και είχαμε τις σκληρές μάχες στο Συμβούλιο Ασφαλείας μας στήριζαν πολύ. Αργότερα όταν ήμουν πρόεδρος της Δημοκρατίας εξακολουθούσε μία υποστήριξη, μία κατανόηση. Μας υποστήριξαν διπλωματικά, ένα είδος συμπαράστασης, είχαν θέσεις ευνοϊκές για μας, στο θέμα της κυριαρχίας για παράδειγμα. Η Σοβιετική Ένωση εξακολουθούσε και επί δικής μου προεδρίας να αποτελεί ένα εξισσοροποιητικό παράγοντα και σε ότι αφορά το κυπριακό και να είναι ένα είδος εμποδίου στην προσπάθεια προώθησης των τουρκικών θέσεων από πλευράς Δύσης»[176].

Ο Κυπριανού σε αρκετές περιπτώσεις ακολούθησε τη νοοτροπία που ήθελε το χειρισμό του κυπριακού προβλήματος να κατευθύνεται εν μέρει από τους προσωπικούς υπολογισμούς, το συναίσθημα, την έκρηξη της στιγμής και όχι τόσο πολύ από την ψυχρή λογική της διεθνούς πολιτικής, το ρεαλισμό και το μακροπρόθεσμο συμφέρον. Μπορεί κάποιος ίσως να υποστηρίξει ότι δεν υπήρχε κάποιο ιδιαίτερο αρνητικό σημείο στην όλη φιλοσοφία Κυπριανού στο κυπριακό πρόβλημα, ειδικότερα αν ληφθούν υπόψη και οι κινήσεις της Άγκυρας και του Ντενκτάς. Το πρόβλημα έγκειτο στα κριτήρια, την τακτική, αλλά και τον τρόπο χειρισμού και προσεγγίσεως της διαδικασίας των συνομιλιών για λύση του προβλήματος. Με τη στάση του, ο Σπύρος Κυπριανού έδιδε το δικαίωμα στη τουρκική πλευρά όχι μόνο να ενισχύει την αδιαλλαξία της αλλά και να την αποκρύπτει από τη διεθνή κοινή γνώμη διαιωνίζοντας το κυπριακό και την ίδια στιγμή τα τετελεσμένα της εισβολής.

---

[176] Συνέντευξη με Σπύρο Κυπριανού, Λευκωσία, 21 Μαίου 2001.

Ο Σπύρος Κυπριανού, που χαρακτήριζε σχεδόν όλες τις στιγμές ως τις πιο κρίσιμες φάσεις του κυπριακού δεν ήταν ιδιαίτερα υπομονετικός[177] και όπως έχει ειπωθεί προσέγγιζε κάθε πρωτοβουλία για το κυπριακό ακολουθώντας μια «τυφλοσουρτική» μέθοδο: ότι αποδεχόταν ο Ντενκτάς, ο ίδιος έπρεπε να το απορρίψει[178]. Αντιμετώπιζε πολλές φορές τις συνομιλίες ως παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος (zero-sum game) και είχε την τάση να δαιμονοποιεί (devil-image) τον αντίπαλο του.

Την ίδια στιγμή όμως είναι ίσως κάπως παρακινδυνευμένο να αναφερθεί κάποιος σε χαμένες ευκαιρίες λύσης του κυπριακού κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Κυπριανού γιατί απλά οι ενέργειες τόσο του Κυπριανού όσο και της τουρκικής πλευράς δεν επέτρεψαν σε κάποια συγκεκριμένη πρωτοβουλία να προχωρήσει σε τέτοιο βαθμό ώστε να πλησιάσει τη λύση[179]. Το κύριο πρόβλημα με τον Κυπριανού έγκειται ίσως στον τρόπο που χειριζόταν το κυπριακό, που έστελνε λάθος μηνύματα και επέτρεπε σε τρίτους που εμπλέκονταν στο πρόβλημα να παρουσιάζουν την εικόνα ότι στην Κύπρο υπήρχαν δύο πλευρές εξίσου αδιάλλακτες. Αυτή η τακτική βοηθούσε το Ντενκτάς και την Άγκυρα να αποκρύψουν έντεχνα την αδιάλλακτη τους στάση στο κυπριακό και σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμη να παρουσιάζονται ως η πλευρά εκείνη που πραγματικά επιθυμεί τη λύση του κυπριακού προβλήματος. Όπως υποστήριζε το 1985 ο Νίκος Ρολάνδης, υπουργός εξωτερικών του Κυπριανού μέχρι το 1983, «...ο κ. Κυπριανού, ανεξάρτητα από όσα λέγει και διακηρύττει, δεν αποδέχεται τον πολιτικό

---

[177] Αυτό εξάλλου υποστηρίζει και ο ίδιος για τον εαυτό του. Βλ. την συνέντευξη του στον ΑΝΤ1, 7 Ιουλίου 1999.

[178] Ο όρος «τυφλοσουρτική» πάρθηκε από το άρθρο του Νίκου Μουζέλη, «Εξωτερική πολιτική με φαντασία και τόλμη,» *Το Βήμα*, 8 Αυγούστου 1999, σ. Α14.

[179] Ο Αλέξης Ηρακλείδης υποστηρίζει ότι «Μετά το 1974 οι χαμένες ευκαιρίες δεν είναι και τόσο ευδιάκριτες, με δεδομένη τη σαφή σκλήρυνση του Ντενκτάς και της Τουρκίας,» βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, σ. 265.

συμβιβασμό, ο δε κ. Ντενκτάς, ο οποίος είναι εκ προοιμίου σκληρός και δύσκολος, βρίσκει πως ο κ. Κυπριανού του παρέχει κάθε φορά με την τακτική του χρυσή ευκαιρία να ξεφύγει από τα πλαίσια της ομοσπονδιακής λύσης και να προωθεί την διχοτόμηση. Έτσι ο συνδυασμός Κυπριανού-Ντενκτάς αποτελεί αυτή την στιγμή την ιδεώδη συνταγή για τη διχοτόμηση της Κύπρου»[180].

Η ανάλυση που προηγήθηκε δεν υποστηρίζει φυσικά ότι οι χειρισμοί του Σπύρου Κυπριανού ευθύνονται αποκλειστικά για τη μη επίλυση του κυπριακού προβλήματος. Τη μεγάλη ευθύνη εξακολουθεί να φέρει η Άγκυρα και ο εκπρόσωπος της στην Κύπρο, Ραούφ Ντενκτάς, που με μια πρωτόγνωρη αδιαλλαξία δεν άφηναν περιθώρια επιτυχίας στις διάφορες πρωτοβουλίες που αναπτύσσονταν κατά καιρούς. Το ατυχές ήταν ότι η αδιαλλαξία αυτή της τουρκικής πλευράς δεν έβγαινε τελικώς προς τα έξω αφού η τακτική της ελληνοκυπριακής πλευράς επέτρεπε στο Ντενκτάς να κινείται εκ του ασφαλούς και κατ' επέκταση να μη θεωρείται ο κύριος υπεύθυνος της διαιώνισης του προβλήματος[181]. Μερίδιο ευθύνης για το συνεχιζόμενο αδιέξοδο φέρουν σίγουρα και οι ξένες δυνάμεις. Δεν είναι λογικό να υποστηρίζεται στη μελέτη αυτή ότι οι Δυτικοί μπορούσαν κατά κύριο λόγο να βοηθήσουν στην επίλυση του κυπριακού, και να είναι την ίδια στιγμή άμοιροι ευθυνών. Απροσδιόριστος είναι ακόμη και ο ρόλος της Σοβιετικής Ένωσης που όπως παρουσιάστηκε προηγουμένως είχε σίγουρα οφέλη από τη διαιώνιση του κυπριακού προβλήματος.

---

[180] Βλ. *Χαραυγή*, Λευκωσία, 5 Μαρτίου 1985.

[181] Βλ. Ο Αλέξης Ηρακλείδης σημειώνει για τις διάφορες προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού ότι «..., σε ορισμένες περιπτώσεις η διάθεση για επίλυση από τη μία πλευρά μπορεί να ήταν πλασματική γιατί εθεωρείτο δεδομένη η απόρριψη από το άλλο μέρος, ειδικά π.χ. όταν ο Ντενκτάς είχε να αντιμετωπίσει τον Μακάριο ή τον Κυπριανού,» βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, σ. 372.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6
Επίπεδα Ανάλυσης και Προσαρμοστικότητα Γεώργιου Βασιλείου, 1988-1993

Κρατικό

Η εκλογή ανεξάρτητου υποψηφίου στην προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας, υποψηφίου χωρίς προσωπική εμπλοκή στη σύγχρονη πολιτική ιστορία του νησιού, θα αποτελέσει μια πολύ σημαντική εξέλιξη στην κυπριακή πραγματικότητα. Η εκλογή Βασιλείου θα οδηγήσει σε εισαγωγή νέων θεσμών και καταπολέμηση πεπαλαιωμένων και μη αποτελεσματικών αρχών, πράγμα που θα επηρεάσει τόσο τις διάφορες ισορροπίες στο νησί όσο και την ίδια την οντότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας, προσδίδοντας μια νέα, εκσυγχρονιστική εικόνα στο κρατικό επίπεδο. Επί Βασιλείου, για παράδειγμα, η Κύπρος θα αποκτήσει μεταξύ άλλων Πανεπιστήμιο, Γραφείο Μελετών στην Προεδρία της Δημοκρατίας, Ακαδημία Αστυνομίας, Ακαδημία Δημόσιας Διοίκησης, ενώ θα καταργηθεί το φακέλωμα των πολιτών, και θα εισαχθεί ο θεσμός της κρατικής επιχορήγησης των κομμάτων, ο θεσμός του Επίτροπου Διοικήσεως, ενώ θα ψηφιστεί νόμος για διεξαγωγή Δημοψηφισμάτων για σημαντικά θέματα που αφορούν το λαό[1].

Ο Βασιλείου πίστευε ότι «...η έλλειψη παράδοσης αυτοκυβέρνησης δεν είχε επιτρέψει την ανάπτυξη μηχανισμών επίλυσης σημαντικών διαφορών και προβλημάτων με πολιτικό διάλογο και ανεκτικότητα. Και η έλλειψη αυτή ήταν εμφανής όχι μόνο όσον αφορά στις σχέσεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες αλλά

---

[1] Ο πρόεδρος Βασιλείου θα δώσει επίσης ιδιαίτερη βαρύτητα στο θέμα δημόσια διοίκηση αφού το κυπριακό δημόσιο θεωρείτο σοβαρή ασθένεια για κάθε ομαλή και εύρυθμη λειτουργία του κράτους. Δήλωνε χαρακτηριστικά, «Στη σημερινή παγκόσμια και έντονα ανταγωνιστική διεθνή οικονομία, κανένας οργανισμός όσο εύρωστος και να είναι, δεν μπορεί να συμπεριφέρεται για πολύ κατά τρόπο με τον οποίο οι πολίτες βλέπουν να λειτουργεί η δημόσια υπηρεσία...Το κυριότερο πρόβλημα με την διακυβέρνηση σήμερα είναι ότι οι κυβερνητικές δομές που συναντούμε σε όλες τις ανεπτυγμένες χώρες, σχεδιάστηκαν και διαμορφώθηκαν σε μια διαφορετική εποχή και είναι δραματικά εκτός χρόνου στον σύγχρονο κόσμο,» βλ. Γιώργος Βασιλείου, «Επιχειρηματική εμπειρία και διακυβέρνηση,» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 22 Φεβρουαρίου 1996, σσ. 31-2.

ακόμα και στην ίδια την πολιτική ζωή της κάθε κοινότητας»[2]. Όπως συχνά δήλωνε ο πρόεδρος «Φέρνουμε μαζί μας ένα νέο τρόπο διακυβέρνησης με περισσότερη δημοκρατία σε όλους τους τομείς και επίπεδα. Τα διάφορα προβλήματα που απασχολούν τον τόπο θα τύχουν μιας νέας προσέγγισης και επίλυσης. Θέλουμε να δώσουμε στον τόπο μας μια νέα πνοή και την ανανέωση που χρειάζεται για να αναπτυχθεί και να προοδεύσει προς όφελος όλου του λαού. Έχουμε μια νέα αντίληψη για την πολιτική. Πιστεύουμε ότι χρειάζεται ένας δημοκρατικός, ελεύθερος και ανοιχτός διάλογος μεταξύ λαού και ηγεσίας, και θα βοηθήσουμε συνειδητά στην ανάπτυξη αυτού του διαλόγου»[3].

Σημαντικότερο ίσως επίτευγμα της διακυβέρνησης Βασιλείου ήταν το γεγονός ότι μέσα από την εκλογή του αλλά και τον τρόπο που κυβέρνησε πέτυχε σταδιακά να μειώσει στο ελάχιστο τον παραδοσιακό «διχασμό» των ελληνοκυπρίων που στηριζόταν σε πληγές του παρελθόντος. Μέσα από την κατάργηση του πολιτικού φακελώματος των πολιτών, αλλά και άλλες ενέργειες του προέδρου Βασιλείου σταδιακά μειώθηκε ο φθίνων διαχωρισμός που βασάνιζε την ελληνοκυπριακή κοινότητα.

Την ίδια στιγμή, ο Βασιλείου παρουσιαζόταν ως ένθερμος υποστηριχτής της αναγκαιότητας ανάπτυξης κυπριακής συνείδησης, στέλνοντας έτσι και μηνύματα φιλίας προς τους Τουρκοκυπρίους. Για τον σκοπό αυτό ήταν υπέρ των συνεχών επαφών ανάμεσα σε Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους, ενώ σχεδόν πάντοτε έκανε αναφορά στην τουρκοκυπριακή κοινότητα. Επανειλημμένα τόνιζε ότι είναι πρόβλημα το γεγονός ότι το τηλεοπτικό πρόγραμμα του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου

---

[2] Βλ. Γιώργου Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1992, σ. 51.

[3] Βλ. Συμεών Α. Σολταρίδης, *Από την κρίση του Μαρτίου 1987...στο Νταβός 1988*, Κομοτηνή, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1988, σ. 175.

(ΡΙΚ) κλείνει τις μεταδόσεις του με τον εθνικό ύμνο[4]. Επί προεδρίας του, στην καθιερωμένη στρατιωτική παρέλαση που γίνεται στην Κύπρο την 1η Οκτωβρίου για την επέτειο της κυπριακής ανεξαρτησίας υψώθηκε, για πρώτη φορά, στο πρώτο άρμα η κυπριακή σημαία αντί η ελληνική που γινόταν μέχρι τότε. Δηλώσεις και ενέργειες για τις οποίες κατακρίθηκε έντονα.

Εξάλλου, ο πρόεδρος Βασιλείου, ίσως και λόγω και του ότι δεν είχε ο ίδιος κόμμα στο οποίο ήταν ενταγμένος, έδιδε ιδιαίτερη σημασία στο θεσμό του Εθνικού Συμβουλίου[5]. Επί Βασιλείου «Λίγες μόνο μέρες μετά την εγκατάσταση του στην προεδρία, πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνεδρία του Εθνικού Συμβουλίου στις 21 Μαρτίου 1988...Επί προεδρίας Βασιλείου, το Εθνικό Συμβούλιο σε επανειλημμένες συνεδρίες του καθόρισε τις θέσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς για την λύση του κυπριακού, οι οποίες εξακολουθούν να ισχύουν μέχρι σήμερα»[6]. Συχνά ο ίδιος τόνιζε ότι ανάμεσα στα κόμματα «...υπάρχουν διαφορές στην τακτική, αλλά οι στόχοι μας είναι κοινοί. Οποιεσδήποτε και αν είναι οι διαφορές αυτές, πρέπει να εξεταστούν

---

[4] Βλ. *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 18 Νοεμβρίου 1988. Σήμερα το κρατικό κανάλι δεν κλείνει τις μεταδόσεις του με τον εθνικό ύμνο. Κάτι τέτοιο συμβαίνει με το ιδιωτικό κανάλι ΜΕΓΑ.

[5] Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών*, Αρ. 11, 1 Μαρτίου 1988. Κατά την σύσκεψη αυτή αποφασίστηκαν τα εξής: 1. Το Εθνικό Συμβούλιο θα επαναλειτουργήσει και σε αυτό θα μετέχουν οι αρχηγοί των Κοινοβουλευτικών Κομμάτων συνοδευόμενοι από ένα ακόμα εκπρόσωπο από κάθε κόμμα, 2. Επαναβεβαιώθηκε η παλαιά απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου, σύμφωνα με την οποία θα συμμετέχουν εκπρόσωποι και οποιουδήποτε κόμματος εξασφαλίσει 5% των ψήφων σε προεδρικές ή βουλευτικές εκλογές, 3. Το Εθνικό Συμβούλιο θα συνέρχεται τακτικά μια φορά το μήνα αλλά και εκτάκτως σε περίπτωση που το ζητήσουν ο Πρόεδρος ή ένα από τα μετέχοντα κόμματα, και 4. Όταν οι αποφάσεις των τεσσάρων κομμάτων είναι ομόφωνες, ο Πρόεδρος τις εφαρμόζει. Αν όμως αισθάνεται έντονη διαφωνία, τότε προσφεύγει σε δημοψήφισμα. Όταν δεν υπάρχει ομοφωνία ο Πρόεδρος λαμβάνει σοβαρά υπόψη τη γνώμη της πλειοψηφίας. Όσον αφορά το γεγονός ότι ο Βασιλείου δεν είχε κόμμα, ο Κύπριος πρόεδρος σχολιάζοντας το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το πως κυβέρνησε στο εσωτερικό του κράτους υποστηρίζει «Η μόνη λογική που δεν κινούμουν [σε σχέση με την εσωτερική διακυβέρνηση] και αποδείχθηκε εκ των υστέρων λάθος, ήταν ότι δεν προσπαθούσα να χτίσω το δικό μου κόμμα ή να εκμεταλλευτώ τη θέση μου για να χτίσω κομματικούς δεσμούς. Δεν δεχόμουν να ιδρύσω κόμμα διότι είχα εκλεγεί ως ανεξάρτητος και δεν ήθελα να μην τηρήσω την υπόσχεση μου που είχα δώσει στο κόσμο. Ταυτόχρονα έδιδα περισσότερη εμπιστοσύνη στο κόσμο από ότι τελικά αποδείχθηκε μπορούσα να έχω. Προσπάθησα λοιπόν να ενισχύσω τους θεσμούς του κράτους και δεν επιχείρησα να χτίσω τα πολιτικά εκείνα εχέγγυα που θα μου διασφάλιζαν τη μελλοντική μου επανεκλογή,» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001.

[6] Βλ. Ανδρέας Κυριάκου, «Η λειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου,» *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, Μέρος Β', 12 Ιουνίου 1999.

στο πλαίσιο του Εθνικού Συμβουλίου με ανταλλαγή απόψεων και εποικοδομητική συζήτηση, αποφεύγοντας τους χαρακτηρισμούς και τη μετατροπή του εθνικού θέματος σε ζήτημα δημόσιας αντιπαράθεσης, γιατί κάτι τέτοιο θα ζημίωνε τη δική μας πλευρά. Ας μην ξεχνάμε πως η ενότητα αποτελεί τη βάση του αγώνα μας. Τη διάσπαση του παρελθόντος την πληρώσαμε και την πληρώνουμε ακόμα ακριβά».

Εξάλλου, ορθώς θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι ο πρόεδρος επιχειρούσε μέσω του Εθνικού Συμβουλίου, που συνεδρίασε πέραν των 80 φορών κατά τη διακυβέρνηση Βασιλείου, να είναι κατά κάποιο τρόπο καλυμμένος για τις κινήσεις του στο κυπριακό. Συχνά, όταν υπήρχαν αντιδράσεις στο εσωτερικό της Κύπρου για τις διαβουλεύσεις για λύση του κυπριακού, δήλωνε ότι «Η προσπάθεια που καταβάλλεται από τη δική μας πλευρά είναι η επιδίωξη μιας λύσης που να στηρίζεται στις ομόφωνες προτάσεις του Εθνικού Συμβουλίου του Ιανουαρίου 1989»[7]. Χρησιμοποιώντας την ομαλή και συχνή λειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου δήλωνε όταν προέκυπταν διαφωνίες ανάμεσα στα κόμματα ότι, «Το κάθε κόμμα έχει το δικό του τρόπο αντιμετώπισης όσον αφορά διάφορες πτυχές τακτικής. Δεν πιστεύω όμως ότι υπάρχει ουσιαστική διαφορά με το τι επιδιώκουμε»[8]. Σχολιάζοντας τις θέσεις του ΔΗΚΟ και της ΕΔΕΚ, ο πρόεδρος Βασιλείου υποστήριζε ότι «Αν αυτή είναι η άποψη των δύο κομμάτων, αυτή είναι. Τα δύο άλλα κόμματα [ΔΗΣΥ και ΑΚΕΛ] έκδηλα έχουν ακριβώς την αντίθετη άποψη. Εκείνο που πιστεύω είναι ότι παρά να προσπαθούμε να

[7] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, σ. 208. Ο Αλέξης Ηρακλείδης υποστηρίζει ότι η απόφαση του Γεώργιου Βασιλείου για επανασύσταση του Εθνικού Συμβουλίου ήταν λαναθασμένη. «Ο Βασιλείου δίστασε και υπέπεσε σε λάθη χειρισμού, π.χ. έδεσε ο ίδιος τα χέρια του με τη δημιουργία του Εθνικού Συμβουλίου (που, ακολουθώντας τη διαδικασία ομοφωνίας, λειτούργησε με βάση το κατώτερο δυνατό παρανομαστή),...», βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος,»* Αθήνα, ΠΟΛΙΣ, 2001, σ. 270.

[8] Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών*, Αρ. 13, 5 Ιουλίου 1991.

ζωγραφίζουμε το διάβολο στον τοίχο, δηλαδή να προσπαθούμε να υποβάλουμε ότι επίκειται κάποια κακή λύση, καλό και ορθό θα ήταν εμείς να κάνουμε ότι είναι δυνατό για να πετύχουμε να προωθήσουμε τις θέσεις μας και μια λύση η οποία αν δεν ανταποκρίνεται ακριβώς στις προτάσεις μας του Γενάρη του 1989 να τις προσεγγίζει όσο το δυνατό περισσότερο»[9]. Για το θέμα αυτό συνήθιζε να επικαλείται τις ομόφωνες αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου του 1989 και να υποστηρίζει, «Οι στόχοι μας είναι αυτοί οι οποίοι καθορίζονται στις ομόφωνες αποφάσεις του 1989. Υπάρχουν διάφορες εκτιμήσεις όσον αφορά την διαδικασία, όπως επίσης υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες για το τι σημαίνει η Δέσμη Ιδεών ή πως μπορεί να ερμηνευθεί»[10]. Ο ίδιος πάντως έβλεπε θετικά για το έργο της κυβέρνησης το γεγονός μη κοινοβουλευτικής του εκπροσώπησης, και πιο συγκεκριμένα για τις κινήσεις του όσον αφορά το κυπριακό πρόβλημα.

<u>Συλλογικό</u>

Όσον αφορά τα κυπριακά κόμματα, στα όσα αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο θα πρέπει κάποιος να προσθέσει ότι, ο ΔΗΣΥ και ο Γλαύκος Κληρίδης υποστήριξαν θερμά τον πρόεδρο Βασιλείου στα χρόνια της διακυβέρνησης του. Η πολιτική Βασιλείου στο κυπριακό αποδείχτηκε να είναι πολύ κοντά στις θέσεις του Γλαύκου Κληρίδη τόσο ώστε να λέγεται συχνά ότι ο πρόεδρος Βασιλείου ακολουθεί πολιτική Κληρίδη στο κυπριακό. Η κύρια διαφορά ανάμεσα στους δύο εκδηλώθηκε λίγο καιρό πριν τις προεδρικές εκλογές του 1993 με αφορμή τη δέσμη ιδεών του γ.γ. του ΟΗΕ Μπούτρος Γκάλι. Ο ΔΗΣΥ υποστήριζε ότι το κόμμα αποδέχεται τη δέσμη ιδεών του γ.γ.

---

[9] Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών*, Αρ. 4, 11 Ιανουαρίου 1992.
[10] Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών*, Αρ. 13, 19 Νοεμβρίου 1992.

ως βάση για διαπραγμάτευση της λύσης του κυπριακού και διαφωνούσε με τον πρόεδρο Βασιλείου που, όπως ο ΔΗΣΥ υποστήριζε, αποδέχτηκε τις ιδέες Γκάλι ως βάση για λύση του κυπριακού προβλήματος[11].

Όσον αφορά το θέμα της αίτησης ένταξης της Κύπρου στην τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα, ο ΔΗΣΥ ήταν το κατεξοχήν κυπριακό κόμμα που από τις αρχές της ιδρύσεως του υποστήριζε έντονα τον Ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Κυπριακής Δημοκρατίας[12]. Το κόμμα, μαζί με το ΔΗΚΟ, κατέθεσε, και πέτυχε το 1989, την έγκριση ψηφίσματος της Βουλής των Αντιπροσώπων που καλούσε τον πρόεδρο Βασιλείου να προχωρήσει σε άμεση αίτηση ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Κοινότητα[13]. Όπως υποστήριξε στη Βουλή των Αντιπροσώπων βουλευτής του κόμματος, «Μέσα στην Ευρώπη του 21ου αιώνα η μικρή Κύπρος θα αισθάνεται πιο ασφαλής. Στη μακραίωνη ιστορία της, μόνη και ανυπεράσπιστη στο σταυροδρόμι των τριών ηπείρων, η Κύπρος ήταν η εύκολη λεία των εκάστοτε ισχυρών. Μέσα στην Ευρώπη ο κίνδυνος αυτός θα εκλείψει. Μέσα στην Ευρώπη η παραβίαση της κυριαρχίας ή της ανεξαρτησίας ή της ακεραιότητας της Κύπρου είναι απαράδεκτη. Η επίθεση εναντίον της αδιανόητη. Τα ουσιώδη ανθρώπινα δικαιώματα (ελεύθερη διακίνηση, εγκατάσταση και δικαίωμα ιδιοκτησίας) θα είναι κατοχυρωμένα. Και η ύπαρξη διαιρετικών στοιχείων

---

[11] Στην ουσία δεν υπήρχε σχεδόν καμία διαφορά σχετικά με το πως Κληρίδης και Βασιλείου αποδέχονταν τη δέσμη ιδεών Γκάλι. Το προεκλογικό τέχνασμα του ΔΗΣΥ ότι αποδέχεται τη δέσμη ιδεών ως βάση για διαπραγμάτευση της λύσης και όχι ως βάση για λύση εφευρέθηκε για να διαφοροποιηθεί ο Κληρίδης από τον Βασιλείου και να δημιουργήσει, ενόψει προεδρικών εκλογών, γέφυρες επικοινωνίας με το ΔΗΚΟ και την ΕΔΕΚ που έπνεαν τα μένεα για τις ιδέες Γκάλι. Τελικά το τέχνασμα του ΔΗΣΥ πέτυχε και ο Γλαύκος Κληρίδης εκλέγηκε πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας με τις ψήφους του ΔΗΣΥ, του ΔΗΚΟ και μερίδας της ΕΔΕΚ. Ενδεικτικό της πιο πάνω διαπίστωσης είναι το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Σημερινής την επομένη των προεδρικών εκλογών: «Έπεσαν Βασιλείου – ΑΚΕΛ – ΓΚΑΛΙ,» *Σημερινή*, Λευκωσία, 15 Φεβρουαρίου 1993, σ. 1.

[12] Για τις θέσεις του ΔΗΣΥ στο ενδεχόμενο αίτησης ένταξης της Κύπρου στην ΕΟΚ, βλ. Κυριάκος Πιερίδης, *Η Ευρώπη σε Μεταμόρφωση, Κύπρος – Ευρωπαϊκή Ένωση, Διαδρομή και Ρήξεις 1988-1995*, Α' Τόμος, Αθήνα, «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάνη, 2001, σ. 66.

[13] Βλ. Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Γ', 29 Ιουνίου 1989.

απαράδεκτη. Ένταξη σημαίνει αυτόματη προστασία. Η Κύπρος θωρακίζεται και προστατεύεται πολιτικά από μια κοινότητα 12 κρατών που πιστεύουν στη δημοκρατία, την ελευθερία και το σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων και που θεωρούν αδιανόητο για την Τουρκία να επιδιώκει ένταξη στην ΕΟΚ, όταν κατέχει παράνομα έδαφος ενός κράτους, όπως η Κύπρος, που διατηρεί τόσο στενές σχέσεις με την Κοινότητα στην οποία ζητά πλήρη ένταξη»[14].

Την ίδια στιγμή ο ΔΗΣΥ θα αποτελέσει και ένθερμο υποστηρικτή της επαναπροσέγγισης Αθηνών-Άγκυρας και του κλίματος Νταβός, δίδοντας ιδιαίτερη σημασία στις αλλαγές στο διεθνές επίπεδο που επέβαλλαν αυτή τη νέα δυναμική η οποία αναπτυσσόταν ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία[15]. Ιδιαίτερα επί διακυβερνήσεως στην Ελλάδα Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, ο ΔΗΣΥ και ο Γλαύκος Κληρίδης στήριξαν όλες τις επιλογές της ελληνικής κυβέρνησης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και ειδικότερα στα ελληνοτουρκικά.

Όσον αφορά το κομμουνιστικό κόμμα Κύπρου, το ΑΚΕΛ, εκ των πραγμάτων θα αποτελέσει τον πιο στενό συνεργάτη του προέδρου Βασιλείου. Η εκλογή Βασιλείου με τη στήριξη σχεδόν μόνο του ΑΚΕΛ ήταν πολύ σημαντική επιτυχία για το κόμμα αφού κάτι τέτοιο έδιδε και το μήνυμα ότι το κομμουνιστικό κόμμα Κύπρου κατάφερε σταδιακά να περάσει το μήνυμα στον κεντροδεξιό, συντηρητικό κυπριακό λαό ως ένα κόμμα που μπορεί να κυβερνήσει με δικό του υποψήφιο. Έτσι το κόμμα έγινε σταδιακά ακόμα πιο ισχυρό και έδιδε την εικόνα στο κυπριακό λαό ενός διαφορετικού πολιτικού φορέα από τα γνωστά μονολιθικά κομμουνιστικά κόμματα που κυβερνούσαν

---

[14] Βλ. ομιλία Λεάνδρου Ζαχαριάδη στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, 22 Ιουνίου 1989.
[15] Βλ. ομιλία Λεάνδρου Ζαχαριάδη στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, 7 Ιουλίου 1988.

στην Ανατολική Ευρώπη. Αυτή η εικόνα ενισχυόταν και από το γεγονός ότι το κόμμα ήταν ένα πολύ καλά οργανωμένο και πειθαρχημένο σύνολο. Η εξέλιξη αυτή βοήθησε και το ΑΚΕΛ να περάσει αλώβητο από τις κατηγορίες που εκτοξεύονταν εναντίον του με αφορμή την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη και τις συγκλονιστικές μαρτυρίες των υπηκόων αυτών των χωρών.

Από την άλλη, και όσον αφορά την Ευρωπαϊκή προοπτική της Κύπρου, το ΑΚΕΛ αντίκριζε την Κοινότητα ως ένα παρακλάδι της Βορειαντλαντικής συμμαχίας και τόνιζε τους κινδύνους που απέρρεαν από τυχόν περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων της Κυπριακής Δημοκρατίας με αυτήν[16]. Ακόμη και στο θέμα της διεθνοποίησης του κυπριακού που αποτελούσε μια πάγια πολιτική του ΑΚΕΛ, το κόμμα αντίκριζε αρνητικά τη διεθνοποίηση μέσω της Κοινότητας γιατί αυτό απέκλειε αυτόματα την ενεργό συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης. Η αρνητική αυτή στάση του ΑΚΕΛ έναντι της Κοινότητας ενισχυόταν και από την επικράτηση της λεγόμενης σκληροπυρηνικής παράταξης στο κόμμα μετά το θάνατο του Εζεκία Παπαιωάννου η οποία κατά κάποιο τρόπο «αρνείτο» να λάβει τα μηνύματα που έρχονταν από την Σοβιετική Ένωση και την Ανατολική Ευρώπη. Προσπαθώντας να κατανοήσει κάνεις τη στάση του ΑΚΕΛ στο θέμα της Κοινότητας θα πρέπει να έχει κατά νου, μεταξύ άλλων και τη γενικότερη

[16] Το 1995, η κεντρική επιτροπή του ΑΚΕΛ αποφάσισε την επανασυζήτηση της θέσης του κόμματος για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην πρόταση αναφέρεται ότι αυτή «δεν στηρίζεται κυρίως στην αλλαγή των εκτιμήσεων και αντιλήψεων μας για το χαρακτήρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά στη θυελλώδη αλλαγή των αντικειμενικών δεδομένων στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο και παγκόσμια. Αυτές οι αλλαγές μας υποχρεώνουν σε επανασυζήτηση, έτσι που οι θέσεις μας να λαμβάνουν υπόψη τη σημερινή πραγματικότητα και να απαντούν πιο πειστικά στα προβλήματα της σημερινής εποχής. Τα νέα δεδομένα αφορούν κατά κύριο λόγο τις σοβαρές ανακατατάξεις στο διεθνές σκηνικό ως αποτέλεσμα της διάλυσης της ΕΣΣΔ και της σοσιαλιστικής κοινότητας στην Ευρώπη, τις μεγάλες αδυναμίες του Κινήματος των Αδεσμεύτων που, προς το παρόν τουλάχιστο, έχουν περιορίσει σημαντικά την διεθνή του παρέμβαση, το γεγονός ότι έχει σχεδόν ολοκληρωθεί η Τελωνειακή Ένωση Κύπρου-Ευρωπαϊκής Ένωσης και το ότι έχει υποβληθεί η αίτηση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αποτελεί ήδη μια από τις βασικές παραμέτρους που συνθέτουν τις εξελίξεις στο κυπριακό,» βλ. *Εισήγηση για Επανεξέταση της Θέσης του ΑΚΕΛ στο Θέμα της Πορείας Ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Λευκωσία, 1995, σ. 3. Για τις θέσεις του ΑΚΕΛ βλ. ακόμα Κυριάκος Πιερίδης, σ. 65.

φιλοσοφία του κόμματος για τις σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας. Η στάση αυτή του ΑΚΕΛ και γενικότερα το πως το κόμμα έβλεπε την Ελλάδα είχε να κάνει σε μεγάλο βαθμό και με το γεγονός ότι η τελευταία ήταν μέλος του ΝΑΤΟ, ενός οργανισμού που το ΑΚΕΛ κατηγορούσε συνεχώς και τα μέλη του οποίου θεωρούσε ως τους αποκλειστικά υπεύθυνους για την τραγωδία της Κύπρου. Η γενικότερη αυτή αντίληψη του ΑΚΕΛ ενισχύθηκε σίγουρα και από τις τότε (δεύτερο εξάμηνο του 1988 και όχι μόνο) έντονες προτροπές στελεχών της ελληνικής κυβέρνησης προς τον πρόεδρο Βασιλείου για αίτηση ένταξης της Κύπρου στη Κοινότητα[17]. Το ΑΚΕΛ αντιμετώπιζε με πολύ αρνητικό τρόπο τις προτροπές αυτές αφού από τη μια τις έβλεπε ως επεμβάσεις της Αθήνας στην εξωτερική πολιτική της Λευκωσίας ενώ από την άλλη θεωρείτο ότι ήταν εκτός της γενικότερης φιλοσοφίας του ΑΚΕΛ. Όταν οι προτροπές αυτές βγήκαν από τα στενά κυβερνητικά γραφεία και παρουσιάζονταν καθημερινά στον ελλαδικό και κυπριακό τύπο, το ΑΚΕΛ δεν έχανε ευκαιρία να «προειδοποιεί» εμμέσως πλην σαφώς τον πρόεδρο Βασιλείου ότι αίτηση ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα δε θα μπορούσε να γίνει στο παρόν στάδιο. Σίγουρα η στάση αυτή του ΑΚΕΛ επηρέαζε τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, τον πρόεδρο Βασιλείου ώστε να μην προχωρήσει σε αίτηση ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα στα πρώτα στάδια της θητείας του. Στην απόφαση της συνεδρίας της κεντρικής επιτροπής του ΑΚΕΛ στις 6 Ιουλίου 1987 με την οποία δημοσιοποιήθηκε για πρώτη φορά η θέση του κόμματος για στήριξη Γιώργου Βασιλείου στις προεδρικές εκλογές του 1988 σημειώνεται μεταξύ άλλων για το θέμα αίτησης ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα «Διαφορά υπάρχει στο θέμα της τελωνειακής ένωσης Κύπρου-ΕΟΚ. Σημειώνουμε ότι ο κ. Βασιλείου όπως και

[17] Βλ. Κεφάλαιο 4, σσ. 208-11. Βλ. επίσης Κυριάκος Πιερίδης, *Η Ευρώπη σε Μεταμόρφωση, Κύπρος – Ευρωπαϊκή Ένωση, Διαδρομή και Ρήξεις, 1988-1995, Τόμος Α'*, Αθήνα, «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάμη, 2001, σσ. 46-60.

το Κόμμα μας και άλλες δυνάμεις, υποστηρίζει τη διενέργεια δημοψηφίσματος για να αποφασίσει ο λαός πάνω σ' αυτό το σοβαρό θέμα. Παρά την ύπαρξη αυτής της διαφοράς το κύριο είναι ότι το πρόγραμμα του κ. Γ. Βασιλείου εξυπηρετεί γενικά τα συμφέροντα της Κύπρου και του λαού της και προωθεί τους στόχους για ενότητα και αλλαγή»[18].

Από την άλλη το ΑΚΕΛ δεν προσέγγιζε αρνητικά την επαναπροσέγγιση Τουρκίας-Ελλάδας. Σχολιάζοντας τους φόβους όλων εκείνων που υποστήριζαν ότι με το «πνεύμα Νταβός» παραμερίζεται το κυπριακό, το κόμμα υποστήριζε ότι «Αυτό είναι για μας ακατανόητο και απαράδεκτο, όχι μόνο γιατί η Ελλάδα είναι εγγυήτρια δύναμη και έχει έννομες υποχρεώσεις και ευθύνες έναντι της Κύπρου, αλλά και γιατί σύσσωμος ο πολιτικός κόσμος, η Κυβέρνηση και ο λαός της Ελλάδας βρίσκονται αποφασιστικά στο πλευρό του αγωνιζόμενου κυπριακού λαού»[19].

Το ΔΗΚΟ του Σπύρου Κυπριανού από τη μεριά του, χάνοντας την εξουσία μετά από έντεκα χρόνια, δεν έχανε ευκαιρία να ασκεί έντονη κριτική στον πρόεδρο Βασιλείου και στη φιλοσοφία του στο κυπριακό, που ήταν εντελώς αντίθετη από αυτή που ακολουθούσε η Κυπριακή Δημοκρατία κατά την περίοδο 1977-88. Το κόμμα χαρακτήριζε την τακτική Βασιλείου στο κυπριακό επικίνδυνη και τόνιζε επανειλημμένα τους κινδύνους που οι συνεχείς υποχωρήσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς εγκυμονούσαν[20].

Το ΔΗΚΟ υποστήριζε την αίτηση ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, παρά τη διστακτικότητα που επέδειξε ο πρόεδρος Κυπριανού στις

---

[18] Βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας, Τόμος Δεύτερος, 1988-1993*, Λευκωσία, 2001, σ. 16.
[19] Βλ. ομιλία Γιώργου Σαββίδη στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 23 Ιουνίου 1988. Βλ. ακόμα ομιλία Μιχάλη Πουμπουρή στη Βουλή των Αντιπροσώπων, 30 Ιουνίου 1988.
[20] Βλ. Κεφάλαιο 4, σσ. 191-206.

προτροπές Θεόδωρου Πάγκαλου για κάτι τέτοιο το 1987[21]. Σε σχετική συζήτηση στη Βουλή των Αντιπροσώπων το 1989, ο Κοινοβουλευτικός Εκπρόσωπος του κόμματος Αλέξης Γαλανός υποστήριζε, μεταξύ άλλων ότι «Το Δημοκρατικό Κόμμα, όπως είναι σε όλους γνωστό, υποστηρίζει σθεναρά και έντονα την πλήρη ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και πιέζουμε την κυβέρνηση να προχωρήσει χωρίς καμία περαιτέρω καθυστέρηση στην υποβολή αίτησης και την έναρξη της σχετικής διαδικασίας προς τούτο»[22]. Σχολιάζοντας τη θέση του ΑΚΕΛ που θεωρούσε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα ένα παρακλάδι του ΝΑΤΟ, το ΔΗΚΟ υποστήριζε ότι «Δεν είναι, κύριοι συνάδελφοι, η Ευρώπη η άλλη μορφή του ΝΑΤΟ. Η Ιρλανδία, βασικός εταίρος της Ευρώπης εντάσσεται σαφέστατα στις ουδέτερες χώρες του κόσμου. Ούτε η Αυστρία, η Μάλτα και σίγουρα η Γιουγκοσλαβία, που πολύ σύντομα αναμένονται να οδεύσουν προς την ευρωπαϊκή οικογένεια, θα έπρατταν τούτο, αν είχε έστω και την μικρότερη δόση αλήθειας η ταύτιση της ΕΟΚ με το ΝΑΤΟ. Εξάλλου σήμερα η Σοβιετική Ένωση και οι άλλες σοσιαλιστικές χώρες μιλούν για το «Μεγάλο Ευρωπαϊκό Σπίτι», η Αυστρία καταργεί τα σύνορα με την Ουγγαρία και η Ευρώπη,..., διαδραματίζει εξισορροπητικό και καταλυτικό ρόλο στις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων και στη νέα προσπάθεια για παγκόσμια ειρήνη. Ταυτόχρονα αν υπήρχε η ταύτιση ΕΟΚ-ΝΑΤΟ, η Τουρκία, βασικότατο μέλος του ΝΑΤΟ, θα είχε από καιρό προσχωρήσει άνετα στην ΕΟΚ»[23]. Σημειώνεται ακόμα ότι στις συχνές συνεδρίες του εθνικού συμβουλίου την περίοδο της διακυβέρνησης Βασιλείου,

---

[21] Βλ. Κυριάκος Πιερίδης, σσ. 46-8 και σ. 67.
[22] Βλ. ομιλία Αλέξη Γαλανού στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος – Σύνοδος Γ', 22 Ιουνίου 1989.
[23] ο.π.

ο Σπύρος Κυπριανού έθετε συνεχώς θέμα αίτησης ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα[24].

Οι θέσεις του ΔΗΚΟ όσον αφορά τις σχέσεις Αθηνών-Άγκυρας και το πνεύμα του Νταβός θα μπορούσαν να θεωρηθούν ταυτόσημες με αυτές της ΕΔΕΚ. Συγκεκριμένα, το κόμμα του Σπύρου Κυπριανού κατακρίνοντας τη δήλωση Βασιλείου για την ανάγκη «χιλίων Νταβός» σημείωνε ότι «Τι βγήκε λοιπόν τελικά από το Νταβός; Καμιά αναφορά στο τελικό ανακοινωθέν του, ούτε και εκείνου των Βρυξελλών, για το κυπριακό. Ούτε μια λέξη στο ανακοινωθέν των Αθηνών. Καμιά απόφαση για προσφυγή στη Χάγη για την υφαλοκρηπίδα. Η Τουρκία συνεχίζει έμπρακτα την αμφισβήτηση της εθνικής κυριαρχίας και των συνόρων της Ελλάδας με τις συνεχείς παραβιάσεις στο Αιγαίο, αρνείται συζήτηση της διεθνούς πτυχής του κυπριακού προβλήματος και διαμηνύει παντού ότι εξομαλύνονται οι σχέσεις της με την Ελλάδα κάνοντας έτσι ένα βήμα πιο κοντά στην ΕΟΚ, το μόνο ίσως χαρτί που είχαμε να παίξουμε πέρα από το δίκαιο των αξιώσεων μας»[25]. Εξάλλου δε θα πρέπει να λησμονείται ότι τόσο ο Σπύρος Κυπριανού όσο και το ΔΗΚΟ θεωρούσαν τη συνάντηση Παπανδρέου – Οζάλ στο Νταβός λίγο πριν τις προεδρικές εκλογές στο νησί το 1988 ως μια από τις κυριότερες αιτίες για την εκλογική αποτυχία Κυπριανού και την άνοδο στην εξουσία του Γιώργου Βασιλείου. Χαρακτηριστικό της άποψης του Σπύρου Κυπριανού για τις αρνητικές για την Κύπρο θέσεις των Αθηνών την περίοδο διακυβέρνησης Βασιλείου είναι και οι συνεχείς του εισηγήσεις για μετάβαση του εθνικού συμβουλίου στην Ελλάδα αφού όπως υποστήριζε στις αρχές του 1990 «Δυστυχώς μιλάμε για lobby στις

---

[24] Βλ. Ανδρέας Κυριάκου, Τόμος Δεύτερος, σσ. 150-4.
[25] Βλ. ομιλία Γιώργου Χαραλαμπίδη, Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 30 Ιουνίου 1988.

Ηνωμένες Πολιτείες, αλλά φαίνεται ότι χρειαζόμαστε lobby στην Αθήνα, όπως εξελίχτηκαν τα πράγματα. Είναι μια αδιανόητη κατάσταση»[26].

Από τη μεριά του, το σοσιαλιστικό κόμμα ΕΔΕΚ του Βάσου Λυσσαρίδη παρόλο που υποστήριξε την εκλογή Βασιλείου το 1988, για να αποτρέψει βασικά την εκλογή Κληρίδη μετά από προτροπές Παπανδρέου, διαφώνησε πολύ γρήγορα με την τακτική Βασιλείου στο κυπριακό. Η ΕΔΕΚ, μαζί με το ΔΗΚΟ και τον αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο, κατέκριναν πολύ έντονα τον πρόεδρο Βασιλείου χαρακτηρίζοντας τον πολύ συχνά ακόμη και επικίνδυνο για να χειρίζεται το κυπριακό[27].

Στο θέμα της αίτησης ένταξης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η ΕΔΕΚ δεν είχε και τόσο ξεκάθαρες απόψεις αφού στο κόμμα κυριαρχούσαν δύο τάσεις. Από τη μια, ήταν τα στελέχη εκείνα του κόμματος που ασπάζονταν την αριστερή ιδεολογία και δεν έβλεπαν τόσο θετικά την Κοινότητα, και από την άλλη αυτοί, που επηρεασμένοι και από το ΠΑΣΟΚ και ειδικά τους Πάγκαλο και Κρανιδιώτη, αντίκριζαν με πιο θετικό μάτι το ενδεχόμενο αίτησης ένταξης στην Κύπρο[28]. Πάντως κατά τη συζήτηση του θέματος της τελωνειακής ένωσης της Κύπρου με την Κοινότητα η πλειοψηφούσα τάση στο κόμμα ήταν ενάντια στην υπογραφή της συμφωνίας Τελωνειακής Σύνδεσης. Ο αρχηγός του κόμματος για να ικανοποιήσει και τις δύο τάσεις που επικρατούσαν στην ΕΔΕΚ υποστήριζε απευθείας αίτηση ένταξης, χωρίς να προηγηθεί η τελωνειακή ένωση, σημειώνοντας ότι κάτι τέτοιο θα επέφερε όχι μόνο ζημιά (λόγω τελωνειακής ένωσης) αλλά και κέρδος (αίτηση ένταξης)[29]. Σε συζήτηση στη Βουλή των Αντιπροσώπων για το ενδεχόμενο αίτησης ένταξης της Κυπριακής

---

[26] Βλ. Ανδρέας Κυριάκου, Τόμος Δεύτερος, σ. 151.
[27] Βλ. Κεφάλαιο 4, σσ. 193-4 και σσ. 214-5.
[28] Βλ. Κυριάκος Πιερίδης, σσ. 67-8.
[29] Συνέντευξη με κυπριακής καταγωγής εμπειρογνώμονα του ελλαδικού υπουργείου εξωτερικών που ανήκει στους κόλπους της ΕΔΕΚ και ζήτησε να κρατηθεί η ανωνυμία του, Αθήνα, 31 Μαρτίου 1999.

Δημοκρατίας στη Κοινότητα, η ΕΔΕΚ υποστήριζε «Η αίτηση για ένταξη δεν πρέπει να έχει το χαρακτήρα μιας άνευ όρων προσχώρησης. Η Κύπρος έχει ευρύτερους και δυναμικής αξίας δεσμούς με τις χώρες της Μέσης Ανατολής που για κανένα λόγο δεν πρέπει να εγκαταλείψει....Άλλο κεντρικό σημείο που η Κύπρος θα πρέπει να προστατεύσει είναι την αδέσμευτή πολιτική της. Η αδέσμευτή πολιτική υπήρξε μια επιλογή που μπορέσαμε να τη στηρίξουμε με πολλούς αγώνες και θυσίες. Η αδέσμευτη πολιτική μας άνοιξε τεράστιες προοπτικές και δυνατότητες που δεν εξαντλούνται μέσα στα λίγα χρόνια του Κινήματος»[30]. Σε μια άλλη συζήτηση για το ενδεχόμενο αίτησης ένταξης στη Κοινότητα, η ΕΔΕΚ υποστήριζε «Το τελικό συμπέρασμα είναι ότι η συμμετοχή στην ευρωπαϊκή ενοποίηση ούτε κατά ελάχιστο δεν μπορεί να επηρεάσει τους εξωτερικούς προσανατολισμούς της Κύπρου, πρώτο γιατί είναι δεδομένη η πολυμορφία των εξωτερικών προσανατολισμών των χωρών-μελών της Κοινότητας, δεύτερο γιατί είναι κατοχυρωμένη η δυνατότητα αυτονόμησης κάθε χώρας στα μεγάλα θέματα εξωτερικής πολιτικής και τρίτο γιατί μέσα στις νέες συνθήκες που έφεραν οι αλλαγές στην παγκόσμια πολιτική σκηνή η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ούτε μέσα από το φακό του διπολισμού ούτε με πολιτικές αντιλήψεις παρωχημένου ιδεολογικού δογματισμού και προκαταλήψεων»[31].

Όσον αφορά τις τάσεις αναθέρμανσης και ανάπτυξης των σχέσεων Αθηνών-Άγκυρας το πρώτο εξάμηνο του 1988, η ΕΔΕΚ τις αντίκριζε με ανησυχία και προειδοποιούσε για τους κινδύνους που αυτές εγκυμονούσαν. Όπως υποστήριζε το κόμμα, «Μας λέγουν ότι δε θα προχωρήσει η Ελλάδα σε

---

[30] Βλ. ομιλία Τάκη Χατζηδημητρίου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Γ', 29 Ιουνίου 1989.

[31] Βλ. ομιλία Γιαννάκη Ομήρου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ', 23 Νοεμβρίου 1989.

Δημοκρατίας στη Κοινότητα, η ΕΔΕΚ υποστήριζε «Η αίτηση για ένταξη δεν πρέπει να έχει το χαρακτήρα μιας άνευ όρων προσχώρησης. Η Κύπρος έχει ευρύτερους και δυναμικής αξίας δεσμούς με τις χώρες της Μέσης Ανατολής που για κανένα λόγο δεν πρέπει να εγκαταλείψει....Άλλο κεντρικό σημείο που η Κύπρος θα πρέπει να προστατεύσει είναι την αδέσμευτή πολιτική της. Η αδέσμευτή πολιτική υπήρξε μια επιλογή που μπορέσαμε να τη στηρίξουμε με πολλούς αγώνες και θυσίες. Η αδέσμευτη πολιτική μας άνοιξε τεράστιες προοπτικές και δυνατότητες που δεν εξαντλούνται μέσα στα λίγα χρόνια του Κινήματος»[30]. Σε μια άλλη συζήτηση για το ενδεχόμενο αίτησης ένταξης στη Κοινότητα, η ΕΔΕΚ υποστήριζε «Το τελικό συμπέρασμα είναι ότι η συμμετοχή στην ευρωπαϊκή ενοποίηση ούτε κατά ελάχιστο δεν μπορεί να επηρεάσει τους εξωτερικούς προσανατολισμούς της Κύπρου, πρώτο γιατί είναι δεδομένη η πολυμορφία των εξωτερικών προσανατολισμών των χωρών-μελών της Κοινότητας, δεύτερο γιατί είναι κατοχυρωμένη η δυνατότητα αυτονόμησης κάθε χώρας στα μεγάλα θέματα εξωτερικής πολιτικής και τρίτο γιατί μέσα στις νέες συνθήκες που έφεραν οι αλλαγές στην παγκόσμια πολιτική σκηνή η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ούτε μέσα από το φακό του διπολισμού ούτε με πολιτικές αντιλήψεις παρωχημένου ιδεολογικού δογματισμού και προκαταλήψεων»[31].

Όσον αφορά τις τάσεις αναθέρμανσης και ανάπτυξης των σχέσεων Αθηνών-Άγκυρας το πρώτο εξάμηνο του 1988, η ΕΔΕΚ τις αντίκριζε με ανησυχία και προειδοποιούσε για τους κινδύνους που αυτές εγκυμονούσαν. Όπως υποστήριζε το κόμμα, «Μας λέγουν ότι δε θα προχωρήσει η Ελλάδα σε

[30] Βλ. ομιλία Τάκη Χατζηδημητρίου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Γ', 29 Ιουνίου 1989.
[31] Βλ. ομιλία Γιαννάκη Ομήρου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Δ', 23 Νοεμβρίου 1989.

βελτίωση των σχέσεων με την Τουρκία, εφόσον συνεχίζεται το κυπριακό, όμως τα φαινόμενα δίνουν αντίθετη εικόνα, γιατί πέρα από τις τουρκικές προτάσεις υπάρχουν και οι ελληνικές προτάσεις για συνεργασία σε διάφορους τομείς.... Πως ερμηνεύεται ο διπλασιασμός του όγκου του εμπορίου και οι τουρκικές παραγγελίες σε ελληνικά εργοστάσια; Το ελληνικό βέτο για την είσοδο της Τουρκίας στην ΕΟΚ που αναφέρεται υπάρχει και η αίσθηση ότι σχετική σημασία έχει. Γιατί όλοι γνωρίζουν ότι αφορά μια υπόθεση που θα ανακύψει ύστερα από δεκάδες χρόνια, ενώ στο μεταξύ θα έχει δημιουργηθεί μια άλλη μορφή σχέσεων Τουρκίας και ΕΟΚ μέσα ακόμα από το πλέγμα των νέων ελληνοτουρκικών σχέσεων»[32]. Οι ανησυχίες της ΕΔΕΚ για το νέο κλίμα που αναπτυσσόταν στις ελληνοτουρκικές σχέσεις εντάθηκαν μετά το 1989 και την εκλογή του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη στην πρωθυπουργία της Ελλάδας.

Πέραν από τις θέσεις των κυπριακών κομμάτων που αναφέρθηκαν ανωτέρω είναι άξιον αναφοράς ότι στις ομόφωνες αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου για το κυπριακό το 1989 γίνεται και η ακόλουθη αναφορά σχετικά με τις σχέσεις Κύπρου-ΕΟΚ, «Η Κύπρος έχει συνάψει Συμφωνία Σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και έχει εισέλθει σε Τελωνειακή Ένωση, που αποτελεί μέρος της δεύτερης φάσης της Συμφωνίας Σύνδεσης και θα αναπτύσσει συνεχώς στενότερους δεσμούς με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Αυτό θα μπορούσε να έχει ευεργετικά αποτελέσματα στην ευημερία όλων των Κυπρίων και να βοηθήσει την προώθηση ισορροπημένης περιφερειακής ανάπτυξης. Η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία πρέπει να έχει την ευθύνη για το κοινό εξωτερικό δασμολόγιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αλλά οι πόροι

[32] Βλ. ομιλία Τάκη Χατζηδημητρίου στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική Περίοδος-Σύνοδος Β', 23 Ιουνίου 1988.

πρέπει να κατανέμονται δίκαια»[33]. Η αναφορά αυτή είναι ενδεικτική του γεγονότος ότι ο πρόεδρος Βασιλείου κατάφερε να περάσει τη θέση του σχετικά με το αδύνατο ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα χωρίς να προηγηθεί απαραίτητα λύση του κυπριακού.

Τέλος, όσον αφορά το συλλογικό επίπεδο θα μπορούσε να συμπεράνει κανείς ότι «Είναι γεγονός ότι κατά την πενταετία Βασιλείου παρατηρείται μια ενδυνάμωση της 'κοινωνίας των πολιτών' με την άνθηση των μη-κομματικών πολιτικών οργανώσεων, την αύξηση στις παρεμβάσεις των διαφόρων κοινωνικών ομάδων και κινήσεων, τις αυθόρμητες κινητοποιήσεις πολιτών, κλπ. Την ίδια περίοδο αρχίζει μια αναγέννηση στα ΜΜΕ των οποίων η δύναμη γνώριζε μια συνεχή άνοδο, έτσι που για πρώτη φορά στην ιστορία τους να γίνονται πραγματικά μια τέταρτη εξουσία»[34].

Περιφερειακό-Διεθνές

Χωρίς καμιά αμφιβολία κατά τα χρόνια διακυβέρνησης Βασιλείου η κατάσταση τόσο στο διεθνές επίπεδο (σχέσεις ΗΠΑ-Σοβιετικής Ένωσης) όσο και στο περιφερειακό επίπεδο (σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας) ήταν πολύ πιο ευνοϊκή αν κανείς επιδιώξει σύγκριση με την περίοδο που κυβέρνησε ο Σπύρος Κυπριανού. Η διακυβέρνηση Βασιλείου, και πιο συγκεκριμένα οι κινήσεις του στο διεθνές επίπεδο «διευκολύνονταν» από την ύφεση στις σχέσεις των υπερδυνάμεων, την εκτόνωση της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης, τις εξελίξεις στην ανατολική Ευρώπη, την πτώση του τείχους

[33] Βλ. *Ομόφωνες Αποφάσεις Εθνικού Συμβουλίου, 1989.*

[34] Βλ. Νίκος Περιστιάνης, «Δεξιά-αριστερά, ελληνοκεντρισμός-κυπροκεντρισμός: Το εκκρεμές των συλλογικών ταυτίσεων μετά το 1974,» στο Νίκος Περιστιάνης και Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας Μεταμόρφωσης, Η Κύπρος μετά το 1974: Κοινωνία-Οικονομία-Πολιτική-Πολιτισμός,* Λευκωσία: Intercollege Press, 1998, σσ. 123-56, ειδικότερα σσ. 138-9. Το 1990 ο Βασιλείου εισήγαγε τη νομοθεσία για την ιδιωτική ραδιοφωνία και το 1992, νομοθεσία για την ιδιωτική τηλεόραση. Βλ. ακόμα στον ίδιο τόμο Ανδρέας Σοφοκλέους, «Η ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην Κύπρο την περίοδο 1975-1994,» σσ. 214-27, ειδικότερα σσ. 217-21.

του Βερολίνου καθώς επίσης και την εκτόνωση της κρίσης στην Νοτιοδυτική Ασία. Το έργο του Βασιλείου ευνοείτον και από τη βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων που τουλάχιστον θεωρητικά άρχισε με το Νταβός αλλά και την πίστη του Τουργκούτ Οζάλ στην ανάγκη επίλυσης του Κυπριακού αφού αποτελούσε αγκάθι στην ευρωπαϊκή προοπτική της χώρας του. Φυσικά η ιρακινή εισβολή στο Κουβέιτ στις 2 Αυγούστου 1990 θα αναβαθμίσει και πάλι σημαντικά τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας για τις ΗΠΑ, που σε συνδυασμό με την εσωτερική κρίση στην Τουρκία και την πλήρη κυριαρχία των στρατιωτικών, υποβάθμισε τις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού. Όπως δήλωνε και ο Βασιλείου την περίοδο της κρίσης στον Κόλπο «...όλοι βλέπουν την ανάγκη ότι σήμερα πρωταρχικής σημασίας για όλο το κόσμο είναι να κλείσει η κρίση στο Κόλπο και να μην διασπαστεί το μέτωπο εναντίον του Ιράκ. Το γεγονός αυτό έχει για αυτούς μεγαλύτερη σημασία από οτιδήποτε άλλο...Αν επιδιώκαμε τώρα [1990] συζήτηση του Κυπριακού στη Γενική Συνέλευση, από την οποία θα έβγαινε κάτι που θα καλούσε τις δύο πλευρές να συνεργαστούν με το Γενικό Γραμματέα για συζήτηση προώθησης λύσης, αυτό το ψήφισμα θα διέφερε εκατό τοις εκατό από τη θέση που παίρνει η διεθνής κοινότητα γύρω από το θέμα της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ. Εκεί δεν καλείται το Ιράκ να συζητήσει αλλά να αποχωρήσει. Άρα εκείνο που έχει σημασία για μας, και ο λόγος που δεν θεωρούμε αναγκαία τη συζήτηση του Κυπριακού σήμερα, είναι γιατί θεωρούμε λογικό ότι όταν υπάρχει κρίση, που απασχολεί σήμερα η κρίση στον Κόλπο, κάθε άλλη συζήτηση για οποιοδήποτε άλλο θέμα, άσχετα από τη σημασία του, δεν θα δώσει τα ιδεώδη αποτελέσματα»[35].

---

[35] Βλ. *Ανακοινωθέν Τύπου*, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 13, 17 Νοεμβρίου 1990.

Όσον αφορά τις σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας αυτές θα πρέπει να εξετασθούν σε δύο φάσεις, αφού είχαμε αλλαγή κυβερνήσεως στην Ελλάδα το 1990. Την περίοδο διακυβέρνησης Παπανδρέου, οι σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως όχι και τόσο θερμές[36]. Αυτό ήταν αποτέλεσμα αρκετών παραγόντων τόσο στην Αθήνα όσο και στη Λευκωσία. Πάντως είναι γεγονός ότι επί διακυβέρνησης Γιώργου Βασιλείου, ο Κύπριος πρόεδρος κρατούσε κάποιες αποστάσεις από την ελληνική κυβέρνηση. Η τακτική αυτή του προέδρου ήταν αποτέλεσμα και των ιδεολογικών του καταβολών αλλά και της εσωτερικής πολιτικής κατάστασης στην Αθήνα τη συγκεκριμένη περίοδο[37].

Ο Γιώργος Βασιλείου ήταν εκ πεποιθήσεως υποστηρικτής της «ανεξαρτητοποίησης» της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής από την Ελλάδα και προσέδιδε ιδιαίτερη σημασία στο θέμα αυτό. Υποστηρίζει για το θέμα αυτό ο στενός συνεργάτης του Βασιλείου, Ανδρέας Κυριάκου: «Εκείνο όμως που τελικά συνέβαινε ήταν να λαμβάνονται αποφάσεις σεβαστές και από τις δύο χώρες, αλλά το σημαντικότερο όλων ήταν ότι όλες ανεξαιρέτως οι αποφάσεις για το κυπριακό λαμβάνονταν και φαινόταν ότι λαμβάνονταν από την Κυπριακή ηγεσία»[38]. Είναι γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης Παπανδρέου και μετά η Ελλάδα είχε να αντιμετωπίσει το σκάνδαλο Κοσκωτά

[36] Σύμφωνα με το πρόεδρο Βασιλείου οι σχέσεις του και με το Παπανδρέου και με το Μητσοτάκη ήσαν άριστες όπως και η συνεργασία μεταξύ τους. «Το πρόβλημα με το Παπανδρέου έγινε μετά που ο Παπανδρέου έχασε τις εκλογές. Δύο μήνες πριν τις επόμενες εκλογές τις οποίες κέρδισε, θεώρησε ότι του συμφέρει να κάνει αντιπολίτευση και κράτησε κάποιες αποστάσεις,» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001.

[37] Όσον αφορά τα εσωτερικά προβλήματα της Ελλάδας την συγκεκριμένη περίοδο και πως αυτά επηρέαζαν αρνητικά και την εικόνα της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, βλ. Παναγιώτης Κ. Ιωακειμίδης, «Η δημιουργική δεκαετία της Ευρώπης, Η επικίνδυνη δεκαετία της Ελλάδας,» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 4 Ιανουαρίου 1990. Βλ. ακόμα Αθ. Χ. Παπανδρόπυλου, «Ζητείται τρόπος αποπομπής της Ελλάδας από την Κοινότητα,» *Οικονομικός Ταχυδρόμος,* 15 Φεβρουαρίου 1990, σ. 24. Σημειώνεται ακόμα ότι από τον Ιούνιο του 1989 μέχρι και τον Απρίλιο του 1990, η Ελλάδα άλλαξε πέντε Υπουργούς Εξωτερικών.

[38] Βλ. Ανδρέας Κυριάκου, Τόμος Β', σσ. 47-8.

αλλά και τη σοβαρή εσωτερική κρίση «ακυβερνησίας» που διάρκεσε πάνω από δέκα μήνες μέχρις ότου η Νέα Δημοκρατία του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη να καταφέρει να εξασφαλίσει απόλυτη (έστω και ισχνή) πλειοψηφία και την πρωθυπουργία.

Την περίοδο διακυβέρνησης Παπανδρέου οι σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας επηρεάστηκαν άμεσα και από τις διαφορετικές αντιλήψεις αναφορικά με το χρόνο της αίτησης ένταξης της Κύπρου στη Κοινότητα[39]. Σχετικά με το θέμα αυτό δεν επήλθε, όπως συχνά συνέβαινε, δημόσια διαφωνία των δύο κυβερνήσεων αλλά ήταν κοινό μυστικό ότι η μεγάλη πλειοψηφία του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών, με επικεφαλής τον τότε αναπληρωτή υπουργό Θεόδωρο Πάγκαλο υποστήριζε έντονα τη σκοπιμότητα υποβολής αίτησης κατά τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας[40]. «Η άποψη που κυριαρχούσε κυρίως στην κυπριακή δημοσιότητα και εύρισκε τον απόηχο της και στην ελλαδική, άποψη που υποστήριζαν και από την τότε ηγεσία του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, ήταν ότι η Κύπρος θα έπρεπε να υποβάλει αμέσως και στη διάρκεια της Ελληνικής προεδρίας αίτηση ένταξης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Τούτο θα σήμαινε σύμφωνα με το σκεπτικό των υπέρμαχων αυτής της θέσης, ότι η κυπριακή αίτηση θα αντιμετωπιζόταν ευνοϊκά, αφού οι δυνατότητες της Προεδρίας υπερβαίνουν στην πολιτική

---

[39] Βλ. Κυριάκος Πιερίδης, ειδικά κεφάλαιο 2, σσ. 56-64. Για το θέμα αυτό ο Γιάννος Κρανιδιώτης, επικαλούμενος προσωπική μαρτυρία, υποστηρίζει «στις 29 Αυγούστου με 1η Σεπτεμβρίου 1988 επισκέφθηκε την Κύπρο ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών, Κάρολος Παπούλιας, για να συζητήσει το κυπριακό πρόβλημα με την Κυπριακή Κυβέρνηση και τις δυνατότητες προώθησης του από την Ελληνική Προεδρία. Ο Παπούλιας έθεσε τότε προς την Κυπριακή πλευρά το θέμα της υποβολής αίτησης εκ μέρους της Κύπρου για ένταξη στην ΕΟΚ και ανέφερε ότι η Ελληνική Κυβέρνηση θα υποστηρίξει και θα ενισχύσει την Κύπρο στην προσπάθεια της να πορευθεί προς την Ευρώπη. Η Κυπριακή πλευρά εν τούτοις αντιμετώπιζε με επιφύλαξη την προοπτική αυτή και επέδειξε διστακτικότητα στο να υποβάλει αίτηση προς την ΕΟΚ. Στην συνέχεια την πρωτοβουλία ανέλαβε ο Υπουργός για θέματα ΕΟΚ Θεόδωρος Πάγκαλος, ο οποίος στις 7 Σεπτεμβρίου 1988, έστειλε επιστολή στον Κύπριο ομόλογο του Γιώργο Ιακώβου, με την οποία παρότρυνε την Κυπριακή Κυβέρνηση να υποβάλει αίτηση κατά την Ελληνική προεδρία...Η Ελληνική κυβέρνηση δεν πήρε απάντηση,» βλ. Γιάννος Κρανιδιώτης, *Προτάσεις για μια Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993, σσ. 21-4.

[40] Βλ. *Αλήθεια*, Λευκωσία, 28 Οκτωβρίου 1989.

πρακτική το τυπικό θεσμικό τους πλαίσιο, εφόσον έχουν τη δυνατότητα πολιτικού συντονισμού των Δεκαπέντε και επηρεασμού της πολιτικής τους»[41]. Μέλη του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών πίστευαν έντονα στην ανάγκη υποβολής αίτησης ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας κατά τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας[42]. Η ομάδα αυτή υποστήριζε ότι η ελληνική κυβέρνηση είχε τη δυνατότητα, μέσα από τα πλεονεκτήματα που της παρείχε η ευρωπαϊκή προεδρία, να προωθήσει την κυπριακή αίτηση για να ξεπεράσει κάποια αναμενόμενα προβλήματα που θα παρουσιάζονταν. Την ίδια στιγμή, οι ίδιοι αυτοί κύκλοι άφηναν να νοηθεί ότι θα συνέδεαν την αίτηση ένταξης της Κύπρου με τον εν ενεργεία τότε διάλογο που γινόταν για το κυπριακό και ότι κάτι τέτοιο θα έδινε μια νέα δυναμική στις προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος[43].

Το ισχυρό αυτό επιχείρημα της ομάδας που υποστήριζε την αίτηση ένταξης της Κύπρου κατά τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας αποτελούσε ένα επιπλέον λόγο για τον οποίο ο πρόεδρος Βασιλείου αντίκριζε αρνητικά τις ελληνικές προτροπές αφού δεν επιθυμούσε την σύνδεση της κυπριακής αίτησης ένταξης με τον εν ενεργεία διάλογο. Ο Κύπριος πρόεδρος έδιδε ιδιαίτερη σημασία στο διάλογο που γινόταν κάτω από την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών και πραγματικά είχε την πεποίθηση ότι μπορούσε να πετύχει κάποια σημαντική πρόοδο στην προσπάθεια για λύση[44]. Θα

---

[41] Βλ. Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, «Ο Εξωτερικός Προσανατολισμός της Κυπριακής Δημοκρατίας,» στο Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης και Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας (επιμ.), *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1999, σσ. 327-60, ειδικότερα σσ. 345-6. Για το θέμα αυτό βλ. και Κυριάκος Πιερίδης, σσ. 53-6.

[42] Βλ. «Διαφωνίες με Βασιλείου για την αίτηση ένταξης της Κύπρου στην ΕΟΚ,» *Ελευθεροτυπία*, Αθήνα, 25 Οκτωβρίου 1988. Βλ. ακόμα «Διάσταση εκτιμήσεων για την ένταξη της Κύπρου,» *Τα Νέα*, Αθήνα, 25 Οκτωβρίου 1988.

[43] Βλ. Παναγιώτης Ήφαιστος και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, *Οι Σχέσεις της Κύπρου με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 1972-1990*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1991, ειδικότερα σσ. 384-99.

[44] Για τα επιχειρήματα του προέδρου Βασιλείου στις προτροπές Πάγκαλου, βλ. Κυριάκος Πιερίδης, σσ. 56-61.

μπορούσε λοιπόν κανείς να ισχυριστεί ότι ο Κύπριος πρόεδρος αντιμετώπιζε τις ελληνικές προτροπές για αίτηση ένταξης ως «απειλή» προς το διακοινοτικό διάλογο που ήταν σε εξέλιξη.

Την ίδια στιγμή κάποιοι υποστήριζαν ότι η πρωτοβουλία Θεόδωρου Πάγκαλου για την αναγκαιότητα αίτησης ένταξης της Κύπρου κατά την ελληνική προεδρία αποσκοπούσε μεταξύ άλλων στο να «απομακρύνει» τους Ευρωπαίους από το να ασχολούνται αποκλειστικά με τα σοβαρά εσωτερικά προβλήματα της Ελλάδας και να συζητήσουν την αίτηση ένταξης της Κύπρου και το κυπριακό[45]. Τη θέση Βασιλείου υποστήριζαν και Ορισμένοι κύκλοι, τόσο στην ελληνική πρωτεύουσα όσο και στη Λευκωσία οι οποίοι υποστήριζαν ότι σκοπός των προτροπών Πάγκαλου ήταν να εξυπηρετηθούν σκοπιμότητες της ελληνικής κυβέρνησης[46]. Ο ίδιος ο Βασιλείου υποστηρίζει για το θέμα αυτό ότι «Δεν υπήρξε καμιά πίεση από το ΑΚΕΛ, όπως δεν υπήρξε και καμιά καθυστέρηση. Πιστεύω ότι επρόκειτο για αψυχολόγητη δήλωση του κ. Πάγκαλου [ότι πιέστηκε από το ΑΚΕΛ για να μην προχωρήσει σε αίτηση ένταξης], ο οποίος ήταν απλώς υφυπουργός τότε. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, ως Πρωθυπουργός και ο Κάρολος Παπούλιας ως υπουργός εξωτερικών

---

[45] Βλ. Πάνου Καζάκου, «Η μοναξιά του εθνικού κέντρου και η αίτηση ένταξης της Κύπρου στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες,» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 2 Αυγούστου 1989, σσ. 48-9.

[46] Υπήρχαν και στην Ελλάδα ορισμένοι που συμφωνούσαν με την άποψη Βασιλείου για μη υποβολή αίτησης ένταξης την περίοδο της ελληνικής προεδρίας. Όπως υποστηρίζεται «...είναι προφανές ότι η πίεση της Αθήνας στο θέμα της κυπριακής αίτησης για ένταξη στις ΕΚ είχε σχέση με την εξέλιξη της ελληνικής προεδρίας, που ήταν γενικά μάλλον απογοητευτική...Η αίτηση ένταξης της Κύπρου θα επέτρεπε στην ελληνική προεδρία μια τελευταία εμφάνιση στη σκηνή. Θορυβώδη κιόλας. Αλλά εκτιμώ ότι η πίεση προς την Λευκωσία είχε σχέση και με τις εσωτερικές εξελίξεις στη Κύπρο. Μετά τις τελευταίες εκλογές [1988] εκεί άλλαξε το πολιτικό σκηνικό αντίθετα προς τις προσδοκίες της Αθήνας. Έκτοτε η Κύπρος ασκεί δική της πολιτική, που στηρίζεται στις αρχές του διαλόγου και της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών. Η πολιτική αυτή υποκατέστησε τις άγονες μας ηχηρές διακηρύξεις, που απέκρυπταν τη στασιμότητα – και αποδίδει! Το κυπριακό εμφανίζει τώρα μια νέα κινητικότητα ουσιαστικά ερήμην της Αθήνας. Η πίεση πάνω στη Λευκωσία να προχωρήσει 'εδώ και τώρα' σε αίτηση ένταξης θα είχε προκαλέσει σίγουρα, αν είχε αποδώσει, προβλήματα στο εσωτερικό της Κύπρου και ιδιαίτερα στον κοινωνικό-πολιτικό συνασπισμό που εκπροσωπεί ο πρόεδρος Βασιλείου,» βλ. Πάνου Καζάκου, «Η μοναξιά του εθνικού κέντρου και η αίτηση ένταξης της Κύπρου στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες». Βλ. επίσης του ιδίου, *Η ένταξη της Κύπρου στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, Χρονικό και Αποτίμηση μιας πρότασης*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1990.

συμφωνούσαν μαζί μου, ότι θα ήταν τραγικό λάθος να κάνουμε αίτηση επί ελληνικής προεδρίας, και ερχόταν ο υφυπουργός να μας κάνει μαθήματα»[47].

Με την εκλογή Μητσοτάκη στην Ελλάδα, οι σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας βελτιώνονται σημαντικά βασικά λόγω της ταύτισης αντιλήψεων ανάμεσα στο Κύπριο πρόεδρο και τον Έλληνα πρωθυπουργό. Γιώργος Βασιλείου και Κωνσταντίνος Μητσοτάκης συμφωνούσαν για την ανάγκη προσέγγισης των Αμερικανών για ανάπτυξη πρωτοβουλίας στο κυπριακό, στην ανεξαρτητοποίηση της κυπριακής εξωτερικής πολιτικής από την ελλαδική, στον τρόπο προσέγγισης και όλης φιλοσοφίας του κυπριακού και στο αδύνατο εισδοχής της Κύπρου στην Κοινότητα χωρίς προηγούμενη λύση του κυπριακού[48]. Ο δημοσιογράφος Κυριάκος Πιερίδης σημειώνει για τις σχέσεις Βασιλείου-Μητσοτάκη, «Τα κίνητρα του πρωθυπουργού Μητσοτάκη και του προέδρου Βασιλείου στη συνολική αντιμετώπιση των θεμάτων δεν ήταν απολύτως ταυτόσημα, αν και στις στρατηγικές επιλογές ενήργησαν με υψηλό βαθμό συνεννόησης»[49]. Στις 8 Ιουνίου 1991, το Εθνικό Συμβούλιο της Κύπρου με τη συμμετοχή του Έλληνα πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Μητσοτάκη απεφάσισε να καλέσει το γ.γ. των Ηνωμένων Εθνών να συγκαλέσει διεθνή διάσκεψη για το κυπριακό με τη συμμετοχή των πέντε μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας, την Κυπριακή Δημοκρατία, την Ελλάδα, την Τουρκία και τις δύο κοινότητες στην Κύπρο.

---

[47] Βλ. συνέντευξη Γιώργου Βασιλείου στην εφημερίδα *Πολίτης*, Λευκωσία, 29 Απριλίου 2001, σσ. 10-1. Φυσικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Ανδρέας Παπανδρέου, έχοντας σοβαρά προβλήματα υγείας την περίοδο εκείνη, δεν ασχολήθηκε με το θέμα της αίτησης ένταξης της Κύπρου στη Κοινότητα.

[48] Όσον αφορά το τη σύνδεση της ένταξης στη Κοινότητα και την επίλυση του κυπριακού ενδεικτική είναι η αναφορά στο κοινό ανακοινωθέν που εκδόθηκε μετά τη συνεδρία του Εθνικού Συμβουλίου στην οποία συμμετείχε και ο Έλληνας πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, «η Ομόσπονδη Κύπρος θα επιδιώξει να ενταχθεί στην ΕΟΚ».

[49] Βλ. Κυριάκος Πιερίδης, σ. 111.

Η προσέγγιση των Αμερικανών στο κυπριακό δε θα μπορούσε κάποιος να πει ότι αλλάζει την περίοδο διακυβέρνησης Βασιλείου, αν και σημειώνεται κάποια αναβάθμιση του ενδιαφέροντος τους για το κυπριακό. Οι αξιωματούχοι της αμερικανικής κυβέρνησης και ο ίδιος ο Αμερικανός πρόεδρος Μπους έβλεπαν με καλό μάτι τον πρόεδρο Βασιλείου και φαίνεται ότι είχαν πεισθεί ότι πραγματικά επιζητούσε λύση του Κυπριακού. Αυτή η εξέλιξη ήταν αποτέλεσμα και της εκλογής Μητσοτάκη στην Ελλάδα και της φιλικής σχέσης του τελευταίου με τον Αμερικανό πρόεδρο[50]. Οι Αμερικανοί, έχοντας πάντοτε υπόψη τους τις λεπτές ισορροπίες ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία, επιχείρησαν να προωθήσουν μια πενταμερή διάσκεψη για το κυπριακό τύπου Κάμπ Ντέιβιντ. Και ενώ όλα έδειχναν ότι μια τέτοια διάσκεψη ήταν πιθανή, οι εσωτερικές εξελίξεις στην Τουρκία και η ανάληψη της πρωθυπουργίας από το Μεσούτ Γιλμάζ, σε συνδυασμό με την αναβάθμιση του ρόλου της Τουρκίας λόγω των εξελίξεων στον Κόλπο, απομάκρυναν τελικά ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Για τη Σοβιετική Ένωση και την προσέγγιση της στο κυπριακό και πάλι δε μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι υπήρξαν μεγάλες αλλαγές. Πριν από τη συνάντηση κορυφής ΗΠΑ-ΕΣΣΔ, στη Μόσχα το 1988, η Σοβιετική κυβέρνηση κυκλοφόρησε σχετικό έγγραφο με τις θέσεις της χώρας στα διεθνή θέματα, στο οποίο συμπεριλαμβάνονταν και οι θέσεις της χώρας στο κυπριακό[51]. Στο έγγραφο αυτό αναφέρεται η ευθύνη των Νατοϊκών δυνάμεων για την κατάσταση στη Κύπρο, το απαράδεκτο ύπαρξης των βρετανικών βάσεων στο

[50] Όπως υποστηρίζει ο στενός συνεργάτης του Βασιλείου «...στις αρχές Οκτωβρίου του 1989, ο πρόεδρος Βασιλείου είχε συνάντηση με τον Αμερικανό πρόεδρο Μπους, με τον οποίο είχε αναπτύξει μια ιδιαίτερη σχέση κυρίως λόγω της φιλίας που συνέδεε τον τέως πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Μητσοτάκη με τον Αμερικανό πρόεδρο. Οι σχέσεις του προέδρου Βασιλείου με τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη ήσαν και εξακολουθούν να είναι ιδιαίτερα θερμές, λόγω της πλήρους ταυτίσεως τους πάνω στους χειρισμούς του κυπριακού,» βλ. Ανδρέας Κυριάκου, Τόμος Δεύτερος, σ. 141.
[51] Συνέντευξη με πρώην διπλωμάτη του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του, Λευκωσία, 1 Δεκεμβρίου 2000.

νησί, ενώ την ίδια στιγμή δε γίνεται καμιά ιδιαίτερα αρνητική αναφορά στην εισβολή της Τουρκίας το 1974 και την αδιαλλαξία της τουρκικής πλευράς. Θα έλεγε κανείς ότι τα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει τότε η Σοβιετική Ένωση και που τελικώς οδήγησαν αργότερα τη χώρα σε διάλυση, δεν της επέτρεπαν να ασχοληθεί σοβαρά με το Κυπριακό.

Όσον αφορά την εμπλοκή της Κοινότητας στο Κυπριακό αυτή διαφαίνεται γενικά μέσα από την ανάλυση των σχέσεων Κύπρου-ΕΟΚ που θα ακολουθήσει. Αυτό που θα πρέπει ίσως να τονιστεί είναι οι προτροπές των Ευρωπαίων ηγετών, και ειδικά των Βρετανών, προς τον πρόεδρο Βασιλείου για μη υποβολή αίτησης ένταξης, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι κάτι τέτοιο θα δημιουργούσε δυσκολίες στις προσπάθειες εξεύρεσης λύσης του Κυπριακού[52]. Όσον αφορά το Κίνημα των Αδεσμεύτων, οι γενικότερες ανακατατάξεις στο διεθνές επίπεδο είχαν βγάλει το Κίνημα εξολοκλήρου εκτός παιχνιδιού, υποβαθμίζοντας εντελώς το ρόλο και τη σπουδαιότητα του.

Συμπερασματικά λοιπόν τα διεθνή δεδομένα ευνοούσαν την κινητοποίηση στο κυπριακό. Όπως υποστηρίζεται, «Άσχετη με την κίνηση και δραστηριοποίηση του γ.γ. [του ΟΗΕ] δεν ήταν καθόλου η διεθνής κατάσταση, όπως διαμορφωνόταν με την προσέγγιση των δύο υπερδυνάμεων που, εγκαταλείποντας την εχθρότητα και την αντιπαράθεση, όπως την είχαν υιοθετήσει στα πλαίσια του ψυχρού πολέμου, άρχισαν να εισέρχονται στη νέα εποχή κάτω από ένα πνεύμα και κλίμα σύμπραξης και προσπάθειας κοινών χειρισμών, συνδιαχείρισης των διεθνών, γενικών, περιφερειακών και άλλων προβλημάτων, όπως για παράδειγμα ήταν το Μεσανατολικό, και τώρα το κυπριακό. Το πάνω χέρι στη σύμπραξη και την κοινότητα ενεργειών το είχε

---

[52] Βλ. Κυριάκος Πιερίδης, *Η Ευρώπη σε Μεταμόρφωση, Κύπρος – Ευρωπαϊκή Ένωση, Α' Τόμος*, Λευκωσία, «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάνη, 2001, σσ. 46-60. Βλ. επίσης Γιάννης Κρανιδιώτης, *Προτάσεις για μια Ευρωπαϊκή Πολιτική*, Αθήνα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1993, σσ. 20-4.

βέβαια η αμερικανική κυβέρνηση μπροστά στην ήδη εκδηλούμενη αδυναμία της Σοβιετικής Ένωσης, που άρχισε πια να καταπίπτει, να φέρει ακόμα τον τίτλο και το όνομα της υπερδύναμης χωρίς, όμως, να έχει και τη χάρη της»[53].

Ατομικό Επίπεδο

Ο Γιώργος Βασιλείου γεννήθηκε στην Αμμόχωστο στις 20 Μαίου 1931 και οι δύο του γονείς (αριστερής ιδεολογίας), Βάσος και Φωφώ, ήταν ιατροί. Μετά το πέρας των γυμνασιακών του σπουδών, αναχώρησε για το εξωτερικό όπου σπούδασε στα πανεπιστήμια της Γενεύης, της Βιέννης και της Βουδαπέστης και απέκτησε τον τίτλο του Διδάκτορα Οικονομικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο Οικονομικών της Ουγγρικής πρωτεύουσας.

Αφού εργάστηκε στο Ινστιτούτο Οικονομικών Επιστημών της Ακαδημίας της Βουδαπέστης και ως Οικονομολόγος και Ερευνητής της Αγοράς στο Ηνωμένο Βασίλειο, επέστρεψε στην Κύπρο το 1962 και ίδρυσε το Κέντρο Ερευνών Μέσης Ανατολής (ΚΕΜΑ). Το ΚΕΜΑ, ένας από τους μεγαλύτερους οργανισμούς ερευνών και συμβουλευτικών υπηρεσιών της Μεσογείου, Μέσης Ανατολής και Ανατολικής Ευρώπης με γραφεία σε εικοσιτρείς χώρες, τον βοήθησε μεταξύ άλλων να γίνει δημόσια γνωστός στην Κύπρο, κάτι που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο και στη μετέπειτα εκλογή του στην προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1988.

Το όνομα του για την προεδρία της Δημοκρατίας άρχισε να συζητείται πολύ πριν τις προεδρικές του 1988 και για το σκοπό αυτό ιδρύθηκε και σχετική κίνηση υποστήριξης της υποψηφιότητας του. Το ΑΚΕΛ, μετά από την άρνηση του ΔΗΚΟ να συνεργαστεί με υποψήφιο άλλο πέραν του Σπύρου

---

[53] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος*, Πρόοδος, Λευκωσία, 1995, σ. 335.

Κυπριανού, έστρεψε την προσοχή του σε μια γνωστή προσωπικότητα που θα μπορούσε να ελκύσει ψήφους και από το χώρο της κεντροδεξιάς. Το κομμουνιστικό κόμμα, μετά από την απόρριψη της επιλογής Γεώργιου Ιωαννίδη, στράφηκε προς το Γεώργιο Βασιλείου που είχε και αριστερές οικογενειακές καταβολές[54]. Έτσι, ο Γεώργιος Βασιλείου έχοντας καταφέρει να περάσει στο δεύτερο γύρο των προεδρικών εκλογών με αντίπαλο τον Γλαύκο Κληρίδη, εκλέγεται μια βδομάδα αργότερα πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας εφόσον είχε εξασφαλίσει προηγουμένως και την αναγκαία υποστήριξη της ΕΔΕΚ.

Η παιδεία του Γιώργου Βασιλείου, το πολιτικό του παρελθόν, οι επαγγελματικές του δραστηριότητες και γενικότερα οι ιδεολογικές του καταβολές διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο όχι μόνο στην εκλογή του αλλά και στον τρόπο που κυβέρνησε την περίοδο 1988-1993. Η εκλογή του στο ύπατο αξίωμα της Κυπριακής Δημοκρατίας θα πρέπει να ερμηνευθεί ως η αντίδραση μιας κοινωνίας που κουράστηκε να βλέπει παλιούς πολιτικούς και αναφορές στο παρελθόν που τόσο είχαν τραυματίσει και βασανίσει όλους για τόσα χρόνια[55]. Ο Βασιλείου ήταν και είναι ο μόνος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας που δεν είχε άμεση σχέση με το παρελθόν, και ειδικότερα τα γεγονότα πριν το 1977. Το γεγονός αυτό επηρέασε θετικά και την εξωτερική εικόνα της Κύπρου. Όπως ορθά υποστηρίζει ο Βαγγέλης Κουφουδάκης, «Αυτός ο χαρισματικός πολιτικός, που δεν είχε πολιτικό παρελθόν, έτυχε της υποστήριξης όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και των κυριοτέρων μελών της

---

[54] Βλ. Κεφάλαιο 3, σ. 175. Επίσης συνέντευξη με Κώστα Σοφοκλέους (πρώην στέλεχος του ΑΚΕΛ), Πάφος, 22 Αυγούστου 1999.

[55] Όπως υποστηρίζει ο Στέφανος Κωνσταντινίδης, «Ο Γιώργος Βασιλείου είναι ο εκφραστής μιας τεχνοκρατικής τάσης μέσα στην αστική τάξη, ο εκφραστής του εκμοντερνισμού στο χώρο της οικονομίας και ο αντιπρόσωπος των νέων αστικών στρωμάτων της μετανεξαρτησιακής περιόδου μετά την εισβολή. Εκφράζει επίσης ένα τμήμα της παλιάς αστικής τάξης, που έχασε την εμπιστοσύνη του στην παραδοσιακή πολιτική ηγεσία του Κυπριανού, Κληρίδη,» βλ. Στέφανος Κωνσταντινίδης, σ. 100.

Ευρωπαϊκής Κοινότητας, της Σοβιετικής Ένωσης και των Ηνωμένων Πολιτειών»[56].

Ο Βασιλείου εκλέγηκε στην προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, αν αναλογιστεί κάποιος ότι ήταν άγνωστος στη μεγάλη πλειοψηφία του κυπριακού λαού. Αυτή η άποψη ενισχύεται ακόμα περισσότερο αν συγκρίνουμε και τον πολιτικό βίο του προέδρου Βασιλείου με τους ανθυποψηφίους του. Πετυχημένος επιχειρηματίας και προερχόμενος από αριστερή οικογένεια, ο Βασιλείου υποσχόταν κάτι το νέο στην πολιτική ζωή του τόπου, μακριά από τους παλαιοκομματισμούς και την κομματικοποίηση των πάντων. Δε θα ήταν υπερβολή να ειπωθεί ότι διακρίνονταν περισσότερο από την άριστη γνώση του κόσμου των επιχειρήσεων παρά την πολιτική παιδεία. Άνθρωπος του μάρκετινγκ ήταν περισσότερο τεχνοκράτης παρά πολιτικός για τα κυπριακά δεδομένα. Είχε το χάρισμα να μιλά απλά, να γίνεται κατανοητός από όλους και να ελκύει τον κόσμο με τη νέα εικόνα που έβγαζε προς τον Κύπριο πολίτη[57].

Η γοητεία λοιπόν του καινούργιου, του νέου που έφερνε ο Βασιλείου επηρέασαν τον Κύπριο ψηφοφόρο. Η εκλογή του οφείλετο σε σημαντικό βαθμό και στην ανάγκη ανανέωσης που επικρατούσε στην Κύπρο μετά την κόπωση που προκάλεσε η εσωτερική διαμάχη και η κομματικοποίηση των πάντων που βασάνιζε το νησί. Ο λαός της Κύπρου αντίκριζε θετικά τα σύγχρονα μηνύματα του Βασιλείου και την «...επαγγελία του εκσυγχρονισμού,

---

[56] Βλ. Βαγγέλης Κουφουδάκης, «Αμερικανική εξωτερική πολιτική και το κυπριακό πρόβλημα, 1960-1991,» στο *Η Νέα Διεθνής Τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα*, (επιμ.) Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης και Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1993, σσ. 241-63. Λίγο καιρό μετά την εκλογή του Βασιλείου, οι ΗΠΑ αναβαθμίζουν την θέση του συντονιστή για το κυπριακό στο αμερικανικό υπουργείο εξωτερικών. Την θέση του συντονιστή ανάλαβε ο Nelson Ledsky, διπλωμάτης καριέρας με βαθμό πρέσβη και με ανάμειξη στο κυπριακό τουλάχιστο από το 1974.

[57] Για την προσωπικότητα του Βασιλείου γενικότερα βλ. το βιβλίο του στενού του συνεργάτη και καλού φίλου, Ανδρέα Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας, Τόμος Δεύτερος, 1988-1993*, Λευκωσία, 2001.

της ανανέωσης και της ενότητας που συγκινούν ένα κόσμο ο οποίος είναι κουρασμένος από την κομματικοποίηση, την κομματική αντιπαράθεση, το ρουσφέτι, τα σκάνδαλα και την αποτελμάτωση του εθνικού»[58]. Το γεγονός ότι ο Βασιλείου δεν είχε ζήσει από πρώτο χέρι, σε αντίθεση με τους αντιπάλους του, ούτε τα βιώματα του πραξικοπήματος αλλά ούτε και της εισβολής, τον βοήθησε να αντιλαμβάνεται και να αντικρίζει πιο ψύχραιμα και θετικά τα γεγονότα και τις εξελίξεις. Με την εκλογή Βασιλείου, πολλοί πίστευαν ότι ο «κυπριακός κοινωνικός σχηματισμός και προπάντων η πολιτική του εκπροσώπηση διανύουν ένα μεταβατικό στάδιο»[59]. Φυσικά οι εξελίξεις απέδειξαν ότι η εξουσία δεν ήταν εύκολο να φύγει από τα χέρια της γενιάς του '60.

Λόγω της έντονης και πετυχημένης επιχειρηματικής του δραστηριότητας, που προσπάθησε να συνδυάσει μαζί με τις πολιτικές του επιδιώξεις, ο Βασιλείου χαρακτηριζόταν ως ο άνθρωπος που εισήγαγε το μάρκετινγκ και τις τεχνοκρατικές μεθόδους προσέγγισης και εμφάνισης στην πολιτική ζωή της Κύπρου[60]. Έδιδε σχεδόν πάντα την εικόνα ενός προέδρου προσιτού, χαμογελαστού, ενός προέδρου που μπορούσε οποιαδήποτε στιγμή να καθίσει στα καφενεία να μιλά και να γίνεται κατανοητός από τον απλό λαό και να εμπλέκεται προσωπικά σε όλα τα προβλήματα[61]. Έτσι, αξιοποιώντας

[58] Βλ. Νίκος Περιστιάνης, σσ. 138-9.
[59] Βλ. Στέφανος Κωνσταντινίδης, σ. 102.
[60] Όσον αφορά την διαπίστωση αυτή, ορισμένοι υποστηρίζουν σήμερα ότι «Γνωρίζοντας κανείς της εκπληκτικές και μοναδικές ιδιότητες του κ. Βασιλείου στο 'μάρκετινγκ', θα ήταν πραγματικά απίθανο να μην χρησιμοποιούσε αυτές τις δυνατότητες του για να κτίσει στη συνείδηση των Ευρωπαίων την εικόνα του μελλοντικού προέδρου της Κύπρου,» βλ. *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 4 Σεπτεμβρίου 1999, σ. 7.
[61] Όπως υποστηρίζει ο Παύλος Ν. Τζερμιάς «Ο Κύπριος αυτός πολιτικός- ίσως επειδή ακριβώς πέρασε από την ορθολογιστική επιχειρηματική δραστηριότητα στην πολιτική- μιλάει μιαν άλλη γλώσσα. Οι εθνικιστικές εξάρσεις δεν του πάνε. Απεχθάνεται τις υπερπατριωτικές μεγαλοστομίες. Βλέπει τα πράγματα με νηφαλιότητα. Για αυτό και «αρπάζει» κάθε ευκαιρία, για να τονίσει, πως οι Τουρκοκύπριοι είναι συμπατριώτες των Ελληνοκυπρίων. Πως τα μέλη των δύο κοινοτήτων έχουν κοινή πατρίδα,» βλ. Παύλος Ν. Τζερμίας «Το Κυπριακό Πρόβλημα: Από τον Εθνικισμό στην

έξυπνα τα επικοινωνιακά του χαρίσματα πέτυχε να καθιερωθεί στη συνείδηση της μεγάλης πλειοψηφίας του Κυπριακού λαού ως ο πολιτικός εκείνος που θα μπορούσε να αλλάξει την εσωτερική κατάσταση, να λύσει το Κυπριακό, που αντιλαμβανόταν και μπορούσε να λύσει τα προβλήματα του κόσμου. Ο Βασιλείου ήταν ο άνθρωπος που του άρεσε πάντα να βρίσκεται ανάμεσα στον κόσμο και να μιλάει. Πίστευε στις δυνατότητες του και ήταν βαθύτατα επικοινωνιακό άτομο. Είχε την ικανότητα να μιλά με απλά λόγια και να τον καταλαβαίνει η συντριπτική πλειοψηφία που τον παρακολουθούσε. Από την άλλη, είχε πολύ έντονες απαιτήσεις από τους συνεργάτες του, στο βαθμό που συχνά χαρακτηριζόταν ως αυταρχικός[62].

Ο Βασιλείου προσέδιδε ιδιαίτερη σημασία στις διαπροσωπικές σχέσεις και πολύ συχνά δήλωνε ότι «όταν συνάντησα το Μιτεράν, τη Θάτσερ, το Γκένσερ συζητήσαμε διάφορα θέματα και ανταλλάξαμε απόψεις»[63]. Κατά αναλογία είχε τις περισσότερες συναντήσεις με Ευρωπαίους ηγέτες, από τους

Επαναπροσέγγιση;». *Επίκεντρα*, Αθήνα, αρ. 64, Δεκέμβριος 1990, σσ. 73-6. Βλ. επίσης του ιδίου, «Πολιτική Ιστορία του Κυπριακού χώρου, αναδρομή στο παρελθόν και διδάγματα για το μέλλον,» στο Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης και Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας, σσ. 393-404.

[62] Συζήτηση με στέλεχος του κυπριακού υπουργείου εξωτερικών που είχε στενή επαφή με το Γεώργιο Βασιλείου κατά την διάρκεια της διακυβέρνησης του.

[63] Ο Γιώργος Βασιλείου είναι ίσως ο πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας με τις περισσότερες, κατά αναλογία, συναντήσεις με ξένους ηγέτες. Ο Κύπριος πρόεδρος παραδέχεται ότι πιστεύει έντονα στις διαπροσωπικές σχέσεις και είναι ευπρόσδεκτος να μπει σε κάθε είδους διάλογο με ανοιχτό πνεύμα. Ο Βασιλείου υποστηρίζει ότι στις συναντήσεις τους με όλους σχεδόν τους ξένους ηγέτες στην αρχή της προεδρίας του διαπίστωνε ότι ήταν αρνητικότατη προς τις θέσεις μας λόγω κακής ενημέρωσης και έλλειψης επιχειρημάτων. Αυτό ήταν γεγονός ειδικά με τη Βρετανίδα πρωθυπουργό Μάργκαρετ Θάτσερ. Ο πρόεδρος Βασιλείου τονίζει χαρακτηριστικά «Εγώ δεν θα ξεχάσω ποτέ πως κατάφερα να πείσω τη Θάτσερ ότι το αίτημα μας για αποχώρηση των ξένων, κατοχικών στρατευμάτων ήταν σωστό. Γιατί το αίτημα μας να μην απαγορεύσουμε την ελεύθερη διακίνηση ότι ήταν σωστό. Είχαμε ένα γεύμα με τη Θάτσερ και το Βρετανό υπουργό εξωτερικών και αναφερόμενος στο θέμα της ελεύθερης διακίνησης λεω στη Θάτσερ 'Ας υποθέσουμε ότι έχουμε ένα τρελό ο οποίος πάση θυσία θέλει να πάει στη Κερύνεια. Επιχειρεί να πάει και δεν τον αφήνουν. Ξαναπηγαίνει και δεν τον αφήνουν. Το συλλαμβάνουν και το βάζουν φυλακή. Βγαίνει από τη φυλακή και θέλει να ξαναπάει. Τι θέλετε να κάνω για να τον σταματήσω; Να τον εκτελέσω; Είναι ο μόνος τρόπος για να τον σταματήσω. Γιατί λοιπόν να μην διασφαλίσω αυτό το δικαίωμα'. Με άκουσε προσεκτικά η Θάτσερ και γυρίζει και λεει στον Βρετανό υπουργό εξωτερικών 'Νομίζω έχει δίκαιο ο κ. Βασιλείου. Θα πρέπει να αλλάξουμε τη θέση μας σε αυτό το θέμα'. Οι ηγέτες των ξένων χωρών ναι μεν έχουν τα συμφέροντα τους αλλά έχουν και πάρα πολλά που είναι θέμα επιχειρημάτων, είναι θέμα τι πιστεύουν. Έχουν τεράστια σημασία οι προσωπικές σχέσεις. Για παράδειγμα με τις προσωπικές μου σχέσεις και φιλίες έφερα στη Κύπρο το Συνέδριο της Κοινοπολιτείας. Μια μικρή χώρα δεν μπορεί να κάνει αλλιώς,» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001.

προηγούμενους προέδρους της Κυπριακής Δημοκρατίας[64]. Λάμβανε πάντοτε σοβαρά υπόψη τις διαρθρώσεις στο διεθνές σύστημα, δε μιλούσε για ξένους δάκτυλους ενάντια στην Κύπρο, ενώ τόνιζε ότι οι προαναφερθέντες ξένοι ηγέτες βοηθούν πολύ την Κύπρο. Όταν για παράδειγμα, σε μια τηλεοπτική του συνέντευξη στο ΡΙΚ, ο δημοσιογράφος σχολιάζοντας τις εσωτερικές εξελίξεις στην τότε ΕΟΚ δήλωσε ότι η Γαλλία θα συμπροεδρεύσει με την Ισπανία το πρώτο εξάμηνο του 1989 γιατί η Ισπανία δεν έχει την πείρα της προεδρίας, ο Βασιλείου σε έντονο ύφος είπε προς τον δημοσιογράφο, «Μην εκφράζετε γνώμες για σοβαρές χώρες σαν την Ισπανία, να μην έχουμε παρεξηγήσεις»[65].

Ήταν, εν αντιθέσει με άλλους πολιτικούς, υπέρμετρα αισιόδοξος. Όπως χαρακτηριστικά δήλωνε, «Όταν είσαι ρεαλιστής, σημαίνει, ότι αναγνωρίζεις τα γεγονότα, όπως έχουν. Αλλά ταυτόχρονα έχεις και την αισιοδοξία της βούλησης του ανθρώπου που αγωνίζεται, του αγωνιστή. Δηλαδή, με λίγα λόγια, πρέπει να βλέπουμε τις πραγματικότητες, αλλά να είμαστε αισιόδοξοι, ότι ο αγώνας μας μπορεί να οδηγήσει στο τέλος που όλοι επιθυμούμε»[66]. Συγκρίνοντας την πολιτική με την ιδιωτική του εμπειρία δήλωνε ότι «Ένας διευθυντής ή επιτυχημένος επιχειρηματίας οφείλει να αποκτήσει, από νωρίς στη ζωή του, την ικανότητα να μελετά τα γεγονότα, να παρακολουθεί προσεκτικά τις συνθήκες της αγοράς, να προσπαθεί να προβλέπει τις εξελίξεις και να παίρνει αποφάσεις με βάση τα γεγονότα αυτά. Στην κυβέρνηση, τα γεγονότα δεν είναι πάντα τόσο αναγκαία. Οι πολιτικές πεποιθήσεις, τα κομματικά συμφέροντα, λύσεις που υπαγορεύονται από την

---

[64] Από το 1988 που εκλέγηκε πρόεδρος μέχρι το 1991 που αποχώρησε η Θάτσερ, είχε περισσότερες από επτά συναντήσεις μαζί της.
[65] Συνέντευξη Γιώργου Βασιλείου στο ΡΙΚ, 14 Οκτωβρίου 1988.
[66] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, «Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα η Κύπρος,» *Το Κυπριακό Σήμερα*, Πανεπιστήμιο Πατρών, 1999, σ. 25.

ιδεολογία μπορούν κάποτε να ασκούν μεγαλύτερη επίδραση στη διαμόρφωση της πολιτικής από ότι υπαγορεύει η πραγματικότητα»[67].

Ο Βασιλείου ήταν πεπεισμένος ότι θα μπορούσε να πετύχει λύση στο κυπριακό πρόβλημα. Ζυμωμένος μέσα στον κόσμο των επιχειρήσεων είχε μεγάλη αυτοπεποίθηση και πίστευε ότι δεν υπάρχει πρόβλημα που δε μπορεί να λυθεί. Είχε εξάλλου τη βαθιά πεποίθηση ότι οι ξένες δυνάμεις και ιδιαίτερα οι Αμερικανοί και οι Βρετανοί είχαν στα χέρια τους το κλειδί για λύση του κυπριακού. Ο Βασιλείου γνώριζε επίσης πολύ καλά ότι χρειαζόταν απόλυτα τη συνεχή υποστήριξη του ΑΚΕΛ και για αυτό δεν έπρεπε επουδενί λόγο να έρθει σε ρήξη με το κόμμα αυτό. Γνώριζε επιπλέον τις δυσκολίες του να μην έχεις σίγουρη κομματική κάλυψη που θα σε στηρίζει συνεχώς, ανεξαρτήτως των κινήσεων σου, και για αυτό προσέδιδε μεγάλη σημασία στο θεσμό του Εθνικού Συμβουλίου.

Ο Βασιλείου συχνά δήλωνε ότι η Κύπρος μπορούσε να γίνει η Σιγκαπούρη της Ανατολικής Μεσογείου. Για αυτό το λόγο χαρακτηριζόταν ως ο άνθρωπος «που με τις πολιτικές του επιλογές και πρωτοβουλίες συνέβαλε τα μέγιστα στη μετεξέλιξη της Κύπρου σε ένα σύγχρονο οικονομικό επιχειρηματικό κέντρο σε μια «Σιγκαπούρη της Μεσογείου» όπως ο ίδιος δήλωνε συχνά[68]. Πίστευε ότι η οικονομική ευμάρεια μπορούσε να εξαργυρωθεί σε ενίσχυση της πολιτικής θέσης της Κύπρου στη διεθνή σκακιέρα. Για αυτό το θέμα ο ίδιος δήλωνε ότι «Ο παράγοντας που συνέβαλε ιδιαίτερα στη δυναμική ανάπτυξη του υπεράκτιου τομέα τα τελευταία χρόνια ήταν ο ερχομός των Ρώσων. Αυτό έγινε ως αποτέλεσμα της πολύ συνειδητής προσπάθειας που ξεκίνησα αμέσως μόλις ο Μιχαήλ Γκορπατσώφ άρχισε την

---

[67] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, «Επιχειρηματική εμπειρία και διακυβέρνηση,» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 22 Φεβρουαρίου 1996, σσ. 31-2.

[68] Βλ. «Πως η Κύπρος έγινε παράδεισος,» *Το Βήμα*, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1997, Α. 18-9.

περεστρόικα και οδήγησε στην περίφημη συμφωνία για την «ελεύθερη οικονομική περιοχή» του Κράσνονταρ στη Νότια Ρωσία, που δυστυχώς δεν υλοποιήθηκε από τους διαδόχους μου...Κάτι που βοήθησε ιδιαίτερα ήταν ότι η Κύπρος έγινε η δεύτερη τηλεπικοινωνιακή έξοδος της Ρωσίας προς τον κόσμο. Σημειώνω ότι εκείνη την εποχή η Ρωσία είχε τρεις επιλογές: την Κύπρο, τη Ρώμη και τη Φραγκφούρτη. Πήγα λοιπόν στον πρόεδρο Γέλτσιν και του είπα: 'Η Ρώμη και η Φραγκφούρτη ανήκουν σε δύο μεγάλες χώρες. Αλλά σκέψου, ποια χώρα είναι πιο φιλική προς εσάς'. Ο Γέλτσιν δεν χρειάστηκε πολλή ώρα να το σκεφτεί και έδωσε αμέσως οδηγίες για να υπογραφεί η συμφωνία...»[69]. Ο Βασιλείου θεωρούσε όλα αυτά προσωπική του επιτυχία λόγω του συνεχούς ενδιαφέροντος που επιδείκνυε, τις ομιλίες που έκανε στο εξωτερικό αλλά και της δικής του προσωπικής/επιχειρηματικής εμπειρίας»[70].

Ο Βασιλείου φαίνεται να διαφωνούσε με τη συμμετοχή της Κύπρου στο Κίνημα των Αδεσμεύτων. Αναφερόμενος συχνά στο Μακάριο, και αφού τόνιζε την ανάγκη αποφυγής μυθοποίησης του αφού τέτοιες μέθοδοι ανήκουν σε παρωχημένες εποχές και κοινωνίες, σημείωνε για την επιλογή ταύτισης της Κύπρου με τους Αδέσμευτους, «Σύμφωνα με την λογική του ψυχρού πολέμου, δεν υπήρχαν ενδιάμεσες λύσεις. Όπως σε κάθε ανταγωνιστικό διπολικό σχήμα, έτσι και στη διεθνή σκακιέρα οι μικρές χώρες όχι μόνο δεν είχαν λόγο, αλλά όφειλαν να κάνουν σαφή επιλογή στρατοπέδου»[71].

Όσον αφορά τις σχέσεις Αθηνών-Άγκυρας, ο Βασιλείου δήλωνε χαρακτηριστικά για το Νταβός, «Αποτελεί έγκλημα εσχάτης προδοσίας το να ισχυρίζεται κάποιος ότι το Νταβός τοποθέτησε το κυπριακό στο ράφι. Μακάρι

---

[69] ο.π.

[70] Για τις γενικότερες οικονομικές πεποιθήσεις του προέδρου Βασιλείου, βλ. την συνέντευξη του στον *Οικονομικό Ταχυδρόμο*, 12 Ιανουαρίου 1989, σσ. 26-32.

[71] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη λύση*, σ. 15.

να είχαμε χίλια Νταβός». Συχνά αναφερόμενος στο Νταβός, δήλωνε ένθερμος υποστηρικτής του γιατί «οι δύο χώρες έχουν ήδη καταβάλει υψηλό τίμημα για το είδος των σχέσεων που υφίστανται μεταξύ τους τις τελευταίες δεκαετίες». Δεν παρέβλεπε όμως να τονίζει ότι «...δεν είναι δυνατή οποιαδήποτε εξομάλυνση των σχέσεων αυτών χωρίς μια δίκαιη και διαρκή λύση του κυπριακού προβλήματος»[72].

Από την άλλη, η ήττα του Βασιλείου το 1993 από το Γλαύκο Κληρίδη, οι δηλώσεις του την πρώτη Κυριακή των εκλογών, αφού είχε εξασφαλίσει το εντυπωσιακό 44.2% των ψήφων, αλλά και οι μετέπειτα δηλώσεις του για το Κυπριακό για την ανάγκη αλλαγής του εθνικού ύμνου και την ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου παρουσιάζουν μιαν άλλη πλευρά του Βασιλείου από την οποία απουσιάζει η επαρκής κομματική παιδεία και η κατάλληλη γνώση του κομματικού παιχνιδιού[73]. Για παράδειγμα λόγω της έλλειψης καλής γνώσης του πολιτικού σκηνικού ο Γιώργος Βασιλείου, θα συμβουλεύσει τον Κληρίδη να αποχωρήσει από το δεύτερο γύρο των εκλογών γιατί, κατά τη γνώμη του, δεν είχε πιθανότητες εκλογής. Λόγω του ίδιου αυτού χαρακτηριστικού, ο Βασιλείου «άνοιξε το δρόμο του Κληρίδη προς την εξουσία. Πίστευε ότι κάνοντας αυτό θα αντλήσει ψήφους από τη δεξαμενή του ΔΗΣΥ. Έτσι έκανε πολλά ανοίγματα προς το ΔΗΣΥ, κάτι που ήταν σοβαρότατο λάθος και έδειχνε την έλλειψη πολιτικής παιδείας από μέρος του, διότι έπρεπε να το περιμένει ότι από τη στιγμή που ο Κληρίδης θα ήταν αντίπαλος του δεν θα έπαιρνε

---

[72] ο.π., σ. 153.

[73] Βλ. Λουκά Κακουλλή, *Της Κύπρου οι ταγοί. Άνθρωποι και ιστορία*, Λευκωσία, 2000, σσ. 147-9. Βλ. ακόμα τη συνέντευξη Βασιλείου στην εφημερίδα *Πολίτης*, Λευκωσία, 29 Απριλίου 2001. Βλ. ακόμα τις δηλώσεις του για την ανάγκη αλλαγής του εθνικού ύμνου της Κύπρου που προκάλεσε σωρεία αντιδράσεων, *Πολίτης*, Λευκωσία, 1 Νοεμβρίου 2000, σσ. 2-4 και 3 Νοεμβρίου 2000, σσ. 16-7 και *Σημερινή*, Λευκωσία, 3 Νοεμβρίου 2000, σσ. 1-2 και σ. 4.

ψήφους από το ΔΗΣΥ, ενώ από εκεί που είχε πιθανότητες να πάρει ψήφους, δηλαδή από το ΔΗΚΟ, δεν το επεδίωξε σοβαρά»[74].

<u>Θέσεις στο Κυπριακό</u>

Η φιλοσοφία του Βασιλείου στο Κυπριακό ήταν πολύ κοντά σε αυτήν του Γλαύκου Κληρίδη και του ΑΚΕΛ όπως παρουσιάστηκαν στο συλλογικό επίπεδο. Ο Γιώργος Βασιλείου πίστευε ότι «Ο Ελληνισμός δυστυχώς, στο σύνολο του σε πλείστα κρίσιμα ιστορικά στάδια δεν εκτίμησε σωστά τους διεθνείς παράγοντες και τις δυνατότητες που υπήρχαν. Παρέμεινε ιδεολογικά προσκολλημένος σε αρχές απόλυτης δικαιοσύνης, τις οποίες αναδιαμόρφωνε μόνο ύστερα από εθνικές αποτυχίες, ήττες ή συρρικνώσεις». Σύμφωνα με τον Κύπριο πρόεδρο, «Η γραμμή της Μεγάλης Ιδέας, όπως και το συνακόλουθο της Ένωσης, ακολουθήθηκαν δυναμικά στην αρχή του αιώνα, στον οποίο οι απελευθερωτικοί αγώνες και η οργάνωση νέων κρατικών οντοτήτων παρείχαν πρότυπα κρατικής διάρθρωσης που δεν βασίζονταν κατά ανάγκη στην εθνική ή πολιτισμική ομοιογένεια των λαών που τις αποτελούσαν»[75].

Όσον αφορά την ιστορία του Κυπριακού, ο Βασιλείου πίστευε ότι «Η ανεξαρτησία της Κύπρου δεν εκτιμήθηκε πάντοτε ορθά σε συσχετισμό με τις ιστορικές πραγματικότητες της εποχής...Στην ιστορική πορεία των λαών επιβιώνουν και προοδεύουν οι λαοί εκείνοι που, διατηρώντας την ιστορική τους πείρα και συνέχεια, το χαρακτήρα και την ταυτότητα τους, αντιμετωπίζουν ρεαλιστικά την πραγματικότητα και επιδεικνύουν ικανότητες

[74] Συνέντευξη με Πέτρο Βοσκαρίδη, Αθήνα, 24 Νοεμβρίου 1998. Σύμφωνα με τον ίδιο το πρόεδρο Βασιλείου ένας από τους βασικούς λόγους που έχασε τις εκλογές το 1993 «είναι το ότι πέτυχε και με το παραπάνω η πολιτική που ακολούθησα. Ο κόσμος νόμισε ότι μιας και ο Βασιλείου, που ήρθε από το πουθενά και έγινε πρόεδρος, έφθασε σχεδόν σε λύση του κυπριακού, άλλαξε τις συνθήκες στο εσωτερικό της Κύπρου και γίναμε πιο ελεύθεροι, δεν είναι δυνατό να αλλάξουν τα πράγματα αν δεν ψηφίσουμε το Βασιλείου. Άρα ο κόσμος δεν ψήφισε έχοντας υπόψη του ότι αν δεν ψηφίσει Βασιλείου θα επιστρέψει στις παλιές συνθήκες,» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001.

[75] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, σ. 36.

προσαρμογής στις απαιτήσεις και στο πνεύμα της κάθε εποχής»[76]. Δυστυχώς αυτό δεν έγινε στην Κύπρο το 1960. «Τα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας περιβάλλονταν από την αμοιβαία καχυποψία ανάμεσα στις δύο κοινότητες, που βρίσκονταν ακόμα κάτω από την επίδραση των τραγικών και τραυματικών διακοινοτικών επεισοδίων του 1958»[77]. Για την περίοδο αυτή ο πρόεδρος Βασιλείου πίστευε ότι «...οι πολιτικοί αρχηγοί της Ελληνοκυπριακής και Τουρκοκυπριακής Κοινότητας, μην έχοντας καθόλου την εμπειρία της συμμετοχής, τουλάχιστον στην τοπική διοίκηση, δεν μπορούσαν να συνεργαστούν επιτυχώς για την ομαλή λειτουργία της κυβέρνησης»[78].

Ο Κύπριος πρόεδρος που υποστήριζε ότι στα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας εκείνο που ήταν πρωταρχική ανάγκη, μαζί με την κατανόηση των νέων πραγματικοτήτων που είχαν δημιουργηθεί, ήταν και ένα ισχυρό και αρραγές εσωτερικό μέτωπο, επικροτούσε τον Μακάριο για το ότι «...κατάφερε να ξεπεράσει την πόλωση, που ήταν πολύ έντονη μετά το τέλος του αγώνα της ΕΟΚΑ, μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς»[79]. Παρόλα αυτά όμως δε δίσταζε να κατακρίνει και συγκεκριμένες αποφάσεις του Μακαρίου. «Ενώ η Τουρκία προσπαθούσε να επιβάλει χωριστικά διχοτομικά σχέδια, οι Ελληνοκύπριοι δεν είχαν αντιληφθεί ότι η απομόνωση των Τουρκοκυπρίων εξυπηρετούσε τα σχέδια της. Για αυτό εξάλλου στην εχθρική πολιτική της Άγκυρας απαντούσαν με εχθρική στάση κατά των Τουρκοκυπρίων»[80]. Έτσι για τις τότε εξελίξεις στην Κύπρο έφεραν άμεση ευθύνη τόσο οι Ελληνοκύπριοι όσο και οι Τουρκοκύπριοι, αφού καμιά από τις δύο κοινότητες δεν ήταν αρκετά ώριμη και πραγματιστική «ώστε να καταλάβουν ότι οι διακοινοτικές

---

[76] ο.π., σσ. 37-9.
[77] ο.π., σ. 51.
[78] ο.π., σ. 100.
[79] ο.π., σ. 23.
[80] ο.π., σ. 52.

διαφορές μπορούσαν να τύχουν εκμετάλλευσης». Απαντώντας στο ερώτημα αν για την κατάληξη της κατάστασης ευθύνεται περισσότερο ο τουρκικός επεκτατισμός ή τα λάθη της δικής μας πλευράς, ο πρόεδρος Βασιλείου απαντάει «Σημασία έχει ότι εμείς ήμασταν η πιο μεγάλη δύναμη εντός του νησιού και είχαμε υποχρέωση να προείδουμε τι κακό θα μπορούσε να συμβεί αν αφήναμε την κατάσταση να εξελιχθεί όπως ήταν. Θα έπρεπε να δείξουμε την ανάλογη μεγαλοψυχία και συμπεριφορά έναντι των Τουρκοκυπρίων που να αφοπλίσει τα διχοτομικά σχέδια του Ντενκτάς και της Άγκυρας»[81].

Ο Βασιλείου σε αντίθεση με τον προκάτοχο του ήταν αντίθετος προς το άνοιγμα του φακέλου της Κύπρου αφού σύμφωνα με τη λογική του είναι γνωστό ποιοι φταινε για την Κύπρο και αν άνοιγε ο φάκελος μόνο κακό θα προκαλούσε στη Κύπρο. Συμφωνούσε με τον κλάδο ελαίας του Μακαρίου και υποστήριζε ότι ο Καραμανλής δε μπορούσε να κάνει κάτι για να αποτρέψει τη δεύτερη εισβολή τον Αύγουστο του 1974[82].

Ο Βασιλείου συμφωνούσε απόλυτα με την απόφαση Μακαρίου το 1977 για λύση ομοσπονδίας στο κυπριακό. «Εκτιμώντας ορθά και ρεαλιστικά την αλλοίωση των δεδομένων που επέφερε η τουρκική εισβολή και κατοχή ο Μακάριος –και αυτό αποτελεί απόδειξη της οξυδέρκειας του, σε αντίθεση με αυτούς που εμμένουν σε ξεπερασμένα και ανέφικτα σχήματα- αποδέχτηκε την ομοσπονδία ως σύστημα διακυβέρνησης της Κύπρου»[83]. Ο Βασιλείου πίστευε για το περιεχόμενο της λύσης ότι «Αν θέλουμε να καταδικάσουμε την Κύπρο,

---

[81] Συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001. Ακολούθως ο πρόεδρος Βασιλείου σημειώνει «Για να είμαστε δίκαιοι θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο πρόεδρος Μακάριος λειτουργούσε κάτω από τρομερές πιέσεις. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε τις πιέσεις της ΕΟΚΑ Β' και τις πιέσεις που προέρχονταν από την Ελλάδα και ανάγκαζαν το Μακάριο να ταλαντεύεται. Τελικά ο Μακάριος κατάλαβε ότι δεν υπήρχαν περιθώρια με την πολιτική που ακολουθείτο και ήταν αποφασισμένος να προχωρήσει σε λύση. Δυστυχώς όμως δεν του επέτρεψαν οι εξελίξεις. Αν η Ελλάδα ήταν δημοκρατική χώρα, δεν θα γινόταν εισβολή».

[82] Συνέντευξη Γιώργου Βασιλείου στον *Οικονομικό Ταχυδρόμο*, Αθήνα, 26 Ιανουαρίου 1989, σσ. 34-8.

[83] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, σ. 45.

αν θέλουμε όχι μόνο να διαιωνίσουμε τη διχοτόμηση αλλά και να θέσουμε σε κίνδυνο την επιβίωση μας στο νησί αυτό, τότε μπορεί να αρχίσουμε να μιλούμε εναντίον της ομοσπονδίας»[84]. Για τον πρόεδρο, η λύση ομοσπονδίας που υιοθετήθηκε σταδιακά μετά την τουρκική εισβολή ήταν «...μια λύση ανάγκης, την οποία ο Εθνάρχης Μακάριος ορθά θεώρησε ότι ήταν υποχρεωμένος να δεχτεί σαν το μόνο τρόπο για επιβίωση του Ελληνισμού της Κύπρου και διάσωση αυτού που μπορούσε να διασωθεί ύστερα από τα αποτελέσματα των δικών μας λαθών, του προδοτικού πραξικοπήματος που άνοιξε την πόρτα στην τουρκική εισβολή και στην σημερινή κατοχή»[85].

Στις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού ο Βασιλείου έδιδε ιδιαίτερη σημασία στην αναγκαιότητα συνεχών επαφών ανάμεσα σε Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους. Συχνά δήλωνε ότι «Μέσα από την επαφή και την ανταλλαγή απόψεων σε όλα τα επίπεδα, μπορεί να δημιουργηθεί το κλίμα εκείνο της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης που θα καταρρίψει τις καχυποψίες τις οποίες δημιουργεί και συντηρεί η απομόνωση»[86]. Σε ομιλία του την 1 Οκτωβρίου 1990 με αφορμή την επέτειο της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, ο Βασιλείου τόνιζε μεταξύ άλλων, «Φέρνουμε μαζί μας 30 χρόνια εμπειρίες και πολλά τραύματα, από τα οποία πρέπει να διδαχτούμε όλοι –και Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι. Λάθη και παραλείψεις στο παρελθόν έγιναν και από τις δύο πλευρές...Η μοίρα μας ήταν και παραμένει κοινή...Μπορούμε και οφείλουμε να βρούμε τα σημεία που μας ενώνουν και μας εξυπηρετούν όλους, και πάνω σε αυτά να κτίσουμε...Είναι για αυτό που εργαζόμαστε για την επαναπροσέγγιση». Πάντα υποστήριζε την

[84] Βλ. *Σημερινή*, Λευκωσία, 27 Ιανουαρίου 1992, σ. 8.
[85] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη λύση*, σ. 205.
[86] Βλ. Παύλος Ν. Τζερμιάς, «Το Κυπριακό: Μια νηφάλια ιστορική αναδρομή,» *Επίκεντρα*, Αθήνα, αρ. 66, Ιούνιος 1991, σσ. 57-63.

ανάγκη να περάσει «...το μήνυμα στους Τουρκοκυπρίους ότι η συνέχιση της διαίρεσης της Κύπρου δεν εξυπηρετεί κανένα, και πολύ περισσότερο τους ίδιους,...Σημαντικό στοιχείο της όλης προσπάθειας μας προς αυτή την κατεύθυνση ήταν και η επιδίωξη μας να ανοίξουμε γέφυρες επικοινωνίας με τους Τουρκοκυπρίους»[87].

Η άποψη αυτή έκανε το Βασιλείου να μη χάνει ευκαιρία για να διακηρύττει ότι οι Τουρκοκύπριοι έχουν πολλά να επωφεληθούν από τη λύση του κυπριακού προβλήματος, ενώ αναφερόταν και σε στρατηγικό συμφέρον της Άγκυρας σε τυχόν λύση του προβλήματος. Ζητούσε επανειλημμένα συνάντηση με τον Οζάλ αφού ήταν πεπεισμένος ότι μπορούσε να πείσει τον Τούρκο ηγέτη ότι η Κύπρος μπορεί να είναι σύμμαχος της Άγκυρας και ότι η λύση του Κυπριακού θα οδηγήσει σε αύξηση του βιοτικού επιπέδου των Τουρκοκυπρίων και ότι η Τουρκία θα πετυχαίνει έτσι πιο εύκολα την ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, με όλα τα θετικά αποτελέσματα που κάτι τέτοιο θα επέφερε στη χώρα. Αγγίζοντας και τους φόβους των Τουρκοκυπρίων για την ασφάλεια τους, αναφερόταν και στην αποστρατικοποίηση και τόνιζε ότι «Η κυπριακή κυβέρνηση αναλαμβάνει να διαλύσει την Εθνική Φρουρά, αν η Τουρκία αναλαμβάνει να αποσύρει τα στρατεύματα της από το έδαφος της Δημοκρατίας...Επαναβεβαιώνω, επίσης, την προσφορά για χρήση των πόρων που θα εξοικονομηθούν για την ανάπτυξη της Κύπρου και ιδιαίτερα της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, που υστερεί στον οικονομικό τομέα»[88].

Ο Βασιλείου πάντα υποστήριζε ότι ήταν «ενάντια στην ιδέα του μη-διαλόγου και πάντοτε υποστήριζα ότι θα πρέπει να συνομιλούμε με τον

---

[87] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, σ. 10.
[88] ο.π., σ. 69.

αντίπαλο ασχέτως εάν οι δηλώσεις του μας αφήνουν να είμαστε αισιόδοξοι ή όχι. Εκείνο όμως που ταυτόχρονα έχει σημασία είναι ότι εμείς στις θέσεις τις οποίες προβάλλουμε θα πρέπει να είμαστε ξεκάθαροι»[89]. Ο Βασιλείου, σε αντίθεση με τον Κυπριανού, πίστευε ότι η συνομιλία με το Ντενκτάς δεν είναι επικίνδυνη αφού συνομιλώ, δε σημαίνει διαπραγματεύομαι. «Δεν νομίζω ότι είναι ρεαλιστικό να λέμε ότι τίθεται θέμα να μην πάμε στο διάλογο. Το έχω επανειλημμένα τονίσει αλλά το λεω τώρα ότι ο διάλογος αποτελεί το μέσο λύσης και ειδικά σ'αυτό το πολύ κρίσιμο στάδιο του διαλόγου, που έχουμε υποχρέωση να προχωρήσουμε στη διαμόρφωση ενός περιγράμματος. Είναι φυσικό εμείς όχι μόνο πρέπει να πάμε σε διάλογο αλλά αντίθετα πρέπει να κάνουμε και ότι μπορούμε για να πετύχει αυτός ο διάλογος, για να μπορέσουμε να φτάσουμε σε ένα περίγραμμα»[90]. Σύμφωνα με το Βασιλείου «...η σωστή πολιτική από μέρους μας, η διάθεση μας για συνομιλίες και, δυστυχώς για μας, η συνέχιση της τουρκικής απορριπτικότητας και επιθετικότητας, ήταν πάντοτε ένα στοιχείο, το οποίο οδηγούσε την Ευρώπη στο να πάει ένα βήμα πιο μπροστά»[91]. Ο Βασιλείου διαφωνούσε με τη γραμμή της πρόταξης στο Κυπριακό αφού όπως δήλωνε, «Εδώ και δύο χρόνια έχουμε την πολιτική της πρόταξης χωρίς συνομιλίες. Το αποτέλεσμα είναι τα τετελεσμένα να εδραιώνονται, οι έποικοι να πληθύνονται και η αφομοίωση των κατεχομένων με την Τουρκία να γίνεται πραγματικότητα»[92].

Μέσα στην ίδια λογική εντάσσεται και η άποψη Βασιλείου για το πως απαντούμε στις πρωτοβουλίες των Ηνωμένων Εθνών για λύση του Κυπριακού. «Θα αποτελούσε μεγάλη ασυνέπεια και αντίφαση, αν εμείς, οι

---

[89] ο.π.
[90] Βλ. Συνέντευξη Γιώργου Βασιλείου, *Σημερινή*, Λευκωσία. 18 Ιουλίου 1999, σ. 8.
[91] Βλ. Γιώργου Βασιλείου, «Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα η Κύπρος,» σ. 13.
[92] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, σ. 314.

οποίοι από την πρώτη μέρα μετά την εισβολή εναποθέσαμε και εναποθέτουμε όλες μας τις ελπίδες για ανατροπή των τετελεσμένων της κατοχής στην συμπαράσταση του διεθνούς παράγοντα και στην ενεργό ανάμειξη του Συμβουλίου Ασφαλείας και των Ηνωμένων Εθνών, τώρα να καταγγείλουμε την πρωτοβουλία του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το αποτέλεσμα θα ήταν σίγουρα καταστροφικό για τον τόπο μας. Γιατί; Διότι απλούστατα η επιλογή που τίθεται μας είναι σαφής: ή διατηρούμε το διάλογο ζωντανό, διασφαλίζουμε την αλληλεγγύη της διεθνούς κοινότητας και αγωνιζόμαστε για να κάμψουμε την τουρκική αδιαλλαξία και να προχωρήσουμε σε λύση ή αφήνουμε το διάλογο να πεθάνει, το κυπριακό να εισέλθει σε νέο αδιέξοδο με διεθνή αδιαφορία και ουσιαστική διχοτόμηση του νησιού με βάση το λεγόμενο status quo»[93].

Για το Βασιλείου ο χρόνος κυλούσε εναντίον της ελληνοκυπριακής πλευράς. Όπως υποστήριζε, το κυπριακό «Δεν θα μείνει άλυτο, γιατί δεν υπάρχουν άλυτα προβλήματα. Απλούστατα, θα επιλυθεί προς το χειρότερο. Θα επιβληθεί μια ανεπιθύμητη λύση, που θα είναι η διατήρηση του status quo...Με την πάροδο του χρόνου, χωρίς συνομιλίες και χωρίς να έχουν οι άνθρωποι των δύο κυπριακών κοινοτήτων επαφές, ζώντας και εργαζόμενοι μαζί στην ίδια χώρα ή και στην ίδια πόλη, χωρίς καν να γνωρίζονται, μπορούμε εύκολα να φανταστούμε πόσο ζοφερό και αβέβαιο θα είναι το μέλλον. Η συνθηματολογία και ο εξτρεμισμός θα κυριαρχήσουν ως πολιτικός λόγος, ενώ ταυτόχρονα η καχυποψία θα αυξάνεται και στις δύο πλευρές»[94].

Ο Βασιλείου υποστήριζε ότι όσον αφορά το Κυπριακό, η Κυπριακή Δημοκρατία θα έπρεπε να κινείται με γνώμονα το συσχετισμό κόστους και

[93] Βλ. Γιώργου Βασιλείου, *Πορεία προς τη λύση*, σ. 202.
[94] ο.π., σ. 44.

ωφέλειας. Για παράδειγμα στην εισαγωγή του βιβλίου του «Πορεία προς τη Λύση», τονίζει ότι πρώτη επιδίωξη της κυβέρνησης του «...ήταν να καταστήσουμε τη συνέχιση της κατοχής και ανώφελη για την Τουρκία...στην αύξηση του κόστους της Άγκυρας...Το πολιτικό κόστος που σήμερα πληρώνει η Τουρκία για την παρουσία στρατευμάτων της στην Κύπρο γίνεται όλο και μεγαλύτερο από τα οφέλη που αποκομίζει...οι πολιτικές τις επιδιώξεις και τα συμφέροντα να κρίνονται και μέσα από την στάση της στο κυπριακό πρόβλημα»[95]. Όπως εύκολα διαπιστώνεται, ο Βασιλείου στο βιβλίο του δεν αναφέρεται σε διεθνές δίκαιο και ηθική αλλά σε συμφέροντα, πολιτικό κόστος και όφελος. Ο ίδιος φαίνεται να μην απέδιδε ιδιαίτερη σημασία στην ανάμειξη του ΟΗΕ στο Κυπριακό και στο ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει στη λύση: «Η προσήλωση μας στη διαδικασία του διαλόγου στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών κρατούσε το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας ζωντανό, αφού υπήρχε μπροστά της η πιθανότητα να οδηγηθούν οι προσπάθειες αυτές με τη δική τους συμβολή για μια ζωή»[96]. Ο ΟΗΕ δηλαδή ήταν σημαντικός για το Βασιλείου στο βαθμό που μπορούσε να αντικρούει τις προσπάθειες της Τουρκίας για επίτευξη νέων τετελεσμένων και όχι κατ΄ ανάγκη γιατί μπορούσε να οδηγήσει από μόνος του σε λύση του Κυπριακού.

Για το Βασιλείου το Κυπριακό δε θα πρέπει να εντάσσεται στο πλέγμα της ευρύτερης ελληνοτουρκικής διαμάχης γιατί έτσι εντάσσεται ουσιαστικά στα πλαίσια των στρατηγικών συμφερόντων του ΝΑΤΟ όπου η Τουρκία έχει περισσότερη στρατιωτική σημασία από την Ελλάδα. «Η Τουρκία έχει κατορθώσει κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου να παρουσιάζει τον εαυτό της σαν το καλύτερο σύμμαχο των ΗΠΑ εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Στο

---

[95] ο.π., σσ. 9-10.

[96] ο.π., σ. 11.

τέλος του ψυχρού πολέμου, και ενώ φαινόταν ότι έχανε αυτό το χρήσιμο μέσο, εμφανίστηκε η κρίση στον Κόλπο, όπου και πάλι προσπάθησε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι ήταν ο καλύτερος σύμμαχος των ΗΠΑ εναντίον του Σαντάμ Χουσείν»[97]. Μιλώντας στους Έλληνες ομογενείς της Νέας Υόρκης, ο Κύπριος πρόεδρος τόνιζε τότε, «Γεγονός παραμένει, όμως, ότι η Τουρκία προσπαθεί να δημιουργήσει την εικόνα αυτή. Αλλά ενώ στην Ευρώπη, που έχει άμεση γνώση και επαφή, η εικόνα αυτή δεν περνά, γιατί οι Ευρωπαίοι βλέπουν τις πραγματικές δυνατότητες της Τουρκίας αλλά και τα όρια της, στις ΗΠΑ δημιουργείται η εντύπωση ότι χωρίς την Τουρκία ολόκληρος ο κόσμος θα κατάρρεε. Και εδώ είναι ο ρόλος ο δικός σας, της ομογένειας»[98].

Ανέκαθεν ο πρόεδρος Βασιλείου είχε την πεποίθηση, επιπόλαιη και αφελή για ορισμένους πολιτικούς του αντιπάλους στη Κύπρο, ότι τόσο οι ελληνοτουρκικές διαφορές όσο και το Κυπριακό μπορούν να λυθούν με λίγη καλή θέληση από τα ενδιαφερόμενα μέρη. «Δεν υπάρχει καμιά νομοτέλεια στην ελληνοτουρκική διαμάχη». Απλά όλοι πρέπει να κοιτάξουν μπροστά και να μην εγκλωβίζονται στο παρελθόν. «Αν παραμείνουμε δέσμιοι της παλαιάς αντίληψης και παραδοσιακών ιδεολογιών, τότε το πρόβλημα μας θα παραμείνει ανοιχτό»[99]. Ο Βασιλείου αντιμετώπιζε τις συνομιλίες για το Κυπριακό ως μια διαδικασία που κάτι δίνεις και κάτι παίρνεις (trade off situation). «Εκείνο που έχει σημασία είναι να γνωρίζεις μέχρι ποιου σημείου μπορείς να φτάσεις όταν δίνεις, γιατί δεν μπορείς να ξεπεράσεις τα όρια ασφαλείας». Στην αρχή της διακυβέρνησης του, δημόσια υποστήριζε ότι η αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων, οι εγγυήσεις και η διασφάλιση των

[97] ο.π., σ. 196.
[98] ο.π., σ. 197.
[99] ο.π., σ. 43-4.

τριών ελευθεριών είναι οι προτεραιότητες για λύση του κυπριακού. Αργότερα όμως τόνιζε ότι τα κλειδιά για λύση του κυπριακού είναι το εδαφικό και το προσφυγικό. Συχνά δήλωνε ότι σε περίπτωση λύσης του προβλήματος την οποία ο ίδιος θα αποδεχόταν θα την έθετε σε δημοψήφισμα και αν ο λαός την καταψηφίζε, τότε θα παραιτήτο[100].

Εξάλλου, ο Βασιλείου επικέντρωνε την προσοχή και το ενδιαφέρον του στο ρόλο που μπορούσαν να παίξουν οι Αμερικανοί και γενικότερα οι Δυτικοί στην προώθηση λύσης του κυπριακού[101]. Σε αντίθεση με τον Κυπριανού δεν έβλεπε με καχυποψία τις χώρες αυτές, ασχέτως του γεγονότος ότι κυβερνούσε «υπό την κηδεμονία» του ΑΚΕΛ. Επιπλέον, ο Βασιλείου ήταν νέος στην πολιτική, και παρόλες τις αρνητικές εμπειρίες Κυπριανού με τους Δυτικούς, πίστευε ότι υπήρχε δυνατότητα συνεργασίας. Υποστήριζε έντονα ότι με τη χρήση του μάρκετινγκ στην πολιτική θα μπορούσε να κερδίσει πολλά. Έτσι, λίγο καιρό μετά την εκλογή του στο προεδρικό αξίωμα και αφού είχε εκδηλωθεί η πρωτοβουλία Κουεγιάρ, έκρινε αναγκαίο, με δεδομένες και τις αλλαγές που συντελούνταν στο διεθνές σκηνικό να επισκεφθεί την

---

[100] Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών*, αρ. 4, 11 Ιανουαρίου 1992. Όσον αφορά το δημοψήφισμα για τη λύση του Κυπριακού, ο Σταύρος Λυγερός υποστηρίζει ότι το βασικό πολιτικό όπλο του Βασιλείου «ήταν η δέσμευση του πως οποιαδήποτε συμφωνία θα ετίθετο σε δημοψήφισμα για έγκριση από τον κυπριακό λαό. Εκτιμούσε ότι η πολύχρονη κόπωση, αλλά κυρίως το γεγονός πως η ελληνική κυβέρνηση και όλες οι μεγάλες δυνάμεις θα έριχναν όλο το βάρος τους υπέρ της συμφωνίας, δεν θ α άφηνε περιθώρια στους Ελληνοκυπρίους να ψηφίσουν αρνητικά...Εάν μονογραφηθεί μια συμφωνία, το καταλυτικό επιχείρημα του προέδρου Βασιλείου και των υποστηρικτών του θα είναι ότι ένα αρνητικό αποτέλεσμα θα φέρει τον Κυπριακό Ελληνισμό σε αντίθεση με το Συμβούλιο Ασφαλείας και κατά επέκταση θα τον αφήσει ανυπεράσπιστο σε ενδεχόμενη επιθετική ενέργεια των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής. Η απειλή αυτή θα λειτουργήσει σαν μέγκενη, που δε θα αφήσει πολλά περιθώρια ελεύθερης επιλογής,» βλ. Σταύρος Λυγερός, *Η Κύπρος στα Όρια του Αφανισμού*, σ. 266.

[101] Σύμφωνα με το πρώην Πρέσβη του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών Θέμο Στοφορόπουλο «Ο Βασιλείου όταν αποφάσισε να ήταν υποψήφιος είχε άγνοια γύρω από το εθνικό θέμα. Αυτή ήταν η εντύπωση που δημιουργήθηκε από τις συζητήσεις μας. Ενώ ήταν ένας άνθρωπος με καταπληκτικές γνώσεις σε πάρα πολλούς τομείς που εγώ αγνοώ, στο εθνικό θέμα το οποίο θα καλείτο να χειριστεί είχε μια απλοϊκότητα, μια αφέλεια και μια τάση να δέχεται τα επιχειρήματα των Δυτικών, των Αμερικανών και των Άγγλων, διότι ήταν ένας άνθρωπος χωρίς πείρα. Ο Βασιλείου παρόλη τη δράση του, ποτέ στην ζωή του, ακόμα και όταν ήταν νεώτερος δεν ασχολήθηκε με το εθνικό θέμα. Τις ιδέες του για το πρόβλημα τις σχημάτισε από τις συζητήσεις που είχε με το Κληρίδη,» βλ. Συνέντευξη με Θέμο Στοφορόπουλο, Αθήνα, 5 Απριλίου 1999.

Ουάσινγκτον. Προηγήθηκε η προσφώνηση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών στις 2 Ιουνίου 1988, όπου μιλώντας για τον αφοπλισμό ο Βασιλείου δήλωνε έτοιμος να αποδεχθεί ένα σχέδιο αποστρατικοποίησης της Κύπρου, χρησιμοποιώντας την ίδια στιγμή όλα αυτά τα λεφτά που ξοδεύονταν για την άμυνα για να ενισχυθούν κυρίως η τουρκοκυπριακή κοινότητα και όλες οι περιοχές που λόγω της κατοχής έμειναν υποανάπτυκτες τόσα χρόνια[102].

Ο Βασιλείου προσπάθησε να πείσει τους Αμερικανούς ότι ήταν έτοιμος για λύση του Κυπριακού και τόνιζε τα πλεονεκτήματα που θα επέφερε τυχόν λύση του προβλήματος όχι μόνο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Υπογράμμιζε λοιπόν ότι αν επιτυχαινόταν η αποστρατικοποίηση της Κύπρου θα ήταν ένα σημαντικό θετικό βήμα για τη γενικότερη διεθνή αντίληψη που επικρατούσε περί αφοπλισμού[103]. Με την τακτική που χρησιμοποιούσε ο Κύπριος πρόεδρος έδιδε σε όλους την εντύπωση ότι είναι έτοιμος να συζητήσει οτιδήποτε, χωρίς όρους και προϋποθέσεις. Πέραν όμως από αυτό, η τακτική Βασιλείου ήταν πολύ διαφορετική από αυτήν του προκατόχου του. Ο Βασιλείου ορθά μιλούσε για τα όσα οι Αμερικανοί θα αποκόμιζαν από πιθανή λύση του Κυπριακού και δεν περιοριζόταν, όπως συχνά έκανε ο Κυπριανού, στο να τονίζει ότι η βάσει του διεθνούς δικαίου οι Τούρκοι πρέπει να φύγουν από την Κύπρο. Πρέπει πάντως να τονιστεί ότι ο Βασιλείου άφησε άριστες εντυπώσεις στην αμερικανική πρωτεύουσα και έτσι κατάφερε κατά κάποιο τρόπο να δώσει μια νέα εικόνα για την Κυπριακή Δημοκρατία. Ως εκ τούτου, το Κογκρέσο λίγες μέρες αργότερα με ψήφισμα του χαιρέτιζε τη νέα πρωτοβουλία Κουεγιάρ και

---

102 Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών*, Κυπριακή Δημοκρατία, αρ. 7, 2 Ιουνίου 1988.

103 Αρκετά μέλη του Κογκρέσου υποστήριξαν, σε συζήτηση που έγινε στο σώμα, ότι η αμερικανική κυβέρνηση θα πρέπει να στηρίξει την πρόταση Βασιλείου για αποστρατικοποίηση. Βλ. *Πρακτικά του Κογκρέσου*, 4 Αυγούστου 1998 και Μιλτιάδης Χριστοδούλου, σ. 623.

δήλωνε ικανοποίηση για τις προθέσεις του προέδρου Βασιλείου για μια ειρηνική διευθέτηση του κυπριακού[104].

Όπως ορθά υποστηρίζεται, ο Βασιλείου «...αποτελούσε μια νέα κατάσταση, με την τάση και εκδήλωση νέων πρωτοβουλιών και νέων θεσμών, που ενώ δεν απομακρύνονται καθόλου από το κεντρικό εθνικό στόχο στα πλαίσια του καθεστώτος ανεξαρτησίας της Κύπρου, υιοθετούσε νέες μεθόδους διαπραγματευτικής τακτικής στην προσέγγιση για λύση με συνεχείς συνομιλίες με την άλλη πλευρά και φροντίδα για την εξασφάλιση της υποστήριξης των Δυτικών Δυνάμεων, ιδιαίτερα τώρα που άρχιζε η μεταψυχροπολεμική περίοδος. Η θέση του νέου προέδρου, στη νέα αυτή περίοδο, ήταν και δύσκολη και ριψοκίνδυνη. Δεν ήταν απαλλαγμένη από τα σκληρά κληροδοτήματα του παρελθόντος. Αντιμετώπιζε τις εσωτερικές δυσκολίες λόγω της εσωτερικής διάσπασης εξαιτίας της αρνητικής πολιτικής του μέχρι προ ολίγου κυβερνώντος κόμματος, του ΔΗΚΟ, των πολλών επιφυλάξεων της ΕΔΕΚ, όπως και εκείνων του αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου, αλλά είχε εξασφαλίσει την υποστήριξη όλων των ελλαδικών κομμάτων, που άνηκαν στη κυβέρνηση και την αντιπολίτευση. Η υποστήριξη αυτή αποτελούσε πραγματικό επίτευγμα του νέου προέδρου, γιατί είναι με την υποστήριξη αυτή, που στερεωνόταν η ομογνωμία και η ενότητα Αθηνών-Λευκωσίας για την αντιμετώπιση του τουρκικού επεκτατισμού και των τουρκικών διχοτομικών σχεδίων για την Κύπρο»[105].

---

[104] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, σσ. 221-2.
[105] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, σ. 318.

Αίτηση Ένταξης της Κύπρου στην ΕΟΚ

Σίγουρα το θέμα της αίτησης ένταξης δεν ήταν μέσα στις άμεσες προτεραιότητες του νέου προέδρου στην αρχή τουλάχιστον της πορείας του στο πηδάλιο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο Βασιλείου πίστευε ότι ενδεχόμενη αίτηση ένταξης θα τορπίλιζε τις προσπάθειες για επανέναρξη του διαλόγου για λύση του κυπριακού. Εξάλλου αυτό ήταν και το κύριο συμπέρασμα των συζητήσεων του Κύπριου προέδρου με Αμερικανούς και Ευρωπαίους αξιωματούχους.

Ξεκινώντας από τις προγραμματικές δηλώσεις του Βασιλείου ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων, το θέμα της αίτησης ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΟΚ δε συμπεραίνεται να απασχολούσε άμεσα τον πρόεδρο κατά τους πρώτους μήνες της διακυβέρνησης του. Εκλεγμένος με τις ψήφους του ΑΚΕΛ που αντιπροσώπευε την αντί-Κοινοτική πολιτική στην Κύπρο, ο Βασιλείου δεν είχε την πολυτέλεια αντίθετης πολιτικής στο θέμα των σχέσεων ΕΟΚ-Κύπρου[106]. Το γεγονός ότι ο πρόεδρος δεν είχε κομματική στέγη και η υποστήριξη του από το ΑΚΕΛ δε μπορούσε να θεωρείται δεδομένη και εξαρτιόταν ουσιαστικά από λεπτές ισορροπίες περιόριζε σε μεγάλο βαθμό τις κινήσεις του, που έπρεπε να συμπλέουν στο μέγιστο δυνατό βαθμό με τη φιλοσοφία του ΑΚΕΛ στα διάφορα θέματα.

Φυσικά η αρνητική θέση του Βασιλείου στο θέμα της ένταξης δεν ήταν αποκλειστικά προϊόν της θέσης του ΑΚΕΛ. Ο Βασιλείου πίστευε ότι μπορούσε να πείσει το Ντενκτάς να βρουν κάποια ικανοποιητική και λειτουργική λύση, και είχε την πίστη ότι η αίτηση ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα μπορούσε να περιμένει. Πίστευε έντονα ότι οι Ευρωπαίοι δεν επρόκειτο να δέχονταν την

---

[106] Η θετική στροφή του ΑΚΕΛ στο θέμα της ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα έγινε το 1995. Βλ. *Εισήγηση για Επανεξέταση της Θέσης του ΑΚΕΛ στο Θέμα της Πορείας Ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Λευκωσία, 1995.

Κύπρο στους κόλπους της Κοινότητας πριν τη λύση του κυπριακού προβλήματος. Η άποψη αυτή του προέδρου ήταν προϊόν και των προτροπών ξένων ηγετών που δεν έβλεπαν θετικά το ενδεχόμενο αίτησης ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα και υποστήριζαν ότι καμιά διεύρυνση δε θα γινόταν πριν το 1993. Για το θέμα αυτό δήλωνε χαρακτηριστικά ο πρόεδρος Βασιλείου, «Δεν πιστεύω ότι η υποβολή της αίτησης πρέπει να γίνει καθαρά για λόγους εντυπωσιασμού ή απλώς να είναι μια τυπική πράξη χωρίς ουσία. Και αυτή την στιγμή είναι γνωστό ότι η Κοινότητα δεν είναι έτοιμη να συζητήσει άλλες αιτήσεις. Το έχει κάνει αυτό πολύ καθαρό. Όχι ειδικά για την Κύπρο. Το έχει πει στην Ελβετία, το έχει πει στην Αυστρία, το έχει πει σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, οι οποίες έχουν Α, Β, ή Γ ενδιαφέρον, ότι έως το 1992 δεν θέλει καν να σκεφθεί και στην συνέχεια το είπαν πολύ καθαρά οι διάφοροι ηγέτες της ΕΟΚ με τους οποίους συναντήθηκα τον τελευταίο καιρό – δεν έχουν αποφασίσει τι μορφή θα πρέπει να πάρει η Ευρώπη των 12 μέσα στα πλαίσια μιας διεύρυνσης...Αντίθετα θα είχε κατά τη γνώμη μας αρνητικά αποτελέσματα [η αίτηση]. Διότι όταν μια μικρή χώρα σαν την Κύπρο κάνει κάτι παρά τη θέληση και ενάντια στη θέληση των χωρών με τις οποίες θέλει να ενωθεί, δεν βλέπω τι έχει να ωφεληθεί»[107].

[107] Βλ. Συνέντευξη Γιώργου Βασιλείου στον *Οικονομικό Ταχυδρόμο*, 26 Ιανουαρίου 1989. σσ. 34-8. Στην ίδια συνέντευξη ο Βασιλείου υποστήριξε μεταξύ άλλων ότι «Αλλά το ότι πρέπει να γίνει η αίτηση τώρα προβάλλονταν δύο επιχειρήματα. Το ένα επιχείρημα ήταν λεει για να δώσουμε το μήνυμα στην Ευρώπη ότι η Κύπρος θέλει να γίνει μέλος της. Αυτό το μήνυμα έχει δοθεί πολύ καθαρά από μένα προσωπικά σε όλους τους ηγέτες που συνάντησα. Έχω συναντήσει είτε όλους τους ηγέτες, είτε όλους τους υπουργούς Εξωτερικών, ανάλογα με τη χώρα των 12...Το άλλο επιχείρημα, και αυτό ήταν ουσιαστικό επιχείρημα, ήταν ότι δήθεν μόνο επί Ελληνικής προεδρίας μπορούμε να πετύχουμε η αίτηση μας να αποσταλεί στην Επιτροπή για μελέτη. Αυτό είναι τελείως πλάνη, δεν έχει καμιά βάση. Και εξάλλου έχει επισήμως δηλωθεί από όλους ότι μια χώρα της Ευρώπης που είναι μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης και είναι δημοκρατική χώρα, έχει κάθε δικαίωμα να κάνει αίτηση και αυτό είναι νομική υποχρέωση που βγαίνει από την Συνθήκη της Ρώμης. Υπάρχει νομική γνωμάτευση πάνω σε αυτό το θέμα. Έχει δικαίωμα να κάνει αίτηση για να γίνει μέλος. Φυσικά αν θα γίνει μέλος ή όχι είναι θέμα απόφασης της ΕΟΚ». Σε συνέχεια της επιστολής Πάγκαλου προς Βασιλείου στις 7 Σεπτεμβρίου 1988 και λόγω του ότι η Λευκωσία δεν απάντησε [βλ. υποσημείωση 35 στο ίδιο κεφάλαιο], ο Θεόδωρος Πάγκαλος έστειλε το Γιάννο Κρανιδιώτη στη Κύπρο σε ειδική αποστολή για να πείσει το πρόεδρο Βασιλείου για την αναγκαιότητα αίτησης ένταξης. Για την συνάντηση αυτή ο

Ο Βασιλείου πίστευε πρώτα στη λύση του Κυπριακού και μετά στην ένταξη στην Κοινότητα. Αυτό, σε συνδυασμό με τις προτροπές των ξένων για μη αίτηση ένταξης τον επηρέασαν στο να ακολουθήσει τη συγκεκριμένη γραμμή όσον αφορά τις σχέσεις Κύπρου-ΕΟΚ. Έχοντας αυτά υπόψη του, ο πρόεδρος πίστευε ότι αν η Κύπρος δεν έκανε αίτηση ένταξης στην Κοινότητα, οι Δυτικοί και ειδικότερα οι Αμερικανοί και οι Βρετανοί θα ασκούσαν πίεση στην Τουρκία για την εξεύρεση κάποιας λύσης στο Κυπριακό. Για αυτό ίσως το λόγο φάνηκε και αρκετά διαλλακτικός στις συνομιλίες με το Ντενκτάς και επέμενε τόσο πολύ στην ανάγκη συνέχισης του διαλόγου. Εξάλλου αυτό ήθελε και το ΑΚΕΛ που οι εκπρόσωποι του συνεχώς τόνιζαν ότι προτεραιότητα έχει η λύση του κυπριακού προβλήματος και όχι το θέμα της αίτησης ένταξης της Κύπρου στην ΕΟΚ. Σε συνδυασμό με όλα αυτά, ο Βασιλείου είχε μια κάπως διαφορετική φιλοσοφία για το μέλλον της Κύπρου και συχνά υποστήριζε ότι πρέπει η Κύπρος να γίνει το εμπορικό κέντρο της Μέσης Ανατολής. Υποστήριζε ότι η Κύπρος μπορεί να γίνει η Σιγκαπούρη της περιοχής και κατά κάποιο τρόπο απόφευγε την «ταύτιση» με την Κοινότητα που ίσως να έθετε κάποια εμπόδια στα μεγαλεπήβολα σχέδια του[108].

Ο πρόεδρος Βασιλείου αλλά και όλοι σχεδόν οι αξιωματούχοι της κυπριακής κυβέρνησης τόνιζαν επανειλημμένα ότι οι κύριες χώρες της

Κρανιδιώτης γράφει «Ο πρόεδρος Βασιλείου με δέχθηκε στο Προεδρικό Μέγαρο την Κυριακή 2/10/1988. Στη συζήτηση που έγινε ο Κύπριος πρόεδρος μου δήλωσε ότι η απόφαση του ήταν να μην υποβάλει η Κύπρος αίτηση επί Ελληνικής Προεδρίας. Τα μηνύματα που πήρε –όπως μου δήλωσε- από τις επισκέψεις του στις Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες υπήρξαν αρνητικά και δεν ήθελε να προχωρήσει σε μια ενέργεια που θα προκαλούσε αντιδράσεις στη φάση εκείνη που επιχειρείτο η αναβίωση του διακοινοτικού διαλόγου,» βλ. Γιάννος Κρανιδιώτης, *Προτάσεις για μια Ευρωπαϊκή Πολιτική*, σ. 24. Σημειώνεται ότι τον Αύγουστο του 1988 ξεκίνησε ο πρώτος γύρος συνομιλιών του προέδρου Βασιλείου με το Τουρκοκύπριο ηγέτη Ραούφ Ντενκτάς με συνάντηση τους στη Γενεύη.

[108] Βλ. «Πως η Κύπρος έγινε 'παράδεισος',» *Βήμα*, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1997, σσ. Α18-9. Στο άρθρο σημειώνεται, μεταξύ άλλων, «Ποιο είναι, το μυστικό της «εισβολής» χιλιάδων εταιρειών διεθνών δραστηριοτήτων που άλλαξαν άρδην τα οικονομικά (και όχι μόνο) δεδομένα του νησιού; Ο κατάλληλος άνθρωπος για να το «αποκαλύψει» και να το εξηγήσει δεν είναι άλλος από τον πρώην πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, που με τις πολιτικές επιλογές και πρωτοβουλίες του συνέβαλε τα μέγιστα στη μετεξέλιξη της Κύπρου σε ένα σύγχρονο και εξειδικευμένο οικονομικό – επιχειρηματικό κέντρο, σε μια (τηρουμένων των αναλογιών) «Σιγκαπούρη της Μεσογείου».

Κοινότητας δεν ευνοούσαν αίτηση ένταξης της Κύπρου αν δεν λυνόταν πρώτα το κυπριακό πρόβλημα. Ακόμα και πρόσφατα ο Βασιλείου σημειώνει, «Εμείς ποτέ δεν είπαμε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα μας λύσει το κυπριακό πρόβλημα. Δεν αρέσει στους Ευρωπαίους να λες κάτι τέτοιο. Πολλές φορές στην Κύπρο δημιουργείται το ερώτημα/πεποίθηση ότι μέσω της Ευρώπης θα τα λύσουμε όλα. Αν το πεις αυτό στους Ευρωπαίους ενοχλούνται. Εκείνο όμως που τους αρέσει να λέμε είναι ότι η ύπαρξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι θεσμοί της είναι τέτοιοι έτσι ώστε να διασφαλίζουν το μέλλον της Κύπρου»[109].

Πέραν από τον πιο πάνω λόγο για μη υποβολή αίτησης τη συγκεκριμένη περίοδο, τα κυριότερα επιχειρήματα του προέδρου Βασιλείου ήταν (α) ότι δε θα γινόταν καμία διεύρυνση της Κοινότητας πριν το 1993, (β) δε θα ήταν ορθό να γίνει αίτηση την ίδια περίοδο με την Τουρκία για να μην συνδυαστούν οι δύο αιτήσεις[110], (γ) για να υποβληθεί αίτηση πρέπει πρώτα να συμπληρωθεί η περίοδος που καθορίζεται από την Τελωνειακή Ένωση που υπογράφτηκε το 1987[111]. Φυσικά τα επιχειρήματα αυτά του προέδρου Βασιλείου αντικρούονται εύκολα αφού (α) η αίτηση ένταξης δε σημαίνει αυτόματα και εισδοχή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, (β) η άποψη σχετικά με

[109] Συνέντευξη Γιώργου Βασιλείου στο ΡΙΚ, Απρίλιος 2000.

[110] Σε συνέδριο που έγινε στη Λευκωσία για να προωθηθεί η ιδέα της αίτησης ένταξης ο Θεόδωρος Πάγκαλος σημείωσε μεταξύ άλλων, ότι η Κύπρος θα έπρεπε να υποβάλλει αίτηση ένταξης το ταχύτερο δυνατό για να γίνουν και οι «κατάλληλες διασυνδέσεις με αιτήσεις άλλων χωρών που έχουν ήδη υποβληθεί (Αυστρία) ή που πρόκειται να υποβληθούν (Νορβηγία, Μάλτα, κ.α.,» βλ. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 9 Νοεμβρίου 1989, σσ. 21-2. Τις απόψεις του Πάγκαλου υποστήριξαν και άλλοι σύνεδροι όπως ο τότε Ευρωβουλευτής και στενός συνεργάτης του Κωνσταντίνου Καραμανλή, Τάκης Λαμπρίας. Εμπειρογνώμονας του ελλαδικού υπουργείου εξωτερικών που ζήτησε να κρατήσει την ανωνυμία του σημειώνει για το θέμα αυτό, «Η πίεση για αίτηση ένταξης εντάθηκε όταν είχαμε πληροφορίες ότι θα έκανε αίτηση η Μάλτα και φοβόμασταν μην χαθεί μια μοναδική ευκαιρία. Ήταν καλύτερα αν η Κύπρος προχωρούσε σε αίτηση ένταξης την ίδια περίοδο με μια άλλη χώρα,» 31 Μαρτίου 1999.

[111] Στις πρώτες βδομάδες μετά την εκλογή του, ο Γεώργιος Βασιλείου επισκέφθηκε την Αθήνα και σε γεύμα-συζήτηση που είχαν οργανώσει προς τιμήν του στην Ελληνική πρωτεύουσα οι ξένοι ανταποκριτές ρωτήθηκε και για το ενδεχόμενο αίτησης ένταξης της Κύπρου στη Κοινότητα. Ο πρόεδρος Βασιλείου απάντησε ότι η «Ευρωπαϊκή Κοινότητα θεωρεί προϋπόθεση για να συζητήσει περί εντάξεως το να έχει λυθεί το κυπριακό και δεύτερον η τελωνειακή ένωση ΕΟΚ-Κύπρου που μόλις υπογράφηκε προβλέπει μέχρι δεκαπέντε χρόνια μεταβατική περίοδο για να ολοκληρωθεί – άρα κάθε ανακίνηση θέματος ένταξης είναι εντελώς πρόωρη,» Βλ. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, Αθήνα, 24 Μαρτίου 1988, σ. 21.

συνδυασμό της κυπριακής με τη τουρκική αίτηση είναι υποκειμενική και υπάρχουν και αυτοί που υποστηρίζουν ότι θα έπρεπε να επιδιωχτεί η ταύτιση με την τουρκική αίτηση έτσι ώστε αν η Τουρκία επιθυμούσε να γίνει μέλος της Ένωσης να αναγκαζόταν να παρουσιαστεί πιο διαλλακτική στο Κυπριακό, και (γ) το επιχείρημα περί ολοκλήρωσης της περιόδου που προνοείται από την Τελωνειακή Ένωση καταρρίφθηκε από την ενέργεια του προέδρου για υποβολή αίτησης το 1990.

Στην πραγματικότητα θα έλεγε κανείς ότι τρεις είναι οι πιο πειστικοί λόγοι στους οποίους οφείλεται η συγκεκριμένη στάση Βασιλείου[112]: (α) προτροπές των ξένων ηγετών, και πιο συγκεκριμένα Αμερικανών, Άγγλων και αξιωματούχων των Ηνωμένων Εθνών που τόνιζαν ότι η αίτηση ένταξης θα οδηγούσε σε αδιέξοδο την προσπάθεια λύσης του κυπριακού[113], (β) ιδεολογικές καταβολές του προέδρου Βασιλείου και η έντονη του πίστη ότι μπορούσε να λύσει το Κυπριακό και οι φόβοι του ότι η αίτηση ένταξης θα τορπίλιζε την όλη προσπάθεια για λύση του Κυπριακού και θα επηρέαζε αρνητικά την καλή εικόνα που είχε δημιουργηθεί τότε για την ελληνοκυπριακή

---

[112] Βλ. Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, «Η τελωνειακή ένωση της Κύπρου με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και το κυπριακό πρόβλημα,» *Σύγχρονα Θέματα*, περίοδος Β', τεύχος 38, Μάιος 1989, σσ. 67-76. Ο Τσαρδανίδης, πέρα από τους τρεις λόγους που αναφέρονται πιο πάνω για μη υποβολή αίτησης ένταξης, σημειώνει ακόμα δυο. (α) Η επιθυμία της κυπριακής κυβέρνησης να υποβάλλει αίτηση ένταξης ταυτόχρονα με τις αναμενόμενες αιτήσεις ένταξης άλλων χωρών, όπως η Αυστρία και η Μάλτα, που ακολουθούν αδέσμευτη εξωτερική πολιτική, (β) Ο πρόεδρος Βασιλείου θεωρούσε ότι η προοπτική ανέλιξης της Κύπρου ως σημαντικού κέντρου προσφοράς υπηρεσιών στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής που προωθεί δεν συμβιβάζεται αναγκαστικά με την είσοδο της Κύπρου στην Ε.Κ.

[113] Απαντώντας στο επιχείρημα αυτό, ορισμένοι υποστηρίζουν, «Είναι 'λογικό' να λέγεται πως η εισδοχή της Κύπρου στην ΕΟΚ δεν μπορεί να επιτευχθεί πριν την εξεύρεση λύσης. Αυτό που παραβλέπεται όμως είναι ότι τίποτα δεν εμποδίζει να αρχίσουν οι διαδικασίες μελέτης, εισηγήσεων, επαφών. Η έναρξη των διαδικασιών ένταξης θα επιτρέπει να διαγνωσθούν τα προβλήματα (συμπεριλαμβανομένων τρόπων επίλυσης του κυπριακού), να καλλιεργηθούν οι εκατέρωθεν απόψεις, για να ωριμάσουν πιθανά εναλλακτικά σενάρια λύσεων (που θα αποτελούν και προϋποθέσεις τελικής ένταξης), » βλ. Κύπρος Έλληνας, «Η μοναξιά της Κύπρου και η ένταξη της στην ΕΟΚ,» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 29 Ιουνίου 1989, σσ. 33-6. Για την αρνητική τοποθέτηση των Αμερικανών και Βρετανών στο ενδεχόμενο αίτησης ένταξης της Κύπρου, βλ. και Yannos N. Kranidiotis, "Relations Between Cyprus and the European Community," στο *Modern Greek Studies Yearbook*, vol. 8, 1992, University of Minnesota, Minnesota, σσ. 165-206.

πλευρά (γ) η αρνητική θέση του ΑΚΕΛ στο ενδεχόμενο της αίτησης ένταξης[114]. Ειδικότερα οι προτροπές των ξένων ηγετών ήταν αυτές που διαδραμάτισαν τον πιο καθοριστικό λόγο για τη μη ένταξη. Πιο συγκεκριμένα, για το θέμα της αίτησης ένταξης «...ο πρόεδρος Βασιλείου εκτιμούσε ότι η αίτηση ένταξης θα έπρεπε να είχε τη συναίνεση της Μεγάλης Βρετανίας, λόγω και της θεσμικής-πολιτικής παρουσίας της στο πρόβλημα, αλλά είναι προφανές ακόμα ότι δεν θα επιθυμούσε τη συνεχή σύνδεση της Κύπρου και του κυπριακού κράτους με την ελληνική εξωτερική πολιτική και τις φθορές ή αντιθέσεις της στον ευρωπαϊκό χώρο»[115]. «Ο Βασιλείου αποθαρρυνόταν από τις ΗΠΑ και την Βρετανία για το θέμα της υποβολής αίτησης ένταξης για να μην δημιουργηθούν προβλήματα στον ενδοκυπριακό διάλογο που βρισκόταν σε εξέλιξη. Οι ΗΠΑ, Βρετανία και ορισμένες χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας υποστήριζαν ότι το κυπριακό πρόβλημα έπρεπε να μείνει μέσα στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών. Κατά τη διάρκεια των επισκέψεων του σε

[114] Όσον αφορά το ρόλο που διαδράματισε το ΑΚΕΛ για μη αίτηση ένταξης αναφέρεται χαρακτηριστικά. «Η καθυστέρηση στην προώθηση του αιτήματος για ένταξη από την προηγούμενη κυβέρνηση [Βασιλείου] ήταν αποτέλεσμα της αρνητικής θέσης του ΑΚΕΛ. Είναι το κόμμα αυτό που δεν επέτρεπε στην κυβέρνηση Βασιλείου να προωθεί την ένταξη και για να δικαιολογήσει την στάση της επικαλείτο διάφορες προφάσεις εν αμαρτίαις. Ο πρώην αναπληρωτής υπουργός εξωτερικών της Ελλάδας και αρμόδιος για θέματα ΕΕ, Θ. Πάγκαλος, δεν είχε άδικο ούτε ψευδόταν όταν κατάγγελλε την προηγούμενη κυβέρνηση της Κύπρου, ότι αρνιόταν να θέσει θέμα ένταξης της Κύπρου στην ΕΕ, όταν είχε την προεδρία της η Ελλάδα και της υποδείκνυε να το πράξει,» βλ. «Η στροφή του ΑΚΕΛ στην Ευρώπη,» *Σημερινή*, Λευκωσία, 23 Ιουλίου 1995. Πρώην στέλεχος του ΑΚΕΛ αναφέρει για το θέμα της αίτησης ένταξης και την συνεργασία του κόμματος με το Βασιλείου στις προεδρικές εκλογές του 1988, «Ο Βασιλείου για το θέμα της ΕΟΚ μας είπε ότι για το ζήτημα αυτό διαφωνούμε, αλλά επειδή εγώ μέχρι τώρα έχω πει χίλιες φορές ότι συμφέρει την Κύπρο να είναι μέσα στην ΕΟΚ, θα υποστηρίξω το να ενταχθεί η Κύπρος στη Κοινότητα. Τότε εμείς [ΑΚΕΛ} του αναφέραμε ότι θα κρατήσεις την στάση που έχεις, εμείς θα κρατήσουμε την δική μας, είναι το θέμα το οποίο διαφωνούμε αλλά όταν φτάσει η ώρα της αίτησης ένταξης να γίνει δημοψήφισμα. Θέλουμε, είπαμε στο Βασιλείου, να μας το υποσχεθείς αυτό. Ο Βασιλείου αποδέχτηκε τη πρόταση μας. Εκ των υστέρων το ΑΚΕΛ δεν ήθελε να γίνει δημοψήφισμα διότι αντιλήφθηκε ότι εάν γίνει δημοψήφισμα δεν θα ψήφιζαν με την άποψη του ΑΚΕΛ ούτε το 33% του λαού που αντιπροσώπευε το κόμμα. Για αυτό το ίδιο το ΑΚΕΛ δεν ήθελε εκ των υστέρων δημοψήφισμα,» Συνέντευξη με Κώστα Σοφοκλέους, Πάφος, 22 Αυγούστου 1999. Για την στάση του ΑΚΕΛ ο πρόεδρος Βασιλείου σημειώνει «Συζητήσαμε το θέμα πριν τις προεδρικές εκλογές του 1988 και συμφωνήσαμε να διαφωνήσουμε,» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001. Για την θέση όλων των κυπριακών κομμάτων στο θέμα αίτησης ένταξης στην ΕΟΚ, βλ. Yannos N. Kranidiotis, "Relations Between Cyprus and the European Community". Βλ. ακόμα Άγγελου Ζαχαρόπουλου, «Ένα οδοιπορικό της πορείας της Κύπρου προς την Κοινότητα,» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 12 Ιουλίου 1990, σσ. 82-3.

[115] Βλ. Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, σ. 346.

διάφορες Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, ο Βασιλείου πήρε το μήνυμα ότι η Κύπρος δεν θα μπορούσε να καταστεί μέλος της Κοινότητας ενόσω το πολιτικό πρόβλημα παρέμενε άλυτο...Η επαναλαμβανόμενη Τουρκική θέση ήταν ότι η Κυπριακή κυβέρνηση δεν είχε την εξουσία για να υποβάλει αίτησης ένταξης για όσο καιρό το πρόβλημα παραμένει άλυτο. Σύμφωνα με την Τουρκία μια τέτοια ενέργεια θα υπονόμευε τις προσπάθειες για εξεύρεση λύσης του κυπριακού προβλήματος γιατί η Τουρκία θα αποσυρθεί από τις συνομιλίες»[116].

Συμπερασματικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο πρόεδρος Βασιλείου έβλεπε θετικά το ενδεχόμενο η Κύπρος να γινόταν κάποια στιγμή μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τη στιγμή που όμως ανάλαβε τη προεδρία της Κυπριακής Δημοκρατίας «έδωσε αποκλειστική βαρύτητα στο κυπριακό και την ανάγκη ανακίνησης του διεθνούς ενδιαφέροντος και πρωτοβουλιών για επίλυση του. Στη δική του διαμορφωμένη αντίληψη προείχε σαφώς το κυπριακό, χωρίς την επίλυση του οποίου, η πολιτική ένταξης της Κύπρου δεν είχε καμιά προοπτική επιτυχίας»[117]. Σχολιάζοντας τους ισχυρισμούς αυτών που υποστηρίζουν ότι υπήρξε καθυστέρηση στο θέμα της αίτησης ένταξης, ο Γιώργος Βασιλείου υποστηρίζει «ότι οι ισχυρισμοί αυτή είναι η μεγαλύτερη κακοήθεια αλλά και ανεντιμότης. Όταν σκεφτείς ότι ο Κυπριανού υπέγραψε τρεις μήνες πριν αναλάβω τη συμφωνία της τελωνειακής ένωσης η οποία καθόριζε ότι η ημερομηνία αίτησης ένταξης θα ήταν τώρα, πως ήταν δυνατό σε ένα χρόνο αυτός ο άνθρωπος να με κατηγορεί εμένα για καθυστέρηση της αίτησης ένταξης. Το κόλπο της καθυστέρησης το σκέφτηκε ο Αλέξης

---

116 Βλ. Nicholas Emiliou, "Cyprus and the European Union: Problems and Prospects," *Halki International Seminars*, ELIAMEP, 1996.
117 Βλ. Κυριάκος Πιερίδης, σσ. 65-6.

Γαλανός[118], το είπε και άρεσε. Έτσι αυτοί που ήταν ενάντια μου το άρπαξαν και το έκαναν σύνθημα. Εάν έκανα αίτηση τότε είμαι βέβαιος ότι θα έχανα οριστικώς τις προοπτικές ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση...Η επιχειρηματολογία του Γκένσερ ήταν ξεκάθαρη: 'Όσο και αν σας αγαπούμε και όσο και αν θέλουμε να σας βοηθήσουμε, εάν κάνετε αίτηση πριν απορριφθεί η τουρκική αίτηση, θα απορρίψουμε και τη δική σας. Δεν μπορούμε να πούμε ναι σε εσάς και όχι στους Τούρκους' . Η αίτηση έγινε την πρώτη στιγμή που μπορούσε να γίνει για να γίνει αποδεκτή»[119].

Διεθνείς Σχέσεις

Ένα γενικότερο συμπέρασμα από το οποίο μπορεί να αρχίσει κανείς είναι αυτό που θέλει το Βασιλείου να ασχολείται περισσότερο με τις διεθνείς σχέσεις, τα διεθνή γεγονότα και να μην είναι τόσο προσκολλημένος στο εσωτερικό όπως ο προηγούμενος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Σπύρος Κυπριανού. Την ίδια στιγμή, εν αντιθέσει με τον προκάτοχο του, ο Βασιλείου μιλούσε περισσότερο για το μέλλον παρά για το παρελθόν. Ανήκε στη θεωρητική σχολή των ρεαλιστών ενώ φαινόταν να ασπάζεται το περίφημο αμερικανικό δόγμα της ισορροπίας δυνάμεων. Για παράδειγμα με αφορμή την τελευταία κρίση στη Γιουγκοσλαβία και ποια θέση θα έπρεπε να πάρει η Κυπριακή Δημοκρατία, ο Βασιλείου δήλωνε ότι «Το ερώτημα που πρέπει να δούμε είναι ποια είναι τα συναισθήματα μας και ποιο το εθνικό συμφέρον. Εάν επιτρέψουμε στα συναισθήματα μας να καθοδηγούν την στάση μας στην

[118] Ο Αλέξης Γαλανός ήταν πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων και προερχόταν από το κόμμα του Σπύρου Κυπριανού. Αργότερα αποχώρησε από το ΔΗΚΟ, και ίδρυσε το Κίνημα Ευρωδημοκρατικής Ανανέωσης (ΚΕΑ). Στις τελευταίες προεδρικές εκλογές υποστήριξε το Γλαύκο Κληρίδη.

[119] Συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001. Συνεχίζοντας ο πρόεδρος Βασιλείου τονίζει ότι όλοι οι ξένες ηγέτες μας συμβούλευαν να μην κάνουμε αίτηση ένταξης.

πολιτική τότε σίγουρα δεν θα έχουμε καλό μέλλον. Μπορεί να υπήρξε καταπάτηση των αρχών του ΟΗΕ και όλοι το καταδικάζουμε. Αλλά δεν αλλάζει το πράγμα. Υπάρχει η πραγματικότητα και υπάρχει και το γεγονός ότι το συμφέρον της Κύπρου είναι να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι αδιανόητο να μείνει η Κύπρος έξω από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Γενικά, οι άνθρωποι και οι λαοί πολλές φορές μπορεί να είναι υποχρεωμένοι να κάνουν κάτι με το οποίο δεν συμφωνούν απαραίτητα αλλά το θεωρούν αναγκαίο ότι πρέπει να το κάνουν»[120]. Για τη στάση της Κύπρου στην κρίση στο Κόσσοβο και τη θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο Βασιλείου υποστήριζε ότι, «Δημοκρατία σημαίνει εκφράζεις την άποψη σου. Εάν η άποψη σου επικρατήσει τόσο το καλύτερο, εάν δεν επικρατήσει σέβεσαι την άποψη της πλειοψηφίας. Και αυτή την στιγμή στην Ευρωπαϊκή Ένωση, είτε μας αρέσει, είτε όχι, λειτουργεί η δημοκρατία. Διάφορες χώρες, άλλες με ενθουσιασμό, άλλες με κάποια δυσανασχέτηση, έχουν πάρει θέση. Αν ήμασταν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα είχαμε υποχρέωση να εκφράσουμε την άποψη μας. Εάν όμως οι απόψεις μας δεν γίνονταν δεκτές, τότε θα είχαμε υποχρέωση να δεχτούμε την άποψη της πλειοψηφίας. Έτσι πρέπει να βλέπουμε την ζωή, έτσι εξελίσσονται τα πράγματα»[121]. Εξάλλου, με αφορμή την κρίση που ξέσπασε μεταξύ Αθηνών και Σκοπίων για το θέμα της ονομασίας, ο Βασιλείου όντας πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας με δημόσιες του δηλώσεις που προκάλεσαν έντονες αντιδράσεις τόσο στον ελλαδικό όσο και στον ελληνοκυπριακό τύπο, τοποθετείτο ενάντια στη δημιουργία κλίματος όξυνσης ανάμεσα στις δύο χώρες και τόνισε την ανάγκη ενίσχυσης των πολιτικών και

[120] Συνέντευξη Γιώργου Βασιλείου στο ΡΙΚ, Απρίλιος 2000.
[121] ο.π.

οικονομικών σχέσεων των δύο χωρών ως διέξοδο για επίλυση των διαφορών[122].

Ο Κύπριος πρόεδρος φαίνεται να επηρεάστηκε και από το Μιχαήλ Γκορπατσώφ αφού συχνά αναφερόταν με θαυμασμό στο πρόσωπο του και τη νέα ώθηση που έδωσε στη Σοβιετική Ένωση αλλά και στις διεθνείς σχέσεις[123]. Συχνά αναφερόταν και στο «Κοινό Ευρωπαϊκό Σπίτι» που πρώτος υιοθέτησε ο Γκορπατσώφ. Όπως ο ίδιος δήλωνε, ο Γκορπατσώφ εργάστηκε για την αποιδεολογικοποιήση των διεθνών σχέσεων όπου οι χώρες πρέπει «...να αναπτύξουν τις σχέσεις τους, τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά, ανεξάρτητα από τις ιδεολογικές ή τις άλλες διαφορές τους, απορρίπτοντας την παλιά θέση ότι η ειρηνική συνύπαρξη είναι μια ειδική μορφή ταξικού αγώνα»[124].

Ο Βασιλείου λοιπόν παράθετε με κάθε ευκαιρία τις απόψεις του είτε για διεθνή θέματα, είτε οικονομικά, είτε πολιτικοκοινωνικά σε αντίθεση με το Σπύρο Κυπριανού που θα έλεγε κανείς ότι «ζούσε» αποκλειστικά για το Κυπριακό. Για παράδειγμα ο Βασιλείου σε άρθρο του στον Οικονομικό Ταχυδρόμο υποστήριζε ότι «Η κρίση εξουσίας ή κρίση ηγεσίας είναι σήμερα παγκόσμιο φαινόμενο. Λίγες είναι οι χώρες των οποίων οι ηγέτες απολαμβάνουν της εμπιστοσύνης και αποδοχής της πλειοψηφίας των πολιτών. Και οι λίγες αυτές εξαιρέσεις δυστυχώς επιβεβαιώνουν το κανόνα. Σαν αποτέλεσμα της κρίσης, σημαντικό ποσοστό των εκλογέων επέλεξε την

---

122 Βλ. Κυριάκος Πιερίδης, σ. 121. Για το ίδιο θέμα ο πρόεδρος Βασιλείου μιλώντας στο Εθνικό Συμβούλιο υποστήριξε μεταξύ άλλων ότι η ύπαρξη του προβλήματος αυτού απομονώνει την Ελλάδα και μειώνει την ικανότητα της να πείθει στο διεθνή χώρο, βλ. Ανδρέας Κυριάκου, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, Τόμος Δεύτερος, σσ. 226-7.

123 Για την εξωτερική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης επί Γκορπατσώφ, βλ. Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, «Η Νέα Σκέψη στη Σοβιετική Εξωτερική Πολιτική,» στο Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επιμ.), *Η Σοβιετική Ένωση: Από την Μετεξέλιξη στην Αποσύνθεση*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1993, σσ. 129-62,

124 Βλ. Γιώργου Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, σ. 40.

αδιαφορία, την απομάκρυνση από την πολιτική και τα παραδοσιακά κόμματα ή, το χειρότερο, την στήριξη ακροδεξιών σχημάτων»[125].

Ο Βασιλείου ασχολείτο και ακαδημαϊκά με τις διεθνείς σχέσεις. Για παράδειγμα αναφερόταν συχνά στις θεωρίες και απόψεις που είδαν το φως της δημοσιότητας μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου. Υποστήριζε ότι διαφωνεί με την άποψη μερικών ότι το τέλος του ψυχρού πολέμου σήμανε το «τέλος της ιστορίας». Για το Βασιλείου, η λύση των προβλημάτων που απειλούσαν την ανθρωπότητα μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου μπορούσε να επέλθει μέσα από τον εκδημοκρατισμό και την οικονομική ανάπτυξη των εύφλεκτων περιοχών. Σε όποια χώρα πήγαινε να μιλήσει, ο Βασιλείου αναφερόταν συχνά σε πράξεις ή λόγια ηγετών της συγκεκριμένης χώρας, ή τις σχέσεις της χώρας αυτής με άλλες χώρες, ή την ιστορία της χώρας αυτής. Από τις ομιλίες παρουσιαζόταν ως άριστος γνώστης της Ευρωπαϊκής Ιστορίας καθώς επίσης και της ιστορίας των διεθνών σχέσεων. Αναφερόταν επίσης πολύ συχνά σε διεθνή προβλήματα και τα προβλήματα των χωρών που επισκεπτόταν. Του άρεσε να παινεύει τις χώρες στις οποίες παρευρίσκετο. Για παράδειγμα σε ομιλία του στη Γερμανία, αφού αναφέρθηκε στους Pufendorf, Wolff, Kant κ.α., υποστήριξε ότι η Γερμανία πρέπει να καταστεί μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας, ενώ υποστήριξε έντονα την απόφαση της Βόννης για αναγνώριση της Κροατίας και Σλοβενίας. Συγκεκριμένα τόνισε τότε ο Κύπριος πρόεδρος, «Η Γερμανία είναι απόλυτα δικαιολογημένη στην ανησυχία της για τις εξελίξεις στα Βαλκάνια και για την απόφαση της ότι αποτελούσε καθήκον της να αναλάβει πρωτοβουλία και να προωθήσει την ομόφωνη αναγνώριση

της Κροατίας και της Σλοβενίας από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα»[126]. Ο Βασιλείου, αφού ήταν γνώστης της διεθνούς ιστορίας και των διεθνών σχέσεων, έκρινε σκόπιμο πολλές φορές να παρομοιάζει το κυπριακό με προβλήματα του παρελθόντος, του παρόντος και τυχόν μελλοντικά τα οποία διαφαίνονταν στον ορίζοντα, σε σχέση πάντα με τα προβλήματα που άγγιζαν τη χώρα στην οποία βρισκόταν. Για παράδειγμα μιλώντας για το Κυπριακό σημείωνε ότι «Η τάση που επικρατούσε κατά το δεύτερο ήμισυ του εικοστού αιώνα στην Ευρώπη είναι τάση δημιουργίας και οργάνωσης ευρύτερων ομάδων με υπέρ-κρατικό και σε πολλά σημεία υπερεθνικό χαρακτήρα. Αυτά τα νέα σύνολα περιλαμβάνουν κράτη και έθνη που για αιώνες σημάδευαν την Ιστορία με πολέμους μεταξύ τους»[127].

Ο Βασιλείου σε κάθε ομιλία του, τόσο στην Κύπρο αλλά ειδικότερα στο εξωτερικό έκανε ευρεία αναφορά και σε θέματα οικονομικής φύσεως. Για παράδειγμα μιλώντας στην Ολομέλεια της 44ης Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών στις 4 Οκτωβρίου 1989, αναφερόμενος στο τέλος του ψυχρού πολέμου και τα νέα δεδομένα που δημιουργήθηκαν, τόνιζε, «Τα θετικά αποτελέσματα στο πολιτικό πεδίο μπορεί να υπονομευθούν σοβαρά από υφιστάμενες οικονομικές ανισότητες και ανισορροπίες. Παρά την βελτίωση της παγκόσμιας παραγωγής και του διεθνούς εμπορίου κατά τους τελευταίους δώδεκα μήνες, η οικονομική κατάσταση των αναπτυσσόμενων χωρών εξακολουθεί να επιδεινώνεται. Σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες η οικονομική ανάπτυξη εξουδετερώνεται από το βάρος των χρεών»[128]. Ο Κύπριος πρόεδρος, όπως τονίστηκε και προηγουμένως ήταν υποστηρικτής

---

[126] Βλ. Γιώργου Βασιλείου, *Πορεία προς την λύση*, σ. 116.
[127] ο.π., σσ. 44-5.
[128] ο.π., σ. 166.

της κατάργησης των συνόρων μέσω της οικονομικής ανάπτυξης και της οικονομικής ένωσης.

Συμπερασματικά λοιπόν, ο Γιώργος Βασιλείου, εν αντιθέσει με το Σπύρο Κυπριανού, έδειχνε να γνωρίζει αρκετά καλά την πάγια τακτική του Ντενκτάς στις συνομιλίες και στις όλες διεργασίες για εξεύρεση λύσης του Κυπριακού η οποία αποσκοπούσε στη δημιουργία τέτοιων συνθηκών ώστε με τη διαπίστωση αδιεξόδου και τη διακοπή των συνομιλιών να μην επιρριφθούν οι ευθύνες στην ελληνοκυπριακή πλευρά. Για παράδειγμα, σχολιάζοντας τη στάση του Ντενκτάς όταν ο Αμερικανός πρόεδρος Μπούς έστειλε το Νέλσον Λέτσκι στην περιοχή για επαφές, ο Βασιλείου υποστήριζε ότι «ο Ντενκτάς, ακολουθώντας αυστηρά της οδηγίες της Άγκυρας, ήταν ευγενικός και χαμογελαστός και προσπαθούσε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι ήταν πρόθυμος να συζητήσει το θέμα της κυριαρχίας. Ενώ συζητούσε κάποιο άλλο θέμα σχετικό με την λύση, πρότεινε την σύναψη «συμφώνου μη επιθέσεως» από τις δύο πλευρές. Ο Λέτσκι απάντησε στο Ντενκτάς ότι η πρόταση του δεν ήταν σοβαρή και ήταν σαν να ζητούσε η πολιτεία της Νέας Υόρκης να συνάψει «σύμφωνο μη επιθέσεως» με την πολιτεία της Νέας Υερσέης. Αυτό είναι ενδεικτικό της τακτικής που ακολούθησε ο Ντενκτάς. Εμφανίζεται πρόθυμος να συζητήσει το θέμα της κυριαρχίας και στην συνέχεια ξαναφέρνει το θέμα αυτό μέσω ενός άλλου θέματος. Και αυτό γιατί θέση του είναι ότι τα κατεχόμενα κυπριακά εδάφη του ανήκουν αφού τα κατέχει»[129].

---

[129] ο.π., σ. 189.

Η ελληνοκυπριακή πλευρά συντονίζοντας τις προσπάθειες της με την ελληνική κυβέρνηση, ιδιαίτερα επί πρωθυπουργίας Μητσοτάκη, κατάφερε να δείξει διεθνώς ότι ο Ντενκτάς και η Άγκυρα ήταν η αιτία για τη στασιμότητα που παρατηρείτο στις συνομιλίες. Με την τακτική του αυτή ο πρόεδρος Βασιλείου κατάφερε σταδιακά να ξεγυμνώσει την τακτική του Ντενκτάς και να τον φέρει μπροστά στο δίλημμα, υποχώρηση ή ανάληψη της ευθύνης για την αποτυχία των συνομιλιών. Έτσι ο Γιώργος Βασιλείου πέτυχε αυτό που ο προκάτοχος του δεν κατάφερε ούτε μια φορά στα έντεκα χρόνια διακυβέρνησης του. Η επίρρηψη της ευθύνης για την αποτυχία των συνομιλιών στο Ραούφ Ντενκτάς, σε συνδυασμό με τη νέα τάξη πραγμάτων άλλαξε άρδην τη διεθνή εικόνα της Κυπριακής Δημοκρατίας με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ορισμένων καλύτερων δεδομένων και προοπτικών για την επίλυση του κυπριακού προβλήματος.

Ο Βασιλείου μέσω των χειρισμών του στο κυπριακό κατάφερε να ανατρέψει διεθνώς την εικόνα της αδιαλλαξίας που παλαιότερα επιρριπτόταν στην ελληνοκυπριακή πλευρά. Αυτό έγινε με τις αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου το 1989 και τελείωσε το Μάρτιο του 1990 όταν ο Ντενκτάς εγκατέλειψε τις συνομιλίες στη Νέα Υόρκη. Επί Βασιλείου, επιτεύχθηκε για πρώτη φορά σε ψήφισμα των Ηνωμένων Εθνών (789 το 1992) η επίρρηψη επίσημα της ευθύνης στο Ραούφ Ντενκτάς για τη μη ύπαρξη προόδου στο κυπριακό[130]. Όπως υποστηρίζεται, ο Βασιλείου «καταφέρνει να δημιουργήσει μια νέα κινητικότητα και ένα πιο θετικό διεθνές κλίμα απέναντι στις θέσεις των Ελληνοκυπρίων. Προσπαθώντας να συγκεράσει στοιχεία των διαφόρων

[130] Η έκθεση του γ.γ. του ΟΗΕ για ανανέωση της θητείας της ειρηνευτικής δύναμης στη Κύπρο S/24472 στις 21 Αυγούστου 1992 σχετικά με τις προσπάθειες επίλυσης του κυπριακού τόνιζε για πρώτη φορά ότι οι συνομιλίες δεν μπορούσαν να ήταν αποδοτικές λόγω έλλειψης πολιτικής βούλησης από μέρος της τουρκικής πλευράς.

'σχολών' του κυπριακού, ο Βασιλείου εξαπολύει μια 'επίθεση φιλίας' προς τους Τουρκοκυπρίους ενώ ταυτόχρονα αυξάνει σημαντικά τις αμυντικές δυνάμεις των Ελληνοκυπρίων. Ταυτόχρονα τονίζει τα τεράστια οικονομικά οφέλη που θα προέκυπταν στην περίπτωση λύσης του κυπριακού και για τις δύο κοινότητες αλλά ειδικά για τους Τουρκοκυπρίους, τους οποίους η οικονομική κατάσταση είναι ιδιαίτερα δυσχερής. Μια ομοσπονδιακή λύση θα καθιστούσε την Κύπρο μια 'νέα Ελβετία'. Τα οικονομικά/εμπορικά οφέλη που θα ακολουθούσαν την πολιτική σταθερότητα θα έκαναν την Κύπρο μια 'Σιγκαπούρη της Μεσογείου'»[131].

Η πειστική εικόνα που έβγαλε προς τα έξω ο Βασιλείου προς τους ξένους, ότι ήταν δηλαδή ανά πάσα στιγμή έτοιμος για λύση του Κυπριακού, έφερε και το ξεγύμνωμα της αδιάλλακτης και μαξιμαλιστικής τακτικής Ντενκτάς. Αν και η εξέλιξη αυτή δεν είχε κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα όσον αφορά το κεφάλαιο λύση του Κυπριακού, έδωσε μια νέα ώθηση στην εξωτερική εικόνα και τον εξωτερικό προσανατολισμό της Κυπριακής Δημοκρατίας. Αυτή η νέα εικόνα διαδραμάτισε, σύμφωνα με το πρόεδρο Βασιλείου, τον πιο καθοριστικό ρόλο στην απόφαση της Κυπριακής Δημοκρατίας για αίτηση ένταξης το καλοκαίρι του 1990. Αν και πολύ πιθανόν η αίτηση ένταξης, που δεν ήταν άμεση προτεραιότητα για το Βασιλείου, να είχε πολύ καλύτερα αποτελέσματα αν γινόταν πιο νωρίς, το 1990 θεωρείται κορυφαία στιγμή για την Κυπριακή Δημοκρατία αφού χωρίς να αποστασιοπείται εξολοκλήρου από τον αδέσμευτο εξωτερικό της προσανατολισμό, φαίνεται να αντιλαμβάνεται ότι το μέλλον της πλέον βρίσκεται στον Ευρωπαϊκό χώρο.

---

[131] Βλ. Νίκος Περιστιάνης, σ. 139. Για την δημιουργία διεθνούς κλίματος υπέρ της ελληνοκυπριακής πλευράς, βλ. Oliver Richmond, "Peacekeeping and Peacemaking in Cyprus, 1974-1994," *The Cyprus Review*, vol. 6, no. 2, Nicosia, Intercollege Press, σσ. 7-42.

Ο Βασιλείου πίστευε ότι οι Δυτικοί, και ειδικότερα οι Αμερικανοί, είναι αυτοί που μπορούν να πιέσουν τους Τούρκους να φανούν πιο διαλλακτικοί και φρόντιζε να έχει συνεχώς ανοιχτούς διαύλους επικοινωνίας με την Ουάσινγκτον και το Λονδίνο. Η τακτική του αυτή δεν επέφερε έντονες αντιδράσεις από το ΑΚΕΛ μιας και σε διεθνές επίπεδο εκείνη την περίοδο οι σχέσεις των Αμερικανών με τους Σοβιετικούς άρχισαν να ομαλοποιούνται. Ο Κύπριος πρόεδρος δεν έχανε ευκαιρία τόσο στην Κύπρο όσο και στο εξωτερικό, να δηλώνει συνεχώς ότι είναι έτοιμος για λύση, ενώ την ίδια στιγμή προσπαθούσε να κινείται στη γραμμή που είχε προταθεί από τα Ηνωμένα Έθνη. Ορθώς θα έλεγε κανείς ότι η προσέγγιση του για λύση του Κυπριακού ήταν πολύ κοντά σε αυτή του Κωνσταντίνου Καραμανλή αφού έδιδε ιδιαίτερη βαρύτητα στο εδαφικό και λιγότερη στο συνταγματικό. Όπως υποστηρίζει ο Μιλτιάδης Χριστοδούλου, με την εκλογή Βασιλείου «ιδιαίτερη σημασία και προτεραιότητα οι ελληνικές προτάσεις έδιναν στην εδαφική πτυχή και υπογράμμιζαν ότι όσο μεγαλύτερος αριθμός ελληνοκυπρίων προσφύγων επανεγκαθίστατο στις εστίες του κάτω από ελληνοκυπριακή διοίκηση, τόσο μικρότερη θα ήταν η έκταση των πρακτικών δυσκολιών, που έπρεπε να υπερπηδηθούν ως αποτέλεσμα της επανεγκατάστασης στην τουρκοκυπριακή περιφέρεια»[132].

Η ανάλυση που προηγήθηκε καταδεικνύει ότι ο Βασιλείου ήταν πιο προσαρμοσμένος στο διεθνές επίπεδο και βάσει αυτού καθόριζε εν πολλοίς και την τακτική της Κυπριακής Δημοκρατίας όσον αφορά τον εξωτερικό της προσανατολισμό. Όπως υποστήριξε πρόσφατα «Όλοι μας επιθυμούμε να ενταχθούμε στην Ένωση και η επιθυμία αυτή κυριαρχεί όχι μόνο ανάμεσα

[132] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, σ. 316.

στους Ελληνοκυπρίους αλλά και στους Τουρκοκυπρίους. Γιατί η Ευρώπη; Γιατί αυτή η ομοφωνία στη φιλοδοξία μας να γίνουμε μέλος της τεράστιας αυτής Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία σε κάποια στιγμή στο μέλλον θα φθάσει να έχει πληθυσμό πεντακόσια περίπου εκατομμύρια ανθρώπους; Η απάντηση είναι απλή. Προσδοκούμε και επιθυμούμε την ειρήνη, τη σταθερότητα και το σίγουρο μέλλον των μελλοντικών γενεών. Μια μικρή χώρα, όπως η Κύπρος, σε καμιά περίπτωση δεν αναμένει να καταστεί μια δύναμη, που να μπορεί να διαμορφώνει το δικό της περιβάλλον. Αντίθετα η τραγική ιστορία της Κύπρου κατά τον 20° αιώνα αποτελεί την καλύτερη απόδειξη ότι άλλες εξωτερικές δυνάμεις διαμορφώνουν το μέλλον και την ανάπτυξη της. Ως εκ τούτου είναι φυσικό, να επιθυμούμε να ανήκουμε στη μεγάλη αυτή οικογένεια των ευρωπαϊκών εθνών, όπου όλες οι εθνότητες, μικρές ή μεγάλες είναι ίσες, και όπου κυριαρχεί το δίκαιο του νόμου και προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα»[133].

Ο Βασιλείου λοιπόν ήταν κατά τη γνώμη του γραφόντα περισσότερο προσαρμοσμένος στο διεθνές επίπεδο αν και πρέπει να αναφερθεί ότι οι διεθνείς συγκυρίες (1988-9 περίοδος ύφεσης, 1990-3 μεταψυχροπολεμική περίοδος) ήταν και από μόνες τους πιο ευνοϊκές για κάτι τέτοιο την εποχή της διακυβέρνησης του. Πίστευε και διακήρυττε πριν ακόμα εκλεγεί ότι υπήρχε ανάγκη άμεσης κινητοποίησης των παραγόντων εκείνων που μπορούσαν με την επιρροή τους να βοηθήσουν τις προσπάθειες εξεύρεσης λύσης του Κυπριακού. «Ανάμεσα σ' αυτούς, στο διεθνές επίπεδο, εκτός από τα Ηνωμένα Έθνη, έβαζε στη πρώτη γραμμή τις Μεγάλες Δυνάμεις, με προτεραιότητα και σαφές προβάδισμα και ρυθμιστικό ρόλο τις ΗΠΑ μαζί με τη

[133] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, «Το όραμα μιας μικρής υποψήφιας χώρας,» *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 8 Απριλίου 2001, σ. 8.

Βρετανία. Αναγνώριζε το ρόλο της Σοβιετικής Ένωσης, χωρίς να τον εξισώνει με εκείνο των ΗΠΑ ή να τον βάζει στην πρώτη γραμμή, καθώς και το ρόλο των Αδεσμεύτων στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών. Έδιδε ιδιαίτερη σημασία στη στενή συνεργασία με την ελληνική κυβέρνηση, χωρίς τούτο να σημαίνει και υιοθέτηση της γραμμής, που είχε μέχρι τότε ορισθεί από κοινού μεταξύ της και της προηγούμενης κυπριακής κυβέρνησης»[134]. Ο Κύπριος πρόεδρος αντιλαμβανόταν πλήρως τις διεργασίες στο διεθνές περιβάλλον αλλά γνώριζε και πολύ καλά τις δυνατότητες της Κυπριακής Δημοκρατίας. Συχνά τόνιζε ότι οι κινήσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας θα έπρεπε να συμβαδίζουν με τις εξελίξεις σε διεθνές επίπεδο, ενώ όσον αφορά το Κυπριακό υποστήριζε ότι «Αν νομίζουμε ότι μπορούμε να καθορίζουμε εμείς τις διεθνείς εξελίξεις και ότι δικαιούμαστε να παίρνουμε οποιεσδήποτε αποφάσεις αγνοώντας το τι συμβαίνει γύρω μας, τότε πολύ φοβάμαι τα αποτελέσματα θα είναι τραγικά για την υπόθεση μας»[135]. Την ίδια στιγμή, μέσα από τις ομόφωνες αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου το 1989, ο Βασιλείου δείχνει ότι λαμβάνει σοβαρά υπόψη και το συλλογικό επίπεδο και τη θέση της πλειοψηφίας των κυπριακών κομμάτων[136].

---

[134] Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, σ. 313.

[135] Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών*, Αρ. 13, 17 Νοεμβρίου 1990.

[136] Αναφερόμενος στις ομόφωνες αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου το 1989 ο Γιώργος Βασιλείου υποστηρίζει «Χρησιμοποιούσα το Εθνικό Συμβούλιο ως όπλο εργασίας. Κάναμε συνεχώς brainstorming. Δεν κάναμε συνεδρίες για το θεαθήναι. Τις ομόφωνες αποφάσεις τις πέτυχα διότι είχα πείσει στους μήνες που προηγήθηκαν για την ειλικρίνεια της προσπάθειας μου και γιατί αυτές τις αποφάσεις της ετοίμασα μετά από συνεχή επαφή με τα κόμματα ούτως ώστε να μην υπάρχουν λέξεις και πράγματα για να δημιουργούν εντυπώσεις. Ήταν μια σκληρή προεργασία η οποία οδήγησε στη τελική διαμόρφωση ενός κειμένου. Με την ΕΔΕΚ είχαμε λίγο πρόβλημα να αποδεχθεί τις θέσεις του κειμένου αλλά τελικά αναγκάσθηκε να τις δεχθεί. Την επομένη που συμφωνήσαμε ο Λυσσαρίδης κατάλαβε τι έκανε και ήρθε να αποσύρει μέρος της συμφωνίας. Ήταν δύσκολο για κάποιο που θέλει να λεει ότι είναι δημοκράτης και προοδευτικός να πει ότι διαφωνεί με εκείνες τις προτάσεις. Η πιο δύσκολη πτυχή εκείνων των προτάσεων ήταν το πως διασφαλίζουμε το διζωνικό. Για αυτό το σημείο είπαμε ότι αν δοθεί αρκετή περιοχή για να επιστρέψουν οι πρόσφυγες και αν επιστρέψουν όλοι οι πρόσφυγες πάλι θα είναι μειοψηφία σε περίπτωση που οι Τουρκοκύπριοι παραμείνουν εκεί. Όλοι φυσικά γνώριζαν ότι δεν θα επέστρεφαν όλοι οι πρόσφυγες. Δεν λέγαμε ότι θα γίνουν αυτά τα πράγματα, αλλά ούτε λέγαμε το αντίθετο. Απλά όπως ήταν διατυπωμένα ήταν πολύ δύσκολο για κάποιο να πει ότι ήταν εναντίον. Πρέπει να αναφέρω όμως ότι η διεθνής κοινή γνώμη, οι Αμερικάνοι,

οι Ευρωπαίοι κλπ αδέχθησαν εκείνες τις προτάσεις ως μάνα εξ ουρανού γιατί αντιλήφθησαν ότι είμαστε σοβαροί και αγωνιζόμαστε να βρούμε λύση.» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, Αυγούστου 2001.

Επίλογος

Ο Θεόδωρος Κουλουμπής στο άρθρο του *«Η κυπριακή αμφιθυμία του Ελληνισμού»* υποστηρίζει ότι μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου αναδείχθηκαν δύο εκ διαμέτρου αντίθετες στρατηγικές του Ελληνισμού για το κυπριακό: από τη μία η «δυναμική/επαναστατική» και από την άλλη «παθητική/εξελικτική»[1].

Η πρώτη στρατηγική, εμπνευσμένη από τους σκληρούς αγώνες των Ελλήνων για την απελευθέρωση της Κρήτης και της Μακεδονίας, «βασιζόταν στη δύναμη των όπλων και πρέσβευε ότι χωρίς ιδρώτα και αίμα δεν αποκτάται η ελευθερία». Τέτοιος ήταν μεταξύ άλλων και ο ηρωικός αγώνας της ΕΟΚΑ το 1955-59, ενώ όσον αφορά τα σημερινά δεδομένα θιασώτες της «δυναμικής/επαναστατικής» στρατηγικής παρουσιάζονται να είναι οι υποστηρικτές του μακροχρόνιου αγώνα οι οποίοι επαναλαμβάνουν συνεχώς ότι η ελληνοκυπριακή πλευρά έχει ξεπεράσει τα όρια των υποχωρήσεων (από τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου στους S-300), με αποτέλεσμα η Άγκυρα, που εκλαμβάνει την πολιτική του ενδοτισμού ως αδυναμία η οποία της ανοίγει περισσότερο την όρεξη για μεγαλύτερες διεκδικήσεις και αδιάλλακτη στάση, να οδηγείται σε περαιτέρω επιδιώξεις, πάντοτε με τις ευλογίες των Αμερικανών.

Από την άλλη η «παθητική/εξελικτική» στρατηγική, εμπνευσμένη με τη σειρά της από τη φιλική παραχώρηση των νησιών του Ιουνίου από τη Βρετανία στην Ελλάδα το 1864, «υπολόγιζε προσεκτικά τους παράγοντες ισχύος και, με δεδομένη τη σχετική αδυναμία του ελληνικού κράτους, καλλιεργούσε σχέσεις συνεργασίας, αν όχι υποταγής, με τις εκάστοτε μεγάλες

---

[1] Βλ. Θεόδωρος Κουλουμπής, «Η κυπριακή αμφιθυμία του Ελληνισμού,» Αθήνα, *Καθημερινή,* 1 Αυγούστου 1999, σ. 9.

δυνάμεις που κυριαρχούσαν στην περιοχή της Μεσογείου»[2]. Σύμφωνα πάντα με το Θεόδωρο Κουλουμπή, τέτοιες ήταν οι προσπάθειες των Ελλήνων κατά τη διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων για την παραχώρηση της Κύπρου, η οποία αποτελούσε αποικία της Μεγάλης Βρετανίας, στην Ελλάδα, ενώ ερχόμενοι στα σημερινά δεδομένα οι εκπρόσωποι της «παθητικής/εξελικτικής» στρατηγικής ακολουθούν την πολιτική του εφικτού επιδιώκοντας την αποφυγή πολυμέτωπων αντιπαραθέσεων. Οι εκπρόσωποι της στρατηγικής αυτής υποστηρίζουν ότι υπήρξαν χαμένες ευκαιρίες επίλυσης του Κυπριακού όπως για παράδειγμα η απόρριψη του σχεδίου Χάρντινγκ το 1956 αλλά και η πολιτική Μακαρίου προς τους Τουρκοκυπρίους από το 1964 μέχρι και το 1974.

Ανάμεσα στις δύο αυτές στρατηγικές μεσολαβεί μια τρίτη μορφή στρατηγικής επιλογής η οποία υιοθετεί χαρακτηριστικά και από τις δυο προαναφερθείσες στρατηγικές. Πιο συγκεκριμένα οι εκπρόσωποι αυτής της τρίτης σχολής υιοθετούν «φραστικά κάποια στοιχεία της δυναμικής προσέγγισης, αλλά διαθέτουν και την ικανότητα προσαρμογής στις επιταγές του πολιτικά εφικτού»[3]. Σύμφωνα με το Θεόδωρο Κουλουμπή σε επίπεδο προσωπικοτήτων και υιοθέτησης στρατηγικής «ηγέτες όπως ο Αλέξανδρος Παπάγος και ο Γεώργιος Γρίβας...ενσάρκωσαν τη στρατηγική των δυναμικών αναμετρήσεων. Αντιθέτως, ηγέτες όπως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Ευάγγελος Αβέρωφ (καθώς και ο Ελευθέριος Βενιζέλος όσον αφορά το Κυπριακό) υιοθέτησαν την εξελικτική και ειρηνική μέθοδο στην αντιμετώπιση του βρετανικού (και κατά καιρούς και του τουρκικού) παράγοντα ισχύος. Τέλος, ηγέτες όπως ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο Γεώργιος Παπανδρέου και

---

[2] ο.π.

[3] ο.π.

ο Ανδρέας Παπανδρέου συνέθεσαν σε υβριδική μορφή τις δύο παραπάνω στρατηγικές υιοθετώντας φραστικά κάποια στοιχεία της δυναμικής προσέγγισης, αλλά διαθέτοντας και την ικανότητα προσαρμογής στις επιταγές του πολιτικά εφικτού»[4].

Εξετάζοντας την ικανότητα προσαρμογής των ηγετών που φαίνεται να υιοθετούν χαρακτηριστικά και τακτικές τόσο από τη «δυναμική/επαναστατική» όσο και από την «παθητική/εξελικτική» στρατηγική θα έλεγε κανείς ότι αυτή εξαρτάται από την προσωπικότητα του καθενός, τις ιδεολογικές του καταβολές και σίγουρα τη σημασία που προσδίδει στον παράγοντα του κομματικού παιχνιδιού, δίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στον υπολογισμό κόστους – οφέλους. Ιδιαίτερη σημασία στην ικανότητα προσαρμογής, και άμεσα συνυφασμένο με τον παράγοντα του κομματικού παιχνιδιού, είναι και το επίπεδο προσαρμοστικότητας του ηγέτη. Όπως αναμένεται, ηγέτες που δίδουν περισσότερη σημασία στο εσωτερικό κομματικό παιχνίδι, σε αντίθεση με αυτούς που προσδίδουν μεγαλύτερη βαρύτητα σε παράγοντες που σχετίζονται με το συστημικό επίπεδο, παρουσιάζουν λιγότερες ικανότητες προσαρμογής και πολλές φορές αυτό-παγιδεύονται από τις μεγαλόστομες διακηρύξεις τους.

---

[4] ο.π.

Σε επίπεδο λοιπόν προσωπικοτήτων και υιοθέτησης στρατηγικής η εικόνα έχει ως ακολούθως:

<u>Στρατηγικές περί κυπριακού</u>

Στρατηγική των Δυναμικών/Επαναστατικών Αναμετρήσεων	**Στοιχεία και από τις δύο Στρατηγικές**	**Στρατηγική της Παθητικής, Εξελικτικής και Ειρηνικής Αναμέτρησης**
Αλέξανδρος Παπάγος **Γεώργιος Γρίβας**	**Γιώργος Παπανδρέου** **Μακάριος** **Ανδρέας Παπανδρέου**	**Ελ. Βενιζέλος** **Κ. Καραμανλής** **Ευαγ. Αβέρωφ**

Επιχειρώντας να τοποθετήσουμε τον ηγέτη Σπύρο Κυπριανού στον πιο πάνω πίνακα, το βάζουμε κάπου στο μέσο προς τα αριστερά αφού παρουσιάζει στοιχεία και από τις δύο στρατηγικές κινούμενος περισσότερο προς τη στρατηγική των δυναμικών αναμετρήσεων. Όντας θιασώτης του μακροχρόνιου αγώνα δε θα υπόγραφε την Συμφωνία Υψηλού Επιπέδου το 1979 αν δεν είχε προηγηθεί η Συμφωνία Μακαρίου Ντενκτάς το 1977. Όπως συχνά ο Σπύρος Κυπριανού δήλωνε, «ουδέποτε υπήρξα θιασώτης της ομοσπονδίας, ούτε που δέχθηκα ότι η ομοσπονδία είναι η αφετηρία της διαπραγματευτικής μας θέσης, αλλά ο οδυνηρότατος συμβιβασμός. Ούτε δέχομαι να γίνεται η Διζωνική Ομοσπονδία λάβαρο του αγώνα»[5]. Για το Σπύρο Κυπριανού δεν υπήρξαν χαμένες ευκαιρίες επίλυσης του κυπριακού ενώ οι Δυτικές χώρες, και πιο συγκεκριμένα οι ΗΠΑ, φέρουν κατά τη γνώμη

[5] Βλ. Σπύρος Κυπριανού, «Η εγκατάλειψη της ομοσπονδίας οδηγεί στην διχοτόμηση,» *Πολίτης*, Λευκωσία, 10 Αυγούστου 1999, σ. 2.

του το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για τα όσα έγιναν στην Κύπρο και για τη συνέχιση της κατοχής. Ο Σπύρος Κυπριανού, θα έλεγε εύλογα κανείς ότι, διακατείχετο, πιθανώς δικαιολογημένα, από αντιαμερικανικά αισθήματα αφού μέσα από την πορεία του στην πολιτική ηγεσία του νησιού υπήρξε πολλές φορές μάρτυρας αμερικανικών παρεμβάσεων που κάθε άλλο παρά φιλοελληνοκυπριακές θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν. Για αυτό ίσως το λόγο συχνά στις αναφορές του κάνει λόγο για την εμπλοκή ξένων δακτύλων στη Κύπρο που αποσκοπούν στην κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Για το Σπύρο Κυπριανού η ελληνοκυπριακή πλευρά έχει ξεπεράσει προ πολλού τα τελευταία όρια υποχωρήσεων και τυχόν νέες υποχωρήσεις θα οδηγήσουν μοιραία στην τουρκοποίηση της Κύπρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που επιβεβαιώνει την επιλογή μας να τοποθετήσουμε τον Κυπριανού στη συγκεκριμένη θέση στον πιο πάνω πίνακα είναι, μεταξύ άλλων, και η στάση του μετά την ανακήρυξη του λεγόμενου «κράτους» στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου από το Ραούφ Ντενκτάς το 1983. Αμέσως μετά την παράνομη ανακήρυξη, ο Σπύρος Κυπριανού εκτόξευσε την απειλή του τερματισμού της παροχής ρεύματος προς τους Τουρκοκυπρίους αλλά και της μη καταβολής των συντάξεων προς τους δικαιούχους Τουρκοκύπριους[6].

[6] Βλ. Γιάννης Καψής, *Οι Τρεις Μέρες του Μάρτη*, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, 1990, σσ. 260-1.

Η τοποθέτηση του Σπύρου Κυπριανού στο μέσο προς τα αριστερά, τα γενικότερα του χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν πιο πάνω αλλά και η προσωπικότητα του μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι είναι στοιχεία που τον «αναγκάζουν» να προσαρμόζεται περισσότερο στο εσωτερικό κομματικό σκηνικό επηρεασμένος από τις ιδεολογικές του καταβολές παραβλέποντας πολλές φορές τις αλλαγές, ευκαιρίες αλλά και κινδύνους του συλλογικού και διεθνούς επιπέδου. Οι πολιτικές επιλογές του Σπύρου Κυπριανού φαίνεται να στηρίζονται, σχεδόν αποκλειστικά, στις προσωπικές του απόψεις και τα πιστεύω του για το τι ήταν σωστό για την Κύπρο. Οι εμπειρίες που απέκτησε μέσα από την ανάδειξη και την προσωπική του πορεία στα πολιτικά πράγματα του τόπου τον επηρέασαν στην ανάπτυξη μιας πολύ συγκεκριμένης πολιτικής άποψης για το κυπριακό, που δύσκολα θα επιδεχόταν μηνύματα, επιδράσεις και αξιολογήσεις από τα τεκταινόμενα στο συλλογικό, περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον. Για παράδειγμά η ανάπτυξη αντιαμερικανικών αισθημάτων από μέρους του Κυπριανού που έγινε στην αρχή της καριέρας του τον «αναγκάζουν» να αντικρίζει κάθε ανάμειξη των Δυτικών στο κυπριακό με καχυποψία. Κατ' επέκταση αυτό του το χαρακτηριστικό τον οδηγεί στο να παραβλέπει τις διαρθρώσεις και ισορροπίες

όπως αυτές διαμορφώνονται στο διεθνές και περιφερειακό σύστημα όπου οι ΗΠΑ διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο.

Όσον αφορά το συλλογικό επίπεδο και εδώ παρατηρείται η πλήρης παράβλεψη του Σπύρου Κυπριανού, αν λάβει κανείς υπόψη ότι το 70% του κυπριακού λαού (ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ) ήταν αντίθετο με τη γραμμή του τότε προέδρου στο Κυπριακό στην υπό εξέταση περίοδο. Πέραν από τα προσωπικά χαρακτηριστικά του Κύπριου προέδρου που τον εμποδίζουν πολλές φορές να κατανοεί και να αξιολογεί ακόμη και αυτή τη θέση της συντριπτικής πλειοψηφίας του κυπριακού λαού στο Κυπριακό, πρέπει να σημειωθεί ότι ακόμη και τα ίδια τα κυπριακά κόμματα επιλέγουν να παραμερίζουν τις διαφορετικές τους προσεγγίσεις στο Κυπριακό όταν πρόκειται για εκλογικές συνεργασίες. Έτσι η άρνηση του Κυπριανού να λάβει τα μηνύματα της πλειοψηφίας του κυπριακού λαού, δεν αφήνει κανένα κόστος για τον Κύπριο πρόεδρο και κατ' επέκταση δεν τον αναγκάζει να αλλάξει στρατηγική. Για παράδειγμα το ΑΚΕΛ αποσύρει την υποστήριξη του από τον Κυπριανού το 1980 λόγω διαφωνιών στο Κυπριακό, αλλά λίγο καιρό αργότερα προχωρά σε νέα επίσημη συνεργασία με το κόμμα του προέδρου παρόλο που και αυτή θα τερματιστεί δύο χρόνια αργότερα.

Όλα αυτά, σε συνδυασμό με τις ιδεολογικές καταβολές του Κυπριανού αιτιολογούν την επιλογή μας να τοποθετήσουμε τον πρόεδρο Κυπριανού πιο κοντά στη «δυναμική/επαναστατική» στρατηγική. Συμπερασματικά λοιπόν ο Σπύρος Κυπριανού υποτίμησε σε μεγάλο βαθμό τους παράγοντες ισχύος στη διεθνή σκηνή μένοντας σχεδόν αποκλειστικά προσκολλημένος στις ιδεολογικές του καταβολές και τους προσωπικούς του υπολογισμούς. Ο Κυπριανού παράβλεπε εξάλλου το γεγονός των αδυναμιών της Κυπριακής

Δημοκρατίας η οποία στήριζε τις ελπίδες της σε οργανισμούς όπως το ανίσχυρο Κίνημα των Αδεσμεύτων και τον αναποτελεσματικό και μπλοκαρισμένο στην ψυχροπολεμική αντιπαλότητα Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Εν τω μεταξύ στην άλλη όχθη βρισκόταν μια ισχυρή και σε μεγάλο βαθμό αδίστακτη Τουρκία που ήταν σχεδόν πάντοτε πρόθυμη να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα τόσο των Αμερικανών όσο και των Βρετανών.

Όσον αφορά τώρα το Γεώργιο Βασιλείου η παρούσα μελέτη, και εφόσον προηγήθηκε ανάλυση της πολιτικής που ακολούθησε κατά την προεδρία του την υπό εξέταση περίοδο, θα τον τοποθετήσει, σε αντίθεση με το Σπύρο Κυπριανού, πολύ κοντά στην «παθητική/εξελικτική» στρατηγική. Η απουσία του και η έλλειψη άμεσης ή έμμεσης επαφής του με το παρελθόν της Κυπριακής Δημοκρατίας και το κυπριακό πρόβλημα θα τον οδηγήσουν σε μια διαφορετική αντιμετώπιση του εθνικού προβλήματος το οποίο αυτός επιλέγει να αντικρίζει από άλλη οπτική γωνία, πιο ελεύθερα και ανοικτά, χωρίς καχυποψίες και προκαταλήψεις[7]. Ως άνθρωπος του επιχειρηματικού κι όχι κατ' ανάγκη πολιτικού κόσμου αντίκριζε το κυπριακό από μια άλλη σκοπιά, έχοντας την έντονη πεποίθηση ότι δεν είναι δυνατόν να μην υπάρχει λύση στο πρόβλημα. Υποστήριζε λοιπόν ότι «Όταν είσαι ρεαλιστής, σημαίνει, ότι αναγνωρίζεις τα γεγονότα, όπως έχουν. Αλλά ταυτόχρονα έχεις και την αισιοδοξία της βούλησης του ανθρώπου που αγωνίζεται, του αγωνιστή. Δηλαδή, με λίγα λόγια, πρέπει να βλέπουμε τις πραγματικότητες, αλλά να

[7] Ο πρόεδρος Βασιλείου δεν αποδέχεται την άποψη ότι η προσέγγιση του στο κυπριακό επηρεάζεται και από το γεγονός ότι δεν είχε άμεση επαφή με τα γεγονότα του κυπριακού από το 1960 μέχρι το 1974 και ως εκ τούτου δεν αντίκριζε με καχυποψία τους Αμερικανούς και τους Βρετανούς. Όπως υποστηρίζει «ναι μεν δεν ήμουν από τους κύριους πρωταγωνιστές την περίοδο από το 1960 μέχρι το 1974 αλλά ήμουν πολύ ενεργός Κύπριος πολίτης. Άρα από αυτή την έννοια είχα πρώτο χέρι εμπειρίες της κατάστασης επί συνεχούς βάσεως. Μάλιστα κάποιος μπορεί να πει ότι καμιά φορά ο μη αξιωματούχος πολίτης είναι πολύ πιο αντικειμενικά ικανός να κρίνει τις εξελίξεις και τα γεγονότα παρά ο αξιωματούχος που έχει και άλλα πράγματα να λάβει υπόψη του,» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001.

είμαστε αισιόδοξοι, ότι ο αγώνας μας μπορεί να οδηγήσει στο τέλος που όλοι επιθυμούμε»[8]. Έτσι, χωρίς να αντιμετωπίζει με καχυποψίες τους Αμερικανούς και τους Βρετανούς θα συναντηθεί επανειλημμένα μαζί τους πιστεύοντας ακράδαντα ότι από αυτούς εξαρτάται η λύση του Κυπριακού[9].

Ο Γεώργιος Βασιλείου υπήρξε τα χρόνια της διακυβέρνησής του υποστηρικτής της τακτικής του εφικτού πιστεύοντας και υπογραμμίζοντας ότι «Ο Ελληνισμός δυστυχώς, στο σύνολο του σε πλείστα κρίσιμα ιστορικά στάδια δεν εκτίμησε σωστά τους διεθνείς παράγοντες και τις δυνατότητες που υπήρχαν. Παρέμεινε ιδεολογικά προσκολλημένος σε αρχές απόλυτης δικαιοσύνης, της οποίας αναδιαμόρφωνε μόνο ύστερα από εθνικές αποτυχίες, ήττες ή συρρικνώσεις»[10]. Όντας θιασώτης της σχολής του εφικτού υποστήριζε για την ιστορική πορεία του κυπριακού ότι «Η ανεξαρτησία της Κύπρου δεν εκτιμήθηκε πάντοτε ορθά σε συσχετισμό με τις ιστορικές πραγματικότητες της εποχής...Στην ιστορική πορεία των λαών επιβιώνουν και προοδεύουν οι λαοί εκείνοι που, διατηρώντας την ιστορική τους πείρα και συνέχεια, το χαρακτήρα και την ταυτότητα τους, αντιμετωπίζουν ρεαλιστικά την πραγματικότητα και επιδεικνύουν ικανότητες προσαρμογής στις απαιτήσεις και στο πνεύμα της κάθε εποχής»[11]. Σύμφωνα με το Βασιλείου η πολιτική που ακολούθησε η δική μας πλευρά τα χρόνια πριν την εισβολή ήταν λανθασμένη αφού χαρακτηριζόταν από ένα μεγαλοϊδεατισμό, μία έπαρση που «δεν συμβάδιζε με την δύναμη μας και νομίζαμε ότι μπορούσαμε να επιβάλλουμε με το έτσι

---

[8] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, «Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα η Κύπρος,» *Το Κυπριακό Σήμερα*, Πανεπιστήμιο Πατρών, 1999, σ. 25.

[9] Για το θέμα αυτό ο Βασιλείου υποστηρίζει ότι «Δεν μπορούμε να έχουμε καχυποψία απέναντι στους Αμερικανούς και τους Βρετανούς. Με ποιους θα λύσουμε το κυπριακό; Δεν πρέπει να πιστεύεις ότι, ότι σου λένε σου το λένε επειδή σε αγαπούν. Σου το λεει επειδή πιστεύει ότι εξυπηρετά και τα δικά του συμφέροντα με τον Α ή Β τρόπο. Αλλά αν ότι συζητάς το ξεκινάς με αρνητικό φακό δεν θα μπορείς να προχωρήσεις,» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001.

[10] Βλ. Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1992, σ. 36.

[11] ο.π.

θέλω οτιδήποτε. Ήταν μια πολιτική με πολλά λάθη έναντι των Τουρκοκυπρίων. Φυσικά σε μεγάλο βαθμό την κύρια ευθύνη την είχε ο Ντενκτάς διότι ο στόχος του ήταν πάντα να διαχωρίζει τις δύο κοινότητες. Το δικό μας τραγικό λάθος έγκειται στο ότι υποτιμήσαμε τους στρατηγικούς στόχους των Τούρκων και στην ουσία παίξαμε το παιχνίδι τους και τους δώσαμε τη δυνατότητα να προωθήσουν τους στόχους τους»[12].

Ο πρόεδρος Βασιλείου πιστεύει ότι η μη-εφαρμογή μετά το 1963 του πολιτεύματος της Ζυρίχης και Λονδίνου αποτέλεσε μια πολύ αρνητική εξέλιξη για τη Κυπριακή Δημοκρατία, που δυστυχώς η ελληνοκυπριακή πλευρά δεν επιχείρησε να ανατρέψει. Όπως σημειώνει «Ενώ η Τουρκία προσπαθούσε να επιβάλλει χωριστικά διχοτομικά σχέδια, οι Ελληνοκύπριοι δεν είχαν αντιληφθεί ότι η απομόνωση των Τουρκοκυπρίων εξυπηρετούσε τα σχέδια της. Για αυτό εξάλλου στην εχθρική πολιτική της Άγκυρας απαντούσαν με εχθρική στάση κατά των Τουρκοκυπρίων»[13]. Στην ίδια λογική κινούνται και οι απόψεις Βασιλείου για λύση ομοσπονδίας στο κυπριακό. Όπως τονίζει επανειλημμένα για την απόφαση του Μακαρίου το 1977 για λύση ομοσπονδίας στην Κύπρο, «Εκτιμώντας ορθά και ρεαλιστικά την αλλοίωση των δεδομένων που επέφερε η τουρκική εισβολή και κατοχή ο Μακάριος –και αυτό αποτελεί απόδειξη της οξυδέρκειας του, σε αντίθεση με αυτούς που εμμένουν σε ξεπερασμένα και ανέφικτα σχήματα- αποδέχτηκε την ομοσπονδία ως σύστημα διακυβέρνησης της Κύπρου»[14].

---

[12] Χαρακτηριστικά ο Βασιλείου υποστηρίζει ότι «ήμασταν σαν άνθρωποι με ξύλινα πόδια,» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001.
[13] Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, σ. 52.
[14] ο.π., σ. 45.

Έχοντας ως αφετηρία του τη θέση του αυτή, και σε πλήρη αντίθεση με το προκάτοχο του Σπύρο Κυπριανού, ο Γιώργος Βασιλείου υποστήριζε έντονα την ανάγκη διαλόγου με το Ντενκτάς, αφού η πολιτική της πρόταξης και του μακροχρόνιου αγώνα χωρίς συνομιλίες, οδηγεί στην εδραίωση των τετελεσμένων της κατοχής, στη δημογραφική αλλοίωση στις κατεχόμενες περιοχές και την πλήρη αφομοίωση των κατεχομένων από την Τουρκία. Μέσα στο γενικότερο πλέγμα των απόψεών του συμπεριλαμβάνεται και η επίθεση φιλίας που μέσα από την πολιτική του θα εξαπολύσει σε έντονους και συνεχείς ρυθμούς προς τους Τουρκοκυπρίους, οι θέσεις του περί κοινής μοίρας και ανάγκης δημιουργίας γεφυρών επικοινωνίας ανάμεσα στους απλούς ανθρώπους των δύο κοινοτήτων, και η συχνή επανάληψη της άποψής του που ήθελε τη λύση του Κυπριακού να ωφελεί περισσότερο την Τουρκοκυπριακή παρά την Ελληνοκυπριακή κοινότητα.

Σύμφωνα με το Γιώργο Βασιλείου η σημαντικότερη χαμένη ευκαιρία για λύση του Κυπριακού ήταν το αμερικανοβρετανοκαναδικό σχέδιο του 1978[15]. Φυσικά, όπως ο ίδιος υποστηρίζει «έχοντας υπόψη τη δική μου εμπειρία από τη συμπεριφορά του Ντενκτάς δε σημαίνει ότι ο Ντενκτάς θα βοηθούσε στην εξεύρεση λύσης του προβλήματος»[16].

---

[15] Συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001. Για το Βασιλείου λάθος ήταν και ο τρόπος που αντικρίζαμε άλλες πρωτοβουλίες του γ.γ. του ΟΗΕ και οι δηλώσεις του προέδρου Κυπριανού που από τη μια απόρριπτε μια πρόταση και από την άλλη την αποδεχόταν χωρίς να υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές.

[16] ο.π.

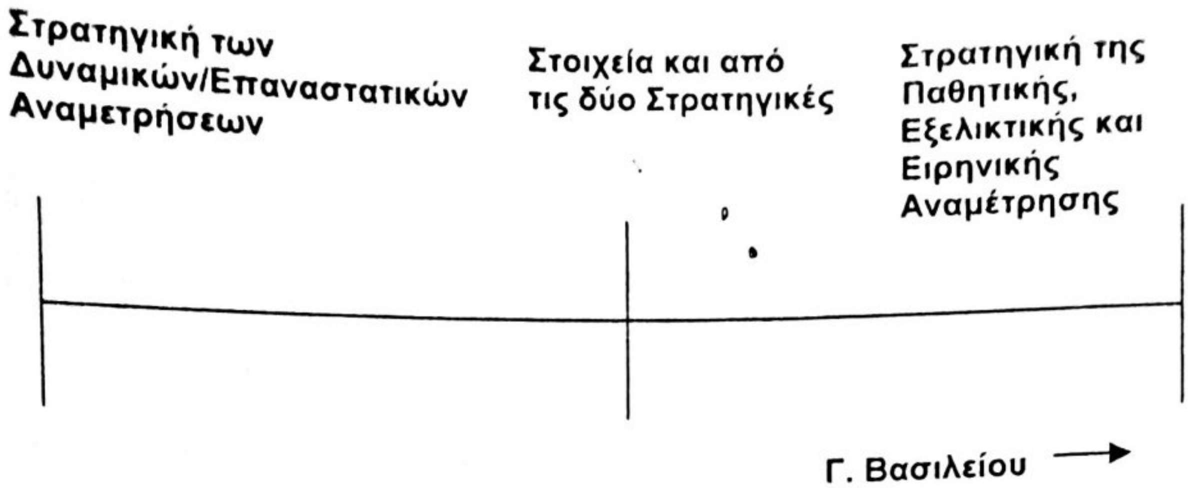
Έχοντας ως αφετηρία του τη θέση του αυτή, και σε πλήρη αντίθεση με το προκάτοχο του Σπύρο Κυπριανού, ο Γιώργος Βασιλείου υποστήριζε έντονα την ανάγκη διαλόγου με το Ντενκτάς, αφού η πολιτική της πρόταξης και του μακροχρόνιου αγώνα χωρίς συνομιλίες, οδηγεί στην εδραίωση των τετελεσμένων της κατοχής, στη δημογραφική αλλοίωση στις κατεχόμενες περιοχές και την πλήρη αφομοίωση των κατεχομένων από την Τουρκία. Μέσα στο γενικότερο πλέγμα των απόψεών του συμπεριλαμβάνεται και η επίθεση φιλίας που μέσα από την πολιτική του θα εξαπολύσει σε έντονους και συνεχείς ρυθμούς προς τους Τουρκοκυπρίους, οι θέσεις του περί κοινής μοίρας και ανάγκης δημιουργίας γεφυρών επικοινωνίας ανάμεσα στους απλούς ανθρώπους των δύο κοινοτήτων, και η συχνή επανάληψη της άποψής του που ήθελε τη λύση του Κυπριακού να ωφελεί περισσότερο την Τουρκοκυπριακή παρά την Ελληνοκυπριακή κοινότητα.

Σύμφωνα με το Γιώργο Βασιλείου η σημαντικότερη χαμένη ευκαιρία για λύση του Κυπριακού ήταν το αμερικανοβρετανοκαναδικό σχέδιο του 1978[15]. Φυσικά, όπως ο ίδιος υποστηρίζει «έχοντας υπόψη τη δική μου εμπειρία από τη συμπεριφορά του Ντενκτάς δε σημαίνει ότι ο Ντενκτάς θα βοηθούσε στην εξεύρεση λύσης του προβλήματος»[16].

---

[15] Συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001. Για το Βασιλείου λάθος ήταν και ο τρόπος που αντικρίζαμε άλλες πρωτοβουλίες του γ.γ. του ΟΗΕ και οι δηλώσεις του προέδρου Κυπριανού που από τη μια απόρριπτε μια πρόταση και από την άλλη την αποδεχόταν χωρίς να υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές.

[16] ο.π.

Ο Γιώργος Βασιλείου λοιπόν όντας εκφραστής της «παθητικής/εξελικτικής» στρατηγικής στο κυπριακό ήταν προσαρμοσμένος, πέραν από τις ιδεολογικές του καταβολές, και στις διεργασίες στο διεθνές και περιφερειακό επίπεδο ενώ επιχειρούσε να αντιμετωπίσει τις όποιες πιέσεις από το εσωτερικό της νήσου επικαλούμενος τις ομόφωνες αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου για το κυπριακό του 1989. Αυτός ήταν και ο βασικός λόγος που ο πρόεδρος Βασιλείου επικαλείτο τόσο συχνά τις αποφάσεις αυτές αφού του έδιναν και την κάλυψη ότι προσαρμόζεται και στο συλλογικό επίπεδο. Φυσικά θα πρέπει να αναφερθεί ότι το εγχείρημα της προσαρμογής, στην περίπτωση του προέδρου Βασιλείου, στο συλλογικό επίπεδο, αποτελούσε αρκετά πιο εύκολη υπόθεση αφού οι θέσεις του ιδίου στο Κυπριακό παρουσίαζαν από μόνες τους αρκετά κοινά και έτειναν να συγκλίνουν με τις θέσεις ΑΚΕΛ και ΔΗΣΥ.

Ο πρόεδρος Βασιλείου, επιβεβαιώνοντας τη διαπίστωση μας σχετικά με το βαθμό προσαρμοστικότητάς του στο διεθνές περιβάλλον και όντας υποστηρικτής της «παθητικής/εξελικτικής» στρατηγικής στο Κυπριακό, δήλωνε συχνά, «Το ερώτημα που πρέπει να δούμε είναι ποια είναι τα συναισθήματα μας και πιο το εθνικό συμφέρον. Εάν επιτρέψουμε στα

συναισθήματα μας να καθοδηγούν τη στάση μας στην πολιτική τότε σίγουρα δεν θα έχουμε καλό μέλλον...»[17]. Σε μια άλλη περίπτωση, σχολιάζοντας το κυπριακό, σημείωνε με έμφαση «Αν νομίζουμε ότι μπορούμε να καθορίζουμε εμείς τις διεθνείς εξελίξεις και ότι δικαιούμαστε να παίρνουμε οποιεσδήποτε αποφάσεις αγνοώντας το τι συμβαίνει γύρω μας, τότε πολύ φοβάμαι τα αποτελέσματα θα είναι τραγικά για την υπόθεση μας»[18]. Φυσικά όπως και στην περίπτωση Σπύρου Κυπριανού, η ευκολότερη προσαρμογή Βασιλείου στο διεθνές επίπεδο, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι υπήρξε μεταξύ άλλων και αποτέλεσμα των γενικότερων του ιδεολογικών καταβολών, της απουσίας του από το ατυχές παρελθόν της Δημοκρατίας, ακόμη και της έλλειψης από μέρους του επαρκούς γνώσεως του κομματικού παιχνιδιού στην Κύπρο.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε δημιουργούνται εύλογα τα ερωτήματα (α) κατά πόσο είναι καλύτερο κάποιος ηγέτης να είναι προσαρμοσμένος στο διεθνές ή στο εσωτερικό περιβάλλον/επίπεδο, και (β) ποια από τις δύο στρατηγικές για το κυπριακό είναι πιο αποτελεσματική.

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα η απάντηση δε θα μπορούσε να είναι άλλη από αυτήν που υποστηρίζει ότι το ιδανικότερο θα ήταν η ακολουθούμενη από έναν ηγέτη στρατηγική να είναι προσαρμοσμένη τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές περιβάλλον. Ο ηγέτης εκείνης της χώρας που είναι ενισχυμένος σημαντικά από το εσωτερικό πεδίο πετυχαίνοντας την εσωτερική νομιμοποίηση, τη στήριξη της πολιτικής του από την πλειοψηφία του λαού,

---

[17] Συνέντευξη Γιώργου Βασιλείου στο ΡΙΚ, Απρίλιος 2000.

[18] Βλ. *Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών*, Αρ. 13, 17 Νοεμβρίου 1990. Στην ίδια λογική κινούνται και οι απαντήσεις του προς αυτούς που το κατηγορούν για καθυστέρηση στην αίτηση ένταξης της Κύπρου στη Κοινότητα. Σημειώνει χαρακτηριστικά «Από πού ως πού δικαιούσαι εσύ η μικρή Κύπρος να μην λαμβάνεις καθόλου υπόψη τι σου λεει η Γαλλία, η Γερμανία, η Αγγλία και να λες εγώ θα κάνω ότι θέλω,» συνέντευξη με Γιώργο Βασιλείου, Λευκωσία, 6 Αυγούστου 2001.

των κομμάτων και των κοινωνικών ομάδων, μπορεί να διαδραματίσει πιο σημαντικό για τη χώρα του ρόλο στο διεθνές επίπεδο.

Προτού όμως εξεταστεί σε ποιο από τα δύο επίπεδα είναι καλύτερα να είναι προσαρμοσμένος ο εκάστοτε ηγέτης της Κυπριακής Δημοκρατίας, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο ηγέτης μιας μεγάλης και ισχυρής χώρας που διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στις διαρθρώσεις του διεθνούς και περιφερειακού περιβάλλοντος, δεν ανησυχεί και τόσο πολύ σε ποιο επίπεδο θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένος αφού τα άλλα κράτη είναι εκείνα που θα πρέπει να προσαρμοστούν στις δικές του επιλογές. Για παράδειγμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες που σε γενικές γραμμές καθορίζουν είτε άμεσα είτε έμμεσα τις διαρθρώσεις στο διεθνές σύστημα, όπως έχει την τελευταία δεκαετία διαμορφωθεί, δεν αναγκάζονται να προσαρμόζονται σε επιλογές άλλων κρατών αφού η ισχύς των ΗΠΑ δεν «επιτρέπει», στις περισσότερες περιπτώσεις, σε άλλες χώρες να αμφισβητήσουν τις γενικότερες τους επιλογές. Φυσικά, σήμερα με την Ευρωπαϊκή Ένωση να επιχειρεί να καταστεί ισότιμη δύναμη με τις ΗΠΑ στο διεθνές επίπεδο, οι Αμερικανοί οφείλουν να λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις ανησυχίες και έγνοιες των Ευρωπαίων.

Στην περίπτωση όμως μικρών και ανίσχυρων, σε σχέση με τις μεγάλες δυνάμεις της διεθνούς πολιτικής σκηνής, κρατών, όπως είναι η Κύπρος, η προσαρμογή και στο δυνατό βαθμό ταύτιση με τους πρωταγωνιστές και τις διεργασίες και διαρθρώσεις στο διεθνές επίπεδο φαίνεται να αποτελεί σοφότερη και μακροχρόνια πιο επωφελή επιλογή για την εξυπηρέτηση των εθνικών στόχων. Δηλαδή, στόχος της Κύπρου θα πρέπει να είναι η μεγαλύτερη σε δυνατό βαθμό ταύτιση των συμφερόντων της με εκείνα των ισχυρών κρατών που καθορίζουν και τις διεθνείς εξελίξεις και τις διεργασίες

στο διεθνές επίπεδο. Για παράδειγμα, μια τέτοια σοφή επιλογή της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν η απόφαση της για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση που θα την καταστήσει ισότιμο μέλος μιας ανερχόμενης διεθνούς δύναμης που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο διεθνές επίπεδο και εξελίσσεται δυναμικά. Η θέση αυτή, όσον αφορά τον εξωτερικό προσανατολισμό της Κυπριακής Δημοκρατίας, ισχυροποιείται ακόμη περισσότερο από τη στιγμή που ο ηγέτης έχει κερδίσει τη στήριξη, την προερχόμενη από το συλλογικό επίπεδο, δηλαδή τη δύναμη της νομιμοποίησης που η πλειοψηφία δίνει στην πολιτική του. Από την άλλη η αποκλειστική επιδίωξη συνεχούς προσαρμογής στο εσωτερικό επίπεδο αγνοώντας τις ισορροπίες, ευκαιρίες και κινδύνους του διεθνούς περιβάλλοντος, για χάρην πολλές φορές μικροκομματικών σκοπιμοτήτων και ικανοποίηση των πάντων στα πλαίσια καθαρά πολιτικών και κομματικών υπολογισμών, δεν επιτρέπει στη χωρά να ξεπεράσει τα στενά εθνικά πλαίσια και πολλές φορές αυτοεγκλωβίζει τους ίδιους τους ηγέτες. Για παράδειγμα στην περίπτωση της Κύπρου αν υιοθετηθεί η άποψη των υποστηρικτών της στρατηγικής των «δυναμικών/επαναστατικών» αναμετρήσεων για μη διάλογο με το Ντενκτάς προτού εξυπηρετηθούν συγκεκριμένοι όροι και προϋποθέσεις, τελικό αποτέλεσμα θα είναι πιθανώς η περιχαράκωση της ελληνοκυπριακής πλευράς σε μια αυταρεπεί γνώση του δικαίου των απόψεων της που όμως δε θα μπορεί να γίνει κατανοητή από τη διεθνή κοινότητα και αυτούς που καθορίζουν τις διεργασίες στο διεθνές επίπεδο και διαδραματίζουν ρόλο στις προσπάθειες λύσης του προβλήματος. Έτσι η ελληνοκυπριακή πλευρά θα οδηγηθεί σταδιακά σε ένα είδος αυτοεγκλωβισμού με απρόβλεπτες συνέπειες για το κυπριακό πρόβλημα. Οι ηγέτες εκείνοι που είναι προσαρμοσμένοι αποκλειστικά στο εσωτερικό πολιτικό πλαίσιο λειτουργούν αποτρεπτικά για τη

διαμόρφωση μιας εθνικής στρατηγικής όσον αφορά το κυπριακό γιατί πρωταρχικός στόχος είναι η εξυπηρέτηση των αναγκών του εσωτερικού πολιτικού και κομματικού πλαισίου.

Η επίλυση του Κυπριακού αποτελεί χωρίς αμφιβολία την υπ' αριθμόν ένα προτεραιότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η εξεύρεση μιας δίκαιης, βιώσιμης και λειτουργικής λύσης του Κυπριακού θα αποτελέσει από την επαύριον των τραγικών γεγονότων του 1974 τον πρωταρχικό στόχο των εκάστοτε κυπριακών κυβερνήσεων. Όπως όμως πολύ εύστοχα υποστηρίζει ο πρέσβης ε.τ. Βύρων Θεοδωρόπουλος, ο καθορισμός των προτεραιοτήτων μας δε σημαίνει και απόλυτα ότι πρέπει ιεραρχικά η πρώτη προτεραιότητα να επιδιωχτεί και να ικανοποιηθεί χρονικά πριν από τις άλλες[19]. Ειδικότερα στην περίπτωση της Κύπρου είναι πιθανώς επιτακτική η ανάγκη να ακολουθηθεί το παράδειγμα του μεγάλου Έλληνα πολιτικού Ελευθέριου Βενιζέλου του οποίου η πολιτική οξυδέρκεια και σοφία περιόρισε τα δεινά που η Ελλάδα έπρεπε να υποστεί μετά την οδυνηρή ήττα του Μικρασιατικού πολέμου. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον να ακολουθήσει κανείς τη φρόνιμη επιλογή του Βενιζέλου, όταν ανέλαβε ξανά την πρωθυπουργία της Ελλάδος το 1928, να επιλύσει πρώτα, ένα ένα τα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά προβλήματα της χώρας προχωρώντας στην εξομάλυνση των ελληνοϊταλικών σχέσεων, την βελτίωση των ελληνογιουγκοσλαβικών και ελληνοβουλγαρικών σχέσεων, αφήνοντας για τελευταία την πρωτίστης σημασίας ανάγκη εξομάλυνσης των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Παρόλο που ο Ελευθέριος Βενιζέλος γνώριζε καλύτερα από οποιοδήποτε άλλον ότι δε συνέφερε στην Ελλάδα να έχει τεταμένες σχέσεις με τη γείτονα Τουρκία, ο ίδιος επέλεξε να βγάλει πρώτα τη

[19] Βλ. Βύρων Θεοδωρόπουλος, Ευστάθιος Λαγάκος, Γεώργιος Παπούλιας, Ιωάννης Τζούνης, *Σκέψεις και Προβληματισμοί για την Εξωτερική μας Πολιτική*, β' έκδοση, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1995, σ. 12.

χώρα του από την τόσο δύσκολη θέση, επιλύνοντας αμέτρητα εσωτερικά προβλήματα, διασφαλίζοντας εθνική συνοχή και ομοιογένεια και επανασυγκροτώντας το διαλυμένο από τα όσα υπέστη στρατό, έτσι ώστε να είναι σε θέση η Ελλάδα να έρθει κάποια στιγμή σε έντιμο συμβιβασμό με την ισχυρή Τουρκία. Παράλληλα, ο Βενιζέλος σοφά επεδίωξε τη βελτίωση και εξασφάλιση φιλικών σχέσεων με τους ισχυρούς της εποχής όπως ήταν η Αγγλία, η Γαλλία και η Ιταλία αλλά και τη σύναψη συμφώνων φιλίας με τις γειτονικές χώρες των Βαλκανίων. Γνώριζε δηλαδή ο Βενιζέλος ότι έπρεπε να είναι σε θέση ισχύος η Ελλάδα για να επιδιωχθεί η εξομάλυνση των σχέσεων με την Τουρκία και ο έντιμος συμβιβασμός που θα διασφάλιζε τα ανατολικά σύνορα της χώρας του και μια μακρόχρονη ειρήνη. Το ιστορικό σύμφωνο φιλίας Ελλάδος-Τουρκίας θα υπογραφεί λοιπόν μόνο μετά την εσωτερική και εξωτερική ισχυροποίηση της ταλαιπωρημένης Ελλάδας το 1930. Η οξυδέρκεια και πολιτική ωριμότητα του μεγάλου Έλληνα ηγέτη Ελευθέριου Βενιζέλου θα ήταν καλό να αποτελέσει οδηγό και των σύγχρονων πολιτικών ηγετών του Ελληνισμού.

Η παρούσα μελέτη, στοχεύοντας να κατανοήσει το ρόλο των εσωτερικών και εξωτερικών παραμέτρων στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής σε μια νεοσύστατη και ταλαιπωρημένη δημοκρατία που κτυπήθηκε βάναυσα όταν ακόμη βρισκόταν σε βρεφική ηλικία, δεν μπορούσε παρά να οδηγηθεί σε συμπεράσματα που σχετίζονται με απογοητευτικές πολιτικές επιλογές, έλλειψη προσαρμογής στις διεθνείς συγκυρίες, ανωριμότητα και πολιτικά λάθη στο βωμό αρκετές φορές μικροκομματικών σκοπιμοτήτων. Από την άλλη, η εκλογή και διακυβέρνηση Βασιλείου θα δείξει στην Κυπριακή πολιτική σκηνή ένα άλλο πρόσωπο εξωτερικής πολιτικής, με λιγότερη

καχυποψία και διάθεση συνεργασίας με τους μεγάλους της διεθνούς σκακιέρας χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα λάθη, με τη μορφή αρκετές φορές μη αναγκαίων και μη αναστρέψιμων και με μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις υποχωρήσεων, απουσίαζαν. Θα μπορούσε εξάλλου να ειπωθεί ότι το νέο, πιο μετριοπαθές πρόσωπο του Βασιλείου αποτέλεσε προϊόν των σημαντικών αλλαγών στο συστημικό επίπεδο και συγκεκριμένα της κατάρρευσης του κομμουνισμού και του τερματισμού της ψυχροπολεμικής εποχής αλλά και λογικής. Οι αλλαγές στο διεθνές σύστημα όχι μόνο θα ευνοήσουν αλλά και θα δώσουν ώθηση στο πιο μετριοπαθές και ανοικτό προς τα έξω προφίλ του νέου προέδρου που δε χρειαζόταν πια καθόλου να μπει στη λογική των συμμαχιών και των εξισορροπήσεων[20]. Θα μπορούσε λοιπόν να υποστηριχθεί ότι η ανάληψη της εξουσίας στην Κύπρο από το Βασιλείου σε μια εποχή διεθνούς ύφεσης και χαμηλών τόνων μόνο θετικές επιδράσεις θα μπορούσε να έχει δεδομένης μάλιστα και της μη ξεκάθαρης θέσης της Κύπρου, κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου σε σχέση με τις τότε διαμορφούμενες ισορροπίες και συμμαχίες.

Η παρούσα συγκριτική μελέτη δεν είχε στόχο να αποδώσει ευθύνες ή να αναδείξει ήρωες. Αντίθετα, πιστώνοντας εξ αρχής ο ερευνητής και τους δύο ηγέτες με πατριωτισμό και ευσυνειδησία, είχε για σκοπό του να διαπιστώσει το ποσοστό επιρροής των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής μέσα από την ανάλυση αρχικά της διακυβέρνησης Κυπριανού και στη συνέχεια της διακυβέρνησης Βασιλείου έτσι ώστε να καλυφθεί ολόκληρη η υπό εξέταση περίοδος. Αναπόφευκτα

---

[20] Και ο ίδιος ο Γεώργιου Βασιλείου στο βιβλίο του *Πορεία προς τη Λύση* αναφέρεται στο νέο διεθνές κλίμα της εποχής και τις ευκαιρίες που προσφέρει για επίλυση του κυπριακού. Στο βιβλίο περιλαμβάνεται και σχετικό άρθρο του προέδρου Βασιλείου με θέμα «Οι νέες ευθύνες στη μεταψυχροπολεμική περίοδο». Βλ. Γιώργος Βασιλείου, *Πορεία προς τη Λύση*, ειδικότερα σσ. 56-8, σσ. 61-80 και σσ. 81-94.

πολλά από τα λάθη του παρελθόντος βγήκαν καλόπιστα στην επιφάνεια με την ελπίδα να μην επαναληφθούν στο μέλλον.

Η Κυπριακή Δημοκρατία και οι πρώτοι της ηγέτες δεν είχαν καθόλου εύκολο έργο να επιτελέσουν και πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι ακόμη και κάτω από τις σημερινές συνθήκες είναι θαύμα που ετούτο το μικρό ανεξάρτητο κράτος, το ριγμένο μόνο από το θεό στη Μεσόγειο να παλεύει με τα κύματα, κατάφερε να επιβιώσει. Λίγα μίλια μόνο μακριά από τις ακτές της Ανατολίας, με το 37% του εδάφους του υπό τουρκική κατοχή, πρόκειται για ένα νησί, ένα κράτος που τα δεινά του φαίνονται να μην έχουν τελειωμό.

Επιστρέφοντας στη σοφή πολιτική του Ελευθέριου Βενιζέλου και θέλοντας να κλείσουμε την παρούσα μελέτη δεν μπορούμε παρά να σημειώσουμε την ανάγκη διαμόρφωσης σήμερα ισορροπημένης και με συνοχή εξωτερικής πολιτικής με σαφείς και ιεραρχημένους στόχους. Όσο τα κατοχικά στρατεύματα υπάρχουν ο φυσικός πρωταρχικός στόχος δε μπορεί παρά να είναι η επανένωση των εδαφών της νήσου και η εξεύρεση δίκαιης και βιώσιμης λύσης η οποία θα επιτρέπει σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους να ζουν σε συνθήκες ασφάλειας απολαμβάνοντας πλήρως το σύνολο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ολόκληρο το νησί[21]. Αυτός ο στόχος, θα έλεγε κανείς ότι αποτελεί και την «Ιθάκη», άρα αυτή τη στιγμή αυτό που έχει σημασία είναι ο δρόμος που δεν είναι άλλος από την καταβολή κάθε

---

[21]Ειδικά για τους Τουρκοκύπριους είναι σήμερα περισσότερο από ποτέ ανάγκη να πεισθούν για τις πραγματικές προθέσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας που θέλει να δει όλους τους πολίτες της να ευημερούν και να προοδεύουν σε ένα κράτος ασφαλές και ειρηνικό, κράτος-μέλος της μεγάλης Ευρωπαϊκής οικογένειας. Τόσο οι Τουρκοκύπριοι όσο και οι Ελληνοκύπριοι πρέπει να αντιληφθούν ότι η «μη λύση δεν είναι λύση». Η πρόταση του προέδρου Κληρίδη προς τους Τουρκοκυπρίους για συμμετοχή στην διαπραγματευτική ομάδα για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η συναίνεση της Κυπριακής Δημοκρατίας για αποδέσμευση ευρωπαϊκών κονδυλίων για την τουρκοκυπριακή κοινότητα, σε συνδυασμό με την δυναμική που έχουν πάρει σήμερα οι επαφές Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων είναι μερικά από εκείνα τα μέτρα που θα πρέπει να έχουν συνέχεια και θα πείσουν τους Τουρκοκυπρίους για τις πραγματικές προθέσεις της Δημοκρατίας.

είδους προσπάθειας για ένταξη στην ισχυρή ευρωπαϊκή οικογένεια που ονομάζεται Ευρωπαϊκή Ένωση, για περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων της Δημοκρατίας με τις ΗΠΑ, χωρίς αυτό να σημαίνει απομάκρυνση από τη Ρωσία, και ανάπτυξη στενών σχέσεων με τις χώρες της περιοχής της Μέσης Ανατολής και του Κόλπου, και ειδικότερα το Ισραήλ και το Ιράν. Ο δρόμος αυτός, αν ακολουθηθεί με συνέπεια και επιμονή, πολιτική ωριμότητα και οξυδέρκεια, θα οδηγήσει στην πολυπόθητη Ιθάκη που δεν είναι άλλη από τη δίκαιη και βιώσιμη λύση του κυπριακού προβλήματος. Παράλληλα ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί στην ανάπτυξη της οικονομίας, την ισχυροποίηση της άμυνας και τον εκσυγχρονισμό της κυπριακής κοινωνίας. Μόνο τότε η Κυπριακή Δημοκρατία θα μπορέσει να αντικρίσει την Τουρκία στα μάτια και να εισέλθει σε ένα έντιμο συμβιβασμό. Κάτι τέτοιο θα διασφαλιστεί μέσα από την υιοθέτηση της «παθητικής/εξελικτικής» στρατηγικής και τη μεγαλύτερη δυνατή και εφικτή προσαρμογή στο διεθνές επίπεδο, που θα γίνει πραγματικότητα με την πλήρη ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στους κόλπους της μεγάλης Ευρωπαϊκής οικογένειας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πρωτογενείς Πηγές

Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 11, 1 Μαρτίου 1988, Λευκωσία, Κυπριακή Δημοκρατία.

Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 7, 2 Ιουνίου 1988, Λευκωσία, Κυπριακή Δημοκρατία.

Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 2, 24 Νοεμβρίου 1988, Λευκωσία, Κυπριακή Δημοκρατία.

Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 3, 2 Ιουλίου 1989, Λευκωσία, Κυπριακή Δημοκρατία.

Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 10, 11 Ιουνίου 1990, Λευκωσία, Κυπριακή Δημοκρατία.

Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 4 και 5, 4 Ιουλίου 1990, Λευκωσία, Κυπριακή Δημοκρατία.

Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 13, 17 Νοεμβρίου 1990, Λευκωσία, Κυπριακή Δημοκρατία.

Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 4, 11 Ιανουαρίου 1992, Λευκωσία, Κυπριακή Δημοκρατία.

Ανακοινωθέν Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, αρ. 13, 19 Νοεμβρίου 1992, Λευκωσία, Κυπριακή Δημοκρατία.

Ανακοινωθέν της Συνάντησης Κορυφής Κουεγιάρ-Βασιλείου-Ντενκτάς, Νέα Υόρκη, 6 Απριλίου 1989.

Ανακοίνωση Δημοκρατικού Συναγερμού, (κυπριακός τύπος), 22 Νοεμβρίου 1983.

Ανακοίνωση Κοινοβουλευτικής Ομάδας του ΑΚΕΛ στη Βουλή των Αντιπροσώπων, Λευκωσία, 4 Ιουνίου 1981.

Ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ, 28 Ιανουαρίου 1985.

Αρχείο Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών Κυπριακής Δημοκρατίας.

Αρχείο Καραμανλή, Τόμοι 1-12, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1997.

Εισήγηση για Επανεξέταση της Θέσης του ΑΚΕΛ στο Θέμα της Πορείας Ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Λευκωσία, 1995.

Έκθεση Δράσης της Κεντρικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ προς το 16° Συνέδριο, 1986.

Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Αθήνα, Εκδόσεις Υπουργείου Εξωτερικών, 1988.

Ομόφωνες Αποφάσεις Εθνικού Συμβουλίου, Λευκωσία, 1989.

Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων από το 1977 μέχρι το 1973.

Προγραμματικές Δηλώσεις Πρόεδρου Κυπριανού και Προέδρου Βασιλείου στη Βουλή των Αντιπροσώπων.

Προεκλογικά προγράμματα και διακηρύξεις των κυπριακών κομμάτων.

Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία, Κυβερνητικό Τυπογραφείο, 1960.

Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών της Βουλής των Ελλήνων, Τόμοι Α-Δ, 1997.

Ψηφίσματα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για το Κυπριακό Πρόβλημα (1964-1999), Κυπριακή Δημοκρατία, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, Λευκωσία, 1999.

Cyprus: The 1986 Soviet Proposal, Congressional Research Services, 1986

Press Release, Committee on Armed Services, U.S. House of Representatives, 16 August 1979.

Reports of the Secretary-General on His Mission of Good Offices in Cyprus.

Resolutions Adopted by the United Nations on the Cyprus Problem, Nicosia, Republic of Cyprus, Press and Information Office, 1999.

The Cyprus Dispute, *Office of the Historian,* Historical Issues, no. 13, United States Department of State, Bureau of Public Affairs, 15 May 1985.

Turkish Mass Media Bulletin

<u>Εφημερίδες</u>

Ελληνοκυπριακές: Αγών, Αλήθεια, Ελευθεροτυπία, Εμπρός, Κήρυκας, Πολίτης, Σημερινή, Τα Νέα, Φιλελεύθερος, Χαραυγή, Cyprus Mail.

Τουρκοκυπριακές: Africa (Avruba), Cyprus Today, Kibris, Vatam, Yenidunzen.

Ελληνικές: Έθνος, Ελευθεροτυπία, Καθημερινή, Μακεδονία, Μεσημβρινή, Τα Νέα, Το Βήμα.

Τουρκικές: Hurriet, Milliyet, Turkish Daily News, Turkish News.

Άλλες: Die Welt, Εθνικός Κήρυκας, Times (Λονδίνου), Wall Street Journal, Washington Times.

Συνεντεύξεις[1]:

Αβραάμ, Πόπη, Πρέσβης της Κυπριακής Δημοκρατίας, πρώην Διευθύντρια Διεύθυνσης Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Κυπριακό Υπουργείο Εξωτερικών.

Αβραάμ, Χρήστος, Εμπειρογνώμονας για Ευρωπαϊκά Θέματα, Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδος.

Αμπίζας, Σταύρος, Δικηγόρος, πρώην βουλευτής Δημοκρατικού Κόμματος (ΔΗΚΟ).

Ανδρέου, Δημήτρης, Δημοσιογράφος.

Βασιλείου, Γιώργος, Επικεφαλής της Διαπραγματευτικής Ομάδας της Κυπριακής Δημοκρατίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση, Πρόεδρος των Ενωμένων Δημοκρατών (ΕΔΗ), Πρώην Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Βοσκαρίδης, Πέτρος, Σύμβουλος Τύπου στη Πρεσβεία της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελλάδα, Πρώην Κυβερνητικός Εκπρόσωπος Κυπριακής Δημοκρατίας επί διακυβέρνησης Κυπριανού .

Γιωργής, Γιώργος, Καθηγητής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, πρώην Μορφωτικός Ακόλουθος της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ελλάδα.

Ηλιάδης, Γιώργος, Σύμβουλος Επικοινωνίας στο Υπουργείο Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, Πρώην Αρχισυντάκτης των κυπριακών εφημερίδων «Κήρυκας» και «Ελευθεροτυπία».

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, Πρέσβης ε.τ., Πρώην Γενικός Γραμματέας του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών.

Θεοφάνους, Ανδρέας, Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας στο Intercollege, Διευθυντής και συνιδρυτής του Κέντρου Ερευνών και Ανάπτυξης.

---

[1] Αριθμός προσώπων οι οποίοι μου έδωσαν συνέντευξη ζήτησαν όπως κρατήσουν την ανωνυμία τους.

Καψής, Γιάννης, Πρώην Αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας επί διακυβέρνησης Ανδρέα Παπανδρέου.

Κυπριανού, Σπύρος, Πρώην Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, Ιδρυτής και Πρόεδρος του Δημοκρατικού Κόμματος (ΔΗΚΟ).

Κουλουμπής, Θεόδωρος, Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Γενικός Διευθυντής του Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Λαγάκος, Ευστάθιος, Πρέσβης ε.τ, Πρώην Πρέσβης της Ελλάδος στη Κύπρο.

Παπαγεωργίου, Πανίκος, Αντιπρόεδρος Ενωμένων Δημοκρατών, Πρώην Υπουργός επί διακυβέρνησης Βασιλείου.

Παπαδόπουλος, Τάσος, Πρόεδρος Δημοκρατικού Κόμματος (ΔΗΚΟ), Πρώην Διαπραγματευτής της ελληνοκυπριακής πλευράς στις συνομιλίες για το κυπριακό.

Παπακωνσταντίνου, Μιχάλης, Πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Ράλλης, Γεώργιος, Πρώην Πρωθυπουργός της Ελληνικής Δημοκρατίας.

Σοφοκλέους, Κώστας, Στέλεχος του Κινήματος Ελευθέρων Δημοκρατών (ΕΔΗ), πρώην στέλεχος του ΑΚΕΛ.

Στενιώτης, Γεώργιος, Επαρχιακός Οργανωτικός του Δημοκρατικού Συναγερμού Πάφου, στέλεχος της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ).

Στοφορόπουλος, Θέμος, Πρέσβης ε.τ., Πρώην Πρέσβης της Ελλάδος στην Κύπρο.

Τζιωνής, Τάσος, Πρέσβης της Κυπριακής Δημοκρατίας, Διευθυντής Διεύθυνση Κυπριακού και Αναπληρωτής Προϊστάμενος στο Γραφείο Μελετών Κυπριακού.

Χριστοδούλου, Μιλτιάδης, Πρώην Κυβερνητικός Εκπρόσωπος της Κυπριακής Δημοκρατίας επί διακυβέρνησης Μακαρίου και Σπύρου Κυπριανού.

Ψωμιάδης, Χάρης, Καθηγητής Πολιτικών Επιστημών στο Queens College, City University of New York (CUNY), Διευθυντής Κέντρου Νεοελληνικών και Βυζαντινών Σπουδών, Queens College, CUNY.

Δευτερογενείς Πηγές

Ελληνικά

«Α. Γ. Παπανδρέου, Διγλωσσία ή Δεξιοτεχνία,» *Άμυνα και Διπλωματία*, Αθήνα, Ιούλιος 1996, σσ. 18-22.

Αβέρωφ-Τοσίτσας, Ευάγγελος, *Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών (Κυπριακό 1950-1963)*, 1 και 2, Αθήνα, Εστία, 1981.

Αλεξανδράκης, Μενέλαος, Θεοδωρόπουλος, Βύρων και Λαγάκος Ευστάθιος, *Το Κυπριακό, 1950-1974, Μια Ενδοσκόπηση*, Β' Έκδοση, Αθήνα, Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1987.

Αλεξανδρής, Αλέξης, *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, 1923-1987*, Αθήνα, Γνώση, 1988.

Αλεξανδρή Α., Βερέμη Θ., Καζάκου Π., Κουφουδάκη Β., Ροζάκη Χ., Τσιτσοπούλου Γ., *Οι Ελληνο-Τουρκικές Σχέσεις, 1923-1987*, Αθήνα, Γνώση, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1988.

Αλιβιζάτος, Νίκος, *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση, 1922-1974, Όψεις της Ελληνικής Εμπειρίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1995.

Αναγνωστοπούλου, Σία, «Η Εκκλησία της Κύπρου και ο εθναρχικός της ρόλος,» *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχη 68, 69, 70, Ιούλιος 1998 – Μάρτιος 1999, σσ. 198-227.

«Από Ζυρίχη στο Μοντρέ, 37 Χρόνια Κυπριακού Δράματος,» *Η Σημερινή*, Λευκωσία, 10 Αυγούστου 1997.

Αρβανιτόπουλος, Κωνσταντίνος, «Ο Ρόλος των Ηγετών στη Διαμόρφωση της Εξωτερικής Πολιτικής,» στο *Επετηρίδα*, Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1996.

Valery, Nicholas, «Η θλιβερή ενδοσκόπηση της Ιαπωνίας,» *Η Καθημερινή*, 20 Δεκεμβρίου 1998.

Βαληνάκης, Γιάννης, «Η ελληνική συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία, 1981-1985» στο Καζάκος, Πάνος και Στεφάνου, Κώστας (επιμ.), *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Η πρώτη πενταετία. Τάσεις, προβλήματα, προοπτικές*, Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Σάκκουλας, 1987, σσ. 311-327.

Βαληνάκης, Γιάννης Γ., *Εξωτερική Πολιτική και εθνική άμυνα 1974-1987. Η Ελλάδα στο σύστημα Ανατολής-Δύσης*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1987.

Βαληνάκης, Γιάννης, *Η ασφάλεια της Ευρώπης και η Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδ ΙΠΟΜΕ, Αθήνα, 1988.

Βαληνάκης, Γιάννης Γ., *Εισαγωγή στην Ιστορία της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1949-1974*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1988.

Βαληνάκης, Γιάννης Γ., *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1949-1988*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1989.

Βαληνάκης, Γιάννης, *Θέματα Διεθνών Σχέσεων*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, n.a.

Βαληνάκης, Γιάννης Γ., «Μια Τολμηρή Πρόταση για την Κύπρο,» *Καθημερινή*, Αθήνα, 24 Σεπτεμβρίου 1989.

Βαληνάκης, Γιάννης Γ., *Η Ευρωπαϊκή Πολιτική και Αμυντική Συνεργασία. Η Ελλάδα απέναντι στη νέα «Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική»*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1991.

Βαληνάκης, Γιάννης, *Η ανάπτυξη βαλκανικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και η Ελλάδα: το πολιτικό πλαίσιο*, ΕΚΕΜ, Κείμενα Εργασίας και Τεκμηρίωσης, αρ. 15, Αθήνα, 1992.

Βαληνάκης, Γιάννης Γ., *Με Όραμα και Προοπτική, Εξωτερική Πολιτική για μια Ελλάδα με Αυτοπεποίθηση*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1997.

Βαληνάκης, Γιάννης και Ντάλης, Σωτήρης (επιμ.), *Το Ζήτημα των Σκοπίων-Απόπειρες για αναγνώριση και η ελληνική στάση*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ, Σιδέρης, 1994.

Βαρβαρούσης, Πάρης, *Οι Ρίζες των Διεθνών Σχέσεων: Η Συμβολή των Αρχαίων Ελλήνων*, Αθήνα, Παπαζήση, 1999.

Βασιλείου, Γιώργος, *Πορεία προς τη Λύση*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1992.

Βασιλείου, Γιώργος, *Προς Εκσυγχρονισμό της Δημόσιας Υπηρεσίας*, Λευκωσία, 1992.

Βασιλείου, Γιώργος, «Επιχειρηματική εμπειρία και διακυβέρνηση,» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 22 Φεβρουαρίου 1996, σσ. 31-2.

Βασιλείου, Γιώργος, «Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα η Κύπρος,» *Το Κυπριακό Σήμερα*, Πανεπιστήμιο Πατρών, 1999.

Βασιλείου, Γιώργος, «Το όραμα μιας μικρής υποψήφιας χώρας,» *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 8 Απριλίου 2001, σ. 8.

Βενιζέλος, Ευάγγελος, *Μέσα Ενημέρωσης, Δημοκρατία και εξωτερική πολιτική: Το τρίγωνο της έντασης*, Αθήνα, «Νέα Σύνορα»/Α. Α. Λιβάνης, 1996.

Βενιζέλος, Κώστας και Ιγνατίου, Μιχάλης, *Τα Μυστικά Αρχεία του Κίσιντζερ, Η απόφαση για τη διχοτόμηση*, Αθήνα, Α. Α. Λιβάνη, 2002.

Βερέμης, Θάνος (επιμ.), *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις – Εκτιμήσεις, Προτάσεις, Αντιμετώπιση*, Αθήνα, 1986.

Βερέμης, Θάνος, *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Αθήνα, Σάκκουλας, 1991.

Βερέμης, Θάνος (επιμ.), *Η Τουρκία Σήμερα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995.

Βερέμης, Θάνος, *Ιστορία Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, 1453-1998*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1999.

Βερέμης, Θάνος και Βαληνάκης, Γιάννης Γ. (επιμ.) , *Η Τουρκία και οι γείτονες της*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1997.

Βερέμης, Θάνος και Κουλουμπής, Θεόδωρος, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Διλήμματα μιας Νέας Εποχής*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1997.

Βερέμης, Θάνος και Ντόκος, Θάνος Π. (επιμ.), *Η Σύγχρονη Τουρκία: Πολιτικό Σύστημα, Κοινωνία και Εξωτερική Πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2001.

Βιδάλης, Ορέστης, «Η δημοκρατία ως 'εσωτερικό μέτωπο'», *Το Βήμα*, Αθήνα, 24 Οκτωβρίου 1999, Β13.

Βλάχος, Άγγελος, *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, Αθήνα, Εστία, 1980.

Βοσκαρίδης, Πέτρος, *'Ο Απίλας Μας,' Μια ανάλυση του κυπριακού προβλήματος μέσα από τις τελευταίες εξελίξεις στο εσωτερικό μέτωπο*, Λευκωσία, 1985.

Brzezinski, Zbigniew, *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, Αθήνα, «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάνη, 1998.

Γεννάρης, Κώστας, *Εξ Ανατολών*, Αθήνα, Καστανιώτης, 2000.

Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος, «Η Εσωτερική Διάσταση του Κυπριακού: Πολιτικές Δυνάμεις και Κόμματα της Κύπρου», σε Κώνστας, Δημήτρης και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος (επιμ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: 1974-1987* (τόμος δεύτερος), Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1989, σσ. 117-40.

Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος, *Η ελληνο-τουρκική σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια 1955-1996*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1997.

Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος, «Ο Εξωτερικός Προσανατολισμός της Κυπριακής Δημοκρατίας», *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, σε Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος και Τσάκωνας, Παναγιώτης Ι., Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1999, σσ. 327-60.

Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος και Τσάκωνας, Παναγιώτης Ι., *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1999.

Γιόκαρη Α., Δημητρακόπουλου Α., Δίπλα Χ., *Σημεία τριβής στις ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1994.

Γιουμπ, Σβίετο, «Κύπρος – Κίνημα των Αδεσμεύτων», στο *Η Διεθνής Πτυχή του Κυπριακού*, Πρακτικά Σεμιναρίου, ΚΥΚΕΜ, Λεμεσός, 1989, σσ. 34-9.

Γουντχάους, Κρίς Μ., *Καραμανλής*, Αθήνα, Μορφωτική Εστία, 1982.

Δεκλερής, Μιχάλης, *Κυπριακό, 1972-1974, Η τελευταία ευκαιρία*, Αθήνα, 1981.
Δελαστίκ, Γιώργος, «Παγκόσμια η οικονομία, παγκόσμιο και το ΝΑΤΟ», *Η Καθημερινή*, Λευκωσία, 13 Δεκεμβρίου 1998, σ. 28.

Δελαστίκ, Γιώργος, «Δέκα Χρόνια από την διάλυση της ΕΣΣΔ. Εσωτερικές δυνάμεις και διεργασίες οδήγησαν στην αποσύνθεση του σοβιετικού καθεστώτος», *Καθημερινή*, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 2001.

Διαμαντούρος, Νικηφόρος, «Η επίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις εσωτερικές δομές», στο Ευρωπαϊκή Κίνηση/Ελληνική Επιτροπή για την Ευρωπαϊκή Ένωση, *η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Η πρόκληση της προσαρμογής*, Αθήνα, ΕΚΕΜ/Παπαζήσης, 1993, σσ. 311-7.

Dougherty, James E., and Pfaltzgraff, Robert, L., Jr., *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων, Μια Συνολική Αποτίμηση*, Α και Β, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1992.

Eckholm, Eric, «Βήμα βήμα η προσέγγιση Ουάσιγκτον και Πεκίνου», *Το Βήμα*, Αθήνα, 19 Σεπτεμβρίου 1999, Α 50.

Έκθεση Κάρτερ προς το Κογκρέσο, *Cyprus Mail*, Λευκωσία, 30 Ιουνίου 1978.

Ευρυβιάδης, Μάριος, «Η Πολιτική της Ελλάδας στο Κυπριακό, Ερμηνευτική Παρουσία», σε Κώνστας, Δημήτρης και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος (επιμ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: 1974-1987* (τόμος δεύτερος), Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1989, σσ. 91-115.

Ευρυβιάδης, Μάριος (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Κύπρος: Δυνατότητες, Προοπτικές και Προβλήματα*, Αθήνα, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, 2000.

Ζαχαρόπουλου, Άγγελου, «Ένα οδοιπορικό της πορείας της Κύπρου προς την Κοινότητα», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 12 Ιουλίου 1990, σσ. 82-3.

«Η επιρροή του πατέρα ωθεί τον Αλ Γκορ στον Λευκό Οίκο», *Το Βήμα*, Αθήνα, 8 Οκτωβρίου 1999, Α9.

«Η κοινωνική αστάθεια, απειλή για την Κίνα», *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1999, σ. 12.

Ηρακλείδης, Αλέξης, «Οι εικόνες του εθνικού 'εαυτού' και του 'άλλου' στις Διεθνείς Σχέσεις: η περίπτωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 54, Ιανουάριος-Μάρτιος 1995.

Ηρακλείδης, Αλέξης, «Γεωπολιτική, Machtpolitik και ένας ελληνοτουρκικός πόλεμος: μία κριτική προσέγγιση», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 66, Ιανουάριος-Μάρτιος 1998.

Ηρακλείδης, Αλέξης, «Κυπριακό: Η άλυτη διένεξη;», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχη 68-69-70, Ιούλιος 1998-Μάρτιος 1999, σσ. 93-107.

Ηρακλείδης, Αλέξης, *Η Διεθνής Κοινωνία και οι Θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων: Μία κριτική περιδιάβαση*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2000.

Ηρακλείδης Αλέξης, *Η Ελλάδα και ο «Εξ Ανατολών Κίνδυνος»*, Αθήνα, ΠΟΛΙΣ, 2001.

Ηρακλείδης, Αλέξης, «Κύπρος, Χριστούγεννα 1963», *Τα Νέα*, Αθήνα, 10 Ιανουαρίου 2002, σ. Ν6.

Ηφαιστος, Παναγιώτης, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Αθήνα, Ποιότητα, 1999.

Ηφαιστος, Παναγιώτης, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων*, Αθήνα, Ποιότητα, 1999.

Ηφαιστος, Παναγιώτης και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, *Οι Σχέσεις της Κύπρου με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 1972-1990*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1991.

Ηφαιστος, Παναγιώτης και Πλατιάς, Αθανάσιος, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1992.

Ηφαιστος, Παναγιώτης και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλειας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000*, Αθήνα, Σιδέρης, 1992.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Οι Τούρκοι και Εμείς*, Αθήνα, Εκδόσεις Φυτράκη, 1988.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Εξωτερική Πολιτική – Διπλωματία – Διπλωμάτες*, Αθήνα, Εκδόσεις Φυτράκη/Ο Τύπος Α. Ε., 1990.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, Λαγάκος, Ευστάθιος, Παπούλιας, Γεώργιος, και Τζούνης, Ιωάννης, *Σκέψεις και Προβληματισμοί για την Εξωτερική μας Πολιτική*, β' έκδοση, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1995.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Ανασκόπηση – Η Εξωτερική Πολιτική της Νεότερης Ελλάδος*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1996.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Θουκυδίδης, Επίκαιρος*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1998.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Σύνορα, Η Μεταβαλλόμενη Σημασία της Εδαφικής Κυριαρχίας*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1999.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Το Παράλογο στις Διεθνείς Σχέσεις*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 2000.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων, *Παράμετροι Εξωτερικής Πολιτικής*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 2001.

Θεοφάνους, Ανδρέας, *Η Κύπρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο Νέο Διεθνές Περιβάλλον*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2000.

Θεοφάνους, Ανδρέας, *Ευρωπαϊκή Κύπρος: Πολιτειακή Δομή, Οικονομία και Κοινωνία. Η Ένταξη και τα Σενάρια Λύσης*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2002.

Ιγνατίου Μιχάλης, *Το «Σεμινάριο» της Ρώμης*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποντίκι, 1989.

Ιωακειμίδης, Παναγιώτης Κ., *Ο μετασχηματισμός της ΕΟΚ. Από την «Εντολή» στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη. Η μετεξέλιξη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και ο ρόλος της Ελλάδας*, Αθήνα, Παπαζήση, 1988.

Ιωακειμίδης, Παναγιώτης Κ., *Για μια ελληνική στρατηγική στη διαμόρφωση της Νέας Ευρώπης. Η στρατηγική για τη νέα Ευρωπαϊκή Αρχιτεκτονική. Η στρατηγική για την πολιτική Ένωση*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1990.

Ιωακειμίδης, Παναγιώτης Κ., *Η Νέα Διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ελλάδα: Κύπρος, Βαλκάνια και Ανατολική Ευρώπη – Προβλήματα, Συνέπειες, Στρατηγική*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1996.

Ιωακειμίδης, Παναγιώτης Κ., *Το Μέλλον της Ευρώπης: Η Προοπτική της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας και η Ελλάδα*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2000.

Ιωάννου, Κρατερού, «Τα όρια της θεσμικής παρέμβασης του ΟΗΕ στο κυπριακό ζήτημα, 1974-1988», στο *Η Διεθνής Πτυχή του Κυπριακού*, Πρακτικά Σεμιναρίου, ΚΥΚΕΜ, Λεμεσός, 1989, σσ. 21-32.

Ιωάννου, Κρατερού, «Η τριακονταετής θητεία του Κυπριακού στα Ηνωμένα Έθνη» σε Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος και Τσάκωνας, Παναγιώτης Ι., *Η Νέα Διεθνής Τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1993, σσ. 367-88.

Ιωσήφ, Ιωσήφ, *Κυπριακό Πρόβλημα και Διεθνής Πολιτική. Από την Ανεξαρτησία στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2000.

Καζάκος, Πάνος, «Η εξομάλυνση των σχέσεων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Τουρκίας και η ελληνική εξωτερική πολιτική», στο Αλεξανδρής Α., Βερέμης Θ., κ.α., *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923-1987*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ/Γνώση, 1988, σσ. 553-669.

Καζάκος, Πάνος, «Η μοναξιά του εθνικού κέντρου και η αίτηση ένταξης της Κύπρου στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες,» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 2 Αυγούστου 1989, σσ. 48-9.

Καζάκος, Πάνος, *Η ένταξη της Κύπρου στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, Χρονικό και Αποτίμηση μιας πρότασης*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1990.

Καζάκος, Πάνος και Στεφάνου, Κώστας, *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η Πρώτη Πενταετία, Τάσεις, προβλήματα, προοπτικές*, Ελληνική εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Σάκκουλας, 1987.

Κακουλλής, Λούκας, *Η Αριστερά και οι Τουρκοκύπριοι, Το Κυπριακό από μια άλλη σκοπιά*, Λευκωσία, Κασουλίδης, 1990.

Κακουλλής Λούκας, *Της Κύπρου οι ταγοί*, Λευκωσία, 2000.

Καπόπουλος, Γιώργος, «'Προεδρική' πρωθυπουργία στη Βρετανία», *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 28 Αυγούστου 1999, σ. 10.

Καραμανλής, Κώστας Α., *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και οι εξωτερικές μας σχέσεις, 1928-1932*, Αθήνα, Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1986.

Καραμπελιάς, Γεράσιμος Ν., *Ο Ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην Πολιτική Ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας*, Αθήνα, 1998.

Κασκάνης, Χαράλαμπος, *Casus Belli, Ο Ανδρέας Παπανδρέου και η Κύπρος*, Λευκωσία, 1998.

Κασκάνης, Χαράλαμπος., «Ο Α. Παπανδρέου και η άμυνα της Κύπρου. Διαφορετικές εκτιμήσεις και επιλεκτική μνήμη,» *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 20 Ιουνίου 1999, σ. 10.

Καψής, Γιάννης, *Οι Τρεις Μέρες του Μάρτη*, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη, 1990.

Κιζιλγιουρέκ, Νιαζί, *Κύπρος: Το Αδιέξοδο των Εθνικισμών*, Αθήνα, Μαύρη Λίστα, 1999.

Κληρίδης, Γλαύκος, *Η Κατάθεση μου*, τόμοι 1-4, Λευκωσία, Αλήθεια, 1988-91.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, «Η Ελλάδα του 2000: Μια ανάλυση των ενδοκρατικών παραγόντων που επηρεάζουν την ελληνική εξωτερική πολιτική», σε Κατσούλης Η., Γιαννίτσης Τ. και Καζάκος Π. (επιμ.), *Η Ελλάδα προς το 2000, Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*, Αθήνα, Παπαζήση, 1988, σσ. 441-53.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, «Δομές και Διαμόρφωση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974-1987», σε Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος και Κώνστα, Δημήτρης (επιμ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Τόμος Α', Αθήνα, Σάκκουλας, 1988, σσ. 57-78.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, «Οι Στόχοι της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής στα Βαλκάνια», σε Δημήτρη Κώνστα και Παναγιώτη Τσάκωνα (επιμ.), *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Εσωτερικές και Διεθνείς Παράμετροι,* Αθήνα, Οδυσσέας, 1994.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, *Διεθνείς Σχέσεις, Εξουσία και Δικαιοσύνη,* Αθήνα, Παπαζήση, 1995.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, *Κυπριακό: Λάθη, διδάγματα και προοπτικές,* Αθήνα, Ι. Σιδέρης, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1996.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, «Το σύνδρομο της εννοιολογικής αδράνειας», *Καθημερινή,* Αθήνα, 8 Νοεμβρίου 1998, σ. 9.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, *Εξωτερική Πολιτική: Διάλογοι μιας κρίσιμης εποχής,* Αθήνα, Ι. Σιδέρης, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1999.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, «Η κυπριακή αμφιθυμία του Ελληνισμού», *Καθημερινή,* Αθήνα, 1 Αυγούστου 1999, σ. 9.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, «Κύπρος: Το δόγμα της μη πρώτης απόρριψης», *Καθημερινή,* Αθήνα, 4-5 Μαίου 2002, σ. 12.

Κουλουμπής, Θεόδωρος Α. και Hicks, Sallie M., *Η Αμερικανική Πολιτική στην Ελλάδα και Κύπρο,* Αθήνα, Παπαζήση, 1976.

Κουλουμπής, Θεόδωρος και Κώνστας, Δημήτρης, *Διεθνείς Σχέσεις, Μια συνολική προσέγγιση,* Τόμος Α', Αθήνα, Παπαζήση, 1985.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, «Η Ελλάδα στο διεθνές περιβάλλον», στο Ντάλης, Σωτήρης (επιμ.), *Ευρωπαϊκή ενοποίηση και βαλκανική πολυδιάσπαση. Ο ρόλος της Ελλάδας,* Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1994, σσ. 141-61.

Κουλουμπής, Θεόδωρος και Ντάλης, Σωτήρης, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στο κατώφλι του 21^ου^ αιώνα, Εθνοκεντρισμός ή Ευρωκεντρισμός,* Αθήνα, Παπαζήση, 1997.

Κουρής, Νίκος, *Ελλάδα-Τουρκία, Ο Πεντηκονταετής Πόλεμος,* Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1997.

Κουτσούκης, Κλεομένης, *Η Πολιτική Ηγεσία, Θεωρία, Συγκριτική Έρευνα του Πολιτικού Προσωπικού και Ανάλυση Πολιτικού Προσωπικού,* Αθήνα, Εκδόσεις Ε. Αναστασίου, 1990.

Κουφουδάκης, Βαγγέλης, «Η Διεθνής Διάσταση του Κυπριακού: 1960-1987,» *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: 1974-1987*», σε Κώνστας, Δημήτρης και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος (επιμ.), τόμος δεύτερος, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1989, σσ. 69-90.

Κουφουδάκης, Βαγγέλης, «Πολιτική ΗΠΑ στο Κυπριακό,» στο *Η Διεθνής Πτυχή του Κυπριακού,* Πρακτικά Σεμιναρίου, ΚΥΚΕΜ, Λεμεσός, 1989.

Κουφουδάκης, Βαγγέλης, «Αμερικανική εξωτερική πολιτική και το κυπριακό πρόβλημα, 1960-1991», σε Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος και Τσάκωνας, Παναγιώτης Ι., *Η Νέα Διεθνής Τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό Πρόβλημα,* , Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1993, σσ. 241-63.

Κουφουδάκης, Βαγγέλης, «Το Κυπριακό και οι Διεθνείς Εξελίξεις», σε Περιστιάνης, Νίκος και Τσαγγαράς, Γιώργος, *Ανατομία Μιας Μεταμόρφωσης, Η Κύπρος μετά το 1974: Κοινωνία-Οικονομία-Πολιτική-Πολιτισμός,*, Λευκωσία, Εκδόσεις Intercollege, 1995, σσ. 273-84.

Κρανιδιώτης, Γιάννος και Τσαλακός, Γιώργος, *Μακάριος, όπως τον είδαν...,* Αθήνα, Μετόπη Ε.Π.Ε., 1980.

Κρανιδιώτης, Γιάννος Ν., *Το Κυπριακό Πρόβλημα, 1960-1974,* Αθήνα, Θεμέλιο, 1984.

Κρανιδιώτης, Γιάννος (επιμ.), *Οι σχέσεις Κύπρου-Ευρωπαϊκής Κοινότητας,* Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1993.

Κρανιδιώτης, Γιάννος, *Προτάσεις για μια Ευρωπαϊκή Πολιτική,* Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 1993.

Κρανιδιώτης, Γιάννος Ν., *Η εξέλιξη της ελληνικής πολιτικής στη Δεύτερη Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας,* Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1994.

Κρανιδιώτης, Γιάννος Ν., Συρίχας, Γιώργος Λ. και Χαραλαμπίδης, Θεόδουλος Γ., *Κύπρος-Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Εξέλιξη και Προοπτική των Σχέσεων της Κύπρου με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα,* Λευκωσία, 1994.

Κρανιδιώτης, Νικόλαος Γ., *Η Κύπρος στην Ευρώπη,* Αθήνα, Εστία, 2001.

Κρανιδιώτης, Νίκος, *Οι διεθνείς διαστάσεις του Κυπριακού,* Αθήνα, Θεμέλιο, 1983.

Κρανιδιώτης, Νίκος, *Ανοχύρωτη Πολιτεία,* τόμος Α και Β, Αθήνα, Εστία, 1985.

Κυπριανού, Σπύρος, «Έτσι έπεισε τον Μακάριο να υπογράψει», *Εθνικός Κήρυκας,* Νέα Υόρκη, 2-3 Μαΐου 1998, σ. 16.

Κυπριανού, Σπύρος, «Το δίδυμο έγκλημα του 1974», *Η Σημερινή,* Λευκωσία, 19 Ιουλίου 1998, σ. 8.

Κυπριανού, Σπύρος, «Κρίσιμη Φάση του Ελληνισμού Σήμερα, 28η Οκτωβρίου», στο *Το Κυπριακό Σήμερα,* Πανεπιστήμιο Πατρών, 1999, σσ. 71-84.

Κυπριανού, Σπύρος, «Επιρρίπτει σε άλλους λάθη χωρίς να τα τεκμηριώνει», *Τα Νέα*, Αθήνα, 4 Μαίου 1999, Ν 18.

Κυπριανού, Σπύρος, «Η Εγκατάλειψη της ομοσπονδίας οδηγεί στη διχοτόμηση», *Πολίτης*, Λευκωσία, 10 Αυγούστου 1999, σ. 2.

Κυπριανού, Σπύρος, «Οφειλόμενη απάντηση στους Νέους Ορίζοντες», *Πολίτης*, Λευκωσία, 19 Αυγούστου 1999, σ. 2.

Κυριακού, Ανδρέας, «Η λειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου», Α και Β Μέρος, *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 11 και 12 Ιουνίου 1999.

Κυριάκου, Ανδρέας, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, Τόμος Πρώτος, Περίοδος 1940-1987, Λευκωσία, 2001.

Κυριάκου, Ανδρέας, *Αυτόπτης Μάρτυρας*, Τόμος Δεύτερος, Περίοδος 1988-1993, Λευκωσία, 2001.

Κύρρης, Κώστας Π., *Η Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας, Καταγωγή, Μέθοδοι, Χαρακτηριστικά*, Αθήνα, Ρήζος, 1991.

Κύρτσης, Αλέξανδρος Ανδρέας, «Πολιτική Νομιμοποίηση και Οικονομικός Εκσυγχρονισμός», σε Κατσούλης Ηλ., Γιαννίτσης Τ. και Καζάκος Π. (επιμ.), *Η Ελλάδα προς το 2000, Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερικές Σχέσεις*, Αθήνα, Παπαζήση, 1988, σσ. 17-34.

Κώνστας, Δημήτρης, «Ποια Τουρκία επιθυμούμε;» *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 17 Μαρτίου 1996.

Κώνστας, Δημήτρης και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος (επιμ.), *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική, 1974-1987. Δομές και στόχοι. Ο διπολικός διεθνής περίγυρος*, τόμος πρώτος, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1989.

Κώνστας, Δημήτρης και Χαράλαμπος, Τσαρδανίδης (επιμ.), *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική, 1974-1987. Οι Ελληνο-τουρκικές σχέσεις - Κυπριακό*, τόμος δεύτερος, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1989.

Κώνστας, Δημήτρης και Τσάκωνας, Παναγιώτης Ι. (επιμ.) , *Ελληνική εξωτερική πολιτική: εσωτερικές και διεθνείς παράμετροι*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1994.

Λαγάκος, Ευστάθιος, *Ανασκόπηση – Ο Λαϊκισμός στα εθνικά μας θέματα*, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ-Ι. Σιδέρης, 1996.

Λάρκου, Λάρκος, «Σχέσεις Κύπρου-Ελλάδας, 1974-1994», σε Περιστιάνης, Νίκος και Τσαγγαράς, Γιώργος (επιμ.), *Ανατομία Μιας Μεταμόρφωσης, Η Κύπρος μετά το 1974: Κοινωνία-Οικονομία-Πολιτική-Πολιτισμός*, Λευκωσία, Εκδόσεις Intercollege, 1995, σσ. 285-92.

Λιναρδάτος, Σπυρος, *Από τον Εμφυλιο στη Χουντα 1950-1967*, Τόμος Α', Αθηνα, Παπαζήση, 1977.

Λιούσης, Νικος και Ντάλης, Σωτήρης, *Οι Διεθνείς Σχέσεις στη Μεταψυχροπολεμική Εποχή. Από τη Γεωπολιτική στη Γεωοικονομία και οι Προκλήσεις του 21^{ου} Αιώνα*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1999.

Λοβέρδος, Γιάννης, «Οι πρωταγωνιστές της 'φωτιάς'. Άγνωστες πτυχές της πολιτικής και προσωπικής ζωής των Κλίντον, Μιλόσεβιτς, Σρέντερ, Ντ' Αλέμα, Ολμπράιτ, Φισερ», *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 4 Απριλίου 1999, σ. 12.

Λούλης, Γιάννης, «Το Πολιτικό Σύστημα και η Διαμόρφωση της Εξωτερικής Πολιτικής», σε Κωνστα, Δημήτρη και Τσάκωνα, Παναγιώτη Ι. (επιμ.), *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική. Εσωτερικές και Διεθνείς Παράμετροι*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1994, σσ. 121-5.

Λυγερός, Σταύρος, *Κυπρος. Στα όρια του αφανισμού*, Αθήνα, Νέα Σύνορα, Α. Α. Λιβανη, 1993.

«Μα ποιος είναι τελοσπάντων ο Μιλόσεβιτς;» *Η Καθημερινή*, 25 Απριλίου 1999, σ. 28.

Macintyre, Ben, «Το παιδικό τραύμα της Ολμπράιτ, Τα προσωπικά αισθήματα και η οικογενειακή ιστορια καθοδηγούν την υπουργό εξωτερικών», *Το Βήμα*, Αθήνα, 11 Απριλίου 1999, Α7.

Μαραβέγιας, Ναπολέων και Τσινισιζέλης, Μιχάλης (επιμ.), *Η Ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1995.

Μαράκης, Νίκος, «Στρατιωτική ένταση για εσωτερική κατανάλωση, Η κρίση μεταξύ Άγκυρας και Δαμασκού», *Το Βήμα*, Αθήνα, 11 Οκτωβρίου 1998, Α25.

Μαρίνος, Γιάννης, «Ελληνοτουρκικά: Που και πως πάμε;» *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 23 Μαίου 1996, σσ. 3-7.

Μελακοπίδης, Κώστας, *Ειρηνευτικές Προσπάθειες για το Κυπριακό, Καιρός για μια συνεκτική πρωτοβουλία*, Αθήνα, Παπαζήση, 1997.

Μελακοπίδης, Κώστας, *Λεξικό Διεθνών Σχέσεων και Εξωτερικής Πολιτικής: Ιστορία, Θεωρία, Ορολογία*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1998.

«Μέσω ΟΝΕ η επιστροφή στην Δύση», *Η Καθημερινή*, Λευκωσία, 7 Μαρτίου 1999, σ. 4.

Μηνά, Γιάννης, «Εσωτερικό Μέτωπο και η διεθνής υποτίμηση μας», *Η Σημερινή*, Λευκωσία, 26 Απριλίου 1998, σ. 11.

Miles, James, «Ο κομμουνισμός της Κίνας μετά 50 έτη. Οι ηγέτες της χώρας οφείλουν το επόμενο έτος να πάρουν σημαντικές αποφάσεις», *Η Καθημερινή*, 20 Δεκεμβρίου 1998.

Μίρκου, Γ., «Ο φίλος μου ο Ανδρέας, Η ανάμειξη του στην πολιτική και τα πρώτα βήματα του», *Το Βήμα,* Αθήνα, 30 Ιουνίου 1996, Α 14-5.

Μιχαλόπουλος, Δημήτρης, «Οι ιστορικές ρίζες της διαμάχης στο Κοσσυφοπέδιο», *Το Βήμα,* Αθήνα, β12.

Μομ, Σομερσμετ, «Η κόψη του ξυραφιού», *Οικονομικός Ταχυδρόμος,* 8 Απριλίου 1999, σ. 51.

Μουζέλης, Νίκος, «Εξωτερική Πολιτική με φαντασία και τόλμη», *Το Βήμα,* Αθήνα, 8 Αυγούστου 1999, Α14.

Μπιράντ, Μεχμέτ Αλί, *Παζαρέματα,* Αθήνα, Εκδόσεις Φλώρος, 1985.

Ντάλης, Σωτήρης (επιμ.), *Ευρωπαϊκή ενοποίηση και βαλκανική πολυδιάσπαση. Ο ρόλος της Ελλάδας,* Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1994.

Ντόκος, Θάνος και Πιέρρος, Φίλιππος, *Η Μεσόγειος προς τον 21^ο^ Αιώνα: Η Θέση της Ελλάδας,* Αθήνα, Παπαζήσης, 1996.

Ντόκος, Θάνος, *Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας,* Αθήνα, Εκδόσεις Κωνσταντίνου Τουρίκη, 2001.

Οζκιούρ, Οζντεμίρ Α., *Η Κύπρος στη ζωή μου,* Αθήνα, Καστανιώτης, 1999.

Οι επιπτώσεις του πολέμου ανάμεσα στο Ιράν – Ιράκ στη Μέση Ανατολή και την Ανατολική Μεσόγειο, Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1988.

Οικονομίδης, Χριστοφής, *Η Απομυθοποιημένη Ιστορία του Κυπριακού τα Τελευταία 50 Χρόνια,* Λευκωσία, 1993.

Πάγκαλος, Θεόδωρος, «Η ελληνική εξωτερική πολιτική μέσα από τις σχέσεις Κύπρου-Ευρωπαϊκής Ένωσης», σε Ντάλης, Σωτήρης (επιμ.), *Ευρωπαϊκή ενοποίηση και βαλκανική πολυδιάσπαση. Ο ρόλος της Ελλάδας,* Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1994, σσ. 27-32.

Πάγκαλος, Θεόδωρος, *Memorandum,* Το Βήμα, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 2001, Α22-3.

Παιονίδης, Πανίκος, *Ανδρέας Ζιαρτίδης, χωρίς φόβο και πάθος,* Λευκωσία, 1995.

Παπαδάκη, Ελίζα, «Ο πόλεμος, η οικονομία, και η πολιτική. Η επέμβαση του ΝΑΤΟ στη Σερβία φέρνει στο προσκήνιο το πρόβλημα πόρων αλλά και θεσμών ανάπτυξης σε χώρες με διαφορετικές παραδόσεις», *Η Καθημερινή,* Αθήνα, 4 Απριλίου 1999.

Παπαδημήτρη, Παναγιώτης, *Εκλογές 2001, Οι ηγέτες, άγνωστα στοιχεία από τη ζωή τους,* Λευκωσία, Εκδόσεις Επιφανίου, 2001.

Παπαιώαννου, Εζεκίας, *Ενθυμίσεις από τη Ζωή μου*, Λευκωσία, Πυρσός, 1988.

Παπακωνσταντίνου, Μιχάλης, *Το ημερολόγιο ενός πολιτικού. Η εμπλοκή των Σκοπίων*, Αθήνα, Εστία, 1994.

Παπαχελάς, Αλέξης, *Ο Βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας, Ο Αμερικανικός Παράγων, 1947-1967*, 11η έκδοση, Αθήνα, Εστία, 1998.

Περράκης, Στέλιος Ε., «Η ελληνική εξωτερική πολιτική μέσα από τις παρεμβάσεις της κοινοτικής προεδρίας στη γενική συνέλευση του ΟΗΕ, 1981-1985», στο Καζάκος, Πάνος και Στεφάνου, Κώστας (επιμ.), *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Η πρώτη πενταετία. Τάσεις, προβλήματα, προοπτικές*, Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Σάκκουλας, 1987.

Περιστιάνης, Νίκος, «Δεξιά-αριστερά, ελληνοκεντρισμός-κυπροκεντρισμός: Το εκκρεμές των συλλογικών ταυτίσεων μετά το 1974,» σε Περιστιάνης, Νίκος και Τσαγγαράς, Γιώργος (επιμ.), *Ανατομία μιας Μεταμόρφωσης, Η Κύπρος μετά το 1974: Κοινωνία-Οικονομία-Πολιτική-Πολιτισμός*, Λευκωσία, Intercollege Press, 1998, σσ. 123-56.

Περιστιάνης, Νίκος, «[ΑΚΕΛ] Ιδεολογική κρίση στα χρόνια του '80», *Πολίτης*, Λευκωσία, 3 Δεκεμβρίου 2000.

Πιερίδης, Κυριάκος, *Η Ευρώπη σε Μεταμόρφωση, Κύπρος-Ευρωπαϊκή Ένωση, Διαδρομή και Ρήξεις, 1988-1995*, Τόμος Α', Αθήνα, «Νέα Σύνορα»-Α.Α. Λιβάνη, 2001.

Πλατιάς, Αθανάσιος Γ., *Το Νέο Διεθνές Σύστημα, Ρεαλιστική προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995.

«Προληπτική θεραπεία για τα Βαλκάνια», *Η Καθημερινή*, Αθήνα, 10 Μαρτίου 1999, σ. 12.

Πρωτοπαπάς, Βασίλης, «Στο τέλος της εποχής των 'χαρισματικών' ηγετών», *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία, 9 Οκτωβρίου 1999, σ. 7.

«Πως η Κύπρος έγινε 'παράδεισος'», *Βήμα*, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1997, Α18-9.

Ράλλης, Γεώργιος Ι., *Ώρες Ευθύνης*, Αθήνα, Ευρωεκδοτική, 1983.

Ροζάκης, Χρήστος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1974-1980*, Αθήνα, Μαλλιάρη-Παιδεία, 1985.

Ροζάκης, Χρήστος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική και οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες: Επιπτώσεις από την ένταξη, 1981-86*, Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1987.

Ροζάκης, Χρήστος, «Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις: η νομική διάσταση», σε Κώνστας, Δημήτρης και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος (επιμ.), *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική: οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό πρόβλημα,* Αθήνα, Σάκκουλας, 1989.

Ροζάκης, Χρήστος, «Οι επιδράσεις της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης στην εξωτερική πολιτική των κοινοτικών κρατών», σε Ρούκουνας, Α., Μπρεδήμας και Γιόκαρης, Α. (επιμ.), *1992: Νομική – οικονομική – και πολιτική διάσταση και προοπτικές για την Ελλάδα,* Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών-Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1989, σσ. 81-91.

Ροζάκης, Χρήστος, *Πολιτικές και νομικές διαστάσεις της μεταβατικής συμφωνίας της Νέας Υόρκης μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ,* Αθήνα, ΕΛΙΑΜΕΠ, 1996.

Σαζανίδη, Χ., *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στην πενταετία 1973-1978,* Θεσσαλονίκη, 1979.

«Σαμίλ Μπασαγιέφ, Ο καλός στρατιώτης και ο κακός πολιτικός», *Το Βήμα,* Αθήνα, 22 Αυγούστου 1999, Α29.

Σοφοκλέους, Ανδρέας, «Η ανάπτυξη των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην Κύπρο την περίοδο 1975-1994,» σε Περιστιάνης, Νίκος και Τσαγγαράς, Γιώργος (επιμ.), *Ανατομία Μιας Μεταμόρφωσης, Η Κύπρος μετά το 1974: Κοινωνία-Οικονομία-Πολιτική-Πολιτισμός,* Λευκωσία, Εκδόσεις Intercollege, 1998, σσ. 285-92.

«Σλόποταν Μιλόσεβιτς, Βίος και Πολιτεία», *Η Καθημερινή,* 6 Απριλίου 1999, σ. 20.

Στεφάνου, Κώστας, «Το Ελληνικό Κοινοβούλιο και η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (1981-1985)», σε Κουλουμπής, Θεόδωρος και Κώνστας, Δημήτρης (επιμ.), *Το Ελληνικό Κοινοβούλιο στην Εξωτερική Πολιτική, 1974-1981,* Ελληνική εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Σάκκουλα, 1986, σσ. 98-106.

Στοφορόπουλος, Θέμος Χ., «Εισαγωγή», σε Λυγερό, Σταύρο, *Κύπρος, Στα Όρια του Αφανισμού,* Αθήνα, Νέα Σύνορα, 1993, σσ. 15-35.

Στοφορόπουλος, Θέμος Χ. και Μακρυδημήτρης, Αντώνης Π., *Το σύστημα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η θεσμική διάσταση: διαμόρφωση και παρακολούθηση, συντονισμός και συνοχή, ανάλυση και σχεδιασμός πολιτικής,* Αθήνα, ΕΚΕΜ/Κείμενα Έρευνας και Τεκμηρίωσης αρ. 38, 1996.

«Τα πρόσωπα του πολέμου..., οι χαρακτήρες, η ψυχοσύνθεση και τα βιώματα των πρωταγωνιστών και των βοηθών τους χρειάζονται μια δεύτερη ανάγνωση», *Η Καθημερινή,* Αθήνα, 21 Απριλίου 1999, σ. 3.

Τενεκίδης, Γιώργος, *Διεθνοποίηση και αποδιεθνοποίηση του Κυπριακού,* Αθήνα, Εστία, 1982.

Τενεκίδης, Γιώργος, *Οι νομικές διαστάσεις του κυπριακού,* Αθήνα, Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, 1988.

Τετράδια Πολιτικού Διαλόγου Έρευνας και Κριτικής, Αθήνα, Ιούλιος, 1982.

Τερλεξής, Πανταζής, *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού, Ανατομία ενός Λάθους,* Αθήνα, Ράππα, 1971.

Τζερμίας, Παύλος Ν., «Το Κυπριακό Πρόβλημα: Από τον Εθνικισμό στην Επαναπροσέγγιση;», *Επίκεντρα,* Αθήνα, αρ. 64, Δεκέμβριος 1990, σσ. 73-6.

Τζερμίας, Παύλος Ν., «Το Κυπριακό: Μια νηφάλια ιστορική αναδρομή», *Επίκεντρα,* Αθήνα, αρ. 66, Ιούνιος 1991, σσ. 57-63.

Τζερμίας, Παύλος Ν., «Πολιτική Ιστορία του Κυπριακού χώρου, αναδρομή στο παρελθόν και διδάγματα για το μέλλον», σε Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος και Τσάκωνας, Παναγιώτης Ι., *Ελλάδα και Τουρκία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου,* , Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1999, σσ. 393-404.

Τζερμίας, Παύλος Ν., *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας,* Τόμοι Α και Β, Αθήνα, Libro, 2001.

Το Τουρκικό Τόξο Εναντίον της Ελλάδας και της Ευρώ-Ορθοδοξίας, Συλλογικό Έργο του Ευρωπαϊκού, Μη Κυβερνητικού, Μη Κερδοσκοπικού Οργανισμού «Η Ελλάδα για τον κόσμο», Αθήνα, Εκδόσεις Ε. Κ., 1993.

Τορναρίτης, Κρίτων, *Η Κατανομή της Κρατικής Εξουσίας στο Ομοσπονδιακό Κράτος,* Λευκωσία, 1975.

Τορναρίτης, Κρίτων, «Η Γένεση της Κυπριακής Δημοκρατίας και οι Νομικές Επιπτώσεις της», στο Τενεκίδης, Γιώργος και Κρανιδιώτης, Γιάννος (επιμ.), *Κύπρος, Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της,* Αθήνα, 1981.

Τσακαλογιάννης, Πάνος, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, Από την Βαστίλη στο Τείχος του Βερολίνου, 1789-1989,* Τόμος Β'(1890-1989), Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1996.

Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, «Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Ευρωπαϊκή συνεργασία και το Κυπριακό Πρόβλημα», *Επιθεώρηση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων,* τεύχος 3, 1982, σσ. 369-397.

Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, «Το Κυπριακό Ζήτημα στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία», στο Καζάκος, Πάνος και Στεφάνου, Κώστας (επιμ.), *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα: Η πρώτη πενταετία. Τάσεις, προβλήματα, προοπτικές,* Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Σάκκουλας, 1987, σσ. 367-381.

Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, «Η τελωνειακή ένωση της Κύπρου με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και το κυπριακό πρόβλημα», *Σύγχρονα Θέματα*, περίοδος Β', τεύχος 38, Μάιος 1989, σσ. 67-76.

Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, «Η 'νέα σκέψη' στη σοβιετική εξωτερική πολιτική: 1985-1991», σε Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος (επιμ.), *Η Σοβιετική Ένωση: Από την Μετεξέλιξη στην Αποσύνθεση*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1993, σσ. 129-62.

Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, «Η Σοβιετική Ένωση και το Κυπριακό πρόβλημα: 1960-1991,» σε Γιαλλουρίδης, Χριστόδουλος και Τσάκωνας, Παναγιώτης Ι. (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη: Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό πρόβλημα*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1993.

Τσινισιζέλης, Μιχάλης Ι. και Χρυσοχόου, Δημήτρης Ν., *Ευρωπαϊκή Ένωση και Δημοκρατία: Δομικές Συνθήκες και Πολιτική Διαδικασία*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1995.

Τσινισιζέλης, Μιχάλης, *Σκέψεις για την Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα, Σιδέρης, 1996.

Τσινισιζέλης, Μιχάλης Ι. και Υφαντής, Κώστας, *Σύγχρονα Προβλήματα Διεθνών Σχέσεων, Κρατική Κυριαρχία: Απειλές και Προκλήσεις*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2000.

Τσούκαλης, Λουκάς (επιμ.), *Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα: η πρόκληση της προσαρμογής*, Αθήνα, ΕΚΕΜ/Παπαζήσης, 1993.

«Φάκελος Τουρκία: πολιτική σταθερότητα και δημογραφική έκρηξη», *Η Καθημερινή*, 21 Μαρτίου 1999, σ. 20.

Φάντης, Ανδρέας, *Από το Λαό...με το Λαό...για το λαό*, Λευκωσία, 1997.

Φατούρος, Αργύρης, «Ο ρόλος του Κογκρέσου στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ», σε Κουλουμπής, Θεόδωρος και Κώνστας, Δημήτρης (επιμ.), *Το Ελληνικό Κοινοβούλιο στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1974-1984*, , Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Σάκκουλας, 1986, σσ. 85-94.

Φραγκάκης, Ν., «Το Ελληνικό Κοινοβούλιο και η συμμετοχή της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (1974-1981)», σε Κουλουμπής, Θεόδωρος και Κώνστας, Δημήτρης (επιμ.) *Το Ελληνικό Κοινοβούλιο στην Εξωτερική Πολιτική, 1974-1981*, Ελληνική εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα, Σάκκουλα, 1986, σσ. 85-94.

Φραγκόπουλος, Χρήστος Α., «Ο Ρόλος και η Ενδυνάμωση των Διεθνών Μη-Κυβερνητικών Οργανισμών. Προτάσεις για τη Στρατηγική Διαχείριση των Παγκόσμιων Προβλημάτων προς το 2000», σε Τσινισιζέλης, Μιχάλης και Υφαντής, Κώστας (επιμ.), *Σύγχρονα Προβλήματα Διεθνών Σχέσεων, Κρατική Κυριαρχία: Απειλές και Προκλήσεις*, , Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2000, σσ. 74-83.

Huntington, Samuel, *Η σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης*, Αθήνα, Terzobooks, 1998.

Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Το Γεωπολιτικό Περιβάλλον του Κυπριακού και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στη Δεκαετία του 1950*, Αθήνα, ΑΙΠΕΙΑ, Σπίτι της Κύπρου και Εκδόσεις Παρουσία, 1998.

Χατζηβασιλείου, Ευάνθης, *Το Κυπριακό Ζήτημα, 1878-1960, Η Συνταγματική Πτυχή*, Αθήνα, 1998.

Χατζήκυριακος, Ανδρέας και Χριστοφόρου, Χριστόφορος, *Βουλευτικές: Ιστορία, Αριθμοί, Ανάλυση*, Λευκωσία, Εκδόσεις Intercollege, 1996.

Χατζήκυριακος, Ανδρέας, «Ο μυστικός διάλογος για το κυπριακό το 1984-85», *Πολίτης*, Λευκωσία, 12 Σεπτεμβρίου 2000, σ. 5.

Χριστοδουλίδης, Θεόδωρος, «Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Πολιτική συνεργασία: Ο διχόρροπος εταίρος» σε Κώνστας, Δημήτρης και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος (επιμ.), *Σύγχρονη ελληνική εξωτερική πολιτική, 1974-1987. Δομές και στόχοι. Ο διπολικός διεθνής περίγυρος*, τόμος Α, Αθήνα, Σάκκουλα, 1989, σσ. 221-265.

Χριστοδούλου, Μιλτιάδης, *Η Πορεία μιας Εποχής: Η Ελλάδα, η Κυπριακή Ηγεσία και το Κυπριακό Πρόβλημα*, Αθήνα, Ιωάννου Φλώρου, 1987.

Χριστοδούλου, Μιλτιάδης, *Η Πορεία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων και η Κύπρος*, Τόμοι Α και Β, Λευκωσία, Πρόοδος, 1995.

Χριστοδούλου, Μιλτιάδης, *Κύπρος – Η Διχοτόμηση: Μια Πορεία χωρίς ανακοπή*, Λευκωσία, Πρόοδος, 1996.

Χριστοδούλου, Μιλτιάδης, *Κύπρος-Ελλάς: Οι Σχέσεις Αθηνών-Λευκωσίας, πορεία έξαρσης και καταποντισμού ανάδυσης και ανάπλασης*, Τόμος Α' και Β', Λευκωσία, Πρόοδος, 1999.

Χριστοδούλου, Μιλτιάδης, *Το ΝΑΤΟ στη Ψυχροπολεμική και τη Μεταψυχροπολεμική Εποχή και η Κύπρος*, Λευκωσία, Πρόοδος, 2000.

Χριστοφόρου, Χριστόφορος, *Πληθυσμός και πολιτική στην Κατεχόμενη Κύπρο (1974-1998)*, Αθήνα, Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, 2001.

Χρυσοστομίδης, Κύπρος, *Το Κράτος της Κύπρου στο Διεθνές Δίκαιο*, Αθήνα, Σάκκουλα, 1994.

Ξενόγλωσσα

Adams, Thomas W. and Cottrell, Alvin J., *Cyprus Between East and West*, Baltimore, The John Hopkins Press, 1968.

Adams, Thomas W., *AKEL: The Communist Party of Cyprus*, Stanford University, Hoover Institute Press, 1971.

Alford, Jonathan, *Greece and Turkey: Adversity in Alliance*, Aldershot, Gower, 1984.

"Al Gore: In search of the real man," *The Economist*, 12 August 2000, pp. 18-20.

Allison, Graham, *The Essence of Decision: explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston, Little Brown, 1971.

Allison, Graham and Halperin, Morton, "Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications," *World Politics*, XXIV, spring 1972, pp. 40-79.

Allison, Graham T. and Nicolaidis, Kalypso, *The Greek Paradox: Promise vs. Performance*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1996.

Armstrong, David, Lioyd, Lorna and Redmond, John, *From Versailles to Maastricht, International Organization in the Twentieth Century*, St. Martin's Press, New York, 1996.

Attalides, Michael A. (ed.), *Cyprus Reviewed*, Nicosia, Jus Cypri Association, 1976.

Attalides, Michael A., *Cyprus: Nationalism and International Politics*, Edinburgh, Q Press, 1979.

Axelrod, Robert, "Schema Theory: An Information Processing Model of Perception and Cognition," *American Political Science Review*, 67, 1973, pp. 1248-66.

Axelrod, Robert (ed.), *Structure of Decision: The Cognitive Maps of Elites*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1976.

Bahcheli, Tozun, *Greek-Turkish Relations Since 1955*, Boulder, CO, Westview Press, 1989.

Bahcheli, Tozun, "Turkey's Cyprus Challenges, Preserving the Gains of 1974", in Kerides, Dimitris, and Triantaphyllou, Dimitrios, *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization*, volume 1, The Ifpa-Kokkalis Series on Southeast European Policy, Virginia, Brassey's, Inc., 2001, pp. 208-22.

Bacheli, Tozun, Couloumbis, Theodore, Carley, Patricia, *Greek-Turkish Relations and U. S. Foreign Policy on Cyprus, the Aegean and Regional Stability,* United States Institute of Peace, Washington, D. C., 1997.

Baldwin, David A. (ed.), *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate,* New York, Columbia University Press, 1993.

Ball, George, *The Past Has Another Pattern: Memoirs,* New York, Norton, 1982.

Banac, Ivo, *The National Question in Yugoslavia: Origin, History, Politics,* Cornell University Press, 1984.

Barber, Benjamin, R. *Jihad vs. McWorld,* New York, Ballantine Books, 1996.

Barber, James, *The Presidential Character: Predicting Presidence´s Performance in Office,* Englewood Cliffs, New Jersey, 1972.

Barber, James, "The Question of Presidential Character," *Saturday Review,* September 1972, pp. 62-6.

Bendix, Reinhard, *Max Weber, An Intellectual portrait,* London, Methuen, 1973.

Birand, Mehmet A., *30 Hot Days,* Instabul, K. Rustem and Bro., 1985.

Birt, Raymond, "Personality and Foreign Policy: The Case of Stalin", *Political Psychology,* 1993, pp. 99-122.

Bitsios, Dimitris S., *The Vulnerable Republic,* Salonika, Institute for Balkan Studies, 2nd edition, 1975.

Bobrow, Davis B., Chan, Steve, and Kringen, John A., *Understanding Foreign Policy Decisions,* New York, Free Press, 1979.

Bonham, Matthew G., "Cognitive Mapping as a Technique for Supporting International negotiation," *Theory and Decision,* vol. 34, 1993, pp. 255-73.

Bolukbasi, Suha, *The Superpowers and the Third Word: Turkish-American Relations and Cyprus,* New York, University Press of America, 1988.

Booth, Ken and Smith, Steve (eds.), *International Relations Theory Today,* Philadelphia, The Pennsylvania University Press, 1995.

Borowiec, Andrew, *Cyprus, A Troubled Island,* Westport, Connecticut, Praeger Publishers, 2000.

Boutros Ghali, Boutros, *An Agenda for Peace: Preventative Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping,* New York, United Nations, 1992.

Boyce, P. J., *Foreign Affairs for New States: Some Questions of credentials*, New York, St. Martin's Press, 1977.

Brawley, Mark R., *Liberal Leadership: Great Powers and Their Challenges in Peace and War*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1993.

Brewin, Christopher, *The European Union and Cyprus*, Huntingdon, Cambridgeshire, The Eothen Press, 2000.

Brown, Michael E., Lynn-Jones, Sean M. and Miller, Steven E. (eds.), *The Perils of Anarchy, Contemporary Realism and International Security*, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 1995.

Brown, Michael E., Lynn-Jones, Sean M. and Miller, Steven E. (eds.), *Debating the Democratic Peace*, Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 1996.

Brown, Seymon, *The Causes and Prevention of War*, New York, St. Martin's Press, 1994.

Bueno de Mesquita, Bruce and Lalman, David, *War and Reason: Domestic and International Imperatives*, New Haven, CT, Yale University Press, 1992.

Bueno de Mesquita, and Siverson, Randolph M., "War and the Survival of Political Leaders: A Comparative Study of Regime Types and Political Accountability", *American Political Science Review*, vol. 89, December 1995, pp. 841-55.

Bull, Hedley, *The Anarchical Society*, Columbia University Press, New York, 1977.

Burgess, Philip M., *Elite Images and Foreign Policy Outcomes*, Columbus, Ohio State University Press, 1968.

Burns, James MacGregor, *Leadership*, Harper & Row, 1978.

Calotychos, Vangelis (ed.), *Cyprus and its People: Nation, Identity, and Experience in an Unimaginable Community, 1955-1997*, Boulder, Westview Press, 1998.

Camp, Glen D., "Greek-Turkish Conflict Over Cyprus", *Political Science Quarterly*, vol. 95, no. 1, 1980, pp. 43-70.

Camp, Glen D., "Cyprus Between the Powers", *Cyprus Review*, Nicosia, Intercollege, vol. 1, no. 2, fall 1989, pp. 65-90.

Carr, Hallet Edward, *The Twenty Year Crisis, 1919-1932*, 2nd edition, London, Macmillan, 1946.

Celık, Yasemin, *Contemporary Turkish Foreign Policy,* Praeger Publishers, 1999.

Chan, Steve and Sylvan, Donald (eds.), *Foreign Policy Decision Making Perception, Cognition and Artificial Intelligence,* Praeger Special Studies, New York, Praeger Publishers, 1984.

Chase, Robert, Hill, Emily, and Kennedy, Paul, *The pivotal States: A New Framework for U.S. Foreign Policy in the Developing World,* New York, W. W. Norton and Co, 1999.

Chrysostomides, Kypros, *The Republic of Cyprus, A Study in International Law,* The Hague/Boston/London, Martinus Nijhoff Publishers, 2000.

Chryssochoou, Dimitri N., Ifantis, Kostas, Stavrides, Stelios and Tsinisizelis, Michalis J., *Europe in Change: Theory and Reform in the European Union,* Manchester, Manchester University Press, 1999.

Clarke, Michael, "The Foreign Policy System: A Framework for Analysis", in Clarke, Michael and White, Brian (eds.), *Understanding Foreign Policy, The Foreign Policy Systems Approach,* Brian White, 1989, pp. 27-59.

Clarke, Michael, "Foreign Policy Analysis: A Theoretical Guide", in Stavridis, Stelios and Hill, Christopher (eds.), *Domestic Sources of Foreign Policy,* Oxford/Washington, D.C., Berg, 1996, pp. 19-39.

Clogg, Richard, "Greek-Turkish Relations in the Post-1974 Period", in Constas, Dimitris (ed.), *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s,* London, Macmillan, 1991, pp. 12-26.

Clogg, Richard (ed.), *Greece 1981-1989, the Populist Decade,* London, Macmillan, London, 1993.

Cohen, Warren, "Domestic Factors Affecting US Policy Toward Asia 1947 and 1971-73," *Harvard University Asia Center, Triangular Relations Conference.*

Constas, Dimitris (ed.), *The Creek-Turkish Conflict in the 1990s. Domestic and External Influences,* London, Macmillan, 1991.

Constas, Dimitris, and Stavrou, Nikolaos (eds.), *Greece Prepares for the 21st Century,* Baltimore, John Hopkins University Press, 1997.

Coufoudakis, Van, *U.S. Foreign Policy towards Greece and Cyprus: The Clash of Principle and Pragmatism,* Washington D. C., Center for Mediterranean Studies, 1975.

Coufoudakis, Van, *Essays on the Cyprus Conflict,* New York, Pella, 1976.

Coufoudakis, Van, "United States Foreign Policy and the Cyprus Question: An Interpretation", *Millennium: Journal of International Studies,* vol. 5, no. 3, winter 1976-77, pp. 245-268.

Coufoudakis, Van, "American Foreign Policy and the Cyprus Problem, 1974-1978: the "Theory of Continuity" Revisited", in Couloumbis, Theodore A. and Iatrides, John O. (eds.), *Greek-American Relations, A Critical Review,* New York, Pella, 1983, pp. 107-130.

Coufoudakis, Van, "Greek Foreign Policy Since 1974: The Quest for Independence, *Journal of Modern Greek Studies,* vol. 6, no. 1, May 1998, pp. 55-79.

Coufoudakis, Van, "Domestic Politics and the Search for a Solution of the Cyprus Problem", in Salem, Norma (ed.), *Cyprus, A Regional Conflict and its Resolution*, St. Martin's Press-Canadian Institute for International Peace and Security (CIIPS), 1992, pp. 17-38.

Coufoudakis, Van, "Cyprus, the United States and the United Nations Since 1960", *Etudes Helleniques/Hellenic Studies,* vol. 3, no. 1, 1994, pp. 37-58.
Couloumbis, Theodore A., "Five 'Theories' Regarding Kissinger's Policy Toward the Cyprus Crisis", *International Studies Notes,* vol. 2, no. 1, spring 1975, pp. 12-17.

Couloumbis, Theodore A., *The United States, Greece, and Turkey: The Troubled Triangle,* New York, Praeger, 1983.

Couloumbis, Theodore A., "Introduction: the impact of EC membership on Greece's foreign policy profile", in Kazakos, Panos and Ioakimides, Panagiotes C. (eds.), *Greece and EC Membership Evaluated,* London-New York, Pinter Publishers/St. Martin´s Press, 1994, pp. 189-198.

Couloumbis, Theodore A., "Greece in a Post-Cold War Environment", in Couloumbis, Theodore A., Veremis, Thanos A. and Triantaphyllou, Dimitrios C., *The Southeast European Yearbook, 1998-99,* ELIAMEP, Athens, 1999, pp. 247-60.

Couloumbis, Theodore A., Petropoulos, John A. and Psomiades, Harry J. (eds.), *Foreign Interference in Greek Politics, An Historical Perspective,* New York, Pella, 1976.

Couloumbis, Theodore A. and Iatrides, John O. (eds.), *Greek-American Relations, A Critical Review,* New York, Pella, 1983.

Couloumbis, Theodore A. and Veremis, Thanos, "In Search of New Barbarians: Samuel P. Huntington and the Clash of Civilizations," *Mediterranean Quarterly,* winter 1994, vol. 5, no. 1, pp. 36-44.

Couloumbis, Theodore A. and Yannas, Prodromos, "Greek Security Challenges in the 1990's" in *The Southeast European Yearbook 1994-95,* Athens, ELIAMEP, pp. 383-411.

Couloumbis, Theodore A. and Yannas, Prodromos, "Greek Foreign Policy Priorities for the 1990s", in Featherstone, Kevin and Ifantis, Kostas (eds.), *Greece in a Changing Europe: Between European Integration and Balkan Disintegration,* Manchester, Manchester University Press, 1996, pp. 160-175.

Cowhey, Peter F., "Domestic Institutions and International Commitments", *International Organization,* vol. 47, no. 2, spring 1993, pp. 299-326.

Crawshaw, Nancy, *The Cyprus Revolt,* London, George Allen and Unwin, 1978.

Crawshaw, Nancy, "Cyprus after Makarios: Prospects for a Settlement", *The World Today,* vol. 34, no. 1, January 1978, pp. 31-8.

Crawshaw, Nancy, "Cyprus: A Failure in Western Diplomacy", *The World Today,* vol. 40, no. 2, February 1984, pp. 73-8.

Denktash, Rauf R., *The Cyprus Triangle,* London, K. Rustem and Brother, 1988.

Deutsch, Karl W., *Political Community and the North Atlantic Area,* Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1957.

Diamandouros, Nikiforos P., "Regime Change and the Prospects for Democracy in Greece: 1974-1983" in O'Donnell, Guillermo, Schmitter, Philippe C., and Whitehead, Laurence (eds.), *Transitions from Authoritarian Rule: Southern Europe,* The John Hopkins University Press, 1988, pp. 138-64.

Diamandouros, Nikiforos P., "Greek Politics and Society in the 1990", in Allison, Graham T. and Nicolaidis, Kalypso (eds.), *The Greek Paradox: Promise versus Performance,* Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1996, pp. 23-38.

Dobbs, Michael, *Madeleine Albright, A Twentieth Century Odyssey,* Henry Holt and Company, 1999.

Dodd, Clement H., *The Cyprus Imbroglio,* Huntingdon, Cambridgeshire, Eothen Press, 1998.

Doyle, Michael W., "Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs," (part I), *Philosophy and Public Affairs,* summer 1983, no. 3, vol. 12, pp. 205-35.

Doyle, Michael W., "Liberalism and World Politics," *American Political Science Review,* December 1986, 80, no. 4, December 1986, pp. 1151-69.

Doyle, Michael W., *Ways of War and Peace*, New York, W. W. Norton, 1997.

Edwards III, George C., Kessel H. John, Rockman A. Bert (eds.), *Researching the Presidency: Vital Questions, New Approaches*, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1993.

Elman, Miriam Fendius (ed.), *Paths to Peace: Is Democracy the Answer?*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1997.

Emiliou, Nicholas, "Cyprus and the European Union: Problems and Prospects," *Halki International Seminars*, ELIAMEP, 1996.

Ertekun, Necati Munir, *In Search of a Negotiated Cyprus Settlement*, Nicosia, ULUS Matbaachik, 1981.

Ertekun, Necati Munir, *The Cyprus Dispute and the Birth of the Turkish Republic of Northern Cyprus*, 2nd edition, Nicosia, K. Rustem and Bro., 1984.

Etheredge, Lloyd S., "Personality Effects on American Foreign Policy, 1898-1968", *American Political Science Review*, 72, June 1978, pp. 434-51.

Etheridge, Albert F., *Images of Conflict*, New York, St. Martin's Press, 1979.

Evans, Peter, Jacobson, Harold and Putnam, Robert (eds.), *Double-Edged Diplomacy: International Bargaining and Domestic Politics*, Berkeley, CA, University of California Press, 1993.

Evriviades, Marios L., "Turkey's Role in United States Strategy during and after the Cold War", *Mediterranean Quarterly*, vol. 9, no. 2, spring 1998, pp. 30-51.

Farber, Henry S. and Gowa, Joanne, "Polities and Peace", *International Security*, vol. 20, no. 2, pp. 123-146.

Farell, John C. and Smith, Asa P. (eds.), *Image and Reality in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1967.

Farr, Thomas F., "Overcoming the Cyprus Tragedy: Let Cypriots be Cypriot", *Mediterranean Quarterly*, vol. 8, no. 4, fall 1997, pp. 32-62.

Farrands, Christopher, "The Context of Foreign Policy Systems: Environment and Structure," in Clarke, Michael and White, Brian (eds.), *Understanding Foreign Policy Systems Approach*, Brian White, 1989.

Fearon, James D., "Domestic Political Audiences and the Escalation of International Disputes", *American Political Science Review*, vol. 88, September 1994, pp. 577-92.

Featherstone, Kevin and Ifantis, Kostas (eds.), *Greece in a Changing Europe: Between European Integration and Balkan Disintegration,* Manchester, Manchester University Press, 1996.

Fiske, Susan and Shelley, Taylor, *Social Cognition,* Reading, Mass, Addison-Wesley, 1984.

Fukuyama, Francis, "The End of History," *The National Interest,* summer 1989, no. 16, pp. 3-18.

Fukuyama, Francis, *The End of History and the Last Man,* New York, Free Press, 1992.

Gaddis, John Lewis, "International Relations Theory and the End of the Cold War", *International Security,* vol. 17, no. 3, 1992/1993, pp. 5-57.

George, Alexander, *Propaganda Analysis,* Evaston, Illinois, Row Peterson, 1959.

George, Alexander, "Quantitative and Qualitative Approaches to Content Analysis", in *Trends in Content Analysis,* Ithiel de Sola Pool (ed.), Urbana Illinois, University of Illinois Press, 1959.

George, Alexander, "The Operational Code": A Neglected Approach to the Study of Political Leaders and Decision-Making", *International Studies Quarterly,* vol. 13, no. 2, 1969, pp. 190-222.

George, Alexander, "The Causal Nexus Between Cognitive Beliefs and Decision Making Behavior: The Operational Code Belief System", in Falkowski, Lawrence (ed.), *Psychological Models of International Politics,* Boulder, CO, Westview Press, 1979, pp. 95-124.

George, Alexander, *Presidential Decisionmaking in Foreign Policy: The Effective Use of Information and Advise,* Westview Press, 1980.

George, Alexander, *Bridging the Gap: Theory and Practice in Foreign Policy,* Washington, D.C., United States Institute of Peace Press, 1993.

George, Alexander and George, Juliette, *Presidential Personality and Performance,* Westview Press, 1998.

Gerschenkron, Alexander, *Economic backwardness in Historical Perspective,* Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1962.

Giandomenico, Picco, *Man without a Gun: One Diplomat's Secret Struggle to Free the Hostages, Fight Terrorism, and End a War,* Crown Publishing Group, 1999.

Gilpin, Robert, *War and Change in World Politics,* New York, Cambridge University Press, 1981.

Gilpin, Robert, *The Political Economy of International Relations,* New Jersey, Princeton University Press, 1987.

Goldgeier, James M., *Leadership Style and Soviet Foreign Policy,* Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1994.

Goldstein, Judith and Keohane, Robert (eds.), *Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change,* Cornell University Press, 1993.

Grieco, Joseph, *Cooperation Among Nations,* Ithaca, Cornell University Press, 1990.

Graumann, Carl F. and Moscovici, Serge (eds.), *Changing Conceptions of Leadership,* New York, Springer, 1986.

Groom, J. R. A., "Cyprus: Separate but Together?" *Journal of Modern Hellenism,* autumn 1987, no. 4, Massachusetts, Hellenic College Press, pp. 129-46.

Haas, Richard N., "Cyprus: Moving Beyond Solution", *The Washington Quarterly,* vol. 10, no. 2, spring 1987, pp. 183-90.

Haas, Richard N., *Conflicts Unending, The United States and Regional Disputes,* New Haven, Yale University Press, 1990.

Hackett, Clifford P., "Congress and Greek American Relations: The Embargo Example", *Journal of the Hellenic Diaspora,* spring-summer 1988, vol. XV, nos. 1-2, pp. 5-32.

Hagan, Joe D., "Domestic Political explanations in the Analysis of Foreign Policy," Neack, Laura, Hey, Jeanne A. K., Haney, Patrick J. (eds.) in *Foreign Policy Analysis, Continuity and Change in its Second Generation,* Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1995.

Halliday, Fred, *Iran: Dictatorship and Development,* Harmonds-worth, Penguin, 1979.

Handel, Michael, *Weak States in the International System,* Frank Class, London, 1990.

Hart, Parker T., *Two NATO Allies at the Threshold of War; Cyprus: A First Hand Account of Crisis Management, 1965-1968,* Durham, North Carolina, Duke University Press, 1990.

Hedley, Paul, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics,* New York, Columbia University Press, 1977.

Heinz-Jurgen, Axt, and Hansjorg, Brey (eds.), *Cyprus and the European Union, New Chances for Solving an Old Conflict?*, Munich, Sudosteuropa-Gesellschaft, 1997.

Heraclides, Alexis, *Security and Co-operation in Europe: The Human Dimension, 1972-1992*, London, Frank Cass, 1993.

Heradstveit, Daniel, *The Arab-Israeli Conflict: Psychological Obstacles to Peace*, Oslo, Universititesforlaget, 1979.

Hermam, Margaret (ed.), *Psychological Examination of Political Leaders*, New York, free Press, 1977.

Herman, Margaret G., "Personality and Foreign Policy Decision-Making: A Study of 53 Heads of Government", in Sylvan, D. A. and Chan, S. (eds.), *Foreign Policy Decision Making. Perception, Cognition and Artificial Intelligence*, Praeger Special Studies, Praeger Publishers, New York, 1984.

Herman, Margaret and Herman, "Who Makes Foreign Policy Decisions and How?" *International Studies Quarterly*, 33, December 1989, pp. 361-88.

Herman, Margaret G. and Hagan, Joe D., "International Decision Making: Leadership Matters", *Foreign Policy* (special edition), spring 1998, pp. 124-37.

Herman, Richard K. and Fischerkeller, Michael P., "Beyond the enemy image and the spiral model: cognitive-strategic research after the cold war", *International Organization*, vol.49, summer 1995, pp. 415-50.

Hill, Christopher (ed.), *The Actor's in Europe Foreign Policy*, London, Routledge, 1996.

Hitchens, Christopher, *Hostage to History: Cyprus from Ottomans to Kissinger*, New York, Noonday Press, 1989.

Holsti, Ole R., "Cognitive Dynamics and Images of the Enemy", in Farrell, John and Smith, Asa (eds.), *Image and Reality in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1967, pp. 16-39.

Holsti, Ole R., "The Belief System and National Images: A Case Study", *Journal of Conflict Resolution*, VI, 1962, pp. 244-52.

Holsti, Ole R., *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, Reading Massachusetts, Addison-Wesley, 1969.

Holsti, Ole R. and George, Alexander, "The Effects of Stress on the Performance of Foreign Policy-Makers", in Cotter, Cornelius P. (ed.) *Political Science Annual*, vol. 6, Indianapolis, Bobb-Merill, 1975, pp. 291-317.

Howard, Michael, *The Causes of War and Other Essays*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1983.

Iatrides, John O., "Papandreou's Foreign Policy", in *The Greek Socialist Experiment, Papandreou's Greece 1981-1989*, Kariotis, Theodore C. (ed.), New York, Pella, 1992, pp. 127-60.

Inbar Efraim (ed.), *Regional Security Regimes*, New York, State University of New York Press, 1995.

Ioakimidis, Panagiotes C., "The Model of foreign-policy making in Greece: Personality versus Institutions", in Stavrides, Stelios, Couloumbis, Theodore, Veremis, Thanos, and Waites, Neville (eds.), *The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s*, Macmillan Press, 1999, pp. 140-70.

Ioannou, Manolis G., "Thirty-Five Year Course of the Cyprus Issue at United Nations", in Yiallourides, Christodoulos K. and Tsakonas, Panayotis J., *Greece and Turkey after the End of the Cold War*, New York & Athens, Caratzas, pp. 239-69.

Ioannides, Christos P., *In Turkey's Image: The Transformation of Occupied Cyprus into a Turkish Province*, New York, Speros Basil Vryonis Center for the Study of Hellenism, 1991.

Ioannides, Christos P. (ed.), *Cyprus Domestic Dynamics, External Constraints*, New York, Aristide Caratzas, 1992.

Jackson, Richard L., *Non-Aligned and Super Powers*, New York, Praeger, 1983.

Jacovides, Andreas J., *The Cyprus Question: Its Dimensions, Implications and Prospects for a Solution*, Washington, DC, Center for Mediterranean Studies, 1980.

James, Patrick, and O'Neal, John R., "The Influence of Domestic and International Politics on the Presedent's use of Force", *Journal of Conflict Resolution*, vol. 35, June 1991, pp. 307-22.

Jensen, Lloyd, *Explaining Foreign Policy*, Prentice-Hall, INC., Englewood Cliffs, New Jersey, 1982.

Jervis, Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1976.

Jervis, Robert, *The Logic of Images in International Relations*, New York, Columbia University Press, 1989.

Jervis, Robert, *System Effects*, Princeton, Princeton University Press, 1997.

Joseph, Joseph S., *Cyprus: Ethnic Conflict and International Concern*, American University Studies, 1985.

Joseph, Joseph S., "The International Power Broker: A Critical View of the Foreign Policy of Archbishop Makarios", *Mediterranean Quarterly*, vol. 3, no. 2, spring 1992, pp. 17-30.

Joseph, Joseph S., *Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics, From independence to the Threshold of the European Union*, Houndsmills, Macmillan, 1997.

Kaplan, Morton, *System and Process in International Politics*, New York, Krieger, 1976.

Kariotis, Theodore C. (ed.), *The Greek Socialist Experiment*, New York, Pella, 1992.

Kazakos, Panos, "Socialist Attitudes Towards European Integration in the Eighties", in Kariotis, Theodore (ed.), *The Greek Socialist Experiment*, New York, Pella, 1992.

Kazakos, Panos and Ioakimidis, Panagiotes C. (eds.), *Greece and EC Membership Evaluated*, London and New York, Pinter Publishers/St. Martin´s Press, 1994.

Kegley, Jr., Charles W. and Raymond, Gregory A., *A Multipolar Peace? Great-Power Politics in the 21st Century*, New York, St. Martin´s, 1994.

Kellerman, Barbara, *Leadership: Multidisciplinary Perspectives*, Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice-Hall, 1984.

Kelman, Herbert C. (ed.), *International Behavior: A Social-Psychological Analysis*, Hort, Rinehart and Winston, New York, 1965.

Kennedy, Paul, *The Rise of Anglo-German Antagonism, 1860-1914*, London, Unwin Hyman, 1980.

Kennedy, Paul, "The Kaiser and German Weltpolitik: Reflections on Wilhelm II's Place in the Making of German Foreign Policy", in Rohl, John C. G. and Sombart, Nicholas (eds.), *Kaiser Wilhelm II: New Interpretations*, New York, Cambridge University Press, 1982, pp. 143-167.

Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers*, New York, 1987.

Keohane, Robert O. (ed.), *Neorealism and its Critics*, New York, Columbia University Press, 1986.

Keohane, Robert, *International Institutions and State Power. Essays in International Relations Theory*, Westview, Boulder, 1989.

Keohane, Robert, Nye, Joseph and Hoffmann Stanley (eds.), *After the Cold War. International Institutions and State Strategies in Europe, 1989-1991*, Cambridge, Harvard, 1993.

Keohane, Robert, and Milner, Helen (eds.), *Internationalization and Domestic Politics*, New York, Cambridge University Press, 1996.

Keohane, Robert O. and Nye, Joseph, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston Massachusetts, Little, Brown, 1997.

Kerides, Dimitris, "Political Culture and Foreign Policy: Greek Policy Towards Turkey Today", in Yiallourides, Christodoulos K. and Tsakonas, Panayotis J., *Greece and Turkey after the End of the Cold War*, New York & Athens, Caratzas, 2001, pp. 47-64.

Kerides, Dimitris, and Triantaphyllou, Dimitrios, *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization*, volume 1, The Ifpa-Kokkalis Series on Southeast European Policy, Virginia, Brassey's, Inc., 2001.

Khong, Foong Yuen, *Analogies at War*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1992.

Kissinger, Henry, "Domestic Structures and Foreign Policy," in *American Foreign Policy: Three Essays*, New York, Norton, 1969, pp. 11-43.

Kissinger, Henry, *Diplomacy*, New York, Simon & Schuster, 1994.

Kissinger, Henry, *Years of Renewal*, New York, Simons and Schuster, 1999.

Kluckhohn, Clyde, *Mirror of Man: A Survey of Human Behavior and Social Attitudes*, Greenwich, Connecticut, Fawcett World Library, 1960.

Koumoulides, John T. A., *Cyprus in Transition 1960-1985*, London, Trigraph, 1986.

Koutsoukis, Kleomenis, *Political Leadership in Modern Greece*, Athens, Athena Publishing, 1982.

Kranidiotis, Yiannos, "Relations Between Cyprus and the European Community", *Modern Greek Studies Yearbook*, vol. 8, 1992, University of Minnesota, Minnesota, pp. 165-206.

Kranidiotis, Yiannos, "Cyprus and the European Community", *Επετηρίς του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών, XX*, Λευκωσία, 1994, pp. 649-86.

Kupchan, Charles, *The Vulnerability of Empire*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1992.

Kupchan, Charles A. and Kupchan, Clifford A., "Concerts, Collective Security and the Future of Europe", *International Security,* vol. 20, no. 1, summer 1995, pp. 52-61.

Kuzitz, Leonard A., *Public Opinion and Foreign Policy: America's China Policy, 1949-1979,* Westport, Connecticut, Greenwood Press, 1984.

Kyrris, Costas P., *Peaceful Co-existence in Cyprus under British Rule (1878-1959) and after Independence: An Outline,* Nicosia, 1977.

Laipson, Ellen, "The United States and Cyprus: Past Policies, Current Concerns", in Salem, Norma (ed.), *Cyprus, A Regional Conflict and its Resolution,* St. Martin's Press-Canadian Institute for International Peace and Security (CIIPS), 1992, pp. 17-38.

Langer, William, *The Mind of Adolph Hitler,* New York, Basic Books, 1972.

Lasswell, Harold, *Psychopathology and Politics,* New York, Viking Press, 1960.

Layne, Christopher, "Kant or Cant: The Myth of the Democratic Peace", *International Security,* vol. 19, fall 1994, pp. 87-125.

Lebow, Richard Ned, *Between Peace and War: The Nature of International Crisis,* New York, The Free Press, 1981.

Lebow, Richard Ned and Risse-Kappen, Thomas (ed.), *International Relations Theory and the End of Cold War,* New York, Columbia University Press, 1995.

Leites, Nathan, *A Study of Bolshevism,* Glencoe, Illinois, Free Press, 1953.

Levy, Jack S., "Domestic Politics and War", *Journal of Interdisciplinary History,* 18, spring 1988, pp. 653-73.

Levy, Jack S., "Domestic Politics and War", in Rotberg, Robert I. and Rabb, Theodore K., (eds.), *The Origin and Prevention of Major Wars,* Cambridge, Cambridge University Press, 1989.

Lewin, Moshe, *The Gorbachev Phenomenon: A Historical Interpretation,* Berkley, 1988.

Litwak, Robert S., *Rogue States and U. S. Foreign Policy: Containment After the Cold War,* Washington, The Woodrow Wilson Center Press, 2000.

Loulis, John, *Greece under Papandreou, NATO ambivalent partner,* London, Institute for European Defense and Strategic Studies, 1985.

Lynn-Jones, Sean M. and Miller, Steven E. (eds.), *The Cold War and After: Prospects for Peace,* Cambridge, Massachusetts, The MIT Press, 1993.

Markides, Kyriacos C., *The Rise and Fall of the Cyprus Republic*, New Haven, Yale University Press, 1977.

Martin, Laurence (ed.), *Neutralism and Nonalignment*, New York, Praeger, 1962.

May, Ernest, *Lessons of the Past: The Use and Misuse of History in American Foreign Policy*, New York, Oxford University Press, 1973.

Mayer, Arno, "Internal Causes and Purposes of War in Europe, 1870-1956", *Journal of Modern History*, vol. 41, September 1969, pp. 291-303.

Mayes, Stanley, *Cyprus and Makarios*, London, Putnam, 1960.

Mayes, Stanley, *Makarios: A Biography*, London, Macmillan, 1981.

McCaskill, Charles, "U.S. – Greek Relations and the Problems of the Aegean and Cyprus," in American Hellenic Institute Conference, *United States Foreign Policy Regarding Greece, Turkey and Cyprus, The Rule of Law and American Interest*, Ohio, April 29-30, 1988, pp. 32-45.

McDonald, Robert, *The Problem of Cyprus*, Adelphi Paper no. 234, London, IISS, winter 1988/89.

McDonald, Robert, "Greek-Turkish Relations and the Cyprus Conflict", in Kerides, Dimitris, and Triantaphyllou, Dimitrios (ed.), *Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization*, volume 1, The Ifpa-Kokkalis Series on Southeast European Policy, Virginia, Brassey's, Inc., 2001, pp. 116-50.

McLellan, David, "The Operational Code Approach to the Study of political Leaders: Dean Acheron's Psychological and Instrumental Beliefs", *Canadian Journal of Political Science*, vol. 3, no. 1, March 1970, pp. 123-57.

Milner, Helen V., *Interests, Institutions, and Information. Domestic Politics and International Relations*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1997.

Mirbagheri, Farid, *Cyprus and International Peacemaking*, London, Hurst & Company, 1998.

Moon, Bruce E., "The State in Foreign and Domestic Politics", Neack, Laura Hey, Jeanne A. K., Haney, Patrick J. (eds.) in *Foreign Policy Analysis, Continuity and Change in its Second Generation*, Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1995, pp. 187-200.

Mor, Ben D., "Peace Initiatives and Public Opinion: The Domestic Context of Conflict Resolution", *Journal of Peace Research*, vol. 34, no. 2, pp. 197-215.

Morgan, Clifton T. and Campbell, Sally Howard, "Domestic Structure, Decisional Constraints, and War: So Why Can't Democracies Fight?", *Journal of Conflict Resolution*, vol. 35, June 1991, pp. 187-211.

Morgenthau, Hans, *Politics Among Nations*, 5th edition, New York, Knopf, 1948.

Mouzelis, Nicos P., *Modern Greece: Facets of Underdevelopment*, London, Macmillan, 1978.

Mueller, John, *War, Presidents, and Public Opinion*, New York, Wiley, 1973.

Muller, Harald and Kappen-Risse, Thomas, "From the Outside In and From the Inside Out: International Relations, Domestic Politics, and Foreign Policy", in Skidmore, David and Hudson, Valerie (eds.), *The Limits of State Autonomy*, Boulder, CO, Westview, 1993.

Necatigil, Zaim M., *The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law*, Oxford University Press, 1989.

Nehemia, Geva and Mintz, Alex (ed.), *Decision Making on War and Peace: The Cognitive Rational Debate*, Boulder, CO, Lynne Rienner Press, 1997.

Neustadt, Richard E. and May, Ernest R., *Thinking in Time: The Uses of History for Decision Makers*, New York, The Free Press, 1986.

Newman, Edward, "Cyprus and the United Nations Secretary-General", *Cyprus Review*, vol. 7, no. 2, Nicosia, Intercollege Press, pp. 88-109.

Norton, Richard Augustus, "The Soviet Union and Cyprus", in Salem, Norma (ed.), *Cyprus, A Regional Conflict and its Resolution*, St. Martin's Press-Canadian Institute for International Peace and Security (CIIPS), 1992, pp. 100-14.

O' Malley, Brendam and Ian, Graig, *The Cyprus Conspiracy*, London & New York, I. B. Tauris, 1999.

Oneal, John R., Oneal, Frances, Maoz Zeev, and Russett, Bruce, "The Liberal Peace: Interdependence, Democracy, and International Conflict, 1950-86", *Journal of Peace Research*, vol. 33, February 1996, pp. 11-28.

Owen, John, *Liberal War, Liberal Peace*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1997.

Panteli, Stavros, *The Making of Modern Cyprus: From Obscurity to Statehood*, New Barnet, Interworld, 1990.

Papandreou, Andreas, "Greece: A Problem for the West", *Columbia Forum*, winter 1968, vol. XI, no. 4, pp. 4-7.

Papandreou, Andreas, *Democracy at Gunpoint: The Greek Front,* Garden City, New York, Doubleday, 1970.

Penniman, Howard R. (ed.), *Greece at the Polls: The National Elections of 1974 and 1977,* Washington, DC, American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1981.

Perez de Cuellar, Javier, *Pilgrimage for Peace: A Secretary General's Memoir,* New York, St. Martin's Press, 1997.

Pfaltzgraff, Jr., Robert L. and Kerides, Dimitris (eds.), *Security in Southeastern Europe and the U.S.-Greek Relationship,* Virginia, Brassey's, Inc., 1997.

Polyviou, Polyvios G., *Cyprus: The Tragedy and the Challenge,* Washington, D.C., The American Hellenic Institute, 1975.

Polyviou, Polyvios G., *Cyprus in Search of a Constitution: Constitutional Negotiations and Proposals,* Nicosia, 1976.

Polyviou, Polyvios G., *Cyprus: Conflict and Negotiation, 1960-1980,* New York, Holmes and Meier Publishers, 1980.

Powel, Robert, "Anarchy in International Relations Theory: The Neorealist-Neoliberal Debate, *International Organization,* vol. 48, no. 2, spring 1994, pp. 313-44.

Psomiades, Harry J. and Thomadakis, Stavros B., *Greece, The New Europe, and the Changing International Order,* New York, Pella, 1993.

Putnam, Robert, "Diplomacy and Domestic Politics: The logic of Two-Level Games," *International Organization,* vol. 42, no. 3, summer 1988, pp. 427-60.

Ray, James Lee, *Democracy and International Politics: An Evaluation of the Democratic Peace Proposition,* Columbia, South Carolina, University of South Carolina Press, 1996.

Reddaway, John, *Burdened with Cyprus: The British Connection,* London, Weidenfeld and Nicolson, 1986.

Richmond, Oliver P., "Peacekeeping and Peacemaking in Cyprus, 1974-1994," *The Cyprus Review,* vol. 6, no. 2, Nicosia, Intercollege Press, pp. 7-42.

Richmond, Oliver P., *Mediating in Cyprus, The Cypriot Communities and the United Nations,* London, Frank Cass, 1998.

Richmond, Oliver P. and Ker-Lindsay, James, *The Work of the UN in Cyprus, Promoting Peace and Development,* New York, Palgrave, 2001.

Right, Quincy, *A Study of War,* Chicago, University of Chicago Press, 1964.

Risse-Kappen, Thomas (ed.), *Bringing Transnational Relations Back In: Non-State Actors, Domestic Structures and International Institutions*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Risse-Kappen, Thomas, "Ideas Do Not Float Freely: Transnational Coalitions, Domestic Structures, and the End of the Cold War", in Lebow, Richard Ned and Risse-Kappen, Thomas (ed.), *International Relations Theory and the End of Cold War*, New York, Columbia University Press, 1995.

Roberts, Brad (ed.), *U.S. Foreign Policy After the Cold War*, Cambridge, Massachusetts, MIT Press, 1992.

Rohl, John C. G. and Sombart, Nicholas (ed.), *Kaiser Wilhelm II: New Interpretations*, New York, Cambridge University Press, 1982.

Rokeach, Milton, *The Open and Closed Mind*, New York, Basic Books, 1960.

Rosenau, James N. (ed.), *Domestic Sources of Foreign Policy*, New York, Free Press, 1967.

Rosenau, James N., *International Politics and Foreign Policy*, New York, Free Press, 1969.

Rosenau, James N. (ed.), *Comparing Foreign Policies*, New York, Wiley, 1974.

Rosenau, James N., *The Study of Global Interdependence*, London, Frances Pinter, 1980.

Rourke, Francis, *Bureaucracy and Foreign Policy*, Baltimore, Md., John Hopkins University Press, 1972.

Rummel, Rudolf J., "The Relationship Between National Attributes and Foreign Conflict Behavior," in *Quantitative International Politics*, Singer, David J. (ed.), New York, Free Press, 1968.

Rummel, Rudolf J., "Libertarianism and International Violence", *Journal of Conflict Resolution*, 27 June 1983, pp. 27-71.

Russett, Bruce, *Controlling the Sword: The Democratic Governance of National Security*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1990.

Russett, Bruce, "Pearl Harbor: Deterrence Theory and Decision Theory", *Journal of Peace Research*, vol. 4, 1967, pp. 89-106.

Russett, Bruce, *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1993.

Russett, Bruce, "Can a Democratic Peace Be Built?" *International Interactions,* spring 1993, vol. 18, no. 3, pp. 277-82.

Russett, Bruce and Maoz, Zeen, "Normative and Structural Causes of Democratic Peace", *American Political Science Review,* September 1993, no.3, vol. 87, pp. 624-38.

Salem, Norma (ed.), *Cyprus: A Regional Conflict and its Resolution,* St. Martin's Press-Canadian Institute for International Peace and Security (CIIPS), 1992.

Savvides, Philippos K., "U.S. Foreign Policy Toward Cyprus: Is the "Theory of Continuity Still Relevant?", *Journal of the Hellenic Diaspora,* vol. 24.1, 1998.

Scherer, John L., *Blocking the Sun, The Cyprus Conflict,* Minnesota Mediterranean and East European Monographs, University of Minnesota, no. 5, 1997.

Schwartz, Morton, *The Foreign Policy of the U.S.S.R.: Domestic Factors,* Encino, California, Dickenson, 1975.

Schweller, Randall L., "Domestic Structure and Preventive War: Are Democracies More Pacific?", *World Politics,* vol. 44, no. 2, January 1992, pp. 235-270.

Segal, Gerald, "Does China Matter?", *Foreign Affairs,* vol. 78, no. 5, September/October 1999, pp. 24-36.

Small, Melvin and Singer, David J., "The war-properness of Democratic Regimes, 1816-1865", *Jerusalem Journal of International Relations,* summer 1976, no. 4, vol. 1, pp. 50-69.

Smith, Michael, "Comparing Foreign Policy Systems: Problems, Processes and Performance", in Clark, Michael and White, Brian (eds.), *Understanding Foreign Policy, The Foreign Policy Systems Approach,* Brian White, 1989, pp. 184-215.

Smith, Tony, *America's Mission: The United States and the Worldwide Struggle for Democracy in the Twentieth Century,* Princeton, Princeton University Press, 1994.

Snyder, Glenn H. and Diesing, Paul, *Conflict Among Nations: Bargaining, decision-Making and System Structure in International Crises,* Princeton, Princeton University Press, 1977.

Snyder, Jack, *Myths of Empire: Domestic Politics and International Ambition,* Ithaca, New York, Cornell University Press, 1991.

Snyder, Jack, "Myths, Modernization, and the Post-Gorbachev World", Lebow, Richard Ned and Risse-Kappen, Thomas (eds.), *International Relations*

Theory and the End of Cold War, New York, Columbia University Press, 1995, pp. 109-26.

Snyder, Richard C. and Robinson, James A., *National and International Decision-Making,* Institute for International Order, 1961.

Snyder, Richard C., Bruck, H. W. and Sapin, Burton, *Foreign Policy Decision-Making: An Approach to the Study of International Politics,* New York, The Free Press, 1962.

Sorensen, Theodore C., "Foreign Policy in a Presidential Democracy", *Political Science Quarterly,* vol. 109, no. 3, pp. 515-28.

Spain, James W., *American Diplomacy in Turkey, Memoirs of an Ambassador, Extraordinary and Plenipotentiary,* Praeger Special Studies, 1984.

Spechler, Dina, *Domestic Influences on Soviet Foreign Policy,* Washington, D.C., 1978.

Sprout, Harold and Sprout, Margaret, *Man-Milieu Relationship Hypotheses in the Context of International Politics,* Princeton, New Jersey, Center of International Studies, 1956.

Stavridis, Stelios and Hill, Christopher (eds.), *Domestic Sources of Foreign Policy - West European Reactions to the Falklands Conflict,* Berg, Oxford, 1996.

Stearns, Monteagle, *Entangled Allies – US Policy Toward Greece, Turkey, and Cyprus,* New York, A Council on Foreign Relations Book, 1992.

Stearns, Monteagle, "Greece and Turkey in the Post-Cold War Era: An American Perspective", in Yiallourides, Christodoulos K. and Tsakonas, Panayotis J., *Greece and Turkey after the End of the Cold War,* New York & Athens, Caratzas, 2001, pp. 463-70.

Stegenga, James, *The United Nations Force in Cyprus,* Columbus, Ohio State University Press, 1968.

Stein, Arthur, *Why Nations Cooperate: Circumstances and Choice in International Relations,* Ithaca, Cornell University Press, 1990.

Stein, Janice Cross, "Domestic politics and International Conflict Management", *International Security,* spring 1988, vol. 12, no. 4.

Stein, Janice Cross (ed.), *Getting to the Table, The Process of International Prenegotiation,* Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1989.

Stein, Janice Cross (ed.), "Political Learning by Doing: Gorbachev as Uncommitted Thinker and Motivated Learner", in Lebow, Richard Ned and Risse-Kappen, Thomas (ed.), *International Relations Theory and the End of Cold War,* New York, Columbia University Press, 1995, pp. 223-258.

Stephanou, Costas, "The Impact of the Cyprus Question on EC-Turkish Relations," in *The Southeast European Yearbook 1988,* Athens, ELIAMEP, 1988, pp. 153-161.

Stephanou, Costas and Tsardanides Charalambos, "The EC Factor in the Greece-Turkey-Cyprus Triangle", in Constas, Dimitris (ed.), *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s. Domestic and External Influences,* London, Macmillan, 1991, pp. 207-30.

Stephen, Michael, *The Cyprus Question,* London, 2000.

Stephens, Robert, *Cyprus: A Place of Arms,* London, Pall Mall Press, 1966.

Stern, Laurence, *The Wrong Horse: The Politics of Intervention and the Failure of American Diplomacy,* New York, Times Books, 1977.

Strong, Robert J., *Bureaucracy and Statesmanship: Henry Kissinger and the Making of American Foreign Policy,* volume 9, University Press of America, Lanham-NY-London, 1986.

Svolopoulos, Constantinos, "Cooperation and Confrontation in the Balkans: An Historical Overview", in *Greece and The New Balkans,* Coufoudakis, Van, Psomiades, Harry J., Gerolymatos, Andre (eds.), New York, Pella, 1999, pp. 15-28.

Taber, Charles S., "The Interpretation of Foreign Policy Events: A Cognitive Process Theory", Sylvan, Donald A. and Voss, James F. (eds.) in *Problem Representation in Foreign Policy Decision Making,* Cambridge University Press, 1998, pp. 29-52.

Tetlock, Philip E., "Content and Structure in Political Belief Systems", in Chan, Steve and Sylvan, Donald (eds.), *Foreign Policy Decision Making Perception, Cognition and Artificial Intelligence,* Praeger Special Studies, Praeger Publishers, New York, 1984, pp. 107-28.

"The New Geopolitics," Survey, *The Economist,* 31 July – 6 August, 1999, pp. 3-16.

Theophanous, Andreas, "Cyprus and the European Union: From Customs Union to Membership", *The Cyprus Review,* vol. 7, no. 2, fall 1995, pp. 74-87.

Theophanous, Andreas, "The Cyprus Problem in the Broader Greco-Turkish Rivalry: Implications for Stability in the Eastern Mediterranean", *The Cyprus Review,* vol. 9, no. 1, spring 1997, pp. 44-55.

Theophanous, Andreas and Coufoudakis, Van (eds.), *Security and Cooperation in the Eastern Mediterranean*, Nicosia, Intercollege Press, Nicosia, 1997.

Theophylactou, Dimitris, *Security, Identity and Nation Building,* Aldershot, Avenbury, 1995.

Thucydides, *The Peloponnesian War,* Richard Crawley, trans., New York, The Modern Library, 1934.

Tocqueville, Alexis de, *De la democratie en Amerique,* First Edition, 1853.

Tornarites, Criton G., *Cyprus and its Constitutional and Other Legal Problems,* Nicosia, 1980.

Trigeorgis-Hadjipavlou, Maria, "Unofficial Inter-Communal Contacts and their Contribution to Peace-Building in Conflict Societies: The Case of Cyprus", *The Cyprus Review,* vol. 5, no. 2, Fall 1993, pp. 68-87.

Tsardanides, Charalambos, *The Politics of the EC – Cyprus Association Agreement: 1972 – 1992,* Social Research Center, Nicosia, 1988.

Tsardanides, Charalambos and Nicolaou Yannis, *Cyprus Foreign and Security Policy: Options and Challenges,* in Stavrides, Stelios, Couloumbis, Theodore, Veremis, Thanos, and Waites, Neville (eds.), *The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s,* Macmillan Press, 1999, pp. 171-94.

Ullman, Richard H., *Securing Europe,* Princeton, Princeton University Press, A Twentieth Century Fund Book, 1991.

UN Observer, February 1989, United Nations, New York.

Vali, Ferenc A., *Bridge Across the Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey,* Baltimore, John Hopkins University Press, 1971.

Valinakis, Yannis, *The Security of Europe and Greece,* Athens, Foundation of Political Studies and Training, 1988.

Valinakis, Yannis G., "Security policy", in Kazakos, Panos and Ioakimides, Panagiotes C., (eds.), *Greece and EC Membership Evaluated,* London-New York, Pinter Publishers/St. Martin's Press, 1994, pp. 199-214.

Valinakis, Yannis G., *Greece's Security in the Post-Cold War Era,* Stiftung Wissenschaft und Politik, SWP-S394, Edenhausen, 1994.

Vanezis, Panos N., *Makarios: Life and Leadership,* London, Abelard-Schuman, 1971.

Vanezis, Panos N., *Makarios: Faith and Power*, London, Ableard-Schuman, 1974,

Vanezis, Panos N., *Makarios: Pragmatism versus Idealism*, London, Ableard-Schuman, 1974.

Vasquez, John, *The War Puzzle*, New York, Cambridge University Press, 1993.

Vasquez, John, Turner, Johnson James, Sanford, Jaffe and Stamato ,Linda (eds.), *Beyond Confrontation, Learning Conflict Resolution in the Post-Cold War*, Ann Arbor, Michigan, The University of Michigan Press, 1995.

Veremis, Thanos, *Greek Security Considerations*, Athens, Papazisis, 1980.

Veremis, Thanos, *Greek Security: Issues and Politics*, Adelphi Paper No. 179, London, IIRR, 1982.

Veremis, Thanos, "The Kossovo Puzzle", in Veremis, Thanos and Kofos, Evangelos (eds.), *Kossovo: Avoiding Another Balkan War*, Athens, ELIAMEP-University of Athens, 1998, pp. 17-41.

Vertzberger, Yaacov, *The World in Their Minds: Information Processing, Cognition, and Perception in Foreign Policy Decision Making*, Stanford, CA, Stanford University Press, 1990.

Vital, David, *The Inequality of States*, Oxford, Clarendon, 1967.

Vogler, John, "Perspectives on the Foreign Policy System: Psychological Approaches", in Clark, Michael and White, Brian (eds.), *Understanding Foreign Policy, The Foreign Policy Systems Approach*, Brian White, 1989, pp. 135-62.

Vryonis, Speros Jr. (ed.), *Greece on the Road to Democracy: From the Junta to PASOK, 1974-1986*, New York, Caratzas Publishing, 1991.

Waldheim, Kurt, *In the Eye of the Storm, Memoirs*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1985.

Walker, Stephen G., Schafer, Mark, Young, Michael D., "Systematic Procedures for Operational Code Analysis: Measuring and Modeling Jimmy Carter's Operational Code", *International Studies Quarterly*, vol. 42, 1998, pp. 175-90.

Walker, Stephen G., "The Evolution of Operational Code Analysis", *Political Psychology*, vol. 11, 1990, pp. 403-18.

Waltz, Kenneth, *Foreign Policy and Democratic Politics*, Boston, Little Brown, 1967.

Waltz, Kenneth, "A Response to My Critics", in Keohane, Robert (ed.), *Neorealism and its Critics,* New York, Columbia University Press, 1986.

Waltz, Kenneth, "The Origins of War in Neorealist Theory", *Journal of Interdisciplinary History,* vol. 18, 1988, pp. 615-28.

Waltz, Kenneth, "The Emerging Structure of International Politics", *International Security,* fall 1993, vol. 18, no. 2, pp. 44-79.

Weber, Max, *Economy and Society: An Outcome of Interpretative Analogy,* Roth, Guenther and Wittich, Claus (eds.), vol. 1, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1978.

Weede, Erich W., "Democracy and War Involvement", *Journal of Conflict Resolution,* vol. 28, no. 4, December 1984, pp. 649-664.

Weekly Compilation of Presidential Documents 30, Washington, no. 4, 31 January 1994.

Werner, Suzanne and Lemke, Douglas, "Opposites Do Not Attract: The Impact of Domestic Institutions, Power and Prior Commitments on Alignment Choices", *International Studies Quarterly,* vol. 41, no. 3, September 1997, pp. 529-46.

Wilkinson, James, *Moving Beyond Conflict Prevention: Tackling Greek-Turkish Hostility,* New York, Carnegie Corporation, 1999.

Windsor, Philip, *NATO and the Cyprus Crisis,* London, IISS, Adelphi Papers, 14, 1964.

Worsley, Peter and Kitromilides, Paschalis (ed.), *Small States in the Modern World, The Conditions of Survival,* Nicosia, Cyprus Sociological Association and News Cyprus Association,1979.

Wolfe, James H., "The United Nations and the Cyprus Question", in Salem, Norma (ed.), *Cyprus, A Regional Conflict and its Resolution*, St. Martin's Press-Canadian Institute for International Peace and Security (CIIPS), 1992, pp. 227-43.

Yannas, Prodromos, "The Greek factor in EC-Turkey relation", in Kazakos Panos and Ioakimides, Panagiotes C. (eds.), *Greece and EC Membership Evaluated,* London-New York, Pinter Publishers/St. Martin's Press, 1994, pp. 215-21.

Yiallourides, Christodoulos K., "The External Political Orientation of the Cypriot Republic", in Yiallourides, Christodoulos K. and Tsakonas, Panayotis J., *Greece and Turkey after the End of the Cold War,* New York & Athens, Caratzas, pp. 329-58.

Young, Michael, "Cognitive mapping Meets Semantic Networks", *Journal of Conflict Resolution,* vol. 40, 1996, pp. 395-414.

Young, Oran R., "International Regimes: Problems of Concept Formation", *World Politics,* vol. 3, no. 32, pp. 331-56.

Xydis, Stephen G., *Cyprus: Conflict and Conciliation 1954-1958,* Columbus Ohio, Ohio State University Press, 1967.

Xydis, Stephen G., *Cyprus Reluctant Republic,* The Hague, Mouton, 1973.

Zakaria, Farred, "Realism and Domestic Politics", *International Security,* vol. 17, summer 1992, pp. 177-98.